

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

Немања Р. Карапавловић

**МЕРНИ АТРИБУТИ У ФИНАНСИЈСКОМ ИЗВЕШТАВАЊУ И
ПЕРИОДИЧНИ РЕЗУЛТАТ ПРЕДУЗЕЋА**

Докторска дисертација

Крагујевац, 2018. године

ИДЕНТИФИКАЦИОНА СТРАНИЦА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I Аутор
Име и презиме: Немања Карапавловић
Датум и место рођења: 20.11.1987. године, Чачак
Садашње запослење: асистент на Економском факултету Универзитета у Крагујевцу
II Докторска дисертација
Наслов: Мерни атрибути у финансијском извештавању и периодични резултат предузећа
Број страница: ix + 319
Број слика: 12; број табела: 27
Број библиографских јединица: 452
Установа и место где је рад израђен: Економски факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац
Научна област (УДК): 657.1/.6:658.15/.18(043.3)
Ментор: др Владимир Обрадовић, ванредни професор Економског факултета Универзитета у Крагујевцу
III Оцена и одбрана
Датум пријаве теме: 11.04.2016. године
Број одлуке и датум прихватања докторске дисертације: 2425/XI-5 од 28.09.2016. године
Комисија за оцену подобности теме и кандидата: <ol style="list-style-type: none">
1. др Владимир Обрадовић, ванредни професор Економског факултета Универзитета у Крагујевцу, ужа научна област Рачуноводство, ревизија и пословне финансије;
2. др Јасмина Богићевић, ванредни професор Економског факултета Универзитета у Крагујевцу, ужа научна област Рачуноводство, ревизија и пословне финансије;
3. др Дејан Спасић, ванредни професор Економског факултета Универзитета у Нишу, ужа научна област Пословне финансије, рачуноводство и ревизија
Комисија за оцену докторске дисертације: <ol style="list-style-type: none">
1.
2.
3.
Комисија за одбрану докторске дисертације: <ol style="list-style-type: none">
1.
2.
3.
Датум одбране докторске дисертације:

САДРЖАЈ

АПСТРАКТ	vi
ABSTRACT	vii
СПИСАК СЛИКА	viii
СПИСАК ТАБЕЛА	ix
УВОД	1

І ДЕО

ФИНАНСИЈСКО ИЗВЕШТАВАЊЕ: СУШТИНА, РЕГУЛАТОРНИ ОКВИР И МЕРЕЊЕ

1. ФИНАНСИЈСКО ИЗВЕШТАВАЊЕ КАО КОМУНИКАЦИОНИ КАНАЛ ИЗМЕЂУ ПРЕДУЗЕЋА И ЕКСТЕРНИХ ИНТЕРЕСНИХ ГРУПА	8
1.1. Циљеви финансијског извештавања	12
1.2. Инструменти финансијског извештавања и њихови елементи	16
1.3. Корисници финансијских извештаја	24
1.4. Квалитативни аспекти финансијског извештавања	28
2. РЕГУЛАТИВА ФИНАНСИЈСКОГ ИЗВЕШТАВАЊА	38
2.1. Професионална регулатива	39
2.2. Законска регулатива	42
2.3. Интерна регулатива	44
3. МЕРЕЊЕ И МЕРНИ АТРИБУТИ У ФИНАНСИЈСКОМ ИЗВЕШТАВАЊУ	46
3.1. Суштина признавања и мерења позиција финансијских извештаја	46
3.2. Утицај мерења позиција финансијских извештаја на финансијски положај и успешност	56
3.3. Расположиви мерни атрибути у финансијском извештавању	60

ІІ ДЕО

ИСТОРИЈСКИ ТРОШАК КАО МЕРНИ АТРИБУТ У ФИНАНСИЈСКОМ ИЗВЕШТАВАЊУ

1. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ИСТОРИЈСКОГ ТРОШКА	67
2. ФУНДАМЕНТАЛНИ ПРИНЦИПИ ИСТОРИЈСКОГ ТРОШКА	71
3. МОДЕЛ ФИНАНСИЈСКОГ ИЗВЕШТАВАЊА ОРИЈЕНТИСАН КА БИЛАНСУ УСПЕХА	86
4. ОЦЕНА ИСТОРИЈСКОГ ТРОШКА КАО МЕРНОГ АТРИБУТА	90
4.1. Предности историјског трошка	90
4.2. Недостаци историјског трошка	94

III ДЕО
ФЕР ВРЕДНОСТ КАО МЕРНИ АТРИБУТ У ФИНАНСИЈСКОМ
ИЗВЕШТАВАЊУ

1. СУШТИНА И РАЗВОЈ ФЕР ВРЕДНОСТИ	100
2. ФЕР ВРЕДНОСТ У АКТУЕЛНОЈ РАЧУНОВОДСТВЕНОЈ РЕГУЛАТИВИ	110
2.1. Фер вредност у Међународним стандардима финансијског извештавања	110
2.2. Фер вредност у Општеприхваћеним рачуноводственим принципима САД	125
2.3. Фер вредност у регулаторном оквиру Европске уније	129
2.4. Фер вредност и конвергенција стандарда финансијског извештавања	134
3. ПРИСТУПИ МЕРЕЊУ ФЕР ВРЕДНОСТИ	138
4. МОДЕЛ ФИНАНСИЈСКОГ ИЗВЕШТАВАЊА ОРИЈЕНТИСАН КА БИЛАНСУ СТАЊА	144
5. ОЦЕНА ФЕР ВРЕДНОСТИ КАО МЕРНОГ АТРИБУТА	149
5.1. Предности фер вредности	149
5.2. Недостаци фер вредности	153
5.2.1. Проблеми ревизије фер вредности	158
5.2.2. Фер вредност и финансијска криза	169
5.2.3. Фер вредност и лажно финансијско извештавање	181
6. ПЕРСПЕКТИВЕ УПОТРЕБЕ ФЕР ВРЕДНОСТИ	187

IV ДЕО
УСЛОВЉЕНОСТ ПЕРИОДИЧНОГ РЕЗУЛТАТА МЕРНИМ
АТРИБУТИМА У ФИНАНСИЈСКОМ ИЗВЕШТАВАЊУ

1. КОНЦЕПТИ ПЕРИОДИЧНОГ РЕЗУЛТАТА	193
1.1. Економски концепт резултата	194
1.2. Рачуноводствени концепт резултата	197
1.3. Порески концепт резултата	199
2. ЦИЉЕВИ МЕРЕЊА ПЕРИОДИЧНОГ РЕЗУЛТАТА	203
3. ПЕРИОДИЧНИ РЕЗУЛТАТ У УСЛОВИМА ПРИМЕНЕ ИСТОРИЈСКОГ ТРОШКА	205
4. ПЕРИОДИЧНИ РЕЗУЛТАТ У УСЛОВИМА ПРИМЕНЕ ФЕР ВРЕДНОСТИ	211
4.1. Суштина и условљеност финансијског извештавања о укупном резултату	212
4.2. Компоненте укупног резултата	215
4.3. Приказивање укупног резултата	221
4.4. Релевантност укупног резултата	227

5. УПОТРЕБНА ВРЕДНОСТ ТРАДИЦИОНАЛНИХ МЕРИЛА ПЕРФОРМАНСИ У УСЛОВИМА ПРИМЕНЕ ФЕР ВРЕДНОСТИ	231
---	------------

V ДЕО

МЕРНИ АТРИБУТИ У ФИНАНСИЈСКОМ ИЗВЕШТАВАЊУ И ПЕРИОДИЧНИ РЕЗУЛТАТ ПРЕДУЗЕЋА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

1. РЕГУЛАТОРНИ ОКВИР ФИНАНСИЈСКОГ ИЗВЕШТАВАЊА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	240
2. ПРИКАЗИВАЊЕ ПЕРИОДИЧНОГ РЕЗУЛТАТА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	244
3. ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ О МЕРНИМ АТРИБУТИМА И ПЕРИОДИЧНОМ РЕЗУЛТАТУ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	249
3.1. Преглед претходних истраживања	249
3.2. Узорак и методологија истраживања	255
3.3. Резултати истраживања	259
3.4. Ограничења истраживања и правци будућих истраживања.....	279
ЗАКЉУЧАК	281
ЛИТЕРАТУРА	288

АПСТРАКТ

Финансијско извештавање је подручје рачуноводства које се бави приказивањем финансијских извештаја и пратећих информација, преваходно екстерним интересним групама предузећа. Један од најважнијих аспеката финансијског извештавања је мерење. Мерење представља процес утврђивања новчаних износа (вредности) позиција финансијских извештаја. Његова важност произлази из чињенице да директно детерминише износ средстава и обавеза у извештају о финансијском положају, а самим тим и износ прихода и расхода у извештају о укупном резултату, и, у крајњем, нето резултата и нето укупног резултата. Важна претпоставка процеса мерења је избор мерног атрибута (основе мерења) којим ће се признате позиције финансијских извештаја бројчано изразити. Савремено финансијско извештавање се карактерише употребом више мерних атрибута, тј. употребом мешовитог система (модела) мерења, при чему су историјски трошак и фер вредност најзаступљенији мерни атрибути у теоријским разматрањима и пракси.

Предмет истраживања у докторској дисертацији су мерни атрибути у финансијском извештавању и њихов утицај на начин мерења и приказивања периодичног резултата предузећа. С тим у вези, разматрани су историјски трошак, фер вредност, нето резултат, остали укупан резултат и укупан резултат предузећа. Основни циљ докторске дисертације је да се теоријско-методолошки и емпиријски сагледа веза између историјског трошка и фер вредности, с једне стране, и актуелних облика периодичног резултата предузећа, с друге стране.

Теоријска разматрања су показала да се фер вредност не може увек сматрати релевантнијим и поузданијим мерним атрибутом од историјског трошка, као и да је заокрет од рачуноводства историјског трошка ка рачуноводству фер вредности утицао на формалну и материјалну модификацију периодичног резултата. У докторској дисертацији је извршена и емпиријска анализа на узорку од 500 случајно одабраних предузећа, различите величине, делатности и правне форме са седиштем у Републици Србији. Истраживање, засновано на појединачним финансијским извештајима посматраних предузећа, открило је да: (а) састављачи финансијских извештаја у Републици Србији приликом накнадног мерења некретнина различитих од инвестиционих, постројења и опреме чешиће користе модел историјског трошка него модел заснован на фер вредности, док се чешиће опредељују за модел заснован на фер вредности приликом накнадног мерења инвестиционих некретнина, (б) постоји позитивна корелација између нето резултата и нето укупног резултата, (в) не постоји статистички значајна разлика између нето резултата и нето укупног резултата и (г) постоји израженија променљивост у времену нето укупног резултата него нето резултата.

Кључне речи: финансијско извештавање, мерење, историјски трошак, фер вредност, периодични резултат, нето резултат, остали укупан резултат, укупан резултат

ABSTRACT

Financial reporting is area of accounting that deals with presentation of financial statements and accompanying information primarily to the external stakeholders of company. One of the most important aspects of financial reporting is measurement. Measurement is the process of determining the monetary amounts (values) of the financial statements items. The importance of measurement stems from the fact that it directly determines the amount of assets and liabilities in the statement of financial position and therefore the amount of revenues and expenses in the statement of comprehensive income and lastly the amount of net income and net comprehensive income. An important assumption of the measurement process is the selection of the measurement attribute (the basis of measurement) which serves for numerical expression of the recognized financial statements items. Contemporary financial reporting is characterized by the usage of several measurement attributes, i.e. usage the mixed system (model) of measurement, whereby the historical cost and fair value are the most commonly used measurement attributes in the theoretical considerations and practice.

The subjects of the doctoral thesis research are the measurement attributes in the financial reporting and their influence on the method of measuring and presenting the periodical earnings of the company. In this regard, historical cost, fair value, net income, other comprehensive income and comprehensive income were considered. The main aim of the doctoral thesis is theoretical-methodological and empirical examination of the relationship between the historical cost and fair value, on the one hand, and the contemporary forms of the periodical earnings of the company, on the other hand.

Theoretical considerations showed that the fair value cannot always be treat as more relevant and reliable measurement attribute than the historical cost, as well as that shift from the historical cost accounting to the fair value accounting has influenced formal and material modification of the periodical earnings. Empirical analysis in the doctoral thesis has been conducted on the sample of 500 randomly selected companies of different size, activity and legal form with head office in the Republic of Serbia. Research based on the separate financial statements of the observed companies revealed that: (a) financial statements preparers in the Republic of Serbia more often use the historical cost model for the subsequent measurement of the properties other than investment properties, plant and equipment, while more often use the model based on fair value for the subsequent measurement of the investment properties, (b) there is a positive correlation between the net income and the net comprehensive income, (c) there is no statistically significant difference between the net income and the net comprehensive income and (d) the net comprehensive income is more volatile in time than the net income.

Key words: *financial reporting, measurement, historical cost, fair value, periodical earnings, net income, other comprehensive income, comprehensive income*

СПИСАК СЛИКА

Број слике	Назив слике	стр.
Слика 1	Процес рачуноводствене комуникације	11
Слика 2	Временска веза између финансијских извештаја	18
Слика 3	Веза између трошкова и користи пружања рачуноводствених информација	37
Слика 4	Веза између извора регулативе финансијског извештавања у Великој Британији	43
Слика 5	Процес мерења	50
Слика 6	Дефиниција фер вредности према IFRS 13 – Мерење по фер вредности	111
Слика 7	Имплементација обрачунске основе и утврђивање периодичног резултата према IFRS и GAAP САД	136
Слика 8	Примена инпута у хијерархији фер вредности	142
Слика 9	Веродостојност нивоа мерења фер вредности	156
Слика 10	Реалне цене некретнина и банкарске кризе	172
Слика 11	Шематски приказ matching поступка	208
Слика 12	Дијаграми растурања за нето резултат и нето укупан резултат	274

СПИСАК ТАБЕЛА

Број табеле	Назив табеле	стр.
Табела 1	Употреба фер вредности приликом иницијалног мерења трансакција	115
Табела 2	Употреба фер вредности за накнадно мерење средстава и обавеза	120
Табела 3	Фактори који утичу на ревизију фер вредности и ревизију осталих процена	160
Табела 4	Водич за процену инхерентног ризика	168
Табела 5	Структура предмета секјуритизације у САД од 1996. до 2010. године (у %)	172
Табела 6	Просечне вредности одабраних финансијских показатеља америчких банака у периоду од 2003. до 2006. године	174
Табела 7	Регулаторни оквир финансијског извештавања Републике Србије	240
Табела 8	Структура узорка	255
Табела 9	Основа финансијског извештавања предузећа у узорку	257
Табела 10	Структура мишљења независних ревизора за предузећа у узорку	259
Табела 11	Процентуално учешће некретнина, постројења и опреме у укупној имовини са аспекта величине предузећа	261
Табела 12	Процентуално учешће некретнина, постројења и опреме у укупној имовини са аспекта делатности предузећа	261
Табела 13	Процентуално учешће некретнина, постројења и опреме у укупној имовини са аспекта правне форме предузећа	261
Табела 14	Резултати анализе накнадног мерења земљишта, грађевинских објеката и постројења и опреме у периоду од 2014. до 2016. године	262
Табела 15	Накнадно мерење некретнина различитих од инвестиционих, постројења и опреме са аспекта величине предузећа	264
Табела 16	Накнадно мерење некретнина различитих од инвестиционих, постројења и опреме са аспекта делатности предузећа	265
Табела 17	Накнадно мерење некретнина различитих од инвестиционих, постројења и опреме са аспекта правне форме предузећа	266
Табела 18	Резултати анализе накнадног мерења инвестиционих некретнина у периоду од 2014. до 2016. године	267
Табела 19	Накнадно мерење инвестиционих некретнина са аспекта величине предузећа	269
Табела 20	Накнадно мерење инвестиционих некретнина са аспекта делатности предузећа	270
Табела 21	Накнадно мерење инвестиционих некретнина са аспекта правне форме предузећа	271
Табела 22	Компоненте осталог укупног резултата у предузећима обухваћеним истраживањем	272
Табела 23	Корелациона матрица	273
Табела 24	Тестови нормалности за нето резултат и нето укупан резултат	276
Табела 25	Резултати Вилкоксонових тестова ранга (нето резултат и нето укупан резултат)	276
Табела 26	Резултати Т тестова упарених узорака (нето резултат и нето укупан резултат)	276
Табела 27	Стандардна девијација и варијанса промене нето резултата и нето укупног резултата	277

УВОД

Финансијско извештавање представља процес који се континуирано мења, како би потребе корисника за финансијским (рачуноводственим) информацијама биле што адекватније испуњене. Сходно томе, финансијско извештавање је током XX и у првој деценији XXI века значајно еволуирало, у смислу развоја нових финансијских извештаја и промена у њиховој садржини, а очекује се да ће еволуција бити настављена и у будућности.

Финансијски извештаји приказују економске феномене путем речи и бројева. Речи одражавају називе позиција (ставки) финансијских извештаја, а потреба квантифицирања информација о елементима финансијских извештаја, који испуњавају услове за признавање, намеће питање њиховог мерења. Имајући у виду да директно детерминише износ средстава и обавеза у извештају о финансијском положају, а самим тим и износ прихода и расхода, односно добитка или губитка у извештају о укупном резултату, није изненађујуће што се мерење посматра као кључан и екстремно важан аспект финансијског извештавања. Важна претпоставка процеса мерења је избор мерног атрибута (основе мерења) којим ће се признати елементи финансијских извештаја бројчано изразити. Чињеница је да се у постојећем моделу финансијског извештавања користи више мерних атрибута. Поред историјског трошка, који је, према наводима у Концептуалном оквиру финансијског извештавања (Conceptual Framework for Financial Reporting) Међународног одбора за рачуноводствене стандарде (International Accounting Standards Board – IASB), најзаступљенији мерни атрибут у пракси, састављачи финансијских извештаја све чешће користе фер вредност. Овај мерни атрибут се захтева или допушта као алтернатива у више Међународних стандарда финансијског извештавања (International Financial Reporting Standards – IFRS) и Међународних рачуноводствених стандарда (International Accounting Standards – IAS) и његова примена у пракси има тенденцију раста. Поред тога, постоји посебан стандард који је посвећен мерењу по фер вредности. То је IFRS 13 – Мерење по фер вредности (Fair Value Measurement).

У прошлости, када је историјски трошак био заступљенија основа мерења позиција финансијских извештаја него данас, од овог мерног атрибута се одступало у складу са фундаменталним принципом опрезности или допуштеном ревалоризацијом средстава до висине њихових текућих вредности у неким земљама са циљем неутралисања ефеката инфлације на финансијско извештавање. Поред тога, у Великој Британији и САД седамдесетих година XX века било је озбиљних покушаја да се рачуноводство историјског трошка замени, пре свега рачуноводством текуће куповне снаге, а потом и рачуноводством текућег трошка. Осамдесетих година XX века фер вредност наилази на ширу примену као улазна вредност у контексту рачуноводственог обухватања стечених средстава приликом мерцера и аквизиција, да би од деведесетих година XX века фер вредност доживела експанзију под утицајем IASB-а и Одбора за стандарде финансијског рачуноводства (Financial Accounting Standards Board – FASB) у САД, који су захтевали мерење различитих, како финансијских, тако и нефинансијских средстава, по овом мерном атрибуту.

Прелазак са историјског трошка на фер вредност утицао је на схватање и детерминисање периодичног резултата. Доминацију историјског трошка пратила је доминација биланса успеха у односу на извештај о финансијском положају, а периодични резултат је утврђиван у складу са приступом приходи-расходи (revenue-expense approach), тј. трансакционим приступом (transaction approach). Према приступу приходи-расходи, резултат је последица интерних и екстерних трансакција које су се стварно догодиле и утврђује се уз уважавање принципа повезивања прихода и расхода (matching принципа), принципа узрочности и принципа опрезности, односно принципа реализације, принципа импаритета, принципа најниже вредности, принципа временске (дневне) вредности и принципа највише вредности. Крајњи продукт традиционалног биланса успеха је нето резултат (добитак или губитак), као разлика укупних прихода и укупних расхода који су последица стварно насталих трансакција. Заокрет ка фер вредности условљава утврђивање резултата у складу са приступом средства-обавезе (asset-liability approach), тј. приступом заснованим на одржавању капитала (capital maintenance approach). Обрачун периодичног резултата према овом приступу је заснован на ставу да су кључни проблеми у рачуноводству признавање и мерење средстава и обавеза, а не признавање и мерење прихода и расхода, што је било карактеристично за приступ приходи-расходи. Уместо биланса успеха, примат преузима извештај о финансијском положају. Приступ средства-обавезе подразумева да извештајни ентитет треба да призна само оне ставке које испуњавају дефиницију средстава и обавеза, док се приходи и расходи утврђују као промена вредности тих средстава и обавеза. Уколико би за мерење свих средстава и обавеза била меродавна фер вредност, резултат би представљао разлику између фер вредности нето имовине (сопственог капитала) на крају и фер вредности нето имовине (сопственог капитала) на почетку извештајног периода кориговану за исплате на терет и уплате у корист сопственог капитала током периода.

Пошто фер вредност није једини мерни атрибут који се користи у пракси, резултат који се данас исказује у редовним (годишњим) финансијским извештајима се налази између резултата према приступу приходи-расходи и резултата према приступу средства-обавезе. Зато ће разматрања у овој докторској дисертацији бити усмерена на нето резултат, остали укупан резултат и укупан резултат, као актуелне облике (слојеве, сегменте) периодичног резултата. Нето резултат се састоји од пословног резултата, резултата из финансирања и осталог резултата, али се у њега, према IFRS, укључују и промене фер вредности неких специфичних средстава и обавеза. Остали укупан резултат обухвата промене фер вредности средстава и обавеза, мерених по том мерном атрибуту, које тангирају сопствени капитал у извештају о финансијском положају, али које нису компонента нето резултата. Укупан резултат је збир нето резултата и осталог укупног резултата. IAS 1 – Приказивање финансијских извештаја (Presentation of Financial Statements) предвиђа две могућности за приказивање резултата: (1) у оквиру јединственог извештаја о укупном резултату, који садржи и нето резултат и остали укупан резултат или (2) у оквиру два извештаја, а то су: биланс успеха, који приказује компоненте нето резултата и извештај о укупном резултату, који полази од нето резултата периода из биланса успеха, коме се додају остале компоненте укупног резултата, да би се на крају добио укупан резултат.

Предмет истраживања у докторској дисертацији су мерни атрибути (основе мерења) позиција финансијских извештаја и њихов утицај на начин мерења и приказивања периодичног резултата предузећа. С тим у вези, разматрани су историјски трошак (традиционални мерни атрибут који егзистира и у актуелном моделу финансијског извештавања), фер вредност (мерни атрибут чија примена у финансијском извештавању има тенденцију раста), као и нето резултат, остали укупан резултат и укупан резултат предузећа (поједини актуелни облици периодичног резултата предузећа).

Основни циљ докторске дисертације је да се теоријско-методолошки и емпиријски сагледа веза између историјског трошка и фер вредности, с једне стране, и актуелних облика периодичног резултата предузећа, с друге стране. Поред овог, основног циља, издвајају се и следећи специфични циљеви: (1) испитати који од наведених мерних атрибута боље доприноси испуњењу примарне сврхе финансијског извештавања, (2) истражити да ли имплементација фер вредности подразумева потпуну елиминацију фундаменталних принципа историјског трошка, (3) имајући у виду постојање опција у појединим стандардима финансијског извештавања, испитати да ли је фер вредност доминантан мерни атрибут у ситуацијама када постоји могућност избора између историјског трошка и фер вредности, (4) испитати да ли, и у којој мери, растућа имплементација фер вредности има утицај на форму приказивања и садржину периодичног резултата предузећа и (5) оценити актуелне облике периодичног резултата предузећа и утврдити њихову релевантност за потребе доношења одлука.

Сходно постављеном предмету и циљевима истраживања, у докторској дисертацији тестиране су следеће хипотезе:

1. Фер вредност је релевантнији и поузданији мерни атрибут у односу на историјски трошак.
2. У ситуацијама када имају могућност да бирају између историјског трошка и фер вредности, састављачи финансијских извештаја чешће користе фер вредност.
3. Прелазак са рачуноводства историјског трошка на рачуноводство фер вредности утиче на формалну и материјалну модификацију периодичног резултата.
  - 3.1. Постоји корелација између нето резултата и укупног резултата.
  - 3.2. Постоји статистички значајна разлика између нето резултата и укупног резултата.
  - 3.3. Укупан резултат показује већу променљивост из године у годину у односу на нето резултат.

У првом делу докторске дисертације, указано је на карактеристике процеса финансијског извештавања, елементе регулаторног оквира за тај процес и на улогу мерења и мерних атрибута у том процесу. Најпре је размотрена суштина финансијског извештавања, а затим циљеви тог процеса, као и инструменти путем којих се циљеви реализују, тј. финансијски извештаји. Иако се у последње време као примарни корисници финансијских извештаја означавају садашњи и потенцијални инвеститори и кредитори, они не морају бити њихови једини корисници. Зато су у овом делу рада размотрене информационе потребе свих потенцијалних корисника финансијских извештаја. Да би финансијски извештаји могли да испуне циљеве који се пред њих постављају, они морају да поседују одговарајући квалитет. Прецизније речено, информације садржане у њима

треба да поседују одговарајуће квалитативне карактеристике. У том смислу, предмет разматрања у овом делу докторске дисертације су и квалитативни аспекти финансијског извештавања. С обзиром на то да процес финансијског извештавања не може бити препуштен слободним силама тржишта, већ мора бити предмет одговарајућег регулисања, размотрена је професионална, законска и интерна регулатива. Посебан сегмент првог дела посвећен је мерењу и мерним атрибутима у финансијском извештавању. Полазиште овог дела рада јесте признавање, које се односи на то да ли нека ставка може бити призната у финансијским извештајима, тј. да ли она задовољава дефиницију средства, обавезе, сопственог капитала, прихода или расхода према одговарајућем концептуалном оквиру. С друге стране, мерење представља процес утврђивања новчаних износа по којима се признате ставке уносе у финансијске извештаје, и то, пре свега, извештај о финансијском положају и извештај о укупном резултату. Полазећи од тога да мерење подразумева избор одређеног мерног атрибута, на крају овог дела рада размотрени су расположиви мерни атрибути у финансијском извештавању.

Други део докторске дисертације посвећен је историјском трошку као мерном атрибуту који се, према неким мишљењима, у пракси користи више од 500 година. Зато се означава као традиционални мерни атрибут, али његово присуство у појединим актуелним стандардима финансијског извештавања указује на то да се он и даље примењује у пракси. Његова примена је нарочито заступљена за мерење категорија сталне имовине (посебно постројења и опреме) и залиха. Основна карактеристика историјског трошка јесте да се, једном евидентирана, књиговодствена вредност средстава не мења, без обзира на то како се кретала њихова тржишна вредност, при чему она може бити редуцирана само отписивањем, као поступком алокације трошка на расходе током процењеног корисног века, у случају фиксних средстава, и применом правила ниже вредности за мерење залиха и хартија од вредности. Рачуноводство историјског трошка почива на фундаменталним принципима који су размотрени у овом делу рада. Ради се, пре свега, о принципу опрезности са свим његовим компонентама. То су: принципи реализације и импаритета, принцип највише, принцип временске (дневне) и принцип најниже вредности. Имајући у виду да је историјски трошак у спрези са приступом приходи-расходи у детерминисању периодичног резултата, на овом месту приказан је модел финансијског извештавања оријентисан ка билансу успеха. Суштина овог приступа је стављање акцента на биланс успеха, у односу на биланс стања, и давање предности мерењу прихода и расхода повезаних са неком врстом трансакције, у односу на мерење средстава и обавеза. Историјски трошак је једноставан за разумевање и представља мерни атрибут који се карактерише великим степеном објективности и који се лако може доказати. Међутим, он се заснива на претпоставци о стабилности новчане јединице, што је његов главни недостатак. Следствено томе, расподела периодичног резултата обрачунатог у складу са рачуноводством историјског трошка мора се вршити са будном пажњом. Зато се, на крају другог дела рада, даје и критички осврт на историјски трошак као мерни атрибут.

Предмет разматрања трећег дела докторске дисертације је фер вредност као мерни атрибут у финансијском извештавању. Термин фер (поштена, коректна или правична) вредност има више значења и базира се на идеји да тај мерни атрибут треба да репрезентује тржишне цене средстава и обавеза. Под претпоставком да тржишна цена у

себи садржи све расположиве информације неопходне за одлучивање, употреба фер вредности у финансијском извештавању условиће реалније приказивање економске стварности. Фер вредност се захтева или допушта у више стандарда финансијског извештавања. У овом делу рада размотрена је употреба фер вредности према IFRS, Општеприхваћеним рачуноводственим принципима (Generally Accepted Accounting Principles – GAAP) САД и истакнуте су специфичности примене фер вредности у Европској унији. У оквиру IFRS и GAAP САД постоје стандарди који се баве мерењем по фер вредности, али њима нису прописане категорије средстава и обавеза за чије мерење се може или мора користити тај мерни атрибут. То су IFRS 13 и Кодификација рачуноводствених стандарда 820 – Мерење по фер вредности (Accounting Standards Codification (ASC) 820 – Fair Value Measurement). Према овим стандардима, фер вредност се посматра као излазна вредност (exit value). Одговор на питање за које категорије средстава и обавеза се може или мора користити фер вредност налази се у неким другим стандардима који припадају IFRS и GAAP САД. IFRS 13 и ASC 820 су готово идентични стандарди због чега се подручје мерења по фер вредности сматра подручјем у којем је постигнут значајан успех у процесу конвергенције између IFRS и GAAP САД. Међутим, извесне разлике постоје и оне су у овом делу рада истакнуте. У наставку трећег дела објашњени су приступи мерењу фер вредности. Аналогно вези између историјског трошка и приступа приходи-расходи у детерминисању периодичног резултата, на овом месту указано је на везу између фер вредности и модела финансијског извештавања оријентисаног ка билансу стања. У наставку трећег дела рада предмет разматрања су предности и недостаци фер вредности као мерног атрибута. Уколико би постојало активно тржиште за сва средства и обавезе, мерење по фер вредности не би представљало неки нарочити проблем зато што би тржишне цене биле фер вредности. Тада би се овај мерни атрибут могао сматрати поузданим. Међутим, проблеми настају када тржишта нису активна или не постоје, па се до фер вредности мора долазити проценом која са собом носи ризик грешке и злоупотребе. Тако процењене фер вредности су велики изазов за екстерне ревизоре. Полазећи од ставова у литератури да је растућа примена фер вредности утицала на финансијску кризу 2008. године, као и да су фер вредности погодне за лажно финансијско извештавање, на овом месту су преиспитане те тврдње. Коначно, на крају овог дела рада указано је на перспективе употребе фер вредности у финансијском извештавању.

У четвртном делу докторске дисертације прво се разматрају концепти периодичног резултата. Периодични резултат се посматра (1) са аспекта економиста који се не баве рачуноводством, (2) са аспекта рачуновођа и (3) са пореског аспекта. Након тога, указано је на циљеве мерења периодичног резултата. Трећи сегмент у овом делу дисертације посвећен је периодичном резултату у условима примене историјског трошка. Тај периодични резултат представља разлику реализованих добитака и реализованих и нереализованих губитака. Када се фер вредност почела користити за мерење појединих категорија средстава и обавеза, појавио се проблем рачуноводног третмана промена фер вредности. Ефекти промена фер вредности неких средстава и обавеза укључују се у нето резултат, а ефекти промена фер вредности неких средстава и обавеза се не укључују у нето резултат, већ представљају остали укупан резултат. Укупан резултат обухвата све

промене сопственог капитала које су резултат трансакција и догађаја невластничког карактера. И нето резултат, који се приказује у актуелним финансијским извештајима и остали укупан резултат у себе укључују, поред реализованих добитака и реализованих и нереализованих губитака, и нереализоване добитке, што је суштинска разлика у односу на периодични резултат који се обрачунавао у рачуноводству историјског трошка. Након указивања на суштину и условљеност финансијског извештавања о укупном резултату истакнуте су његове компоненте и начини његовог приказивања у финансијским извештајима. Чињеница да укупан резултат у себи садржи и добитке који нису потврђени на тржишту, утиче на то да не постоји јединствено мишљење о његовој релевантности. Због тога су у овом делу рада приказани и интерпретирани резултати истраживања која су се бавила овим обликом периодичног резултата, а све са циљем да се утврди да ли му треба дати примат у односу на нето резултат. Традиционална мерила перформанси настала су у условима доминације историјског трошка као мерног атрибута. Фер вредност је имала утицај на садржину финансијских извештаја, тако да се отвара питање употребљивости традиционалних финансијских мерила перформанси у условима примене фер вредности и евентуалног креирања неких нових мерила примерених савременом финансијском извештавању, што је предмет разматрања на крају четвртог дела дисертације.

У петом, последњем делу докторске дисертације, најпре се разматра актуелни регулаторни оквир финансијског извештавања Републике Србије. Он се карактерише присуством три основе за састављање финансијских извештаја, а то су: Међународни стандарди финансијског извештавања, Међународни стандард за мале и средње ентитете и национални стандард, тј. Правилник о начину признавања, вредновања и презентације и обелодањивања позиција у појединачним финансијским извештајима микро и других правних лица. Опсег примене наведених основа условљен је величином извештајног ентитета, степеном јавне одговорности и врстом (карактером) финансијских извештаја. Паралелна егзистенција IFRS, у пуној и скраћеној верзији, и националног стандарда, тј. правилника министра финансија, сигурно није пример добре праксе. Даље је разматрано приказивање периодичног резултата у Републици Србији. Без обзира на то што IAS 1 предвиђа две могућности за приказивање периодичног резултата, регулатори финансијског извештавања у Републици Србији су се определили за једну од тих могућности. То је састављање и приказивање два извештаја: (1) биланса успеха и (2) извештаја о осталом резултату. На крају овог дела дисертације приказани су резултати спроведеног емпиријског истраживања о мерним атрибутима позиција финансијских извештаја и периодичном резултату у Републици Србији. Део емпиријског истраживања који се односи на мерне атрибуте усмерен је на поједине позиције финансијских извештаја код којих постоји могућност избора између историјског трошка и фер вредности (некретнине различите од инвестиционих, постројења, опрему и инвестиционе некретнине), а део емпиријског истраживања који се односи на периодични резултат предузећа усмерен је на поједине облике периодичног резултата, корелацију између њих, њихову статистичку различитост и променљивост из године у годину.

I ДЕО

ФИНАНСИЈСКО ИЗВЕШТАВАЊЕ: СУШТИНА, РЕГУЛАТОРНИ ОКВИР И МЕРЕЊЕ

1. ФИНАНСИЈСКО ИЗВЕШТАВАЊЕ КАО КОМУНИКАЦИОНИ КАНАЛ ИЗМЕЂУ ПРЕДУЗЕЋА И ЕКСТЕРНИХ ИНТЕРЕСНИХ ГРУПА

Финансијско извештавање се бави приказивањем финансијских извештаја и пратећих информација, пре свега екстерним интересним групама, што указује на, углавном, екстерну оријентисаност овог сегмента рачуноводства, тј. оријентисаност ка оним екстерним корисницима који нису у могућности да од предузећа директно захтевају рачуноводствене информације које су им неопходне за одлучивање. Због тога је употреба термина „екстерно финансијско рачуноводство и извештавање опште намене“ сасвим оправдана у разматрању односне проблематике, али је термин „финансијско извештавање“ широко заступљен у литератури и регулативи,¹ тако да ће исти бити коришћен у овој докторској дисертацији.

Финансијско извештавање се дефинише као „процес обезбеђења квантитативних финансијских (рачуноводствених) информација о предузећу и њиховог комуницирања заинтересованим корисницима, тј. доносиоцима одлука“, а „операционализује се посредством комуникацијског канала између менаџмента (управе) и корисника информација о предузећу (доносилаца одлука), пре свега екстерних“.² Посредством финансијског извештавања се преносе информације о финансијском положају предузећа на одређени дан, резултатима пословања за одређени период, новчаним токовима за одређени период, променама сопственог капитала током периода, као и информације о рачуноводственим политикама и друге битне информације које су предмет посебних обелодањивања.

Професор Јован Ранковић, као неспорни ауторитет у подручју теорије и анализе биланса, сматра да се финансијско извештавање у пословној пракси испољава као функција и као задатак, при чему су та два аспекта испољавања међусобно чврсто повезана, тј. налазе се у корелативном односу, „јер функција финансијског извештавања покреће питање начина припремања финансијских извештаја, што подразумева адекватну информациону подлогу, док је његов задатак усмерен на њихово читање (експликацију) са циљем задовољења потреба различитих интересних група“.³

Генерално, финансијско извештавање је двострани процес у коме (1) састављачи финансијских извештаја, који контролишу њихову припрему, снабдевају (2) кориснике истим у нади да ће им помоћи у унапређењу њихових финансијских одлука о извештајном ентитету у целини. Међутим, за ефикасно функционисање тржишта капитала и осталих тржишта, као и за ефикасно коришћење ограничених економских ресурса, поред информација које пружа финансијско извештавање, значајне су и информације из других

---

¹ Обрадовић, В. (2011), *Глобализација стандарда финансијског извештавања* (докторска дисертација), Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу – Економски факултет, стр. 8.

² Стефановић, Р. (1999), *Савремено финансијско извештавање: суштина, окружење и оквир*, *Економски хоризонти*, Волумен 1, Свеска 1-2, стр. 41. и 42.

³ Ранковић, Ј. (2001), *Значај, циљеви и дomet упоредне анализе финансијских извештаја*, у: Новићевић, Б. (Ур.). *Зборник радова са 32. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство и финансијски менаџмент предузећа и банака*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 24.

извора.⁴ Информације из других извора (састанци са менаџерима, чланци у новинама, интернет сајтови, радио и телевизијски извештаји, јавна саопштења компанија, индустријски извештаји и сл.) не треба схватити као супститут за информације из финансијских извештаја, већ радије као њихов комплемент. Бројна истраживања, која су за испитанике имала кориснике информација о предузећима, показују да они високо рангирају рачуноводствене информације у поређењу са информацијама из других извора.⁵ Имајући у виду претходно речено, нисмо поједноставили информационе потребе и све неопходне информације свели само на информације које се налазе у финансијским извештајима, што би, свакако, било и погрешно, већ прихватимо став да „важност финансијско-рачуноводствених информација, у контексту наших излагања, проистиче из чињенице да финансијско-рачуноводствени систем представља једини потпуни систем бројчане анализе предузећа, који обухвата сва пословна догађања, како унутар предузећа, тако и из односа са трећим лицима. Све пословне трансакције, све оно што се у изабраном извештајном периоду дешавало у предузећу слива се у основне финансијске извештаје. Они, с једне стране, одсликавају исходиште, оно са чиме предузеће почиње, али и крај предузиманих активности које припадају датом периоду, оно са чиме предузеће завршава (имовина, обавезе, капитал, резултат)“.⁶

Комуникација између састављача финансијских извештаја и њихових корисника се обавља посредством финансијских извештаја као главних инструмената за саопштавање финансијских информација. Састављачи финансијских извештаја настоје да успоставе систем извештавања који ће омогућити прибављање капитала под повољним условима, водећи рачуна о трошковима припремања и дистрибуције тих извештаја. С друге стране, корисници желе информације које су истините, не проузрокују високе трошкове генерисања и које су поуздане. Такве информације ће им омогућити доношење нових и/или евалуацију старих пословних одлука. Уколико корисници добију непоуздане информације, трошкови капитала за предузеће ће порасти као компензација за повећан ризик. Раст неповерења у финансијско извештавање може негативно утицати на економију у целини и ефикасност тржишта капитала. Жеља корисника је да поседују лако доступне, обимне и јединствене информације, које су кључ за њихов већи принос, зато што нико други још увек није упућен у те информације.⁷ У савременом финансијском извештавању⁸ не сме се занемарити и улога екстерних ревизора који, путем изражавања

---

⁴ Rosenfield, P. (2006), *Contemporary Issues in Financial Reporting: A user-oriented approach*, New York: Routledge, p. 27.

⁵ Atrill, P., McLaney, E. (2011), *Financial Accounting for Decision Makers* (Sixth Edition), Harlow: Pearson Education Limited, p. 5.

⁶ Малинић, Д. (2006), Финансијско извештавање: предуслов активности финансијског тржишта, у: Новићевић, Б. (Ур.). *Зборник радова са 37. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Међународна професионална (рачуноводствена) регулатива као основа квалитета финансијског извештавања*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 44-45.

⁷ Carcello, J.V. (2007), *Financial Accounting Regulations and Organizations*, in: Carmichael, D.R., Whittington, O.R., Graham, L. (Eds.), *Accountants' Handbook Volume One: Financial Accounting and General Topics* (Eleventh Edition), Hoboken: John Wiley & Sons, Inc., p. 1-5.

⁸ Уопште узев, учесници у процесу финансијског извештавања су састављачи финансијских извештаја, корисници финансијских извештаја и екстерни ревизори. Међутим, учесници у том процесу могу се конкретније препознати у тзв. „ланцу снабдевања финансијским информацијама“, који сачињавају сви

мишљења о финансијским извештајима, корисницима тих извештаја треба да пруже делимичну сигурност да њихови састављачи нису приказали пристрасне, некомплетне или лажне информације.

Схваћено као централни сегмент рачуноводственог информационог система, финансијско извештавање се може дефинисати и као средство комуницирања финансијских информација које се односе на информације које обезбеђује рачуноводствени систем.⁹ Јасно се уочава да комуникација (комуницирање) заузима значајно место у дефиницијама финансијског извештавања. Комуникација представља ток информација од једне стране ка другој страни или ка више других страна. Ефикасна комуникација подразумева да прималац информације разуме шта пошљалац информације жели да каже, као и да учесници у том процесу разумеју речи и симболе које користе. Учесници у процесу рачуноводствене комуникације треба да разумеју терминологију својствену области рачуноводства која се често означава као „језик бизниса“¹⁰. Од тога како ће се комуникација финансијских информација одвијати, тј. да ли ће они који те информације поседују исте информације адекватно саопштити онима који су за њих заинтересовани, зависи и остварење примарне сврхе финансијског извештавања. Може се закључити да „информације проистекле из рачуноводства предузећа чине срж комуницирања управе предузећа са корисницима финансијских извештаја. Само кроз једну отворену и обухватну политику комуницирања управе предузећа са акционарима и осталим улагачима капитала, може да се створи поверење у предузеће и привуку нови инвеститори“.¹¹ Процес финансијског извештавања, тј. процес који менаџмент користи да акумулира све пословне трансакције током периода, додели им новчану вредност, сортира, оцени и прикаже их кроз финансијске извештаје у складу са стандардима финансијског извештавања (општеприхваћеним рачуноводствени принципима – GAAP), може се представити и сликовито (Слика 1).

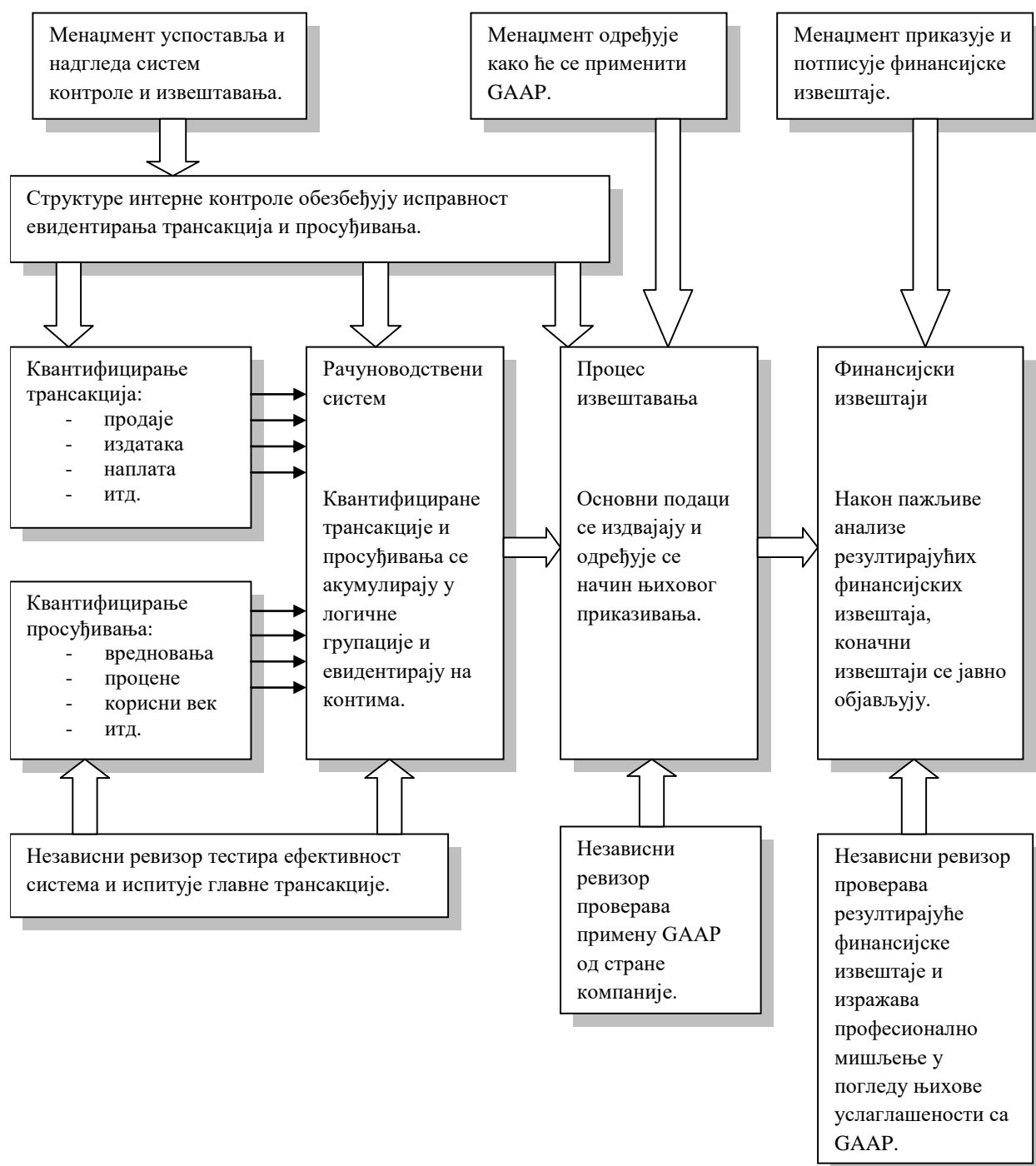
људи и процеси укључени у састављање, одобравање, ревизију, анализу и коришћење финансијских извештаја. То су: корпоративни менаџмент, управни одбори, независни ревизори, дистрибутери информација, финансијски аналитичари, инвеститори и други стејкхолдери, као и доносиоци стандарда финансијског извештавања, регулатори тржишта и информационе технологије. Видети шире у: DiPiazza, S., Eccles, R. (2002), *Building Public Trust: The Future of Corporate Reporting*, PricewaterhouseCoopers; International Federation of Accountants (2008), *Financial Reporting Supply Chain: Current Perspectives and Directions*, Наведено према: Обрадовић, В. (2011), *op. cit.*, стр. 15-19.

⁹ Cooper, W.W., Ijiri, Y. (1983), *Kohler's Dictionary for Accountants*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall, Inc., p. 215. Наведено према: Стефановић, Р. (1993), Финансијско извештавање као основа за доношење одлука – квалитативни аспект, *Књиговодство*, Год. 38, Бр. 12, стр. 9-15.

¹⁰ Short, D.G. (1993), *Fundamentals of Financial Accounting* (Seventh edition), Boston: Richard D. Irwin, Inc., IRWIN, p. 15.

¹¹ Спасић, Д. (2002), Стандардизација рачуноводствених извештаја у функцији заштите инвеститора, у: Новићевић, Б. (Ур.). *Зборник радова са 33. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Стандардизација финансијског извештавања у условима интернационализације бизниса*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 75.

Слика 1. Процес рачуноводствене комуникације

Извор: Haskins, M.E., Ferris, K.R., Sack, R.J., Allen, B.R. (1997), *Financial Accounting and Reporting* (Second Edition), Chicago: Irwin, p. 9.

Раније је у академским круговима вођена дискусија о томе да ли финансијско извештавање представља науку или уметност.¹² Они аутори који сматрају да финансијско извештавање треба да буде релативно ослобођено правила, уз остављање пуно простора за просуђивање састављачима финансијских извештаја, сматрају да се ради о уметности, за разлику од других аутора, који у финансијском извештавању уочавају више дисциплине

¹² Rosenfield, P. (2006), *op. cit.*, p. 41.

(правила) и за које финансијско извештавање представља науку. Имајући у виду дискусије вођене по овом питању, може се констатовати да је финансијско извештавање „практична уметност“ која, као на пример, инжењерство, треба барем делимично да се заснива на познавању начина функционисања света, тј. научног знања, и мора бити у складу са релевантним научним сазнањима, захтевајући генијалност и креативност својих практичара.

1.1. Циљеви финансијског извештавања

Финансијско извештавање треба да исприча економску причу компаније, тј. причу о финансијском положају и резултатима пословања, и то што потпуније, јасније и верније. Другим речима, „задатак финансијског извештавања јесте да исприча причу онако каква она заиста јесте“¹³, за разлику од романа чија је улога, такође, да испричају причу, али та прича се не дешава у тренутку писања, а можда се никад није ни догодила нити ће се догодити, већ се саопштава на начин који аутор прижељкује и, евентуално, укључује и жељу аутора да утиче на исход неких одлука. Један од првих покушаја дефинисања сврхе финансијских извештаја, а самим тим и финансијског извештавања, на територији Европе, био је британски Закон о акционарским друштвима (The British Joint Stock Companies Act) из 1844. године. Овај закон је захтевао да предузећа са ограниченом одговорношћу састављају и приказују „потпун и поштен биланс стања“. Годину дана касније одредбе Закона о консолидацији предузећа (The Companies Clauses Consolidation Act), такође, у Великој Британији, захтевале су састављање „прецизног биланса стања“, који треба да пружи „истинит приказ средстава и обавеза“, са „посебним погледом на биланс успеха“.¹⁴ Каснији британски закони, такође, су заступали фразу „истинит и поштен приказ“, која је у европско компанијско законодавство уведена IV Директивом Европске уније (ЕУ) 1978. године.

Поменута фраза је присутна и у актуелној рачуноводственој директиви ЕУ (2013/34/ЕУ). Наиме, у другом поглављу директиве, које носи наслов „Опште одредбе и принципи“, у члану 4 се, између осталог, наводи да:¹⁵

- годишњи финансијски извештаји треба да пруже истинит и поштен приказ (верну слику) имовине, обавеза, финансијске ситуације, као и добитка и губитка друштва;
- уколико примена одредби Директиве не би била довољна да се добије захтеван истинит и поштен приказ, потребно је пружити допунске информације у напоменама уз финансијске извештаје;
- уколико је, у изузетним случајевима, примена неке одредбе Директиве неспојива са обавезом пружања истинитог и поштеног приказа, допуштено је одступање од те

---

¹³ CFA Institute Centre for Financial Market Integrity (2007), *A Comprehensive Business Reporting Model: Financial Reporting for Investors*, p. 11, доступно на: <http://www.cfapubs.org/doi/pdf/10.2469/ccb.v2007.n6.4818> (08.07.2016)

¹⁴ Baker, C.R., Wallage, P. (2000), *The Future of Financial Reporting in Europe: Its Role in Corporate Governance*, *The International Journal of Accounting*, Vol. 35, No. 2, p. 175.

¹⁵ European Parliament and Council (2013), *Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council*, L 182/29.

одредбе како би се обезбедила верна слика, при чему свако такво одступање треба обелоданити и образложити у напоменама уз финансијске извештаје.

Најзначајнији корак у формулисању циљева финансијског извештавања на територији Сједињених Америчких Држава (САД) био је објављивање Извештаја о концептима финансијског рачуноводства бр. 1 – Циљеви финансијског извештавања пословних предузећа (Statement of Financial Accounting Concepts (SFAC) 1 – Objectives of Financial Reporting by Business Enterprises), од стране FASB-а 1978. године. У поменутом извештају се недвосмислено истиче корисност за доношење одлука као примарни циљ финансијског извештавања.¹⁶ SFAC 1 је вредан помена, не само због циљева финансијског извештавања, него и због чињенице да је он представљао темељ за развој FASB-ових стандарда и осталих елемената FASB-овог, али и IASB-овог концептуалног оквира. FASB-ов Концептуални оквир за финансијско извештавање је, у суштини, рачуноводствену теорију, која је иницијално имала значајан утицај на развој рачуноводствене праксе, али није довела до њене стандардизације, заменио, у смислу да је постао основа за развој стандарда финансијског извештавања у САД.¹⁷

Према SFAC-у 1, финансијско извештавање треба да:¹⁸

- обезбеди информације корисне садашњим и потенцијалним инвеститорима и кредиторима и осталим корисницима за доношење рационалних инвестиционих, кредитних и сличних одлука,
- обезбеди информације које ће помоћи садашњим и потенцијалним инвеститорима и кредиторима и осталим корисницима у процени износа, времена и степена извесности будућих токова готовине предузећа,
- обезбеди информације о економским ресурсима предузећа и праву на њих,
- обезбеди информације о финансијским перформансама (результату пословања) предузећа за дати период,
- обезбеди информације о токовима готовине које ће помоћи корисницима у разумевању ликвидности и солвентности предузећа,
- обезбеди информације о томе како је менаџмент испунио своју управљачку одговорност према власницима (акционарима) у управљању ресурсима предузећа,
- укључи објашњења и интерпретације које ће помоћи корисницима у разумевању презентованих финансијских информација.

Приликом разматрања циљева финансијског извештавања на међународном нивоу, значајно је поменути и њихово виђење према Оквиру за састављање и приказивање финансијских извештаја (Framework for the Preparation and Presentation of Financial

---

¹⁶ Овај корак у формулисању циљева финансијског извештавања у САД, иако најзначајнији, није био први. На пример, 1971. године, под утицајем Америчког института овлашћених јавних рачуновођа, формирана је „Trueblood Study Group“ која је, између осталог, требало да размотри и циљеве финансијског извештавања. Видети шире у: Solomons, D. (1986), *Making Accounting Policy: The Quest for Credibility in Financial Reporting*, New York: Oxford University Press, Inc., p. 67.

¹⁷ Baker, C.R., Burlaud, A. (2015), The Historical Evolution from Accounting Theory to Conceptual Framework in Financial Standards Setting, *The CPA Journal*, Vol. 85, No. 8, pp. 58-59.

¹⁸ Стефановић, Р. (1998), Концептуални оквир савременог финансијског извештавања, *Рачуноводство*, Год. 43, Бр. 1, стр. 30; *Све наведене сврхе (циљеви) се односе на одлучивање, било директно или индиректно*. Наведено према: Solomons, D. (1986), *op. cit.*, p. 69.

Statements) који је донео Међународни комитет за рачуноводствене стандарде (International Accounting Standards Committee – IASC) 1989. године, а прихватио IASB 2001. године, као институција која је, након петогодишњег процеса реструктурирања IASC-а, од њега преузела улогу креатора стандарда на међународном нивоу.¹⁹ Према том Оквиру, „циљ финансијских извештаја је пружање информација о финансијском положају, успешности и променама финансијског положаја ентитета које су корисне широком кругу корисника у доношењу економских одлука“.²⁰ У поменутом Оквиру се, у контексту циљева финансијских извештаја, даље наводи да информације, које пружају финансијски извештаји, нису довољне за доношење свих економских одлука зато што одражавају финансијске ефекте прошлих догађаја и не садрже нефинансијске информације, као и да финансијски извештаји приказују резултате одговорности менаџера у управљању ресурсима који су им поверени.

IASB и FASB су 2004. године²¹ покренули заједнички пројекат конвергенције и унапређења својих концептуалних оквира. Тај пројекат се у литератури означава као логичан корак јер „уколико два доносиоца стандарда настоје да изврше конвергенцију својих стандарда, онда је неопходно да изврше конвергенцију концептуалних оквира на којима се заснивају стандарди, чак и уколико се њихови постојећи оквири не разликују значајно“.²² Као резултат тога пројекта, тј. једне од фаза ревизије и конвергенције концептуалних оквира, Оквир за састављање и приказивање финансијских извештаја је, пре свега, преименован у Концептуални оквир финансијског извештавања (Conceptual Framework for Financial Reporting), а делови посвећени циљевима и квалитативним карактеристикама финансијских извештаја су претрпели измене. У контексту овог дела дисертације, фокусираћемо се само на циљеве финансијског извештавања. Међутим, пре него што се посветимо актуелном поимању циљева финансијског извештавања, не можемо, а да не приметимо да је промена назива Оквира подразумевала заокрет од термина финансијски извештаји ка термину финансијско извештавање. Ова „суптилна промена“²³, како је означава Peter Walton, може да имплицира повећани обим деловања доносилаца стандарда финансијског извештавања. Промена назива Оквира је базирана и на ширењу фокуса финансијског извештавања изван финансијских извештаја, тј. не само на информације које су у њима приказане, него и на разне пословне и финансијске прегледе, коментаре менаџмента и сл. Међутим, тај шири приступ може са собом донети ризик прикривања разлике између финансијских извештаја и других врста финансијских информација, што значи да примена таквог приступа може бити оптерећена тешкоћама.²⁴

---

¹⁹ О трансформацији IASC-а у IASB видети шире у: Обрадовић, В. (2011), *op. cit.*, стр. 164-167.

²⁰ International Accounting Standards Committee (IASC) (1989), *Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements*, London: IASC, paragraph 12.

²¹ *Процес конвергенције америчких GAAP и IFRS је формално почео у октобру 2002. године, када су FASB и IASB потписали споразум о конвергенцији, познат под називом „Norwalk agreement“.*

²² Walton, P. (2011), *An Executive Guide to IFRS: Content, Costs and Benefits to Business*, Chichester: John Wiley & Sons, Ltd., p. 37.

²³ *Ibid.*, p. 38.

²⁴ Lennard, A. (2007), *Stewardship and the Objectives of Financial Statements: A Comment on IASB's Preliminary View on an Improved Conceptual Framework for Financial Reporting: The Objective of Financial Reporting and Qualitative Characteristics of Decision-Useful Financial Reporting Information, Accounting in Europe*, Vol. 4, No. 1, p. 54.

Очигледно је да је намера регулатора да се, поред приказивања традиционалног сета финансијских извештаја, корисницима прикажу и неке допунске информације, при чему „финансијски извештаји остају срце финансијског извештавања.“²⁵

Према IASB-овом Концептуалном оквиру финансијског извештавања из 2010. године, примарни циљ финансијског извештавања је пружање финансијских информација корисних за садашње и будуће снабдеваче капиталом приликом доношења инвестиционих и кредитних одлука. Конкретније речено, а у складу са Оквиром, „циљ финансијских извештаја опште намене је пружање финансијских информација о извештајном ентитету које су корисне садашњим и потенцијалним инвеститорима, кредиторима и осталим повериоцима за доношење одлука о снабдевању ентитета ресурсима. Ове одлуке укључују куповину, продају или задржавање власничких или дужничких инструмената, као и одлуке о одобравању или измирењу зајмова и осталих облика кредита.“²⁶ Дефинисани циљ финансијског извештавања у складу је са теоријом корисности за одлучивање (decision usefulness theory), која полази од тога да „предузеће може постојати на дуги рок само уколико испуњава очекивања адресата годишњег обрачуна. Сагласно тој премиси, врховни циљ рачуноводства је да адресатима годишњег обрачуна пружи информације корисне за одлучивање“.²⁷ Корисност за одлучивање се оцењује на основу квалитативних карактеристика које информације из финансијских извештаја треба да задовоље, о чему ће бити више речи у неком од наредних делова дисертације.

Поредећи даље Оквир из 1989. и Оквир из 2010. године, може се уочити да је уместо информација о финансијском положају и успешности и њиховим променама, фокус на информацијама о ресурсима ентитета и правима на њих. Поред тога, круг корисника финансијских извештаја је сужен, о чему ће бити више речи у делу дисертације који је њима посвећен. Разматрајући циљ финансијског извештавања, према IASB-овом Оквиру из 2010. године, Alan Melville сматра да је потребно напоменути следеће:²⁸

- финансијски извештаји опште намене треба да пруже информације о финансијском положају извештајног ентитета, тј. информације о економским ресурсима ентитета и правима на њих, као и о трансакцијама и другим догађајима који утичу на промену финансијског положаја током периода (информације о финансијском положају помажу примарним корисницима да спознају финансијске слабости и предности извештајног ентитета, као и да процене њихову ликвидност и солвентност; финансијски положај се може променити под утицајем финансијских перформанси (на пример, по основу добитка или губитка) или под утицајем других догађаја, као што је, на пример, емисија акција),
- информације о финансијским перформансама ентитета помажу примарним корисницима да разумеју принос који извештајни ентитет остварује на ресурсе

---

²⁵ McConnell, P. (2011), *The objective of financial reporting and the qualitative characteristics of useful information – what investors should know*, доступно на: <http://www.ifrs.org/investor-resources/2011-perspectives/january-2011-perspectives/Pages/objective-of-financial-reporting.aspx> (03.08.2016)

²⁶ International Accounting Standards Board (IASB) (2010), *Conceptual Framework for Financial Reporting*, London: IASB, Chapter 1, OB2.

²⁷ Спасић, Д. (2002), *op. cit.*, стр. 81.

²⁸ Melville, A. (2011), *International Financial Reporting: A Practical Guide* (Third Edition), Harlow: Pearson Education Limited, pp. 20-21.

којима располаже, као и да оцене ефикасност и ефективност управљања тим ресурсима; на тај начин се може оценити одговорност менаџмента, а информације о прошлим перформансама могу послужити за предвиђање будућих приноса на ресурсе ентитета и

- информације о финансијским перформансама се припремају на основу обрачунске основе рачуноводства, која подразумева да се трансакције и други догађаји признају у периоду у коме су се догодили, без обзира на то да ли је у том периоду дошло до одлива или прилива готовине повезаних са тим трансакцијама и догађајима; то не умањује значај новчаних токова током периода, зато што они показују како је ентитет генерисао и трошио готовину и помажу корисницима да процене будуће новчане токове ентитета.

Имајући у виду да је једна од фаза конвергенције концептуалних оквира успешно спроведена, може се рећи да у погледу главног циља (примарна сврхе) финансијског извештавања постоји сагласност два најутицајнија регулатора финансијског извештавања на глобалном нивоу (IASB-а и FASB-а). Циљ изречен у IASB-овом Оквиру идентичан је циљу изреченом у Концептуалном оквиру за финансијско извештавање америчког FASB-а. Ова чињеница је изузетно важна за наставак започетог пројекта и решавање осталих предвиђених проблема. Познати аутор David Solomons је још 1986. године препознао важност постојања сагласности око сврха финансијског извештавања. Он истиче да „сагласност око сврха финансијског извештавања мора бити полазна тачка за разматрање врсте извештавања која је потребна и рачуноводствених стандарда које треба поштовати приликом извештавања“.²⁹

1.2. Инструменти финансијског извештавања и њихови елементи

Пошто смо констатовали да је, укратко речено, обезбеђење информација корисних за доношење одлука примарна сврха финансијског извештавања, намеће се питање на који начин тај процес испуњава своју сврху, тј. којим инструментима. Инструменти финансијског извештавања су финансијски извештаји који треба да пруже корисне информације свима онима који имају или могу имати неки интерес у пословању извештајног ентитета, тј. предузећа. Финансијски извештаји могу помоћи у пружању одговора на, на пример, следећа питања: Шта предузеће поседује? Колико и коме предузеће дугује? Да ли је предузеће профитабилно? Колико износе новчани токови предузећа? Они су у сфери одговорности менаџмента, али нису превасходно намењени задовољењу његових информационих потреба, већ представљају средство комуницирања између менаџмента и инвеститора, али и осталих интересних група о финансијској снази и профитабилности предузећа.³⁰

У наставку следи неколико, на основу релевантне литературе нама доступних, дефиниција финансијских извештаја:

---

²⁹ Solomons, D. (1986), *op. cit.*, p. 68.

³⁰ Young, D.S., Cohen, J. (2013), *Corporate Financial Reporting and Analysis: A Global Perspective* (Third Edition), Chichester: John Wiley & Sons, Ltd., p. 2.

- „Као крајњи производ финансијског рачуноводства, које примарно приказује резултате екстерних трансакција предузећа, финансијски извештаји представљају најмаркантнију врсту рачуноводствених извештаја уопште.“³¹
- „Финансијски извештаји представљају најефикаснији начин да се корисницима изван предузећа (инвеститорима, кредиторима, купцима, добављачима и др.) периодично презентују информације о финансијском положају предузећа, успешности његовог пословања и новчаним токовима предузећа.“³²
- „Финансијски извештаји представљају примарно средство комуницирања менаџмента са екстерним корисницима о финансијски израженим активностима предузећа.“³³
- „Финансијски извештаји су есенцијална компонента система финансијског извештавања који је неопходан за адекватно функционисање тржишта капитала.“³⁴

На основу претходних дефиниција јасно је да су финансијски извештаји најподеснија форма да се бројним стејкхолдерима, пре свега екстерним, прикажу базичне финансијске информације. То су: (1) информације о финансијском положају на одређени дан, (2) информације о периодичном резултату и његовим компонентама и осталим променама сопственог капитала за одређени период, (3) информације о новчаним токовима (приливима и одливима готовине) за одређени период, као и (4) бројна обелодањивања која прате и додатно појашњавају претходно наведене три категорије финансијских информација. Према IAS 1, циљ финансијских извештаја је „пружање информација о финансијском положају, финансијским перформансама и новчаним токовима ентитета које су корисне широком кругу корисника за доношење економских одлука.“³⁵ Да би испунили наведени циљ финансијски извештаји опште намене треба да пруже информације о средствима, обавезама и сопственом капиталу; приходима и расходима, укључујући добитке и губитке; улагањима власника и расподели власницима и новчаним токовима. Финансијски извештаји треба да одражавају „кумулятивне ефекте прошлих одлука менаџмента“³⁶, и то, пре свега, оних које се могу новчани изразити. Другим речима, финансијски извештаји треба да одразе евидентиране промене у финансијском књиговодству које тангирају структуру имовине, структуру капитала и/или структуру имовине и структуру капитала.

³¹ Стефановић, Р. (1993), *op. cit.*, стр. 11.

³² Ђукић, Т. (2008), Финансијско извештавање као фактор привлачења иностраног капитала, у: Бабић, В., Максимовић, Љ. (Ур.). *Инострани капитал као фактор развоја земаља у транзицији*, Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу – Економски факултет у Крагујевцу, стр. 151.

³³ Williams, J.R. (2007), *Financial Statements: Form and Content*, in: Carmichael, D.R., Whittington, O.R., Graham, L. (Eds.). *Accountants' Handbook – Volume One: Financial Accounting and General Topics* (Eleventh Edition), Hoboken: John Wiley & Sons, Inc., p. 10-2.

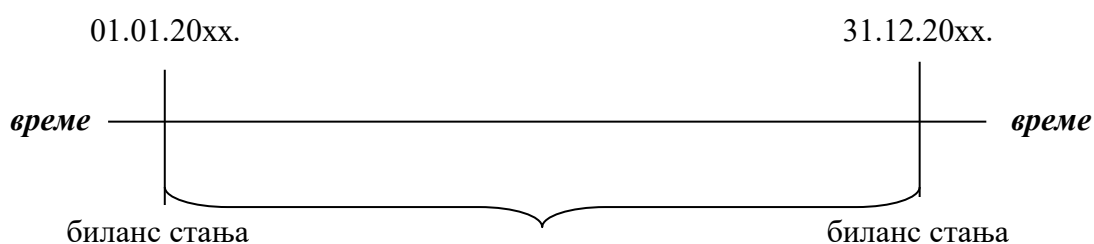
³⁴ Baker, C.R., Wallage, P. (2000), *op. cit.*, p. 173.

³⁵ Наведено према: Melville, A. (2011), *op. cit.*, p. 37.

³⁶ Helfert, E.A. (2003), *Techniques of Financial Analysis: A Guide to Value Creation*, New York: McGraw-Hill/Irwin, p. 20.

Према IFRS, тачније према IAS 1, годишњи сет финансијских извештаја чине:³⁷ (1) извештај о финансијском положају на крају периода, (2) извештај о укупном резултату за период (или биланс успеха и извештај о укупном резултату), (3) извештај о променама на капиталу за период, (4) извештај о токовима готовине за период и (5) напомене уз финансијске извештаје. Прва четири наведена извештаја треба да пруже информације које се захтевају у горе наведеном циљу финансијских извештаја према IAS 1, а допунске информације се пружају у напоменама уз финансијске извештаје. Извештај о финансијском положају (биланс стања) се односи на тачно одређени дан, док се остали финансијски извештаји односе на одређени период (видети Сliku 2).

Слика 2. Временска веза између финансијских извештаја

извештај о укупном резултату за период (или биланс успеха и извештај о укупном резултату)
 извештај о променама на капиталу
 извештај о токовима готовине
 напомене уз финансијске извештаје

Прилагођено према: Williams, J.R. (2007), *Financial Statements: Form and Content*, in: Carmichael, D.R., Whittington, O.R., Graham, L. (Eds.). *Accountants' Handbook – Volume One: Financial Accounting and General Topics* (Eleventh Edition), Hoboken: John Wiley & Sons, Inc., p. 108.

Корисно је напоменути да састав годишњег сета финансијских извештаја није исти у свим државама. Извештај о финансијском положају (биланс стања) и биланс успеха су финансијски извештаји које састављају практично све компаније света, али састављање извештаја о новчаним токовима још увек није обавезна пракса у свим земљама. Уместо извештаја о новчаним токовима, компаније у Бразилу и Мексику састављале су извештај о променама финансијског положаја, а компаније из САД су већ дуже време имају обавезу да састављају извештај о новчаним токовима, као и извештај о нерасподељеном добитку.³⁸

Као што је већ раније напоменуто, горе наведени финансијски извештаји одражавају обрачунску основу рачуноводства која подразумева признавање финансијских ефеката трансакција и догађаја у периоду њиховог настанка, а не у периоду примања и

³⁷ IAS 1 предвиђа и извештај о финансијском положају на почетку најранијег упоредног периода када ентитет примењује рачуноводствену политику ретроспективно, врши ретроспективно преправљање ставки у финансијским извештајима или када рекласификује ставке у финансијским извештајима (International Accounting Standards Board (IASB), International Accounting Standard (IAS) 1 – *Presentation of Financial Statements*, London: IASB, paragraph 10).

³⁸ Обрадовић, В. (2011), *op. cit.*, стр. 68.

издавања готовине. Наиме, сматра се да су информације најкорисније када се ефекти трансакција и осталих догађаја признају онда када настану и тада рачуноводствено евидентирају и прикажу у финансијским извештајима периода на који се односе. Тако састављени финансијски извештаји не информишу кориснике само о прошлим догађајима, који укључују одливе и приливе готовине, већ и о обавезама које треба исплатити у будућности, као и о ресурсима који репрезентују готовину која ће бити примљена у будућности.³⁹ Поред обрачунске основе рачуноводства, у контексту поменутих финансијских извештаја, значајне су и следеће околности: (1) састављени су на основу истих основних трансакција и истих финансијских мерења тих трансакција, (2) приказују различите врсте информација о активностима предузећа током периода, па зато нису алтернатива један другоме и (3) сви су неопходни читаоцу за што потпуније разумевање финансијског положаја у успешности предузећа.⁴⁰

Извештај о финансијском положају у рачуноводственој литератури и пословној пракси традиционално је познат под називом биланс стања. Овај финансијски извештај пружа информације о вредносно израженим средствима, обавезама и сопственом капиталу на одређени дан. Елементи биланса стања (средства, обавезе и сопствени капитал) детерминишу финансијски положај предузећа, па стога и не чуди што се у IAS 1 означава као извештај о финансијском положају. Међутим, у истом стандарду се наводи да извештајни ентитет може, осим назива датих у овом стандарду, користити и друге називе за, стандардом предвиђене, финансијске извештаје. Извештај о финансијском положају је слика стања средстава које предузеће поседује и начина финансирања тих средстава на крају сваког периода.⁴¹ Другим речима, то је извештај о ономе што предузеће поседује и ономе што дугује на одређени дан.⁴² Извештај о финансијском положају се често пореди са фотографијом. Наиме, фотографија „замрзава“ одређени тренутак и репрезентује ситуацију само у том тренутку, при чему догађаји непосредно пре и непосредно после фотографисања могу бити прилично различити. Зато је, приликом употребе овог финансијског извештаја, важно имати у виду датум на који се он односи.⁴³

У дужем периоду нето резултат (добитак или губитак) био је крајња ставка биланса (рачуна) успеха, као разлика прихода и расхода. Измене IAS 1 утицале су на садржину годишњег сета финансијских извештаја и на приказивање оствареног успеха. Након поменутих измена, саставни део годишњег сета финансијских извештаја постао је извештај о укупном резултату. То није подразумевало укидање традиционалног биланса успеха и нето резултата као мерила успешности предузећа. Наиме, IAS 1 пружа две могућности: (1) да се биланс успеха, који исказује нето резултат, задржи као засебан извештај и да се допуни извештајем о укупном резултату, или (2) да се он укључи у јединствени извештај о укупном резултату као његов сегмент. На овај начин „само је озваничено исказивање укупног резултата, а његови темељи су постављени раније, када су

³⁹ Needles, B., Powers, M. (2013), *International Financial Reporting Standards: An Introduction* (Third Edition), Mason: South-Western, Cengage Learning, p. 19.

⁴⁰ Williams, J.R. (2007), *op. cit.*, p. 10-14.

⁴¹ Young, D.S., Cohen, J. (2013), *op. cit.*, p. 3.

⁴² Стефановић, Р. (2007), *Читање биланса стања* (превод са енглеског језика другог (прерађеног) издања), Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу – Економски факултет у Крагујевцу, стр. 8.

⁴³ Atrill, P., McLaney, E. (2011), *op. cit.*, p. 50.

уведене позиције које проистичу из трансакција и догађаја невластничког карактера које се укључују у сопствени капитал мењајући његову висину, а које нису компоненте нето резултата.⁴⁴

Извештај о променама на капиталу је, за разлику од биланса стања и биланса успеха, релативно нови финансијски извештај. Овај извештај је постао саставни део сета редовних финансијских извештаја ступањем на снагу измењеног IAS 1, чија је примена почела 1. јула 1998. године, као и објављивањем америчког SFAS 130 – Извештавање о укупном резултату (Reporting Comprehensive Income), са примарним мотивом да прикаже све промене на сопственом капиталу – не само из односа са власницима и по основу периодичног резултата утврђеног рачуном добитка и губитка (нето резултата), већ и промене сопственог капитала које се не односе на трансакције са власницима и не укључују у нето резултат периода (остали укупан резултат).⁴⁵ Дакле, извештај о променама на капиталу приказује промене на свим рачунима сопственог капитала током периода. Пошто су могућности промене сопственог капитала бројне, учачавање истих значајно је за адекватну анализу финансијске ситуације предузећа. То је сигурно ваљан разлог због кога је извештај о променама на капиталу постао саставни део годишњег сета финансијских извештаја. Све промене на сопственом капиталу током обрачунског периода могу да се сврстају у две групе:⁴⁶ (1) промене на сопственом капиталу које нису проузроковане трансакцијама са власницима (на пример, промене по основу периодичног резултата, добитака и губитака који се не признају у билансу успеха, већ директно као део сопственог капитала) и (2) промене на сопственом капиталу по основу трансакција са власницима (на пример, уплате од стране власника и исплате власницима). Извештај о променама на сопственом капиталу треба табеларно да прикаже промене на свим рачунима сопственог капитала које су последица управо наведених двају група промена које на њега утичу.

Извештај о токовима готовине приказује токове готовине сегментирани у три категорије, тј. токове готовине из пословне, инвестиционе и активности финансирања. На тај начин показује које активности су условиле приливе и одливе готовине. Извештај о токовима готовине објашњава промене стања готовине (која се приказује као категорија обртних средстава у билансу стања) током периода, тј. између почетка и краја периода. На први поглед, готовина је средство, као што су то и машине, зграде, залихе, потраживања и др., али готовина, односно приливи и одливи готовине имају посебну важност за предузеће. У том контексту „многи аналитичари сматрају да је извештај о токовима готовине најважнији финансијски извештај зато што је користан за предвиђање будућих токова готовине који ће бити остварени од улагања у одређено пословање.“⁴⁷ Пошто се, по правилу, приливи новца не поклапају са приходима, одливи новца са расходима, а салдо

⁴⁴ Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2015), Финансијско извештавање о укупном добитку или губитку – случај нефинансијских компанија из индексне корпе BELEXline, *Рачуноводство*, Год. 59, Бр. 4, стр. 50.

⁴⁵ Стојилковић, М., Спасић, Д. (2002а), Извештај о променама на капиталу (II део) – нормативна регулисаност и пракса извештавања према US-GAAP и UK-GAAP и правци хармонизације, *Рачуноводство*, Год. 46, Бр. 12, стр. 14-15.

⁴⁶ Стојилковић, М., Спасић, Д. (2002), Извештај о променама на капиталу – нормативна регулисаност и пракса извештавања према IAS и правци развоја код нас, *Рачуноводство*, Год. 59, Бр. 11, стр. 17.

⁴⁷ Short, D.G. (1993), *op. cit.*, p. 22.

готовине на крају периода са резултатом периода, састављање извештаја о токовима готовине има есенцијалну важност за управљање ликвидношћу. Важно је, међутим, да схватимо значај и готовине и добитка за предузеће. Готовина је важна зато што предузеће не може нормално да настави пословање уколико не генерише довољно готовине да плати оно што дугује, а добитак је важан за дугорочну егзистенцију предузећа. То значи да су корисницима финансијских извештаја неопходне информације и о новчаном положају предузећа и о његовој рентабилности.⁴⁸ IAS 1, као што смо раније навели, између осталог, захтева да се извештај о токовима готовине укључи у годишњи сет финансијских извештаја, али је проблематика састављања овог извештаја предмет посебног стандарда, тј. IAS 7 – Извештај о токовима готовине.

Напомене уз финансијске извештаје, као саставни део годишњег сета финансијских извештаја, имају исти ранг важности као и његове остале компоненте, што значи да не треба да буду схваћене као секундарне или неважне, већ напротив, као подједнако важне као и остали финансијски извештаји. Главне сврхе напомена уз финансијске извештаје су: (1) избегавање претераног детаљисања у осталим финансијским извештајима и (2) олакшано пружање неких додатних информација.⁴⁹ Горе поменути финансијски извештаји се не могу потпуно и исправно разумети без припадајућих напомена. Напомене уз финансијске извештаје садрже текстуалне и нумеричке информације које корисницима финансијских извештаја омогућавају њихово исправно и потпуно разумевање. Оне су обимније од осталих финансијских извештаја и обухватају веома важне информације које корисницима не би биле доступне уколико би се они ослонили само на остале финансијске извештаје. У IAS 1 се наводи да напомене уз финансијске извештаје треба да:⁵⁰

- прикажу информације о основама састављања финансијских извештаја и коришћеним рачуноводственим политикама, укључујући основе мерења коришћене приликом састављања финансијских извештаја и остале рачуноводствене политике релевантне за њихово разумевање,
- обелодане информације захтеване другим IFRS, а које нису приказане у осталим финансијским извештајима и
- пруже све додатне информације које су релевантне за разумевање финансијских извештаја.

Финансијски извештаји одражавају финансијске ефекте трансакција и осталих догађаја групишући их у опште категорије у складу са њиховим економским карактеристикама. Те опште категорије се означавају као елементи финансијских извештаја. FASB-ов SFAC 6 дефинише елементе финансијских извештаја као „грађевинске блокове од којих су изграђени финансијски извештаји – категорије позиција које финансијски извештаји садрже.“⁵¹ Ради се о општим, односно ширим категоријама,

⁴⁸ Dyson, J.R. (2010), *Accounting for non-accounting students* (Eighth Edition), Harlow: Pearson Education Limited, p. 147.

⁴⁹ Ibid., p. 205.

⁵⁰ Melville, A. (2011), *op. cit.*, p. 51.

⁵¹ Овај Извештај о концептима финансијског рачуноводства предвиђао је десет елемената финансијских извештаја, и то: средства, обавезе, капитал, улагања од стране власника, расподеле власницима, приходе, расходе, добитке, губитке и укупан добитак. Видети шире у: Storey, R.K. (2007), *The Framework of Financial*

као што су, на пример, средства. Грађевински објекти, земљиште, залихе и готовина се уклапају у дефиницију средстава, али нису елементи финансијских извештаја већ ставке, тј. позиције у финансијским извештајима. То значи да се главни елементи финансијских извештаја у њима додатно рашчлањавају на посебне ставке (средства, на пример, према природи или функцији) на начин који ће најбоље испунити примарну сврху финансијског извештавања.

IASB-ов Оквир из 2010. године идентификује пет главних елемената финансијских извештаја: средства, обавезе, сопствени капитал, приходе и расходе. Средства, обавезе и сопствени капитал детерминишу финансијски положај ентитета, а приходи и расходи успешност. Према поменутом Оквиру, елементи финансијских извештаја се дефинишу на следећи начин:⁵²

- Средства су ресурси под контролом ентитета која су настала као резултат прошлих догађаја и од којих се очекује притицање економских користи у будућности.
- Обавезе су садашњи дугови који произилазе из прошлих догађаја чије измирење ће довести до одлива ресурса ентитета који садрже економске користи.
- Сопствени капитал је преостало учешће у укупним средствима након одбитка свих обавеза.
- Приходи су повећања економских користи током обрачунског периода која су настала у облику прилива или повећања средстава или смањења обавеза која резултирају повећањем сопственог капитала, различитим од додатних улога власника капитала.
- Расходи су смањења економских користи током обрачунског периода која су настала у облику одлива или смањења средстава или повећања обавеза која резултирају смањењем сопственог капитала, различитим од исплата власницима капитала.

Наводећи дефиниције елемената финансијских извештаја из IASB-овог Оквира, Alan Melville их додатно тумачи и наводи одређене примере који помажу њихово разумевање:⁵³

- Да би нека ставка била третирана као средство, она не мора бити у правном власништву ентитета, већ једноставно треба да буде под његовом контролом. Уважавајући принцип према коме суштина има предност у односу на форму, једна ставка узета на финансијски лизинг може бити класификована као средство. Средство може настати само као резултат прошлог догађаја, као што је, на пример, набавка или производња конкретне ставке. Трансакције за које се очекује да ће се догодити у будућности (на пример, намера да се купи одређена машина) нису повод за настанак средстава у садашњости. Одређена ставка не може бити

Accounting Concepts and Standards, in: Carmichael, D.R., Whittington, O.R., Graham, L. (Ed.), *Accountants' Handbook Volume One: Financial Accounting and General Topics* (Eleventh Edition), Hoboken: John Wiley & Sons, Inc., p. 282.

⁵² International Accounting Standards Board (IASB) (2010), *Conceptual Framework for Financial Reporting*, Chapter 4, paragraphs 4.4;4.25.

⁵³ Melville, A. (2011), *op. cit.*, pp. 25-27.

класификована као средство уколико се не очекује да ће генерисати будуће економске користи за ентитет.

- Суштинска карактеристика обавезе је да ентитет мора бити дужан, тј. мора имати дужност или обавезу да изврши трансфер ресурса који оличавају економске користи. Међутим, не постоји захтев да дуг мора бити законски, иако је то нормалан случај. На пример, уколико је политика неког предузећа да исправи недостатке својих производа и након истека гарантног тока, износи за које се очекује да ће бити утрошени у том контексту, тј. за већ продате производе, су обавезе, иако нису законски обавезујуће (конструктивне обавезе). Обавеза мора бити садашњи дуг, а не будући. На пример, одлука менаџмента да купи одређено средство у будућности не доводи до садашњег дуга који треба да буде плаћен за средство, будући да се та одлука може променити. Обавеза се јавља само као резултат прошлих догађаја, као што су, на пример, набавка робе или узимање банкарског кредита. Обавезе које могу бити мерене само уз значајан ниво процене се називају покрићима или резервисањима.
- Одређена ставка може задовољавати једну од дефиниција елемената финансијских извештаја, али неће бити укључена у финансијске извештаје зато што не испуњава критеријуме за признавање који су, такође, наведени у Оквиру. С друге стране, извештаји о финансијском положају састављени у складу са IFRS могу садржати ставке које не одговарају дефиницијама средстава и обавеза и које нису део сопственог капитала.
- Под приходима се подразумевају приходи по основу обављања редовне пословне активности ентитета и добици, као што су, на пример, добици који настају приликом отуђења или ревалоризације фиксних средстава.
- Под расходима се подразумевају расходи по основу обављања редовне пословне активности ентитета и губици, као што су, на пример, губици који настају приликом отуђења или ревалоризације фиксних средстава.

Разматрајући дефиниције елемената финансијских извештаја и релевантну литературу уочавамо да су дефиниције средстава и обавеза надређене у односу на дефиниције осталих елемената, тј. да су дефиниције сопственог капитала, прихода и расхода изведене из дефиниција средстава и обавеза. Ово запажање произлази из чињенице да је фокус IASB-а на идентификовању и мерењу ресурса ентитета (средстава) и права на те ресурсе (обавеза), при чему је сопствени капитал вишак средстава изнад обавеза, а повећања сопственог капитала представљају приходе, док смањења сопственог капитала представљају расходе.⁵⁴ То значи да IASB „ставља у други план концепт повезивања расхода са приходима по периодима, а позиције разграничења расхода и прихода које не задовољавају дефиницију средства, односно обавезе, не могу се приказати у билансу стања“.⁵⁵

⁵⁴ Walton, P. (2011), *op. cit.*, p. 42.

⁵⁵ Обрадовић, В. (2011), *op. cit.*, стр. 203.

1.3. Корисници финансијских извештаја

Уколико примарну сврху финансијског извештавања схватимо као корисност за одлучивање, тј. као „корисност за доношење на будућност усмерених одлука; и то економских (пословних) одлука“⁵⁶, онда се намећу два кључна питања:

1. Ко су корисници информација које продукује финансијско извештавање? и
2. За које сврхе ће они користити односне информације?

Имајући у виду циљ финансијског извештавања према IASB-овом и FASB-овом концептуалном оквиру јасно се уочава да су као примарни корисници финансијских извештаја означени снабдевачи капиталом – инвеститори, кредитори и остали повериоци. У односу на IASB-ов Оквир из 1989. године круг корисника финансијских извештаја је сужен. Запослени и њихови представници, купци, владе и њихове агенције и јавност више нису на листи корисника финансијских извештаја. Такође, примећује се да међу примарним корисницима нема ни управе предузећа (менаџмента). Аргумент IASB-а је да се пружањем информација, које су намењене инвеститорима и кредиторима, у великој мери задовољавају и информационе потребе менаџмента, као и да менаџмент има моћ да од предузећа захтева и добије информације прилагођене његовим информационим потребама.⁵⁷ Иако је приступ фаворизовања инвеститора и кредитора и њихових информационих потреба, на први поглед, непотпун, њихово фаворизовање као примарних корисника финансијских извештаја објашњава се тиме да је „капитал *conditio sine qua non* конституисања и функционисања предузећа и да прибављање капитала, у том смислу, представља базичну активност, од које зависи спровођење пословања и реализација дефинисаних циљева“.⁵⁸ Henry & Holzmann (2011) и Deegan & Ward (2013) сматрају да је потребно фокусирати се на примарне кориснике како би се избегло стварање концептуалног оквира који би био сувише нејасан да би био користан и наводе три разлога због којих су Одбори истакли снабдеваче капиталом као примарне кориснике финансијских извештаја:⁵⁹ (1) снабдевачи капиталом имају најкритичније и хитне информационе потребе и не могу да захтевају од ентитета да њима директно пружају финансијске информације, (2) Одбори су дужни да се фокусирају на потребе учесника на тржишту капитала, и то не само постојећих, него и потенцијалних инвеститора, кредитора и осталих поверилаца и (3) информације које подмирују потребе снабдевача капиталом ће вероватно задовољити потребе и других група корисника, односно учесника у процесу корпоративног управљања. Дефинисаним циљем финансијског извештавања, у коме су

---

⁵⁶ *Корисност финансијског извештавања не треба посматрати само из перспективе појединачних корисника финансијских извештаја, већ и из једне шире економске перспективе, тј. са друштвене тачке гледишта.* Наведено према: Стефановић, Р. (1993), *op. cit.*, стр. 11. и 12.

⁵⁷ Шкарић-Јовановић, К. (2011), Концептуални оквир IFRS – (ревизија циљева финансијског извештавања и квалитативних карактеристика финансијски извештаја), *Финрар*, Год. 12, Бр. 2, стр. 5.

⁵⁸ Савић, Б. (2013), *Концепт интегрисаног извештавања предузећа – инструмент подмирења информационих потреба кључних стејхолдера* (докторска дисертација), Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу – Економски факултет, стр. 47.

⁵⁹ Henry, E., Holzmann, O.J. (2011), *Conceptual Framework Revisions: Say Goodbye to “Reliability” and “Stewardship”*, *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 22, No. 3, p. 92; Deegan, C., Ward, A.M., (2013), *Financial Accounting and Reporting: An International Approach*, Maidenhead: McGraw-Hill Education, p. 29.

посебно истакнути примарни корисници, нису игнорисани остали корисници, већ је формирано становиште да информације које задовољавају акционаре, који су крајњи носиоци корпоративног ризика, треба да буду корисне и оним корисницима финансијских извештаја чији је ризик мањи.⁶⁰

Полазећи од ширег поимања корисника финансијских извештаја, односно од става да су корисници финансијских извештаја интересне групе унутар и изван предузећа, које су на било који начин заинтересоване за пословање предузећа, као и од чињенице да „пословање предузећа, нарочито великих корпорација, утиче на друштво и окружење на више начина и на различитим нивоима, при чему ти утицаји нису ограничени само на инвеститоре или појединце који намеравају да инвестирају у предузеће“⁶¹, у наставку ћемо размотрити следеће кориснике и њихове информационе потребе: инвеститоре, кредиторе и остале повериоце, менаџмент, запослене, купце, конкуренте, државу, финансијске аналитичаре и најширу јавност.

Историјски посматрано, пословно рачуноводство је развијено како би снабдевало информацијама појединце који су инвестирали своје богатство у неки пословни подухват. Оно је развијено у XIX веку као резултат потребе да се заштите инвеститори, односно власници предузећа са ограниченом одговорношћу.⁶² Власници капитала, као што су, на пример, акционари у акционарским друштвима и власници удела у друштвима са ограниченом одговорношћу, савременом рачуноводственом терминологијом речено, су постојећи инвеститори, при чему се као корисници финансијских извештаја појављују и потенцијални инвеститори. Њима су информације из финансијских извештаја потребне да рационално одлуче када и да ли да задрже, повећају или смање свој удео у власништву, тј. да одлуче када и да ли да (а) не чине ништа по том питању, (б) додатно инвестирају или (в) дезинвестирају. Њихове одлуке зависе од очекиваног приноса који желе да остваре од улагања у одговарајуће предузеће (на пример, уколико се ради о акционарима акционарског друштва, да ли преферирају дивиденду или пораст тржишне цене акција) и, сходно томе, они желе да знају да ли остварују адекватан принос за ризик који су преузели улагањем у то предузеће. Зато је од пресудне важности да су финансијски извештаји истинити у складу са циљем који треба да испуне. Уколико су у њима садржане истините информације, ризик инвеститора биће смањен, квалитет одлука побољшан и ефикасност тржишта капитала повећана. Једноставно речено, инвеститори желе да утврде како су менаџери управљали ресурсима, односно капиталом који су они уложили у одређено предузеће, а основни извор информација за те потребе јесу финансијски извештаји опште намене. Поред тога, потребно је имати на уму да се информационе потребе инвеститора, како постојећих, тако и потенцијалних, не исцрпљују презентирањем финансијских извештаја опште намене. Неопходно је, осим њих, приказати информације о будућим новчаним токовима, постојећим и потенцијалним ризицима, планираним пословним подухватима и др.⁶³

---

⁶⁰ Walton, P. (2011), *op. cit.*, p. 39.

⁶¹ Deegan, C., Ward, A.M. (2013), *op. cit.*, p. 29.

⁶² Glautier, M.W.E., Underdown, B. (2001), *Accounting: Theory and Practice* (Seventh Edition), Harlow: Pearson Education Limited, p. 10.

⁶³ Спасић, Д. (2002), *op. cit.*, стр. 77.

Кредитори и остали повериоци су, поред инвеститора, друга група примарних корисника финансијских извештаја. Генерално, у ову групу спадају оне интересне групе које су предузећу обезбедиле материјал, робу и сл., позајмили новац или извршили одређене услуге и прихватили одложено плаћање по том основу, односно враћање новца. Кредитори могу бити краткорочни и дугорочни, а све их подједнако интересује кредитна способност предузећа. Анализом финансијских извештаја они покушавају да утврде да ли конкретном предузећу да одобре продају или вршење услуга на кредит, односно да ли да му одобре краткорочну или дугорочну новчану позајмицу, разуме се са одговарајућом каматом. На пример, интерес једног кредитора је наплата главнице дуга и припадајуће камате у одговарајућем року, док је интерес једног добављача, као најзначајнијег краткорочног повериоца, наплата свог потраживања, такође, у одговарајућем року или наплата свог потраживања и затезне камате, уколико предузеће закасни са плаћањем. Интересовање кредитора и осталих поверилаца је усмерено на рентабилност предузећа само уколико утиче на његову способност да измири своје обавезе. С друге стране, њихову пажњу нарочито заокупира ликвидност предузећа, тј. готовина и средства по степену ликвидности блиска готовини која се могу искористити за плаћање, као и спремност банака и других кредитора и поверилаца да сачекају наплату својих кредита и других потраживања. Другим речима, кредитори и остали повериоци у финансијским извештајима проналазе информације које тангирају ликвидност, солвентност и рентабилност њихових клијената.⁶⁴

Менаџмент, односно професионална управа предузећа, уколико власници не управљају предузећем, је интерни корисник информација из финансијских извештаја. Менаџмент, пре свега, мора бити заинтересован за анализу и оцену финансијске ситуације и зарађивачке способности предузећа којим управља како би оценио адекватност прошлих одлука и донео одлуке усмерене на будућност. Информације из финансијских извештаја служе менаџменту, пре свега, за контролу и надзор пословног процеса и утврђивање пословног резултата, али и за надзор и одржавање капитала и супстанце предузећа, контролу ликвидности, контролу развоја финансијске структуре, приказивање развоја инвестиција, рашчлањавање успеха у циљу контроле појединих подухвата, операција и погона, обрачунавање дела резултата који се може употребити за проширење предузећа, враћање зајмова, исплату зарада и др.⁶⁵ Менаџмент, као корисник информација из финансијских извештаја, је привилегован у односу на остале кориснике, јер поред информација које се приказују у финансијским извештајима опште намене има на располагању и све остале информације из рачуноводства и осталих делова предузећа.

Иако се налазе унутар предузећа, запослени се третирају као екстерни корисници финансијских извештаја зато што најчешће немају директан приступ финансијским информацијама. Запослени и њихови представници су заинтересовани за информације које ће им омогућити процену сигурности својих радних места и будуће способности предузећа у вези са измирењем обавеза према њима. Другим речима, њихови захтеви се

---

⁶⁴ Glautier, M.W.E., Underdown, B. (2001), *op. cit.*, p. 12.

⁶⁵ Ранковић, Ј.М. (2010), *Теорија биланса* (Четрнаесто издање), Београд: Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду, стр. 59.

односе на зараде (износ и редовност), осигурање постојећих и могућност за отварање нових радних места.

Мало је вероватно да ће купац у малопродаји да захтева финансијске извештаје свог продавца пре него што се одлучи на куповину.⁶⁶ Међутим, у осталим ситуацијама у којима купци имају дугорочне аранжмане са својим добављачима, они желе да се увере у то да ће њихов добављач наставити да обавља своју пословну активност. Дакле, купци користе информације из финансијских извештаја како би проценили могућност дугорочне сарадње са својим добављачем. Овај захтев добија на значају уколико је конкретан добављач за њих посебно важан. Поред тога, купци који купују производе који захтевају одређене замене, на пример, резервних делова, и сервисирање треба да процене вероватноћу континуираног пословања својих добављача.

Конкуренти користе информације из финансијских извештаја како би открили главне разлоге евентуалних разлика у степену зарађивачке способности и финансијског положаја у односу на сопствено предузеће. Другим речима, они користе финансијске перформансе својих конкурената приликом оцене својих финансијских перформанси. Поред тога, конкуренти могу покушати да открију значајне промене које могу сигнализирати неке будуће акције, као што је, на пример, прикупљање новчаних средстава као увод у експанзију тржишта.⁶⁷ Анализа конкурената на бази објављених финансијских извештаја један је од праваца развоја тзв. конкурентског рачуноводства (*competitive accounting*), као једног од концепата стратегијског управљачког рачуноводства.⁶⁸

За државу (фискаса) предузеће је један од извора буџетских прихода. У том смислу, држава је заинтересована за утврђивање основице за опорезивање, при чему су у државама у којима важи принцип меродавности трговачког за порески биланс (на пример, у САД и Великој Британији) информације из званичних финансијских извештаја полазна основа за састављање пореског биланса, у смислу да се њиховом коректуром према пореским прописима долази до пореског биланса, док се у државама у којима важи принцип обрнуте меродавности (на пример, у Немачкој и Јапану), пореска обавеза предузећа утврђује на основу података из званичних финансијских извештаја. Држава, као корисник информација из финансијских извештаја, се може појавити и у виду својих агенција, званичне статистике, министарстава и сл. који су заинтересовани за различите аспекте пословања предузећа. Велики део њихових информационих потреба, на пример, о висини прихода, периодичног резултата, ликвидности итд. задовољиће финансијски извештаји.

Финансијски аналитичари су „специфична категорија посредника између компанија као састављача финансијских извештаја и инвеститора и других стејкхолдера као корисника тих извештаја“.⁶⁹ Њихова специфичност се огледа у томе што они на основу прикупљених информација из званичних финансијских извештаја предузећа, информација из осталих извора и сопствених истраживања оцењују успешност и

⁶⁶ Harrison, W.T., Horngren, C.T., Thomas, B., Swardy, T. (2010), *Financial Accounting: International Financial Reporting Standards* (Eighth Edition), Pearson Higher Education, p. 9.

⁶⁷ Atrill, P., McLaney, E. (2011), *op. cit.*, p. 3.

⁶⁸ Видети шире у: Милићевић, В. (2003), *Стратегијско управљачко рачуноводство*, Београд: Економски факултет Београд, стр. 251-276.

⁶⁹ Обрадовић, В. (2011), *op. cit.*, стр. 17.

перспективе предузећа, а затим своје мишљење презентују својим клијентима, тј. садашњим и потенцијалним инвеститорима и кредиторима. У том смислу, они помажу инвеститорима и кредиторима да донесу одлуке о улагању у конкретно предузеће, а њихова помоћ је нарочито значајна за оне инвеститоре и кредиторе који не поседују знање из области рачуноводства.

Предузећа обављају своју делатност на територије одређене државе, односно одређеног подручја (округа, града, општине). Сходно томе, најшира јавност је заинтересована за информације о томе да ли предузећа која послују на одређеном подручју успешно обављају своју делатност, да ли се развијају, стагнирају или им прети стечај, а информације из финансијских извештаја се користе за анализу развоја националне економије, оцену ранијих и доношење нових мера економске политике и сл.

Претходна разматрања показују да свака група посматра предузеће на неки себи својствен начин и у њему види неки свој интерес. То значи да увек постоји ризик да ће интереси једне групе корисника бити у колизији са интересима неке друге групе или других група (на пример, интереси менаџмента и власника предузећа), али и да може постојати конфликт између корисника финансијских извештаја унутар исте групе (на пример, конфликт између „великих“ и „малих“ акционара). С обзиром на то да корисници финансијских извештаја могу имати супротстављене интересе у предузећу, може се закључити да њихови информациони захтеви нису подударни зато што се разликују и одлуке које треба да донесу. Без обзира на то, предузеће не саставља финансијске извештаје за сваку групу корисника понаособ, већ у финансијским извештајима опште намене приказује информације које треба да задовоље заједничке информационе потребе корисника. Упркос томе што различити корисници финансијских извештаја желе различите информације, сматрамо да они имају један заједнички интерес, а то је да „сви желе бројеве којима могу веровати“.⁷⁰

1.4. Квалитативни аспекти финансијског извештавања

Финансијско извештавање је без сумње један од најважнијих елемената финансијског система сваке земље. Без здравог система финансијског извештавања тешко је замислити ефикасну алокацију финансијских ресурса, успешну борбу против корупције и изградњу адекватних услова за домаће и иностране инвеститоре. Изградња и одржавање квалитетног система финансијског извештавања треба да буде у свим државама стални циљ и брига како националних регулатора, тако и националних професионалних организација.⁷¹ Имајући у виду да исправне одлуке, пре свега инвеститора и кредитора, али и других корисника финансијских извештаја, представљају једну од базичних претпоставки за ефективно функционисање тржишта капитала и осталих тржишта, јасно је да су „континуиране активности најреспектованијих регулатора финансијског

⁷⁰ Benston, G.J., Bromwich, M., Litan, R.E., Wagenhofer, A. (2006), *Worldwide Financial Reporting: The Development and Future of Accounting Standards*, Oxford: Oxford Scholarship Online, p. 20.

⁷¹ Шкарић, К., Дендић, Д. (2005), Финансијско извештавање – достигнућа и искушења, у: Новићевић, Б. (Ур.). *Зборник радова са 34. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство и пословне финансије у савременим условима пословања – стање и перспективе*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 20.

извештавања, националних и међународних, на побољшању квалитета, а тиме и веродостојности финансијског извештавања, више него разумљиве.⁷² Да би корисници финансијских извештаја доносили исправне одлуке, неопходно је да финансијски извештаји и информације у њима поседују одређене квалитете, тј. да задовоље одређене квалитативне карактеристике како би се реализовала корисност за одлучивање као примарна сврха финансијског извештавања. Сходно томе, квалитативне карактеристике финансијских извештаја, а самим тим и информација садржаних у њима, јесу одлике који их чине корисним за одлучивање. Другим речима, „то су оне карактеристике које нам омогућавају да разликујемо корисне рачуноводствене информације од оних које су мање корисне“⁷³ или нису уопште корисне за доношење одлука. Управо наведено имплицира да „одсуство квалитета значи да примарни циљ финансијских извештаја опште намене не може бити достигнут“.⁷⁴

Према Оквиру за састављање и приказивање финансијских извештаја из 1989. квалитативне карактеристике финансијских извештаја биле су (1) разумљивост, (2) релевантност, (3) поузданост, која је захтевала веродостојно приказивање, давање предности суштини у односу на форму, неутралност, опрезност и комплетност, и (4) упоредивост. Свака од наведених квалитативних карактеристика била је подједнако важна за квалитет финансијских извештаја. Сматра се да су разлике у дефинисању циља финансијског извештавања, у Оквиру из 2010. године у односу на Оквир из 1989. године, утицале на дефинисање примарних корисника финансијских извештаја и дефинисање важећих квалитативних карактеристика финансијских извештаја.⁷⁵

Према IASB-овом Оквиру из 2010. године, све квалитативне карактеристике се сврставају у две групе, а то су: (1) фундаменталне квалитативне карактеристике и (2) побољшавајуће квалитативне карактеристике. У фундаменталне квалитативне карактеристике спадају релевантност и веродостојност, а у побољшавајуће квалитативне карактеристике спадају упоредивост, могућност провере, благовременост и разумљивост.

Релевантне финансијске информације су оне које праве разлику између одлука корисника финансијских извештаја. Другим речима, *релевантност* је „способност информације да утиче на избор одлуке помажући корисницима да обликују предвиђања о исходу прошлих, садашњих и будућих догађаја или да потврде или коригују претходна очекивања.“⁷⁶ Информација је релевантна уколико поседује предиктивну или потврђујућу вредност или обе вредности, односно уколико може помоћи корисницима да предвиде будуће исходе и/или уколико пружа повратну информацију која помаже да се потврде или оповргну претходна предвиђања. На пример, информације о оствареним финансијским перформансама имају потврђујућу вредност, јер омогућавају да се остварене финансијске перформансе упореде са планираним. Истовремено, оне могу имати и предиктивну вредност јер, у комбинацији са осталим информацијама, омогућавају предвиђање

⁷² Стефановић, Р., Обрадовић, В. (2008), Транспарентност периодичног извештавања у функцији заштите инвеститора: Директива ЕУ, у: Бабић, В., Максимовић, Љ. (Ур.). *Иностранни капитал као фактор развоја земаља у транзицији*, Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу – Економски факултет у Крагујевцу, стр. 110.

⁷³ Storey, R.K. (2007), *op. cit.*, p. 267.

⁷⁴ Deegan, C., Ward, A.M. (2013), *op. cit.*, p. 31.

⁷⁵ Шкарић-Јовановић, К. (2011), *op. cit.*, стр. 5.

⁷⁶ Стефановић, Р. (1993), *op. cit.*, стр. 14.

финансијских перформанси у наредном периоду. Уколико информација није релевантна, она није корисна за одлучивање. Исто тако, уколико корисници не би располагали релевантним информацијама, онда би они донели другачије одлуке него у ситуацији када би информације којима располажу биле релевантне. Као битан аспект релевантности у IASB-овом и FASB-овом Оквиру⁷⁷ наводи се материјалност (значајност). Информација је материјална уколико би њено изостављање или погрешно приказивање могло утицати на економске одлуке. Само информације које су материјалне треба да буду посебно приказане, односно обелодањене у финансијским извештајима, док нематеријалне информације не морају бити посебно приказане, односно обелодањене, већ се могу комбиновати са неким другим информацијама. Материјалност је специфична за сваки ентитет и зависи од природе или величине тангиране ставке у контексту финансијских извештаја. На пример, вредност канцеларијског материјала од 200 новчаних јединица може бити материјална за једног предузетника, али може да не значи ништа за једну мултинационалну компанију. Зато је материјалност питање контекста и захтева процену, што значи да различити појединци могу доћи до различитих закључака.⁷⁸ У том смислу, укључивање одговарајуће ставке у финансијске извештаје, тј. дистинкција између материјалног и нематеријалног износа, захтева прелазак преко неког квантитативног „прага“ који је нејединствен за различите ставке и различите ситуације.⁷⁹ IASB и FASB у својим концептуалним оквирима наводе да не могу да специфицирају јединствени квантитативни „праг“ материјалности или да унапред одреде шта треба сматрати материјалним у одређеној ситуацији. Зато је тај квантитативни „праг“ најчешће предмет просуђивања рачуновође.

Веродостојност је замена за поузданост у односу на претходне верзије IASB-ових и FASB-ових Оквира. Разлог за ову замену је, према наводима оба Одбора, нејасно дефинисање поузданости у претходним Оквирима.⁸⁰ Разматрање веродостојности након релевантности не значи да је веродостојност од секундарне важности у односу на релевантност. Релевантност се разматра као прва фундаментална карактеристика зато што није логично да се прво уверавамо да ли је и колико је неки феномен веродостојан, уколико он није релевантан за доношење одлука од стране корисника финансијских извештаја.⁸¹ Другим речима, прво се разматра релевантност неких информација за доношење одлука, а потом се, између више доступних, бира она која је најверодостојнија. Занимљиво је да је, током процеса ажурирања Оквира, IASB неколико пута покушавао да креира дијаграм тока који је требало да покаже како се примењују квалитативне карактеристике, али је на крају одустао од те намере.⁸² Разуме се, важно је да информација поседује и релевантност и веродостојност, јер релевантне информације које нису

---

⁷⁷ *Посматрање материјалности као аспекта релевантности је новина за FASB-ов Концептуални оквир у коме је раније материјалност посматрана као ограничење квантитативне природе.*

⁷⁸ Dyson, J.R. (2010), *op. cit.*, p. 29.

⁷⁹ Стефановић, Р. (1993), *op. cit.*, стр. 15.

⁸⁰ Henry, E., Holzmann, O.J. (2011), *op. cit.*, p. 93; Deegan, C., Ward, A.M. (2013), *op. cit.*, p. 34.

⁸¹ American Accounting Association's Financial Accounting Standards Committee – Benston, G.J. (primary author), Carmichael, D.R., Demski, J.S., Dharan, B.G., Jamal, K., Laux, R., Rajgopa, S., Vrana, G. (2007), The FASB's Conceptual Framework for Financial Reporting: A Critical Analysis, *Accounting Horizons*, Vol. 21, No. 2, p. 234.

⁸² Walton, P. (2011), *op. cit.*, p. 40.

веродостојне и веродостојне информације које нису релевантне неће помоћи корисницима да донесу исправне одлуке. Полазећи од чињенице да финансијски извештаји приказују економске феномене путем речи и бројева, сматра се да су веродостојне информације само оне информације које верно репрезентују одговарајуће феномене. То значи да се финансијски извештаји могу сматрати квалитетним и онда када је приказани финансијски положај предузећа слаб, а успешност незадовољавајућа, зато што су они приказ стварне слике датог предузећа. С друге стране, финансијски извештаји могу бити неквалитетни, иако је извештајни ентитет успешан и са добрим финансијским положајем. Ипак, чешћи је случај да се незадовољавајући финансијски положај и успешност покушавају прикрити путем неквалитетних финансијских извештаја. Дакле, састављачи финансијских извештаја у њима треба да прикажу последице свих трансакција и осталих догађаја по нето имовину (сопствени капитал), периодични резултат и нето новчани ток предузећа, поштујући, при томе, релевантну регулативу.⁸³

Да би се финансијска информација сматрала веродостојном, она треба да буде потпуна, неутрална и приказана без грешака. Таква информација се сматра савршено веродостојном. Међутим, како се наводи у напред поменутих концептуалних оквирима, савршенство се ретко достиже, ако се уопште и може достићи. Зато је намера IASB-а и FASB-а максимизирање ових квалитета у мери у којој је то могуће.

Потпуност подразумева саопштавање свих информација које су неопходне корисницима да би разумели посматрани феномен, укључујући сва неопходна описивања и објашњења. То значи да финансијски извештаји „треба да нам испричају, не само истину, већ целу истину“.⁸⁴ Уколико, на пример, неко предузеће поседује грађевински објекат који испуњава критеријуме да буде признат и приказан као фиксно средство у извештају о финансијском положају, а то није учињено, онда потпуност није задовољена. Потпуност не би била задовољена чак ни када би, имајући у виду управо изречене претпоставке примера, и додатну претпоставку да се налази под хипотеком конкретан грађевински објекат био приказан у извештају о финансијском положају, а у напоменама уз финансијске извештаје било изостављено да је он под хипотеком. Дакле, квалитет финансијских информација, између осталог, захтева потпуност у свим компонентама сета финансијских извештаја зато што изостављање информација може неповољно да утиче на одлуке корисника финансијских извештаја.

Неутрално приказивање значи одсуство пристрасности приликом селекције или приказивања финансијских информација, тј. избегавање било каквих манипулација које доводе до повољног или неповољног прихватања информација од стране корисника. То не значи да неутрална информација нема сврху и да не утиче на одређено понашање, односно деловање, али неутралност претпоставља да не постоји намера да се неком информацијом утиче на кориснике и њихове закључке на основу те информације. Дакле, неутрална информација значи да нека позиција финансијских извештаја не треба да буде намерно

---

⁸³ Шкарић Јовановић, К. (2014), Утицај квалитета финансијског извештавања на услове задуживања код банака, у: Лојпур, А., Лакићевић, М. (Ур.). *Зборник радова са 9. Конгреса рачуновођа и ревизора Црне Горе – Рачуноводствена професија у функцији стварања пословног амбијента за напредак предузећа и смањење кредитног ризика*, Бечићи: Институт сертифицираних рачуновођа Црне Горе, стр. 346.

⁸⁴ Lennard, A. (2007), *op. cit.*, p. 62.

потцењена, прецењена, наглашена или ненаглашена.⁸⁵ Проблем који отежава захтев неутралности је околност да се финансијски извештаји састављају у условима неизвесности, уз коришћење бројних процена, тако да се ни за један од годишњих сетова финансијских извештаја не може тврдити да је потпуно неутралан.⁸⁶ Процене су незаобилазне приликом састављања, како редовних финансијских извештаја, тако и различитих врста специјалних финансијских извештаја. Њихово снажније присуство чини тежим и скупљим утврђивање вредности појединих позиција средстава и обавеза, али уколико се приликом процењивања поштују професионалне и законске норме, онда то не би требало да утиче на релевантност и веродостојност презентираних информација у финансијским извештајима. Уколико се процене морају користити у већем обиму, простор за злоупотребе је шири, али само постојање могућности није довољно да би до злоупотреба дошло.⁸⁷

Приказивање без грешака подразумева описивање одговарајућих феномена без неисправности и изостављања, као и одсуство неправилности у процесу генерисања информација. То не значи да финансијски извештаји треба да буду апсолутно тачни, већ да не садрже грешке које би могле неповољно утицати на одлуке њихових корисника. У пракси се може догодити да се вредности позиција финансијских извештаја не могу прецизно утврдити, већ се до њих може доћи једино просуђивањем. То значи да оне не могу бити 100% тачне, али треба да буду генерисане и саопштене без материјално значајних грешака. Тада се приказивање без грешака, као један од предуслова веродостојности, остварује се јасним обелодањивањем да је вредност конкретне позиције утврђена просуђивањем, пружањем свих неопходних објашњења у вези са природом и ограничењима процеса просуђивања и искључењем грешака у конципирању и имплементацији самог процеса просуђивања. Да би трансакција или неки други догађај били веродостојно приказани, просуђивање мора да буде базирано на одговарајућим инпутима, при чему сваки инпут треба да одражава најбоље расположиве информације.⁸⁸

Побољшавајуће квалитативне карактеристике унапређују корисност релевантних и веродостојних информација. Оне, такође, помажу корисницима финансијских информација у ситуацијама када су на располагању две или више могућности за решавање рачуноводствених проблема које су еквивалентне са аспеката релевантности и веродостојности. Поред тога, ако нека информација није релевантна и веродостојна, она неће бити корисна за одлучивање иако поседује побољшавајуће квалитативне карактеристике, тј. упоредивост, могућност провере, благовременост и разумљивост.

Упоредивост информација омогућава корисницима да спознају и разумеју сличности и разлике између два или више ентитета, као и промене унутар самог ентитета током времена. То значи да постоји просторна упоредивост и временска упоредивост.

---

⁸⁵ McConnell, P. (2011), *op.cit.*, <http://www.ifrs.org/investor-resources/2011-perspectives/january-2011-perspectives/Pages/objective-of-financial-reporting.aspx>

⁸⁶ Van Beest, F., Bram, G., Boelens, S. (2009), *Quality of Financial Reporting: Measuring Qualitative Characteristics*, Nijmegen Center for Economics (NiCE), Institute for Management Research, Radboud University Nijmegen, наведено према: Шкарић Јовановић, К. (2014), *op. cit.*, стр. 348.

⁸⁷ Шкарић-Јовановић, К., Спасић, Д. (2014), *Специјални биланси* (Друго издање), Београд: Универзитет у Београду, Економски факултет, Центар за издавачку делатност, стр. 278.

⁸⁸ Deegan, C., Ward, A.M. (2013), *op. cit.*, p. 34.

Просторна упоредивост подразумева упоредивост финансијских извештаја два или више предузећа у једном периоду. Пошто доношење одлука неретко захтева избор између више опција, просторна упоредивост треба корисницима финансијских извештаја да омогући исправан избор опције (на пример, да један инвеститор поређењем финансијских извештаја више предузећа оцени где је ризик улагања најнижи). Временска упоредивост подразумева упоредивост финансијских извештаја једног предузећа у више узастопних обрачунских периода. Поређењем финансијских извештаја тог предузећа током одређеног интервала могу се открити различити трендови и донети оцена о томе да ли се конкретно предузећа развија, стагнира или се ради о предузећу које се налази у кризи. Упоредивост се постиже уколико се сличне трансакције, догађаји и околности обрачунавају и приказују на сличан начин, а различите трансакције, догађаји и околности обрачунавају и приказују на различит начин. То значи да „само стварне разлике између трансакција, догађаја и околности оправдавају различито рачуноводство“.⁸⁹

Неопходан услов за постизање упоредивости је конзистентност. Конзистентност подразумева једнак рачуноводствени третман истих трансакција и других догађаја током више обрачунских периода у једном предузећу, односно у више предузећа у једном обрачунском периоду, при чему уколико неки рачуноводствени третман више није релевантан, он може бити промењен и та промена обелодањена и образложена. Став IASB-а јесте да допуштање опција за рачуноводствени третман одређених ставки може нарушити конзистентност, а тиме и упоредивост. То је уједно и аргумент због кога је Одбор исказао намеру да смањи број опција рачуноводствених третмана допуштен према IFRS/IAS или да евентуално елиминира све опције, имајући у виду да је главна сврха стандарда финансијског извештавања смањење или елиминисање различитих рачуноводствених пракси и увођење одређеног степена униформности у финансијско извештавање.⁹⁰ IFRS/IAS карактерише велики број, како отворених опција (на пример, могућност избора између FIFO методе и методе просечних трошкова приликом утврђивања крајњих залиха и трошкова диспонираних залиха и могућност избора између модела историјског трошка и модела заснованог на фер вредности приликом накнадног мерења некретнина, постројења и опреме и неких нематеријалних улагања), тако и прикривених опција (на пример, оцена материјалности појединих ставки према IAS 8 – Рачуноводствене политике, промене рачуноводствених процена и грешке (Accounting Policies, Changes in Accounting Estimates and Errors)). Иако, генерално, њихов број има тенденцију пада, појављују се нови стандарди који доносе нове опције и нарушавају упоредивост финансијских извештаја.⁹¹ Без обзира на то што регулатори, као креатори стандарда и концептуалних оквира, заступају став да смањење или уклањање броја опција у стандардима финансијског извештавања иде у корист упоредивости, као важне побољшавајуће карактеристике финансијских информација, Watts & Zimmerman⁹² сматрају да смањење и елиминисање поменутих опција смањује ефикасност пословања

⁸⁹ Storey, R.K. (2007), *op. cit.*, p. 277.

⁹⁰ Melville, A. (2011), *op. cit.*, p. 23, p. 10.

⁹¹ Видети шире у: Обрадовић, В. (2014), Неконзистентна примена Међународних стандарда финансијског извештавања, *Економски хоризонти*, Волумен 16, Свеска 3, стр. 239-251.

⁹² Watts, R.L., Zimmerman, J.Z. (1986), *Positive Accounting Theory*, Prentice-Hall Inc. Наведено према: Deegan, C., Ward, A.M. (2013), *op. cit.*, p. 35.

предузећа. На пример, претпоставимо да је менаџмент у конкретним околностима одабрао одређени рачуноводствени третман за који сматра да најбоље одражава успешност тог предузећа. Елиминисање тог рачуноводственог третмана, уколико је он једна од опција, може смањити ефикасност, у смислу да ће екстерни корисници отежано пратити успешност предузећа. Остављање могућности менаџерима за избор одговарајућег рачуноводственог третмана бројни теоретичари објашњавају тиме да су менаџери најспособнији да одаберу исти у датим околностима.⁹³

Могућност провере је побољшавајућа квалитативна карактеристика која је у функцији веродостојности. Она подразумева способност различитих стручних и независних посматрача да постигну консензус, мада не обавезно и потпуну сагласност, о веродостојности неке информације, односно о томе (1) да информација која репрезентује економске феномене не садржи материјално значајне грешке, нити је пристрасна и (2) да су признавање и одабране методе мерења примењене без материјално значајних грешака и пристрасности.⁹⁴ Корисници финансијских информација су заинтересовани за оне информације чија се тачност може накнадно проверити, јер им такве информације уливају додатну сигурност приликом доношења одлука. Према наводима у концептуалним оквирима (IASB-овом и FASB-овом), могућност провере може бити директна и индиректна. Директна могућност провере подразумева проверавање неког износа или неког исказа путем директног посматрања (на пример, бројање готовог новца). Индиректна могућност провере подразумева проверу инпута који су коришћени у неком моделу, формули или некој другој техници, како би се поново израчунао аутпут коришћењем исте методологије. На пример, то може бити поновно обрачунавање крајњих залиха коришћењем одабране претпоставке тока трошкова.

Благовременост подразумева доступност информација пре доношења одлука, односно њихову расположивост у право време, тј. у време када оне могу да остваре утицај на одлуке корисника финансијских извештаја. Информације које нису благовремене, а то су информације које се добију касно у односу на доношење одлука, нису корисне за одлучивање. Додајмо претходном и став да „благовременост, сама по себи, не може учинити информацију релевантном, али изостанак благовремености може лишити информацију релевантности коју је иначе поседовала“.⁹⁵ Генерално, што су информације старије, мање су релевантне за одлучивање. То значи да што је већи временски размак између дана биланса и дана објављивања финансијских извештаја корисност финансијских информација је мања. Међутим, како се у Оквирима наводи, неке информације могу остати благовремене и дуго након завршетка извештајног периода зато што су неки корисници заинтересовани за идентификовање и оцену одређених трендова који се могу уочити анализом финансијских извештаја.

Јасно и концизно класификовање, означавање и приказивање информација чини их *разумљивим*. Да би могли да користе информације, корисници треба да их разумеју. Другим речима, корисност финансијских извештаја, између осталог, зависи и од способности корисника да разумеју основе за њихово састављање. Не може се порећи

---

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Шкарић-Јовановић, К. (2011), *op. cit.*, стр. 6.

⁹⁵ Storey, R.K. (2007), *op. cit.*, p. 271.

чињеница да је за пажљиво читање и анализирање финансијских извештаја неопходно знање, како из области рачуноводства, тако и из области пословања предузећа. Раније смо споменули да је рачуноводство „језик бизниса“. Као и у случају било ког другог језика, да бисмо на том језику разговарали, читали и писали, морамо познавати основе тог језика.⁹⁶ Разумљивост одређеног језика, у нашем случају рачуноводства, је пример квалитативне карактеристике „која се везује за одређеног (специфичног) корисника, при чему се као примарни разлог за то истиче да различити корисници поседују различите способности разумевања информација. Полазећи од тога, присутна је могућност да информација корисна за једног корисника не буде корисна за другог корисника, тј. да једна те иста информација не буде оптимална за оба корисника.“⁹⁷ Било би савршено када би сви разумели рачуноводство и све оно што карактерише процес финансијског извештавања. Међутим, то је нереална претпоставка. Различити корисници поседују различита знања. На пример, корисници који нису рачуновође могу бити изненађени чињеницом да добитак остварен у одређеном периоду има веома мале сличности са променом стања готовине током периода. Свако ко верује да је добитак исто што и промена готовине током периода, тј. онај ко не разуме начин на који се мери добитак, може донети неисправне одлуке. Чак и поседовање релевантне информације може бити узалудно уколико је она обезбеђена у форми која није разумљива.⁹⁸ У складу са Оквирима, информација се сматра разумљивом уколико је разумеју корисници са разумним знањем рачуноводства и пословања. Међутим, то не значи да комплексни економски феномени, који су тежи за разумевање, треба да буду искључени из финансијских извештаја да би извештаји били лакши за разумевање. Ово због тога што би у случају њиховог искључења из финансијских извештаја ти извештаји били некомплетни и обмањујући.

Битно прожимајуће ограничење за пружање корисних финансијских информација јесу трошкови. Једна информација која би, ако се генерише, поседовала све квалитативне карактеристике, како фундаменталне, тако и побољшавајуће, можда, ипак, неће бити генерисана и саопштена. Наиме, генерисање и објављивање информација доводи до настанка трошкова, који треба да буду нижи од користи које информације доносе. Иако ово прожимајуће ограничење, генерално, тангира састављаче финансијских извештаја, због трошкова припреме, ревизије и саопштавања информација корисницима, оно може да тангира и кориснике, у виду нижих остварених приноса (на пример, нижих профита), али и додатних трошкова анализе и интерпретирања информација садржаних у финансијским извештајима.⁹⁹ Саопштавање финансијских информација које релевантно и веродостојно репрезентују одређени феномен пружа корисницима могућност да донесу одлуке са више поверења, што ће резултирати у ефикаснијем функционисању тржишта капитала и нижих трошкова капитала за економију у целини. Међутим, није могуће да финансијски извештаји опште намене пруже све информације које корисници сматрају релевантним и веродостојним. У IASB-овом Оквиру из 2010. године се наводи да се процена трошкова и

---

⁹⁶ Harrison *et al.*, *op. cit.*, p. 9.

⁹⁷ Стефановић, Р. (1993), *op. cit.*, стр. 14.

⁹⁸ Arnold, J., Hope, T., Southworth, A., Kirkham, L., (1994), *Financial Accounting* (Second Edition), Hemel Hempstead: Prentice Hall Europe, pp. 75-76.

⁹⁹ Melville, A. (2011), *op. cit.*, p. 24.

користи у вези са пружањем неке информације, приликом развоја стандарда финансијског извештавања, врши у сарадњи са састављачима финансијских извештаја, њиховим корисницима, ревизорима и академским рачуновођама (универзитетским професорима), а све са циљем прикупљања њихових мишљења и процена о трошковима и користима информација које примена конкретне стандарда треба да пружи. Ипак, овај посао није једноставан, јер ће различити појединци имати различита мишљења по том питању, па ће процене трошкова и користи у вези са генерисањем и саопштавањем неке информације бити различите. Зато Одбор настоји да размотри ту проблематику у контексту финансијског извештавања уопште, а не у контексту појединачних извештајних ентитета. То не значи да ће процена трошкова и користи увек оправдавати исте извештајне захтеве за сва предузећа. Наиме, могу се појавити разлике због величине предузећа, начина прибављања капитала, различитих потреба корисника финансијских извештаја и других фактора. Како је процена трошкова генерисања и саопштавања финансијских информација и користи по основу њихове расположивости тешка и често субјективна, за cost-benefit анализу, која се у тој процени користи, може се рећи да је „у најбољем случају варљива алатка“.¹⁰⁰ Слика 3 приказује теоријски модел везе између трошкова и користи пружања додатних рачуноводствених информација. Користи од пружања рачуноводствених информација, иако на почетку расту, на крају опадају, на пример, због тога што нека информација може изгубити релевантност или зато што корисници могу имати проблема да обраде и разумеју велику количину информација. Трошкови пружања информација расту са сваком додатном пруженом информацијом. Оптимални ниво информација, који треба да буде обезбеђен, показује испрекидана линија где је највећи размак између користи и трошкова. Иако је разумљив, овај модел није једноставан за практичну примену.

У претходној верзији IASB-овог Оквир, која је важила до 2010. године, на листи квалитативних карактеристика, и то као важна претпоставка поузданости, налазила се и опрезност. Поједине рачуновође сматрају да је опрезност застарео концепт и да „нарушава корисност финансијских информација“¹⁰¹, док остале рачуновође сматрају да је опрезност неопходна како би спречила менаџмент да прикаже пословање предузећа сувише оптимистично. Међутим, IASB је сматрао да је опрезност у конфликту са неутралношћу, у смислу да је „непожељна јер уноси пристрасност у рачуноводство“¹⁰², односно да „искривљује рачуноводствено мерење, јер нарушава веродостојност“.¹⁰³ Упркос томе што је опрезност елиминисана са листе квалитативних карактеристика финансијских информација у верзији IASB-овог Оквир из 2010. године, чињеница је да је опрезност присутна у многим IFRS/IAS, као и да фигурира као једна од квалитативних карактеристика финансијских извештаја у Међународном стандарду финансијског извештавања за мале и средње ентитете, што јасно указује да опрезност, ипак, има значај

¹⁰⁰ Storey, R.K. (2007), *op. cit.*, p. 280.

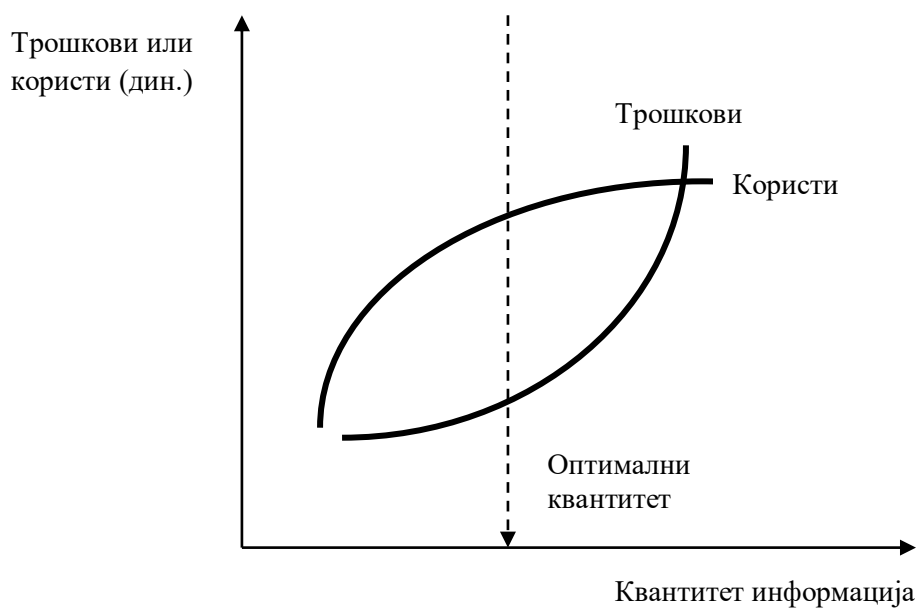
¹⁰¹ Henry, E., Holzmann, O.J. (2011), *op. cit.*, p. 93.

¹⁰² Jones, M. (2014), *Financial Accounting* (Second Edition), Chichester: John Wiley & Sons Ltd., p. 41.

¹⁰³ Whittington, G. (2008), Fair Value and the IASB/FASB Conceptual Framework Project: An Alternative View, *Abacus*, Vol. 44, No. 2, p. 158.

за савремено финансијско извештавање.¹⁰⁴ Имајући у виду претходно речено, преостаје да видимо да ли ће неки од IASB-ових стандарда у будућности евентуално бити измењени како би се у њима одразило одсуство принципа опрезности из Оквира.¹⁰⁵ Мишљења смо да би потпуно одустајање од опрезности у финансијском извештавању било погрешно и да би отворило простор за прецењивање средстава и периодичног резултата, на чије негативне последице је Schmalenbach одавно указао.¹⁰⁶ Крајем марта 2018. године IASB је објавио модификовану верзију Оквира у којој је опрезност поново нашла своје место. Опрезност је дефинисана као обазривост приликом просуђивања у неизвесним условима, а означена је као важна за постизање неутралности.

Слика 3. Веза између трошкова и користи пружања рачуноводствених информација

Извор: Atrill, P., McLaney, E. (2011), *Financial Accounting for Decision Makers* (Sixth Edition), Harlow: Pearson Education Limited, p. 8.

¹⁰⁴ Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2016), Квалитетно финансијско извештавање као фактор унапређења конкурентности привреде Републике Србије, у: Маринковић, В., Јањић, В., Мићић, В. (Ур.). *Унапређење конкурентности привреде Републике Србије*, Крагујевац: Економски факултет Универзитета у Крагујевцу, стр. 394.

¹⁰⁵ Melville, A. (2011), *op. cit.*, p. 23.

¹⁰⁶ Schmalenbach (1962), *Dynamische Bilanz*. Наведено према: Ранковић, Ј.М. (1982), *Теорија биланса* (Четврто допуњено и прерађено издање), Београд: Универзитет у Београду – Економски факултет, стр. 305

2. РЕГУЛАТИВА ФИНАНСИЈСКОГ ИЗВЕШТАВАЊА

Скоро сваку игру карактерише одговарајући сет правила који је регулишу и пружају смернице коју сваки играч, који у њој учествује, треба да уважава. На пример, од фудбалера се очекује да уважава правила фудбала. Без тих правила фудбал би био тотално хаотична и некоординисана игра.¹⁰⁷ Без намере да поједноставимо причу и третирамо финансијско извештавање као игру, с обзиром на чињеницу да се ради о веома комплексном процесу, сматрамо да и оно треба да буде прожето одговарајућим сетом правила и принципа који ће уважавати учесници у том процесу. Познато је да је финансијско извештавање подручје рачуноводства које се бави приказивањем финансијских извештаја и пратећих информација, пре свега екстерним стејкхолдерима. За њих су финансијски извештаји важан, а понекад и једини, извор информација о неком предузећу. Поставља се питање ко треба да одлучи које информације ће бити приказане у финансијским извештајима. Међутим, поставља се и питање да ли менаџмент, као интерни стејкхолдер, који на располагању има све доступне информације о пословним активностима предузећа, треба да одлучи о томе које информације ће приказати у финансијским извештајима. Ипак, постоје најмање два разлога због којих менаџменту не треба дати потпуну слободу да одлучи о томе које информације ће укључити у јавно публиковане финансијске извештаје – информациона асиметрија и упоредивост.¹⁰⁸ Имајући у виду повлашћену позицију менаџмента, у смислу приступа свим расположивим информацијама унутар предузећа, сматра се да менаџмент може ту позицију да искористи како би испунио своје циљеве на рачун других. На пример, менаџмент може затражити позајмицу како би себи повећао новчану надокнаду за свој рад. Без познавања нивоа накнаде менаџера, нивоа укупног дуга предузећа и његових пословних перформанси, кредитори нису у могућности да донесу исправну одлуку о њиховом даљем односу са тим предузећем. Упоредивост финансијских извештаја сигурно би била нарушена или не би ни постојала уколико не би био прописан рачуноводствени третман (обухват) трансакција са којима се предузеће суочава. Наиме, одсуство одговарајућег регулисања пружило би могућност да се и једноставне трансакције различито рачуноводствено третирају од стране различитих рачуновођа, што би несумњиво отежало поређење перформанси различитих предузећа, али и перформанси истог предузећа у различитим годинама.

Уколико финансијски извештаји садрже квалитетне финансијске информације, онда ће њихови корисници на бази истих доносити добре пословне и финансијске одлуке, а ефективност тржишта капитала биће повећана. Као последица поменутог, може се очекивати расположивост довољних извора капитала, што води ка здравој економији која је претпоставка друштвеног благостања.¹⁰⁹ Пошто квалитетно финансијско извештавање игра круцијалну улогу у функционисању финансијских тржишта и повећању друштвеног благостања, то значи да оно не може бити препуштено слободним силама тржишта, већ

¹⁰⁷ Dyson, J.R. (2010), *op. cit.*, p. 23.

¹⁰⁸ Arnold *et al.*, *op. cit.*, pp. 55-56.

¹⁰⁹ Стефановић, Р., Обрадовић, В. (2009), Корпоративно управљање и тржиште капитала, у: Максимовић, Љ. (Ур.). *Иностранни капитал као фактор развоја земаља у транзицији – зборник радова*, Крагујевац: Економски факултет Универзитета у Крагујевцу, стр. 135.

мора бити предмет одговарајућег регулисања. Дакле, потреба за регулисањем овог комплексног процеса обично се објашњава „неспособношћу слободног функционисања тржишта да обезбеди оптимално решавање проблема финансијског извештавања.“¹¹⁰ У супротном, тј. уколико форма и садржај финансијских извештаја не би били подложни регулаторном оквиру, постојала би могућност да некомпетентни и несавесни менаџери корисницима прикажу извештаје који пружају лажан увид у финансијску ситуацију и успешност предузећа, што би сигурно довело до нарушавања примарне сврхе финансијског извештавања.¹¹¹ Другим речима, „уколико би се менаџерима пружила потпуна слобода да детерминишу садржај публикованих финансијских извештаја, њихови екстерни корисници не би добили информације које су неопходне за доношење рационалних одлука“.¹¹²

Полазећи од тога да корисност за одлучивање, као примарна сврха финансијског извештавања, захтева да информације из финансијских извештаја поседују одређене појединачне квалитете, тј. фундаменталне и побољшавајуће квалитативне карактеристике, намеће се следеће питање: „Како реализовати кардинални захтев према коме информације треба да буду корисне за одлучивање, који је истовремено услов остварења примарне сврхе финансијског извештавања?“¹¹³ У функцији реализације овог кардиналног захтева, али и неопходне заштите интереса корисника финансијских извештаја, између осталог, налази се регулатива финансијског извештавања. С обзиром на то да је неспорно да тржиште има ограничену способност да делује у овом домену, да би се обезбедила корисност за одлучивање, тј. да би се остварила примарна сврха финансијског извештавања, нужно је одговарајуће регулисање тог процеса. Регулатива финансијског извештавања може бити тројака, и то: (1) професионална – на бази рачуноводствених начела (принципа) и стандарда, (2) законска – на бази правних одредби општих и посебних законских прописа и (3) интерна – на бази интерних правила предузећа о рачуноводству.¹¹⁴

2.1. Професионална регулатива

Да би финансијско извештавање испунило своју примарну сврху, неопходно је, између осталог, уважити одређене захтеве, који су у рачуноводственој литератури, пракси и законодавству познати под називом општеприхваћена рачуноводствена начела или принципи. Промена захтева корисника финансијских извештаја током времена, као и промене услова који детерминишу окружење у коме финансијско извештавање функционише опредељују мишљење да су општеприхваћена рачуноводствена начела (принципи) једна жива и динамична категорија. Међу овим начелима, формулисаним од стране рачуноводствене професије, посебно место заузимају тзв. прожимајућа или општа начела, која се карактеришу тиме што се увек односе на финансијско извештавање у

¹¹⁰ Стефановић, Р. (1998), *op. cit.*, стр. 17.

¹¹¹ Melville, A. (2011), *op. cit.*, р. 4.

¹¹² Arnold *et al.*, *op. cit.*, р. 56.

¹¹³ Стефановић, Р. (1993), *op. cit.*, стр. 15.

¹¹⁴ Стефановић, Р. (1998а), Рачуноводствена регулатива, у: Ранковић, Ј. М. (Ур.). *Финансијско рачуноводство II*, Београд: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 22.

целини и представљају оквир или основу, како за друга начела, тако и за стандарде финансијског извештавања. Као таква, у већини земаља су кодификована, што значи да представљају законске норме чије уважавање је неопходно приликом састављања финансијских извештаја.¹¹⁵ Актуелним Законом о рачуноводству у Републици Србији (Службени гласник Републике Србије, бр. 62/2013; члан 19) кодификована су следећа рачуноводствена начела:

1. претпоставка да предузеће послује трајно,
2. доследна примена метода процењивања из године у годину,
3. процењивање уз поштовање принципа опрезности, а нарочито (а) приказивање свих обавеза у билансу стања насталих током текуће или претходних пословних година, чак и уколико такве обавезе постану евидентне између дана завршетка извештајног периода и дана стварног састављања биланса стања и (б) узимање у обзир свих обезвређења, без обзира на то да ли је периодични резултат текућег обрачунског периода позитиван или негативан,
4. узимање у обзир свих прихода и расхода који се односе на текући обрачунски период, без обзира на датум њихове наплате, односно исплате,
5. посебно вредновање компонената имовине и обавеза и
6. подударност биланса отварања за сваку пословну годину и биланса затварања претходне пословне године.

Јасно је да се ради о следећим начелима: начелу *going-concern*, начелу конзистентности (континуитета), начелу опрезности, укључујући начела реализације и импаритета, начелу узрочности, начелу појединачног вредновања и начелу идентитета.

Посматрајући финансијске извештаје јасно се уочава да су позицијама, које се у њима налазе, додељени одговарајући новчани износи, полазећи, пре свега, од тога да рачуноводство обухвата чињенице о пословању које се могу вредносно (новчано) изразити. Наизглед прецизни новчани износи у финансијским извештајима, заправо су често ствар процене рачуновође који извештаје саставља у складу са важећим стандардима финансијског извештавања (алтернативно, рачуноводственим стандардима). Стандарди финансијског извештавања се могу дефинисати на неколико начина. Наиме, ради се о „концептима који се користе за конвертовање рачуноводствених евиденција у поуздане рачуноводствене извештаје“¹¹⁶, односно о „униформним правилима за екстерно финансијско извештавање, применљивим на све или на одређене ентитете“.¹¹⁷ Дефинишу се и као „скуп свеобухватних принципа и правила које треба поштовати приликом састављања финансијских извештаја“.¹¹⁸ Стандарди финансијског извештавања су формалног карактера. То су писани документи које усваја и објављује надлежна институција, која се означава као доносилац стандарда. Они садрже бројне инструкције у вези са проблемима финансијског извештавања.¹¹⁹ Док се у законима, углавном, налазе

¹¹⁵ Ibid., стр. 25-26.

¹¹⁶ Стефановић, Р. (2007), *op. cit.* p. IX

¹¹⁷ Стефановић, Р. (1998a), *op. cit.*, стр. 26.

¹¹⁸ Stefanović, R., Obradović, V. (2013), Financial reporting standards: the essence and social role, in: Babić, V. (Ed.). *Contemporary Issues in Economics, Business and Management – EBM 2012*, Kragujevac: University of Kragujevac – Faculty of Economics, p. 460.

¹¹⁹ Ibid.

шира правила и принципи, која предузећа треба да поштују приликом састављања финансијских извештаја, детаљнија правила и принципи, који тангирају рачуноводствени третман трансакција и ставки које се приказују у тим извештајима, садржана су у стандардима финансијског извештавања.¹²⁰ Стандарди финансијског извештавања се баве проблемима приказивања финансијских извештаја, признавања и мерења њихових позиција, консолидовања и обелодањивања. Конкретније речено, стандарди финансијског извештавања дефинишу финансијске извештаје опште намене који треба да се састављају и приказују, специфицирају које информације треба да буду саопштене (обелодањене) у финансијским извештајима и начин њиховог приказивања и пружају смернице за признавање и мерење (процењивање) позиција финансијских извештаја.¹²¹

У току пословне године у оквиру финансијског књиговодства евидентирају се ефекти трансакција и догађаја који тангирају односе предузећа са окружењем и догађаји унутар предузећа, при чему се ради о ефектима трансакција и догађаја који се могу вредносно изразити. Крај пословне године, односно обрачунског или извештајног периода, прати састављање финансијских извештаја. Том приликом, рачуновођа се суочава са бројним проблемима који се тичу признавања, мерења, приказивања, обелодањивања и консолидовања (уколико се јавља потреба за састављањем консолидованих финансијских извештаја). Рачуноводствени стандарди садрже смернице које помажу решавање наведених проблема, с једне стране, и ограничавају субјективизам и самовољу састављача финансијских извештаја, с друге стране. Изостанак стандарда довео би у забуну, како оне који састављају финансијске извештаје, тако и оне који их користе. Узмимо за пример набавку једног фиксног средства, односно питање да ли набавну вредност фиксног средства признати у билансу стања (активирати) и отписивати током процењеног корисног века трајања или ту вредност третирати расходом периода набавке или можда део вредности активирати, а део расходовати. Сва три потенцијална решења довела би до различитих ефеката на финансијске извештаје, па се поставља питање које решење је исправно. Без одговарајућег стандарда, сваки рачуновођа би своју одлуку вероватно бранио неким својим ставовима. Међутим, успостављање стандарда доводи до јединственог рачуноводственог третмана трансакција и догађаја, уколико је то могуће, или барем до редуцирања броја расположивих опција, уколико није могуће успостављање јединствених рачуноводствених третмана.¹²²

На основу до сада реченог, није тешко уочити сврху рачуноводствених стандарда. Они једноставно треба да редуцирају широк спектар рачуноводствених пракси. Ово због тога што би постојање великог броја могућих решења рачуноводствених проблема сигурно угрозило упоредивост финансијских извештаја. Укратко, сврха рачуноводствених стандарда огледа се у томе да они „обезбеђују практична правила за свакодневни рад рачуновођа“¹²³, при чему „треба да одговоре на потребе стејкхолдера и обезбеде свеобухватан преглед финансијских информација“.¹²⁴

¹²⁰ Melville, A. (2011), *op. cit.*, p. 5.

¹²¹ Обрадовић, В.М. (2016), *Међународни стандарди финансијског извештавања: глобални језик рачуновођа*, Крагујевац: Економски факултет Универзитета у Крагујевцу, стр. 15.

¹²² Обрадовић, В. (2011), *op. cit.*, стр. 36.

¹²³ Haslam, J., Chow, D. (2012), *Financial Reporting*, London: University of London, p. 18.

¹²⁴ PricewaterhouseCoopers (2007), *Convergence of IFRS and US GAAP*, p. 3.

2.2. Законска регулатива

У већини развијених земаља проблематика финансијског извештавања је регулисана одредбама општих и посебних одредби трговачког права. Сходно томе, законска регулатива подразумева (а) конкретан закон којим се регулише финансијско извештавање и (б) све подзаконске прописе који се односе на примену тога закона. Законодавство се разликује од земље до земље, а основна разлика се састоји у томе да ли је односна проблематика предмет посебног закона или је регулисана законом о предузећима конкретне државе. Најважнија питања финансијског извештавања (рачуноводства и извештавања) која треба да буду предмет законске регулативе углавном су:¹²⁵

- идентификовање (а) обвезника вођења пословних књига и прописивање обавезе и начина њиховог вођења и закључивања, (б) циљева (сврха) финансијског извештавања и (в) састава сета појединачних и консолидованих финансијских извештаја, термина њиховог састављања и рокова подношења,
- одређивање форме (облика) и структуре финансијских извештаја,
- прописивање (а) садржине финансијских извештаја (мерења позиција стања и успеха), (б) обавезе независне, екстерне ревизије и (в) обавезе публикавања сета појединачних и сета консолидованих финансијских извештаја.

Као пример, могу се навести одредбе из Закона о предузећима Велике Британије из 2006. године. Тај закон „намеће предузећима обавезу вођења рачуноводствене евиденције, захтева састављање годишњих финансијских извештаја, захтева да ти извештаји пруже „верну и поштену слику“, захтева да финансијски извештају буду састављени у складу са међународним или националним стандардима, дефинише околности у којима треба саставити консолидоване финансијске извештаје, дефинише околности у којима треба обавити ревизију и намеће обавезу предузећима да своје финансијске извештаје доставе акционарима, као и да их учине доступним јавности“.¹²⁶

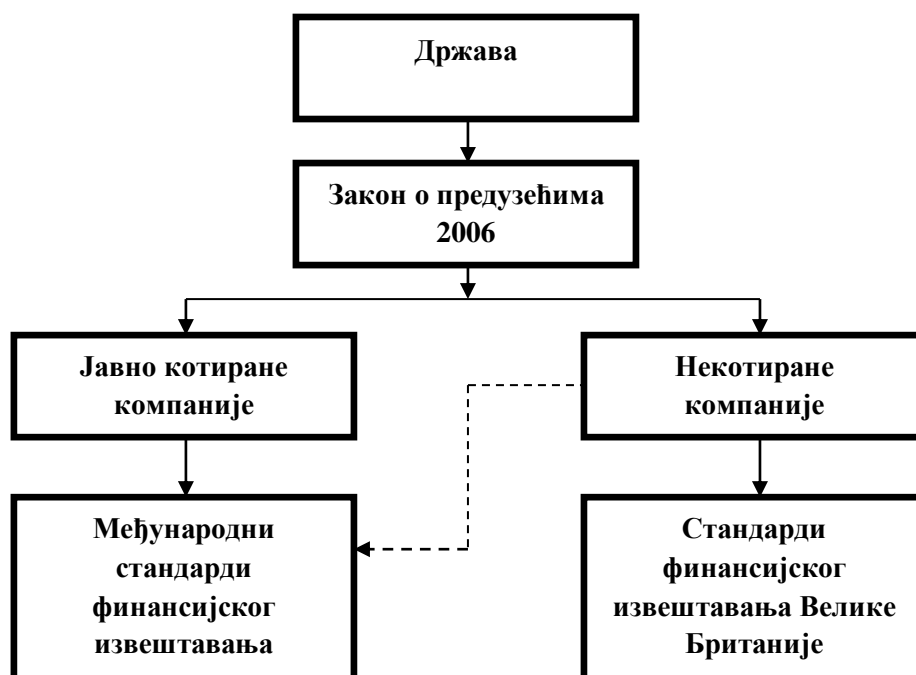
У једном од наведених захтева се уочава присуство и међународних и националних стандарда финансијског извештавања. Велика Британија је једна од чланица Европске уније, иако се у време израде ове дисертације на снази налази одлука донета на референдуму да ће та држава напустити Унију. Велика Британија још увек није иступила из Уније. Имајући у виду одлуку надлежних органа Уније да су, почев од 2005. године, све компаније чије се хартије од вредности котирају на регулисаним тржиштима капитала у Европској унији, у обавези су да приликом састављања консолидованих финансијских извештаја примењују IFRS, уз могућност проширења употребе и на консолидоване извештаје некотираних компанија, као и на појединачне финансијске извештаје, јасно је зашто се међународни стандарди спомињу у Закону о предузећима Велике Британије. Националне стандарде у Великој Британији доноси Одбор за рачуноводствене стандарде (Accounting Standards Board). Они носе назив Стандарди финансијског извештавања (Financial Reporting Standards – FRSs). Њих примењују предузећа која немају обавезу примене IFRS. То значи да постоје три извора регулисања финансијског извештавања у

¹²⁵ Стефановић, Р. (1998а), *op. cit.*, стр. 23-24.

¹²⁶ Melville, А. (2011), *op. cit.*, р. 5.

Великој Британији: Закон о предузећима, национални рачуноводствени стандарди и IFRS. Међутим, поред тога, у Великој Британији, али и у многим другим државама, и комисије за хартије од вредности, могу имати одређени утицај на финансијско извештавање котираних компанија. То значи да компаније, чије се хартије од вредности котирају на некој берзи, морају своје финансијске извештаје ускладити са захтевима те берзе, па тако берзе могу захтевати учесталије извештавање и детаљније финансијске извештаје него што то захтевају закони или стандарди финансијског извештавања. Веза између извора регулативе финансијског извештавања у Великој Британији приказана је на Слици 4.

Слика 4. Веза између извора регулативе финансијског извештавања у Великој Британији

Извор: Dyson, J.R. (2010), *Accounting for non-accounting students* (Eighth Edition), Harlow: Pearson Education Limited, p. 31.

Проблематика финансијског извештавања у Републици Србији је регулисана Законом о рачуноводству (Службени гласник Републике Србије, бр. 62/2013). У зависности од величине привредних субјеката, њихове јавне одговорности и врсте (карактера) финансијских извештаја прописане су основе финансијског извештавања, тј. IFRS, IFRS за мале и средње ентитете и правилник министра финансија. Актуелни Закон о рачуноводству у Републици Србији има 13 поглавља, која, између осталог, тангирају организацију рачуноводства предузећа, односно предузетника, рачуноводствене исправе, пословне књиге и контни оквир, попис (инвентар) средстава и обавеза, правила за мерење ставки финансијских извештаја, поступак закључивања пословних књига, укључујући њихово чување, као и чување рачуноводствених исправа и финансијских извештаја, обвезнике састављања појединачних и консолидованих финансијских извештаја и рокове за њихово достављање Агенцији за привредне регистре Републике Србије и друга релевантна рачуноводствена питања.

Регулисање процеса финансијског извештавања путем закона има своје предности, али и недостатке. Две главне предности су: (1) осигурање легитимитета и друштвене прихватљивости правила, када су постављена од стране демократски изабраних законодавних власти, и (2) околност да се усаглашеност са правилима може обезбедити путем уобичајених друштвених процедура, при чему крајње санкције могу бити изречене од судова. Што се тиче недостатака закона у регулисању финансијског извештавања, сматра се да законодавци не дају велики приоритет законима које се односе на тај процес, у смислу да се они усвајају након више одлагања, као и да понекад постају застарели када ступе на снагу. Зато закон може бити неефикасан начин за решавање ургентних проблема и нових околности у финансијском извештавању. Поред тога, финансијско извештавање је сувише комплексан процес да би се једним законом обухватили сви његови аспекти, а већина законодаваца је лоше информисана о одређеним аспектима финансијског извештавања. У том смислу, уколико се сматра да одређени закон, који регулише финансијско извештавање, то чини на најдетаљнији могући начин, постоји опасност да ће његове одредбе бити неприкладне.¹²⁷

На крају овог дела рада корисно је указати на везу између законске и професионалне регулативе. Као што је већ речено, законска регулатива најчешће пружа шире (опште) смернице за састављање финансијских извештаја, „док су детаљније смернице у вези са формом приказивања финансијских извештаја, признавањем и мерењем њихових позиција и обелодањивањима у њима укључене у стандарде финансијског извештавања, чију примену законски прописи намећу“.¹²⁸ Ова веза се јасно уочава на примеру Закона о рачуноводству Републике Србији и Закона о предузећима Велике Британије који, генерално захтевају примену националних или међународних рачуноводствених стандарда у зависности од врсте извештајног ентитета.

2.3. Интерна регулатива

Интерну рачуноводствену регулативу успоставља свако конкретно предузеће. Она обухвата интерна правила (норме) предузећа из подручја финансијског рачуноводства и извештавања. Базирајући се на претходна два сегмента рачуноводствене регулативе, професионалној и законској, интерна регулатива представља њихову даљу конкретизацију примерену конкретном предузећу. Полазећи од правних одредби општих и посебних законских прописа и стандарда финансијског извештавања, интерна регулатива се бави специфичним питањима везаним за конкретне околности сваког предузећа.¹²⁹ Под интерном рачуноводственом регулативом најчешће се подразумевају различити интерни општи акти – обично правилници и одлуке, које доносе надлежни органи према одговарајућој статутарној процедури конкретног предузећа. Овај сегмент регулативе финансијског извештавања треба разумети и поставити тако да: (1) обезбеди адекватну примену екстерних законских и професионалних захтева и (2) омогући успешно

---

¹²⁷ Flower, J. (1999), Introduction, in: McLeay, S. (Ed.). *Accounting Regulation in Europe*, Basingstoke: Macmillan Press Ltd., pp. 4-5.

¹²⁸ Обрадовић, В.М. (2016), *op. cit.*, стр. 12.

¹²⁹ Стефановић, Р. (1998а), *op. cit.*, стр. 30.

конституисање и функционисање рачуноводства предузећа у контексту његових економских циљева и интереса власника, менаџера и осталих запослених, при чему интерну регулативу не треба схватити као једини правнообавезујући инструмент у усклађивању плурализма интереса између управо поменутих интерних интересената, већ у контексту њене контролно-информационе улоге.¹³⁰

Интерна регулатива, у смислу актуелног Закона о рачуноводству у Републици Србији (Службени гласник Републике Србије, бр. 62/2013; Члан 2, параграф 13), подразумева рачуноводствене политике и смернице у вези са организацијом рачуноводства, вођењем пословних књига и осталим питањима финансијског рачуноводства и извештавања.

Правилником о рачуноводству и рачуноводственим политикама у конкретном предузећу најчешће су синтетизована упутства и смернице за спровођење рачуноводства. Приликом конципирања интерне рачуноводствене регулативе до изражаја треба да дође стручност, одговорност и креативност рачуноводственог кадра унутар предузећа који добро познаје професионалну и законску регулативу, као њеног главног креатора, или експерата изван предузећа, уколико у одређеном предузећу нема стручних, одговорних и креативних рачуновођа. У литератури се сматра да је најлошије решење, које се неретко среће у пракси предузећа из Републике Србије, и то нарочито оних мањих, некритичко и неприлагођено преузимање „туђих“ или „готових“ правилника и решења. Опрезност треба да је присутна и при поверавању ових послова специјализованим агенцијама и институцијама које често не сагледају и не уваже довољно специфичности сваког конкретног предузећа.¹³¹ Неадекватност преузимања правилника о рачуноводству илустроваћемо следећим примером. Предузеће А је производно предузеће и има добар правилник о рачуноводству и рачуноводственим политикама којим је, између осталог, формулисано шта улази у цену коштања готових производа. Предузеће Б је трговинско предузеће (не бави се производњом и нема залихе готових производа, већ залихе трговачке робе) које је преузело правилник од предузећа А. Преузимање правилника од предузећа А не може се сматрати адекватним, јер њиме није дефинисано шта улази у набавну цену трговачке робе, што би било релевантно за предузеће Б, већ је дефинисано шта садржи цена коштања готових производа, што није релевантно за предузеће које се бави трговином.

Централно место приликом формулисања интерне рачуноводствене регулативе треба да има избор рачуноводствених политика. Рачуноводствене политике су „специфичне рачуноводствене основе процењене од пословних предузећа као најприкладније за њихове околности и од њих прихваћене ради припремања њихових финансијских извештаја“.¹³² У IAS 8, рачуноводствене политике се дефинишу као „специфични принципи, основе, конвенције, правила и праксе које ентитет примењује

---

¹³⁰ Малинић, С. (2001), *Организација рачуноводства*, Крагујевац: Економски факултет Универзитета у Крагујевцу, стр. 32.

¹³¹ Ibid., стр. 33.

¹³² Underdown, В., Taylor, P.J. (1985), *Accounting Theory and Policy Making*, London: Heinemann, p. 45. Наведено према: Стефановић, Р. (1998а), *op. cit.*, стр. 30.

приликом састављања и приказивања финансијских извештаја¹³³. Одабране и усвојене рачуноводствене политике треба примењивати конзистентно из периода у период како би се остварила упоредивост, која је једна од побољшавајућих квалитативних карактеристика финансијских информација, а њихова промена је могућа ако то захтева неки нови IASB-ов стандард или ново тумачење или ако би промена политике за резултат имала поузданије и релевантније информације. Поред обелодањивања одабраних и усвојених рачуноводствених политика, потребно је обелоданити и сваку промену у рачуноводственим политикама укључујући разлоге и ефекте исте.

У стандардима финансијског извештавања често се могу срести опције за рачуноводствени третман одређених ставки финансијских извештаја, а рачуноводственим политикама се бира нека од понуђених опција. Најпознатији примери рачуноводствених политика су претпоставке тока трошкова за билансирање залиха (FIFO метода и метода просечног трошка) и право избора између модела историјског трошка и модела заснованог на фер вредности за мерење (након почетног признавања) некретнина, постројења и опреме и неких нематеријалних улагања. Наведене и сличне ситуације имају посебан значај зато што примена различитих рачуноводствених политика код идентичних ситуација резултира у различитом финансијском положају и успешности. На пример, уколико два предузећа почињу пословну годину са идентичним билансима стања и у току године се у њима догоде и евидентирају идентични пословни догађаји, али једно од њих, између осталог, некретнине, постројења и опрему вреднује по моделу историјског трошка и користи FIFO методу за билансирање залиха, а друго некретнине, постројења и опрему вреднује по моделу заснованом на фер вредности и користи методу просечног трошка за билансирање залиха, онда ће њихови биланси стања на крају године приказати различит финансијски положај, а биланси успеха за ту годину различит успех.

3. МЕРЕЊЕ И МЕРНИ АТРИБУТИ У ФИНАНСИЈСКОМ ИЗВЕШТАВАЊУ

3.1. Суштина признавања и мерења позиција финансијских извештаја

Делови концептуалних оквира (IASB-овог и FASB-овог) посвећени признавању и мерењу су најконкретнији и најмање апстрактни зато што се неминовно налазе на месту на коме се спајају теорија и пракса. Практичари су најзаинтересованији за проблеме признавања и мерења, зато што од решавања тих проблема зависи које позиције и који износи ће доспети у финансијске извештаје. Прихватајући констатацију да је „често тешко раздвојити проблем признавања од проблема мерења“¹³⁴ позиција финансијских извештаја, у наставку разматрамо оба проблема.

Признавање позиција финансијских извештаја је процес укључивања у финансијске извештаје ставки које задовољавају дефиницију елемената и испуњавају критеријуме за

¹³³ International Accounting Standards Board (IASB), International Accounting Standard (IAS) 8 – *Accounting Policies, Changes in Accounting Estimates and Errors*, London: IASB, paragraph 5.

¹³⁴ Storey, R.K. (2007) *op. cit.*, p. 2-105.

признавање. Иако су у Оквиру наведени општи критеријуми за признавање ставки свих пет елемената финансијских извештаја, сматра се да се ови критеријуми за признавање односе, пре свега, на признавање средстава и обавеза, док је сопствени капитал дефинисан као разлика између укупних средстава и укупних обавеза предузећа. Остали елементи финансијских извештаја (приходи и расходи) су дефинисани у терминима промена средстава и обавеза предузећа.¹³⁵ Критеријуми за признавање неке ставке финансијских извештаја су:

1. вероватноћа будућих економских користи и вероватноћа одлива ресурса – потребно је да постоји вероватноћа (а) да ће економске користи по основу средства притицати у предузеће и (б) да ће доћи до одлива ресурса у циљу измирења обавеза и
2. поузданост мерења – потребно је да постоји могућност поузданог мерења трошка или вредности те ставке.

Концепт вероватноће, коришћен у првом од критеријума за признавање неке ставке финансијских извештаја, указује на степен неизвесности да ће будуће економске користи у вези са конкретном ставком притицати у предузеће или отицати из њега и последица је две чињенице: (1) да је будућност неизвесна и (2) да је окружење у коме предузеће послује, такође, неизвесно. Према наводима у IASB-овом Оквиру, процена степена (не)извесности повезаних са отицањем или притицањем економских користи се врши на основу доказа расположивих у време састављања финансијских извештаја. На пример, уколико не постоје индикације да ће неко потраживање од купаца бити ненеплативо, онда га треба признати као средство. Међутим, за велики број потраживања обично се процењује неки степен ненаплативости као вероватан и у том износу се признаје расход, као очекивано смањење економских користи.

Поузданост мерења трошка или вредности неке ставке је концепт коришћен у другом од критеријума за признавање ставки финансијских извештаја. То не значи да трошак или вредност морају бити прецизно измерени, већ се у многим случајевима трошак или вредност морају проценити, при чему треба имати на уму да су разумне процене саставни део састављања финансијских извештаја и да то не мора смањити њихову поузданост. Уколико је немогуће извршити разумну процену трошка или вредности неке ставке, онда се таква ставка не признаје. На пример, очекивани новчани прилив од судског спора може испунити дефиницију средства и прихода, као и критеријум вероватноће будућих економских користи за његово признавање, али уколико га је немогуће поуздано измерити онда га не треба признати ни као средство, ни као приход. Међутим, његово постојање може бити обелодањено у напоменама уз финансијске извештаје, посебним образложењима или допунским материјалима. Обелодањивање оваквих и других ставки које испуњавају дефиниције елемената финансијских извештаја, али не и критеријуме за њихово признавање, нарочито је корисно уколико је њихово познавање од значаја за оцену финансијске ситуације и успешности предузећа од стране корисника финансијских извештаја. То не значи да се признавање може поистоветити са обелодањивањем. Напротив, то су два различита процеса.

---

¹³⁵ Melville, A. (2011), *op. cit.*, p. 27.

Сходно горенаведеним критеријумима, једно средство треба признати ако је вероватно да ће економске користи по основу њега притицати у предузеће у будућности и ако је могуће поуздано измерити трошкове у вези са њим или његову вредност.¹³⁶ Уколико у предузећу настане издатак по основу кога није вероватно да ће у будућности притицати економске користи у предузеће, онда се такав издатак не може признати као средство, већ се третира као расход. У том случају извесност користи не постоји или је сувише мала да би оправдала признавање средства, без обзира на намеру због које је менаџмент учинио издатак.

Обавезу треба признати када је вероватно да ће по основу њеног измирења доћи до одлива ресурса и када је могуће да се она поуздано измери.¹³⁷ Уговорене обавезе које још нису настале, као на пример, обавезе за поручене залихе које још нису пристигле, у пракси се, генерално, не признају као ставка финансијских извештаја. Међутим, у изузетним околностима, такве обавезе могу испунити дефиницију обавезе и критеријуме за признавање када њихово признавање повлачи и признавање са њима повезаних средстава или расхода.

Имајући у виду схватање сопственог капитала (нето имовине) као преосталог износа средстава након одбитка свих обавеза, сматра се да критеријуми за признавање средстава и обавеза директно одређују признавање сопственог капитала. Сходно томе, „нема потребе за посебним критеријумима за признавање сопственог капитала“¹³⁸, тако да они и не постоје у IASB-овом концептуалном оквиру.

Приходе треба признати „када је повећање будућих економских користи повезано са повећањем средстава или смањењем обавеза које се може поуздано измерити“¹³⁹. То значи да се са признавањем прихода истовремено појављује и признаје повећање средстава или смањење обавеза. На пример, приход се признаје у висини повећања средстава (готовине или потраживања од купаца) насталог по основу прихода од продаје робе или вршења услуга или смањења обавеза које настаје по основу опроштаја дела дуга за плаћање од стране добављача.

Расходе треба признати „када је смањење будућих економских користи повезано са смањењем средстава или повећањем обавеза које се може поуздано измерити“¹⁴⁰. То значи да се са признавањем расхода истовремено јавља и признаје смањење средстава или повећање обавеза (на пример, трошак отписа опреме или обрачун зарада запослених). Када постоји директна повезаност између расхода, односно трошкова, и прихода, тада се врши њихово повезивање (*matching*), што укључује и њихово истовремено или комбиновано признавање, будући да произилазе из истих трансакција или догађаја (на пример приликом продаје робе се повезују приходи од продаје робе са трошковима продате робе). Када се очекује да ће економске користи притицати у неколико обрачунских периода, онда постоји индиректна повезаност између расхода, односно

---

¹³⁶ Обрадовић, В. (2011), *op. cit.*, стр. 202.

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ Deegan, С., Ward, А.М. (2013), *op. cit.*, р. 41.

¹³⁹ International Accounting Standards Board (IASB) (2010), *Conceptual Framework for Financial Reporting*, London: IASB, Chapter 4, paragraph 4.47.

¹⁴⁰ International Accounting Standards Board (IASB) (2010), *Conceptual Framework for Financial Reporting*, London: IASB, Chapter 4, paragraph 4.49.

трошкова, и прихода. Тада се врши систематска алокација расхода (на пример, код отписивања материјалних и нематеријалних фиксних средстава). У IASB-овом Оквиру се, даље, наводи да се расходи признају одмах ако се по основу неког издатка не очекују никакве економске користи или ако не задовољавају критеријуме за признавање средства у извештају о финансијском положају. Расходи се, такође, признају у случајевима настанка обавезе без признавања средства, као што је случај настанка обавеза по основу датих гаранција.

Генерално, под мерењем се подразумева „додељивање бројева објектима или догађајима у складу са правилима“.¹⁴¹ Из наведене дефиниције произлази да бројеви могу бити додељени објектима или догађајима поштујући различита правила. То имплицира постојање више врста мерних скала и више врста мерења. Наводећи ову дефиницију, Don Vickrey¹⁴² сматра да она није адекватна. Пре свега, она не указује на то да мерење најчешће тангира додељивање бројева репрезентативним својствима емпиријских феномена, као што је, на пример, додељивање броја 5 који представља дужину неког објекта изражену у метрима. Поред тога, наведеном дефиницијом нису постављена никаква ограничења у погледу правила која се могу користити. На пример, правило које захтева додељивање броја 3 који репрезентује масу у килограмима свих објеката је могуће, али неодрживо. Стога, он предлаже да мерење треба посматрати као „додељивање бројева репрезентативним елементима или својствима елемената у одређеном систему...“¹⁴³

Процес мерења детерминишу три фактора (елемента). То су: (1) предмет (објекат) чија својства треба измерити, (2) систем мерења, који се састоји од сета правила и инструмената и (3) особа која врши мерење. Ова три фактора заједно производе квантитет који се назива мерило. Наведени фактори и односи између њих приказани су на Слици 5.

Уколико су правила мерења у систему специфицирана до детаља, може се очекивати да ће резултати мерења две или више особа које врше мерење приказивати мала одступања. С друге стране, уколико су правила мерења нејасна или оскудно наведена, онда ће њихова примена захтевати више просуђивања од стране оних који мере. Зато ће крајњи аутпут процеса мерења приказивати већа одступања између различитих особа. Наведено указује на комплементарност система мерења и особе која врши мерење. Објективност система мерења пружа извесни ниво консензуса у резултатима (аутпутима) мерења или степен до кога аутпут зависи од онога ко врши мерење. Ниво консензуса не зависи само од система мерења него и од предмета чија својства треба да буду мерена. На пример, уколико посматрамо два система мерења добитка, један може пружити виши ниво консензуса када је предмет мерења добитак услужних предузећа, док други може пружити виши ниво консензуса када је предмет мерења добитак производних предузећа. Поред тога, објективност система мерења зависи од различитих група оних који мере одређени предмет. На пример, приликом мерења добитка предузећа, група рачуновођа ће постићи

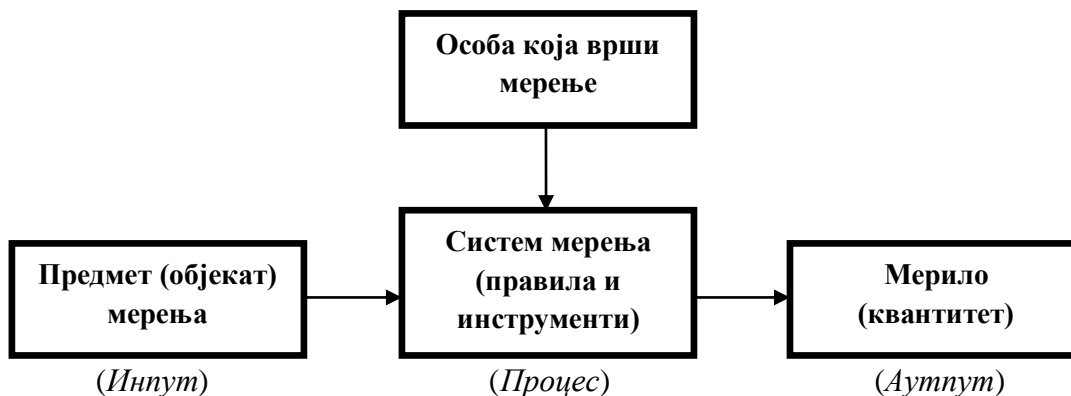
¹⁴¹ Stevens, S.S. (1946), On the Theory of Scales of Measurement, *Science*, Vol. 103, No. 2684, p. 677.

¹⁴² Vickrey, D.W. (1970), Is Accounting a Measurement Discipline? *The Accounting Review*, Vol. 45, No. 4, p. 732.

¹⁴³ Ibid.

већи консензус него група лаика.¹⁴⁴ Поред тога, потребно је имати на уму да питање објективности није питање карактера „црно или бело“¹⁴⁵ (black-or-white issue). То значи да постоје различити степени објективности и да се приликом разматрања система мерења треба водити тиме који систем је објективнији (или мање објективан) него неки други, а не тиме да ли је систем мерења објективан или није.

Слика 5. Процес мерења

Извор: Ijiri, Y., Jaedicke, R.K. (1966), Reliability and Objectivity of Accounting Measurements, *The Accounting Review*, Vol. 41, No. 3, p. 476.

Daniel Tinkelman¹⁴⁶ сматра да се систем мерења састоји из неколико компоненти, а то су:

1. корисници,
2. објекат мерења,
3. кључни атрибути објекта (предмета) мерења,
4. модел одлучивања корисника,
5. креатори правила за мерење,
6. правила за мерење,
7. особа која врши мерење,
8. извештај о извршеном мерењу и
9. верификатори.

Корисницима су потребне информације о кључним атрибутима објекта (предмета) мерења. Модел одлучивања корисника показује које атрибуте треба сматрати важним. Креатори правила за мерење креирају правила за мерење тих атрибута. Особа која врши мерење извршава тај поступак и извештава о мерилима, а верификатори проверавају прецизност оних који су обавили мерење. Између наведених компоненти система мерења постоји међусобна повезаност. На пример, ако корисници имају поверења у просуђивања особе која врши мерење, онда правила могу бити отворенија за интерпретирање (тумачење). Корисници могу бити, како интерни (менаџмент и управни одбор), тако и екстерни (инвеститори, кредитори, владе и други). Модел одлучивања корисника може

¹⁴⁴ Ijiri, Y., Jaedicke, R.K. (1966), Reliability and Objectivity of Accounting Measurements, *The Accounting Review*, Vol. 41, No. 3, pp. 476-477.

¹⁴⁵ Ibid., p. 477.

¹⁴⁶ Tinkelman, D.T. (2011), An Imperfect Measurement System Introduction to Accounting, *Issues in Accounting Education*, Vol. 26, No. 4, p. 846.

укључивати инвестирање, позајмљивање, менаџерске одлуке и сл. Објекти мерења су организације, односно предузећа, групе предузећа, као и производи, центри трошкова и други делови предузећа. Кључни атрибути су јединице (комади, килограми и слично) и новчани износи. Као примере креатора правила можемо навести амерички FASB, IASB и националне комисије за хартије од вредности. То су креатори правила која, између осталог, тангирају финансијско рачуноводство и извештавање. Пореске власти су креатори пореске политике, а сама предузећа креатори својих интерних рачуноводствених правила. Рачуновође су они који врше мерења, а интерни и екстерни ревизори су они који извршена мерења верификују. Најважнија врста извештаја, као производ сумирања података у рачуноводству, јесу финансијски извештаји, али вредни помена су и порески биланси, разни поднесци комисији за хартије од вредности, као и разне анализе менаџмента.¹⁴⁷

Према мишљењу познатог аутора Eldona Hendriksena, мерење у рачуноводству подразумева „додељивање бројчаних вредности објектима или догађајима повезаних са предузећем, које се добијају на такав начин да су погодне за агрегацију (као што је вредновање укупних средстава) или дисагрегацију, која се захтева у специфичним ситуацијама.“¹⁴⁸ Међутим, поменути аутор сматра да мерење, такође, укључује процесе класификовања и идентификовања. Према његовом мишљењу, рачуновође су одавно препознале потребу за приказивањем и информација које по својој природи нису квантитативног карактера, као што су бројна обелодањивања која се налазе у напоменама уз финансијске извештаје или у неким другим извештајима.

Постоје разлике између мерења у природним наукама и мерења у друштвеним наукама. У контексту наших излагања, корисно је направити разлику између мерења у природним наукама и мерења у рачуноводству. У природним наукама, прецизна квантитативна мерења су основна алатка још од античких времена. Та мерења су општеприхваћена и њихова поузданост није предмет људске процене, укуса или схватања. На пример, дужина или раздаљина могу бити мерене инчима, метрима, миљама и сл. Остала физичка мерења, као на пример, мерење тежине или температуре, нису увек лака за разумевање од стране лаика. Међутим, када једном утврдимо јединицу мерења, добијамо резултате на основу конвенционалних математичких техника и не доводимо у питање наше резултате, у смислу да они нису ствар личне процене или личних ставова. Конвенционално посматрано, основна сврха мерења у рачуноводству јесте детерминисање финансијског положаја и успешности предузећа. Да бисмо детерминисали финансијски положај, потребно је да измеримо вредност свих средстава и обавеза, чија разлика представља сопствени капитал. Да бисмо детерминисали успех, потребно је да измеримо вредност прихода и расхода и њихову разлику. Са рачуноводствене тачке гледишта, између резултата (добитка или губитка) и сопственог капитала постоји међузависност, тако да би стандарди за њихово мерење требало да буду исти. Вредности елемената финансијских извештаја су пре социјалног него физичког карактера зато што оне зависе

---

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Hendriksen, E.S. (1982), *Accounting Theory* (Fourth Edition), Homewood: Richard D. Irwin, Inc., p. 75.

од просуђивања и склоности човека који је људско биће. У том смислу се јавља основна разлика између мерења у природним наукама и мерења у рачуноводству.¹⁴⁹

Процесу мерења у рачуноводству својствена су следећа ограничења:¹⁵⁰

1. несигурност,
2. недостатак објективности и проверљивости мерења и
3. непостојање стабилне новчане јединице.

Несигурност мерења у рачуноводству произлази из два главна разлога. Прво, рачуноводствене информације се, генерално, односе на предузећа за која се очекује да ће континуирано да послују. Пошто се алокације често врше између прошлих и будућих периода, претпоставке на којима се заснивају треба да одражавају логику алокација и очекивања у погледу будућности. Иако неке од тих претпоставки и очекивања у погледу алокација могу бити потврђене у каснијим периодима, многе алокације никада неће бити потпуно проверене. Друго, рачуноводствена мерења најчешће представљају новчани израз богатства, што захтева процене несигурних будућих износа. Поузданост тих процена може значајно варирати, а свако мерење базирано на проценама једино може бити несигурно. То не значи да процене и предвиђања не треба да буду што је могуће прецизније уколико су релевантне, што имплицира да мерења базирана на прошлим проценама треба пажљиво испитати и прилагодити, како би било могуће извршити нове и поузданије процене.

Недостатак објективности и проверљивости мерења је други недостатак својствен мерењу у рачуноводству. Како би рачуноводство испунило своју сврху, рачуновође морају донети одлуку шта треба да буде мерено и одабрати процедуру мерења која ће што тачније одражавати својства објекта мерења. У том смислу, рачуновође се окрећу концепту објективности, који, у процесу рачуноводственог мерења, може имати различито значење за различите појединце. Према једном од значења, објективно мерење је нелично и постоји изван свести лица које врши мерење, тј. врши се без субјективне процене и пристрасности. На пример, извештавање о приходима у тренутку продаје сматра се објективном ситуацијом, јер приход може бити измерен као резултат екстерне трансакције. Међутим, без обзира на постојање екстерне трансакције, рачуновођа треба да одреди вредност онога што је предато и вредност онога што је примљено. То значи да, упркос чињеници да рачуновођа има увид у конкретну екстерну документовану трансакцију, он не може да спроведе мерење без одговарајућег, њему својственог, менталног процеса. Наведено отвара питање да ли, заправо, постоји мерење које је независно од особе која га извршава.

Објективно мерење може се схватити и као мерење засновано на проверљивим доказима, при чему је тежиште на доказима, који се третирају као средство за проверу мерења, а не на самом процесу мерења. На пример, историјски трошак (набавна вредност или цена коштања) традиционално се сматрао објективним доказом вредности средства. Недостатак овог схватања је да, без обзира на то што докази могу бити проверљиви, избор доказа који се користе као основа мерења може бити предмет личне пристрасности. Уколико би се историјски трошак посматрао као доказ текуће вредности средства, он

¹⁴⁹ Homburger, R.H. (1961), Measurement in Accounting, *The Accounting Review*, Vol. 36, No. 1, pp. 94-96.

¹⁵⁰ Hendriksen, E.S. (1982), *op. cit.*, pp. 76-83.

може бити објективан, али његов избор као мерила текуће вредности може одражавати личну пристрасност. Традиционално, оваква пристрасност се остварује када се у финансијским извештајима приказују историјски трошкови, али се врши заокрет ка текућим тржишним ценама када су оне ниже од историјског трошка.

Постоји и схватање да је објективно мерење оно које је базирано на консензусу квалификованих експерата (стручних лица), односно оно мерење које се може потврдити интерсубјективним консензусом стручних лица. Ово схватање има сличности са проверљивошћу, као једном од побољшавајућих квалитативних карактеристика финансијских информација.

Рачуноводствени извештаји примарно садрже финансијске информације и у већини случајева новчана јединица представља најподеснију јединицу мере, нарочито када је потребно вршити одређена збрајања. Међутим, новчана јединица мере није без ограничења. Најважније ограничење јесте чињеница да њена вредност није стабилна током времена. С обзиром на то да предвиђања и доношење одлука захтевају ослањање на валидна поређења рачуноводствених података током времена, недостатак стабилне новчане јединице значи да рачуноводствени подаци, добијени на основу историјских цена, треба да претрпе одређене измене како би били релевантни и веродостојни за предвиђање и одлучивање.

Након разматрања проблема мерења у рачуноводству уопште, прелазимо на његово разматрање у контексту финансијског извештавања. Финансијски извештаји приказују економске феномене путем речи и бројева. Речи одражавају називе позиција у финансијским извештајима, а потреба квантифицирања позиција које испуњавају услове за признавање, намеће питање њиховог мерења. У финансијском извештавању термин мерење традиционално се означава као билансирање, односно процењивање. То је процес утврђивања новчаних износа по којима се приказују позиције у финансијским извештајима. Другим речима, мерење позиција финансијских извештаја представља процес утврђивања новчаних износа (вредности) по којима се оне (позиције) уносе у извештај о финансијском положају и извештај о укупном резултату – финансијске извештаје који произилазе из књиговодства.¹⁵¹ „За сваку ставку у сваком финансијском извештају постоји број“¹⁵², а тај број није ништа друго него резултат процеса мерења у финансијском извештавању.

Иако се дефиниција мерења може релативно лако разумети, практична примена овог процеса није једноставна. Тешкоће мерења у финансијском извештавању објашњавају се тиме да оно представља покушај снимања континуираног процеса пословне активности у одређеном тренутку (мерење позиција биланса стања) или између два тренутка (на пример, мерење позиција извештаја о укупном резултату). Посебан проблем је што у тренутку мерења могу постојати недовршене активности, као што су недовршене услуге (услуге у току) које се пружају клијентима, материјал који још увек није претворен у недовршену производњу, недовршена производња која још увек није претворена у готове производе, готови производи који још увек нису продати, потраживања која још увек нису претворена у готовину, обавезе које тек треба да се

¹⁵¹ Стефановић, Р. (1998а), *op. cit.*, стр. 45.

¹⁵² Rosenfield, Р. (2006), *op. cit.*, р. 155.

искристалишу, недоспели финансијски инструменти, активности истраживања и развоја чији су резултати неизвесни и др.¹⁵³ У решавању наведених и сличних ситуација просуђивање је неизбежно, и као што смо већ раније поменули, саставни је део финансијског извештавања, али и мерења, као једне од есенцијалних активности у том процесу.

Мерење позиција финансијских извештаја се обавља два пута: (1) приликом почетног признавања и (2) након почетног признавања (поновно мерење). Признавање и мерење су уско повезани, што потврђује један од критеријума за признавање позиција финансијских извештаја – могућност поузданог мерења трошка или вредности неке ставке. Када је одлучено да ће нека ставка бити призната, следећи корак је утврђивање износа по коме ће она бити приказана. Стандардима финансијског извештавања је најчешће прописано када нека ставка може бити призната и којим мерним атрибутом треба да буде мерена приликом почетног признавања, тј. када се први пут приказује у финансијским извештајима, али и након почетног признавања, тј. приликом сваког наредног приказивања. Приликом поновног мерења не мора бити коришћен исти мерни атрибут који је коришћен приликом мерења које је извршено приликом почетног признавања. IAS 16 је добар пример претходне констатације. Приликом признавања некретнина, постројења и опреме, њихово мерење се врши по историјском трошку (набавној вредности или цени коштања). Након почетног признавања врши се избор између две алтернативе: (а) модела историјског трошка или (б) модела ревалоризације. Обе алтернативе захтевају поновно мерење, с тим што је друга алтернатива знатно сложенија.

У релевантној литератури¹⁵⁴ се наводи да, упркос важности мерења за финансијско извештавање, том процесу није посвећено довољно пажње у концептуалним оквирима два најпознатија и најутицајнија доносиоца стандарда финансијског извештавања – IASB и FASB. Постојећи оквири садрже само списак основа и техника мерења које се користе у актуелним стандардима финансијског извештавања. Сматра се да тај списак није потпун, као и да у оквирима није прецизирано када и зашто неку основу мерења треба користити у одређеној ситуацији. Због тога, неки аутори¹⁵⁵ сматрају да је мерење најнеразвијенији део двају концептуалних оквира (IASB-овог и FASB-овог). Иако се од концептуалних оквира, генерално, очекује да имају карактер прескриптивног документа који дефинише будуће праксе, IASB-ов Оквир се, по питању избора основа за мерење, задржава у границама дескриптивног документа, с обзиром на то да само описује садашње праксе. Уместо да буде израз нормативне рачуноводствене теорије, Оквир је израз позитивне рачуноводствене теорије. Процес његове реформе, који је у току, је добра прилика да се

---

¹⁵³ The Institute of Chartered Accountants in England and Wales, (2011), *Measurement in Financial Reporting: Information for Better Markets Initiative*, London, pp. 14-15.

¹⁵⁴ Видети, на пример: Barth, M.E. (2007), Standard-setting measurement issues and the relevance of research, *Accounting and Business Research*, Special Issue: International Accounting Policy Forum, pp. 7-8; Barth, M.E. (2010), Comments of Pannellists, EAA symposium: Wanted foundations of accounting measurement, *Abacus*, Vol. 46, No. 1, p. 121; Anderson, S.B., Brown, J.L., Hodder, L., Hopkins, P.E. (2015), The effect of alternative accounting measurement bases on investors' assessments of managers' stewardship, *Accounting, Organizations and Society*, Vol. 46, October 2015, p. 101.

¹⁵⁵ Deegan, C., Ward, A.M. (2013), *op. cit.*, p. 41.

овај недостатак отклони, као и да се ближе одреди улога и опсег концепта фер вредности као мерног атрибута и дефинише његова улога у контексту одржавања капитала. На тај начин Оквир би постао чвршћа потпора финансијском извештавању.¹⁵⁶

Оквири не садрже ни смернице за избор између наведених мерних атрибута нити се у њима разматрају друге теоријске могућности тих атрибута. Другим речима, оквирима недостају развијени концепти мерења. Конкретније речено, у постојећим оквирима не постоји ни циљ мерења, нити концептуална дефиниција мерења у рачуноводству. Имајући у виду фундаментални значај мерења за рачуноводство, недостатак концепата мерења је главна препрека унапређењу финансијског извештавања. Чак и дефиниција која је наведена у оквирима није заснована на концептима или теорији мерења. Сходно томе, било који број се може посматрати као резултат мерења у рачуноводству, без обзира на то да ли одражава неку економску конструкцију, као што је на пример, цена, или је у питању резултат калкулације без наведеног циља мерења. Због недостатка концептуалних смерница за рачуноводствено мерење, што се сматра „очигледном рупом“ у концептуалним оквирима, одлуке доносилаца стандарда финансијског извештавања у погледу мерења су биле *ad hoc* и неконзистентне и имале су за последицу појаву мноштва мерних атрибута, и то, не само оних који су наведени у оквирима. Чак и када би списак коришћених мерних атрибута био комплетан, без одговарајућих концепата мерења, оквири би били мањкави.¹⁵⁷ Почетни корак у формулисању концепата мерења у рачуноводству, треба да буде дефинисање рачуноводственог мерења (мерења у рачуноводству) које ће омогућити идентификовање циља мерења. Други корак треба да буде развијање концептуалне основе за доносиоце стандарда финансијског извештавања која ће тангирати избор између алтернативних основа мерења приликом доношења стандарда.¹⁵⁸

Једна од осам фаза ревизије и конвергенције концептуалних оквира (IASB-овог и FASB-овог) се односи на мерење. Иако ова фаза још увек није окончана, сматра се да је до сада имала и позитивне и негативне стране. У позитивном смислу, дошло је до значајних помака у подручјима као што су, на пример, методологија садашње вредности, управљање ризиком и хеџинг стратегије. Међутим, још увек није успостављена свеобухватна теорија мерења у финансијском извештавању. Постоји веровање да се мерење у финансијском извештавању налази у транзицији од традиционалног рачуноводственог мишљења, базираног на историјском трошку, ка мерилима базираним на тржишним принципима. Традиционални рачуноводствени концепти и конвенције имају своје недостатке, али и даље представљају доминантну основу финансијског извештавања. С друге стране, мерила базирана на тржишним принципима су кориснија од историјских, нарочито за мерење већине финансијских средстава и обавеза. Међутим, проблеми њиховог утврђивања у одређеним околностима спречавају њихово прихватање као свеобухватне основе мерења позиција финансијских извештаја. Укратко, највише дискусија се води о

---

¹⁵⁶ Обрадовић, В.М. (2016), *op. cit.*, стр. 139.

¹⁵⁷ Barth, М.Е. (2014), Measurement in Financial Reporting: The Need for Concepts, *Accounting Horizons*, Vol. 28, No. 2, pp. 332-336.

¹⁵⁸ *Ibid.*, p. 337, p. 350.

томе да ли и када средства и обавезе мерити по текућим ценама или на основу прошлости, тј. по историјским трошковима заснованих на трансакционим ценама.¹⁵⁹

Иако се сматра да је ова фаза ревизије и конвергенције оквира у застоју, њено окончавање требало би да резултира следећим активностима: (1) развијањем списка (листе) и описа могућих мерних атрибута (основа мерења), (2) уређивањем или груписањем основа мерења на начин који олакшава одлуке које се тичу доношења стандарда финансијског извештавања, (3) описивањем предности и недостатака сваке основе мерења у контексту квалитативних карактеристика финансијских информација и (4) концептуалном дискусијом о томе како квалитативне карактеристике и трошковно ограничење пружања финансијских информација треба да буду размотрени заједно приликом идентификовања одговарајућег приступа мерењу.¹⁶⁰ Претпостављало се да ће активности у фази процеса ревизије и конвергенције оквира која тангира мерење вероватно бити дуготрајне због своје важности, али и контроверзне природе.¹⁶¹ Претпоставке су се показале као тачне, што се може уочити из чињенице да овај процес још увек није окончан. Наиме, 2012. године је обустављен и замењен IASB-овим свеобухватним пројектом (IASB-only comprehensive project).¹⁶²

3.2. Утицај мерења позиција финансијских извештаја на финансијски положај и успешност

Имајући у виду да директно детерминише износ средстава и обавеза у извештају о финансијском положају, а самим тим и износ прихода и расхода у извештају о укупном резултату, и, у крајњем, нето резултата и нето укупног резултата, није изненађујуће да се мерење посматра као кључан и екстремно важан аспект финансијског извештавања. Другим речима, мерење се односи на садржину, тј. материјални аспект финансијских извештаја, како редовних, тако и периодичних (међубиланса) и директно утиче на презентирање финансијског положаја у билансу стања и остварених резултата пословања у извештају о укупном резултату. То је и објашњење зашто се мерењу придаје највећа важност у процесу финансијског извештавања.¹⁶³

Бројеви у финансијским извештајима се сматрају мерилима финансијске ситуације и финансијских перформанси предузећа.¹⁶⁴ Уколико су ти бројеви тачно утврђени¹⁶⁵, полазећи од актуелног регулаторног оквира финансијског извештавања, онда финансијски

---

¹⁵⁹ Milburn, J.A. (2012), *Toward a Measurement Framework for Financial Reporting by Profit-Oriented Entities*, Toronto: The Canadian Institute of Chartered Accountants, pp. 2-3.

¹⁶⁰ Deegan, C., Ward, A.M. (2013), *op. cit.*, p. 42.

¹⁶¹ Whittington, G. (2008), *op. cit.*, p. 154.

¹⁶² IASPlus, *Conceptual Framework Phase C – Measurement*, доступно на: <http://www.iasplus.com/en/projects/completed/framework/framework-c> (19.09.2016)

¹⁶³ Стефановић, Р. (1998а), *op.cit.*, стр. 45.

¹⁶⁴ Schipper, K., Trombetta, M. (2010), Measurement Issues in Financial Reporting, *European Accounting Review*, Vol. 19, No. 3, p. 425.

¹⁶⁵ Тачност утврђивања износа позиција финансијских извештаја не подразумева њихову математичку прецизност. То значи да „финансијско извештавање не мора да буде математички прецизно да би било корисно“. Наведено према: Hoogervorst, H. (2012), The Imprecise Nature of Accounting: Questions on Measurement, Standard Setting and the IASB's Course for the Future, *The CPA Journal*, Vol. 82, No. 8, p. 12.

извештаји верно одражавају финансијски положај и успешност конкретног предузећа. Финансијски положај се сагледава на основу позиција извештаја о финансијском положају (биланса стања), а успех на основу позиција извештаја о укупном резултату (биланса успеха). Висина и структура средстава и капитала, као и њихови међусобни односи, детерминишу финансијски положај, док је успех детерминисан висином и структуром прихода и расхода. Међутим, апсолутни износи појединих слојева резултата у билансу успеха нису довољни за адекватно сагледавање успешности. Зато се они стављају у однос са ангажованим средствима, односно са ангажованим капиталом или оствареним приходима.

Полазећи од чињенице да се за мерење позиција финансијских извештаја користи више мерних атрибута, примена различитих атрибута резултираће у различитим износима средстава и обавеза, а самим тим и сопственог капитала и, полазећи од дефиниција елемената финансијских извештаја, и прихода и расхода, односно периодичног резултата. Другим речима, примена различитих мерних атрибута условиће различито приказивање финансијског положаја и успешности предузећа. Позивајући се поново на дефиниције елемената финансијских извештаја, може се закључити да критеријуми за мерење средстава и обавеза важе и као критеријуми за мерење прихода и расхода, тј. да мерење осталих елемената финансијских извештаја зависи од мерења средстава и обавеза. Уколико су позиције средстава мерене по нижим вредностима, онда ће расходи бити виши, што уз исти износ прихода даје нижи периодични резултат, и обрнуто. Зато се сматра да реалност периодичног резултата зависи од реалности процене позиција извештаја о финансијском положају (биланса стања).¹⁶⁶ Фокусирање на дефинисање елемената који детерминишу финансијски положај предузећа не значи да је финансијски положај важнији од успешности. Успешност се, такође, сматра важном, али дефинисање средстава и обавеза је начин да доносиоци стандарда детерминишу мерење прихода и расхода, као елемената успешности. Mary Barth¹⁶⁷ сматра да су покушаји дефинисања прихода и расхода без ослањања на средства и обавезе до данас остали безуспешни. Поред тога, приступ дефинисања прихода и расхода усмерен на средства и обавезе је конзистентан са економским концептом резултата који, у суштини, представља промену богатства током периода.

Поред тога што утиче на појединачне ставке у финансијским извештајима, мерење последично утиче и на збирне износе који се у њима приказују. Пошто вредности позиција финансијских извештаја представљају „комбинацију износа мерених на различите начине“¹⁶⁸, због коришћења различитих мерних атрибута, интерпретација збирних износа у финансијским извештајима постаје компликована. Коришћење више мерних атрибута (основа мерења) за мерење позиција финансијских извештаја означава се као мешовити систем мерења (mixed measurement system) или мешовити модел мерења (mixed measurement model). У контексту анализе и оцене финансијског положаја и рентабилности

---

¹⁶⁶ Žager, K., Mamić Šećer, I., Sever, S., Žager, L. (2008), *Analiza finansijskih izvještaja* (drugo prošireno izdanje), Zagreb: Masmmedia, str. 120.

¹⁶⁷ Barth, M.E. (2007), *op. cit.*, p. 10.

¹⁶⁸ Barth, M.E. (2006), Including Estimates of the Future in Today's Financial Statements, *Accounting Horizons*, Vol. 20, No. 3, p. 274.

користе се бројни износи из финансијских извештаја који се добијају сабирањем две или више ставки (на пример, укупна средства, стална средства, обртна средства, укупне обавезе, дугорочне обавезе, краткорочне обавезе, укупни приходи, укупни расходи, пословни приходи, пословни расходи и сл.). Поред тога, истичемо и важност износа који се добијају у виду разлике одређених ставки у финансијским извештајима (на пример, пословни резултат као разлика пословних прихода и расхода). Бројни су примери којима се може илустровати отежана интерпретација појединих ставки финансијских извештаја. За мерење некретнина, постројења и опреме, према IFRS, постоји право избора између модела историјског трошка и модела заснованог на фер вредности, тако да постоји могућност да се, на пример, грађевински објекти и земљиште мере по фер вредности, а машине и опрема по историјском трошку. Сабирањем износа земљишта, грађевинских објеката, машина и опреме добијамо укупан износ некретнина, постројења и опреме. Чак и под претпоставком да се све наведене категорије мере по историјском трошку, уколико предузеће располаже биолошким средствима, која се мере по фер вредности умањеној за процењене трошкове продаје, под условом да се фер вредности може поуздано утврдити, опет би збир материјалних фиксних средстава био мешавина позиција мерених по различитим основама мерења. Финансијска улагања која ће бити продата пре рока доспећа мере се по фер вредности, а дати зајмови, потраживања и хартије од вредности које се држе до рока доспећа се мере по ненаплаћеном износу. Уважавајући правило ниже вредности, неке ставке залиха могу бити мерене по историјском трошку, а неке по нето продајној вредности. Збир њихових износа даје укупну вредност залиха. Различите врсте обавеза могу се мерити на различите начине. На пример, обавезе по основу пензионих планова морају бити утврђене помоћу дисконтовања, док одложене пореске обавезе не морају да се утврђују на тај начин. Финансијске обавезе које нису намењене трговању се након почетног признавања, које је извршено по фер вредности, мере по неисплаћеном износу, док се обавезе намењене трговању након почетног признавања мере по фер вредности.

Наведени и други слични примери указују на то да је „сабирање износа базираних на основу различитих основа мерења аналогно сабирању јабука и поморанци“.¹⁶⁹ Међутим, наведени проблем би постојао и уколико би се користила једна основа мерења. На пример, употреба модификованог облика неког мерног атрибута, услед различитих модификација, такође, се сматра сабирањем јабука и поморанци. Проблем би, према нашем мишљењу, био присутан и уколико би фер вредност била једини мерни атрибут, зато што не постоји јединствен начин мерења услед употребе различитих инпута који се користе у том процесу. Употреба различитих мерних атрибута у финансијском извештавању, такође, може значити да се слични економски догађаји рачуноводствено третирају на различите начине.¹⁷⁰ Као карактеристичан пример наводе се лизинг аранжмани. Према IFRS 16 – Лизинг разлика између финансијског и оперативног лизинга се прави само са аспекта даваоца лизинга. У случају финансијског лизинга давалац признаје потраживање, док у случају оперативног лизинга давалац признаје средство које је предмет лизинга и које се уобичајено отписује. То значи да ће финансијски лизинг

¹⁶⁹ Barth, M. (2010), *op. cit.*, pp. 122-123.

¹⁷⁰ Barth, M.E. (2006), *op. cit.*, p. 274.

утицати на висину обртних средстава даваоца лизинга, док ће оперативни лизинг утицати на висину његових фиксних средстава. Пошто су за сагледавање финансијског положаја и успешности важни не само појединачни, него и збирни износи, као и износи који се добијају у виду разлике неких ставки из финансијских извештаја, коришћење више мерних атрибута отежава анализу и оцену финансијског положаја и успешности предузећа.

Посебан проблем настаје уколико позиције финансијских извештаја нису исправно утврђене, независно од тога да ли је то последица ненамерних грешака или намерних активности са циљем обмане трећих лица. У том случају, финансијски извештаји неће верно одражавати финансијски положај и успешност конкретног предузећа. Последица неисправног утврђивања вредности позиција извештаја о финансијском положају је настанак латентних резерви и скривених губитака. Међутим, њихово постојање ће имати утицај и на успешност предузећа. На пример, уколико преценимо вредност по којој је једна машина приказана у билансу стања, у смислу да ћемо потценити трошак отписа те машине, онда ће периодични резултат бити прецењен. Зато још једном наглашавамо значај мерења у финансијском извештавању, како са аспекта мерења средстава и обавеза предузећа, тако и са аспекта мерења прихода и расхода, односно утврђивања периодичног резултата. Латентне резерве настају потцењивањем средстава (приказивањем средстава по вредностима које су ниже него што треба да буду) или прецењивањем обавеза (приказивањем обавеза по вредностима које су више него што треба да буду). Скривени губици настају прецењивањем средстава (приказивањем средстава по вредностима које су више него што треба да буду) или потцењивањем обавеза (приказивањем обавеза по вредностима које су ниже него што треба да буду). Последица настанка латентних резерви (потцењивања средстава и/или прецењивања обавеза) је смањење текућег периодичног резултата, а последица настанка скривених губитака (прецењивања средстава и/или потцењивања обавеза) је повећање текућег периодичног резултата. Другим речима, у случају постојања латентних резерви на следећу годину се преноси сразмерно мали део трошкова (због потцењености средстава) и/или се један део текућих прихода преноси на будуће периоде (због прецењености обавеза).¹⁷¹ Скривене губитке карактеришу обрнуте тенденције.

Проблем латентних резерви је уско повезан са проблемом мерења позиција финансијских извештаја зато што њихово постојање подразумева да су средства испод, а обавезе изнад своје „праве“ или „суштинске“ вредности.¹⁷² Аналогно томе, проблем скривених губитака је, такође, уско повезан са проблемом мерења позиција финансијских извештаја. Наиме, уколико они постоје, онда су средства изнад, а обавезе испод своје „праве“ или „суштинске“ вредности. Иако постоје у билансу, латентне резерве и скривени губици се из њега не виде зато што се не појављују као посебне позиције, већ настају прецењивањем/потцењивањем већ постојећих позиција или, евентуално, неуношењем позиција који треба да буду признате и приказане у финансијским извештајима (на

---

¹⁷¹ Ранковић, Ј.М. (1982), *op. cit.*, стр. 326.

¹⁷² Појам *праве вредности* се може тумачити у статичком или у динамичком смислу. У статичком смислу то је дневна продајна вредност, а у динамичком смислу то је дневна набавна вредност. Наведено према: Ранковић, Ј.М. (2010), *op. cit.*, стр. 419.

пример, расхоровањем набавне вредности једног фиксног средства уместо његовог активирања долази до потцењивања укупних средства) и/или уношењем непостојећих позиција (на пример, уношењем непостојећих обавеза долази до прецењивања укупних обавеза). У суштини, њихово постојање не утиче на материјалну супстанцу предузећа на дан биланса. Наиме, предузеће располаже са одређеним средствима и обавезама, али иста нису приказана по правој вредности у билансу. Таквим нереалним мерењем ствара се погрешна представа о финансијском положају и успешности предузећа што, између осталог, може навести кориснике финансијских извештаја на доношење погрешних одлука.¹⁷³

Као главни разлози за настанак латентних резерви у литератури се наводе:¹⁷⁴ (1) објективне тешкоће тачног расподељивања трошкова између садашњих и будућих периода, које су нарочито изражене приликом рачуноводственог третмана материјалних фиксних средства, али и залиха материјала, недовршене производње и готових производа, као и разних облика потраживања, уз променљивост цена као додатни отежавајући фактор, (2) разборита примена принципа опрезности, која може, али не мора да има утицаја на стварање латентних резерви и (3) свесне манипулације одговорних појединаца у предузећу са циљем остварења пословно-политичких тежњи, при чему су, нажалост, могућности за ове манипулације многобројне. Поред ова три наведена разлога, сматра се да и закони и стандарди могу утицати на настанак латентних резерви и скривених губитака уколико су одредбе одређених закона и стандарда чврсто формулисане. Имајући у виду објективни карактер прва два разлога настанка латентних резерви, односно субјективни карактер трећег разлога, сматра се да је биланс исправан уколико садржи латентне резерве као последицу прва два разлога, док је биланс ништаван уколико садржи латентне резерве као последицу трећег фактора. Пошто се стварање скривених губитака не може бранити никаквим разлозима, биланс који садржи скривене губитке сматра се ништавим.

3.3. Расположиви мерни атрибути у финансијском извештавању

Неизбежна претпоставка процеса мерења, која је наведена и у IASB-овом концептуалном оквиру, је избор мерног атрибута (основе мерења) којим ће се признати елементи финансијских извештаја бројчано изразити. У FASB-овом Извештају о концептима финансијског рачуноводства број 5 – Признавање и мерење у финансијским извештајима пословних предузећа (Statements of Financial Accounting Concepts (SFAC) No. 5 – Recognition and Measurement in Financial Statements of Business Enterprises) се наводи да мерење, поред избора мерног атрибута, подразумева и избор мерне скале (јединице мерења). Мерни атрибут се односи на особине или аспекте елемента који треба квантификирати или измерити (на пример, историјски трошак, текући трошак и др.) и то је ужи концепт од мерења, зато што мерење, поред избора мерног атрибута, подразумева и одабир одговарајуће јединице мерења (на пример, новчане јединице или јединице

¹⁷³ Бован, М. (2007), *Финансијско-рачуноводствена анализа* (Друго измењено и допуњено издање), Косовска Митровица: Економски Факултет Приштина – Косовска Митровица, стр. 74.

¹⁷⁴ Ранковић, Ј.М. (1982), *op. cit.*, стр. 327-330.

константне куповне моћи). За означавање особина или аспеката објеката који се мере, као што је, на пример, дужина стола или тежина камена, у неким другим областима се користи термин својство (property). Међутим, сматра се да би употреба овог термина била збуњујућа у контексту неких категорија сталне имовине, као што су земљиште и грађевински објекти, тако да је као одговарајући, у литератури и пракси, прихваћен термин атрибут.¹⁷⁵

Упркос неспорној важности процеса мерења за финансијско извештавање, као што је већ напоменуто, том процесу није посвећено довољно пажње у постојећим концептуалним оквирима. Према томе, приликом доношења одлука које тангирају мерење, доносиоци стандарда финансијског извештавања се обично фокусирају на примену дефиниција елемената финансијских извештаја и квалитативних карактеристика финансијских информација у контексту циља финансијског извештавања. У том правцу, дефиниције идентификују оно шта треба да буде укључено у мерење, квалитативне карактеристике идентификују жељене карактеристике мерења, а циљ финансијског извештавања идентификује контекст у коме мерења треба да буде извршено. Последица претходног јесте мноштво мерних атрибута који се користе за мерење позиција финансијских извештаја.¹⁷⁶ Великим бројем мерних атрибута у финансијском извештавању, како према IFRS, тако и према GAAP САД, био је запањен и Hans Hoogervorst, актуелни председник IASB-а. Приликом једног свог излагања, мислећи на оба управо поменута сета стандарда финансијског извештавања, он је рекао да „наши стандарди садрже око 20 варијанти базираних на историјском трошку или текућој вредности ... велики број техника мерења наговештава да се доносиоци стандарда финансијског извештавања често боре да пронађу јасан одговор на питање како треба мерити средства и обавезе“.¹⁷⁷ Таква ситуација се у литератури означава као збрка, при чему је несхватљиво „како можемо бити толико страствени када се ради о неким ситницама у финансијском извештавању и толерисати такву неконзистентност у мерењу какву можемо видети данас“.¹⁷⁸

У IASB-овом Оквиру из 2010. године, у параграфу 4.55, наводе се четири основе мерења позиција финансијских извештаја: историјски трошак, текући трошак, продајна вредност и садашња вредност, уз констатацију да је историјски трошак најзаступљенија основа мерења која се често комбинује са осталим основама. Иако овај део Оквира носи назив „Мерење елемената финансијских извештаја“, приликом разматрања сваког од елемената у контексту средстава и обавеза не користи се термин мерење већ евидентирање (код историјског трошка), односно приказивање (код преосталих мерних атрибута). Сматрамо да би, у духу наслова и суштине овог дела концептуалног оквира, било прикладније коришћење термина мерење. Поред тога, објашњење мерења средстава и обавеза, према наведеним основама мерења, у свега осам реченица не може се сматрати адекватним. Зато је, према нашем мишљењу, усавршавање овог дела Оквира неизбежно.

---

¹⁷⁵ Storey, R.K. (2007), *op. cit.*, p. 2-105.

¹⁷⁶ Barth, M.E. (2007), *op. cit.*, p. 7.

¹⁷⁷ Hoogervorst, H. (2012), *op. cit.*, p. 11.

¹⁷⁸ Stevenson, K.M. (2007), Fair value: the right measurement basis? An Australian perspective, in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, p. 134.

Према *моделу историјског трошка*, средства се мере по износу готовине или готовинског еквивалента, или фер вредности онога што је дато у време њиховог стицања. Обавезе се мере по износу примљених средстава у замену за обавезу или у износу очекиване исплате готовине или готовинског еквивалента како би се измирила обавеза у нормалном току пословања. Према *моделу текућег трошка*, средства се мере по износу готовине или готовинског еквивалента који би требало да буде исплаћен уколико би се исто или еквивалентно средство тренутно стекло. Обавезе се мере по недисконтованом износу готовине или готовинског еквивалента који је неопходан за тренутно измирење обавезе. Према *моделу продајне вредности*, средства се мере по износу готовине или готовинског еквивалента који би се тренутно добио редовном продајом средстава. Обавезе се мере по недисконтованом износу готовине или готовинског еквивалента за који се очекује да ће бити исплаћен у циљу измирења обавезе у нормалном току пословања. Према *моделу садашње вредности*, средство се мери према садашњој дисконтованој вредности будућих нето прилива готовине које се очекује да ће средство генерисати у току редовног пословања. Обавезе се мере по садашњој дисконтованој вредности будућих нето одлива готовине за које се очекује да ће бити неопходни за измирење обавезе у току редовног пословања.¹⁷⁹

У FASB-овом SFAC 5 (параграф 67) наводи се пет мерних атрибута: историјски трошак, текући трошак, текућа тржишна вредност, нето продајна вредност и садашња (или дисконтована) вредност будућих новчаних токова. Поред тога што списак мерних атрибута није идентичан као и списак у IASB-овом Оквиру, због навођења текуће тржишне вредности и нето продајне вредности, FASB-ов SFAC 5 је конкретнији јер садржи и примере средстава и обавеза за чије мерење се одређени атрибут може користити. Међутим, у литератури постоји мишљење да категоризација мерних атрибута у FASB-овом SFAC 5 представља неадекватну дескрипцију метода коришћених у пракси због следећа три разлога:¹⁸⁰ (1) када се ради о историјском трошку, игнорише се чињеница да је честа основа за мерење средстава разлика историјског трошка и акумулираних отписа или других облика алокације, при чему се та разлика не може сматрати мерним атрибутом већ резултатом рачуноводствених прорачуна, (2) термин текућа тржишна вредност може бити интерпретиран на различите начине (на пример, као улазна цена или излазна цена) и (3) садашње вредности се не могу сматрати мерним атрибутима, него прорачунима који су (у неким случајевима) приближни излазним вредностима средстава или вредности измирења обавеза.

Поред мерних атрибута наведених у концептуалним оквирима, у стандардима финансијског извештавања, па самим тим и у пракси, могу се срести и неки други мерни атрибути. Без покушаја да исцрпимо све примере, навешћемо оне који су, према нашем мишљењу, најважнији. Као чест пример наводи се фер вредност, при чему посебну забринутост изазива растућа заступљеност овог мерног атрибута у стандардима

---

¹⁷⁹ Основе мерења наведене и објашњене према: International Accounting Standards Board (IASB) (2010), *Conceptual Framework for Financial Reporting*, London: IASB, Chapter 4, paragraph 4.55.

¹⁸⁰ Walker, R.G., Jones, S. (2003), *Measurement: A Way Forward*, *Abacus*, Vol. 39, No. 3, p. 361.

финансијског извештавања без адекватног упоришта у Оквиру.¹⁸¹ Иако се на први поглед може сматрати да је фер вредност обухваћена термином продајна вредност, која је наведена у IASB-овом Оквиру, између ове две вредности постоји разлика која се односи на то да се фер вредност утврђује из перспективе тржишта (*market-based perspective*), за разлику од продајне вредности, која се утврђује из перспективе конкретног извештајног ентитета (*entity based perspective*).¹⁸² Сходно томе, ни нето продајна вредност из FASB-овог SFAC 5 није фер вредност у правом смислу те речи, имајући у виду да се приликом мерења фер вредности не узимају у обзир трошкови продаје.

Иако се у IASB-овом Оквиру нето продајна вредност не наводи, она се ипак појављује као један од расположивих мерних атрибута у финансијском извештавању за мерење залиха заједно са историјским трошком у складу са традиционалним принципом ниже вредности, од кога се код неких специфичних врста залиха може одступити. У том контексту, у складу са IAS 2 – Залихе, ради се о износу који предузеће очекује да ће остварити продајом залиха у редовном току пословања умањеном за процењене трошкове довршења и трошкове неопходне за реализацију продаје, при чему тај износ не мора одговарати фер вредности залиха. Нето продајна вредност залиха је износ који је везан за конкретно предузеће, док фер вредност одражава цену по којој би се исте залихе продале на примарном или најповољнијем тржишту и која није везана за конкретно предузеће.¹⁸³

Ненаплаћени и неисплаћени износ (амортизована вредност) нису експлицитно наведени као мерни атрибути у IASB-овом Оквиру, иако је њихова употреба прописана IAS 39 – Финансијски инструменти: признавање и мерење (IAS 39 – Financial Instruments: Recognition and Measurement) и IFRS 9 – Финансијски инструменти (IFRS 9 – Financial Instruments), за накнадно мерење датих зајмова, потраживања и хартија од вредности које се држе до рока доспећа, односно финансијских обавеза које нису намењене трговању.

Употребна вредност (*value in use*) је још један од мерних атрибута који се не наводи у Оквиру, али је присутан у IAS 36 – Умањење вредности имовине (IAS 36 – Impairment of Assets). Она представља садашњу вредност будућих новчаних токова за које се очекује да ће бити добијени од средства или јединице која генерише готовину. Као синоним за овај мерни атрибут у литератури се користи вредност специфична за ентитет (*entity-specific value*) која представља садашњу вредност новчаних токова за које се очекује да ће се остварити током коришћења средства и његовог отуђења на крају корисног века трајања.¹⁸⁴ Према наводима у IAS 36, средства не могу бити приказана у износу већем од надокнадивог износа (*recoverable amount*)¹⁸⁵, који се посматра као износ већи од следеће две вредности: фер вредности умањеној за трошкове отуђења и употребне вредности. Иако се фер вредност и употребна вредност пореде како би се утврдило која је виша и, као таква третира као надокнадив износ, ове две вредности се утврђују из

---

¹⁸¹ Fédération des Experts Comptables Européens (2006), *Financial Reporting: Convergence, Equivalence and Mutual Recognition*, FEE Position Paper, Наведено према: Обрадовић, В.М. (2016), *op. cit.*, стр. 139.

¹⁸² Jones, M. (2014), *op. cit.*, p. 341.

¹⁸³ Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2016а), Финансијско извештавање о залихама у Републици Србији, *Рачуноводство*, Год. 60, Бр. 2, стр. 51.

¹⁸⁴ Barth, M. E. (2007), *op. cit.*, p. 12.

¹⁸⁵ *За надокнадиви износ користи се и термин нето продајна цена*. Наведено према: IASPlus, IAS 36 – Impairment of Assets, доступно на: <http://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias36> (07.10.2016)

различитих перспектива, тј. фер вредност из тржишне, а употребна вредност из перспективе конкретног предузећа. Зато се употребна вредност посматра као „вредност коју треба приписати предмету на основу његове припадности једном одређеном предузећу“.¹⁸⁶

У априлу 2007. године, приликом једне од активности која се односи на мерење у њиховом пројекту ревизије и конвергенције концептуалних оквира, FASB и IASB су идентификовали девет могућих мерних атрибута (основа мерења). То су:¹⁸⁷

1. прошла улазна цена (past entry price),
2. прошла излазна цена (past exit price),
3. модификован прошли износ (modified past amount),
4. текућа улазна цена (current entry price),
5. текућа излазна цена (current exit price),
6. текућа равнотежна цена (current equilibrium price),
7. употребна вредност (value in use),
8. будућа улазна цена (future entry price) и
9. будућа излазна цена (future exit price).

Уколико наведене мерне атрибуте посматрамо са временског аспекта, прва три се односе на прошлост, наредна четири на садашњост, а последња два на будућност. Поред тога, седам мерних атрибута су цене, један је вредност, а један није ни вредност ни цена. Дистинкција између цена и вредности је учињена зато што се цене утврђују на тржишту не одражавајући факторе специфичне за конкретан ентитет, за разлику од вредности које су условљене тим факторима ентитета. Уколико се детаљније размотри списак горенаведених мерних атрибута, може се закључити да се, заправо, не појављује девет мерних атрибута, већ двадесет један. Наиме, седам од девет мерних атрибута додатно је рашчлањено. На пример, прошла улазна цена је рашчлањена на прошлу улазну цену без повезаних цена (past entry price without related prices) и прошлу улазну цену са повезаним ценама (past entry price with related prices) итд.¹⁸⁸

Навођење и дефинисање потенцијалних мерних атрибута у финансијском извештавању, као и њихова илустрација кроз примере уз навођење синонима под којима су они познати у теорији и пракси, несумњиво је био значајан корак у једној од фаза ревизије и конвергенције IASB-овог и FASB-овог концептуалног оквира. Међутим, очекује се да ће проћи још доста година пре него што се изведе било какав закључак о томе који мерни атрибут или који мерни атрибути су најпогоднији за мерење средстава и обавеза.¹⁸⁹ Иако је фаза која се односи на мерење, као што је већ поменуто, замењена одређеним пројектом, она би, према нашем мишљењу, морала да буде што пре окончана зато што недостатак адекватних смерница за мерење у финансијском извештавању

---

¹⁸⁶ Ранковић, Ј.М. (1982), *op. cit.*, стр. 407.

¹⁸⁷ Financial Accounting Standards Board (FASB) and International Accounting Standards Board (IASB). (2007), *Conceptual Framework Project Phase C: Measurement: Milestone I Summary Report – Inventory and Definitions of Possible Measurement Bases*, доступно на: http://www.fasb.org/project/CF_Milestone_I_Summary_Report.pdf (19.09.2016)

¹⁸⁸ Видети шире у: *Ibid.*

¹⁸⁹ Deegan, C., Ward, A.M. (2013), *op. cit.*, p. 42.

сигурно отежава извођење тог процеса. Зато прихватамо став изречен у литератури да је „дошло време да се реши питање мерења у финансијском извештавању“.¹⁹⁰

Питање које је још увек отворено јесте да ли ће се Одбори одредити за јединствен начин мерења свих средстава (користећи један мерни атрибут), што би свакако значило одступање од текућих стандарда финансијског извештавања. Иако Оквирима није прописан један мерни атрибут као пожељан, занимљиво је да се у многим недавно објављеним стандардима финансијског извештавања фер вредност захтева за мерење различитих врста средстава.¹⁹¹ Уколико као пример јединственог начина мерења узмемо коришћење фер вредности, то би сигурно утицало на повећање конзистентности, избегавање различитих неусклађености и разумније збрајање износа у финансијским извештајима, иако смо већ констатовали да проблем интерпретације збирних износа у финансијским извештајима не мора бити превазиђен употребном једног мерног атрибута. Поред тога, дошло би до унапређења упоредивости између предузећа и релевантности финансијског извештавања. Да би фер вредност стекла карактер најрелевантнијег јединственог мерног атрибута, као и да би се остварила поменути конзистентност и упоредивост, потребно је да она увек може бити поуздано измерена. Комплетна тржишта на којима је заступљена савршена конкуренција могла би да омогуће поуздано утврђивање фер вредности, што би подразумевало постојање јединствене тржишне цене за свако средство и сваку обавезу. Међутим, у стварности тржишта нису комплетна и савршена, тако да јединствена тржишна цена за сва средства и све обавезе тешко може бити доступна. Као битан извор несавршености тржишта наводи се информациона асиметрија која подразумева неједнаку информисаност учесника на тржишту.¹⁹²

Растућа употреба фер вредности се оправдава тиме да тај мерни атрибут у неким случајевима боље испуњава критеријуме из IASB-овог Оквира у односу на неке друге атрибуте, а не циљем да се фер вредност уведе за мерење свих средстава и обавеза. Ово због тога што фер вредност није лек за све болести, као и због тога што друге основе мерења могу имати жељене карактеристике.¹⁹³ На крају крајева, вредност се налази у очима посматрача и често не постоји јасан одговор на питање који мерни атрибут је најприкладнији. То не треба схватити као релативизовање стандарда финансијског извештавања, већ сасвим супротно. Говорећи о IFRS, председник IASB-а, Hans Hoogervorst, сматра да су ти стандарди „суштински састојак поверења у тржишну економију. У економским системима у којима пуно учесника ради са новцем других људи, високо квалитетни рачуноводствени стандарди, који обезбеђују транспарентност тржишта, су од изузетног значаја“.¹⁹⁴ Коначно, важно је да схватимо два фундаментална запажања:¹⁹⁵ (1) историјски трошак наставља да буде најчешће коришћен мерни атрибут од стране предузећа и (2) без обзира на то што је историјски трошак пуно критикован, нема консензуса око питања који мерни атрибут, ако уопште и постоји, треба да га замени.

¹⁹⁰ Barth, M.E. (2007), *op. cit.*, p. 14.

¹⁹¹ Deegan, C., Ward, A.M. (2013), *op. cit.*, p. 42.

¹⁹² Whittington, G. (2010), *Measurement in Financial Reporting: Overview of the Central Thesis*, *Abacus*, Vol. 46, No. 1, pp. 104-106.

¹⁹³ Barth, M.E. (2007), *op. cit.*, p. 7.

¹⁹⁴ Hoogervorst, H. (2012), *op. cit.*, p. 12.

¹⁹⁵ Jones, M. (2014), *op. cit.*, p. 341.

II ДЕО
ИСТОРИЈСКИ ТРОШАК КАО МЕРНИ АТРИБУТ
У ФИНАНСИЈСКОМ ИЗВЕШТАВАЊУ

1. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ИСТОРИЈСКОГ ТРОШКА

Историјски трошак (historical cost) се сматра традиционалним мерним атрибутом у финансијском извештавању. Према неким ауторима¹⁹⁶, примењивао се још пре 500 година, а сматра се да је све до почетка деведесетих година XX века рачуноводствена професија у великој мери била вођена историјским трошком, односно да је рачуноводство било базирано на стварним трансакцијама.¹⁹⁷ Међутим, иако је неспорно традиционалан, историјски трошак је на неки начин и савремени јер се, као што је раније споменуто, још увек користи у пракси. Без обзира на то што се у литератури¹⁹⁸ истиче да је термин „историјски трошак“ неадекватан и да термин „рачуноводство историјских трансакција“ („historical transactions accounting“) боље одражава суштину овог мерног атрибута и система рачуноводства базираног на њему, зато што се трансакције евидентирају у пословним књигама по датуму када су се заиста и десиле, без узимања у обзир кретања цена, чини се да су термини историјски трошак, рачуноводство историјског трошка (historical cost accounting – HCA) и концепт историјског трошка (historical cost concept) општеприхваћени, па ћемо их зато користити у даљим разматрањима.

Историјски трошак је суштински опредељујући елемент рачуноводства историјског трошка, као одговарајућег рачуноводственог система. Наиме, поред историјског трошка, као мерног атрибута (основе мерења), поменути рачуноводствени систем опредељују и концепт одржавања номиналног капитала, као релевантан концепт одржавања новчаног капитала, и номинална новчана јединица, као рачуноводствена јединица мере.¹⁹⁹ Два фундаментална рачуноводствена принципа (концепта) која прожимају рачуноводство историјског трошка, које се у литератури означава и као конвенционално или традиционално, су: (1) концепт новчане мере или монетарни принцип и (2) принцип (концепт) трошка.²⁰⁰

Суштина концепта новчане мере или монетарног принципа је да рачуноводство обухвата трансакције и догађаје који се могу изразити у монетарној форми, тј. новчано. То значи да се новац користи као основна јединица мере за финансијско извештавање. Основни разлог за избор новца као заједничког именоватеља за свођење различитих чињеница, пословних трансакција и операција је пружање могућности за сабирање и одузимање појединих позиција финансијских извештаја. С обзиром на то да новац репрезентује вредност, тј. куповну снагу, његова употреба укључује претпоставку о његовој стабилности, која ће касније бити преиспитана.

Суштина принципа (концепта) трошка састоји се у томе да се рачуноводство фокусира на трошак средства радије него на његову тржишну вредност, што значи да се средство, које је испунило критеријуме за признавање, уноси у биланс стања по његовом

¹⁹⁶ Arnold *et al.*, *op. cit.*, p. 379.

¹⁹⁷ Wallace, W.A. (2008), The need for a touchstone: Historical cost and transaction basis, *Accounting Today*, Vol. 22, No. 7, p. 14.

¹⁹⁸ Penman, S.H. (2007), Financial reporting quality: is fair value a plus or a minus? *Accounting and Business Research*, Special Issue: International Accounting Policy Forum, p. 37.

¹⁹⁹ Стефановић, Р. (1998а), *op. cit.*, стр. 46.

²⁰⁰ Стефановић, Р. (1989), Финансијско извештавање у инфлаторним условима, *Књиговодство*, Год. 34, Бр. 3, стр. 32-33.

трошку, при чему тај трошак представља основу укупног каснијег рачуноводственог диспонирања са средством. То практично подразумева да се средства у тренутку стицања мере по набавној вредности, уколико су она купљена, односно по цени коштања, уколико су она учинак самог предузећа. У контексту рачуноводства историјског трошка, имовина се посматра као средство за стварање новчаних токова, а не као извор новчаних токова.²⁰¹ Игнорисање тржишне цене објашњава се тиме да се концепт (историјског) трошка разликује од концепта вредности, као и тиме да се историјски трошак једног средства може изједначити са његовом тржишном вредношћу само у моменту набавке средства. Међутим, постоји могућност да се набавка средства не обави по тржишној цени која важи у том моменту, већ да се трансакција реализује нагодбом између купца и продавца. У том случају, трансакциона цена неће, чак ни у моменту набавке, репрезентовати текућу економску корист додељену средству²⁰², и самим тим, неће одражавати његову тржишну вредност.

Протоком времена долази до промене тржишне вредности средства услед дејства различитих фактора, тако да се ретко јавља подударност историјске и тржишне вредности, при чему изузетак може постојати код монетарних средстава. Дакле, на дан када се трансакција догодила историјски трошак апроксимира фер вредности, али након тог дана историјски трошак и износи засновани на њему нису тржишне вредности. Уколико као пример узмемо неко материјално фиксно средство, може се констатовати да што је његов корисни век трајања дужи, већа је вероватноћа да ће његова тржишна вредност бити виша или нижа од његове књиговодствене вредности засноване на прошлој, тј. историјској трансакцији. Према наводима председника IASB-а, Hansa Hoogervorst-а, код великог броја трансакција историјски трошак почиње, али се и завршава са тржишном (фер) вредношћу или вредношћу која јој је приближна. То су оригинална набавна цена и продајна цена средства или обавезе, а историјски трошак је најобјективнији на датуме набавке и продаје.²⁰³ Историјски трошак одражава само тржишне услове који су постојали када се трансакција догодила, а ефекти промена цена се одражавају у рачуноводству само када постану реализовани. У том смислу, према рачуноводству историјског трошка, добици и губици од промене вредности средстава се не признају све до тренутка продаје средстава²⁰⁴, са изузетком залиха код којих се, према општеприхваћеном правилу ниже вредности, губици од смањења њихове тржишне вредности признају пре продаје, али се добици од повећања њихове тржишне вредности не признају пре продаје.

Суштина рачуноводства историјског трошка јесте мерење средстава у висини износа који је био неопходан за њихово стицање. Уколико је, на пример, једно предузеће купило парцелу земљишта 2000. године за 100.000 новчаних јединица, онда ће та парцела

---

²⁰¹ Стојановић, Р. (2016), Концепт фер вредности *versus* концепт набавне вредности, *Рачуноводство*, Год. 60, Бр. 2, стр. 74.

²⁰² Whittington, G. (2007), Alternatives to fair value, in: Walton, P. (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, p. 188.

²⁰³ Hoogervorst, H. (2015), *Historical cost versus fair value measurement: les extrêmes se rejoignent*, IASB Speech: IFRS Conference, Paris, France, p. 3, доступно на: <http://www.ifrs.org/alerts/conference/documents/2015/hans-hoogervorst-speech-paris-june-2015.pdf> (19.10.2016)

²⁰⁴ Menicucci, E. (2015), *Fair Value Accounting: Key Issues Arising from the Financial Crisis*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, p. 46.

и 2016. године бити приказана по вредности од 100.000 новчаних јединица, без обзира на то да ли је њена тржишна вредност 80.000 или 110.000 новчаних јединица. То значи да се промене тржишне вредности неће одразити у финансијским извештајима састављеним у складу са традиционалним концептом историјског трошка. Полазећи од овог примера, цену по којој је средство купљено или интерно створено, не треба сматрати јединим репрезентом историјског трошка. Поред те цене, која је најчешће фактурна цена, историјски трошак у себе укључује и друге бројне жртве економских ресурса како би се средство довело у форму и на локацију да би у одговарајућем року било корисно за обављање пословних активности предузећа. Зато све те жртве треба да буду укључене у мерење историјског трошка.²⁰⁵

Захтев који се налази у основи рачуноводства историјског трошка да се „једном евидентирана, књиговодствена вредност средстава не мења, без обзира на то како се кретала њихова тржишна вредност“²⁰⁶, не треба да буде апсолутно схваћен. Главни разлог за претходну констатацију јесте чињеница да се „практична апликација рачуноводственог система историјског трошка карактерише одређеним одступањима од стриктног респектовања принципа историјског трошка“.²⁰⁷ У том контексту, предмет разматрања у литератури било је питање дубине и ширине тих одступања. Што се тиче дубине одступања, општеприхваћено мишљење је да неколико одступања од историјског трошка подразумева модификације модела, али не и његово напуштање.²⁰⁸ С друге стране, ширина одступања, која имају карактер модификације, уобичајено се препознаје у: (1) редуцирању књиговодствене вредности фиксних средстава поступком отписивања, при чему отписивање не одражава промене у тржишној или стварној вредности средстава,²⁰⁹ (2) ревалоризацији фиксних средстава и (3) примени правила ниже вредности за мерење залиха и хартија од вредности.

Поменуто модификације су вероватно биле подстицај да се у новијој литератури направи разлика између немодификованог историјског трошка (unmodified historical cost) и модификованог историјског трошка (modified historical cost).²¹⁰ Немодификовани историјски трошак се односи на износ иницијалног трошка који није претрпео модификације. У речнику термина који су повезани са IFRS (Glossary of IFRS terms), историјски трошак је дефинисан као „износ готовине или готовинских еквивалената исплаћен за набавку средства или фер вредност неке друге против-услуге извршене за потребе набавке средства у време његовог стицања или, уколико је то применљиво, износ приписан том средству приликом почетног признавања у складу са посебним захтевима других IFRS, на пример IFRS 2“.²¹¹ Јасно је да се дефиниција односи само на средства, а

²⁰⁵ Hendriksen, E.S. (1982), *op. cit.*, p. 264.

²⁰⁶ Solomons, D. (1986), *op. cit.*, p. 148.

²⁰⁷ Стефановић, Р. (1989), *op. cit.*, стр. 33.

²⁰⁸ Ibid.

²⁰⁹ Anthony, R.N., Hawkins, D.F., Merchant, K.A. (2003), *Accounting: Text and Cases*, New York: McGraw-Hill/Irwin, p. 29.

²¹⁰ Видети: Barth, M.E. (2014), *op. cit.*, p. 340.

²¹¹ Ramin, K.P., Reiman, C.A. (2013), Glossary of IFRS terms, in: Ramin, K.P., Reiman, C.A. (Eds.), *IFRS and XBRL: How to Improve Business Reporting Through Technology and Object Tracking*, доступно на: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9781119208099.gloss/pdf> (20.10.2016)

не на средства и обавезе. У том смислу, генерално, чини се да се у литератури историјски трошак више помиње у контексту средстава, а мање у контексту обавеза. Упркос чињеници да се историјски трошак често примењује у пракси, сматра се да он није добро дефинисан. Уколико обавеза настаје као последица пријема средстава (на пример, готовине) од треће стране, аналогно термину немодификовани историјски трошак налази се термин историјски прилив (*historical proceeds*) за мерење обавеза. Уколико обавеза настаје као последица признавања расхода, при чему још није било одлива новца, немодификовани историјски трошак се односи на износ који је иницијално признат као расход. Термин модификовани историјски трошак се односи на бројне промене (модификације) које су извршене на износу оригиналног историјског трошка, тј. на алокације, амортизације, смањења вредности, делимична ажурирања или неке друге модификације износа многих историјских трошкова.²¹² У монографији „Увод у стандарде корпоративног рачуноводства“²¹³, која је оставила дубок траг у светској рачуноводственој литератури зато што су „генерације рачуноводствених практичара из ње училе рачуноводствену теорију“²¹⁴, Paton & Littleton истичу да је термин трошак, у суштини, еквивалент укупној (агрегатној) цени (*price-aggregate*), која се добија као производ јединичне цене и количине, или цени у случају погодбе (*bargained price*). Сходно томе, тај термин је могуће применити подједанко добро на стечена средства, примљене услуге и настале обавезе. Према њиховом мишљењу, постоје три стадијума у рачуноводственом третману трошкова: (1) иницијално мерење, признавање и класификовање, (2) накнадно праћење њихових интерних промена и прегруписавање и (3) повезивање са приходима у садашњем или будућим обрачунским периодима.

У литератури наилазимо на став да се само износи готовине или готовинских еквивалената плаћени за средство на дан његовог стицања могу сматрати историјским трошком.²¹⁵ Вредност по којој је извршена размена средства репрезентује право, односно актуелно мерење у време његовог стицања. Имајући у виду претходна излагања, овако схваћен историјски трошак је немодификован историјски трошак. Било каква модификација тог износа значи да то више није мерење у правом смислу речи, већ се ради о дискреционој алокацији. Међутим, полазећи од тога да се модификације базирају на историјским износима, може се сматрати да такве модификације не подразумевају напуштање концепта историјског трошка, као што је већ раније констатовано.

Конечно, Stephen Penman истиче концепте који се налазе у основи рачуноводства историјског трошка:²¹⁶

- биланс успеха је основно средство за преношење информација о створеној вредности за акционаре, а не извештај о финансијском положају,

---

²¹² Barth, M.E. (2014), *op. cit.*, p. 340.

²¹³ Paton, W.A., Littleton, A. C. (1970), *An Introduction to Corporate Accounting Standards*, Chicago: American Accounting Association, pp. 25-26.

²¹⁴ Baker, C.R., Burlaud, A. (2015), *op. cit.*, p. 58.

²¹⁵ Vehmanen, P. (2007), Measurement in accounting and fair value, in: Walton, P. (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, p. 168.

²¹⁶ Penman, S.H. (2007), *op. cit.*, p. 36.

- добитак пружа информацију о томе колико успешно је предузеће наступило на улазним и излазним тржиштима, односно у односима са купцима и добављачима; добитак заснован на историјском трошку показује додатну вредност која је створена куповином инпута по једној цени, њиховим претварањем у аутпуте у складу са пословним моделом предузећа и продајом аутпута по другој цени,
- добитак текућег периода може се користити за предвиђање добитка у будућности,
- P/B рацио (price-to-book ratio)²¹⁷ обично није једнак јединици,
- добитак се не налази под утицајем промена вредности, али на њега утичу околности на улазним и излазним тржиштима и
- добитак је мерило одговорности менаџмента у стварању додатне вредности на тржиштима.

2. ФУНДАМЕНТАЛНИ ПРИНЦИПИ ИСТОРИЈСКОГ ТРОШКА

Рачуноводствени принципи (начела) представљају захтеве који треба да буду испуњени приликом састављања финансијских извештаја. Циљ овог дела рада није систематизација свих рачуноводствених принципа и њихова елаборација, већ разматрање само оних принципа који имају фундаментални значај за историјски трошак, односно за рачуноводство историјског трошка, као један од рачуноводствених система. Традиционални рачуноводствени принцип, који се може сматрати фундаменталним²¹⁸ за историјски трошак, као и за рачуноводство историјског трошка, јесте принцип опрезности. Овај принцип (начело) се постиже уважавањем принципа реализације и импаритета, принципа најниже вредности, принципа временске (дневне) вредности и

---

²¹⁷ P/B рацио (price-to-book ratio) се добија као однос тржишне и књиговодствене вредности сопственог капитала. Тржишна вредност сопственог капитала представља тржишну капитализацију предузећа и добија се као производ тржишне цене акција и њиховог броја. Књиговодствена вредност сопственог капитала се добија као разлика књиговодствене вредности средстава и књиговодствене вредности обавеза. Имајући у виду основне карактеристике историјског трошка, тешко је очекивати да ће овај однос бити једнак јединици. Крајем седамдесетих година прошлог века овај рацио је износио приближно 1:1, док данас приближно износи 6:1. То практично значи да износи у финансијским извештајима одражавају свега 15-20% тржишне вредности предузећа. Однос 1:1 је био присутан у време када је у активи биланса стања доминирала материјална фиксна имовина, а повероци су били кључни финансијери предузећа. У савременим условима пословања, које карактерише економија знања и доминација нематеријалне имовине као кључни покретач успеха предузећа, историјски трошак, иако поуздан, није релевантан. Фокус на релевантности је вероватно разлог због кога се у новим стандардима финансијског извештавања, као и у изменама постојећих, ставља нагласак на примену фер вредности. Наведено према: Савић, Б. (2014), Рачуноводствени конзервативизам: препрека или подстицај висококвалитетном финансијском извештавању, у: Малинић, С. (Ур.). Зборник радова са 45. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство и менаџмент приватног и јавног сектора, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 44.

²¹⁸ Принцип опрезности у литератури је означен као фундаментални принцип вредновања у традиционалном рачуноводству. Видети шире у: Sterling, R.R. (1967), Conservatism: The Fundamental Principle of Valuation in Traditional Accounting, *Abacus*, Vol. 3, No. 2, pp. 109-132.

принципа највише вредности. Сходно томе, под фундаменталним принципима историјског трошка, подразумевамо принцип опрезности са свим његовим компонентама.

Принцип опрезности, који се у литератури означава и као принцип конзервативизма, један је од најстаријих рачуноводствених принципа. Иако у литератури преовладава став да принцип опрезности датира из XVII века и везује се за дело *Савршени трговац (Le parfait negociant)* француског аутора Savary-a²¹⁹, постоји и мишљење да се зачеци овог принципа срећу још у далеком XIV веку у делу *Buchhaltung des Handelsherrn Frančeska di Marka de Prata*.²²⁰ У оба поменута дела налази се сличан захтев, односно препорука да се залихе робе, које се иначе мере у висини набавне вредности, мере по нижим вредностима, уколико су оштећене, демодиране или се на тржишту могу набавити по нижој цени. Суштина описане препоруке јесте узимање у обзир губитака због смањења вредности залиха пре њихове реализације.

Принцип опрезности подразумева додељивање најнижих вредности, од више расположивих, за средства и приходе и највиших вредности, од више расположивих, за обавезе и расходе. То даље подразумева да се расходи признају радије раније него касније, а приходи радије касније него раније. Према томе, песимизам се сматра пожељнијим у финансијском извештавању него оптимизам.²²¹ Дакле, у условима неизвесности приликом постојања више могућности за мерење средстава и обавеза, односно прихода и расхода, рачуновођа треба да се определи за оне вредности које неће узроковати прецењивање нето имовине (сопственог капитала) и нето добитка. Сматра се да је опрезност најкориснија у ситуацијама када решавање одређених рачуноводствених проблема захтева просуђивања или процене. Било би идеално када би рачуновође своја просуђивања и процене заснивали на здравој логици и када би примењивали рачуноводствене методе које не би довеле нити до прецењивања нити до потцењивања позиција финансијских извештаја. Међутим, како је тај идеал практично тешко остварљив, у ситуацијама када постоје недоумице у погледу мерења средстава, обавеза, прихода и расхода, рачуновође традиционално бирају оне методе које резултирају у нижем нето добитку текућег периода и мање повољном финансијском положају.²²² Другим речима, примена опрезности у условима неизвесности подразумева обазривост у просуђивању и процењивању на начин да приходи и средства нису прецењени, а расходи и обавезе потцењени.

Након свог утемељења у пракси, принцип опрезности се примењивао углавном приликом процењивања појединачних имовинских позиција са циљем заштите поверилаца од штетних последица које би могле настати због самовољног прецењивања средстава, односно потцењивања обавеза. Реализација средстава на тржишту, у најмању руку, по вредностима наведеним у билансу стања сматрала се одлучујућим фактором за сигурност поверилаца. То значи да је опрезно билансирање било кључно за осигурање интереса поверилаца.²²³ Опрезан приступ билансирању је развијен када су примарни корисници финансијских извештаја били повериоци, а не инвеститори сопственог

²¹⁹ Ранковић, Ј.М. (2010), *op. cit.*, стр. 173.

²²⁰ Шкарић-Јовановић, К. (1987), Рачуни покрића у функцији принципа опрезности, *Економика удруженог рада*, Год. 35, Бр. 2-3, стр. 19.

²²¹ Hendriksen, E.S. (1982), *op. cit.*, pp. 81-82.

²²² Meigs, W.B., Meigs, R.F. (1987), *Financial Accounting* (Revised Fifth Edition), New York: McGraw-Hill, Inc., p. 589.

²²³ Шкарић-Јовановић, К. (1987), *op. cit.*, стр. 19.

капитала (акционари). Такве околности су важиле у раном развојном периоду рачуноводства када је примарни циљ финансијског извештавања била ликвидност трговаца или предузећа, тј. одржавање способности плаћања, што је имало одлучујућу важност за њихов опстанак. Наиме, одобрење траженог кредита подразумева и одговарајуће осигурање од ризика, услед чега се ликвидности прикључује и принцип сигурности. Зато су интереси поверилаца условили инсистирање на извештавању о имовинској позицији, које је много година садржини биланса стања „давало печат извештаја о стању имовине (статичко схватање циља биланса)“.²²⁴

David Solomons²²⁵ сматра да ће кредитори много више изгубити одобравањем лошег кредита него пропуштањем шансе да одобре добар кредит. У случају лошег кредита они губе део главнице или целу главницу, а у случају доброг кредита најбољи сценарио јесте да добију свој новац назад заједно са припадајућом каматом. У том контексту, примена принципа опрезности од стране зајмопримаца одговара интересима кредитора. Међутим, опрезност може угрозити зајмопримце и будуће зајмопримце. Наиме, конзервативно рачуноводство може утицати на смањење вредности власничких хартија од вредности које предузеће емитује, тако да ће користи остварити њихови купци, док ће њихови продавци бити оштећени. Ипак, како се већина купаца касније вероватно може наћи у улози продавца, дугорочно посматрано, све користи од опрезности, у смислу конзистентног потцењивања средстава, вероватно ће бити поништене. Осим тога, Solomons сматра да опрезност више утиче на тренутак признавања добитака и губитака, него на њихов укупан износ. Као последица прекомерних отписа фиксних средстава и потцењивања залиха износ добитка ће бити нижи, а након (а) потпуног отписа или продаје фиксних средстава или (б) продаје опрезно мерених залиха ће доћи до повећања добитка. Уколико су се у међувремену догодили трансфери власничких хартија од вредности, тј. акција, доћи ће до преноса добитка између једне групе инвеститора ка другој.

Снажна индустријализација и развој предузећа корпоративног типа која се, између осталог, карактеришу континуитетом пословања, донеле су промене у финансијском извештавању крајем XIX века. Наиме, сигурност предузећа није могла бити контролисана преко примања и издавања новца зато што је постало немогуће (1) изоловано обухватање и посматрање појединачних пословних подухвата и (2) управљање појединачним или делимичним пројектима преко примања и издавања, као контролним величинама у току укупног пословног циклуса.²²⁶ То је утицало на супституцију примања и издавања обрачунским категоријама, тј. приходима и расходима, а интерес за приказивањем имовинског положаја се окреће ка обрачунавању успеха (периодичног резултата), што постаје примарни задатак биланса према динамичком схватању. Поменуто околности нису условили елиминацију принципа опрезности. Напротив, принцип опрезности је наставио да егзистира. Иако примена принципа опрезности ремети упоредивост периодичног резултата, присталице динамичког схватања биланса га прихватају. Рачуноводственом аудиторiju добро познат немачки аутор, Schmalenbach, главни представник динамичког схватања биланса, сматра да је поштовање принципа опрезности важно због (1)

²²⁴ Ранковић, Ј. (2001), *op. cit.*, стр. 24.

²²⁵ Solomons, D. (1986), *op. cit.*, p. 100.

²²⁶ Ранковић, Ј. (2001), *op. cit.*, стр. 24.

несигурности рачуна (биланса) успеха и (2) околности да је сувише високо обрачунати добитак за предузеће и за власнике знатно опаснији него сувише ниско обрачунати добитак.²²⁷ Објективне тешкоће тачног разграничавања прихода и расхода између текућег и будућих обрачунских периода, али и опасност „случајног расхода“ који се може десити у будућности, а односи се на пословање из прошлости, утицале су на истицање првог аргумента Schmalenbach-а. Полазиште за уважавање другог аргумента јесте да и прениско и превисоко исказани периодични резултат могу имати негативне последице, али да су последице претераног оптимизма приликом обрачуна периодичног резултата знатно неповољније по опстанак предузећа. Наведени аргументи додатно добијају на значају уколико за тренутак замислимо финансијске извештаје у условима потпуног игнорисања принципа опрезности. Тада би дошло до ширења претераног оптимизма, стварања погрешних утисака о оствареној и на њој изграђеној будућој рентабилности, могућег одлива добитка предузећа и стварања опасности по одржавање капитала, а самим тим и предузећа и његовог континуитета.²²⁸ У том смислу наводимо и став америчког FASB-а да „опрезно извештавање засновано на здравом скептицизму ствара поверење у резултате и у дугом року на најбољи начин служи дивергентним интересима корисника финансијских извештаја“.²²⁹ Без обзира на то колико су интереси корисника финансијских извештаја дивергентни, опрезан приступ билансирању је за све прихватљив, а главни разлози због којих принципу опрезности треба дати предност у односу на остале рачуноводствене принципе су:²³⁰

- несигурна рачунска подлога, у смислу тешкоће процене века трајања фиксних средстава, наплативости потраживања, искоришћења датих гаранција и сл., чини немогућом потпуно тачну алокацију прихода и расхода,
- несигурност у погледу реализације евентуално повећаних, а још увек нереализованих вредности у билансу стања оправдава неједнак третман ризика од губитка и шанси за добитак,
- спречавање исказивања прецењеног нето добитка ограничава стварање погрешног утиска о текућој рентабилности и на њој стварање представе о будућој зарађивачкој способности, чиме се у великој мери сузбија често нереални оптимизам пословних људи, штитећи их тако од предузимања инвестиција са потенцијално неповољним последицама и
- избегавање приказивања претерано оптимистичне слике о финансијском и рентабилитетном положају предузећа је у функцији заштите интереса поверилаца, који у расподели превисоко одмерених резултата виде највећу опасност по сигурност својих улагања.

---

²²⁷ Ранковић, Ј.М. (1982), *op. cit.*, стр. 305. Међутим, у контексту претходних излагања, не сме се заборавити и чињеница да је Schmalenbach поставио упоредивост периодичних резултата испред традиционалне идеје о заштити поверилаца.

²²⁸ Малинић, Д. (2000), Рачуноводствени конзервативизам и билансно-информациони ризици, у: Радовановић, Р. (Ур.). *Зборник радова са 31. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Примена рачуноводствених и стандарда ревизије у нашој земљи*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 76.

²²⁹ Наведено према: Anthony *et al.*, р. 53.

²³⁰ Малинић, Д. (2000), *op. cit.*, стр. 71-72.

Основни постулат принципа опрезности у контексту динамичког схватања биланса гласи: радије смањени него увећани периодични резултат. Поред овог постулата, у литератури се јављају и други чија идеја је, у суштини, врло слична. Један од основних постулата принципа опрезности (конзервативизма) почива на томе да предузеће не треба да антиципира профит, али треба да антиципира све губитке. То се постиже признавањем прихода само када су разумно сигурни и признавањем расхода чим су разумно могући.²³¹ У том смислу „лоше вести“ ће се много брже одражавати на периодични резултат, него „добре вести“. Другим речима, за признавање „добрих вести“ у финансијским извештајима захтева се већи степен провере, у односу на признавање „лоших вести“.²³² Јасно је да принцип опрезности захтева неједнак третман добитака, чије признавање захтева висок степен извесности и тржишну верификацију, и губитака, за чије признавање је довољно само да су настали. Због тога периодични резултат текућег периода представља разлику верификованих добитака и насталих верификованих и неверификованих губитака. На овај начин је онемогућено преношење губитака који су изазвани одлукама у текућем периоду на будуће периоде. Последица оваквог начина утврђивања периодичног резултата, поред исказивања нижег резултата у односу на резултат који би био утврђен уколико би постојала једнакост услова за признавање добитака и губитака, је и потцењивање нето имовине (сопственог капитала) предузећа.²³³

За претходна схватања опрезности (конзервативизма) се може рећи да одражавају његову суштину, док се за схватања опрезности (конзервативизма) према FASB-у и IASB-у може рећи да одражавају његову намену.²³⁴ FASB дефинише опрезност као „разбориту реакцију на неизвесност и покушај да се осигура да присутни ризик и неизвесност у пословним трансакцијама буду адекватно узети у обзир“.²³⁵ Према Оквиру за састављање и приказивање финансијских извештаја који је донео IASC 1989. године, опрезност је била посебна квалитативна карактеристика финансијских информација која одређује њихову поузданост, при чему је била дефинисана као „захтевани ниво обазривости приликом вршења процена потребних за вредновање у условима неизвесности тако да средства или приходи нису прецењени и обавезе или расходи потцењени“.²³⁶ Међутим, примена принципа опрезности не допушта намерно потцењивање имовине или прихода нити намерно прецењивање обавеза или расхода, јер под таквим околностима финансијски извештаји неће бити неутрални нити поуздани. Суштина ове дефиниције опрезности јесте да рачуновођа треба да буде обазрив уколико се налази у недоумици приликом мерења позиција финансијских извештаја. Hans Hoogervorst, актуелни председник IASB-а, сматра

²³¹ Anthony *et al.*, *op. cit.*, p. 53.

²³² Basu, S. (1997), The conservatism principle and the asymmetric timeliness of earnings, *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 24, No. 1, p. 4.

²³³ Шкарић-Јовановић, К. (2015), Примена опрезности у финансијском извештавању – навика или потреба? *Acta Economica*, Год. 13, Бр. 22, стр. 68.

²³⁴ Ibid., стр. 67-68.

²³⁵ Financial Accounting Standards Board (FASB), *Statement of Financial Accounting Concepts No. 2 – Qualitative Characteristics of Accounting Information*, CON2-6, доступно на: <http://www.fasb.org/cs/BlobServer?blobcol=urldata&blobtable=MungoBlobs&blobkey=id&blobwhere=1175820900526&blobheader=application%2Fpdf> (30.11.2016)

²³⁶ International Accounting Standards Committee (IASC) (1989), *Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements*, London: IASC, paragraph 37.

да је овакво виђење опрезности „здрав разум који сви треба да покушамо да применимо у свакодневном животу“.²³⁷ У делу рада који се бави квалитативним аспектима финансијског извештавања напоменуто је да, након измена IASB-овог Концептуалног оквира 2010. године, опрезност више не фигурира на листи квалитативних карактеристика финансијских информација. Изостављање опрезности са поменуте листе је изазвало коментаре не само теоретичара и практичара, већ и бројних националних и међународних институција, као што су Асоцијација сертифицираних овлашћених рачуновођа (Association of Chartered Certified Accountants – ACCA), Веће за финансијско извештавање Уједињеног Краљевства (The UK Financial Reporting Council), Институт овлашћених рачуновођа Енглеске и Велса (Institute of Chartered Accountants in England and Wales – ICAEW) и Европска комисија (European Commission). Вредна помена је реакција Европске комисије која је, као један од значајнијих финансијера пројеката IASB-а, истакла могућност да обустави даље финансирање уколико се опрезност поново не врати у Концептуални оквир. Став Европске комисије је да изостављање принципа опрезности може да покрене нову економску и финансијску кризу.²³⁸

Ипак, иако није експлицитно наведен у IASB-овом Оквиру из 2010. године, принцип опрезности још увек има своју улогу у процесу финансијског извештавања. Та улога није онаква коју је тај принцип имао када је историјски трошак био доминантан мерни атрибут, односно када фер вредност није коришћена у финансијском извештавању опште намене. Дакле, опсег примене принципа опрезности је смањен, али не и потпуно обустављен. Hans Hoogervorst, актуелни председник IASB-а, такође, сматра да је принцип опрезности још увек укорењен у IFRS и изражава слагање са мишљењима британских власти, које не прихватају став да су IFRS напустили опрезност, већ истичу да опрезност наставља да прожима стандарде финансијског извештавања. Као потпору за своје мишљење, он наводи неколико карактеристичних примера у контексту IFRS.²³⁹

- IFRS 13 захтева усклађивање за ризике уколико се фер вредности мери коришћењем mark-to-model вредновања,
- стандардима се захтева евидентирање обавеза за гаранције или јемства и када нису активирани,
- залихе се евидентирају по историјском трошку или нето продајној вредности према принципу најниже вредности,
- тестирање обезвређења средстава се захтева са циљем уверавања да њихове књиговодствене вредности приказане у извештају о финансијском положају нису више од њиховог надокнадивог износа,
- стандарде карактеришу веома стриктна правила која се тичу приказивања у извештају о финансијском положају и која остављају мало простора за ванбилансно финансирање и

---

²³⁷ Hoogervorst, H. (2012a), *The Concept of Prudence: dead or alive?* FEE Conference on Corporate Reporting of the Future, Brussels, Belgium, Tuesday 18 September 2012, доступно на: <http://www.ifrs.org/Alerts/PressRelease/Documents/2012/Concept%20of%20Prudence%20speech.pdf> (24.11.2016)

²³⁸ Савић, Б. (2014), *op. cit.*, стр. 34-35.

²³⁹ Hoogervorst, H. (2012a), *op. cit.*,

<http://www.ifrs.org/Alerts/PressRelease/Documents/2012/Concept%20of%20Prudence%20speech.pdf>

- стандарди су прилично рестриктивни у погледу салдирања финансијских деривата, при чему се сматра да су они веома важни и њихови износи знатно променљиви и да, стога, не треба да буду препуштени напоменама уз финансијске извештаје.

Поред примера који потврђују присуство принципа опрезности у савременом финансијском извештавању, корисно је споменути и ставове аутора који објашњавају зашто и како опрезност треба да буде преферирана у односу на неутралност. Ти ставови су засновани на агенцијској теорији. Добитак предузећа обично представља главни фактор који детерминише зараду менаџера. Жеља за повећањем зараде може подстаћи менаџере да прецењују добитке. Уколико стандарди финансијског извештавања спречавају прецењивање добитка, онда су они корисни за ублажавање управљања добитком.²⁴⁰ У том смислу, конзервативно финансијско извештавање се може посматрати као „управљачки механизам који смањује способност менаџера да манипулишу прецењујући финансијске перформансе и тако повећавају новчане токове и вредност предузећа“.²⁴¹ Међутим, да би конзервативно рачуноводство испунило ту сврху, потребно је да користи од ублажавања управљања добитком буду веће од трошкова примене опрезности, који се огледају у смањењу информационог садржаја добитка.²⁴² Осим тога што подржавају ставове да је опрезност ефикасан управљачки механизам за ублажавање информационог ризика и контролисање агенцијског проблема, неки аутори²⁴³, између осталог, наглашавају да доносиоци стандарда финансијског извештавања треба да преиспитају одлуку о елиминисању принципа опрезности и заокрету ка фер вредности за мерење средстава и обавеза. Приликом доношења својих одлука, доносиоци стандарда финансијског извештавања треба да разумеју економске последице опрезности и размотре избор између рачуноводства фер вредности и конзервативног рачуноводства. Очигледно је да су дискусије по питању принципа опрезности и данас актуелне и да ће бити актуелне и у будућности, што, у ствари, значи да тај принцип „није мртав, већ заиста жив и здрав“.²⁴⁴ Да би тако и остало, неопходно је да се опрезност одржи у стандардима финансијског извештавања у којима је тренутно присутна, али и да буде присутна у стандардима финансијског извештавања који ће тек бити донети.

Принцип опрезности, односно остваривање његовог основног постулата (радије смањени него увећани периодични резултат) рачунско-технички подразумева прецењивање расхода и потцењивање прихода и постиже се придржавањем принципа реализације и импаритета, принципа најниже вредности, принципа временске (дневне) вредности и принципа највише вредности. Доследно придржавање наведених принципа треба да обезбеди опрезно мерење прихода и расхода, а самим тим и периодичног

---

²⁴⁰ Wagenhofer, A. (2015), Agency theory: Usefulness and implications for financial accounting, in: Jones, S. (Ed.), *The Routledge Companion to Financial Accounting Theory*, Abingdon, Oxon: Routledge, p. 355.

²⁴¹ LaFond, R., Watts, R.L. (2008), The Information Role of Conservatism, *The Accounting Review*, Vol. 83, No. 2, p. 448.

²⁴² Wagenhofer, A. (2015), *op. cit.*, p. 355.

²⁴³ Francis, B., Hasan, I., Wu, Q. (2013), The Benefits of Conservative Accounting to Shareholders: Evidence from the Financial Crisis, *Accounting Horizons*, Vol. 27, No. 2, p. 343.

²⁴⁴ Hoogervorst, H. (2012a), *op. cit.*,

<http://www.ifrs.org/Alerts/PressRelease/Documents/2012/Concept%20of%20Prudence%20speech.pdf>

результата, при чему „потцењивање прихода, односно прецењивање расхода искључује самовољу која би могла да крије у себи шпекулативне тенденције“.²⁴⁵

Принцип реализације дефинише услове за исказивање успеха (добитка или губитка), односно допушта признавање добитака и губитака тек када су реализовани на тржишту. То значи да се, према овом принципу, добитак и губитак не могу сматрати оствареним уколико нису потврђени на тржишту кроз прометни акт. Због тога је општеприхваћен став да принцип реализације забрањује и онемогућава расподелу нереализованих добитака. Успешна интерпретација принципа реализације подразумева давање одговора на следећа питања:²⁴⁶

- Када се резултат сматра реализованим?
- По којој вредности се процењују имовински делови до реализације? и
- Да ли се принцип реализације примењује на исти начин како за позитиван (добитак), тако и за негативан резултат (губитак)?

Тренутак признавања прихода је од кључне важности за давање одговора на прво од претходна три питања. Уопште узев, у контексту обрачунске основе рачуноводства, приход се признаје оног тренутка када је зарађен. Међутим, зарађивање прихода је често дуготрајан процес који се не одвија у једном временском тренутку. Неке врсте прихода, као што су, на пример, приходи од камате, су директно повезане са временским периодима и релативно је једноставно утврдити колико је зарађено током тог процеса. Међутим, зарађивање прихода од продаје се више односи на економску активност него на конкретан период. Уколико као пример узмемо једно производно предузеће, сматра се да процес зарађивања обухвата (1) набавку материјала, (2) производњу готових производа, (3) продају готових производа и (4) наплату потраживања од купаца. Посматрајући четири фазе процеса зарађивања прихода, постоји мало објективних доказа за утврђивање прихода током прве две фазе. Стога се приход не признаје све до тренутка док није реализован, односно све док нису испуњена следећа два услова: процес зарађивања прихода је суштински завршен и постоји објективан доказ у погледу износа зарађеног прихода.²⁴⁷

Професор Јован Ранковић означава укупан период од почетка набавке фактора производње до продаје произведених производа и осигурања пријема новца као процес реализације, а тренутак размене производа и услуга за одређену суму новца или потраживање означава као тренутак реализације.²⁴⁸ Слично томе, Paton & Littleton тренутком реализације сматрају моменат када је евидентирана наплата, потраживање или нова ликвидна средства, при чему наводе два имплицитна теста: (1) конверзију путем легалне продаје или неког сличног процеса и (2) вредновање путем примања ликвидних средстава.²⁴⁹ На бази претходно реченог, очигледно је детерминишуће дејство чина продаје, односно испоруке на признавање прихода једног обрачунског периода које произлази из принципа реализације. Прихватање тог чина заснива се на одређеним

²⁴⁵ Ранковић, Ј.М. (1982), *op. cit.*, стр. 306-307.

²⁴⁶ Ранковић, Ј.М. (2010), *op. cit.*, стр. 175.

²⁴⁷ Meigs, W.B., Meigs, R.F. (1987), *op. cit.*, p. 584.

²⁴⁸ Ранковић, Ј.М. (2010), *op. cit.*, стр. 186.

²⁴⁹ Paton, W.A., Littleton, A. C. (1970), *op. cit.*, p. 49.

разлозима који неизвесност коначног прихода свде на минимум, а износ прихода који се признаје представља износ који је примљен (новац) или који се очекује да буде примљен (потраживање). То значи да се испорука производа или услуга сматра тачком у којој је и приход зарађен и измерен са довољним степеном тачности.²⁵⁰ Принцип реализације подразумева да је износ који је признат као приход износ који ће купци разумно сигурно да плате. Међутим, износ признатог прихода може бити мањи од продајне вредности производа или услуга. Наиме, ситуација која се једноставно може разумети јесте продаја производа или вршење услуга са попустом који умањује регуларну продајну цену, а самим тим и продајну вредност и износ признатог прихода. Нешто сложенија ситуација је продаја производа или вршење услуга на кредит. Одобравањем продаје на кредит предузеће очекује да ће купац платити фактуру. Искуство говори да неће сви купци испунити своје обавезе. Зато приликом мерења прихода конкретног обрачунског периода износ продаје на кредит треба смањити за процењен износ који никад неће бити реализован.²⁵¹ На овај начин ће се реализовати опрезно мерење прихода и периодичног резултата, тако да не чуди став изречен у литератури да принцип реализације има своје корене у принципу опрезности.²⁵²

Признавање прихода у тренутку испоруке, односно продаје производа или извршења услуга је став који се може окарактерисати као преовлађујући. Поред тога, у рачуноводственој теорији разматрани су случајеви признавања прихода пре или после тренутка продаје, тј. признавања прихода: (1) током процеса производње, (2) у моменту завршетка процеса производње и (3) након извршене наплате потраживања.²⁵³

Уколико се извршење неке услуге састоји од неколико операција, при чему се може поуздано проценити резултат трансакције у целини, приход се може признати према степену довршености трансакције. Да би се резултат трансакције проценио са прихватљивом дозом сигурности, неопходно је да се приходи, степен довршености трансакције и настали трансакциони трошкови могу поуздано измерити. Репрезентативан пример признавања прихода у току производње јесу дугорочни уговори које одликује обимност поруџбина и производња која се одвија током дужег периода. Ради се о уговорима који укључују изградњу мостова, брана, бродова, индустријских постројења и грађевинских објеката код којих би доследна примена принципа реализације довела до тога да се добитак не исказује више година, док би се у моменту окончања уговорених активности појавио акумулирани добитак који је зарађен у више обрачунских периода. Тада би била приказана искривљена слика зарађивачке способности предузећа, што оправдава признавање прихода током процеса производње.

---

²⁵⁰ Стефановић, Р. (1988), Периодизација прихода и међународни рачуноводствени стандард 18: признавање прихода, *Књиговодство*, Год. 33, Бр. 6, стр. 14.

²⁵¹ Anthony *et al.*, *op. cit.*, p. 56.

²⁵² Sterling, R.R. (1967), *op. cit.*, p. 111.

²⁵³ Hendriksen, E.S. (1982), *op. cit.*, pp. 179-187; Пантелић, М. (2000), Принцип реализације и „Matching“ принцип – основа за билансирање, у: Радовановић, Р. (Ур.). *Зборник радова са 31. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Примена рачуноводствених и стандарда ревизије у нашој земљи*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 111-117; Evans, T.G. (2003), *Accounting Theory: Contemporary Accounting Issues*, Mason: South-Western, p. 206.

Признавање прихода у моменту завршетка производног процеса се најчешће примењује у екстрактивној индустрији и пољопривреди. Без обзира на то што се племенити метали (злато и сребро) и неки пољопривредни производи (пшеница, кукуруз, јечам и сл.) не производе по дугорочним уговорима, могућност њиховог изношења на тржиште и постојање стабилне тржишне цене значи да су висина и време настанка прихода одредиви. Осим тога, уколико су трошкови продаје и дистрибуције минимални и могу се поуздано утврдити, тако да је процес зарађивања практично завршен, тренутком реализације се може сматрати завршетак производње, а не продаја производа. Међутим, не сме се занемарити чињеница да је за већину производа и роба недостатак стабилне и обезбеђене продајне цене главна сметња признавању прихода у тренутку завршетка производње.

Уколико се у тренутку продаје не може са сигурношћу проценити коначна наплата, када је присутна значајна неизвесност у вези са постпродајним трошковима и ако постоји изложеност предузећа повраћајима знатних и непредвидивих робних количина, сматра се да не постоји потпуна испуњеност критеријума за признавање прихода. У складу са тим, признавање прихода се фактички одлаже након момента продаје када је извршена наплата. Као специфични случајеви наводе се продаја на отплату и продаја која укључује велике гарантне обавезе од стране продавца. У литератури²⁵⁴ се наводе два метода за признавање прихода по том основу: (1) метод рата и (2) метод повраћаја. Уколико предузеће продаје производе на отплату и уколико се период наплате протеже на дуги рок, као и када је немогуће поуздано проценити износ ненаплативости потраживања, употребљава се метод рата и по том основу повезује признавање прихода и добитка са временом наплате. Суштина овог метода је да се укупан добитак који произлази из продаје одлаже, а аликвотни део признаје у моменту наплате, при чему се сматра да један део наплаћеног износа представља повраћај трошкова, а други део добитак. Према методу повраћаја трошкова, приход од продаје се не признаје све док трошкови продате робе нису у потпуности надокнађени из наплата. Овај метод користе предузећа у случајевима велике неизвесности у погледу профитабилности везане за неки нови ризик или уговор.

Осим одређивања тренутка реализације, у контексту принципа реализације, неопходно је утврдити вредности по којима се процењују имовински делови до реализације. Полазећи од основног захтева принципа реализације, који се односи на забрану исказивања нереализованих добитака, може се констатовати да је историјски трошак (набавна вредност или цена коштања) највиша вредност која долази у обзир за мерење средстава. Сходно томе, „набављена добра остају на контима стања у висини трошкова набавке све до њиховог изласка у циљу прераде или продаје“.²⁵⁵ Одређивање набавне вредности, односно цене коштања, као горње границе за мерење средстава, омогућава да набавка и производња буду неутрални по успешност предузећа, али и „одговара захтеву да се набавна вредност, односно цена коштања потрошених (изгубљених) или продатих добара прикаже као расход периода. На тај начин се принцип набавне вредности појављује као прикладно средство раздвајања догађаја набавке на део који се одлаже (актива) као стање (биланс) и део који се као потрошња сучељава

²⁵⁴ Пантелић, М. (2000), *op. cit.*, стр. 116-117.

²⁵⁵ Ранковић, Ј.М. (2010), *op. cit.*, стр. 187.

(повезује) са приходима обрачунског периода (биланс успеха), што је, *de facto*, услов исправног раздвајања расхода по времену (пословним годинама)²⁵⁶. У моменту продаје добара или услуга, односно у тренутку реализације, историјски трошак, по коме су мерене позиције средстава, биће исказан у рачуну успеха као расход периода и повезан са припадајућим приходима. То значи да је вредновање имовинских позиција по набавној вредности или цени коштања нуспроизвод принципа реализација усмерен на коректно обрачунавање периодичног резултата, а не на одређивање вредности самог средства.²⁵⁷ Дакле, вредновањем средстава стечених куповином по набавној вредности и сопствених учинака по цени коштања, повлачи се јасна граница између добитака који су реализовани и који могу бити исказани у рачуну (билансу) успеха и оних који потичу из послова који још нису завршени и чије исказивање није допуштено.²⁵⁸

Питање да ли се принцип реализације примењује на исти начин како за позитиван (добитак), тако и за негативан резултат (губитак), отвара простор за разматрање наредног принципа – *принципа импаритета*. Наиме, сматра се да принцип реализације не може самостално да постоји, већ треба да буде допуњен принципом импаритета који захтева признавање губитака иако нису тржишно потврђени. Према овом принципу, за објективирање губитака није важно да ли су они реализовани, већ да ли постоји могућност њиховог настанка и могућност да се образложено квантифицирају. Очигледно је да принцип импаритета, у суштини, коригује (исправља) захтев садржан у принципу реализације у смислу да објективирање добитака и губитака нема једнак рачуноводствени третман. Пошто су последице добитка и губитка различите, нема разлога да правила за признавање и мерење добитка и губитка буду иста.²⁵⁹ Осим тога, принцип реализације одређује када је настао приход, док принцип импаритета „антиципира из развоја започетих послова очекиване негативне доприносе успеху (губитке)“.²⁶⁰

Као што је одраније познато, принцип реализације се заснива на схватању да се губитак и добитак не могу сматрати оствареним уколико нису потврђени на тржишту. Управо поменуто схватање би имало прави смисао под условом да су у тренутку обрачуна периодичног резултата све пословне операције завршене, тј. да нема започетих, а незавршених послова. Међутим, потпуна довршеност пословних операција постоји само у тренутку ликвидације предузећа, што значи да приликом утврђивања периодичних резултата (на пример, годишњих или полугодишњих) увек постоје послови који су започети, а нису завршени. Наведена околност не би представљала неки нарочити проблем уколико би било извесно да ће сви започети послови у будућности бити окончани са успехом. Пошто таква извесност не постоји увек, неки појединачни послови се завршавају са губицима, зато што се оствареним приходима из њих не могу покрити расходи који су њима проузроковани. У таквим ситуацијама није довољно придржавати се само принципа реализације, већ је неопходно уважити и принцип импаритета. То значи да је, поред реализованих добитака и губитака, рачуном успеха потребно обухватити и

---

²⁵⁶ Ibid.

²⁵⁷ Пантелић, М. (2000), *op. cit.*, стр. 111.

²⁵⁸ Шкарић-Јовановић, К., Спасић, Д. (2014), *op. cit.*, стр. 10.

²⁵⁹ Hendriksen, E.S. (1982), *op. cit.*, p. 82.

²⁶⁰ Ранковић, Ј.М. (2010), *op. cit.*, стр. 187.

нереализоване губитке. Оваквим рачуноводственим третманом исказан добитак биће нижи од добитка који би био обрачунат игнорисањем принципа импаритета, али ће тиме бити избегнуто смањење капитала у будућности до кога би дошло због губитака изазваних већ започетим послом. Ипак, смисао антиципирања будућних непокривених расхода није у смањењу добитка, већ у одржавању капитала. Осим тога, будући обрачунски периоди биће ослобођени негативних последица одлука донетих у претходним обрачунским периодима. Одустајањем од примене принципа импаритета или његовом непотпуном применом, на будуће обрачунске периоде били би пренети губици изазвани одлукама донетим у текућем обрачунском периоду, периодични резултат текућег периода и средства би били прецењени или обавезе потцењене, а годишњи сет финансијских извештаја неистинит. Разумљиво, претерано посезање за антиципирањем губитака, такође, ће годишњи сет финансијских извештаја учинити неистинитим. Зато је правилно одмеравање висине антиципираних расхода пресудно питање у примени принципа импаритета.²⁶¹

На основу претходно реченог, издваја се основни задатак принципа импаритета, који подразумева спречавање исказивања сувише високих добитака, које може да се појави неузимањем у обзир расхода који се приликом састављања сета редовних финансијских извештаја појављују као „извесни, неизбежни појединачни трговачки (пословни) губици по основу уновчавања (продаје) делова билансне имовине и окончања већ закључених уговора.“²⁶² Да би расходи били антиципирани, они треба да испуне следеће услове: (1) антиципиран може бити само вишак расхода у односу на приходе који се односи на појединачни пословни подухват и (2) они морају бити проузроковани пословним догађајима који су отпочели, али нису потпуно протекли.²⁶³ Антиципирање расхода у контексту принципа импаритета, посматрано са аспекта дана биланса, односи се на будућност, али је ипак неизбежно са становишта текућег обрачунског периода јер се заснива на пословним догађајима који се још увек одвијају (још нису завршени). Строго посматрано, антиципирање будућних расхода доводи до повреде начела утврђивања тачних периодичних резултата и противречи захтеву разграничења између периода. Међутим, таква недоследност се оправдава циљем одржавања капитала, који се остварује кроз антиципирање расхода смањењем добитка и принудним ограничавањем исплате добитка.²⁶⁴

Без обзира на то што се у основи принципа импаритета налази антиципирање губитака и њихово признавање као расхода, поменуто антиципирање има утицај и на средства предузећа. Утврђивање историјског трошка (набавне вредности, односно цене коштања) као горње границе за вредновање средстава засновано је на претпоставци да ће та средства у будућности донети приход који је виши од средстава уложених за њихово стицање. Међутим, јасно је да у стварности могу наступити околности које ће утицати на

²⁶¹ Шкарић-Јовановић, К. (1997), Импаритетно процењивање имовине и обавеза, у: Радовановић, Р. (Ур.). *Зборник радова са 28. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство, ревизија и пословне финансије у светлу нове законодавне регулативе*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 52-53; 65.

²⁶² Ранковић, Ј.М. (2010), *op. cit.*, стр. 202.

²⁶³ Шкарић-Јовановић, К. (1997), *op. cit.*, стр. 54.

²⁶⁴ Ранковић, Ј.М. (2010), *op. cit.*, стр. 203.

то да очекивани приходи од уновчења средстава буду нижи од њихове набавне вредности, односно цене коштања (трошкова производње). Тада не би било исправно средства приказати по историјском трошку зато што би она била прецењена и у себи би садржала скривене губитке. Антиципирање губитака, које у таквим околностима треба да буде извршено у складу са принципом импаритета, имаће за последицу повећање расхода у билансу успеха, али и смањење вредности средстава или повећање вредности обавеза у билансу стања.²⁶⁵ Један од предуслова за коректну примену принципа реализације, али и принципа импаритета, јесте познавање појединачних вредности средстава и обавеза, тј. уважавање начела појединачног вредновања. Наиме, без познавања појединачних вредности средстава и обавеза „не би било могуће спречити исказивање у њиховој вредности нереализованих добитака, што као што је познато забрањује принцип реализације, нити би се могли идентификовати по основу обезвређења настали нереализовани губици, чије признавање захтева начело импаритета“.²⁶⁶ Разуме се, чињеница да се позиције средстава и обавеза у билансу стања приказују по групама, а не појединачно, не доводи у питање примену начела појединачног вредновања зато што се вредности појединих група средстава и обавеза добијају сабирањем њихових појединачних вредности.

Полазиште *принципа најниже вредности* јесте становиште да се мерење имовинских предмета у начелу врши по историјском трошку, тј. набавној цени или цени коштања. Међутим, сваки пут када су тржишне или берзанске цене на дан билансирања ниже, онда се као основа за мерење узима нижа цена. Принцип најниже вредности се односи на билансирање одређених позиција активе биланса стања (залиха и хартија од вредности), а задатак му је да утврди границу процењивања на односи дан биланса преко које се не могу обрачунавати вредности одређених делова активе. Граница процењивања се извлачи из поређења историјске набавне вредности или цене коштања, с једне стране, и временске вредности, с друге стране. Нижа од њих одговара захтевима принципа најниже вредности.²⁶⁷ Употребом принципа најниже вредности, тј. узимањем ниже вредности за билансирање залиха и хартија од вредности, долази до објективирања губитака који потичу из опадања цена. Губици који се односе на непродате залихе рачуноводствено се третирају као трошкови продатих добара и отписују на терет текућег обрачунског периода, чиме се реализује мерење расхода у складу са принципом опрезности.²⁶⁸ Разуме се, успешна примена принципа најниже вредности претпоставља постојање тржишних и берзанских цена за имовинске ставке које су предмет билансирања. Уколико тржишне и берзанске цене нису чврсто утврђене или су веће од историјског трошка, онда је историјски трошак меродаван за билансирање. Осим тога, у духу принципа најниже вредности јесте и узимање у обзир опадања тржишних цена које ће се догодити у блиској будућности, без обзира на то што су на дан биланса текуће тржишне цене на нивоу набавних.²⁶⁹

²⁶⁵ Шкарић-Јовановић, К. (1997), *op. cit.*, стр. 53.

²⁶⁶ Шкарић-Јовановић, К., Спасић, Д. (2014), *op. cit.*, стр. 9.

²⁶⁷ Ранковић, Ј.М. (2010), *op. cit.*, стр. 175.

²⁶⁸ Ранковић, Ј.М. (1982), *op. cit.*, стр. 309.

²⁶⁹ *Ibid.*, стр. 311.

Питање које се намеће јесте да ли принцип најниже вредности треба примењивати приликом билансирања фиксних средстава. Полазећи од тога да се фиксна средства набављају са намером да се користе у дужем периоду, а не да буду продата у току редовног пословног циклуса, сматра се да, у духу рачуноводства историјског трошка, нема смисла вршити њихово билансирање уважавајући принцип најниже вредности, односно њихове тржишне цене. Занимљиво је да је Schmalenbach разматрао могућност мерења фиксних средстава по трошку замене и средстава која предузеће држи у шпекулативне сврхе по (излазним) тржишним ценама, али је одбацио обе могућности, пре свега, због неизвесности и непоузданости тих мерења.²⁷⁰ Дакле, уместо принципа најниже вредности, за билансирање фиксних средстава се користи начело расподеле трошкова. Горња граница за њихово мерење је набавна вредност или цена коштања (у зависности од тога да ли потичу са тржишта набавке или су интерно створена) која се током процењеног корисног века трајања систематски и рационално алоцира на периоде током којих средство доприноси стварању прихода. Остварење принципа опрезности, у смислу прецењивања расхода, у поступку отписивања фиксних средстава, подразумева употребу неке од варијанти методе дегресивног отписивања.

Анализирајући принцип најниже вредности може се уочити његова сличност са принципом импаритета. Наиме, у основи и једног и другог принципа налази се иста идеја – антиципирање губитака. Међутим, у литератури²⁷¹ се сматра да између принципа импаритета и принципа најниже вредности постоје одређене разлике које су последица њихових различитих циљева. Циљ принципа најниже вредности је заштита интереса поверилаца и власника, а циљ принципа импаритета сигурност и очување капитала уложеног у предузеће. Према нашем мишљењу, сигурност и очување уложеног капитала су, између осталог, у интересу и поверилаца и власника, тако да, овако интерпретирана разлика између циљева принципа импаритета и принципа најниже вредности, није довољна за њихову јасну дистинкцију. Нешто конкретнија разлика између ова два принципа огледа се у томе да примена принципа најниже вредности подразумева упоређење између историјских цена и цена на дан биланса, док примена принципа импаритета као упоређујућу вредност при утврђивању висине антиципираних расхода узима будуће приходе од продаје. То значи да висина антиципираних расхода применом ових двају принципа најчешће неће бити једнака. На основу поређења принципа импаритета и принципа најниже вредности могу се извести следећи закључци:²⁷² (1) принцип импаритета доводи до антиципирања из појединачних послова свих непокривених расхода будућим приходима, без обзира на тренутак њиховог настанка, док се принцип најниже вредности везује за вредновање појединих средстава на дан биланса, (2) примена принципа најниже вредности може довести до антиципирања расхода и у оним случајевима у којима се у будућности не очекују губици од уновчења средстава, као и до изостајања антиципирања расхода иако очекивани приходи у будућности неће

---

²⁷⁰ Näsi, S., Saccon, C., Wüstemann, S., Walton, P. (2014), *European Accounting Theory: Evolution and Evaluation*, in: van Mourik, C., Walton, P. (Eds.), *The Routledge Companion to Accounting, Reporting and Regulation*, Abingdon, Oxon: Routledge, p. 84.

²⁷¹ Шкарић-Јовановић, К. (1997), *op. cit.*, стр. 59.

²⁷² *Ibid.*, стр. 60-61.

покрыти све расходе из датог појединачног пословног подухвата и (3) принцип најниже вредности се заснива на идеји опрезног мерења вредности средстава и нема у виду појединачне послове, већ опште ризике који могу довести до пада вредности појединих позиција средстава.

Принцип временске (дневне) вредности захтева процењивање позиција по дневној набавној вредности. Имајући у виду карактеристике имовинског биланса, јасно је да дневна вредност набавке одговара захтевима за његово састављање. Пошто извештај о финансијском положају из редовног годишњег сета финансијских извештаја није имовински биланс у правом смислу, већ само номинално имовински биланс, зато што мерење позиција у њему одговара захтевима утврђивања периодичног резултата, а не приказивања имовинског статуса предузећа, принцип временске вредности може да се користи само у оквиру принципа ниже вредности.

За разлику од принципа ниже вредности, који се користи за мерење позиција залиха и хартија од вредности, *принцип највише вредности* се користи за мерење позиција позајмљеног капитала, тј. обавеза. Назив овог принципа наводи на став да обавезе треба да буду мерене (билансиране) у највишим могућим износима. Доња граница за билансирање обавеза јесте њихова номинална вредност која произлази из реалних пословних трансакција, што је у складу са принципом набавне вредности. Под номиналном вредношћу обавеза подразумева се износ примљених новчаних средстава од кредитора и осталих поверилаца, односно вредност примљених добара или услуга, у тренутку настанка обавезе. Уважавање принципа највише вредности значи да је потребно узети у обзир све издатке или смањења прихода које треба очекивати, али који су по својој висини још неизвесни, и за те износе повећати тиме тангиране обавезе. Сматра се да је то у духу начела опрезног предвиђања, а самим тим и принципа опрезности.²⁷³ Ово због тога што, на тај начин извршено повећање обавеза, уз смањење прихода или повећање расхода, води опрезном мерењу нето имовине (сопственог капитала) и периодичног резултата. Дакле, задатак принципа највише вредности јесте утврђивање најниже границе за билансирање обавеза испод које се „не сме ићи“. Она се утврђује поређењем првобитне обавезе плаћања, која проистиче из обављених пословних трансакција, с једне стране, и очекиване обавезе плаћања која постоји на дан биланса, с друге стране, при чему виша од њих представља доњу (најнижу) границу за билансирање.²⁷⁴

Рачунско-техничка реализација принципа највише вредности подразумева повећање било износа постојећих обавеза, било образовање покрића (резервисања), уз истовремено повећање расхода или смањење прихода за износ вероватних издатака или смањења вредности која се односе на пословање у прошлости. Као репрезентативни примери случајева у којима се испољава примена принципа највише вредности могу се навести повећања расхода и обавеза за износ казних камата које ће бити исплаћене добављачима и формирање (покрића) резервисања и смањења прихода (или повећања расхода) у вези са датим гаранцијама купцима.²⁷⁵

²⁷³ Ранковић, Ј.М. (1982), *op. cit.*, стр. 313.

²⁷⁴ Ранковић, Ј.М. (2010), *op. cit.*, стр. 176-177.

²⁷⁵ Ранковић, Ј.М. (1982), *op. cit.*, стр. 313.

3. МОДЕЛ ФИНАНСИЈСКОГ ИЗВЕШТАВАЊА ОРИЈЕНТИСАН КА БИЛАНСУ УСПЕХА

Полазећи од тога да ли се у финансијском извештавању предност даје признавању и мерењу прихода и расхода повезаних са неком врстом трансакције, чиме се акценат ставља на биланс успеха, или се предност даје признавању и мерењу средстава и обавеза и променама њихових вредности, чиме се акценат ставља на извештај о финансијском положају (биланс стања), разликују се два модела финансијског извештавања:

- 1) модел финансијског извештавања оријентисан ка билансу успеха (income statement approach, revenue-expense approach или revenue and expense view) и
- 2) модел финансијског извештавања оријентисан ка билансу стања (balance sheet approach, asset-liability approach или asset and liability view).

Подела на ова два модела је извршена у зависности од тога чему се у финансијском извештавању даје тзв. „концептуални примат“²⁷⁶, при чему нас иста враћа преко сто година уназад у рачуноводственој теорији. Наиме, сматра се да је први присталица модела оријентисаног ка билансу успеха био Schmalenbach (1919), а затим Paton & Littleton (1940), док се првим заговорницима модела оријентисаног ка билансу стања сматрају Hathfield (1909) и Simon (1886).²⁷⁷ Први модел је у чврстој вези са историјским трошком и зато ће бити размотрен у наставку, док је други модел у чврстој вези са фер вредности и биће размотрен у трећем делу дисертације.

Модел финансијског извештавања оријентисан ка билансу успеха подразумева давање предности директном признавању и мерењу прихода и расхода повезаних са одговарајућим врстама трансакција и догађаја. Следствено томе, биланс успеха се сматра примарним финансијским извештајем. Осим фокусирања на директно признавање и мерење прихода и расхода, исправно повезивање прихода и расхода са циљем утврђивања упоредивог периодичног резултата, сматра се још једном суштинском карактеристиком овог модела. Као последица тога, многа неновчана средства и обавезе сматрају се нуспроизводом повезивања прихода и расхода. Примања текућег периода која ће бити приходи будућих периода, одлажу се у биланс стања путем пасивних временских разграничења и третирају се као обавезе. Слично томе, издаци текућег периода, који ће бити расходи наредних периода, одлажу се у биланс стања путем активних временских разграничења, али и отписивих фиксних средстава и залиха, и третирају се као средства. У том смислу, средства и обавезе представљају резидуал процеса повезивања прихода и расхода.²⁷⁸ Промене вредности средстава и обавеза у билансу стања су последица признавања прихода и расхода, а вредности по којима се средства и обавезе приказују најчешће не одражавају њихове фер вредности. На пример, уколико предузеће користи дегресивну методу отписа фиксних средстава, трошак отписа у билансу успеха ће одражавати претпостављено исцрпљење економских користи садржаних у средству, али је

²⁷⁶ Johnson, L.T. (2004), Understanding the conceptual framework, *The FASB Report* (28 December 2004), доступно на: http://www.fasb.org/articles&reports/conceptual_framework_tfr_dec2004.pdf (12.01.2017)

²⁷⁷ Wagenhofer, A. (2014), The role of revenue recognition in performance reporting, *Accounting and Business Research*, Vol. 44, No. 4, p. 361, p. 374.

²⁷⁸ Johnson, L.T. (2004), *op. cit.*, http://www.fasb.org/articles&reports/conceptual_framework_tfr_dec2004.pdf

мало вероватно да износ по коме се то средство приказује у билансу стања одговара његовој фер вредности.²⁷⁹

У моделу финансијског извештавања оријентисаном ка билансу успеха фокус је на евидентирању трансакција уз поштовање принципа повезивања прихода и расхода и принципа опрезности, при чему се придаје мали значај променама вредности средстава и обавеза. Због тога се биланс стања третира као резидуални извештај чији је задатак да обухвати елементе који се односе на будућност.²⁸⁰ То значи да су приходи и расходи независни фактори, а средства и обавезе зависни фактори, који настају као последица прихода и расхода.²⁸¹ Према моделу финансијског извештавања оријентисаном ка билансу успеха, потраживања од купаца настају зато што је приход од продаје евидентиран пре стварне наплате, а износи фиксних средстава представљају неистекле (неалоциране) трошкове њиховог стицања, тј. неалоцирани део њихове набавне вредности или цене коштања. Овај модел је одувек имао снажну подршку рачуноводствених практичара, а посебно инвестиционе јавности. Осим тога, аутори који подржавају оријентацију финансијског извештавања ка билансу успеха истичу значај економског процеса подношења расхода у циљу остваривања прихода, као и већу јасноћу и већу практичну вредност добитка у односу на концепт средстава, нарочито у последње време када долази до растућег значаја нематеријалних средстава. Према њиховом мишљењу, добитак је најзначајнији аутпут рачуноводственог система, а његова корисност за одлучивање постепено се уништава експанзијом модела финансијског извештавања оријентисаног ка билансу стања.²⁸² Овај модел, такође је користан, имајући у виду систем двојног књиговодства, у смислу евидентирања само остварених тржишних трансакција. Иако евидентирање разграничења и повезивање прихода и расхода захтева одређени ниво просуђивања, евентуалне грешке се брзо коригују или су на неки други начин ограничене. Поред тога, модел финансијског извештавања оријентисан ка билансу успеха не зависи од периодичног мерења фер вредности средстава и обавеза, што је још једна његова предност, нарочито у ситуацијама када се до фер вредности мора доћи проценом због непостојања поузданих и проверљивих тржишних цена. У том смислу, овај модел, а самим тим и позиције финансијских извештаја, нису под утицајем егзогене волатилности цена на тржишту.²⁸³ Горепоменута експанзија модела финансијског извештавања оријентисаног ка билансу стања, према заговорницима модела финансијског извештавања оријентисаног ка билансу успеха, представља грешку зато што менаџмент може лако манипулисати фер вредностима. Они, такође, сматрају да финансијски извештаји који садрже мешавину историјских и фер вредности не могу да буду значајно мерило економске вредности предузећа. Зато, према њиховом мишљењу, традиционални модел финансијског

---

²⁷⁹ Needles, B., Powers, M. (2013), *op. cit.*, pp. 38-39.

²⁸⁰ Le Manh-Béna, A. (2009), Is comprehensive income required by IAS 1 relevant for users? A review of the literature, доступно на: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00494511/document> (12.01.2017)

²⁸¹ Evans, T.G. (2003), *op. cit.*, p. 201.

²⁸² Dichev, I.D. (2008), On the Balance Sheet-Based Model of Financial Reporting, *Accounting Horizons*, Vol. 22, No. 4, p. 455, p. 453.

²⁸³ Benston, G.J., Bromwich, Wagenhofer, A. (2006), Principles- Versus Rules-Based Accounting Standards: The FASB's Standard Setting Strategy, *Abacus*, Vol. 42, No. 2, p. 175.

извештавања оријентисан ка билансу успеха пружа инвеститорима корисније информације о перформансама предузећа.²⁸⁴

Модел финансијског извештавања оријентисан ка билансу успеха развијао се у дугом периоду на бази тржишног искуства (доста времена пре него што су настали стандарди финансијског извештавања који су касније постали одговорност и виртуелни монопол добро финансираних квази-државних тела)²⁸⁵. То према његовим присталицама представља његову значајну предност у односу на модел оријентисан ка билансу стања. Упркос томе, сматра се да је модел финансијског извештавања оријентисан ка билансу стања био заступљен у пракси и пре модела финансијског извештавања оријентисаног ка билансу успеха. Наиме, биланс стања је у XIX веку био примарни финансијски извештај у Великој Британији, а обавеза публикаовања биланса успеха, као додатка билансу стању појавила се 1929. године. Након економске кризе почетком тридесетих година XX века, која је открила слабости оријентисаности финансијског извештавања ка билансу стања, професионалне и академске рачуновође показују све већи интерес за биланс успеха.²⁸⁶ Другачије речено, од тридесетих година XX века рачуноводствене политике се претежно односе на дефинисање, признавање и мерење периодичног резултата, при чему је садржина и биланса успеха и биланса стања била под утицајем правила која се тичу признавања прихода и њиховог повезивања са расходима.²⁸⁷

Модел финансијског извештавања оријентисан ка билансу успеха у литератури се означава и као рачуноводство базирано на току (flow-based accounting; flow approach).²⁸⁸ Биланс успеха се третира као примарно средство за пружање информација корисних за одлучивање. У духу овог модела се сматра да инвеститори користе периодични резултат текућег периода и вредност сопственог капитала за предвиђање будућих токова (на пример, будућих периодичних резултата и будућих новчаних токова). Циљ мерења периодичног резултата је утврђивање нето резултата, а не укупног резултата. Рачуновође се у свом раду фокусирају на догађаје који су, по својој природи, слични токовима зато што представљају нешто што се дешава, а не нешто што тренутно постоји. Сходно томе, присталице овог модела сматрају да фокусирање на догађаје (или токове) пружа бољу историјску слику релевантних догађаја, него фокусирање само на промене вредности (мисли се на промене вредности средстава и обавеза), док историја догађаја може бити корисна за предвиђање будућих догађаја.

Ставови теоретичара који заступају модел финансијског извештавања оријентисан ка билансу успеха, односно који не подржавају модел финансијског извештавања

---

²⁸⁴ Benston, G.J., Bromwich, M., Litan, R.E., Wagenhofer, A. (2006), *op. cit.*, p. 30.

²⁸⁵ Benston, G.J., Bromwich, Wagenhofer, A. (2006), *op. cit.*, p. 175.

²⁸⁶ Le Manh-Béna, A., *op. cit.*, <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00494511/document>

²⁸⁷ Wolk, H.I., Dodd, J.L., Rozycki, J.J. (2013), *Accounting Theory: Conceptual Issues in a Political and Economic Environment* (Eighth Edition), Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc., p. 404.

²⁸⁸ Sundem, G.L. (2007), A note on the information perspective and the conceptual framework, in: Antle, R., Gjesdal, F., Jinghong Liang, P. (Eds.), *Essays in accounting theory in honour of Joel S. Demski*, New York: Springer, pp. 290-291; Kusano, M. (2012), Does the Balance Sheet Approach Improve the Usefulness of Accounting Information? *The Japanese Accounting Review*, Vol. 2, pp. 140-142.

оријентисан ка билансу стања, у литератури се означавају као алтернативно виђење (Alternative View). Алтернативно виђење има следеће карактеристике:²⁸⁹

- Полагање рачуна постојећим власницима је посебан циљ финансијског извештавања, који је подједнако значајан као и корисност за доношење одлука.
- Постојећи власници компаније имају привилегован статус у односу на друге кориснике финансијских извештаја.
- Будући приливи и одливи могу да буду ендогени, у смислу да реакција власника (и тржишта) на финансијске извештаје може да утиче на менаџерске одлуке.
- Финансијско извештавање доприноси елиминисању информационе асиметрије у свету неизвесности, због чега се поузданост третира као суштинска карактеристика финансијских извештаја.
- Прошле трансакције и догађаји су значајни за полагање рачуна, али се сматрају битним и у контексту предвиђања будућих новчаних токова, при чему се предвиђање радије обавља индиректно, а не директним мерењем.
- Економско окружење одликују тржишта која су нити савршена, нити комплетна и на којима сваки ентитет има специфичне шансе.

Импликације алтернативног виђења су:²⁹⁰

- Информационе потребе садашњих власника, укључујући полагање рачуна, морају бити задовољене.
- Прошле трансакције и догађаји су релевантне информације које су, заједно са поузданошћу мерења и вероватноћом постојања, суштински критеријуми за признавање елемената финансијских извештаја, који осигуравају поузданост тих извештаја.
- Опрезност може повећати поузданост финансијских информација.
- Трошак (историјски или текући) може да буде релевантан мерни атрибут, који може да послужи као инпут за предвиђање прилива и одлива, као и за полагање рачуна.
- Финансијски извештаји треба да прикажу успешност и финансијски положај појединачног ентитета, због чега треба поћи од претпоставки које су за њега специфичне.
- Биланс (рачун) успеха и добитак у одређеним околностима могу да буду значајнији од извештаја о финансијском положају, али између њих треба да постоји аритметичка конзистентност.

---

²⁸⁹ Whittington, G. (2008), *op. cit.*, p. 159.

²⁹⁰ Ibid.

4. ОЦЕНА ИСТОРИЈСКОГ ТРОШКА КАО МЕРНОГ АТРИБУТА

Сваки мерни атрибут у финансијском извештавању има своје присталице, које заступају ставове у његову корист, али и оне који те исте ставове негирају и пропагирају неки други или друге мерне атрибуте. Зато у овом делу дисертације разматрамо предности и недостатке историјског трошка.

4.1. Предности историјског трошка

Историјски трошак је, почев од тридесетих година XX века, па све до деведесетих година XX века²⁹¹, био доминантна основа финансијског извештавања. Његова доминантност је вероватно била последица његових предности. Предности историјског трошка, као мерног атрибута у финансијском извештавању, које се, према нашем мишљењу могу издвојити, су:

- објективност и могућност провере,
- усаглашеност са принципом опрезности,
- усаглашеност са полагањем рачуна од стране менаџера и
- могућност праћења пословног процеса у предузећу.

Главне предности историјског трошка, које се често наводе, јесу његова објективност и могућност провере. Објективност овог мерног атрибута, најједноставније речено, огледа се у ставу да је „историјски трошак средства обично објективна чињеница“.²⁹² У литератури се чак сматра да је историјски трошак изведен из принципа објективности. Присталице историјског трошка наводе да је веома важно да корисници финансијских извештаја имају поверење у те извештаје, при чему се поверење одржава уколико се промене у вредности средстава и обавеза признају само као последица трансакција које су се стварно догодиле.²⁹³ Оригинални трошак средства може једноставно бити проверен. Потребно је само проверити оригиналну фактуру, односно фактуре и износе који заједно (и евентуално умањени за попусте) чине набавну вредност тог средства. Дакле, објективност историјског трошка је заснована на мишљењу да је тај мерни атрибут последица трансакција које је предузеће стварно обавило. Те трансакције подупиरे одговарајућа документација и читав процес може лако бити проверен од стране независног лица. Зато је историјски трошак уживао поштовање и кредибилитет рачуновођа.²⁹⁴ Поред тога, његова имплементација захтева мање трошкове него имплементација неких других мерних атрибута.²⁹⁵

На основу претходно реченог, произлази још једна карактеристика историјског трошка која се може сматрати његовом предношћу. То је једноставна разумљивост. Дакле, мерење средстава и обавеза на основу стварних пословних трансакција и на основу

---

²⁹¹ Међутим, не може се заборавити растуће интересовање за текући трошак од средине шездесетих до осамдесетих година XX века.

²⁹² Melville, A. (2011), *op. cit.*, p. 274.

²⁹³ Meigs, W.B., Meigs, R.F. (1987), *op. cit.*, p. 584.

²⁹⁴ Evans, T.G. (2003), *op. cit.*, pp. 313-314.

²⁹⁵ Arnold *et al.*, *op. cit.*, p. 432.

документованих доказа или чињеница одлика је система рачуноводства заснованог на историјском трошку, који се карактерише „рачуноводственом логиком која је заокружена, транспарентна и независна од волатилности тржишних цена“.²⁹⁶ Имајући у виду средства предузећа, фокус рачуноводства историјског трошка је њихово евидентирање по износима који су проверљиви и, самим тим, поуздани. Зато се као циљ овог система рачуноводства наводи узимање у обзир свих трошкова и њихова подела на оне који имају будућу вредност и оне који немају будућу вредност. Трошкови који имају будућу вредност се капитализују (активирају) и на одговарајући начин отписују током периода у којима се остварује поменута вредност. Трошкови који немају будућу вредност се третирају расходом периода у коме су настали.²⁹⁷

Међутим, чини се да историјски трошак није апсолутно објективан и апсолутно поуздан мерни атрибут, већ релативно објективан и релативно поуздан.²⁹⁸ Без обзира на то што историјски трошак почива на фундаменталним принципима, који су раније разматрани, употреба овог мерног атрибута често захтева коришћење одређених просуђивања, односно процена. Процењује се корисни век трајања материјалних и нематеријалних фиксних средства, њихова резидуална вредност, врши одабир методе њиховог отписивања из сета прихватљивих метода, процењује се степен наплативости потраживања, застарелост залиха, висина покрића (резервисања) и др. Овакве и сличне процене не могу бити ослобођене од субјективности. Субјективност је нарочито изражена приликом процене обезвређења средстава када се користи употребна вредност. Процене засноване на очекиваним будућим новчаним токовима нису ништа мање субјективне него процене фер вредности тзв. трећег нивоа. Постојање субјективности може отворити простор за злоупотребе. Осим тога, процене које могу угрозити објективност и поузданост историјског трошка су присутне и у ситуацијама када трансакције стицања нису изражене у новцу (на пример, плаћање акцијама или бартер трансакције), што захтева коришћење неких од варијанти текуће вредности, као што су фер вредност, нето продајна вредност или надокнадив износ. У релевантној литератури²⁹⁹, такође, се наводи да се, посматрано из перспективе мерења позиција финансијских извештаја након њиховог почетног признавања, историјски трошак не може увек сматрати мерним атрибутом који се утврђује са мање неизвесних процена него фер вредност.

Усаглашеност са принципом опрезности, према мишљењу присталица историјског трошка, представља још једну његову добру страну. У том контексту, историјски трошак се сматра конзервативнијим у односу на фер вредност, чија примена допушта кориговање вредности средстава, не само надоле, већ и нагоре. Аргумент који се истиче у прилог усаглашености историјског трошка са принципом опрезности јесте да принцип опрезности

---

²⁹⁶ Годоровић, М., Пантелић, М. (2014), Од традиционалног ка модерном финансијском извештавању – колика је цена модернизације? *Теме*, Год. 38, Бр. 4, стр. 1560.

²⁹⁷ Smith, K.R., Smith, S.R. (2014), The Journey from Historical Cost Accounting to Fair Value Accounting: The Case of Acquisition Costs, *Journal of Business and Accounting*, Vol. 7, No. 1, p. 4.

²⁹⁸ Whittington, G. (2007), *op. cit.*, p. 189; Стојановић, Р. (2016), *op. cit.*, стр. 75; Hoogervorst, H. (2015), *op. cit.*, <http://www.ifrs.org/alerts/conference/documents/2015/hans-hoogervorst-speech-paris-june-2015.pdf>

²⁹⁹ Linsmeier, T.J. (2016), Revised Model for Presentation in Statement(s) of Financial Performance: Potential Implications for Measurement in the Conceptual Framework, *Accounting Horizons*, Vol. 30, No. 4, p. 494.

спречава неприкладну и рану расподелу периодичног резултата.³⁰⁰ Тако се штити супстанца предузећа и дугорочни циљеви свих интересних група.³⁰¹ У суштини, принцип опрезности је нужни противник претераног оптимизма кога је тешко угушити и чије последице по предузеће су знатно штетније од последица претераног песимизма. Његова примена треба да спречи прецењивање периодичног резултата чија евентуална расподела, како у виду дивиденди, тако и у виду повећаних зарада радницима и/или бонуса менаџерима, може да угрози супстанцу предузећа, што није у дугорочном интересу ни предузећа, нити његових интересних група.³⁰²

Полазећи од схватања да је један од најважнијих циљева финансијског извештавања полагање рачуна од стране менаџера, заговорници историјског трошка истичу да је тај мерни атрибут кориснији него фер вредност, у смислу оцене остварења тог циља, тј. полагања рачуна.³⁰³ Власници и повериоци су заинтересовани да остваре увид у то како је менаџмент управљао ресурсима који су му поверени. Нето имовина, тј. сопствени капитал није релевантно мерило за које су они заинтересовани. Они желе да знају резултате њиховог улагања у предузеће. Зато утврђивање периодичног резултата, према традиционалним схватањима, представља најважнији посао за рачуновође, што опредељује мишљење да је биланс успеха најважнији финансијски извештај јер приказује резултате пословања предузећа.³⁰⁴ Са овим схватањима конзистентан је историјски трошак. С друге стране, полагање рачуна од стране менаџера, „се тешко може остварити уколико се тржишне вредности користе у рачуноводственим мерењима“.³⁰⁵ Један од заговорника историјског трошка, Eugene Flegm³⁰⁶, иначе појединац са богатим практичним искуством у рачуноводству, сматра да свако ко се било када бавио рачуноводством зна да је основна сврха рачуноводства пружање поузданих информација које су трансакционо засноване, тј. засноване на стварно обављеним трансакцијама. Такве информације могу да служе као инструмент контроле финансијског положаја и успешности предузећа. Према његовом мишљењу, кључни фактор контроле пословања јесте поређење прогнозираног периодичног резултата са оствареним. Приступ заснован на средствима и обавезама, према његовом мишљењу је неприхватљив: „Ја не знам ниједно предузеће које утврђује успешност свог пословања поређењем вредности (сопственог капитала – Н.К.) почетног и крајњег биланса стања“.³⁰⁷ Осим тога, он у извесном смислу шаље и поруку доносиоцима стандарда финансијског извештавања. Наиме, он заговара повратак ка стандардима финансијског извештавања заснованим на историјском трошку и реализованим трансакцијама, који треба да спрече, а не да подстичу управљање добитком, као и да резултирају у поузданим информацијама приказаним у финансијским извештајима.

---

³⁰⁰ Henry, E., Holzmann, O.J. (2011), *op. cit.*, p. 93.

³⁰¹ Малинић, Д. (2000), *op. cit.*, стр. 80.

³⁰² Тодоровић, М., Пантелић, М. (2014), *op. cit.*, стр. 1564.

³⁰³ Henry, E., Holzmann, O.J. (2011), *op. cit.*, p. 93.

³⁰⁴ Abu Bakar, N.B., Mohd. Said, J. (2007), Historical Cost VERSUS Current Cost Accounting, *Accountants Today*, Vol. 20, No. 1, p. 20.

³⁰⁵ Baker, C.R., Burlaud, A. (2015), *op. cit.*, p. 56.

³⁰⁶ Flegm, E.H. (2008), The need for Reliability in Accounting, *Journal of Accountancy*, Vol. 205, No. 5, p. 37.

³⁰⁷ Ibid.

Међутим, опоненти овог приступа сматрају да рачуноводство не треба да буде фокусирано само на полагање рачуна. Његова примарна улога је подмиривање потреба различитих корисника рачуноводствених информација. Корисници су заинтересовани, не само за полагање рачуна, него и за раст или пад вредности својих улагања која су представљена нето имовином (сопственим капиталом) предузећа.³⁰⁸ Постоје и аутори³⁰⁹ који сматрају да само фер вредност не може да помогне инвеститорима да оцене испуњеност полагања рачуна од стране менаџера, зато што она не показује колико је ресурса жртвовано да би се добила та фер вредност. Правилна оцена функције полагања рачуна захтева коришћење и историјских трошкова, који се третирају као инвестициони издаци, и фер вредности, које се третирају као садашње вредности очекиваних користи, што евентуално може захтевати и састављање два сета финансијских извештаја. Сет финансијских извештаја састављен на основу историјских трошкова инвеститору ће пружити одговор на питање „Шта сте ви урадили са мојим новцем?“, док ће сет финансијских извештаја састављен на основу фер вредности инвеститору пружити одговор на питање „Шта ћете ви добити од мог новца?“³¹⁰

Као још једна предност историјског трошка наводи се и то да он прати пословни процес у предузећу.³¹¹ Пословни процес почиње инвестирањем у куповину одређених средстава, која се у билансу стања приказују по историјском трошку, тј. по износима плаћеним за њихову куповину. Продајом производа или вршењем услуга ствара се вредност која постаје видљива у билансу успеха, да би на крају евентуално дошло до исплате дивиденди на основу оствареног добитка. Овај процес прожима став да не треба повећавати вредност средствима пре њихове продаје, тј. да не треба евидентирати очекивану продају. Тиме се избегава шпекулисање о томе шта би предузеће могло урадити у будућности. Другим речима, предузећу, али и рачуноводству, се упућује следећа констатација: „реци ми оно што знаш, шпекулације препусти мени“.³¹² Дакле, рачуноводство засновано на историјским трансакцијама и историјском трошку „прати кретање средстава, уз пружање увида у стварање вредности почев од стицања фактора производње, преко њихове трансформације у учинке, до продаје учинака купцима. Додатна вредност, која је такође предмет извештавања рачуноводства историјских трошкова, уз претпоставку о потпуној довршености пословних трансакција, утврђује се као разлика између вредности добијених при продаји учинака и вредности уложених при стицању фактора производње.“³¹³ Пошто савремена предузећа послују према going-concern концепту, овако описан пословни процес ће се континуирано одвијати у предузећу све док оно постоји. У том смислу, усмереност на трошкове, тј. на обезбеђење информација које садрже стварни (оригинални) трошак инвестирања од стране предузећа, уместо на тржишне вредности, може се оправдати и going-concern концептом. Имајући у

³⁰⁸ Abu Bakar, N.B., Mohd. Said, J. (2007), *op. cit.*, p. 21.

³⁰⁹ Abdel-Khalik, A.R. (2010), Fair Value Accounting and Stewardship, *Accounting Perspectives – Perspectives Comptables*, Vol. 9, No. 4, pp. 253-269.

³¹⁰ Abdel-Khalik, A.R. (2008), *The Case against Fair Value Accounting*, pp. 19-20., доступно на: <https://www.sec.gov/comments/4-573/4573-229.pdf> (20.01.2017)

³¹¹ Penman, S.H. (2011), *Accounting for value*, New York, Chichester: Columbia University Press, p. 168.

³¹² Ibid., p. 169.

³¹³ Стојановић, Р. (2016), *op. cit.*, стр. 72-73.

виду поменути концепт, није нам потребна тржишна вредност многих средстава, јер не постоји намера да се она одмах продају.³¹⁴

4.2. Недостаци историјског трошка

Без обзира на претходно размотрене предности историјског трошка, као и чињеницу да се он дуго примењује у пракси и да је „издржао тест времена“³¹⁵, не смеју се занемарити ограничења која га карактеришу. Према нашем мишљењу, најзначајнији недостаци историјског трошка су:

- усмереност на прошлост и ограничена релевантност,
- заснованост на претпоставци о стабилности новчане јединице,
- околност да износи средстава приказани у билансу стања не одражавају њихову стварну вредност и
- нарушавање упоредивости информација приказаних у финансијским извештајима.

Иако је већ више пута констатовано да се историјски трошак заснива на трансакцијама које су се стварно догодиле и у којима се предузеће појављује као продавац или купац, протицањем времена и/или под утицајем догађаја на тржишту који настају након тих трансакција, историјски трошак постаје застарео. Имајући то у виду, његови критичари сматрају да је за процес одлучивања релевантнија благовременост него објективност и проверљивост.³¹⁶ Према мишљењу присталица фер вредности, историјски трошак је примитиван мерни атрибут који пружа информације које веома брзо постају застареле,³¹⁷ односно то је мерни атрибут својствен индустријском добу, а неприкладан информатичком добу.³¹⁸ За историјски трошак се не може тврдити да је у складу са економским условима који владају на дан извештавања, зато што не одражава промене цена на тржишту. То је разлог због којег се истиче да овај мерни атрибут карактерише ограничена релевантност, а проблем са њим је „што је историјски, а не што је трошковно-заснован концепт“.³¹⁹ Историјски трошак може бити нерелевантан, не само дуги низ година након што је средство прибављено и признато, него и у тренутку прибављања средства, уколико је оно прибављено по цени која значајно одступа од, у то време, преовлађујуће вредности, што је најчешће резултат шпекулација.³²⁰

---

³¹⁴ Antony, R.A. (1985), *A Reference Guide To Essentials of Accounting*, Addison-Wesley Publishing Company, Inc., p. 63; Наведено према: Стефановић, Р. (1989), *op. cit.*, стр. 33.

³¹⁵ Arnold *et al.*, *op. cit.*, p. 432.

³¹⁶ Evans, T.G. (2003), *op. cit.*, p. 314.

³¹⁷ Hoogervorst, H. (2015), *op. cit.*, <http://www.ifrs.org/alerts/conference/documents/2015/hans-hoogervorst-speech-paris-june-2015.pdf>

³¹⁸ Penman, S.H. (2011), *op. cit.*, p. 167.

³¹⁹ Lennard, A. (2007a), Between a rock and hard place? in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, p. 116.

³²⁰ Пантелић, М., Годоровић, М. (2010), Финансијско извештавање банака: може ли бити узрочник финансијске кризе и како га уредити након ње? *Економика предузећа*, Год. 58, Бр. 3-4, стр. 170.

Аутори³²¹ који стају у одбрану историјског трошка сматрају да информације приказане у финансијским извештајима који су састављени на основу тог мерног атрибута не треба да буду посматране као информације оријентисане ка прошлости. Пошто се из извештаја о финансијском положају састављеног уз уважавање историјског трошка не може утврдити тржишна вредност нето имовине (сопственог капитала), која се користи за одлучивање о улагању, инвеститори и остали корисници финансијских извештаја се ослањају на биланс успеха. Уколико су фундаментални принципи историјског трошка доследно испоштовани приликом састављања финансијских извештаја, периодични резултат текућег периода је поуздана основа за предвиђање будућих периодичних резултата и текуће вредности нето имовине. У овом контексту историјски трошак је оријентисан ка будућности.

Стицање историјског карактера (са протоком времена) информација заснованих на историјском трошку може, али и не мора да угрози релевантност тих информација. На пример, уколико материјална фиксна средства немају дуг процењени корисни век трајања, уколико нису подложна економском застаривању и уколико промене на тржишту нису значајне, разлике између иницијалне и тржишне вредности таквих средстава неће бити велике. Међутим, чешћи је случај да наведени услови нису испуњени, што проузрокује губитак релевантности информација, који је већи што је тренутак набавке даљи у односу на тренутак извештавања.³²²

Полазећи од основних карактеристика историјског трошка, може се рећи да се тај мерни атрибут сматра поузданим само у условима у којима све цене остају непромењене током времена. Анализирајући недостатке историјског трошка у условима промена цена, David Solomons га означава као „специјални случај модела текуће вредности“³²³. Као такав, прикладан је само под условом да се цене инпута не мењају у периоду од датума њиховог стицања до датума извештавања. Још један познати аутор из области рачуноводства, Geoffrey Whittington, у својој, такође, познатој монографији „Инфлаторно рачуноводство: Увод у дебату“, заступа исти став. Наиме, он сматра да је историјски трошак „прихватљив сурогат за текућу вредност“³²⁴, али само под условом да су цене константне.

Претходно речено значи да је стабилност новчане јединице главна претпоставка историјског трошка, односно рачуноводства историјског трошка, као система рачуноводства заснованог на том мерном атрибуту. Међутим, ова претпоставка уједно је и један од његових значајнијих недостатака. Стабилност цена је више реткост него правило,

---

³²¹ Шкарић-Јовановић, К. (2009), Финансијска криза – повод за преиспитивање основа вредновања у финансијским извештајима, у: Малинић, С. (Ур.). *Зборник радова са 40. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – 40 година рачуноводства и пословних финансија – донети и перспективе*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 421; Стојановић, Р. (2016), *op. cit.*, стр. 74.

³²² Шкарић-Јовановић, К. (2012), Последице примене различитих рачуноводствених политика при накнадном вредновању материјалних улагања, у: Лакићевић, М. (Ур.). *Зборник радова са 7. Конгреса рачуновођа и ревизора Црне Горе – Развој финансијског извештавања по свјетским стандардима као подршка расту економије Црне Горе и чланству у ЕУ*, Београд: Институт сертификованих рачуновођа Црне Горе, стр. 110.

³²³ Solomons, D. (1986), *op. cit.*, p. 165.

³²⁴ Whittington, G. (1983), *Inflation accounting: An introduction to the debate*, Cambridge: Cambridge University Press, p. 49.

а инфлација неспорно нарушава употребну вредност рачуноводства историјског трошка. Сходно томе, тренутна излагања могу се поткрепити ставом да „новчано мерило није стабилан, непроменљив метар, већ метар од каучука, подложен променама, нарочито у новије време, које се одликује економском нестабилношћу и осцилацијама у куповној снази новца“.³²⁵ Тенденције промена цена, мислећи, пре свега, на њихов пораст (инфлаторне тенденције), претпоставку о стабилности новчане јединице чине нереалном, што проузрокује неистинитост новца, која проузрокује неистинитост рачуноводства. То у крајњем резултира неистинитим финансијским извештајима, који се састављају на основу историјског трошка. Финансијски извештаји састављени уз уважавање историјског трошка се сматрају неистинитим зато што су у њима углавном агрегирани износи изражени новцем различите куповне снаге. Другим речима, долази до нарушавања реалности биланса стања, а тиме и целисходности његове употребе као објекта за испитивање и оцену финансијског статуса предузећа.³²⁶ У духу овог недостатка историјског трошка, за извештај о финансијском положају се каже да представља „тачан збир нетачних података“³²⁷. Ни биланс успеха није поштеђен од утицаја инфлације, али ће о томе бити речи у делу рада који се бави периодичним резултатом у условима примене историјског трошка. Наиме, главни проблем у условима раста цена представља чињеница да реалност биланса успеха у условима примене историјског трошка бива нарушена зато што је периодични резултат прецењен.

Наредни недостатак историјског трошка, који се у великој мери надовезује на претходни, је околност да износи по којима су средства приказана у билансу стања не одражавају њихову стварну вредност. Присталице фер вредности овај недостатак доста грубо коментаришу, означавајући га као срамоту историјског трошка. Они изражавају забринутост како уопште предузећа могу да приказују средства по вредностима које нису њихове истините вредности наводећи да је „извештавање о средствима по њиховом историјском трошку као возња низ улицу са погледом у ретровизор“.³²⁸ Инвеститори желе да знају колико средства, али и обавезе заиста (стварно) вреде на дан извештавања, али им историјски трошак тешко може испунити ту њихову жељу. Овај недостатак историјског трошка је посебно изражен код фиксних средстава, која се мере у висини разлике између историјског трошка (набавне вредности или цене коштања) и акумулираног отписа до дана извештавања. Свако повећање вредности тих средстава се не признаје све док не постане реализовано. Као последица тога, извештај о финансијском положају састављен на основу историјског трошка неће одражавати стварну финансијску ситуацију предузећа, нарочито ако то предузеће поседује средства (на пример, земљиште и грађевинске објекте) чија стварна вредност може значајно да се повећа у годинама након њиховог стицања. Осим тога, долази до сабирања историјских трошкова различитих фиксних средстава уз занемаривање околности да су иста најчешће набављена у различитим годинама. Сабирање 5.000 новчаних једница, које су плаћене за неку парцелу

---

³²⁵ Ранковић, Ј.М. (1966), *Проблеми реалности биланса*, Београд: Завод за савремену организацију пословања, стр. 9.

³²⁶ Стефановић, Р. (1989), *op. cit.*, стр. 34.

³²⁷ Пантелић, М., Тодоровић, М. (2010), *op. cit.*, стр. 170.

³²⁸ Penman, S.H. (2011), *op. cit.*, p. 169.

1969. године, и 250.000 новчаних јединица, које су плаћене за неку другу парцелу 2016. године, нема смисла. Међутим, историјски трошак занемарује ову околност.³²⁹ Занемаривање стварне вредности средстава се може објаснити и на основу следећег примера. Банке, као предузећа финансијског типа, често имају своје филијале на најбољим локацијама, које су вероватно стечене пре више десетина година. Нека зграда, која је својевремено плаћена милион новчаних јединица, данас можда вреди четири пута више. Закључак је да су применом историјског трошка фиксна средства најчешће приказана у билансу стања по вредностима која су испод њихове стварне вредности, осим у случајевима када се врши њихова ревалоризација.³³⁰ Чини се да је овај недостатак историјског трошка подстакао IASB да извештајним ентитетима допусти модел ревалоризације и мерење фиксних средстава по њиховим текућим, односно фер вредностима.³³¹ Занемаривање стварне вредности средстава значи и занемаривање нереализованих добитака који настају у периоду поседовања средстава. Овај недостатак је израженији у ситуацијама када се цене брзо мењају и када се средства поседују у дужем периоду.³³² Познато је да фундаментални принципи историјског трошка забрањују исказивање нереализованих добитака. Међутим, за присталице фер вредности та забрана се сматра недостатком историјског трошка.

Још један значајан недостатак историјског трошка јесте да рачуноводствени систем заснован на њему резултира у неважећим и обмањивим поређењима, односно да не обезбеђује увек да сличне ситуације изгледају слично и да различите ситуације изгледају различито.³³³ Другим речима, историјски трошак нарушава упоредивост информација приказаних у финансијским извештајима, при чему до нарушавања упоредивости долази и у временском и у просторном смислу. До нарушавања временске упоредивости долази уколико се једно исто средство (које се набавља или производи у сопственој режији више од једног пута) у конкретном предузећу мери по различитим износима, у зависности од историјског трошка који је преовладавао у време његовог стицања³³⁴, а до нарушавања просторне упоредивости, тј. упоредивости између различитих предузећа, долази уколико се вредност једног истог средства разликује у два или више предузећа уколико је оно стечено или произведено у различито време.³³⁵ Угрожавање просторне и временске упоредивости је последица главне карактеристике историјског трошка, тј. вредновања средстава по износу који је плаћен за његово стицање. Приказивање једног истог средства по различитим вредностима, како у оквиру једног предузећа, тако у два или више предузећа, у зависности од времена стицања или производње, може да наведе на помисао да се ради о потпуно различитим средствима, као и да оно које је плаћено скупље више вреди. То је свакако значајна препрека ка обезбеђењу упоредивости финансијских

---

³²⁹ Melville, A. (2011), *op. cit.*, p. 273.

³³⁰ Jones, M. (2014), *op. cit.*, p. 341.

³³¹ Видети: IAS 16 – Некретнине, постројења и опрема и IAS 38 – Нематеријална средства.

³³² Whittington, G. (2007), *op. cit.*, p. 192.

³³³ Solomons, D. (1986), *op. cit.*, p. 168.

³³⁴ Whittington, G. (2007), *op. cit.*, p. 188.

³³⁵ Menicucci, E. (2015), *op. cit.*, p. 47.

информација која, исто тако, доводи у питање конзистентност историјског трошка као основе мерења средстава.³³⁶

---

³³⁶ Evans, T.G. (2003), *op. cit.*, p. 315.

III ДЕО

ФЕР ВРЕДНОСТ КАО МЕРНИ АТРИБУТ У ФИНАНСИЈСКОМ ИЗВЕШТАВАЊУ

1. СУШТИНА И РАЗВОЈ ФЕР ВРЕДНОСТИ

Суштина фер (поштене, коректне или правичне) вредности, као мерног атрибута у финансијском извештавању, јесте да она треба да репрезентује текуће тржишне цене средстава и обавеза. Зато се фер вредност третира као једна варијанта текуће вредности у данашњем мешовитом моделу мерења. Текуће вредности су они мерни атрибути за које се сматра да одражавају економске услове који преовлађују на дан биланса. На пример, осим фер вредности, текуће вредности су нето продајна вредност и текући трошак замене, док историјски трошак није текућа вредност.³³⁷ Одражавајући текуће тржишне цене средстава и обавеза, које се формирају на основу консензуса свих тржишних учесника у погледу економских карактеристика средстава и обавеза (уз узимање у обзир претпоставки о новчаним токовима, марже профита и ризика), као и уважавајући схватање да тржишне цене укључују све расположиве информације које су неопходне учесницима на тржишту ради уочавања разлике између позиција средстава и обавеза које, на први поглед, изгледају слично (или, алтернативно, ради обезбеђења да сличне ставке не изгледају различито), употреба фер вредности у финансијском извештавању треба да резултира реалнијим приказивањем економске стварности. Осим тога, финансијски извештаји састављени на основу фер вредности ће њиховим корисницима обезбедити потпуније, релевантније и верније информације, чиме се унапређује процес доношења одлука.³³⁸ Значај познавања текућих тржишних цена средстава и обавеза једноставно се објашњава тиме да је боље знати колико нешто сада вреди, него колико је вредело у неком моменту у прошлости.³³⁹ Приказивањем средстава и обавеза, а последично и сопственог капитала по фер вредностима, долази и до приказивања реалног финансијског положаја предузећа.

Фер вредност се утврђује у одређеном тренутку, тј. на одређени дан. Пошто су тржишне цене подложне променама, и фер вредности, такође, могу бити променљиве, одражавајући тржишне околности на дан мерења.³⁴⁰ Поред тога, фер вредности не зависе од датума иницијалног признавања средстава и обавеза и њихових историјских трошкова. Уколико, на пример, два предузећа поседују исто средство на дан биланса тржишне вредности од 100 новчаних јединица, за мерење фер вредности тог средства није релевантно да ли је оно набављено пре три године по 60 новчаних јединица или пре две године по 105 новчаних јединица. Његова тржишна цена на дан биланса је иста код оба предузећа – 100 новчаних јединица. Историјски трошак је, такође, базиран на тржишним ценама, али оним тржишним ценама које су биле заступљене у време стицања средстава или настанка обавеза. То су историјске тржишне цене. С друге стране, фер вредност је базирана на текућим тржишним ценама, што иде у прилог њеној релевантности.³⁴¹

³³⁷ Lennard, A. (2007a), *op. cit.*, p. 116; Stevenson, K.M. (2007), *op. cit.*, p. 135.

³³⁸ Стефановић, Р. (2002), Поштена вредност: суштина, употреба и импликације, *Рачуноводство*, Год. 47, Бр. 7-8, стр. 24.

³³⁹ Knutson, P.H. (1993), *Financial Reporting in the 1990s and Beyond: A Position Paper*, Charlottesville, VA: AIMR, p. 39. Наведено према: CFA Institute Centre for Financial Market Integrity (2007), *op. cit.*, p. 8., <http://www.cfapubs.org/doi/pdf/10.2469/ccb.v2007.n6.4818>

³⁴⁰ Menicucci, E. (2015), *op. cit.*, p. 26.

³⁴¹ Hague, I.P.N. (2007), The case for fair value, in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, p. 35, p. 37.

Генерално, циљ мерења фер вредности је утврђивање тржишних излазних цена³⁴² средстава и обавеза одређеног предузећа. Конкретније речено, циљ мерења фер вредности је „процена тржишних цена средстава и обавеза у одсуству стварних трансакција предузећа, симулирајући, што је више могуће, карактеристике и функционисање релевантног тржишта и искључујући принуду над тржишним учесницима“.³⁴³ Без обзира на то што се у основи фер вредности налазе тржишне цене, фер вредност се не може у потпуности поистоветити са тржишним ценама. Ово из разлога што су текуће тржишне цене средстава и обавеза само један начин утврђивања фер вредности. Уколико се за мерење средстава и обавеза користе њихове текуће тржишне цене, које се утврђују на активном тржишту, онда се ради о тзв. „mark-to-market“ рачуноводству, односно првом нивоу мерења фер вредности. Други ниво мерења фер вредности је, такође, заснован на тржишним ценама, али сличних или упоредивих средстава и обавеза, како на активном, тако и на неактивном тржишту, због непостојања активног тржишта за конкретна средства и обавезе. Тада се фер вредност утврђује на основу тзв. „видљивих“ тржишних инпута. Међутим, у условима непостојања активног тржишта и уочљивих тржишних инпута, за мерење фер вредности се користе технике вредновања засноване на пројекцији токова готовине, ризику, дисконтној стопи и сл. То је трећи ниво мерења фер вредности, у литератури познат као „mark-to-model“ рачуноводство³⁴⁴ или „mark-to-estimates“ рачуноводство³⁴⁵. Разумљиво, било би идеално када би постојале текуће тржишне цене свих средстава и обавеза, што јасно репрезентује и став да „не постоји финансијски аналитичар који не би желео да зна тржишну вредност појединачних средстава и обавеза“³⁴⁶, али у недостатку таквих тржишних цена, фер вредност се утврђује на друге начине.

Аналогно чињеници да је историјски трошак суштински опредељујући елемент рачуноводства историјског трошка, као одговарајућег рачуноводственог система, може се рећи да је фер вредност суштински опредељујући елемент рачуноводства фер вредности. Да би се говорило о рачуноводству фер вредности у правом смислу, све позиције финансијских извештаја треба да буду мерене по фер вредности, при чему се мисли на: (1) њихово мерење приликом почетног признавања и (2) њихово мерење након почетног признавања, тј. на дан биланса. Употреба фер вредности само за иницијално мерење или само за накнадно мерење елемената финансијских извештаја није карактеристика правог рачуноводства фер вредности. Ефекти промена фер вредности елемената финансијских извештаја треба да буду обухваћени преко нето резултата или сопственог капитала, односно осталог укупног резултата³⁴⁷, о чему ће више речи бити у четвртом делу дисертације. Познавајући савремено финансијско извештавање, јасно је да чисто

³⁴² Barth, M. (2010), *op. cit.*, p. 124.

³⁴³ Benston, G.J., Bromwich, M., Litan, R.E., Wagenhofer, A. (2006), *op. cit.*, p. 262.

³⁴⁴ Стојановић, Р. (2016), *op. cit.*, стр. 75-76.

³⁴⁵ Benston, G.J., Bromwich, M., Litan, R.E., Wagenhofer, A. (2006), *op. cit.*, p. 266.

³⁴⁶ Knutson, P.H. (1993), *Financial Reporting in the 1990s and Beyond: A Position Paper*, Charlottesville, VA: AIMR, p. 39. Наведено према: CFA Institute Centre for Financial Market Integrity (2007), *op. cit.*, p. 8., <http://www.cfapubs.org/doi/pdf/10.2469/ccb.v2007.n6.4818>

³⁴⁷ Barth, M., Taylor, D. (2010), In defense of fair value: Weighing the evidence on earnings management and asset securitizations, *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 49, No. 1-2, p. 27.

рачуноводство фер вредности још увек не постоји, али је исто тако јасно да уколико се фер вредност користи као мерни атрибут, до промене вредности средстава и обавеза не долази само под утицајем стварних пословних трансакција, већ и због промена њихових фер вредности, што може довести до повећања броја ставки у финансијским извештајима које нису засноване на стварним трансакцијама (non-transaction-based items)³⁴⁸. Penman наводи следеће концепте који се налазе у основи рачуноводства фер вредности су:³⁴⁹

- извештај о финансијском положају је примарно средство за пружање информација власницима,
- пошто се сва средства и обавезе мере по фер вредности, књиговодствена вредност сопственог капитала је једнака његовој тржишној вредности, што значи да је Р/В рацио (price-to-book ratio) једнак јединици, уз напомену да наведено важи само ако су обухваћена сва средства и све обавезе, што захтева признавање и интерно створеног goodwill-a,
- периодични резултат, у смислу укупног резултата (добитка или губитка), представља економски резултат, будући да одражава промену вредности сопственог капитала током периода,
- периодични резултат текућег периода се не може користити за предвиђање будућих периодичних резултата, што није забрињавајуће јер извештај о финансијском положају пружа основу за вредновање,
- периодични резултат је добар индикатор ризика улагања у сопствени капитал и
- периодични резултат омогућава оцену способности менаџмента да створи вредност за власнике.

Разматрање актуелне литературе посвећене фер вредности може навести на помисао да је употреба фер вредности, као мерног атрибута у финансијском извештавању, новина.³⁵⁰ Слично томе, у литератури се среће и став да је „фер вредност релативно нов концепт“.³⁵¹ Упркос томе, може се сматрати да концепт фер вредности није нов и да је био присутан у даљој прошлости, о чему сведоче научни радови (чланци), чији ће главни закључци бити приказани у наставку. Један од радова тангира рачуноводствену регулативу Француске и Немачке у периоду од 1673. до 1914. године.³⁵² У њему се наводи да, иако наизглед историјски трошак доминира у првим европским рачуноводственим прописима као основа мерења у финансијском извештавању, посебна врста фер вредности се препоручивала од стране правника после 1800. године, оставивши трага на немачким и француским рачуноводственим прописима током целог XIX века, па чак и дуже. Широка заступљеност фер вредности у Француској током XIX века сигурно је била условљена Трговачким законом (Commercial Code) из 1807. године, којим је захтевано вредновање

³⁴⁸ Bromwich, M. (2007), Fair values: imaginary prices and mystical markets: A clarificatory review, in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, p. 48.

³⁴⁹ Penman, S.H. (2007), *op. cit.*, p. 36.

³⁵⁰ Walton, P. (2007), The nature of fair value, in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, p. 5.

³⁵¹ Whittington, G. (2007), *op. cit.*, p. 181.

³⁵² Richard, J. (2005), The concept of fair value in French and German accounting regulations from 1673 to 1914 and its consequences for the interpretation of the stages of development of capitalist accounting, *Critical Perspectives on Accounting*, Vol. 16, No. 6, pp. 825-850.

средстава по њиховим вредностима на дан инвентара. Те вредности се у литератури сматрају фер вредностима.³⁵³

Полазећи од тога да је циљ биланса утврђивање имовине и заштита трећих лица, поједини немачки правници су сматрали да само тренутна продајна вредност активних и пасивних позиција биланса одговара духу тада важећих законских прописа. Према њиховом мишљењу, тренутна продајна вредност није вредност која се добија на основу ликвидационих цена, него вредност која се добија фикцијом опште реализације (продаје) свих средстава и обавеза у условима настављеног пословања предузећа. Сматра се да је њихово схватање „фингиране опште реализације“ засновано на Одлуци вишег трговачког суда из 1873. године. Оваквом начину мерења приговарано је да ниједан савестан привредник не врши мерење на тај начин, док су правници, као његове присталице, сматрали да је то недопустива неподударност између закона и праксе. Међутим, ово схватање није могло да се одржи, јер мерење по фингираним продајним ценама има за последицу исказивање нереализованих добитака, чија расподела може да остави катастрофалне последице за предузеће.³⁵⁴

Осим у Француској и Немачкој, на корене примене фер вредности наилазимо и у пракси земаља енглеског говорног подручја. На пример, британским Законима о акционарским друштвима из 1844. и 1856. године, са циљем „истинитог и исправног“ приказивања стања у предузећу, било је захтевано вредновање имовине по актуелним ценама, односно продајним ценама у току редовног пословања. Сматрало се да је овај начин мерења у билансу стања индикатор капацитета предузећа да настави пословање у будућности и измири своје дугове. Једноставно речено, сматрало се прихватљивим да је вредност било ког добра у поседу предузећа једнака његовој продајној вредности.³⁵⁵ У периоду од 1920. године, па све до раних тридесетих година XX века, у САД је било уобичајено поновно мерење средстава, како навише, тако и наниже, у односу на њихов историјски трошак, са циљем приказивања истих у билансу стања по вредностима које одражавају њихову текућу вредност. Оснивањем Комисије за хартије од вредности и берзе (Securities and Exchange Commission – SEC) 1934. године, дошло је до неформалног обесхрабривања те праксе, у смислу да је захтевано од компанија да пруже неке додатне информације у вези са ревалоризацијом средстава. Компаније су такве захтеве доживеле као непотребан и скуп корак у процесу регистрације на берзи, тако да су почеле да мере и приказују своја средства по историјском трошку.³⁵⁶

Примена фер вредности у финансијском извештавању поново се интензивира осамдесетих и деведесетих година XX века. Поставља се питање шта се догађало у финансијском извештавању у периоду од тридесетих, па све до осамдесетих и деведесетих година XX века. Период од тридесетих година XX века до средине шездесетих година XX

---

³⁵³ Richard, J. (2004), *The Secret Past of Fair Value: Lessons from History Applied to the French Case*, *Accounting in Europe*, Vol. 1, No. 1, p. 99.

³⁵⁴ Ранковић, J.M. (1966), *op. cit.*, стр. 106-107.

³⁵⁵ Chambers, R.J., Wolnizer, P.W. (1991), A true and fair view of position and results: the historical background, *Accounting, Business and Financial History*, Vol. 1, No. 2, p. 197, p. 206; Georgiou, O., Jack, L. (2011), In pursuit of legitimacy: A history behind fair value accounting, *The British Accounting Review*, Vol. 43, No. 1, p. 314.

³⁵⁶ Shorter, G. (2009), Fair Value Accounting: Context and Current Concerns, in: Curtis, J.W. (Ed.), *Mark to Market and Fair Value Accounting: An Examination*, New York: Nova Science Publishers, Inc., p. 3.

века се може означити као период доминације историјског трошка, као мерног атрибута у финансијском извештавању, док су текуће вредности коришћене у посебним ситуацијама. На пример, приликом билансирања залиха уважавано је тзв. „lower of cost or market“ правило, нарочито у Великој Британији и САД. Међутим, инфлаторне тенденције су постале велики изазов за рачуноводство историјског трошка и главна брига регулаторних тела. Решење се, пре свега, тражило у једној алтернативи традиционалног рачуноводства заснованог на историјском трошку. Радило се о рачуноводственом систему под називом рачуноводство константне (или текуће) куповне снаге (Constant (or Current) Purchasing Power Accounting – CPP Accounting).³⁵⁷ Рачуноводство константне (или текуће) куповне снаге користи историјски трошак као основу за мерење, али је износ историјског трошка изражен у јединицама константне (исте) куповне снаге, а не у јединицама номиналног новца. Као јединица константне (исте) куповне снаге најчешће се користи јединица текуће куповне снаге, тј. куповна снага текућег новца, при чему се прерачунавање историјских износа изражених у новцу различите куповне снаге на јединице исте куповне снаге врши помоћу општег индекса цена (најчешће индекса цена на мало). Имајући у виду управо изложене главне карактеристике рачуноводства константне (или текуће) куповне снаге, овај рачуноводствени систем се означава као продужење важности историјског трошка, као мерног атрибута, а не као његово одбацивање.³⁵⁸

Инфлаторни притисци, који су већ средином шездесетих година XX века постали очигледни, били су израженији у наредним годинама, посебно у Чилеу, Аргентини и Уругвају. Стопе инфлације у Северној Америци, Европи и Аустралији, такође, су изазвале забринутост свих актера у финансијском извештавању. Рачуноводство константне (или текуће) куповне снаге, иако препоручено од стране професионалних рачуноводствених институција, због своје комплексности, како се наводи у литератури, није уживало велику подршку практичара и државних органа, који све више преферирају трошак замене или неке друге варијанте текућег трошка (Current Cost Accounting – CCA)³⁵⁹, зато што тај рачуноводствени систем представља боље решење за инкорпорирање ефеката инфлације у финансијске извештаје. Осим тога, сматрало се да рачуноводство константне (или текуће) куповне снаге може довести до институционализације инфлације у економији, као што се догодило у Немачкој након Првог светског рата.³⁶⁰ Период од 1965. до 1980. године у литератури је означен као период успона рачуноводства текућег трошка.³⁶¹ У рачуноводству текућег трошка, које је, као и рачуноводство константне (или текуће) куповне снаге, алтернатива традиционалном (конвенционалном) рачуноводству заснованом на историјском трошку, историјски трошак се не користи као основа мерења, али се новац користи као јединица мере. Уместо историјског трошка, за мерење средстава и расхода се користи текући трошак. То је најчешће текући трошак замена средства

---

³⁵⁷ Whittington, G. (2015), Measurement in Financial Reporting: Half a Century of Research and Practice, *Abacus*, Vol. 51, No. 4, p. 551.

³⁵⁸ Стефановић, Р. (1989), *op. cit.*, стр. 39.

³⁵⁹ Whittington, G. (2015), *op. cit.*, pp. 552-553.

³⁶⁰ Walton, P. (2007a), CCA – an unsuccessful attempt to change the measurement basis, in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, p. 174.

³⁶¹ Whittington, G. (2015), *op. cit.*, pp. 552-554.

(replacement cost)³⁶², за чије утврђивање се могу користити текући ценовници, цене на тржиштима установљеним за коришћене ствари, специфични индекси цена и процене професионалаца. Пошто текући трошак замене неког средства (специфична цена средства) може да се креће различито од општег нивоа цена, рачуноводство текућег трошка је усмерено на промене у специфичним ценама, а не на промене у општем нивоу цена.³⁶³ Овако схваћен текући трошак може се сматрати обликом фер вредности, али улазне цене средстава.³⁶⁴ Занимљиво је да холандске компаније, које припремају финансијске извештаје на бази националне регулативе, још увек имају могућност да примењују текући трошак замене. Осим тога, значајно је поменути да је компанија Хајнекен дуго година до 2004. године, позиције некретнина, постројења и опреме вредновала по текућем трошку замене.³⁶⁵

Без намере да на овом месту указујемо на предности и недостатке рачуноводства текућег трошка, а разматрајући релевантну литературу, може се рећи да је период од почетка осамдесетих до деведесетих година XX века означен као „крај револуције текућег трошка“³⁶⁶. С друге стране, у том периоду долази до, условно речено, повратка фер вредности у финансијско извештавање, односно све учесталије употребе тог мерног атрибута. Пре него што се вратимо разматрању развоја фер вредности, укратко ћемо указати на околности које су утицале на одбацивање рачуноводства текућег трошка и његово означавање као „неуспелог покушаја промене основе мерења“³⁶⁷, мислећи на промену у односу на историјски трошак. Један од разлога за крах рачуноводства текућег трошка јесте недостатак подршке од стране састављача и корисника финансијских извештаја. Поједина истраживања, која су извршена под покровитељством доносилаца стандарда финансијског извештавања, такође, су утицала на повлачење рачуноводства текућег трошка. На пример, једно од истраживања је показало да добитак који произлази из рачуноводства текућег трошка нема утицај на цене акција компанија, као и да рачуноводство текућег трошка не повећава информативну вредност финансијских извештаја у односу на рачуноводство историјског трошка. Ипак, као одлучујући фактор за повлачење рачуноводства текућег трошка наводи се пад стопе инфлације. Администрације Роналда Регана у САД и Маргарет Тачер у Великој Британији су водиле чврсту монетарну и фискалну политику која је обуздавала стопу инфлације и смањила потребу за неком формом рачуноводства у условима промена цена (price change accounting), а сличне политике су следиле и неке друге државе, при чему су и ефекти били слични. Међутим,

---

³⁶² Текући трошак замене је најекономичнији (минимални) текући трошак замене постојећег средства са средством еквивалентног производног или усужног потенцијала. Друга варијанта текућег трошка је трошак репродукције (reproduction cost), тј. најекономичнији (минимални) текући трошак замене постојећег средства са идентичним средством. Наведено према: Vehmanen, P. (2007), *op. cit.*, p. 168; Whittington, G. (2007), *op. cit.*, p. 184.

³⁶³ Стефановић, Р. (1989), *op. cit.*, стр. 39.

³⁶⁴ Walton, P. (2007a), *op. cit.*, p. 175.

³⁶⁵ Jones, M. (2014), *op. cit.*, p. 342.

³⁶⁶ Tweedie, D., Whittington, G. (1997), The end of the current cost revolution, in: Cooke, T.E., Nobes, C.N. (Eds.), *The Development of Accounting in an International Context*, London: Routledge, pp. 149-176. Наведено према: Whittington, G. (2015), *op. cit.*, p. 558.

³⁶⁷ Walton, P. (2007a), *op. cit.*, p. 173.

неки од аутора сматрају да текући трошак није у потпуности нестао из рачуноводствене праксе.³⁶⁸

Анализа професионалне рачуноводствене регулативе у САД седамдесетих година XX века, указује на то да се фер вредност први пут спомиње у Мишљењу 29 – Рачуноводство неновчаних трансакција (Opinion 29 – Accounting for Nonmonetary Transaction) америчког Одбора за рачуноводствене принципе (Accounting Principles Board – АРВ) из 1973. године, иначе претходника FASB-а. У том мишљењу се наводи да се приликом утврђивања фер вредности треба руководити процењеним реализивим вредностима у случају трансакција са истим или сличним средствима, званичним тржишним ценама, независним проценама, проценама фер вредности средстава или услуга примљених у размени и осталим расположивим доказима. У поменутом мишљењу АРВ-а није јасно наведен ниједан аргумент који подржава употребу фер вредности.³⁶⁹ Две године касније (1975. године) FASB је објавио SFAS 12 – Рачуноводство за извесне утрживе хартије од вредности (Accounting for Certain Marketable Securities) чиме је први пут допуштено предузећима да нереализоване добитке и нереализоване губитке на утрживим хартијама од вредности укључе у периодични резултат. Услов за укључивање нереализованог добитка у периодични резултат је био да се ради о финансијским инструментима код којих је претходно било отписа³⁷⁰, односно смањења вредности. Године 1976. у SFAS-у 13 – Рачуноводство лизинга (Accounting for Leases) фер вредност се дефинише као „цена по којој некретнина може бити продата у независној трансакцији између неповезаних страна“³⁷¹. Након тога, фер вредност се помиње 1980. године у контексту пензија у FASB-овом SFAS-у 35 – Рачуноводство и извештавање планова дефинисаних накнада (Accounting and Reporting by Defined Benefits Plans) као „износ накнаде за који се разумно може очекивати да ће бити примљен у текућој продаји између вољног купца и вољног продавца“, а затим 1982. године као излазна вредност у SFAS-у 67 – Рачуноводство за трошкове и пројекте почетних операција изнајмљивања непокретности (Accounting for Costs and Initial Rental Operations of Real Estate Projects) као „износ готовине или вредности готовинског еквивалента против-услуге који би се остварио текућом продајом непокретности између вољног купца и вољног продавца, различитом од изнуђене продаје или продаје у поступку ликвидације“³⁷².

Након неколико примера почетног развоја фер вредности у америчким GAAP, осврнућемо се на почетни развој фер вредности у IFRS.³⁷³ Elisa Menicucci истиче да се, у

³⁶⁸ Whittington, G. (2015), *op. cit.*, pp. 558-559.

³⁶⁹ Bromwich, M. (2007), *op. cit.*, p. 49.

³⁷⁰ McCarthy, M., Schneider, D. (2007), Fair Value Accounting Broadened with FAS159, *Commercial Lending Review*, (Jul/Aug 2007), p. 28, Наведено према: Cascini, K.T., DelFavero, A. (2011), An Evaluation Of The Implementaton Of Fair Value Accounting: Impact On Financial Reporting, *Journal of Business & Economic Research*, Vol. 9, No. 1, p. 1

³⁷¹ Financial Accounting Standards Board (1976), *Statement of Financial Accounting Standard No. 13: Accounting for Leases*, Stamford, CT., Наведено према: Barlev, B., Haddad, J.R. (2003), Fair Value Accounting and the Management of the Firm, *Critical Perspectives on Accounting*, Vol. 14, No. 4, p. 387.

³⁷² Bromwich, M. (2007), *op. cit.*, p. 49.

³⁷³ Имајући у виду наведену годину првог појављивања фер вредности, можда је исправније рећи да се фер вредност тада појавила у Међународним рачуноводственим стандардима, с обзиром на то да Међународни стандарди финансијског извештавања тада нису постојали. Међутим, како се данас под Међународним

том сету стандарда финансијског извештавања, фер вредност први пут спомиње четири године касније у односу на GAAP САД, и то 1977. године (само једну годину након америчког SFAS 13) у контексту IAS 17 – Рачуноводство лизинга. Улога фер вредности у том стандарду се огледала у класификацији лизинга на финансијски или оперативни, као и у утврђивању добитка или губитка на продаји и трансакцијама повратног лизинга (lease-back transactions).³⁷⁴ Међутим, анализирајући историјат IAS 17, уочавамо да је јавни нацрт (Exposure Draft – ED) за тај стандард објављен у октобру 1980. године, а сам стандард у септембру 1982. године,³⁷⁵ остаје нејасно како је три године пре објављивања јавног нацрта споменуто фер вредност. То значи да се тврдња Elise Menicucci доводи у питање, као и да не постоји сагласност у вези тога када се фер вредност први пут помиње у IFRS. Наиме, David Cairns истиче да се у контексту IFRS фер вредност први пут помиње 1982. године у IAS 16 – Рачуноводство за некретнине, постројења и опрему (International Accounting Standard (IAS) 16 – Accounting for Property, Plant and Equipment) као „износ за који средство може бити размењено између добро обавештеног, вољног купца и добро обавештеног продавца у независној трансакцији“.³⁷⁶ У тадашњем IAS 16 фер вредност је коришћена у контексту мерења неновчаних давања приликом размене ставки некретнина, постројења и опреме. Она није коришћена као алтернативни мерни атрибут за поновно мерење некретнина, постројења и опреме, тј. за мерење на дане биланса у годинама након њиховог стицања, како је то данас допуштено.

Дефиниција фер вредности из IAS 16 коришћена је и у IAS 17 – Рачуноводство лизинга, IAS 18 – Признавање прихода (Revenue Recognition), IAS 20 – Рачуноводствено обухватање државних давања и обелодањивање државне помоћи (Accounting for Government Grants and Disclosure of Government Assistance) у контексту мерења трансакција приликом почетног (иницијалног) признавања ставки у финансијским извештајима (на пример, за мерење неновчаних државних давања). Иста дефиниција је, затим, употребљена у IAS 22 – Рачуноводство пословних комбинација (IAS 22 – Accounting for Business Combinations) и IAS 25 – Рачуноводство инвестиција (IAS 25 – Accounting for Investments), а потом у IAS 26 – Рачуноводство и извештавање о плановима пензионих примања (IAS 26 – Accounting and Reporting by Retirement Benefit Plans). IAS 26 је први IASC-ов стандард који је захтевао поновно мерење средстава по фер вредности на сваки наредни дан биланса.³⁷⁷

Осим разматрања првих случајева појављивања фер вредности у GAAP САД и IFRS, са циљем даљег разумевања развоја фер вредности, као мерног атрибута у финансијском извештавању, значајно је споменути и FASB-ов Пројекат финансијских

стандардима финансијског извештавања у ширем смислу, између осталог, подразумевају и Међународни рачуноводствени стандарди, сматрамо да није погрешно рећи да се ради о првом појављивању фер вредности у Међународним стандардима финансијског извештавања.

³⁷⁴ Menicucci, E. (2015), *op. cit.*, p. 21, p. 53.

³⁷⁵ Видети: IASPlus, IAS 17 – Leases, доступно на: <https://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias17> (03.03.2017)

³⁷⁶ International Accounting Standards Committee (1982), Accounting for Property, Plant and Equipment, Наведено према: Cairns, D. (2006), The use of fair value in IFRS, *Accounting in Europe*, Vol. 3, No. 1, p. 7; Cairns, D. (2007), The use of fair value in IFRS, in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, p. 11.

³⁷⁷ Cairns, D. (2007), *op. cit.*, p. 11.

инструмената (Financial Instrument Project) о употреби фер вредности у мерењу и обелодањивању финансијских инструмената из 1986. године, као и остале прогласе (Other Pronouncements) који су били усмерени на употребу фер вредности. Као резултат тог пројекта објављено је неколико извештаја о стандардима финансијског рачуноводства којима је прописивана не само употреба фер вредности приликом иницијалног мерења финансијских инструмената, него и извештавање о променама фер вредности у наредним периодима (периодима након иницијалног мерења) и обелодањивање информација о фер вредности у ситуацијама када је процена фер вредности непрактична. У питању су следећи извештаји о стандардима финансијског рачуноводства:³⁷⁸

- SFAS 107 – Обелодањивања у вези са фер вредношћу финансијских инструмената (Disclosures about Fair Value of Financial Instruments) – кључни захтев: обелодањивање фер вредности финансијских инструмената и свих претпоставки коришћених у њиховој процени;
- SFAS 115 – Рачуноводство за извесне пласмане у кредитне и власничке хартије од вредности (Accounting for Certain Investments in Debt and Equity Securities) – кључни захтев: иницијално и накнадно мерење пласмана класификованих као хартије од вредности расположиве за продају или као хартије од вредности намењене продаји у релативно кратком року по фер вредности;
- SFAS 119 – Обелодањивање у вези са деривативним финансијским инструментима и поштену вредношћу финансијских инструмената (Disclosure about Derivative Financial Instruments and Fair Value of Financial Instruments) – кључни захтев: ентитети који поседују деривативне финансијске инструменте намењене продаји треба да обелодане њихову просечну вредност, при чему информације о фер вредности деривата треба приказивати одвојено од информација о фер вредности недеривативних финансијских инструмената;
- SFAS 133 – Рачуноводство и извештавање за деривативне финансијске инструменте и хеџинг активности (Accounting and Reporting for Derivative Financial Instruments and Hedging Activities) – кључни захтев: признавање свих деривата као средстава или обавеза на бази фер вредности, при чему третман каснијих промена фер вредности зависи од планиране употребе деривата;
- SFAS 110 – Извештавање о инвестиционим уговорима од стране дефинисаних пензионих планова (Reporting by Defined Benefit Pension Plans of Investment Contracts) – кључни захтев: дефинисани пензиони план треба да приказује уговоре о пласманима (инвестиционе уговоре) по фер вредности;
- SFAS 114 – Рачуноводство кредитора о обезвређењу зајма (Accounting by Creditors for Impairment of a Loan) – кључни захтев: мерење обезвређених зајмова или на бази садашње вредности очекиваних будућих новчаних токова, приметне тржишне цене зајмова или фер вредности залога зајмова, уколико су зајмови колатерално зависни; и
- SFAS 121 – Рачуноводство обезвређења дугорочних средстава и дугорочних средстава намењених диспозицији (Accounting for the Impairment of Long-Lived

---

³⁷⁸ Стефановић, Р. (2002), *op. cit.*, стр. 25-26.

Assets and Long-Lived Assets to Be Disposed Of) – кључни захтев: ако билансни износ зајма треба умањити, мерење губитка проузрокованог умањењем треба базирати на разлици између књиговодствене и фер вредности средства.

Две године након FASB-овог Пројекта финансијских инструмената, тј. 1988. године, вероватно подстакнут пројектом свог америчког „колеге“, IASC започиње свој пројекат истог назива. Под утицајем тог пројекта проширена је употреба фер вредности, у смислу да је тај мерни атрибут коришћен за поновно мерење појединих финансијских средстава и обавеза на сваки дан биланса. Осим тога, дошло је до следећих измена које тангирају фер вредност: (1) проширена је дефиниција на тај начин да су њоме обухваћена и средства и обавезе и (2) термини „купац“ и „продавац“ су замењени са термином „стране“.³⁷⁹ Једна од етапа у развоју IAS 39 – Финансијски инструменти: признавање и мерење, била је објављивање јавног нацрта број 40 у септембру 1991. године³⁸⁰, у коме је, између осталог, била садржана коригована дефиниција фер вредности, према којој је фер вредност „износ за који средство може бити размењено или измирена обавеза између добро обавештених, вољних страна у независној трансакцији“³⁸¹. Ова дефиниција је била саставни део неких измењених (на пример, IAS 18 и IAS 22), али и нових IAS (на пример, IAS 36 – Умањење вредности имовине (IAS 36 – Impairment of Assets), IAS 38 – Нематеријална средства (IAS 38 – Intangible Assets), IAS 40 – Инвестиционе некретнине (IAS 40 – Investment Property) и др.), при чему се посебно издваја измена IAS 16 из 1993. којом је предвиђена опција коришћења модела ревалоризације некретнина, постројења и опреме.³⁸² У суштини, радило се у могућности, али не и обавези да се фер вредност користи за накнадно мерење позиција материјалних улагања. До проширења поменуте дефиниције долази у IFRS 2 – Плаћање акцијама (IFRS 2 – Share-based Payment), тако да се осим средстава и обавеза наводе и одобрени инструменти капитала, а дефиниција без осврта на њих се појављује и у још неколико IASB-ових стандарда (на пример, IFRS 3 – Пословне комбинације (IFRS 3 – Business Combination), IFRS 4 – Уговори о осигурању (IFRS 4 – Insurance Contracts), IFRS 7 – Финансијски инструменти: Обелодањивања (IFRS 7 – Financial Instruments: Disclosures) и други).³⁸³

На крају овог дела рада, треба поменути и чињеницу да су у пракси, чини се вековима, постојале ситуације у којима није било новчаних трансакција, али је било неопходно доделити новчане вредности одређеним билансним позицијама. За те позиције није био доступан историјски трошак, па су уместо њега коришћене неке форме текуће вредности, као што је, на пример, фер вредност. Као репрезентативан пример, у литератури³⁸⁴ се наводи случај преласка предузећа неакционарског типа у акционарско друштво. Том приликом власник у извесном смислу продаје нето имовину акционарском

---

³⁷⁹ Cairns, D. (2007), *op. cit.*, p. 11.

³⁸⁰ IASPlus, IAS 39 – Financial Instruments: Recognition and Measurement, доступно на: <https://www.iasplus.com/en-gb/standards/ias/ias39> (10.03.2016); IAS 39 се зато и означава као „скретање рачуноводствене регулативе од историјског трошка ка фер вредности“, Наведено према: Menicucci, E. (2015), *op. cit.*, p. 22.

³⁸¹ Наведено према: Cairns, D. (2007), *op. cit.*, p. 11.

³⁸² Ibid.

³⁸³ Cairns, D. (2006), *op. cit.*, p. 8.

³⁸⁴ Walton, P. (2007), *op. cit.*, pp. 5-6.

предузећу које настаје и заузврат добија акције. Вредност по којој се процењује нето имовина која се уноси у акционарско друштво је често тржишна, односно фер вредност.

2. ФЕР ВРЕДНОСТ У АКТУЕЛНОЈ РАЧУНОВОДСТВЕНОЈ РЕГУЛАТИВИ

2.1. Фер вредност у Међународним стандардима финансијског извештавања

Дефиниције фер вредности наведене у претходном делу дисертације несумњиво одражавају значајне кораке у развоју тог мерног атрибута. Међутим, у стручној литератури³⁸⁵ упућиване су замерке на рачун тих дефиниција, што је утицало на њихове измене и/или формулисање нових дефиниција. Као њихов највећи недостатак истиче се двосмисленост. Пре свега, у претходним дефиницијама фер вредности помиње се износ, а не цена, што ствара недоумицу у погледу укључивања трансакционих трошкова у процес мерења. Осим тога, дефиницијама није јасно прецизирано да или се трансакција посматра из перспективе купца или продавца, односно да ли се ради о излазној или улазној вредности, као ни које тржиште представља референтну тачку.³⁸⁶

Два најутицајнија регулатора финансијског извештавања на глобалном нивоу, IASB и FASB, данас дефинишу фер вредност на идентичан начин. FASB је 15. септембра 2006. године публиковао SFAS 157 – Мерење по фер вредности.³⁸⁷ Њиме је, између осталог, успостављена јасна дефиниција фер вредности заједно са три нивоа претпоставки које треба уважавати приликом мерења позиција финансијских извештаја по фер вредности. Без обзира на то што је разматрање фер вредности у GAAP САД предмет следећег дела дисертације, SFAS 157 треба споменути и у овом делу јер је он *de facto* објављен пре IFRS 13 – Мерење по фер вредности, и у великој мери је утицао на његову садржину. Рад IASB-а на пољу мерења фер вредности и објављивање IFRS 13 је последица тежње за публиковањем јединствених смерница за мерење фер вредности у свим случајевима обухваћеним IFRS, а све са циљем смањења комплексности процеса мерења и пружања могућности корисницима финансијских извештаја да схвате које су то варијабле (инпути) укључене у тај процес.³⁸⁸ IFRS 13 је објављен у мају 2011. године, а ступио је на снагу 1. јануара 2013. године, при чему је остављена могућност његове раније примене. Пројекат израде овог стандарда је трајао шест година, почев од септембра 2005. године, када је стављен на дневни ред IASB-а, до маја 2011. године, када је, као што је већ речено, стандард објављен.³⁸⁹

³⁸⁵ Видети, на пример: Storey, R.K. (2007), *op. cit.*, p. 2-108.

³⁸⁶ Whittington, G. (2015a), Fair Value and IFRS, in: Jones, S., (Ed.), *The Routledge Companion to Financial Accounting Theory*, Abingdon, Oxon: Routledge, p. 218.

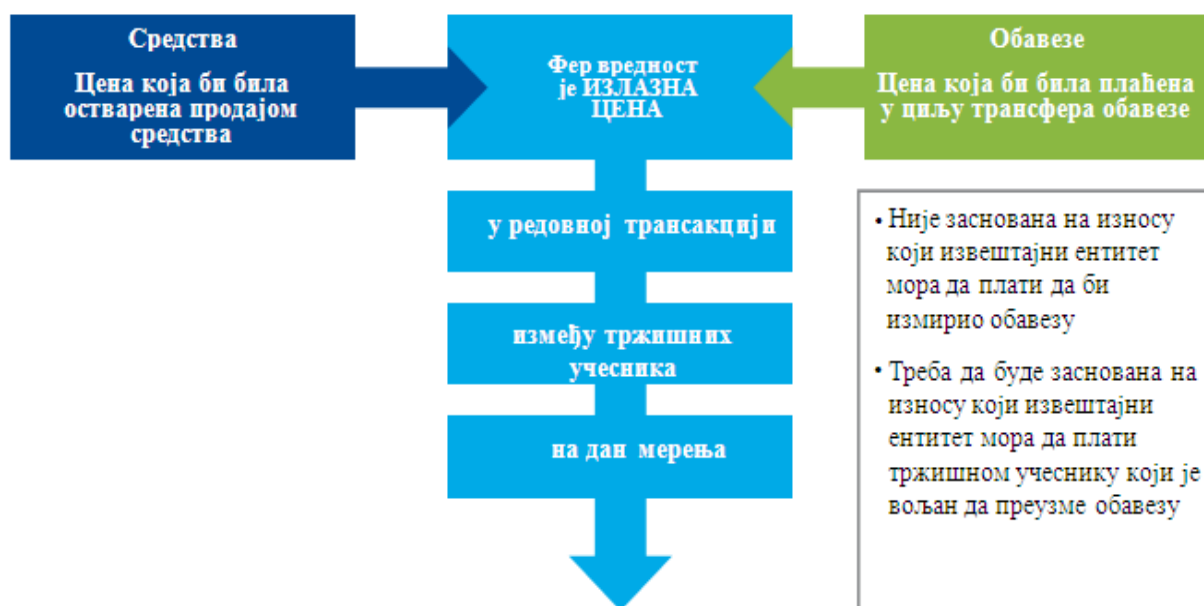
³⁸⁷ Henry, E., Holzmann, O.J., Yang, Y. (2007), Fair Value Measurements: The Next Step, *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 18, No. 6, p. 89.

³⁸⁸ Rodríguez Bolívar, M.P., Navarro Galera, A. (2012), The Role of Fair Value Accounting in Promoting Government Accountability, *Abacus*, Vol. 48, No. 3, pp. 351-352.

³⁸⁹ О историјату развоја IFRS 13 видети у: IASPlus, IFRS 13 – Fair Value Measurement, доступно на: <https://www.iasplus.com/en/standards/ifrs/ifrs13> (31.03.2017)

Према IFRS 13 фер вредност се дефинише као „цена која би била остварена продајом средства или плаћена у циљу трансфера обавезе у редовној трансакцији између тржишних учесника на дан мерења“³⁹⁰. Једноставно речено, фер вредност је „излазна цена утврђена на дан биланса стања из перспективе тржишних учесника“³⁹¹, што је у складу са схватањем да „нешто вреди онолико колико је неко спреман да за то плати“³⁹². Дефиниција фер вредности, према IFRS 13, представљена је на Слици 6. Пошто се приликом утврђивања те излазне вредности састављачи финансијских извештаја не фокусирају на ликвидациону вредност, у том процесу потребно је узети у обзир принцип going-concern.³⁹³

Слика 6. Дефиниција фер вредности према IFRS 13 – Мерење по фер вредности

Извор: Deloitte (Canada) (2014), Clearly IFRS – Summary guidance and practical tips for IFRS 13, доступно на: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ca/Documents/audit/ca-en-audit-clearly-ifrs-fair-value-measurement-ifrs-13.pdf> (01.04.2017); <https://www.iasplus.com/en/publications/canada/clearly-ifrs/ifrs13> (01.04.2017)

У IFRS 13 се јасно наводи да је мерење по фер вредности засновано на тржишту (market-based measurement), а не на специфичностима везаним за конкретни ентитет (entity-specific measurement), при чему се прави разлика између (1) мерења средстава и обавеза на основу уочљивих тржишних трансакција или доступних тржишних информација и (2) мерења средстава и обавеза уколико нису уочљиве тржишне трансакције или доступне тржишне информације. У оба случаја циљ је исти, тј.

³⁹⁰ International Accounting Standards Board (IASB), International Financial Reporting Standard (IFRS) 13 – *Fair Value Measurement*, London: IASB, paragraph 9.

³⁹¹ Wilson, A. (2007), The relevance and reliability of fair value measurement, in: Walton, P. (Ed.). *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, p. 200.

³⁹² Dempsey, M., Jones, S. (2015), Financial measurement and financial markets, in: Jones, S., (Ed.), *The Routledge Companion to Financial Accounting Theory*, Abingdon, Oxon: Routledge, p. 438.

³⁹³ Bachert, K. (2012), *Fair Value Accounting: Implications for Users of Financial Statements*, Frankfurt: Peter Lang, p. 21.

утврђивање излазне цене средстава или обавеза. Прихватање излазне цене засноване на тржишту, између осталог, омогућава отклањање фактора специфичних за одређени ентитет који могу утицати на улазну цену, а која је према неким ранијим IFRS (нпр. IAS 39) била коришћена као фер вредност. Излазна цена не узима у обзир специфичности ентитета, већ тржишне услове на дан мерења.³⁹⁴ Полазећи од тога да се излазна цена утврђује на основу претпоставки које би користили учесници на тржишту приликом утврђивања цена средстава и обавеза, приликом мерења фер вредности није релевантна намера ентитета да задржи средство или да исплати обавезу или да је измири на неки други начин. Под претпоставкама које би користили тржишни учесници подразумевају се: (1) текући тржишни услови и (2) претпоставке о ризику.³⁹⁵

Приликом мерења фер вредности потребно је усмерити се на карактеристике средства или обавезе које у обзир узимају учесници на тржишту приликом утврђивања цена тих средстава или обавеза на дан мерења. Према наводима у IFRS 13, те карактеристике су: (а) стање и локација средства и (б) ограничења продаје или употребе средства, уколико постоје.³⁹⁶ У процесу мерења фер вредности неопходно је направити разлику између карактеристика својствених средствима и обавезама од оних карактеристика које та средства или обавезе имају због власника који их поседује. Претпоставимо да једна банка уместо наплате дугорочних пласмана од једног предузећа прима његове акције, по основу којих стиче већинско учешће у капиталу, уз услов да предузеће мора наредних пет година да настави са делатношћу, односно да земљиште и грађевински објекти морају да задрже своју намену. Међутим, подручју у коме се налазе земљиште и грађевински објекти предстоји промена намене из индустријског у зону за становање, што утиче на пораст вредности тих категорија сталне имовине. Пошто се рестрикција, која се тиче промене намене, односи на банку, а не и на будуће власнике земљишта и грађевинских објеката, приликом одређивања њихове фер вредности поменуто ограничење не треба узети у обзир. Ово зато што се ограничење односи на власника, а не на имовину.³⁹⁷

Питање тржишта је, такође, значајно за утврђивање фер вредности. Претпоставка од које се полази приликом мерења фер вредности јесте да се продаја средстава или трансфер обавеза врши на главним тржиштима (*principal markets*) за та средства, односно обавезе. То су тржишта која имају највиши обим и ниво активности, у контексту датих средстава и обавеза, односно тржишта на којима извештајни ентитет уобичајено обавља трансакције са средствима и обавезама, под условом да „нема доказа да неко друго тржиште има већи обим и ниво активности“³⁹⁸. Уколико главна тржишта нису доступна, мерење фер вредности се врши полазећи од најповољнијег тржишта (*the most advantageous market*) за та средства или обавезе. Приликом идентификовања главног, односно

³⁹⁴ Шкарић-Јовановић, К. (2011а), Измене у дефиницији фер вредности и хијерархијски нивои фер вредности према IFRS 13 – Мерење фер вредности, *Финрар*, Год. 12, Бр. 8, стр. 6.

³⁹⁵ International Accounting Standards Board (IASB), International Financial Reporting Standard (IFRS) 13 – *Fair Value Measurement*, London: IASB, paragraph 3.

³⁹⁶ Ibid., paragraph 11.

³⁹⁷ KPMG (2011), *First Impressions: Fair value measurement*, р. 6. Наведено према: Шкарић-Јовановић, К. (2011а), *op. cit.*, стр. 6.

³⁹⁸ Шкарић-Јовановић, К. (2011а), *op. cit.*, стр. 7.

најповољнијег тржишта, извештајни ентитет нема обавезу да свеобухватно истражи сва могућа тржишта, већ треба да узме у обзир све разумно расположиве информације. Уколико је утврђено да постоји примарно тржиште за конкретна средства или обавезе, цена на том тржишту је фер вредност, без обзира на то ако је на неком другом тржишту цена на дан мерења повољнија. Пошто различити извештајни ентитети обављају различите активности и могу имати приступ различитим тржиштима, примарно или најповољније тржиште за иста средства и обавезе може да буде различито између различитих ентитета, што наводи на закључак да се избор примарног или најповољнијег тржишта врши из перспективе конкретног извештајног ентитета. Да би се утврдила фер вредност неког средства или обавезе, извештајни ентитет мора имати приступ тржишту (главном или најповољнијем), али не мора да прода конкретно средство или изврши трансфер обавезе. Наиме, мерење фер вредности се врши под претпоставком одвијања трансакције на дан мерења, посматрано из перспективе тржишних учесника.³⁹⁹ То значи да су те трансакције хипотетичке, зато што се на дан мерења само претпоставља продаја конкретног средства, односно трансфер конкретне обавезе.⁴⁰⁰

Замена термина „износ“, који је коришћен у ранијим дефиницијама фер вредности, термином „цена“ говори да трансакционе трошкове не треба узимати у обзир приликом утврђивања фер вредности средстава и обавеза.⁴⁰¹ Осим тога, у IFRS 13 се експлицитно наводи да се цена, која се користи за мерење фер вредности средстава или обавезе не коригује за трансакционе трошкове, већ се они рачуноводствено третирају у складу са другим IFRS. То се објашњава тиме да трансакциони трошкови нису својствени неком средству или обавези, већ су својствени самој трансакцији. Још један аргумент против узимања у обзир трансакционих трошкова приликом мерења фер вредности јесте да предузећа која послују у складу са going-concern принципом, у суштини, не намеравају да продају или замене сва своја средства и трансферишу све своје обавезе, тако да неће ни сносити трансакционе трошкове у тренутку мерења фер вредности.⁴⁰² С друге стране, приликом утврђивања фер вредности, треба узети у обзир транспортне трошкове, зато што они настају као последица локације, која представља карактеристику средстава коју узимају у обзир учесници на тржишту.⁴⁰³

IFRS 13 не указује на то када нити да ли треба користити фер вредност као мерни атрибут, већ указује на то како мерити фер вредност. Дакле, овим стандардом нису прописане категорије средстава и обавеза за чије мерење се може или мора користити тај мерни атрибут. Одговор на питање за које категорије средстава и обавеза се може или мора користити фер вредност налази се у неким другим стандардима који припадају IFRS. Примена фер вредности према IFRS није јединствена. Фер вредност се у неким стандардима јавља као опција, а у неким стандардима као обавезан мерни атрибут. У контексту примене фер вредности у IFRS, значајно је поменути да се у неким случајевима фер вредност појављује у модификованом облику, тј. од утврђене фер вредности неке

³⁹⁹ International Accounting Standards Board (IASB), International Financial Reporting Standard (IFRS) 13 – *Fair Value Measurement*, London: IASB, paragraph 16-21.

⁴⁰⁰ Шкарић-Јовановић, К. (2011а), *op. cit.*, стр. 6.

⁴⁰¹ Whittington, G. (2008), *op. cit.*, p. 155.

⁴⁰² Bromwich, M. (2007), *op. cit.*, p. 48.

⁴⁰³ Шкарић-Јовановић, К. (2011а), *op. cit.*, стр. 7.

позиције се одузима одређени износ (нпр. процењени трошкови продаје, трошкови отписа) да би се добила вредност која се користи за билансирање. Разматрајући IFRS, али и релевантну литературу, сматра се да се употреба фер вредности, према том сету стандарда финансијског извештавања, захтева или допушта на следећа четири начина: (1) за мерење трансакција (и припадајућих средстава, обавеза и ставки сопственог капитала) приликом иницијалног (почетног) признавања у финансијским извештајима, (2) за алокацију почетног износа, по којем је трансакција призната, на њене саставне делове, (3) за накнадно мерење (мерење након почетног признавања) средстава и обавеза и (4) приликом утврђивања надокнадивог износа средстава.⁴⁰⁴

Примери употребе фер вредности за мерење трансакција приликом иницијалног (почетног) признавања у финансијским извештајима приказани су у Табели 1, а затим су додатно појашњени.

Један од примера употребе фер вредности за мерење трансакција приликом почетног признавања у финансијским извештајима садржан је у IAS 16. Генерално, за почетно мерење некретнина, постројења и опреме, у складу са овим стандардом, меродаван је историјски трошак (набавна вредност или цена коштања). Међутим, специфичан је случај набавки једне или више ставки некретнина, постројења и опреме у замену за неновчано средство или средства или за комбинацију новчаних и неновчаних средстава. У таквим ситуацијама, али и у ситуацијама које ће бити наведене нешто касније, потребно је такве неновчане трансакције укључити у финансијске извештаје и доделити им одговарајуће новчане износе, тј. вредности. За почетно мерење тако стечених некретнина, постројења и опреме користи се фер вредност осим (а) када трансакција нема комерцијалну суштину или (б) када се не може поуздано утврдити фер вредност ни примљеног ни датог средства. Уколико тако набављено материјално фиксно средство није мерено по фер вредности, оно се вреднује по књиговодственој вредности препуштеног (датог) средства.⁴⁰⁵ Сличан принцип постоји и у IAS 38 – Нематеријална средства. У том смислу, нематеријална средства стечена уз замену за неновчано средство или средства или за комбинацију новчаних и неновчаних средстава се вреднују по фер вредности. За примену фер вредности у таквим ситуацијама неопходно је да трансакција има комерцијалну суштину и да се фер вредност може поуздано утврдити.⁴⁰⁶

---

⁴⁰⁴ Cairns, D. (2006), *op. cit.*, p. 10-19; Cairns, D. (2007), *op. cit.*, pp. 14-22.

⁴⁰⁵ International Accounting Standards Board (IASB), International Accounting Standard (IAS) 16 – *Property, Plant and Equipment*, London: IASB, paragraph 24.

⁴⁰⁶ International Accounting Standards Board (IASB), International Accounting Standard (IAS) 38 – *Intangible Assets*, London: IASB, paragraph 45.

Табела 1. Употреба фер вредности приликом иницијалног мерења трансакција

<i>Ознака стандарда</i>	<i>Употреба фер вредности</i>
IAS 16	За некретнине, постројења и опрему набављену уз замену за неновчано средство или средства или за комбинацију новчаних и неновчаних средстава (када трансакција мора имати комерцијалну суштину и када се фер вредност може поуздано утврдити).
IAS 17	За средства и обавезе признате по основу финансијског лизинга у финансијским извештајима корисника лизинга, уколико је нижа од садашње вредности минималних плаћања по основу лизинга.
IAS 18	За приходе, тј. примљену или потраживану накнаду, осим у случајевима када се размењују сличне робе или услуге или робе и услуге сличне вредности.
IAS 20	За државна давања у форми неновчаних средстава.
IAS 38	За нематеријална средства набављена уз замену за неновчано средство или средства или за комбинацију новчаних и неновчаних средстава (када трансакција мора имати комерцијалну суштину и када се фер вредност може поуздано утврдити).
IAS 39 и IFRS 9	За финансијска средства и обавезе.
IAS 41	За биолошка средства (под условом да се може утврдити) и пољопривредне производе убране од биолошких средстава.
IFRS 1	За некретнине, постројења и опрему на датум транзиције на IFRS.
IFRS 2	За примљене или стечене производе или услуге и одговарајуће повећање капитала, односно за мерење примљених или стечених производа или услуга и обавеза.
IFRS 3	За стечена средства и преузете обавезе у књиговодству стицаоца, уз евидентирање повећања капитала за износ емитованих акција или удела.
IFRS 15	Приходи се признају полазећи од трансакционе цене, као накнаде коју ентитет треба да прими у замену за испоручене производе и услуге, а фер вредност се користи у случајевима када купац обећа да ће измирити своју обавезу у форми неновчаних средстава.
IFRS 16	Као основа за мерење обавезе по основу лизинга се користи износ садашње вредности плаћања по основу лизинга, а као основа за мерење права на употребу средства се користи износ обавезе по основу лизинга увећан за индиректне трошкове настале код корисника лизинга.

Извор: Cairns, D. (2007), The use of fair value in IFRS, in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, p. 15. (уз уважавање измена постојећих и доношења нових IFRS)

У смислу почетног мерења трансакција, фер вредност се, према IAS 17 – Лизинг, може користити за мерење средстава и обавеза насталих по основу финансијског лизинга, осим у случају када је она виша од садашње вредности минималних плаћања по основу лизинга.⁴⁰⁷ Полазећи од економске суштине финансијског лизинга, тј. од његовог третирања као купопродаје, разуме се да се признавање средстава и обавеза по основу финансијског лизинга односи на корисника лизинга (закупца). IAS 17 ће од 1. јануара 2019. године бити замењен са IFRS 16 – Лизинг, при чему је допуштена његова ранија

⁴⁰⁷ International Accounting Standards Board (IASB), International Accounting Standard (IAS) 17 – *Leasing*, London: IASB, paragraph 20.

примена уколико извештајни ентитет примењује IFRS 15 – Приходи из уговора са купцима (IFRS 15 – Revenue from Contracts with Customers), који је ступио на снагу 1. јануара 2018. године, уз могућност раније примене. Осим тога што се у IFRS 16 разлика између финансијског и оперативног лизинга прави само са аспекта даваоца лизинга, а не са аспекта корисника, у новом стандарду се наводи да корисник лизинга након почетка закупа признаје право на употребу средства (right-of-use asset) и обавезу по основу лизинга (lease liability), осим у случају краткорочног лизинга (short-term leases) и лизинга средстава мале вредности (leases of low value assets).⁴⁰⁸ Почетно мерење права на употребу средства врши се у износу обавезе по основу лизинга увећане за почетне директне трошкове настале код корисника лизинга. Обавеза по основу лизинга представља садашњу вредност плаћања по основу лизинга током његовог трајања.⁴⁰⁹ Прецизније речено, то је садашња вредност исплата које следе (у периоду трајања лизинга) на дан почетног мерења. У поређењу са IAS 17, примењује се да је фер вредност елиминисана као мерни атрибут, док садашња вредност плаћања по основу лизинга преостаје као једини износ за почетно мерење обавеза по основу лизинга, који, као што је већ речено, увећан за индиректне трошкове настале код корисника лизинга, представља износ по коме се почетно мери право на употребу средства.

У IAS 18 – Приходи се наводи да се приходи мере по фер вредности примљене или потраживане накнаде, узимајући у обзир све трговачке попусте и количинске рабате одобрене купцима. Наследник IAS 18 од 1. јануара 2018. године је IFRS 15, при чему је остављена могућност раније примене. Нови стандард тангира исту проблематику као и претходни, успостављајући принцип по коме „ентитет признаје приходе да би приказао трансфер обећаних производа или услуга купцима у износу накнаде која му припада у замену за производе или услуге“⁴¹⁰. Осим тога, стандард пружа детаљне смернице за примену овог принципа и предвиђа кораке које треба следити приликом признавања прихода. Што се тиче мерења прихода према IFRS 15, приходи се признају након извршења претходно идентификоване уговорне обавезе коју ентитет треба да изврши (испорука производа или пружање услуга), тј. када дође до трансфера контроле над средствима повезаним са извршењем уговорне обавезе ентитета на купца. Признавање прихода се врши полазећи од трансакционе цене, као накнаде коју ентитет треба да прими у замену за испоручене производе или извршене услуге. Уколико је више уговорних обавеза обухваћено једним уговором, врши се алокација трансакционе цене на појединачне уговорне обавезе ентитета.⁴¹¹ У IFRS 15 фер вредност се наводи као основа за мерење у случајевима када купац обећа да ће своју обавезу измирити у форми неновчаних средстава. У таквим случајевима фер вредност тих неновчаних средстава је трансакциона цена. Уколико се та фер вредност не може разумно утврдити, извештајни ентитет који

---

⁴⁰⁸ Deloitte (2017), *International GAAP Holdings Limited: Model financial statements for the year ended 31 December 2017*, London: Deloitte Touche Thomatsu Limited, p. 6.

⁴⁰⁹ International Accounting Standards Board (IASB), *International Financial Reporting Standard (IFRS) 16 – Leasing*, London: IASB, paragraphs 22, 24, 26.

⁴¹⁰ Обрадовић, В.М. (2016), *op. cit.*, стр. 157.

⁴¹¹ International Accounting Standards Board (IASB), *International Financial Reporting Standard (IFRS) 15 – Revenue from Contracts with Customers*, London: IASB, paragraph 46; Обрадовић, В.М. (2016), *op. cit.*, стр. 157.

признаје приход ће на индиректан начин утврдити износ прихода, тј. користећи појединачне продајне цене производа или услуга обећаних купцу или класама купаца.

Неновчана давања од стране државе (на пример, земљиште) се, према IAS 20 – Рачуноводствено обухватање државних давања и обелодањивања државне помоћи (IAS 20 – Accounting for Government Grants and Disclosures of Government Assistance), обично обрачунавају по фер вредности, мада је допуштено и њихово евидентирање по номиналној вредности.⁴¹²

Према IAS 39 и његовом наследнику IFRS 9 од 1. јануара 2018. године, иницијално признавање финансијских средстава и финансијских обавеза се врши по фер вредности.⁴¹³ У случају финансијских средстава фер вредност уобичајено одговара износу новца који је дат или вредности противуслуге учињене у циљу њиховог стицања, а у случају финансијских обавеза фер вредност је уобичајено једнака износу новца који је примљен у тренутку када је обавеза настала.⁴¹⁴

Биолошка средства се, према IAS 41 – Пољопривреда (IAS 41 – Agriculture), приликом почетног признавања мере по фер вредности умањеној за процењене трошкове продаје, под условом да је могуће утврдити фер вредност. Уколико фер вредност није могуће утврдити, њихово почетно мерење се врши по набавном трошку умањеном за процењене трошкове продаје. Пољопривредни производи убрани од биолошких средстава се мере по фер вредности умањеној за трошкове продаје у моменту убирања.⁴¹⁵

IFRS 1 – Иницијална примена Међународних стандарда финансијског извештавања (IFRS 1 – First-time Adoption of International Financial Reporting Standards) садржи смернице које извештајни ентитет мора поштовати приликом иницијалне примене IFRS као основе за припремање својих финансијских извештаја опште намене, тј. када поменути стандарде примењује први пут. У контексту почетног мерења помоћу фер вредности, у овом стандарду, између осталог, налази се тзв. необавезни (добровољни) изузетак (optional (voluntary) exemption) од основног принципа мерења, који се односи на некретнине, постројења и опрему. Те позиције се не признају у финансијским извештајима одређеног ентитета први пут, али се први пут мере уз уважавање IFRS. То је разлог због којег и овај случај сврставамо у пример употребе фер вредности за мерење трансакција приликом почетног признавања у финансијским извештајима. Поменута материјална фиксна средства, али и нематеријална фиксна средства, уколико за њих постоји активно тржиште, могу бити мерена по фер вредности на дан биланса отварања на бази IFRS. Фер вредност

---

⁴¹² International Accounting Standards Board (IASB), International Accounting Standard (IAS) 20 – *Accounting for Government Grants and Disclosures of Government Assistance*, London: IASB, paragraph 23.

⁴¹³ International Accounting Standards Board (IASB), International Accounting Standard (IAS) 39 – *Financial Instruments: Recognition and Measurement*, London: IASB, paragraph 43; International Accounting Standards Board (IASB), International Financial Reporting Standard (IFRS) 9 – *Financial Instruments*, London: IASB, paragraph 5.

⁴¹⁴ Обрадовић, В.М. (2016), *op. cit.*, стр. 155. и стр. 156.

⁴¹⁵ International Accounting Standards Board (IASB), International Accounting Standard (IAS) 41 – *Agriculture*, London: IASB, paragraphs 12,13.

постаје „затечена вредност“ („deemed cost“) која се даље рачуноводствено третира у оквиру модела трошка на бази IFRS и она је замена за меру стварног трошка.⁴¹⁶

У IFRS 2 – Плаћање акцијама (IFRS 2 – Share-based Payment) наилазимо на следећи пример употребе фер вредности за мерење трансакција приликом почетног признавања у финансијским извештајима. Извештајни ентитет признаје примљене или стечене производе или услуге у трансакцији плаћања акцијама када добије производе или прими услуге. Уколико су производи или услуге резултат трансакције плаћања акцијама на основу капитала, поред повећања производа или услуга, признаје се одговарајуће повећање капитала по фер вредности добијених производа или услуга. Када се њихова фер вредност не може поуздано измерити, њихова вредност се утврђује индиректно, тј. позивањем на фер вредност додељених инструмената капитала. Уколико су производи или услуге резултат трансакције плаћања акцијама на основу готовине, поред повећања производа или услуга, признаје се одговарајуће повећање обавеза по фер вредности обавезе. Уколико примљени или стечени производи или услуге не испуњавају услове да би били признати као средство, признају се као расходи.⁴¹⁷

Према IFRS 3, у књиговодству стицаоца пословања у пословној комбинацији, стечена средства и преузете обавезе се признају по њиховој фер вредности на датум стицања у складу са методом стицања. Дакле, поновна процена средстава и обавеза по фер вредности се односи само на предузеће које је предмет стицања, док стицалац у својим пословним књигама задржава постојеће вредности средстава и обавеза, а стечена средства и преузете обавезе вреднује по њиховој фер вредности. Осим тога, предузеће стицалац треба да прокњижи и емитовани капитал и евентуалну готовинску исплату на име обештећења власницима стеченог пословања, као и: (1) goodwill, уколико је износ пренесене накнаде већи од фер вредности стечене нето имовине, као разлике између фер вредности средстава и фер вредности обавеза стеченог пословања или (2) приход, односно добитак од повољне куповине, уколико је износ пренесене накнаде мањи од фер вредности стечене нето имовине.⁴¹⁸ Претходно описани поступак, посматран из перспективе стицаоца пословања, може да се сврста у пример употребе фер вредности приликом почетног признавања трансакција у финансијским извештајима.

Други вид примене фер вредности према IFRS је алокација почетног износа, по којем је сложена трансакција призната, на њене саставне делове, а као примери се наводе IAS 32 – Финансијски инструменти: приказивање (IAS 32 – Financial Instruments: Presentation) и IFRS 3.⁴¹⁹ Финансијски инструменти који у себи садрже и компоненту обавезе и компоненту сопственог капитала се означавају као сложени финансијски инструменти (на пример, конвертибилне обвезнице). IAS 32 захтева да се такви финансијски инструменти разложе на две компоненте које се посебно признају у финансијским извештајима, и то једна компонента као финансијска обавеза, а друга као део сопственог капитала. У том процесу, прво се утврђује фер вредност компоненте која

⁴¹⁶ Видети шире у: Стефановић, Р., Обрадовић, В. (2003), Разумевање иницијалне примене Међународних стандарда финансијског извештавања, *Банкарство*, Год. 32, Бр. 11-12, стр. 6.

⁴¹⁷ International Financial Reporting Standard (IFRS) 2 – *Share-based Payment*, London: IASB, paragraphs 7, 10, 30.

⁴¹⁸ Шкарић-Јовановић, К., Спасић, Д. (2014), *op. cit.*, стр. 101-106.

⁴¹⁹ Cairns, D. (2007), *op. cit.*, p. 17.

се третира као обавеза. Она је једнака фер вредности сличног финансијског инструмента који нема повезану компоненту сопственог капитала. Други корак је утврђивање фер вредности компоненте која се третира као део сопственог капитала. Она се добија када се од фер вредности целог финансијског инструмента одузме фер вредност компоненте третиране као финансијска обавеза, а фер вредност целог финансијског инструмента уобичајено је једнака износу примљених средстава у тренутку његовог емитовања.⁴²⁰

IFRS 3 је већ наведен у контексту признавања стечених средстава и обавеза у књиговодству стицаоца. Међутим, пословна комбинација, као трансакција или други догађај у коме стицалац добија контролу над једним или више пословања, може бити и пример сложене трансакције у којој се користи фер вредност. Фер вредност нето имовине, проистекла из разлике између фер вредности тако мерених средстава и обавеза, важан је услов за коректну примену IFRS 3. Из перспективе стицаоца, претходним излагањима, у контексту овог стандарда, може се додати: (1) могућност идентификовања и признавања нематеријалне имовине различите од goodwill-а⁴²¹ (која није претходно била призната у финансијским извештајима предузећа које се стиче), под условом да она испуњава критеријум одвојивости или уговорни критеријум и (2) могућност признавања потенцијалних обавеза преузетих у пословној комбинацији, уколико се ради о садашњим обавезама које настају по основу прошлих догађаја и уколико се њихова фер вредност може поуздано измерити.⁴²² Као примери ставки нематеријалне имовине која се може признати одвојено од goodwill-а, наводе се нематеријална имовина повезана са маркетингом, нематеријална имовина повезана са купцима, нематеријална имовина која се заснива на уговорима, нематеријална имовина повезана са уметношћу и нематеријална имовина која се заснива на технологији, при чему треба имати у виду да тачно разграничење ставки унутар нематеријалне имовине и њихово засебно признавање није увек једноставно, а понекад је и немогуће (на пример, производна марка може бити уско повезана са листом купаца, што отежава њихово појединачно вредновање и чини непотребним њихово раздвајање).⁴²³

Трећи вид примене фер вредности јесте њена употреба за накнадно мерење (мерење након почетног признавања) средстава и обавеза. Примери употребе фер вредности за накнадно мерење средстава и обавеза приказани су у Табели 2.

---

⁴²⁰ Melville, A. (2011), *op. cit.*, pp. 182-183.

⁴²¹ *Као што је већ речено, goodwill се појављује уколико је износ пренесене накнаде већи од фер вредности стечене нето имовине. Уколико, осим признате нематеријалне имовине, постоји друга нематеријална имовина, која испуњава критеријум одвојивости или уговорни критеријум и, самим тим, буде идентификована и призната, goodwill ће бити мањи или га, евентуално, неће бити.*

⁴²² Шкарић-Јовановић, К., Спасић, Д. (2014), *op. cit.*, стр. 103.

⁴²³ Видети шире у: Спасић, Д. (2012), Нематеријална имовина повезана са купцима – признавање и вредновање у пословној комбинацији одвојено од гудвила, у: Малинић, С. (Ур.). *Зборник радова са 43. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство и пословне финансије у савременим условима пословања – Економско-финансијска криза и рачуноводствени систем*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 76-78.

Табела 2. Употреба фер вредности за накнадно мерење средстава и обавеза

Ознака стандарда	Употреба фер вредности
IAS 16	За некретнине, постројења и опрему (опција).
IAS 19	За средства по основу плана дефинисаних примања након престанка запослења.
IAS 26	За улагања по основу планова пензионих примања.
IAS 27	За улагања у зависне, придружене и заједнички контролисане ентитете (опција).
IAS 38	За нематеријална улагања, под условом да за њих постоји активно тржиште (опција).
IAS 39 и IFRS 9	За финансијска улагања која ће бити продата пре рока доспећа, обавеза намењених трговању и финансијских деривата.
IAS 40	За инвестиционе некретнине (опција).
IAS 41	За биолошка средства (под условом да се може утврдити) и пољопривредне производе убране од биолошких средстава.
IFRS 5	За фиксна средства или групу фиксних средстава класификованих за продају (умањена за очекиване трошкове продаје), уколико је нижа од њихове књиговодствене вредности.
IFRS 16	За права на употребу средства, уколико се ради о инвестиционим некретнинама и некретнинама, постројењима и опреми мереним по моделу ревалоризације.

Извор: Cairns, D. (2007), The use of fair value in IFRS, in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, p. 19. (уз уважавање измена постојећих и доношења нових IFRS)

У периодима након почетног признавања, некретнине, постројења и опрема се, према IAS 16, процењују по моделу историјског трошка или по моделу заснованом на фер (поштеној) вредности. Јасно је да састављачи финансијских извештаја могу да бирају између два алтернативна модела. Уколико се одреде за модел заснован на фер вредности, то значи да се некретнине, постројења и опрема мере по ревалоризованом износу, који одражава фер вредност на дан мерења, умањеном за накнадни отпис и евентуалне губитке због обезвређења, под условом да је фер вредност могуће поуздано измерити. То значи да се не ради о „чистој“ фер вредности. Уколико се такав начин мерења примени на неку ставку некретнина, постројења и опреме, он мора бити примењен и на преостале ставке које припадају тој класи. На пример, уколико се приступи ревалоризацији једног моторног возила, потребно је ревалоризовати сва иста или слична моторна возила која предузеће поседује. Све ставке које припадају истој класи се ревалоризују истовремено, како би се избегле селективне ревалоризације и приказивање износа који су утврђени на различите датуме. Осим тога, ревалоризовање треба вршити довољно често (редовно) да би се избегле материјално значајне разлике између књиговодствених вредности средстава и њихових фер вредности на крају извештајног периода.⁴²⁴ IAS 38, такође, прописује две алтернативе за накнадно мерење нематеријалних средстава. Међутим, за разлику од некретнина, постројења и опреме, неопипљива фиксна средства (нематеријална улагања) се могу мерити по моделу заснованом на фер вредности само под условом да постоји активно тржиште за њих. С обзиром на то да тај услов у

⁴²⁴ Melville, A. (2011), *op. cit.*, p. 81.

већини случајева није испуњен, највећи део неопипљивих фиксних средстава се мери по моделу историјског трошка.⁴²⁵

Рачуноводствени третман пензија и других примања запослених након престанка радног односа једно је од најконтроверзнијих подручја финансијског извештавања у претходне три деценије. Генерално, мерење средстава по основу плана дефинисаних примања се врши по фер вредности, док се за мерење обавеза по том основу користи актуарски приступ.⁴²⁶ Према IAS 19 – Примања запослених (IAS 19 – Employee Benefits), приликом утврђивања обавеза по основу плана дефинисаних примања након престанка запослења, између осталог, користи се фер вредност средстава по основу плана дефинисаних примања након престанка запослења на датум биланса стања. Наиме, односна обавеза се добија као сума њене садашње вредности на датум биланса стања, увећана за све актуарске добитке (или умањена за актуарске губитке), умањена за трошкове прошлих услуга, који нису били признати и умањена за фер вредност средстава по основу плана дефинисаних примања након престанка запослења на датум биланса стања. Садашња вредност обавеза за дефинисано примање је бруто обавеза, тј. обавеза пре одузимања фер вредности свих средстава плана.⁴²⁷

IAS 26 – Рачуноводство и извештавање о плановима пензионих примања (IAS 26 – Accounting and Reporting by Retirement Benefit Plans) прописује да се улагања по основу планова пензионих примања обрачунавају по фер вредности. У случају утрживих хартија од вредности, њихова тржишна вредност представља фер вредност. Уколико се фер вредност за улагање по основу плана пензионих примања не може утврдити, потребно је обелоданити разлоге због којих се одустало од употребе фер вредности.⁴²⁸

Према IAS 27 – Појединачни финансијски извештаји (IAS 27 – Separate Financial Statements) улагања у зависне, придружене и заједнички контролисане ентитете у појединачним финансијским извештајима матичних ентитета, могу бити вреднована на један од три начина: (1) по набавном трошку, (2) у складу са IAS 39 и IFRS 9, што практично значи применом модела фер вредности, или (3) применом методе учешћа.⁴²⁹

За разлику од IAS 39 који је финансијска средства класификовао у четири категорије, IFRS 9 финансијска средства класификује у две категорије: (1) финансијска средства која се након иницијалног признавања мере по фер вредности и (2) финансијска средства која се након иницијалног признавања мере по амортизованом трошку.⁴³⁰ Конкретније речено, у годинама након иницијалног признавања, финансијска улагања која ће бити продата пре рока доспећа треба процењивати по фер вредности, као и приликом њиховог почетног признавања. С друге стране, дате зајмове, потраживања и хартије од вредности које се држе до рока доспећа треба процењивати по ненаплаћеном износу, који

⁴²⁵ Обрадовић, В.М. (2016), *op. cit.*, стр. 154.

⁴²⁶ Napier, C.J. (2007), Pension accounting and fair value, in: Walton, P. (Ed.). *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, p. 340-341.

⁴²⁷ International Accounting Standards Board (IASB), International Accounting Standard (IAS) 19 – *Employee Benefits*, London: IASB, paragraph 54.

⁴²⁸ International Accounting Standards Board (IASB), International Accounting Standard (IAS) 26 – *Accounting and Reporting by Retirement Benefit Plans*, London: IASB, paragraph 32.

⁴²⁹ Обрадовић, В.М. (2016), *op. cit.*, стр. 161.

⁴³⁰ Melville, A. (2011), *op. cit.*, p. 185.

се добија увећањем њихове иницијалне вредности за обрачунате камате и умањењем за извршене наплате главнице до дана биланса и евентуалне ненаплативе износе. Финансијске обавезе се након почетног признавања, које је извршено по фер вредности, мере по неисплаћеном износу, који се добија када се иницијални износ увећа за обрачунату камату и умањи за извршене отплате. Изузетак постоји код обавеза намењених трговању и финансијских деривата, за чије процењивање је меродавна фер вредност.⁴³¹

Инвестиционе некретнине представљају посебну категорију материјалних фиксних средстава. То су некретнине које се држе у циљу изнајмљивања или остварења добитка по основу повећања њихове вредности. Након почетног признавања, према IAS 40, инвестиционе некретнине се мере или по моделу историјског трошка или по моделу фер вредности.⁴³² Уколико се користи модел историјског трошка, фер вредност инвестиционих некретнина треба да се обелодани у напоменама уз финансијске извештаје.⁴³³ На први поглед, приступ је исти као код IAS 16. Међутим, третман промена фер вредности, уколико се она користи за накнадно мерење некретнина, постројења, опреме и инвестиционих некретнина, није истоветан. О томе ће више бити речи у четвртом делу дисертације. Поред тога, постоји још једна разлика која се односи на тренутак мерења. Код инвестиционих некретнина је меродавна фер вредност на дан биланса, па зато нема накнадних отписа и обезвређења. Код осталих некретнина, постројења и опреме ревалоризација не мора да се врши на дан биланса, већ може и на неки ранији дан.

Биолошка средства и пољопривредни производи убрани од њих се након почетног признавања мере на исти начин као и приликом њиховог иницијалног вредновања, тј. по фер вредности умањеној за процењене трошкове продаје, при чему за биолошка средства важи захтев да се фер вредност може утврдити.

Сличан случај примене фер вредности среће се у IFRS 5 – Стална средства намењена продаји и пословања која престају (IFRS 5 – Non-current Assets Held for Sale and Discounted Operations). Пре свега, треба напоменути да, према овом стандарду, стално средство или групу сталних средстава коју менаџмент намерава да прода треба приказати у оквиру обртних средстава.⁴³⁴ Након сврставања одређеног сталног средства или групе сталних средстава у категорију намењену продаји, њихово мерење се врши по књиговодственој вредности или фер вредности умањеној за трошкове продаје, у зависности од тога шта је ниже, односно фер вредности умањеној за трошкове расподеле у случају средстава класификованих као средства за расподелу власницима.⁴³⁵ Трошкови продаје су они трошкови који се директно могу приписати отуђењу фиксног средства или групе фиксних средстава, са изузетком финансијских расхода и пореза на добитак, а трошкови расподеле су они трошкови директно приписиви расподели, такође, изузимајући финансијске и пореске расходе.

---

⁴³¹ Обрадовић, В.М. (2016), *op. cit.*, стр. 155-156.

⁴³² International Accounting Standards Board (IASB), International Accounting Standard (IAS) 40 – *Investment Property*, London: IASB, paragraph 30.

⁴³³ Needles, В., Powers, М. (2013), *op. cit.*, p. 52.

⁴³⁴ IFRS 5 не важи за финансијске инструменте, средства осигурања, одложена пореска средства, пољопривредне производе, пензиона средства и инвестиционе некретнине.

⁴³⁵ International Financial Reporting Standard (IFRS) 5 – Non-current Assets Held for Sale and Discounted Operations, London: IASB, paragraph 15.

Основе мерења у контексту IAS 41 и IFRS 5 јесу засноване на фер вредности, али су ниже од ње⁴³⁶, зато што се фер вредност умањује за трошкове продаје односних средстава. Осим тога, за нето продајну вредност залиха, која се користи за билансирање залиха уколико је нижа од њиховог историјског трошка⁴³⁷, се може помислити да је фер вредност. Међутим, као што је већ раније речено, износ који ентитет очекује да оствари продајом залиха не мора да буде једнак њиховој фер вредности. Такође, то је износ везан за конкретан ентитет, за разлику од фер вредности која није везана за конкретан ентитет. Нето продајна вредност је вероватно приближна фер вредности залиха намењених даљој продаји, али превазилази фер вредност залиха недовршене производње и залиха материјала.⁴³⁸

Иако се за накнадно мерење права на употребу средства, према IFRS 16, користи модел трошка, постоје два изузетка, у којима треба користити фер вредност, и то: (1) уколико се ради о инвестиционим некретнинама и (2) уколико се ради о некретнинама, постројењима и опреми мереним по моделу ревалоризације.⁴³⁹

Четврти вид примене фер вредности према IFRS јесте приликом утврђивања надокнадивог износа средстава, односно приликом испитивања смањења вредности имовине. У суштини, проблематика умањења вредности је садржана у свим IFRS који тангирају средства⁴⁴⁰, али најважнији IFRS, којим је прописано тестирање умањења вредности имовине, је IAS 36. У делокруг (опсег) овог стандарда спадају углавном фиксна средства, као што су земљиште, грађевински објекти, машине и опрема, инвестиционе некретнине мерене по историјском трошку, нематеријална улагања, goodwill, улагања у зависна предузећа, придружене и заједничке ентитете мерена по историјском трошку и ревалоризована средства у складу са IAS 16 и IAS 38.⁴⁴¹ Остала средства која се вреднују по фер вредности и редовно ревалоризују су изван делокруга IAS 36, као и сва умањења њихове вредности која се могу признати приликом њихове редовне процене.⁴⁴² На пример, у IAS 2, такође, постоји захтев у чијој основи је, у суштини, испитивање умањења вредности средстава (у том случају ради се о залихама). Наиме, уколико тржишна вредност залиха падне испод историјског трошка, као и у случајевима када се залихе

---

⁴³⁶ Cairns, D. (2006), *op. cit.*, p. 10.

⁴³⁷ *Правило по коме се залихе процењују по историјском трошку или тржишној вредности, у зависности од тога шта је ниже, не важи увек, јер се одређене специфичне категорије залиха (залихе пољопривредних и шумских производа и минералних сировина које се налазе у поседу њихових произвођача, као и залихе робе брокера и дилера, који купују робу ради даље продаје) вреднују по тржишној вредности, чак и ако је она изнад историјског трошка. Наведена одступања постоје према IAS 2 и Међународном стандарду финансијског извештавања за мале и средње ентитете, док према америчким GAAP изузетак постоји само у случају племенитих метала.* Наведено према: Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2016а), *op. cit.*, стр. 52.

⁴³⁸ Cairns, D. (2007), *op. cit.*, p. 14.

⁴³⁹ International Accounting Standards Board (IASB), International Financial Reporting Standard (IFRS) 16 – *Leasing*, London: IASB, paragraphs 29, 34, 35.

⁴⁴⁰ Cairns, D. (2007), *op. cit.*, p. 19.

⁴⁴¹ IASPlus, IAS 36 – Impairment of Assets, доступно на: <https://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias36> (13.06.2017)

⁴⁴² Woodward, C. (2007), Use of fair values in impairment testing, in: Walton, P. (Ed.). *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, p. 385.

оштете или постану застареле, врши се једнократни отпис залиха. На тај начин се њихова вредност своди са историјског трошка на нижу нето продајну вредност.⁴⁴³

Основни принцип садржан у IAS 36 јесте да књиговодствена вредност средства, као вредност по којој је средство приказано у билансу након одузимања исправки вредности и евентуалних губитака због умањења вредности од његове почетне вредности, не треба да буде виша од његовог надокнадивог износа. Надокнадиви износ је фер вредност средства умањена за трошкове отуђења или његова употребна вредност, у зависности од тога која је виша. То значи да се умањење вредности средства признаје онда када је његов надокнадив износ нижи од његове књиговодствене вредности. Другим речима, све док се сматра да се једно средство може претворити у новчану вредност већу од његове књиговодствене вредности или једнаку његовој књиговодственог вредности, неће се признавати умањење његове вредности. У супротном, књиговодствена вредност се редуцира и средство се приказује по надокнадивом износу.⁴⁴⁴ На крају сваког извештајног периода, ентитет процењује да ли постоји индикација за умањење вредности одређених средстава, полазећи од бројних интерних (на пример, доказ да је средство застарело или да поседује физичка оштећења) и екстерних индикатора (на пример, уколико је тржишна вредност средства смањена знатно више него што се претпостављало према редовним околностима) умањења вредности. У случају нематеријалних улагања са неограниченим корисним веком трајања, нематеријалних улагања која још увек нису доступна за коришћење и goodwill-а стеченог у пословној комбинацији, без обзира на то да ли постоје индикације за умањење вредности, на крају сваке године се врши утврђивање њиховог надокнадивог износа и његово поређење са њиховом књиговодственом вредношћу.⁴⁴⁵

Уколико интерни и екстерни индикатори указују на смањење вредности, а након утврђивања надокнадивог износа, може се констатовати да ли је дошло до смањења вредности, и то поређењем надокнадивог износа са књиговодственом вредношћу. Међутим, проблем настаје онда када се надокнадива вредност појединачног средства не може утврдити зато што средство не генерише приливе готовине који су у највећој мери независни од прилива готовине по основу осталих средстава, па је немогуће утврдити његову употребну вредност и када фер вредност умањена за трошкове отуђења не може бити коришћена као надокнадив износ зато што употребна вредност може бити знатно већа него фер вредност умањена за трошкове отуђења средства. У таквим околностима, IAS 36 захтева да се испитивање умањења вредности средстава врши на нивоу тзв. јединице која генерише готовину (cash-generating unit level – CGU level) која представља „најмању препознатљиву групу средстава која генерише приливе готовине, који су у највећој мери независни од прилива готовине других средстава или група средстава“.⁴⁴⁶ У том смислу се полази од тога да се многа средства не експлоатишу самостално, већ да се користе као део неке групе средстава сачињавајући тако пословање. Сходно томе, уколико

---

⁴⁴³ Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2016а), *op. cit.*, стр. 51.

⁴⁴⁴ Walton, P. (2011), *op. cit.*, p. 95.

⁴⁴⁵ Melville, A. (2011), *op. cit.*, pp. 119-120.

⁴⁴⁶ *Ibid.*, p. 124.

желимо да измеримо њихове новчане токове, треба узети у обзир сва средства која генеришу новчане токове.⁴⁴⁷

Из претходно реченог се уочава да се фер вредност користи приликом утврђивања надокнадивог износа средства. То је још један пример њене употребе према IFRS, при чему се ради о износу који није „чиста“ фер вредност, већ износ који настаје умањењем фер вредности за трошкове отуђења одређеног средства.

Разматрање случајева примене фер вредности у контексту IFRS, као и познавање овог сета стандарда финансијског извештавања, показује да „није истина да IFRS захтевају мерење свих средстава и обавеза по фер вредности. Такође, далеко је од истине да IFRS захтевају мерење свих финансијских средстава и финансијских обавеза по фер вредности“.⁴⁴⁸ Модел који заступа IASB се може означити као мешовити модел, јер представља комбинацију више мерних атрибута, али, пре свега, комбинацију историјског трошка и фер вредности. У основи мешовитог модела налази се покушај да се најбоље искористе све предности фер вредности уз задржавање историјског трошка тамо где не постоје услови за примену фер вредности. На тај начин се изражава став да квалитетне финансијске информације, у актуелним глобалним околностима, не могу бити генерисане искључивом применом само једног мерног атрибута. Осим тога, пружањем могућности избора између историјског трошка и фер вредности, у појединим случајевима, састављачима финансијских извештаја омогућено је да пронађу модел мерења који најбоље одражава потребе корисника њихових финансијских извештаја. Другим речима, омогућено им је проналажење оптималног микса рачуноводства историјског трошка и рачуноводства фер вредности.⁴⁴⁹

2.2. Фер вредност у Општеприхваћеним рачуноводственим принципима САД

Пошто је дефиниција фер вредности према SFAS 157⁴⁵⁰ иста као и дефиниција фер вредности према IFRS 13, већина излагања о фер вредности, као мерном атрибуту у финансијском извештавању према IFRS, која су дата у претходном делу дисертације, важе и на овом месту и зато неће бити поновљена. Полазећи од обима GAAP САД у односу на IFRS⁴⁵¹, њихово целокупно разматрање превазилази оквире ове докторске дисертације. С обзиром на то, циљ овог дела дисертације није навођење свих ситуација у којима се примењује фер вредност према америчким GAAP, већ само оних које су, према нашем мишљењу, најзначајније у контексту њиховог поређења са IFRS. Разлике између IFRS и GAAP САД у примени фер вредности биће размотрене у делу дисертације који је посвећен фер вредности и конвергенцији стандарда финансијског извештавања.

⁴⁴⁷ Видети шире у: Walton, P. (2011), *op. cit.*, pp. 95-97; Melville, A. (2011), *op. cit.*, pp. 124-128.

⁴⁴⁸ Cairns, D. (2007), *op. cit.*, p. 23.

⁴⁴⁹ Обрадовић, В.М. (2016), *op. cit.*, стр. 158.

⁴⁵⁰ IFRS 13 је у великој мери усклађен са SFAS 157 (накнадно кодификован као ASC 820). Међутим, постоје одређене разлике у погледу обелодањивања, као и разлике у стилу изражавања, које не утичу на практичну примену стандарда. Наведено према: KPMG (2011), *First Impressions: Fair value measurement*, London: KPMG IFRG Limited, p. 45.

⁴⁵¹ IFRS садрже око 2.500 страница, што је око 15% GAAP САД, Наведено према: Needles, B., Powers, M. (2013), *op. cit.*, p. 37.

Као и IFRS 13, ASC 820 не прописује када треба користити тај мерни атрибут, већ дефинише фер вредност, пружа оквир за њено мерење и прописује листу неопходних обелодањивања о мерењу по фер вредности. Осим тога, његовим објављивањем није проширена листа позиција које се мере по фер вредности, већ је прописан оквир који треба уважавати када неки други стандарди захтевају употребу фер вредности. Пре публикација овог стандарда постојало је више дефиниција фер вредности и недовољно смерница за њихову примену. То је утицало на неконзистентност у мерењу по фер вредности и учинило комплекснијом⁴⁵² примену GAAP САД. Последице томе, развој ASC 820 је био подстакнут тежњом за повећањем конзистентности и упоредивости у мерењу по фер вредности, као и проширењем обелодањивања у том смислу.⁴⁵³ Чини се да су то разлози због којих се ASC 820 у литератури означава као „полазна тачка за тешке процене вредности“.⁴⁵⁴

Генерално, за GAAP САД се сматра заступају историјски трошак, као мерни атрибут у финансијском извештавању, при чему постоји пуно примера у којима се захтева или допушта одступање од њега (историјског трошка) у одређеним околностима. Примена фер вредности се третира као одступање од концепта историјског трошка. Као карактеристичне, наводе се ситуације у којима је историјски трошак једнак нули или је његова вредност веома варљива. На пример, многи деривативни финансијски инструменти имају текућу (фер) вредност која се може мерити милионима долара, а њихов историјски трошак је једнак нули или је занемарљив. Уколико се њихова вредност не евидентира, то може збунити инвеститоре. Зато SFAS 133⁴⁵⁵ захтева примену фер вредности за све уговорене деривативне финансијске инструменте.⁴⁵⁶ Уколико посматрамо финансијска средства и обавезе у целини, и према GAAP САД и IFRS, већина ових категорија се мери по фер вредности. На пример, према SFAS 115⁴⁵⁷ и SFAS 133, као и IAS 39, хартије од вредности намењене трговању и деривативни финансијски инструменти се вреднују по фер вредности, при чему се добици или губици од њиховог поновног вредновања укључују у нето резултат периода. Рачуноводствени третман хартија од вредности које се држе до рока доспећа, такође, је исти према ова два сета стандарда. За њихово мерење се не користи фер вредност, већ историјски трошак.⁴⁵⁸

Пословне комбинације су следећи пример у коме је примена фер вредности према америчким GAAP слична са њеном применом према IFRS. Подсећања ради, стичалац у пословној комбинацији стечена средства и обавезе признаје по њиховој фер вредности на

---

⁴⁵² Holzmann, O.J., Robinson, T. (2007), Fair Value Measurements, *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 18, No. 2, p. 89.

⁴⁵³ Previts, G.J., Flesher, D.L. (2015), Financial accounting and reporting in the United States of America – 1820 to 2010, in: Jones, s. (Ed.). *The Routledge Companion to Financial Accounting Theory*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 72-73.

⁴⁵⁴ Fuglister, J., Bloom, R. (2008), Analysis of SFAS 157, *Fair Value Measurements: Starting Point for Making Difficult Valuations*, *The CPA Journal*, Vol. 78, No. 1, p. 36.

⁴⁵⁵ SFAS 133 је кодификован као ASC 815 – *Derivatives and Hedging*.

⁴⁵⁶ Jensen, R.E. (2007), Fair value accounting in the USA, in: Walton, P. (Ed.). *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 300-301., p. 307.

⁴⁵⁷ SFAS 115 је кодификован као ASC 320 – *Investments—Debt and Equity Securities*.

⁴⁵⁸ Menicucci, E. (2015), *op. cit.*, p. 43.

дан стицања⁴⁵⁹, што се захтева како према IFRS 3, тако и према америчком SFAS 141 – Пословне комбинације (SFAS 141 – Business Combination)⁴⁶⁰. SFAS 141 је у литератури означен као револуционаран стандард зато што се, пре његовог публикавања, нематеријална улагања нису признавала одвојено од goodwill-а у пословним комбинацијама. FASB је указао на потребу многих инвеститора за бољим информацијама о нематеријалним улагањима, чији је значај дошао до изражаја у „економији знања“. Поменути стандард захтева да се нематеријална улагања стечена у пословној комбинацији вреднују по износу који је заснован на њиховој фер вредности.⁴⁶¹

SFAS 159 – Опција фер вредности за финансијска средства и финансијске обавезе (SFAS 159 – The Fair Value Option for Financial Assets and Financial Liabilities)⁴⁶², такође, се сматра значајним коракom у развоју рачуноводства фер вредности према GAAP САД. Према овом документу, извештајни ентитети се могу одредити за континуирано мерење финансијских средства или финансијских обавеза које су претходно мерене користећи неку другу основу мерења (на пример, историјски трошак) по фер вредности. Уколико, на пример, посматрамо финансијска средства, примена SFAS 159 значи да ако фер вредност неког средства порасте изнад његовог историјског трошка, долази до признавања нереализованог добитка и приказивања средства по његовој фер вредности, тј. до приказивања средства по износу већем од историјског трошка. Овакав рачуноводствени третман није био присутан у рачуноводству историјског трошка.⁴⁶³ Полазећи од става да већина финансијских средстава и обавеза испуњава услове за тзв. опцију фер вредности према SFAS 159⁴⁶⁴, јасно је због чега се од њега очекивало да прошири примену фер вредности.⁴⁶⁵ Осим претходно реченог, треба напоменути да је „једном изабрана опција фер вредности неопозива“.⁴⁶⁶

Као и према IFRS, фер вредност има своју улогу приликом испитивања смањења вредности средстава и према GAAP САД. У SFAS 144 – Рачуноводствени третман обезвређења или диспозиције фиксних средстава (SFAS 144 – Accounting for the Impairment or Disposal of Long-Lived Assets)⁴⁶⁷ се наводи да се губитак по основу умањења вредности одређеног фиксног средства (или групе фиксних средстава) признаје када је његова књиговодствена вредност већа од његове фер вредности. То је случај када књиговодствена вредност фиксног средства (или групе фиксних средстава) није надокнадива, тј. када она превазилази суму недисконтованих новчаних токова који се очекују од употребе средства (или групе фиксних средстава) или његовог евентуалног

---

⁴⁵⁹ Grant Thornton (2016), *Comparison between U.S. GAAP and International Financial Reporting Standards*, Chicago: Grant Thornton LLP, p. 168.

⁴⁶⁰ SFAS 141 је кодификован као ASC 805 – Business Combinations.

⁴⁶¹ Shortridge, R.T., Schroeder, A., Wagoner, E. (2006), Fair-Value Accounting – Analyzing the Changing Environment, *The CPA Journal*, Vol. 76, No. 4, p. 37.

⁴⁶² SFAS 159 је кодификован као ASC 825 – Financial Instruments.

⁴⁶³ Zack, G.M. (2009), *Fair Value Accounting Fraud: New Global Risks and Detection Techniques*, Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., p. 14.

⁴⁶⁴ Ibid.

⁴⁶⁵ Previts, G.J., Flesher, D.L. (2015), *op. cit.*, p. 73.

⁴⁶⁶ Ratcliffe, T.A. (2007), The Finer Points of Fair Value: FASB 159 opens up options, *Journal of Accountancy*, Vol. 204, No. 6, p. 59.

⁴⁶⁷ SFAS 144 је кодификован као ASC 360 – Property, Plant and Equipment.

отуђења, односно отуђења групе фиксних средстава.⁴⁶⁸ SFAS 144 је сличан IFRS 5 у погледу мерења фиксног средства намењеног продаји, односно тзв. групе за отуђење (disposal group). Као и према IFRS 5, фиксно средство или група за отуђење намењена продаји се мере по нижем од следећа два износа: њиховој књиговодственој вредности или фер вредности умањеној за трошкове продаје.⁴⁶⁹

Размена немонетарних средстава се према GAAP САД, генерално, евидентира по фер вредности. Међутим, изузеци постоје уколико се фер вредност средстава не може утврдити, уколико трансакција нема комерцијалну суштину и уколико се ради о трансакцији размене којом се омогућава продаја купцима.⁴⁷⁰ Овај случај примене фер вредности има одређене сличности са њеном применом према IAS 16 и IAS 38 у контексту набавке једне или више ставки фиксних средстава у замену за неновчано средство или средства или за комбинацију новчаних и неновчаних средстава.

Посматрајући мерење материјалних фиксних средстава према GAAP САД, може се издвојити још један пример примене фер вредности. Фер вредност умањена за трошкове отуђења се може користити за мерење пољопривредних производа, под условом да је нижа од историјског трошка и уколико су испуњени одређени услови. Као основа за мерење биолошких средстава се користи историјски трошак или тржишна вредност, у зависности од тога шта је ниже.⁴⁷¹

Корисник финансијског лизинга, који приликом састављања финансијских извештаја респектује америчке GAAP, почетно мерење средстава и обавеза по том основу извршиће на исти начин као и корисник финансијског лизинга који респектује IAS 17. То значи да ће се њихово почетно признавање извршити по садашњој вредности минималних плаћања па основу лизинга или по фер вредности закупуљеног средства, уколико је она нижа. Разлика која се јавља код ове врсте лизинга је терминолошке природе. Наиме, финансијски лизинг се према GAAP САД означава као капитални.⁴⁷²

Као још један пример мерења по фер вредности, који је истоветан према GAAP САД и IFRS, наводимо и мерење производа или услуга примљених у трансакцији плаћања акцијама. Према оба поменута сета стандарда финансијског извештавања, њихово мерење се врши по фер вредности.⁴⁷³

---

⁴⁶⁸ Financial Accounting Standards Board (FASB) (2001) – Statement of Financial Accounting Standards No. 144 – *Accounting for the Impairment or Disposal of Long-Lived Assets*, paragraph 7.

⁴⁶⁹ Ibid., paragraph 34.

⁴⁷⁰ Grant Thornton (2016), *op. cit.*, p. 32.

⁴⁷¹ KPMG (2015), *IFRS compared to US GAAP: An overview*, London: KPMG IFRG Limited, p. 47.

⁴⁷² Grant Thornton (2016), *op. cit.*, p. 55.

⁴⁷³ KPMG (2015), *op. cit.*, p. 72.

2.3. Фер вредност у регулаторном оквиру Европске уније

Европска унија (ЕУ) нема јединствени регулаторни оквир финансијског извештавања. Генерално, унутар ЕУ постоји онолико регулаторних оквира финансијског извештавања колико има и држава чланица. Улога институција ЕУ се састоји у дефинисању граница у којима државе чланице развијају своје системе финансијског извештавања, при чему је државама остављен значајан степен слободе. Главне области у којима се манифестују разлике између националних регулаторних оквира финансијског извештавања унутар ЕУ су: (1) опсег примене IFRS и (2) садржина националних стандарда, који важе за оне компаније које не примењују IFRS.⁴⁷⁴

Као део Акционог плана финансијских услуга (Financial Services Action Plan), Европска комисија је 2001. године објавила намеру да ће, почев од јануара 2005. године, захтевати да све компаније, чије се хартије од вредности котирају на берзама унутар ЕУ, за састављање консолидованих финансијских извештаја примењују IFRS. Овај захтев је, на предлог Европске комисије, формално прописан у јуну 2002. године од стране Европског парламента и Министарског савета ЕУ, при чему је земљама чланицама допуштено да обавезу примене IFRS прошире и на компаније које се не котирају на берзама, као и на појединачне финансијске извештаје. То је био значајан подстицај за усвајање IFRS у Европи.⁴⁷⁵ Одлука институција ЕУ о усвајању IFRS донета је са циљем повећања конкурентности европских тржишта капитала. Њено доношење произвело је очекивање да ће употреба тог сета стандарда финансијског извештавања донети квалитетне и упоредиве информације учесницима на поменутиим тржиштима, при чему је то био „први пут да једна тако велика и развијена економска групација признаје IFRS као званичне стандарде“.⁴⁷⁶

Захтев садржан у поменутој одлуци европских власти из 2002. године се може означити као минималан, у смислу да мора бити испоштован од стране свих држава чланица. Међутим, државе чланице су искористиле своје право да прошире опсег примене пуне верзије IFRS, али су то учиниле на различите начине.⁴⁷⁷ У том смислу, могу се разликовати три подручја примене IFRS у ЕУ:⁴⁷⁸

1. као основе за састављање појединачних финансијских извештаја котираних компанија (у више од половине земаља ЕУ пуна верзија IFRS се користи као обавезна основа за састављање појединачних извештаја барем неких котираних

---

⁴⁷⁴ Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2015а), Стандарди финансијског извештавања у Европској унији и Србији – компаративна анализа, у: Јакшић, М., Стојановић-Алексић, В., Мимовић, П. (Ур.). *Економско-социјални аспекти прикључивања Србије Европској унији*, Крагујевац: Економски факултет Универзитета у Крагујевцу, стр. 417.

⁴⁷⁵ Whittington, G. (2005), The Adoption of International Accounting Standards in the European Union, *European Accounting Review*, Vol. 14, No. 1, p. 127.

⁴⁷⁶ Guggiola, G. (2010), IFRS Adoption In The E.U., Accounting Harmonization And Markets Efficiency: A Review, *International Business & Economics Research Journal*, Vol. 9, No. 12, pp. 99-100.

⁴⁷⁷ *Кипар је једина држава чланица ЕУ у којој је примена пуне верзије IFRS обавезна и за појединачне и за консолидоване финансијске извештаје свих компанија.*

⁴⁷⁸ Обрадовић, В.М. (2016), *op. cit.*, стр. 259-264.

компанија, у 7 земаља је допуштена примена пуне верзије IFRS барем неким котираним компанијама, док у 6 земаља њена примена није допуштена),

2. као основе за састављање консолидованих финансијских извештаја некотираних компанија (не постоји земља ЕУ у којој пуна верзија IFRS не чини барем допуштену основу за састављање консолидованих финансијских извештаја некотираних компанија, при чему је у 17 земаља примена пуне верзије IFRS обавезна барем за неке некотиране компаније) и
3. као основе за састављање појединачних финансијских извештаја некотираних компанија (у 13 земаља пуна верзија IFRS је обавезна основа за састављање појединачних финансијских извештаја барем неких некотираних компанија, а у 6 земаља некотиране компаније немају право да користе IFRS када састављају појединачне финансијске извештаје).

Имајући у виду претходно размотрени опсег примене IFRS у ЕУ, може се претпоставити да за предузећа која примењују тај сет стандарда финансијског извештавања важе сва ранија излагања о употреби фер вредности према IFRS. Међутим, чињеница да уградња IFRS у регулаторни оквир ЕУ није само формалност, нам говори да то није потпуно тачно. Наиме, процедура усвајања докумената који чине IFRS не подразумева само њихово превођење, него и њихову евалуацију, након које документ може бити: (а) усвојен у оригиналној (неизмењеној) форми, што се најчешће и догађа, (б) усвојен уз модификације или (в) одбачен. С обзиром на, пре свега могућност модификације и/или одбацивања докумената који чине IFRS, компаније из ЕУ које следе IFRS нису следбенице њихове оригиналне верзије, већ следбенице „IFRS усвојених на нивоу ЕУ“.⁴⁷⁹ У контексту примене фер вредности, пример који се најчешће наводи у литератури је модификација IAS 39. Измене овог стандарда из 2003. и 2004. године, које су, између осталог, донеле проширење употребе фер вредности приликом мерења финансијских средстава и обавеза у односу на верзију истог стандарда која је до тада важила, биле су повод за отпор европских власти. Европска комисија је предложила усвајање модификоване верзије стандарда, уз елиминисање спорних одредби у вези са рачуноводством хецинга и употребом фер вредности. Епилог наведеног процеса била је измена IAS 39 којом је употреба фер вредности ограничена само на ситуације у којима може бити поуздано утврђена.⁴⁸⁰ Ово није једини пример “борбе“ између ЕУ и IASB-а. У литератури се наводи и случај из 2008. године, када је ЕУ приморала IASB да измени правила рекласификације садржана у IAS 39. Значајно је приметити да су предмет спорења, у највећој мери, стандарди које одликује примена фер вредности.⁴⁸¹

IFRS 13 је у регулаторни оквир ЕУ уграђен у неизмењеној форми. Европска саветодавна група за финансијско извештавање (European Financial Reporting Advisory Group – EFRAG) је, на основу оцене прихватљивости овог стандарда на нивоу ЕУ, закључила да ће тај стандард (1) имати позитиван утицај на разумљивост, поузданост и

⁴⁷⁹ Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2015а), *op. cit.*, стр. 418.

⁴⁸⁰ Обрадовић, В.М. (2016), *op. cit.*, стр. 256.

⁴⁸¹ Nobes, С. (2015), IFRS Ten Years on: Has the IASB Imposed Extensive Use of Fair Value? Has the EU Learnt to Love IFRS? And Does the Use of Fair Value make IFRS Illegal in the EU? *Accounting in Europe*, Vol. 12, No. 2, pp. 161-162.

упоредивост финансијских извештаја, (2) допринети „верном и поштеном“ извештавању и (3) допринети остварењу општег добра у ЕУ. Имајућу и виду испуњеност управо наведених критеријума, предложила је Европској комисији, као органу са највишим ауторитетом за доношење одлуке о усвајању или одбацивању стандарда, усвајање IFRS 13.⁴⁸²

Компаније у ЕУ са правном формом друштва капитала које не примењују IFRS, као основу финансијског извештавања користе националне прописе (стандарде) базиране на рачуноводственој директиви ЕУ, која је донета у јуну 2013. године под ознаком 2013/34/ЕУ. Поменути директиву не треба схватити као обавезно национално право, већ као обавезујући захтев упућен државама чланицама да је претворе у национално право, тј. да је инкорпорирају у своје регулаторне оквире. Она није стандард, већ основ за постављање оквира у коме државе чланице могу да дефинишу сопствене (националне) стандарде.⁴⁸³

Актуелна рачуноводствена директива ЕУ је практично наследница IV Директиве, чија је прва верзија донета у 1978. години, и VII Директиве, чија је прва верзија донета у 1983. години. Иако су обе директиве, између осталог, имале за циљ хармонизацију рачуноводства унутар ЕУ, због њихове флексибилности, као и због променљивог окружења финансијског извештавања унутар чланица ЕУ, праксе финансијског извештавања унутар ЕУ су биле веома разнолике. У земљама у којима су главни финансијери компанија улагачи сопственог капитала (на пример, Велика Британија), финансијско извештавање се сматрало изузетно важним, при чему се акценат стављао на висок степен транспарентности. С друге стране, у земљама у којима доминира финансирање компанија кредитима (на пример, Француска и Немачка), финансијско извештавање се сматрало мање важним и карактерисало се мањим степеном транспарентности, у поређењу са земљама у којима доминира финансирање предузећа путем тржишта капитала.⁴⁸⁴ У контексту поређења финансијског извештавања на бази директива ЕУ и IFRS, значајно је поменути и једно емпиријско истраживање из 2001. године, којим су идентификоване бројне разлике између националних стандарда финансијског извештавања заснованим на директивама ЕУ, као и 80 разлика у кључним ставкама финансијских извештаја између рачуноводствених стандарда земаља чланица ЕУ и IFRS.⁴⁸⁵ Осим тога, процес имплементације директива у националне регулаторне оквире земаља чланица ЕУ, након доношења њихових првобитних верзија, каснио је по неколико година.⁴⁸⁶

---

⁴⁸² European Commission (2012), Endorsement of the IFRS 13 *Fair Value Measurement*: Introduction, background and conclusions, доступно на: http://ec.europa.eu/internal_market/accounting/docs/ias/effect-study-IFRS13_en.pdf (22.06.2017); О процедури усвајања IFRS у регулаторни оквир ЕУ видети шире у: Обрадовић, М.В. (2016), *op. cit.*, стр. 253-259.

⁴⁸³ Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2015а), *op. cit.*, стр. 418-419.

⁴⁸⁴ *Начин финансирања компанија није једино подручје у коме се испољавају разлике у процесу финансијског извештавања између земаља чланица ЕУ. На пример, разлике постоје и услед утицаја правног и пореског система, као и услед утицаја одређених културолошких фактора.*

⁴⁸⁵ Наведено према: Brackney, K.S., Witmer, P.R. (2005), The European Union's Role in International Standards Setting: Will Bums in the Road to Convergence Affect the SEC's Plans? *The CPA Journal*, Vol. 75, No. 11, p. 20.

⁴⁸⁶ Видети шире у: Haller, A., Kepler, J. (2002), Financial accounting developments in the European Union: past events and future prospects, *The European Accounting Review*, Vol. 11, No. 1, pp. 155-156.

Пре него што размотримо употребу фер вредности према актуелној рачуноводственој директиви ЕУ, неопходно је осврнути се на улогу тзв. Директиве о фер вредности (The Fair Value Directive), која је донета 27. септембра 2001. године, као допуна IV и VII Директиве и Директиве банкарских рачуна. Ова директива је била неопходна како би се обезбедило да се компаније, које примењују IAS, у суштини, и даље придржавају рачуноводствених директива ЕУ. У том смислу, Европска комисија је заступала став да нема потребе за устручавањем од амандмана постојећих директива, како би се оне усагласиле са IAS.⁴⁸⁷ Пошто је као главни „камен спотицања“ означен IAS 39, зато што је представљао значајно одступање од историјског трошка, који је IV Директивом прописан као примарна основа за мерење средстава и обавеза⁴⁸⁸, Директива о фер вредности је требало да „успостави повезаност између европских рачуноводствених директива и одредби IAS 39“⁴⁸⁹.

Допуне рачуноводствених директива ЕУ, које су биле предвиђене Директивом о фер вредности, односиле су се на то да чланице ЕУ могу да допусте или захтевају мерење неких финансијских средстава и финансијских обавеза по фер вредности за сврхе састављања консолидованих финансијских извештаја, као и на могућност да се примена фер вредности захтева или допусти за мерење неких финансијских средстава и финансијских обавеза за сврхе састављања појединачних финансијских извештаја. Као резултат ових опција, Директива о фер вредности је унутар ЕУ имплементирана на више начина.⁴⁹⁰ Допуне рачуноводствених директива, у контексту Директиве о фер вредности, нису подразумевале потпуну замену историјског трошка са фер вредношћу, као основном мерења за сврхе финансијског извештавања, већ његову допуну, нарочито због тога што није постојао међународни консензус око тога да ли је фер вредност одговарајућа основа мерења у свим случајевима.⁴⁹¹

Актуелна рачуноводствена директива ЕУ, између осталих питања везаних за форму и садржину годишњих рачуна, садржи и општа начела (принципе) финансијског извештавања. Члан 6 ове директиве прописује 10 општих начела (принципа) финансијског извештавања. Једно од начела захтева да се ставке признате у годишњим финансијским извештајима мере у складу са принципом набавне вредности или цене коштања.⁴⁹² То значи да је, генерално, за мерење позиција финансијских извештаја меродаван историјски трошак. Међутим, рачуноводствена директива ЕУ даје право земљама чланицама да

---

⁴⁸⁷ Van Hulle, K., Hellemans, F. (2010), *Belgian and European Accounting Law 30 years after the Fourth EC Directive: A route planner in a landscape scattered with (a growing number of) crossroads*, in: Geens, K., Hoop, K.J. (Eds.). *The European Company Law Action Plan Revisited: Reassessment of the 2003 priorities of the European Commission*, Leuven: Leuven University Press, p. 237.

⁴⁸⁸ Ibid.

⁴⁸⁹ Schmidt, A. (2014), *Fair Value Accounting and the Financial Market Crisis*, Berlin: epubli GmbH, p. 71.

⁴⁹⁰ The Institute of Chartered Accountants in England and Wales (ICAEW). (2007), *EU Implementation of IFRS and the Fair Value Directive: A report for the European Commission*, London: ICAEW Financial Reporting Faculty, pp. 13-16.

⁴⁹¹ European Commission (2001), *Financial reporting: Commission welcomes adoption of fair value accounting Directive*, доступно на: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-01-770_en.htm (22.06.2017)

⁴⁹² European Parliament and Council (2013), *Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council*, L 182/30.

пропишу или допусте:⁴⁹³ (1) ревалоризацију фиксних средстава и (2) процењивање одређених позиција средстава и обавеза по фер вредности.

Одступајући од горепоменутог принципа набавне вредности или цене коштања, државе чланице ЕУ могу за сва предузећа или за одређене врсте предузећа да захтевају или допусте мерење фиксних средстава по ревалоризованим износима, односно по моделу ревалоризације (члан 7). Уколико се националним регулаторним оквиром захтева или допушта ревалоризација фиксних средстава, потребно је прописати правила за њену примену. Позитивна разлика између ревалоризованог износа неког фиксног средства и његове набавне вредности или цене коштања се приказује у билансу стања у оквиру позиције ревалоризационе резерве. Рачуноводственом директивом ЕУ је прописано да се ниједан део ревалоризационих резерви не сме расподелити. Пошто тако формиране ревалоризационе резерве, у суштини, представљају нереализоване добитке, њихова расподела је могућа тек онда када постану реализоване.

Одступање од принципа набавне вредности или цене коштања се може уочити и у члану 8 рачуноводствене директиве ЕУ. Овим чланом се предвиђа да државе чланице могу за сва предузећа или за одређене врсте предузећа да захтевају или допусте (1) мерење финансијских инструмената, укључујући и деривативне финансијске инструменте, по фер вредности и (2) мерење одређених категорија средстава различитих од финансијских инструмената по износима који се утврђују позивањем на њихову фер вредност. Примена ова два захтева или могућности може се ограничити само на консолидоване финансијске извештаје.

Финансијски инструменти који се могу мерити по фер вредности су обавезе које се држе као део портфолија намењеног трговању и изведени финансијски инструменти. Мерење по фер вредности се не примењује на (1) недеривативне финансијске инструменте који се држе до рока до доспећа, (2) зајмове и потраживања који нису намењени трговању и (3) улагања у зависне, придружене и заједнички контролисане ентитете, власничке инструменте капитала које је емитовало предузеће, уговоре за потенцијалну накнаду у оквиру пословне комбинације и остале финансијске инструменте са посебним карактеристикама. Државе чланице могу допустити или захтевати признавање, мерење и обелодањивање о финансијским инструментима у складу са IFRS.

У случају финансијских инструмената за које се може поуздано идентификовати тржиште, фер вредност је њихова тржишна вредност. Уколико се тржишна вредност неког финансијског инструмента не може поздано утврдити, али се може утврдити за његове саставне делове или за сличне финансијске инструменте, тржишна вредност се може извести из његових саставних делова или на основу фер вредности сличних инструмената. Што се тиче финансијских инструмената за које се не може поуздано идентификовати тржиште, фер вредност проистиче из општеприхваћених модела и техника вредновања, под условом да такви модели и технике обезбеђују њену разумну процену. Финансијски инструменти који се не могу мерити ни на један од претходно описаних начина, мере се у складу са принципом набавне вредности у мери у којој је мерење по тој основи могуће.

---

⁴⁹³ Ibid., L 182/30-182/32.

2.4. Фер вредност и конвергенција стандарда финансијског извештавања

Термин „конвергенција“ први пут се помиње у XVII веку и потиче од латинске речи *convergere*, која је спој речи *con*, што значи „заједно“, и *vergere*, што значи „нагињати се“.⁴⁹⁴ Може се срести у различитим наукама, као што су математика, биологија, информатика, психологија и др. Генерално, под појмом конвергенција се подразумева кретање ка јединству и једнообразности. Уколико конвергенцију посматрамо са становишта стандарда финансијског извештавања, онда се ради о појму који подразумева „повећање упоредивости постојећих стандарда, тј. смањење или елиминисање разлика између њих, али не само прихватањем најбољих решења из постојећих стандарда, већ и развојем нових решења, односно рачуноводствених третмана (поступака) који не постоје ни у једном од постојећих стандарда.“⁴⁹⁵ Конвергенција није једнократни акт, већ процес који има своје трајање и чије окончање се не може предвидети са апсолутном тачношћу. Крајњи исход конвергенције стандарда финансијског извештавања треба да буде јединствен сет глобалних стандарда, а крајњи циљ јесте да компаније из различитих делова света користе исте принципе за признавање, мерење, приказивање, обелодањивање и консолидовање, односно да свој финансијски положај, успешност и новчане токове прикажу користећи исте рачуноводствене смернице.

Компаније широм света су годинама састављале финансијске извештаје у складу са стандардима који су имали карактер националних. Питање које се намеће јесте зашто је после толико година поштовања националних прописа за сврхе финансијског извештавања, светска јавност одједном почела да инсистира на спознаји и примени међународних прописа (стандарда). Најкраћи, а уједно и коректан одговор је да је „светска економија све више поларизована на мали и велики бизнис, а финансијско извештавање се, такође, поларизује као одговор на пословне потребе.“⁴⁹⁶ Конвергенција у области рачуноводства се помиње крајем двадесетог века. Наиме, престанком постојања IASC-а долази до запостављања до тада коришћеног термина „хармонизација“, а појавом IASB-а долази до прихватања термина „конвергенција“, како од IASB-а и FASB-а, тако и од неких националних доносилаца стандарда. Полазећи од тога да IFRS имају потенцијал да стекну статус глобалних стандарда, као и од неспорног квалитета америчких GAAP и значаја америчке економије и тржишта капитала, од посебне важности је пројекат конвергенције IFRS и GAAP САД. У том смислу, слободно можемо констатовати да од успеха конвергенције између ова два сета стандарда зависи глобална конвергенција стандарда финансијског извештавања која треба да резултира јединственим сетом квалитетних глобалних стандарда финансијског извештавања.

За разлику од већине земаља, које су пред собом имале избор између усвајања или одбацивања IFRS, САД су добиле прилику да значајно утичу на њихово обликовање. За конвергенцију IFRS и GAAP САД се може сматрати да је конвергенција у правом смислу речи, зато што се ради о двосмерном процесу, током којег се и IFRS мењају. У случају

⁴⁹⁴ Oxford Dictionaries – Language matters (2014), Definition of *convergere* in English, доступно на: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/converge>, (27.06.2017)

⁴⁹⁵ Обрадовић, В. (2011), *op. cit.*, стр. 149.

⁴⁹⁶ Walton, P. (2011), *op. cit.*, pp. 3-4.

већине других држава конвергенција се углавном своди на брже или спорије усвајање IFRS, што значи да се ради о једносмерном процесу током којег долази до измене само националних стандарда, али не и IFRS. Сходно томе, суштина актуелног процеса глобалне конвергенције стандарда финансијског извештавања се манифестује у (а) узајамном приближавању IFRS и GAAP САД и (2) трансформацији многих националних стандарда са циљем њиховог уједначавања са IFRS.⁴⁹⁷ Многе државе су усвојиле IFRS, неке су развијале сопствене стандарде по угледу на међународне, док неке намеравају у будућности да их усвоје. Чињеница је да су IFRS најзаступљенији рачуноводствени стандарди у светским размерама, као и да су најозбиљнији кандидат за стицање статуса јединствених глобалних стандарда, али никако не смемо занемарити значај америчких GAAP. Некадашњи председник IASB-а, David Tweedie, ову чињеницу објашњава на следећи начин: „Ми можемо имати међународне стандарде, али никад нећемо имати глобалне стандарде без САД. Осим тога, инпут САД у доношењу глобалних стандарда је веома важан.“⁴⁹⁸ Постоји мала вероватноћа да ће GAAP САД у будућности постати јединствени глобални сет стандарда финансијског извештавања. Међутим, време потребно за прихватање IFRS у САД, као основе финансијског извештавања, „вероватно ће се мерити деценијама, а не годинама.“⁴⁹⁹

Без обзира на ставове у релевантној литератури да су IFRS и GAAP САД сетови стандарда „више слични него различити“⁵⁰⁰, као и констатацију да „постоји само неколико важних случајева у којима GAAP САД долазе у сукоб са IFRS (IAS)“⁵⁰¹, неспорна чињеница је да извесне разлике постоје. Разумевање разлика између ова два сета стандарда кључ је за разумевање разлика између финансијских извештаја састављених на бази истих. Осим тога, њихово идентификовање и разумевање основ је активности које имају за циљ њихово смањење и елиминисање, што је суштина процеса конвергенције. У контексту фер вредности, нема суштинских разлика у погледу мерења фер вредности, тј. по питању како мерити фер вредност. То је резултат успешног окончања једног од тзв. заједничких пројеката, који су реализовали IASB и FASB. Циљ пројекта, који је у основи имао мерење по фер вредности, био је пружање смерница ентитетима у погледу мерења фер вредности средстава и обавеза онда када се то допушта или захтева неким другим стандардом.⁵⁰² Поред тога што је овим пројектом остварен значајан успех у погледу конвергенције између IFRS и GAAP САД, у литератури се сматра да је он имао позитиван

---

⁴⁹⁷ Obradović, V., Karapavlović, N. (2015b), The convergence between IFRS and U.S. GAAP: past and perspectives, in: Radosavljević, G. (Ed.), *Contemporary Issues in Economics, Business and Management – EBM 2014: Conference Proceedings*, Kragujevac: University of Kragujevac – Faculty of Economics, p. 507.

⁴⁹⁸ Kranacher, M. (2010), Bringing the World Together on One Standard: Getting the United States to Embrace IFRS – An interview with David Tweedie, IASB Chairman, *The CPA Journal*, Vol. 80, No. 10, p. 18.

⁴⁹⁹ Bogopolsky, A. (2015), Does IFRS Have a Future in the US? доступно на: <https://www.ifac.org/global-knowledge-gateway/business-reporting/discussion/does-ifrs-have-future-us> (27.06.2017)

⁵⁰⁰ Ampofo, A., Sellani, R. (2005), Examining the differences between United States Generally Accepted Accounting Principles (U.S. GAAP) and International Accounting Standards (IAS): Implications for the harmonization of accounting standards, *Accounting Forum*, Vol. 29, No. 2, p. 222.

⁵⁰¹ Стефановић, Р. (2004), Општеприхваћени рачуноводствени принципи GAAP САД: Основа међународног финансијског извештавања, *Финансије* (1-6), Београд: Министарство финансија Републике Србије, стр. 146.

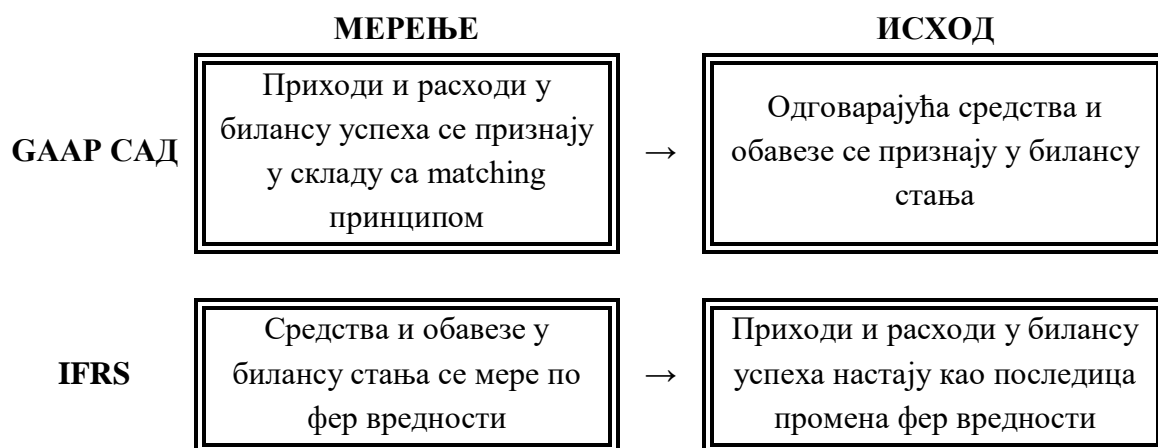
⁵⁰² IASPlus, Fair Value Measurement, доступно на: <https://www.iasplus.com/en/projects/completed/other/fvm> (27.06.2017)

утицај на квалитет IFRS, зато што су смернице за примену фер вредности значајно унапређене и учињене конзистентним између стандарда, а значајно су побољшана и обелодањивања.⁵⁰³

Међутим, једна од најзначајнијих концепцијских разлика између IFRS и GAAP САД се односи на подручје признавања и мерења позиција финансијских извештаја. Она се огледа у томе што су IFRS више оријентисани ка средствима и обавезама, а GAAP САД ка приходима и расходима. Последица превасходне оријентације IFRS ка средствима и обавезама је шира заступљеност концепта фер вредности у односу на GAAP САД, нарочито у ситуацијама када је фер вредност изнад историјског трошка.⁵⁰⁴ Иако се према оба сета стандарда финансијског извештавања периодични резултат утврђује према обрачунској основи она се имплементира на различите начине, што је последица различите превасходне оријентације IFRS и GAAP САД (видети Слику 7).

Слика 7. Имплементација обрачунске основе и утврђивање периодичног резултата према IFRS и GAAP САД

Извор: Needles, B., Powers, M. (2013), *International Financial Reporting Standards: An Introduction* (Third Edition), Mason: South-Western, Cengage Learning, p. 39.

Шира заступљеност фер вредности према IFRS у односу на GAAP САД може се илустровати кроз конкретне разлике између ових двају сетова стандарда финансијског извештавања. Оне су најизраженије код фиксних средстава. Једна од најзначајнијих конкретних разлика између IFRS и GAAP САД се односи на накнадно мерење некретнина, постројења и опреме. Према IFRS, за њихово накнадно мерење, постоји могућност избора између модела историјског трошка и модела ревалоризације, заснованог на фер вредности, док је према GAAP САД дозвољен само модел историјског трошка, док је модел заснован на фер вредности забрањен. Заговорници модела историјског трошка сматрају да су фер вредности непоуздане и, као такве, комплексне за ревизију, као и да се помоћу њих може управљати добитком. Ово су специфични аргументи који се односе на неприхватање модела ревалоризације у САД. С друге стране, неки аутори у САД подржавају увођење

⁵⁰³ Pacter, P. (2013), What Have IASB and FASB Convergence Efforts Achieved? *Journal of Accountancy*, Vol. 215, No. 2, p. 54.

⁵⁰⁴ Обрадовић, В.М. (2016), *op. cit.*, стр. 226.

модела фер вредности, поред историјског трошка, као опције за накнадно мерење некретнина, постројења и опреме. Своје ставове бране тиме да је фер вредност у складу са релевантношћу, као једном од фундаменталних квалитативних карактеристика финансијских информација. Насупрот томе, релевантност историјског трошка је под знаком питања, нарочито уколико се (стварна) вредност некретнина, постројења и опреме значајно повећала. Полазећи од тога да су снабдевачи капиталом примарни корисници финансијских извештаја, предвиђање новчаних токова им може бити олакшано уколико се за накнадно мерење некретнина, постројења и опреме користи фер вредност. Коначно, имајући у виду да се ради о средствима која имају дуг корисни век трајања и да се иста редовно ревалоризују за пореске сврхе у САД, постојеће смернице за мерење фер вредности могу бити примењене на некретнине, постројења и опрему без већих тешкоћа.⁵⁰⁵

За разлику од IFRS, GAAP САД не третирају инвестиционе некретнине као посебну категорију средстава⁵⁰⁶, што значи да не предвиђају модел фер вредности за њихово мерење. По питању инвестиционих некретнина, конвергенција није остварена, нити постоје изгледи да ће се остварити у блиској будућности.⁵⁰⁷

За мерење биолошких средстава, тј. живих животиња и биљака, према IFRS се користи фер вредност, односно набавна вредност (уколико фер вредност не може поуздано да се утврди) умањена за трошкове продаје. Према GAAP САД, као основа за мерење ових материјалних фиксних средстава користи се историјски трошак или тржишна вредност, у зависности од тога шта је ниже.⁵⁰⁸

Разлике у примени фер вредности између IFRS и GAAP САД присутне су и код мерења нематеријалних улагања. Према IFRS, мерење нематеријалних улагања у периодима након признавања по моделу заснованом на фер вредности је допуштено, али само ако постоји активно тржиште, док је њихово мерење по моделу заснованом на фер вредности према GAAP САД забрањено.⁵⁰⁹ Осим тога, према IFRS, претходно отписана нематеријална улагања могу бити ревалоризована навише ако се тестирањем годишњег обезвређења утврди раст њихове фер вредности, док према америчким стандардима, једном обезвређена нематеријална улагања, не могу више никада бити ревалоризована навише.⁵¹⁰

Листа свих конкретних разлика између IFRS и GAAP САД је прилично обимна и променљива, а претходно су размотрене само најзначајније разлике. Што се тиче разлика у погледу фер вредности, њихово смањење или потпуна елиминација зависи од спремности америчких регулатора да измене постојеће стандарде и приближе их или потпуно ускладе са међународним. Друга могућност је да се IFRS промене у супротном смеру. У крајњем, поменуте разлике би биле елиминисане потпуном уградњом IFRS у регулаторни оквир финансијског извештавања САД. Сматра се да је примена концепта

⁵⁰⁵ Sardone, D., Tyson, T. (2012), Upward Revaluation of Nonfinancial Assets: Should It Be Available in U.S. GAAP? *The CPA Journal*, Vol. 82, No. 11, pp. 26-30.

⁵⁰⁶ Обрадовић, В.М. (2016), *op. cit.*, стр. 229.

⁵⁰⁷ Racter, P. (2013), *op. cit.*, p. 56.

⁵⁰⁸ Обрадовић, В.М. (2016), *op. cit.*, стр. 227.

⁵⁰⁹ Ibid.

⁵¹⁰ Needles, B., Powers, M. (2013), *op. cit.*, p. 50.

фер вредности у супротности са правним, институционалним и политичким окружењем САД. Међутим, пошто је у одређеним IFRS примена фер вредности једна од опција, не мора да значи да би прелазак америчких компанија на IFRS уједно подразумевао ширу примену фер вредности.⁵¹¹ Иако су одређене разлике и даље присутне, не сме се занемарити учинак конвергенције IFRS и GAAP САД по питању начина мерења фер вредности. Зато се слажемо са мишљењем да „процес конвергенције треба да поштујемо због учињеног напретка у приближавању IFRS и GAAP САД, уместо да га критикујемо због разлика које још увек постоје“.⁵¹²

3. ПРИСТУПИ МЕРЕЊУ ФЕР ВРЕДНОСТИ

Извештајни ентитети треба да користе приступе мерењу фер вредности који су прикладни околностима у којима се врши њено мерење и за које располажу довољним обимом података. У том процесу, треба максимизирати тзв. „видљиве“ инпуте (observable inputs) и минимизирати тзв. „невидљиве“ инпуте (unobservable inputs). Инпути су претпоставке које би користили тржишни учесници приликом утврђивања цена средстава и обавеза, укључујући и претпоставке о ризику. „Видљиви“ инпути се развијају користећи податке са тржишта, као што су јавно доступне информације о актуелним догађајима и трансакцијама. Они одражавају претпоставке које би тржишни учесници користили приликом утврђивања цена средстава и обавеза. „Невидљиви“ инпути су инпути за које подаци са тржишта нису доступни. Они се развијају користећи најбоље доступне информације о претпоставкама које би тржишни учесници могли да користе приликом утврђивања цена средстава и обавеза. Инпуте коришћене за процену фер вредности и приступ/е њеном мерењу треба обелоданити у напоменама уз финансијске извештаје. Уколико се користе тзв. „невидљиви“ инпути, треба обелоданити и утицај мерења по фер вредности на резултат.⁵¹³

Приступ⁵¹⁴ мерењу фер вредности, који се могу користити према IFRS 13 и ASC 820, су: (1) тржишни приступ, (2) трошковни приступ и (3) приносни приступ. Одабрани приступ мерења треба примењивати конзистентно. Међутим, промена приступа или начина његове имплементације је оправдана уколико за последицу има мерење једнако репрезентативно као и пре промене, или репрезентативније мерење у датим околностима. То може бити случај уколико (1) дође до развоја нових тржишта, (2) нове информације постану доступне, (3) претходно коришћене информације нису више доступне, (4) дође до унапређења приступа мерењу или (5) дође до промене тржишних околности. Промена приступа мерењу фер вредности или начина његове имплементације рачуноводствено се

⁵¹¹ Hail, L., Leuz, C., Wysocki, P. (2010), Global Accounting Convergence and the Potential Adoption of IFRS by the U.S. (Part I): Conceptual Underpinnings and Economic Analysis, *Accounting Horizons*, Vol. 24, No. 3, p. 379.

⁵¹² McEnroe, J., Sullivan, M. (2014), Convergence Movement: Have There Been Benefits to the Convergence Process? *The CPA Journal*, Vol. 84, No. 1, p. 19.

⁵¹³ Обрадовић, В.М. (2016), *op. cit.*, стр. 165.

⁵¹⁴ У IFRS 13 и ASC 820 наведени приступи су означени као технике за вредновање (*valuation techniques*). У суштини, то значи да у оквиру сваког приступа постоји више техника за вредновање које могу бити коришћене у процесу мерења фер вредности.

третира као промена рачуноводствених процена.⁵¹⁵ Претходно поменути услови се односе на IFRS. Амерички ASC 820, као ситуације у којима је оправдано променити приступ или начин његове имплементације, предвиђа све оне поменуте у IFRS 13, осим промене тржишних околности. Рачуноводствени третман промене је исти као и према IFRS 13.⁵¹⁶

У основи тржишног приступа се налази коришћење цена и осталих релевантних информација генерисаних у тржишним трансакцијама са идентичним или сличним средствима и обавезама, или групама средстава и обавеза, као што су пословања. Технике вредновања које се могу сврстати под тржишни приступ, обухватају котиране цене на берзанским тржиштима, котиране цене на тржиштима дилера, тржишне мултипликаторе изведене из сета упоредивих средстава и матрично одређивање цена.⁵¹⁷ У многим државама, углавном са енглеском традицијом (као што су, на пример, Велика Британија, Аустралија, Канада, САД, Сингапур, Јужна Кореја) значајан део корпоративног финансирања се обавља посредством берзи. Осим тога, неке од тих земаља имају развијена тржишта за различите врсте средстава, као што су некретнине и опрема, а не само за хартије од вредности. Сходно томе, у њима влада мишљење да су цене на активним тржиштима најбоље мерило вредности и да, као такве, треба да имају примат приликом процене фер вредности путем тржишног приступа.⁵¹⁸ Као примери котираних цена на берзанским тржиштима, могу се навести цене власничких хартија од вредности и цене фјурчерса, а као примери цена на тржиштима дилера, могу се навести цене благајничких записа и цене хипотекарних хартија од вредности.⁵¹⁹ Одабир тржишних мултипликатора изведених из сета упоредивих средстава често захтева просуђивање и разматрање квалитативних и квантитативних фактора својствених мерењу. Као мултипликатор се најчешће користи однос тржишне капитализације и нето добитка умањеног за преференцијалне дивиденде. Међутим, то није увек и најбоље решење. Задовољавајућим мултипликатором сматра се и добитак пре камате, пореза и амортизације.⁵²⁰ Матрично одређивање цена је „математичка техника која се примарно користи за утврђивање вредности неких врста финансијских инструмената, као што су дужничке хартије од вредности, без ослањања искључиво на котиране цене појединачних хартија од вредности, већ узимањем у обзир односа хартија од вредности са другим котираним хартијама од вредности, које служе као репер“.⁵²¹ Генерално се сматра да се тржишни приступ често користи као примарни за вредновање финансијских средстава и финансијских обавеза, уколико су доступни видљиви инпути за иста или слична средства и обавезе. Такође, обично се користи и за вредновање некретнина, под условом да су

---

⁵¹⁵ International Accounting Standards Board (IASB), International Financial Reporting Standard (IFRS) 13 – *Fair Value Measurement*, London: IASB, paragraphc 65, 66.

⁵¹⁶ Financial Accounting Standards Board (FASB) (2007) – Statement of Financial Accounting Standards No. 157 – *Fair Value Measurements*, paragraph 20.

⁵¹⁷ KPMG (2013), *Fair Value Measurement: Questions and Answers*, London: KPMG IFRG Limited, pp. 31-32.

⁵¹⁸ Hanlin JR., W.A., Claywell, J.R. (2010), The market approach, in: Catty, J.P. (Ed.), *Guide to Fair Value under IFRS*, Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., p. 37.

⁵¹⁹ KPMG (2013), *op. cit.*, pp. 31-32.

⁵²⁰ Hanlin JR., W.A., Claywell, J.R. (2010), *op. cit.*, p. 45.

⁵²¹ International Accounting Standards Board (IASB), International Financial Reporting Standard (IFRS) 13 – *Fair Value Measurement*, London: IASB, Appendix B – paragraph B7.

доступне сличне трансакције или цене. Осим тога, тржишни приступ може бити коришћен као секундарни, у смислу оцене адекватности извршених процена фер вредности помоћу приносног приступа.⁵²²

Уколико се за мерење фер вредности користи трошковни приступ, онда фер вредност одражава износ који би тренутно био потребан за замену услужног капацитета средства. Тај износ се често означава као садашњи трошак замене.⁵²³ Посматрано из перспективе продавца, као учесника на тржишту, цена која би била примљена за средство је заснована на трошку купца, као учесника на тржишту, за стицање или изградњу средства упоредне користи које би заменило постојеће, уз прилагођавање за ефекат застарелости. Застарелост подразумева физичко оштећење, функционалну (технолошку) застарелост и економску застарелост.⁵²⁴ Суштина трошковог приступа је да купац, као тржишни учесник, не треба да плати за средство више од износа за који може бити замењен услужни капацитет тог средства. Сходно томе, трошак репродукције сличног средства представља горњу границу тржишне (фер) вредности средства чија се вредност процењује. Трошковни приступ је нарочито погодан за недавно изграђене некретнине, зато што су оне мало описане, а трошкови репродукције су вероватно слични стварно насталим издацима. Што се тиче старијих некретнина, трошковни приступ је прикладан уколико су доступни поуздани подаци о процесу отписивања и процењеним трошковима репродукције. Примена трошковог приступа није пожељна уколико је: (1) предмет процене јединствен, (2) процењивање трошкова и процеса отписивања непоуздано и (3) тржишна вредност у малој вези за актуелним текућим трошковима.⁵²⁵ У IFRS 13 се наводи да се трошковни приступ у многим случајевима користи за мерење опипљивих средстава која се користе у комбинацији са другим средствима или са другим средствима и обавезама.

Употреба приносног приступа за мерење фер вредности подразумева конвертовање будућих износа (на пример, новчаних токова или прихода и расхода) у јединствен текући, тј. дисконтовани износ. То значи да тако мерене фер вредности одражавају текућа тржишна очекивања о тим будућим износима. Технике вредновања, у оквиру приносног приступа су:⁵²⁶

- технике садашње вредности које су, иначе, детаљно објашњене и у IFRS13 и ASC 820; најчешће се користе за процењивање дужничких хартија од вредности чији обим трговања је веома мали,

⁵²² PricewaterhouseCoopers (2015), *Fair value measurements*, Delaware: PricewaterhouseCoopers LLP, pp. 4-20.

⁵²³ Без обзира на то што је у IFRS 13 и ASC 820 наведено да је трошковни приступ заснован на текућем трошку замене, разумевање трошкова репродукције ће пружити добру основу за разумевање трошка замене. Усклађивање трошкова репродукције и трошка замене ће, такође, пружити основу за разумевање и квантификације застарелости. Наведено према: Zyla, M.L. (2010), *Fair Value Measurements: Practical Guidance and Implementation*, Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., p. 118.

⁵²⁴ International Accounting Standards Board (IASB), International Financial Reporting Standard (IFRS) 13 – *Fair Value Measurement*, London: IASB, Appendix B – paragraphs B8-B9.

⁵²⁵ Chen, Y., Barreca, S.L. (2010), The cost approach, in: Catty, J.P. (Ed.), *Guide to Fair Value under IFRS*, Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., pp. 19-20.

⁵²⁶ KPMG (2013), *op. cit.*, p. 32; International Accounting Standards Board (IASB), International Financial Reporting Standard (IFRS) 13 – *Fair Value Measurement*, London: IASB, Appendix B – paragraph B11.

- модели одређивања цена опција, као што су „Black-Scholes-Merton“ модел и биномна формула за утврђивање вредности опција; они се најчешће користе за процењивање европских или америчких куповних опција на ванберзанским (over-the-counter) тржиштима и
- метод вишка добитка током више периода; најчешће се користи за мерење нематеријалних улагања, као што су везе за купцима и технолошка средства, стечених у пословној комбинацији.

У циљу повећања конзистентности и упоредивости у мерењу по фер вредности и повезаних обелодањивања, што је у IFRS 13 и ASC 820 експлицитно истакнуто, уведен је концепт хијерархије фер вредности заснован на инпутима коришћеним у техникама вредновања приликом мерења фер вредности. Према хијерархији, инпути који се користе за утврђивање фер вредности се деле у три нивоа, у складу са њиховим приоритетом⁵²⁷ (видети Сliku 8).

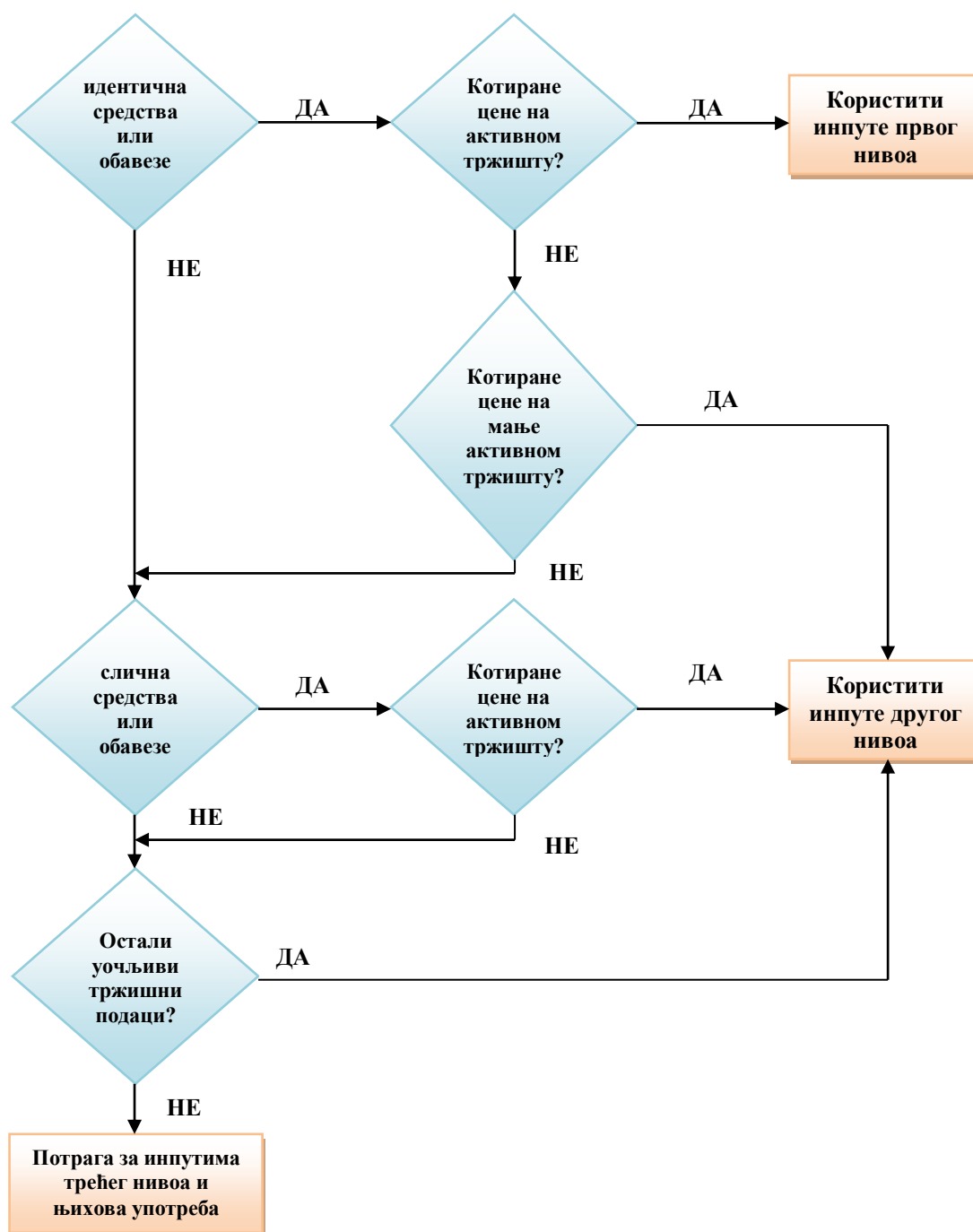
На врху хијерархије фер вредности се налазе инпути са највишим приоритетом, тј. инпути првог нивоа – цене идентичних средстава или обавеза на дан мерења на активним тржиштима.⁵²⁸ Као што је већ речено, активним тржиштима се сматрају она тржишта на којима се трансакције обављају са довољном учесталосту и у довољном обиму, што обезбеђује перманентну расположивост информација о ценама, које су најпоузданији доказ фер вредности. Самим тим, у случају коришћења инпута првог нивоа, информациона асиметрија између менаџера и инвеститора је веома ниска. Зато треба користити цене идентичних средстава или обавеза на активним тржиштима кад год су оне расположиве.⁵²⁹ Инпути првог нивоа су, према наводима у IFRS 13 и ASC 820, доступни за већину финансијских средстава и обавеза, којима се активно тргује, понекад и на више берзи. Као најбољи примери инпута првог нивоа, могу се навести берзанске цене акција и обвезница. Иако утврђивање фер вредности применом инпута првог нивоа не подразумева усклађивање цена, под одређеним околностима се допушта усклађивање, и то, пре свега, у случају да ентитет држи велики број сличних средстава или обавеза, али не идентичних, које се мере по фер вредности и котиране цене на активном тржишту су доступне, али нису подједнако лако доступне за свако од средстава или за сваку обавезу. У том случају, ентитет може за мерење фер вредности користити алтернативни метод који се не ослања искључиво на котиране цене, као што је матрични модел цена. Међутим, употреба алтернативне методе одређивања цена има за последицу класификовање мерења фер вредности на нижи ниво хијерархије фер вредности. Исто важи и у случајевима када котиране цене не одражавају фер вредност на дан мерења. То може да буде појава значајних догађаја (на пример, трговина инвеститора директно између себе) након затварања тржишта, а пре дана мерења. У суштини, свака корекција котиране цене резултира у класификацији мерења фер вредности на нижи ниво хијерархије.

⁵²⁷ International Accounting Standards Board (IASB), International Financial Reporting Standard (IFRS) 13 – *Fair Value Measurement*, London: IASB, paragraphs 72-90; Appendix B – paragraphs B35-B36; Financial Accounting Standards Board (FASB) (2007) – Statement of Financial Accounting Standards No. 157 – *Fair Value Measurements*, paragraphs 22-31.

⁵²⁸ Обрадовић, В. (2011), *op. cit.*, стр. 212.

⁵²⁹ Palea, V. (2013), *Financial Reporting Under IAS/IFRS: Theoretical Background and Capital Market Evidence – a European Perspective*, Bern: Peter Lang, p. 128.

Слика 8. Примена инпута у хијерархији фер вредности

Извор: Miller, P.B.W., Bahnson, P.R. (2007), Refining Fair Value Measurement: FASB 157 Upgrades The Quality of Financial Reporting, *Journal of Accountancy*, Vol. 204, No. 5, p. 31.

У средини хијерархије фер вредности се налазе инпути другог нивоа. То су инпути различити од котираних цена, које се означавају као инпути првог нивоа, и који се, директно или индиректно, могу уочити за средства или обавезе. У инпуте другог нивоа⁵³⁰ спадају: (1) котиране цене сличних средстава и обавеза на активним тржиштима, (2) котиране цене идентичних или сличних средстава на тржиштима која нису активна, (3)

⁵³⁰ Уколико се корекцијом инпута нивоа 2 предвиђа значајно коришћење тзв. „невидљивих“ инпута, то може да резултира класификацијом мерења фер вредности у ниво 3.

инпути које се не могу означити као котиране цене, али су видљиви за одређена средства и обавезе (на пример, каматне стопе и криве приноса) и (4) инпути поткрепљени тржиштем. На пример, уколико би неко предузеће своје инвестиционе некретнине мерило по фер вредности и користило цену по квадратном метру изведену из цена остварених у видљивим трансакцијама које су укључивале исте зграде у истом географском подручју, то може да се класификује као мерење фер вредности уз коришћење инпута другог нивоа. Наиме, за мерење фер вредности, у том случају, коришћени су јавно доступни инпути, при чему је имовина у трансакцијама, које су, такође, јавно доступне, довољно упоредива и извршена усклађивања нису значајна.⁵³¹

Инпути трећег нивоа су „невидљиви“ инпути, којима се даје најнижи приоритет. Они се користе „када релевантни инпути првог и другог нивоа нису расположиви, а чине их најбоље информације које ентитету стоје на располагању“⁵³². Под најбољим информацијама које ентитету стоје на располагању могу се сматрати и сопствени подаци са којима конкретно предузеће располаже. Уколико неке друге разумно расположиве информације указују на то да би остали учесници на тржишту употребили друге податке или уколико постоји нешто својствено ентитету, што није доступно осталим учесницима на тржишту, сопствене податке са којима конкретно предузеће располаже треба прилагодити тим околностима. Полазећи од тога да за многа средства и обавезе за чије мерење се захтева или допушта фер вредност не постоји тржиште, чини се да су доносиоци стандарда финансијског извештавања тај недостатак покушали да превазиђу управо са инпутима трећег нивоа. Међутим, њихова примена са собом носи висок степен субјективности менаџера, зато што подразумева утврђивање фер вредности у смислу хипотетичке тржишне цене на хипотетичком тржишту. Полазна тачка у мерењу фер вредности је став менаџмента о томе каква ће бити будућност и предвиђање перформанси ставке која се процењује. Утврђивање хипотетичке тржишне цене, такође, треба да укључи и предвиђање многих других варијабли, као што су тражња, каматне стопе, девизни курсеви, стопе економског раста и сл. Употреба инпута трећег нивоа за мерење фер вредности, у литератури се означава као *mark-to-model* вредновање.⁵³³ Полазећи од тога да су инпути трећег нивоа, у суштини, засновани на хипотетичким претпоставкама које би имали хипотетички учесници на тржишту, њихови критичари сматрају да такав начин мерења фер вредности може повећати вероватноћу манипулација од стране менаџмента, што, према њиховом мишљењу, може бити много горе него употреба мање релевантног, али поузданијег историјског трошка.⁵³⁴ Резултати једног емпиријског истраживања показују да је вредносна релевантност (*value relevance*) инпута првог и другог нивоа већа него вредносна релевантност инпута трећег нивоа. У поменутом истраживању се пошло од премисе да се рачуноводствена информација сматра вредносно релевантном уколико се она може користити за предвиђање тржишне вредности сопственог капитала. Исто истраживање показује да је вредносна релевантност фер

⁵³¹ Шкарић-Јовановић, К. (2011а), *op. cit.*, стр. 9.

⁵³² Обрадовић, В. (2011), *op. cit.*, стр. 213.

⁵³³ Wilson, A. (2007), *op. cit.*, pp. 202-203.

⁵³⁴ Fornaro, J.M., Barbera, A.T. (2007), *The New Fair Value Hierarchy: Key Provisions, Implications and Effect on Information Usefulness*, *Review of Business*, Vol. 28, No. 1, pp. 34-35.

вредности већа у ентитетима са снажнијим корпоративним управљањем, у односу на ентитете у којима је слабије корпоративно управљање.⁵³⁵ Међутим, неки аутори, упркос томе што се инпути трећег нивоа означавају као „претпоставке о претпоставкама“, заступају став да они могу бити корисни за утврђивање фер вредности уколико су легитимно генерисани и са најбољим напорима, без било каквог покушаја да се утиче на одлуке корисника финансијских извештаја.⁵³⁶

4. МОДЕЛ ФИНАНСИЈСКОГ ИЗВЕШТАВАЊА ОРИЈЕНТИСАН КА БИЛАНСУ СТАЊА

За разлику од модела финансијског извештавања оријентисаног ка билансу успеха, који подразумева давање предности директном признавању и мерењу прихода и расхода повезаних са одговарајућим врстама трансакција и догађаја, у основи модела финансијског извештавања оријентисаног ка билансу стања налази се став да ваљано мерење ставки извештаја о финансијском положају представља главни циљ финансијског извештавања, док се остали износи у рачуноводству третирају као секундарни и изведени. У том смислу, доносиоци стандарда финансијског извештавања, када развијају рачуноводствени третман за неку врсту трансакције, превасходно треба да покушају да специфицирају како ће бити мерене позиције средстава и обавеза под утицајем те трансакције. То имплицира да је утврђивање резултата засновано на променама вредности средстава и обавеза. Заговорници модела финансијског извештавања оријентисаног ка билансу стања заступају став да је ваљаним мерењем средстава и обавеза створен предуслов за ваљано утврђивање резултата, који представља разлику између нето имовине (сопственог капитала) на почетку и на крају периода, узимајући у обзир уплате у корист (минус) и исплате на терет (плус) сопственог капитала током периода.⁵³⁷ Практична примена стандарда финансијског извештавања креираних на премисама модела финансијског извештавања оријентисаног ка билансу стања, „тј. детерминисање рачуноводственог третмана једне трансакције, најпре подразумева идентификовање тангираних средстава и обавеза, а затим и утврђивање њихових промена под утицајем дотичне трансакције“.⁵³⁸

Иако смо раније указали на различитости између IFRS и GAAP САД, општеприхваћено је мишљење да осамдесетих година XX века њихови доносиоци (FASB у САД и тадашњи IASC) померају акценат са биланса успеха ка билансу стања. Као главни покретач промена постојећих и доношења нових стандарда финансијског извештавања појављује се приступ средства/обавезе (asset/liability approach), односно модел финансијског извештавања оријентисан ка билансу стања. Оба доносиоца стандарда

⁵³⁵Song, C.J., Thomas, W.B., Yi, H. (2010), Value Relevance of FAS No. 157 Fair Value Hierarchy Information and the Impact of Corporate Governance Mechanisms, *The Accounting Review*, Vol. 85, No. 4, pp. 1375-1410.

⁵³⁶ Miller, P.B.W., Bahnson, P.R. (2007), Refining Fair Value Measurement: FASB 157 Upgrades The Quality of Financial Reporting, *Journal of Accountancy*, Vol. 204, No. 5, p. 32.

⁵³⁷ Обрадовић, В. (2011), *op. cit.*, стр. 60-61.

⁵³⁸ Ibid.

финансијског извештавања фаворизовала су текуће економске вредности у билансу стања, насупрот вредностима заснованим на историјском трошку, истовремено изразивши незадовољство традиционалним концептом повезивања расхода са приходима (*matching concept*-ом). Заокрет FASB-а и IASC-а ка средствима и обавезама пратила је растућа примена фер вредности као мерног атрибута у финансијском извештавању, при чему нереализовани добици и губици, као промене њихових вредности на крају у односу на почетак периода, тангирају резултат⁵³⁹, и то, нето резултат или укупан резултат. Усмереност IASB-а ка средствима и обавезама, односно ка моделу финансијског извештавања оријентисаног ка билансу стања, а не ка приходима и расходима, јасно се уочава у дефиницијама елемената финансијских извештаја садржаних у Концептуалном оквиру. Повезивање расхода и прихода по периодима стављено је у други план, док позиције разграничења прихода и расхода које не испуњавају поменуте дефиниције средстава, односно обавеза, не могу да се прикажу у билансу стања.⁵⁴⁰ Зато се, према мишљењу неких аутора, извештавање о успеху третира као дериват модела финансијског извештавања оријентисаног ка билансу стања, при чему се признавање и мерење прихода и расхода не разматра посебно, већ зависи од признавања и мерења средстава и обавеза. У прелиминарном документу о IASB-овом Концептуалном оквиру (*Discussion Paper (DP) on the Conceptual Framework*) из 2013. године, настављено је фокусирање на извештај о финансијском положају, али је посвећено више пажње извештавању о успеху, у поређењу са Оквиром из 1989. године и Оквиром из 2010. године.⁵⁴¹

Међутим, постоји и мишљење да модели финансијског извештавања оријентисани ка билансу стања и билансу успеха нису супростављени, уколико се посматрају у оквиру модела оријентисаног ка билансу стања. Оријентација ка приходима и расходима претпоставља жртвовање економских користи (настанак расхода) да би се постигле економске користи (приходи). Оријентација ка средствима и обавезама не оспорава ову претпоставку, већ се базира на премиси да је услов за валидно повезивање расхода и прихода мерење повећања или смањења економских (текућих, фер) вредности средстава и обавеза. На тај начин *matching* принцип је резултат адекватног мерења средстава и обавеза, а не циљ сам по себи. С обзиром на то да су извештај о финансијском положају и биланс успеха комплементарни финансијски извештаји, промена нето имовине током периода једнака је периодичном резултату периода, након усклађивања са улагањима у корист и исплатама на терет сопственог капитала. У том смислу, оријентација финансијског извештавања ка средствима и обавезама не умањује значај биланса успеха, у поређењу са билансом стања. Оба финансијска извештаја су неопходна за задовољење информационих потреба њихових корисника.⁵⁴² Повезаност извештаја о финансијском положају и биланса успеха, у суштини, одражава значај „стриктне везе између процеса утврђивања периодичног резултата и промена сопственог капитала“⁵⁴³.

Давање тзв. „концептуалног примата“ средствима и обавезама, у односу на приходе и расходе, од стране FASB-а и IASC-а сматра се доследнијим и логичнијим уколико је

⁵³⁹ Benston, G.J., Bromwich, M., Litan, R.E., Wagenhofer, A. (2006), *op. cit.*, p. 261.

⁵⁴⁰ Обрадовић, М.В. (2016), *op. cit.*, стр. 141.

⁵⁴¹ Brouwer, A., Faramarzi, A., Hoogendoorn, M. (2014), Does the New Conceptual Framework Provide Adequate Concepts for Reporting Relevant Information about Performance? *Accounting in Europe*, Vol. 11, No. 2, p. 235.

⁵⁴² Milburn, J.A. (2012), *op. cit.*, pp. 6-7.

⁵⁴³ Solomons, D. (1995), Criteria for Choosing An Accounting Model, *Accounting Horizons*, Vol. 9, No. 1, p. 46.

циљ рачуноводственог система мерење богатства.⁵⁴⁴ Овај модел фаворизује и Комисија за хартије од вредности и берзе САД, у једној од својих студија. Полазећи од тога да добитак, из економске перспективе, представља промену богатства током једног периода, без познавања богатства на почетку периода није могуће одредити његову промену током периода. Као рачуноводствени еквивалент за идентификовање богатства служи идентификовање средстава и обавеза, што представља концептуални основ за утврђивање прихода и расхода, који представљају одраз тока богатства у посматраном периоду.⁵⁴⁵ Поред тога, фаворизовање средстава и обавеза уместо прихода и расхода, објашњава се тиме: (1) да су средства и обавезе категорије подложније стварној идентификацији, класификацији и мерењу, од ставки биланса успеха, што доприноси прецизности финансијског извештавања и (2) да промена вредности нето имовине представља узрок, а периодични резултат је последица те промене, а не обрнуто.⁵⁴⁶

Модел финансијског извештавања оријентисан ка билансу стања у литератури се означава и као приступ рачуноводству базиран на стоку (*stock-based accounting; stock approach*).⁵⁴⁷ Корисност за одлучивање, као циљ финансијског извештавања, примарно се реализује посредством биланса стања. Иако инвеститори користе информације из финансијских извештаја за процену сопственог капитала предузећа, присталице овог модела заступају став да он омогућава пружање корисних информација за доношење одлука, при чему се смањује удео инпута које инвеститори сами треба да процене. Другим речима, признавањем ставки које испуњавају дефиниције средстава и обавеза, по њиховим текућим (фер) вредностима, умањује се јаз између књиговодствене и тржишне вредности сопственог капитала, чиме се обезбеђују корисне информације за одлучивање. Сходно томе, циљ је мерење средстава, обавеза и нето имовине (сопственог капитала) и, на тај начин, укупног резултата као промене нето имовине (сопственог капитала) током периода, искључујући трансакције са власницима. У суштини, укупан резултат је разлика сопственог капитала на крају и на почетку периода, без узимања у обзир трансакција са власницима.

У литератури се наводе следеће карактеристике модела финансијског извештавања оријентисаног ка билансу стања, односно модела финансијског извештавања оријентисаног ка мерењу средстава и обавеза по фер вредности:⁵⁴⁸

- Корисност за одлучивање је једини циљ финансијског извештавања.
- Постојећи и потенцијални снабдевачи капиталом су референтни корисници финансијских извештаја опште намене.
- Предвиђање будућих прилива и одлива, што је могуће директније, је главна потреба корисника финансијских извештаја.

---

⁵⁴⁴ Sundem, G.L. (2007), *op. cit.*, p. 291.

⁵⁴⁵ United States Securities and Exchange Commission (2003), *Study Pursuant to Section 108(d) of the Sarbanes-Oxley Act of 2002 on the Adoption by United States Financial Reporting System of a Principles-Based Accounting System*, Submitted to Committee on Banking, Housing and Urban Affairs of the United States Senate and Committee on Financial Services of the United States House of Representatives, Наведено према: Обрадовић, В. (2011), *op. cit.*, стр. 62.

⁵⁴⁶ Singh, J.P. (2017), On the conceptual underpinnings of fair value accounting, *Economic Horizons*, Vol. 19, No. 1, p. 48.

⁵⁴⁷ Sundem, G.L. (2007), *op. cit.*, p. 290; Kusano, M. (2012), *op. cit.*, pp. 140-143.

⁵⁴⁸ Whittington, G. (2008), *op. cit.*, pp. 157-158.

- Релевантност је примарна карактеристика финансијских извештаја.
- Поузданост је од мањег значаја у односу на релевантност и уместо ње предност се даје веродостојности, која подразумева додавање већег значаја економској суштини него статистичкој тачности.
- Рачуноводствене информације треба да одразе будућност, а не прошлост, што имплицира да су прошле трансакције и догађаји од другоразредног значаја.
- Тржишне цене треба да обезбеде информације за процену фер вредности, која није везана за конкретан ентитет, а тржишта су у довољној мери ефикасна да обезбеде основу за веродостојно мерење.

Наведене карактеристике модела финансијског извештавања оријентисаног ка билансу стања имају следеће импликације:⁵⁴⁹

- Полагање рачуна власницима није посебан циљ финансијског извештавања, већ та потреба може бити испуњена успут.
- Садашњи власници немају никакав посебан статус у односу на остале инвеститоре, као кориснике финансијских извештаја.
- Прошле трансакције и догађаји су релевантни само уколико могу бити од помоћи приликом предвиђања будућих новчаних токова.
- Принцип опрезности искривљује мерење у рачуноводству, зато што ремети веродостојност.
- Набавни трошак (улазна вредност) је неадекватна основа мерења зато што се односи на прошле догађаје (набавку), а будући приливи и одливи ће настати као резултат будућих излаза, мерених по фер вредности.
- Фер вредност, дефинисана као продајна (излазна) цена, треба да буде циљ мерења.
- Извештај о финансијском положају је главни финансијски извештај, посебно ако је припремљен на бази фер вредности.
- Укупан резултат представља есенцијални елемент биланса (рачуна) успеха, који је конзистентан са променама нето имовине приказане у извештају о финансијском положају.

Након разматрања модела финансијског извештавања оријентисаног ка билансу стања и модела финансијског извештавања оријентисаног ка билансу успеха (у II делу дисертације), сматра се да је супериорнији онај модел који боље доприноси испуњењу циљева финансијског извештавања. Имајући у виду да ова два модела имају различите карактеристике, поставља се питање зашто не понудити оба, односно зашто не бисмо имали извештај о финансијском положају састављен на бази фер вредности и трансакционо заснован биланс успеха.⁵⁵⁰ У том смислу, неки аутори, полазећи од тога да је према постојећем моделу извештавање о успеху стављено у други план, предлажу избалансирани приступ финансијском извештавању у коме би се извештај о финансијском положају и биланс успеха сматрали подједнако важним, без давања приоритета једном од тих извештаја. Тада би биланс успеха пружио више информација о успеху, него што је то случај према постојећем моделу.⁵⁵¹ Сличне ставове заступају и неки други аутори који,

⁵⁴⁹ Ibid., p. 158.

⁵⁵⁰ Ronen, J. (2008), To Fair Value or Not to Fair Value: A Broader Perspective, *Abacus*, Vol. 44, No. 2, p. 184.

⁵⁵¹ Brouwer, A., Faramarzi, A., Hoogendoorn, M. (2014), *op. cit.*, p. 253.

осим тога, сматрају да упркос тренутној оријентацији финансијског извештавања ка средствима и обавезама, традиционални рачуноводствени модел, тј. оријентација ка приходима и расходима и даље има важну улогу у развијању стандарда финансијског извештавања који тангирају признавање прихода.⁵⁵² Уколико, на пример, посматрамо признавање прихода, као један од најважнијих рачуноводствених проблема, сматра се да постојећи IFRS садрже елементе оба модела финансијског извештавања. Конкретније речено, IAS 11 је заснован на приступу приходи/расходи, IAS 18 је близак приступу средства/обавезе, док је новим стандардом (IFRS 15) учињено неколико уступака према принципу опрезности, који је заиста важан, иако није на списку квалитативних карактеристика финансијских извештаја у IASB-овом Оквиру из 2010. године.⁵⁵³

Анализирајући оријентацију финансијског извештавања ка приходима и расходима и оријентацију ка средствима и обавезама, Pina Dichev⁵⁵⁴ сматра да су оба модела технички исправна, па се избор једног од њих не може заснивати на „исправности“, већ на неком другом фактору. Као други фактор, он предлаже блискост са пословном логиком профитно оријентисаних предузећа, при чему даје предност оријентацији ка приходима и расходима, тј. билансу успеха. Исти аутор упућује критике на рачун оријентације финансијског извештавања ка билансу стања. Пре свега, оријентацију ка билансу стања сматра проблематичном, а као главни недостатак истиче то да она не одражава начин пословања предузећа и креирања вредности у пословању. Наиме, суштина пословања профитно оријентисаног ентитета јесте улагање готовине уз наду да ће се привући купци, који ће купити довољно робе или услуга, да би се на крају зарадило више новца него што је уложено. Модел финансијског извештавања оријентисан ка билансу стања се лоше прилагођава овој реалној пословној логици, зато што већина пословних средстава представља само улазе у пословне операције, док је успех детерминисан излазом. С друге стране, оријентација финансијског извештавања ка билансу успеха природно погодује претходно описаној пословној логици, тј. потрошњи новца у циљу зарађивања више новца од уложеног.

Ипак, не можемо занемарити и остале критике упућене моделу финансијског извештавања оријентисаном ка билансу стања. Као један од главних разлога за изостанак подршке оријентацији финансијског извештавања ка средствима и обавезама, наводе се недостаци фер вредности, која је у тесној вези са овим моделом. Недостаци фер вредности биће размотрени у неком од наредних делова дисертације. Одређени аутори сматрају да је оријентација ка средствима и обавезама недостижна и да, самим тим, не може бити примењена у пракси.⁵⁵⁵ Европска саветодавна група за финансијско извештавање је у једном од својих билтена изразила забринутост да оријентација ка средствима и обавезама може умањити квалитет финансијског извештавања, наводећи да кориснике финансијских извештаја примарно интересује периодични резултат који, самим тим, заслужује кључно

---

⁵⁵² Biondi, Y., Tsujiyama, E., Glover, J., Jenkins, N.T., Jorgensen, B., Lacey, J., Macve, R. (2014), ‘Old Hens Make the Best Soup’: Accounting for the Earning Process and the IASB/FASB Attempts to Reform Revenue Recognition Accounting Standards, *Accounting in Europe*, Vol. 11, No. 1, pp. 13-33.

⁵⁵³ Wagenhofer, A. (2014), *op. cit.*, p. 362, 373.

⁵⁵⁴ Dichev, I.D. (2017), On the conceptual foundations of financial reporting, *Accounting and Business Research*, Vol. 47, No. 6, pp. 617-632.

⁵⁵⁵ Benston, G.J., Bromwich, M., Litan, R.E., Wagenhofer, A. (2006), *op. cit.*, p. 262.

место у концептуалном оквиру, а дефиниције осталих елемената финансијских извештаја треба да буду засноване на дефинисању периодичног резултата.⁵⁵⁶ Као додатни аргумент против оријентације финансијског извештавања ка билансу стања, који потезу присталице оријентације ка билансу успеха, наводи се да је оријентација ка приходима и расходима у складу са економским процесом подношења расхода у циљу остваривања прихода, као и да концепт добитка, који се сматра најзначајнијим аутпутотом рачуноводственог система, има већу практичну вредност него концепт средстава и обавеза.⁵⁵⁷

5. ОЦЕНА ФЕР ВРЕДНОСТИ КАО МЕРНОГ АТРИБУТА

Као што је случај са историјским трошком, и фер вредност има своје заступнике и критичаре. Сматра се да су постојећа истраживања равномерно подељена између присталица и противника фер вредности, као и да је оцена овог мерног атрибута дебата којој се не назире крај.⁵⁵⁸ Зато ћемо у овом делу дисертације покушати да укажемо на главне предности и недостатке фер вредности, као мерног атрибута у финансијском извештавању.

5.1. Предности фер вредности

Генерално, заступници фер вредности, као његову најзначајнију предност, наводе да текуће (фер) вредности средстава и обавеза представљају благовремене информације и да на тај начин повећавају транспарентност⁵⁵⁹ процеса финансијског извештавања. Заокрет доносилаца стандарда финансијског извештавања ка фер вредности, пре свега, IASB-а и FASB-а, вероватно је подстакнут мишљењем да је она једини мерни атрибут који може да пружи текуће информације о следећих пет елемената: (1) очекиваним новчаним токовима, (2) очекиваним променама износа и временском распореду новчаних токова, (3) временској вредности новца, (4) цени ризика својственог средствима и обавезама и (5) осталим, понекад неидентификованим факторима, као што су неликвидност и тржишне несавршености, које препознаје тржиште. Остали мерни атрибути не могу да обезбеде остварење ових пет елемената, зато што њихова употреба подразумева коришћење

---

⁵⁵⁶ European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG) (2013), The Asset/Liability Approach, доступно на: [https://www.efrag.org/\(X\(1\)S\(zx0fikgxxkonidxwklz1wwnh\)\)/Assets/Download?assetUrl=%2Fsites%2Fwebpublishing%2Fsiteassets%2FBulletin%2520Getting%2520a%2520Better%2520Framework%2520-%2520The%2520Asset-Liability%2520Approach.pdf&AspxAutoDetectCookieSupport=1](https://www.efrag.org/(X(1)S(zx0fikgxxkonidxwklz1wwnh))/Assets/Download?assetUrl=%2Fsites%2Fwebpublishing%2Fsiteassets%2FBulletin%2520Getting%2520a%2520Better%2520Framework%2520-%2520The%2520Asset-Liability%2520Approach.pdf&AspxAutoDetectCookieSupport=1) (31.08.2017)

⁵⁵⁷ Dichev, I.D. (2008), *op. cit.*, p. 453.

⁵⁵⁸ Marra, A. (2016), The Pros and Cons of Fair Value Accounting in a Globalized Economy: A Never Ending Debate, *Journal of Accounting, Auditing and Finance*, Vol. 31, No. 4, pp. 582-591.

⁵⁵⁹ Laux, C., Leuz, C. (2009), The crisis of fair-value accounting: Making sense of the recent debate, *Accounting, Organizations and Society*, Vol. 34, No. 6-7, p. 827.

менаџерских, а не претпоставки које долазе са тржишта, односно зато што се утврђују из перспективе предузећа, а не тржишта.⁵⁶⁰

Као главне предности фер вредности, могу се издвојити следеће:

- фер вредност је у складу са квалитативним карактеристикама финансијских извештаја прописаним у Концептуалном оквиру⁵⁶¹,
- фер вредност повећава корисност рачуноводствених обелодањивања⁵⁶²,
- фер вредност смањује информациону асиметрију о економској ситуацији предузећа, која може да постоји између менаџера и инвеститора⁵⁶³ и
- фер вредност омогућава видљивост одређеним ставкама у финансијским извештајима, које нису биле видљиве у условима примене историјског трошка⁵⁶⁴.

Један од главних аргумената у прилог фер вредности, који је уједно и аргумент против историјског трошка, јесте да је фер вредност релевантнији мерни атрибут. Другим речима, присталице фер вредности сматрају да финансијски извештаји састављени на основу историјског трошка не пружају релевантне информације. За илустрацију претходне констатације, може послужити чињеница да је тржишна вредност компанија, чије се хартије од вредности котирају на Њујоршкој берзи, пет пута већа од књиговодствене вредности њихове нето имовине.⁵⁶⁵ Фер вредност је релевантна зато што одражава околности везане за економске ресурсе и обавезе, односно зато што одражава садашње економске услове, тј. услове према којима корисници финансијских извештаја доносе своје одлуке. У контексту релевантности, сматра се да фер вредност има предиктивну улогу (зато што помаже у предвиђању будућих новчаних токова) и конфирматорну улогу (зато што мења или потврђује претходна вредновања, али и зато што промене фер вредности обухватају разлике између очекиваних и остварених исхода, као и промене у будућим очекивањима). Релевантност фер вредности, као један од главних аргумената у прилог овог мерног атрибута, нарочито истичу регулатори и доносиоци стандарда финансијског извештавања.⁵⁶⁶

Фер вредност одговара и другој фундаменталној квалитативној карактеристици финансијских извештаја, тј. веродостојна је, зато што одражава ризик и процену пондерисане вероватноће очекиваних прилива и одлива готовине. Дакле, фер вредност пружа основу за веродостојно приказивање средстава и обавеза, а посебно је значајно то што репрезентује укупну вредност средства, чиме испуњава захтев комплетности. Фер вредност се може сматрати неутралном зато што је непристрасна. Фер вредност је без

---

⁵⁶⁰ Financial Accounting Standards Board (FASB) (2000), Statement of Financial Accounting Concepts (SFAC) No. 7 – *Using Cash Flow Information and Present Value in Accounting Measurements*, Наведено према: Bromwich, M. (2007), *op. cit.*, p. 56; Benston, G.J., Bromwich, M., Litan, R.E., Wagenhofer, A. (2006), *op. cit.*, p. 264.

⁵⁶¹ Обрадовић, В.М. (2016), *op. cit.*, стр. 143; Barth, M.E. (2014), *op. cit.*, pp. 339-344; Barth, M.E. (2007), *op. cit.*, p. 11; Barth, M.E. (2006), *op. cit.*, pp. 274-275.

⁵⁶² Стефановић, Р. (2002), *op. cit.*, p. 27.

⁵⁶³ Missonier-Piera, F. (2007), Fair value and capital markets, in: Walton, P. (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, p. 124.

⁵⁶⁴ Hague, I.P.N. (2007), *op. cit.*, p. 40.

⁵⁶⁵ Shortridge, R.T., Schroeder, A., Wagoner, E. (2006), *op. cit.*, p. 37.

⁵⁶⁶ Hitz, J. (2007), The Decision Usefulness of Fair Value Accounting – A Theoretical Perspective, *European Accounting Review*, Vol. 16, No. 2, p. 323.

грешака, уколико се утврди на одговарајући начин. Ипак, према нашем мишљењу, мерење у финансијском извештавању не може у потпуности да буде ослобођено грешака, без обзира на то који мерни атрибут се користи.

Осим тога што је усклађена са фундаменталним квалитативним карактеристикама финансијских извештаја, фер вредност је у складу и са побољшавајућим квалитативним карактеристикама. Фер вредност је упоредива зато што зависи од карактеристика средства или обавезе, а не од карактеристика својствених извештајном ентитету, који поседује односна средства или обавезе. На тај начин се постиже да сличне ставке изгледају слично, а различите ставке да изгледају различито. Фер вредности утврђене на било који дан мерења су упоредиве јер одражавају иста тржишно детерминисана мерила будућих новчаних токова. На пример, 100 акција компаније X, купљених за 50 новчаних јединица на почетку извештајног периода, и 100 акција исте компаније купљених за 60 новчаних јединица током извештајног периода, на крају извештајног периода ће имати исту фер вредност, али различит историјски трошак.⁵⁶⁷ Фер вредност се сматра проверљивом, зато што процес њеног мерења представља консензус око метода између добро обавештених појединаца. На пример, процена фер вредности применом одређеног модела вредновања, може се индиректно проверити, уколико су тај модел и коришћени инпуту проверљиви. Међутим, провера фер вредности може бити отежана или немогућа када се за њено утврђивање користе инпуту трећег нивоа. Фер вредност поседује и разумљивост, као једну од побољшавајућих квалитативних карактеристика финансијских извештаја, зато што корисници финансијских извештаја са разборитим знањем рачуноводства могу разумети њено значење. Тиме што одражава промене економских услова, онда када се услови заиста мењају, фер вредност доприноси испуњењу принципа благовремености. Наиме, није тешко схватити да су текуће информације, садржане у фер вредности, благовременије него историјске информације, садржане у историјском трошку.

Један од аргумената за примену фер вредности је и повећање корисности рачуноводствених обелодањивања. Под обелодањивањем у рачуноводству се подразумева саопштавање информација преко основних финансијских извештаја (извештаја о финансијском положају, извештаја о укупном резултату, извештаја о новчаним токовима и извештаја о променама на сопственом капиталу), као и преко напомена уз финансијске извештаје. Што се тиче обелодањивања у контексту фер вредности, сматра се да је фер вредност кориснија за одлучивање инвеститора и кредитора, зато што је она, у суштини, тржишна цена средства или обавезе. Инкорпорирањем тржишних претпоставки, које се тичу вредности и ризика средства или обавезе, фер вредност боље одражава њихове економске карактеристике, него историјски трошак. У литератури⁵⁶⁸ се, даље, наводи да обимнија обелодањивања нису увек прикладнија за одлучивање корисника финансијских извештаја. Сматра се да није довољно само обелоданити релевантне информације, већ се треба постарати да оне буду разумљиве и корисне за њихове кориснике. У том смислу, потребно је респектовати квантитет информација који се захтева меродавном регулативом, али посебно треба обратити пажњу на квалитет обелодањивања. Уколико су обелодањивања о моделу мерења и коришћеним претпоставкама адекватна, корисници

⁵⁶⁷ Hague, I.P.N. (2007), *op. cit.*, p. 39.

⁵⁶⁸ Ma, C., MacNamara, A. (2009), When Fair Value Is Not Fair, *The CPA Journal*, Vol. 79, No. 1, p. 10.

финансијских извештаја ће имати прилику да оцене квалитет тих извештаја. Осим тога, моћи ће да оцене да ли су коришћене претпоставке конзервативне, неутралне или оптимистичне.⁵⁶⁹

Поред тога што је у складу са квалитативним карактеристикама финансијских извештаја и што повећава корисност рачуноводствених обелодањивања, као наредна предност фер вредности наводи се то што смањује информациону асиметрију о економској ситуацији предузећа, која може постојати између менаџера и инвеститора. Информациона асиметрија постоји уколико један учесник у трансакцији зна нешто што други учесник не зна, а манифестује се у виду постојања инсајдерских информација.⁵⁷⁰ Обелодањивањем фер вредности, као и претпоставки коришћених за њено мерење, смањује се обим инсајдерских информација, што последично треба да доведе до смањења разлике између тржишне цене компаније и њене суштинске вредности, односно до приближавања тржишне и књиговодствене вредности сопственог капитала предузећа. У том смислу, може се очекивати да ће учесници на тржишту капитала позитивно реаговати на употребу фер вредности у финансијским извештајима. Ипак, од финансијског извештавања се не може очекивати да у потпуности отклони информациону асиметрију, с обзиром на то да финансијски извештаји нису једини извор информација за стејкхолдере предузећа.

Употреба фер вредности омогућава да одређене ставке буду видљиве у финансијским извештајима, што није било остварено употребом историјског трошка. Ова предност фер вредности најбоље се објашњава на примеру деривативних финансијских инструмената. Поједини деривативни финансијски инструменти (на пример, каматни свопови), иницијално не проузрокују трошак, тако да не би били признати у финансијским извештајима под окриљем рачуноводства историјског трошка. Неки други деривативни финансијски инструменти имају веома мали историјски трошак, у поређењу са потенцијалним изложеностима различитим врстама ризика, које могу настати као резултат промена услова који се на инструмент односе. Фер вредност чини видљивим те изложености. Осим тога, фер вредност може учинити видљивијим и нека друга средства и обавезе. На пример, у извештајном окружењу које се карактерише високом стопом инфлације, износи средстава и обавеза брзо постају безначајни у односу на њихове текуће вредности, док фер вредност омогућава да средства и обавезе остану видљиви у извештају о финансијском положају.

---

⁵⁶⁹ Sundgren, S. (2013), Is fair value accounting really fair? A discussion of pros and cons with fair value measurement, *Nordic Journal of Business*, Vol. 62, No. 3-4, p. 248.

⁵⁷⁰ Обрадовић, В. (2011), *op. cit.*, стр. 12.

5.2. Недостаци фер вредности

Без обзира на размотрене предности фер вредности у претходном делу дисертације, фер вредност није лек који лечи све болести.⁵⁷¹ Иако актуелне дефиниције фер вредности недвосмислено указују да се ради о излазној вредности, постоје примери који указују на то да се у пракси користе и улазне вредности. Поред тога, приликом утврђивања фер вредности узимају се у обзир трансакциони трошкови, иако се регулативом то не предвиђа. Мерење нефинансијских средстава по фер вредности у неким посебним околностима, као што су пословне комбинације, веома је тешко извести, а утврђивање фер вредности материјала и недовршене производње, који могу бити укључени у пословну комбинацију, представља проблем који није препознат у регулативи.⁵⁷² То су само неки од недостатака фер вредности, при чему се могу издвојити и следећи недостаци:

- фер вредност се не може увек сматрати релевантним мерним атрибутом⁵⁷³,
- фер вредност се не може увек сматрати поузданим мерним атрибутом,
- фер вредност се не може увек сматрати упоредивим мерним атрибутом,⁵⁷⁴
- постоји могућност да примена фер вредности изазове високе трошкове⁵⁷⁵ и
- примена фер вредности доводи до нарушавања фундаменталних принципа историјског трошка.

Као што је већ речено, један од главних аргумената у прилог фер вредности, који је уједно и аргумент против историјског трошка, јесте да је фер вредност релевантнији мерни атрибут. Сматра се да историјски трошак не може да задовољи потребе инвеститора, као и да његова примена не може адекватно да репрезентује вредност предузећа у, данас актуелној, економији знања.⁵⁷⁶ Међутим, како сматра Hans Hoogervorst, више пута поменути актуелни председник IASB-а, за многе економске активности, употреба фер вредности неће довести до пружања релевантних информација. Свој став објашњава тиме да текућа тржишна цена многих средстава није од примарне важности, уколико се та средства користе у комбинацији са другим средствима за производњу или за вршење услуга. На пример, познавање текуће тржишне цене робота коришћених за производњу аутомобила није релевантно уколико предузеће намерава да их задржи и настави да их користи за производњу аутомобила. Ипак, када се ради о мерењу средстава којима се активно тргује, као што су, на пример, финансијски инструменти намењени продаји, фер вредност је релевантнија него историјски трошак, нарочито уколико је праћена детаљним обелодањивањима о ризицима, техникама вредновања и коришћеним

⁵⁷¹ Barth, M.E. (2007), *op. cit.*, p. 11.

⁵⁷² Benston, G.J. (2008), The shortcomings of fair-value accounting described in SFAS 157, *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol. 27, No. 2, pp. 101-114.

⁵⁷³ Hoogervorst, H. (2015), *op. cit.*, <http://www.ifrs.org/alerts/conference/documents/2015/hans-hoogervorst-speech-paris-june-2015.pdf>

⁵⁷⁴ Walton, P. (2011), *op. cit.*, p. 59; Missonier-Piera, F. (2007), *op. cit.*, p. 129.

⁵⁷⁵ Стефановић, Р. (2002), *op. cit.*, p. 28.

⁵⁷⁶ Shortridge, R.T. (2006), Fair-Value Accounting: What's So Fair? – The author responds, *The CPA Journal*, Vol. 76, No. 7, p. 15.

претпоставкама, волатилности и тржишним прилагођавањима и осетљивостима, као и другим факторима.⁵⁷⁷

У контексту претходних разматрања може се издвојити став да је утврђивање и приказивање фер вредности средстава која предузеће не планира да прода или претвори у готовину збуњујуће.⁵⁷⁸ Заговорници фер вредности сматрају да уколико акционари знају фер вредност средстава које поседује компанија чије акције они поседују, онда они могу оценити како менаџмент управља тим средствима. Међутим, посматрајући, на пример, компанију Microsoft, може се поставити питање вредности Windows® софтвера. У време публиковања цитираног рада Alfreda King-a, вредност поменутог софтвера је износила најмање 50 милијарди долара, а данас је она вероватно знатно виша. Даље се поставља питање, да ли та компанија заиста може продати целокупан софтвер појединачном финансијском или стратешком купцу. King сматра да не може, али да ће наставити да генерише новчане токове од индивидуалних купаца током сваке године. Уколико продаја расте, вредност нематеријалних средстава ће расти, и обрнуто. Коначно, приходи од продаје и пословни резултат ће акционарима и аналитичарима „рећи шта се дешава“ у компанији. У контексту критике релевантности фер вредности, у литератури⁵⁷⁹ се наводи да излазне вредности не одражавају употребну вредност средстава и не пружају информације инвеститорима о будућим новчаним токовима, које та средства треба да генеришу. Самим тим, доводи се у питање испуњење циља финансијског извештавања. Осим тога, излазне вредности не могу да послуже ни у контексту полагања рачуна, јер не представљају адекватно мерило способности менаџмента да креира вредност за власнике предузећа.

Аргумент који се често потеже против фер вредности јесте њена непоузданост. Без обзира на то што се поузданост експлицитно не налази на листи квалитативних карактеристика финансијских извештаја, није довољно да информација само буде релевантна зато што је „релевантна информација која је непоуздана, бескорисна за инвеститоре“⁵⁸⁰, као и за остале кориснике финансијских извештаја. Уколико постоји активно тржиште за средства и обавезе које су предмет мерења, утврђивање фер вредности не представља неки нарочити проблем зато што су њихове тржишне цене фер вредности. Другим речима, коришћење инута првог нивоа не доводи до проблема поузданости фер вредности. Међутим, проблеми настају када се фер вредност утврђује применом инпута другог и трећег нивоа, тј. када тржишта нису активна или не постоје, па се до фер вредности мора доћи проценом која са собом носи ризик грешке и злоупотребе. Одсуство активног тржишта за категорије које је потребно мерити по фер вредности је очигледан проблем, не само за нефинансијска средства, већ и за финансијске инструменте,

---

⁵⁷⁷ Emerging Issues (2008), Fair Value Accounting Works Well, but It Is Not Perfect, *The CPA Journal*, Vol. 78, No. 8, pp. 9-10.

⁵⁷⁸ King, A.M. (2007), What SFAS 157 does, and does not, accomplish, in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, p. 31.

⁵⁷⁹ Ronen, J. (2012), What Do FAS 157 „Fair Values“ Really Measure: Value Or Risk? *Accounting Perspectives*, Vol. 11, No. 3, pp. 151-152.

⁵⁸⁰ Sayther, C. (2004), Fair Value Accounting: Fair for Whom? *Financial Executive*, Vol. 20, No. 2, p. 6.

нарочито ако се ради о сложеним финансијским инструментима.⁵⁸¹ У таквим околностима, рачуноводство фер вредности постаје „mark to model“ рачуноводство које се карактерише несавршеним моделима утврђивања цена и несавршеним проценама, чиме се доводи у питање поузданост утврђених фер вредности, због чињенице да менаџери утичу, како на избор модела вредновања, тако и на избор коришћених инпута.⁵⁸²

Пошто се утврђивање фер вредности, на претходно описан начин, углавном заснива на менаџерским проценама будућих новчаних токова и њиховом избору дисконтне стопе, јасно је да је веома тешко, а понекад и немогуће проверити њихове претпоставке и процене, што изазива забринутост корисника финансијских извештаја у погледу поузданости утврђених фер вредности заснованих на „mark to model“ приступу.⁵⁸³ Наиме, једно истраживање⁵⁸⁴ је открило да инвеститори и финансијски аналитичари сматрају да је фер вредност неких средстава, за која је вероватно да њихов историјски трошак нема никакве везе са текућом тржишном вредношћу, корисно обелоданити, али је један од главних разлога за забринутост због заокрета финансијског извештавања ка фер вредностима, управо потенцијална субјективност у утврђивању фер вредности и питање њене поузданости. Осим тога, испитаници сматрају да би мерење свих средстава и обавеза по фер вредности отежало оцену успешности полагања рачуна менаџера о коришћењу средстава која су им дата на управљање. Међутим, резултати једног другог истраживања⁵⁸⁵ показују да, без обзира на то што су тзв. „невидљиви“ инпути (инпути трећег нивоа) подложни дискреционом понашању менаџера, менаџери њиховом применом могу извршити високо квалитетне процене фер вредности. Неки аутори⁵⁸⁶ су мало конкретнији. Они сматрају да се применом инпута трећег нивоа могу пружити корисне информације, али само под условом да се ревизија обелодањивања повезаних са тим може ефикасно обавити. Њихово истраживање је било мотивисано претпоставком да се ревизија обелодањивања повезана са фер вредношћу у пракси не обавља довољно ригорозно. Висок проценат средстава и обавеза мерених по фер вредности коришћењем инпута трећег нивоа отежава посао и аналитичарима, у смислу да су њихове прогнозе различите.⁵⁸⁷

Постоји још један потенцијални проблем, који може настати када се фер вредност мери коришћењем инпута другог и трећег нивоа, чак и онда када менаџери немају намеру

---

⁵⁸¹ Landsman, W.R. (2007), Is fair value accounting information relevant and reliable? Evidence from capital market research, *Accounting and Business Research*, Special Issue: International Accounting Policy Forum, p. 25.

⁵⁸² Ball, R. (2006), International Financial Reporting Standards (IFRS): pros and cons for investors *Accounting and Business Research*, Special Issue: International Accounting Policy Forum, p. 13.

⁵⁸³ Du, N., Lin, L., McEnroe, J.E. (2010), Is the Truth the Problem? The State of Fair Value Accounting Under U.S. GAAP, *The CPA Journal*, Vol. 80, No. 1, p. 8.

⁵⁸⁴ PricewaterhouseCoopers (2007), *Corporate reporting: Is it what investment professionals expect? – International survey of investors' and analysts' views on the information that companies provide*, доступно на: <http://blogs.lesechos.fr/IMG/pdf/CRSurveyNov07.pdf> (14.09.2017)

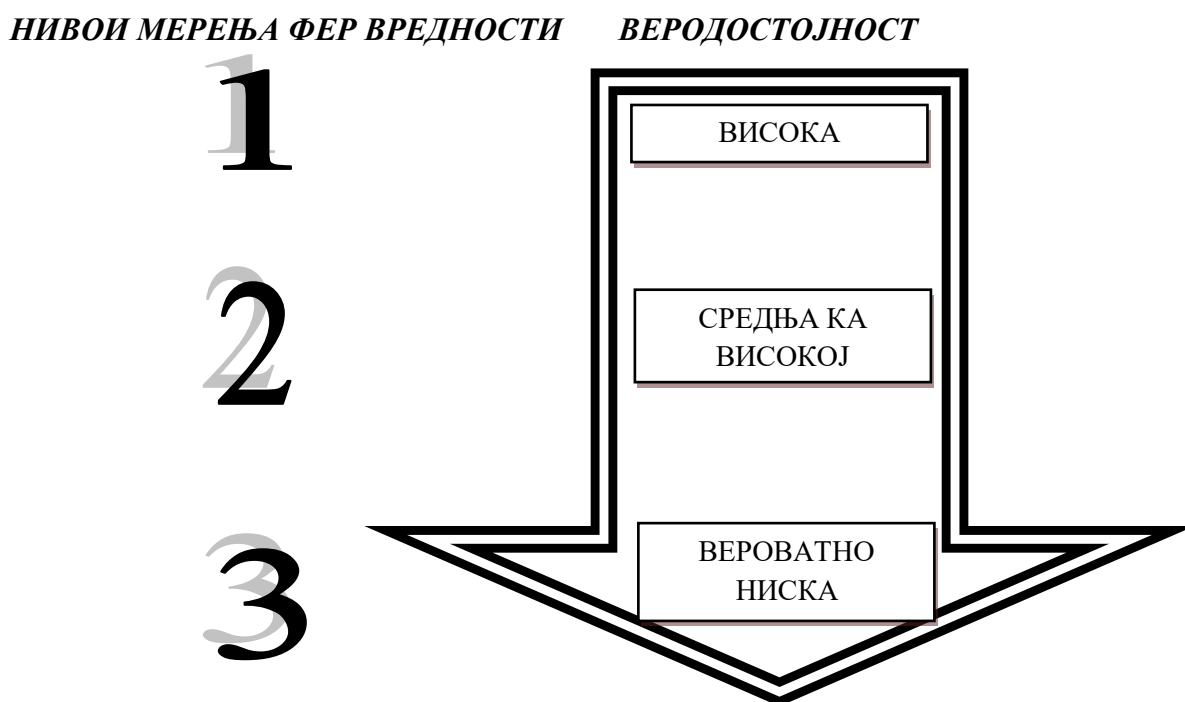
⁵⁸⁵ Altamuro, J., Zhang, H. (2013), The financial reporting of fair value based on managerial inputs versus market inputs: evidence from mortgage servicing rights, *Review of Accounting Studies*, Vol. 18, No. 3, pp. 833-858.

⁵⁸⁶ Lilien, S., Sarath, B., Schrader, R. (2013), Normal Turbulence or Perfect Storm? Disparity in Fair Value Estimates, *Journal of Accounting & Finance*, Vol. 28, No. 2, pp. 192-211.

⁵⁸⁷ Mangnan, M., Menini, A., Parbonetti, A. (2015), Fair value accounting: information or confusion for financial markets? *Review of Accounting Studies*, Vol. 20, No. 1, p. 562.

да манипулишу проценама фер вредности. То је могућност настанка грешака приликом мерења⁵⁸⁸, пре свега због сложености модела вредновања и/или њиховог недовољног разумевања од стране састављача финансијских извештаја. Другим речима, „утврђивање фер вредности је далеко од прецизности“⁵⁸⁹. Као последица тога, може се очекивати да се веродостојност утврђених фер вредности смањује кретањем од инпута првог нивоа ка инпутима другог и трећег нивоа (видети Сliku 9).

Слика 9. Веродостојност нивоа мерења фер вредности

Прилагођено према: Wahlen, J.M., Baginski, S.P., Bradshaw, M.T. (2015), *Financial Reporting, Financial Statement Analysis and Valuation: A Strategic Perspective* (Eighth Edition), Boston: Cengage Learning, p. 103.

Иако примена фер вредности, имајући у виду претходно речено, може унети несигурност и субјективност у извештај о финансијском положају и биланс успеха, не сме се заборавити да износи у финансијским извештајима састављеним на основу историјског трошка, такође, могу бити под утицајем просуђивања менаџмента (на пример, од четири елемента практичног режима отписивања фиксних средстава, три су субјективног карактера). То значи да несигурност и субјективизам нису новина која долази са растућом употребом фер вредности, него вековна карактеристика финансијског рачуноводства и извештавања.⁵⁹⁰ Јасно је да аргументи против фер вредности не подразумевају аутоматски превођење у аргументе у корист историјског трошка.⁵⁹¹ Осим тога, не сме се заборавити ни чињеница да практично сваки IFRS/IAS којим се захтева или допушта употреба фер вредности захтева таква мерења само под условом да се фер вредност може поуздано

⁵⁸⁸ Landsman, W.R. (2007), *op. cit.*, p. 28.

⁵⁸⁹ King, A. (1999), Why Fair Value Accounting Can't Work, *Financial Executive*, Vol. 15, No. 4, p. 53.

⁵⁹⁰ McEnally, R. (2007), Fair Value Financial Reporting: An Investor's Perspective, *Accounting policy & Practice report*, доступно на: http://www.pcf.org/downloads/05_07_Meet_Materials/BNA_document.pdf (14.09.2017)

⁵⁹¹ Power, M. (2010), Fair value accounting, financial economics and the transformation of reliability, *Accounting and Business Research*, Vol. 40, No. 3, p. 199.

одмерити, што је у складу са ставом да корисне информације, између осталог, треба да буду и поуздане. У таквим околностима, као алтернатива фер вредности преостаје историјски трошак.⁵⁹²

Потпуна и доследна примена рачуноводства фер вредности подразумева да се сва средства и обавезе мере по фер вредности, што захтева „да за свако средство (укључујући интерно створени goodwill) и сваку обавезу постоје тржишта на којима важе све цене за све учеснике“⁵⁹³. У том случају извештаји о финансијском положају свих компанија би били директно упоредиви и подаци приказани у њима би омогућили на тржишту засновану процену потенцијала генерисања готовине предузећа. Међутим, пошто у реалности тржишта нису савршена и често не постоје тзв. „видљиви“ инпути за утврђивање фер вредности, овај теоријски идеал није могуће остварити у пракси. Осим тога, упоредивост фер вредности се нарушава и када за одређено средство или обавезу не постоји тржиште, па се фер вредност мора утврдити применом различитих модела вредновања. То може да доведе до тога да ће свако предузеће применити модел вредновања на себи својствен начин, што за последицу може имати различите фер вредности за исте ставке.

Без обзира на то што примена фер вредности може утицати на повећање корисности информација из финансијских извештаја, постоји могућност да ће она проузроковати одређене трошкове. Осим тога, у једном истраживању, испитаници су изразили бојазан не само због додатних трошкова, већ и због могућности да обелодањивање фер вредности може да утиче на конкурентску позицију предузећа, зато што долази до обелодањивања и онога што се може сматрати приватним информацијама. Осим тога, може се очекивати да ће примена фер вредности довести и до повећања накнада ревизорских услуга које предузећа плаћају, зато што ће ревизори морати да утроше више времена за испитивање претпоставки које су коришћене приликом мерења фер вредности (на пример, приликом ревалоризације једног средства)⁵⁹⁴, него што би то био случај да је за мерење (тог средства) коришћен историјски трошак.

Заговорници фер вредности наводе као њену предност то што доводи до признавања добитака и губитака чим они настану, односно када долази до промена економских услова, а не онда када се трансакција заиста догодила.⁵⁹⁵ На пример, уколико предузеће током године купи парцелу земљишта за 95.000 новчаних јединица, а њена фер вредност на крају године порасте на 110.000 новчаних јединица, предузеће може признати добитак од 15.000 новчаних јединица. Пошто предузеће није продало раније купљену парцелу, јасно је да се ради о добитку који није реализован. Признавање нереализованог добитка подразумева свесно нарушавање принципа реализације, а у крајњем и принципа опрезности. Још један пример нарушавања фундаменталних принципа историјског трошка је признавање смањења фер вредности обавезе, што је у супротности са начелом највише вредности и, такође, са начелом опрезности. Колизива са начелом опрезности, можда је

---

⁵⁹² Pacter, P. (2007), Fair value under IFRSs: Issues for developing countries and SMEs, in: Walton, P. (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 359-360.

⁵⁹³ Обрадовић, В.М. (2016), *op. cit.*, стр. 143.

⁵⁹⁴ Missonier-Piera, F. (2007), *op. cit.*, p. 124.

⁵⁹⁵ Hague, I.P.N. (2007), *op. cit.*, p. 38.

најизраженија код инвестиционих некретнина, зато што се повећање њихове фер вредности евидентира директно у корист прихода, и тако се утиче на нето резултат у билансу успеха.⁵⁹⁶ У домаћој литератури се наводи да нарушавање фундаменталних принципа историјског трошка представља „најозбиљнију бољу рачуноводства фер вредности“.⁵⁹⁷

5.2.1. Проблеми ревизије фер вредности

Заокрет од рачуноводства историјског трошка ка рачуноводству фер вредности представља изазов, не само за састављаче финансијских извештаја, већ и за екстерне ревизоре, који у својим извештајима треба да искажу мишљење о томе да ли финансијски извештаји предузећа истинито и објективно приказују њихов финансијски положај и успешност, у складу са важећом рачуноводственом регулативом. Осим тога, поменути заокрет је изазов и за доносиоце ревизорских стандарда. Мишљење да је фер вредност „нов терен“ за екстерне ревизоре није присутно само у стручној литератури, већ је изречено и од самих екстерних ревизора. Један од партнера ревизије из тзв. „велике четворке“ једном приликом је изјавио да није разумео ништа када је почела примена фер вредности. Вероватно мислећи на дугогодишњу праксу ревизије финансијских извештаја састављених на основу историјског трошка, за примену фер вредности каже следеће: „Боже, то је против свих концепата које смо учили“⁵⁹⁸. Један од чланова Управног одбора америчког Одбора за рачуноводствени надзор котираних компанија (Public Company Accounting Oversight Board – PCAOB), у једном од интервјуа истакао је да рачуноводствене процене, обухватајући и мерење по фер вредности, представљају тешко подручје за састављаче финансијских извештаја, као и за екстерне ревизоре, пре свега зато што укључују претпоставке менаџмента о томе шта ће се догодити у будућности. У том смислу, у пракси је идентификовано пуно случајева у којима ревизори нису разумели шта се налазило у основи процеса мерења.⁵⁹⁹ Пораст броја проблематичних подручја ревизије, које са собом доноси растућа употреба фер вредности, последица је заокрета од ревизије „реалних трансакција између стварног купца и стварног продавца“ ка ревизији нечега „што би могло да буде“⁶⁰⁰. Као главни разлози, који опредељују мишљење да је ревизија фер вредности, нарочито у последњој деценији, постала велики изазов за ревизоре наводе се: (1) појава све сложенијих финансијских инструмената, (2) повећана променљивост економских услова, која утиче на неподударност између књиговодствених и тржишних вредности средстава и (3) све више стандарда финансијског извештавања који захтевају

⁵⁹⁶ Стојановић, Р. (2016), *op. cit.*, стр. 81.

⁵⁹⁷ Тодоровић, М., Пантелић, М. (2014), *op. cit.*, стр. 1562.

⁵⁹⁸ Наведено према: Smith-Lacroix, J., Durocher, S., Gendron, Y. (2012), The erosion of jurisdiction: Auditing in a market value accounting regime, *Critical Perspectives on Accounting*, Vol. 23, No. 1, p. 36.

⁵⁹⁹ Murphy, M.L. (2014), A Fresh Approach to Regulation and Audit Quality: An Interview with PCAOB Board Member – Jay D. Hanson, *The CPA Journal*, Vol. 84, No. 4, p. 20.

⁶⁰⁰ King, A.M. (2007), *op. cit.*, p. 29.

употребу фер вредности, са утицајом, како на финансијски положај, тако и на периодични резултат и захтевана обелодањивања.⁶⁰¹

Познавајући хијерархију инпута за мерење фер вредности, јасно је да мерење фер вредности засновано на инпутима првог нивоа не доноси велике проблеме ревизорима, између осталог, због тога што је таквим мерењем фер вредности ограничена дискреција менаџмента у процесу мерења. На пример, уколико је предмет мерења обвезница којом се активно тргује, тј. довољно често и у довољном обиму, што значи да је обезбеђена перманентна расположивост информација о њеној цени, њена фер вредност се може једноставно утврдити и ревидирати. Једним емпиријским истраживањем⁶⁰², којим је обухваћено 37 ревизора, између осталог, откривено је да ревизори имају највише знања у вези са мерењем фер вредности помоћу инпута првог нивоа, а најмање о мерењу фер вредности помоћу инпута трећег нивоа, као и да су тешкоће обављања ревизије израженије уколико су за њено мерење коришћени инпути другог и трећег нивоа, него што је то случај када се за њено мерење користе инпути првог нивоа. Исто истраживање показује да степен поверења у мишљење ревизора о финансијским извештајима, уколико се у позадини њиховог састављања налазе значајне процене по фер вредности, опада како се крећемо од инпута првог нивоа ка инпутима трећег нивоа. Дакле, проблеми ревизије фер вредности ескалирају кретањем низ хијерархију инпута за њено мерење, чиме долази и до смањења објективности доказа који то мерење поткрепљују. Проверљивост и поузданост мерења заснованог на инпутима другог и трећег нивоа представљају велики изазов за ревизоре, зато што су то, у суштини, вредновања заснована на теоријским тржишним ценама. Посебан проблем представља коришћење инпута трећег нивоа, који су својствени ентитету и представљају менаџерско виђење тржишне динамике у контексту ставки које се мере по фер вредности.⁶⁰³ Забринутост у погледу коришћења инпута трећег нивоа за мерење фер вредности доводи до изношења става да математички модели засновани на претпоставкама менаџмента не доводе до утврђивања фер вредности у правом смислу речи, већ са собом доносе проблеме поузданости и разумљивости информација.⁶⁰⁴ Другим речима, сматра се да садашња вредност, на којој је најчешће засновано мерење фер вредности употребом инпута трећег нивоа, није мерни атрибут, него техника мерења.⁶⁰⁵

Полазећи од тога да се све више средстава и обавеза мери по фер вредности, ревизори и доносиоци ревизорских стандарда морају разумети не само коришћене моделе вредновања, него и начин на који менаџмент идентификује инпите, али и потенцијалну пристрасност менаџмента и вероватноћу настанка грешака приликом: (1) примене тих модела, (2) идентификовања инпута и (3) самог процеса просуђивања. Већина мерења по фер вредности резултира из апроксимација, више него из прецизног мерења, укључујући

---

⁶⁰¹ Levy, H.B. (2016), Unsolved Problems in Auditing: A Half-Century Retrospective and Update, *The CPA Journal*, Vol. 86, No. 2, p. 29.

⁶⁰² Hermanson, S.D., Kerler III, W.A., Rojas, J.D. (2017), An Analysis of Auditors' Perceptions Related to Fair Value Estimates, *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 28, No. 3, pp. 18-37.

⁶⁰³ Singh, J.P., Doliya, P. (2015), On the audit of fair value measurements, *Economic Horizons*, Vol. 17, No. 1, p. 65.

⁶⁰⁴ Wilson, A. (2007), *op. cit.*, p. 207.

⁶⁰⁵ McGregor, W. (2007), Whither fair value accounting? The future of fair value, in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 103-104.

бројне процене, класификације и алокације, што ревизорима отежава, или пак онемогућава директну проверу извршених процена. Због тога, ревизор своме задатку мора приступити са дужном пажњом, укључујући висок степен професионалног скептицизма, како би предупредио материјално значајан утицај пристрасности на мерења по фер вредности.⁶⁰⁶ Да би се обезбедио висок квалитет ревизије комплексних рачуноводствених процена, укључујући и процене фер вредности, ревизори треба „широко да мисле, укључујући у своје анализе доказе из различитих извора и критички размишљају о прикупљеним доказима“⁶⁰⁷.

Табела 3 приказује три групе индивидуалних, али и међусобно повезаних фактора који који утичу на ревизију фер вредности и ревизију осталих процена, чија спецификација је извршена на основу инспекцијских докумената РСАОВ-а, прегледа писмених коментара, постојећих стандарда и познатих научних чланака. То су фактори окружења, фактори задатка и фактори специфични за ревизора.⁶⁰⁸

Табела 3. Фактори који утичу на ревизију фер вредности и ревизију осталих процена

ФАКТОРИ ОКРУЖЕЊА	ФАКТОРИ ЗАДАТКА	ФАКТОРИ СПЕЦИФИЧНИ ЗА РЕВИЗОРА
несигурност процене	тешкоћа задатка	знање и експертиза
регулаторни и правни утицаји	структура задатка	професионални скептицизам
везе ревизорских фирми са спољашњим ентитетима	пристрасност менаџмента	спознајна ограничења

Прилагођено према: Bratten, B., Gaynor, L., McDaniel, L., Montague, N.R., Sierra, G.E. (2013), *The Audit of Fair Values and Other Estimates: The Effects of Underlying Environmental, Task and Auditor-Specific Factors*, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 32, Supplement 1, p. 9. (цитирани аутори су свој рад базирали на: Bonner, S.E. (2008), *Judgment and Decision Making in Accounting*, Upper Saddle River, NJ: PearsonPrentice Hall).

Фактори окружења могу утицати на квалитет било које ревизије, али су нарочито важни приликом ревизије фер вредности и ревизије осталих процена. Као најзначајнији фактори окружења наводе се несигурност процене, регулаторни и правни утицаји и везе ревизорских фирми са спољашњим ентитетима. Уколико су рачуноводствене процене и повезана обелодањивања подложни инхерентном недостатку прецизности приликом мерења, може се говорити о несигурности процене. Фактори који тангирају несигурност процене су: (1) несигурност мерења и (2) макро-економски ризици. Несигурност мерења се односи на нејасноће приликом вредновања неке ставке (на пример, неког финансијског инструмента) или процену изолованог износа (на пример, ненаплативог износа

⁶⁰⁶ Martin, R.D., Rich, J.S., Wilks, T.J. (2006), *Auditing Fair Value Measurements: A Synthesis of Relevant Research*, *Accounting Horizons*, Vol. 20, No. 3, p. 288, p. 291.

⁶⁰⁷ Griffith, E.E., Hammersley, J.S., Kadous, K., Young, D. (2015), *Auditor Mindsets and Audits of Complex Estimates*, *Journal of Accounting Research*, Vol. 53, No. 1, p. 71.

⁶⁰⁸ Bratten, B., Gaynor, L., McDaniel, L., Montague, N.R., Sierra, G.E. (2013), *The Audit of Fair Values and Other Estimates: The Effects of Underlying Environmental, Task and Auditor-Specific Factors*, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 32, Supplement 1, pp. 7-26.

потраживања). Природа фер вредности је таква да и добронамерни стручњаци не морају да постигну потпуну сагласност о вредновању или о најбољем моделу за њену процену, нарочито онда када за ставку чија вредност се процењује не постоји тржиште или је оно неликвидно. Несигурност мерења се највише манифестује уколико се фер вредност процењује коришћењем разних модела вредновања, као последица субјективности избора модела и коришћених инпута. Ризик модела вредновања фер вредности, тј. ризик да је тај модел погрешно одабран или се користи на неадекватан начин, повећава се у променљивим економским условима, што заједно са несигурношћу мерења, може додатно отежати и само мерење и ревизију мерења по фер вредности. На нестабилним тржиштима, чак и тзв. „видљиви“ инпути могу бити неодговарајуће мерило фер вредности. На пример, током финансијске кризе 2008. године, цене нису увек веродостојно репрезентовале фер вредности. У контексту макро-економских ризика, сматра се да они могу утицати на повећање несигурности мерења које је повезано са ценовно заснованим информацијама.

Регулаторни и правни систем представљају значајне факторе окружења којима се дефинише прихватљиво понашање и предвиђају казне како би се предупредило неприхватљиво понашање. У том смислу, регулаторни и правни систем имају двојаку улогу: (1) креирање правила и (2) супервизија. На пример, амерички FASB има улогу креатора општеприхваћених рачуноводствених принципа, док институције, као што су SEC и PCAOB, имају улогу супервизора. Генерално се сматра да регулаторна дисциплина може ублажити агресивно финансијско извештавање које може настати под утицајем пристрасних процена састављача финансијских извештаја, као и да би обимнији регулаторни оквир требало да подстакне ревизоре да побољшају квалитет ревизије фер вредности и ревизије осталих процена. Међутим, постоји мало доказа о утицају регулаторне дисциплине на подстицаје ревизора приликом ревизије фер вредности. Поред тога, емпиријским истраживањима није потврђено да позитиван утицај регулаторне дисциплине на квалитет ревизије превазилази трошкове у вези са регулаторном дисциплином.

Пошто су ревизори у обавези да респектују стандарде ревизије, они, у том смислу, остварују везу са регулаторима, тј. доносиоцима тих стандарда. Приликом обављања своје делатности, ревизори ступају у однос са субјектима ревизије. Осим тога, могу ступити у везу и са својим конкурентима, тј. другим ревизорским фирмама, као и овлашћеним проценитељима. Коришћење услуга овлашћених проценитеља може бити својствено не само ревизорима, већ и предузећима чији су финансијски извештаји предмет независне ревизије, и то приликом утврђивања фер вредности одређених ставки у њиховим финансијским извештајима. Потреба ревизора за услугама овлашћених проценитеља објашњава се тиме да многи овлашћени ревизори имају мало искуства у примени модела који се користе за процењивање фер вредности, као и да нису довољно обучени у том погледу. Зато могу ангажовати експерте, као што одавно чине ангажовањем адвоката и актуара, са циљем пружања независних потврда неких других сложених процена.⁶⁰⁹ Услуге експерата, односно овлашћених проценитеља ревизор треба да користи уколико:

---

⁶⁰⁹ Kaplan, R., Merton, R., Richard, S. (2009), Disclose the fair value of complex securities, *Financial Times*, August 17, 2009, доступно на: <https://www.ft.com/content/f206cf68-8b59-11de-9f50-00144feabdc0> (27.09.2017); Martin, R.D., Rich, J.S., Wilks, T.J. (2006), *op. cit.*, p. 289.

(1) постоји значајно учешће тзв. „невидљивих инпута“, (2) процене фер вредности треба извршити применом комплексних техника вредновања и (3) постоји материјалност мерења по фер вредности.⁶¹⁰ Поред тога, значајно је напоменути да коришћење експертских услуга појединца или организације, у случајевима када ревизор нема довољно експертског знања по питању процена фер вредности, ревизора не ослобађа одговорности за исказано мишљење. Ревизор је тај који мора да обезбеди довољне и одговарајуће доказе који подупиру његово мишљење. Позитивна страна ангажовања овлашћених проценитеља јесте њихова стручност у погледу вредновања и поседовање широког спектра информација које се користе приликом процењивања различитих финансијских инструмената, као и некретнина. Међутим, полазећи од тога да између процена које врше субјекти ревизије и независни овлашћени проценитељи постоји висока корелација, сматра се да та додатна „независност“ овлашћених процењивача резултира у непотребним трошковима. У крајњој линији, коришћење услуга истог овлашћеног проценитеља од стране субјекта ревизије и ревизора угрожава независност ревизора. Што се тиче емпиријских истраживања у погледу утицаја коришћења услуга овлашћених проценитеља на квалитет ревизије, она недостају, тако да је то подручје привлачно, али и комплексно за нека будућа истраживања.

Фактори задатка који утичу на ревизију фер вредности и ревизију осталих процена су тешкоћа и структура задатка, као и потенцијална пристрасност менаџмента, која може настати под утицајем тешкоће и структуре задатка, али и њиховом интеракцијом са факторима окружења. Несигурност процене, која карактерише ревизију фер вредности и ревизију осталих процена, ствара тешкоће ревизорима приликом обављања свог задатка. Тешкоћа задатка произлази и из инхерентне комплексности самих процена, при чему ефективна ревизија захтева не само знање из области рачуноводства, већ и из финансија и економије уопште. Последица тешкоће задатка постављеног пред ревизоре, јесте да они понекад не разумеју кључне ризике одабраног модела вредновања, јер немају знања о њима или их погрешно тумаче. Чак и када ревизори разумеју одабир модела вредновања од стране менаџмента, тестирање адекватности коришћених инпута остаје као изазов пред њима, нарочито када су тржишни услови променљиви или када су независни подаци са тржишта недоступни. Посебан изазов за ревизоре је ситуација када менаџмент користи више модела, након чега врши одабир једног, тако да ревизор треба да оцени оправданост избора менаџмента.

Структура задатка, као фактор који утиче на ревизију фер вредности и ревизију осталих процена, односи се на стандарде које ревизори треба да респектују приликом обављања свог комплексног задатка, тј. приликом ревизије фер вредности и ревизије осталих процена. На међународном нивоу, стандард посвећен тој проблематици је Међународни стандард ревизије 540 – Ревизија рачуноводствених процена, укључујући рачуноводствену процену фер вредности и повезана обелодањивања (International Standard on Auditing (ISA) 540 – Auditing Accounting Estimates, Including Fair Value Accounting Estimates and Related Disclosures). Назив стандарда јасно показује да се у њему ревизија фер вредности разматра заједно са ревизијом рачуноводствених процена. Међутим, постоји мишљење да комбиновање рачуноводствених процена са проценама фер

---

⁶¹⁰ Милојевић, М.М. (2014), Улоге ентитета и ревизора у фер вредновању, *Ревизор*, Год. 17, Бр. 66, стр. 23.

вредности у једном ревизорском стандарду није корисно, због тога што постоји разлика између те две врсте процена.⁶¹¹ На пример, процена ненаплативог износа потраживања захтева другачија знања и вештине, него процена goodwill-а, који произлази из пословне комбинације, а који се заснива на процени појединачних фер вредности средстава и обавеза.

Приликом ревизије мерења извршених по фер вредности, ревизор генерално има два главна задатка: (1) да испита да ли је мерење извршено у складу са важећим регулаторним оквиром за финансијско извештавање и (2) да ли је извршено одговарајуће обелодањивање. Осим поменутог ISA 540, приликом ревизије фер вредности, ревизор треба да уважава и одредбе неких других стандарда ревизије, као што су Међународни стандард ревизије 315 – Идентификовање и процена ризика материјално погрешних исказа путем разумевања ентитета и његовог окружења (International Standard on Auditing (ISA) 315 – Understanding the Entity and its Environment and Assessing the Risks of Material Misstatement) и Међународни стандард ревизије 320 – Материјалност у планирању и спровођењу ревизије (International Standard on Auditing (ISA) 320 – Materiality in Planning and Performing an Audit). Захтеви поменутих стандарда се односе на: (1) поступке процене ризика и повезане активности, (2) идентификацију и процену ризика материјално погрешних исказа, (3) одговор на процењене ризике материјално значајних погрешних исказа у финансијским извештајима, (4) поступке и методе процене примерене захтевима стандарда, (5) документовање мерења по фер вредности и (6) обелодањивања у вези са мерењем по фер вредности.⁶¹² На основу ових захтева се може уочити да је у њиховој основи приступ ревизији на бази процене ризика. То значи да ревизор мора посебно обратити пажњу на: (1) подручја којима је својствена велика вероватноћа настанка грешке, (2) подручја која у чијој основи се налази просуђивање и (3) подручја код којих постоји могућност предрасуда или пристрасности од стране проценитеља.⁶¹³

У САД ревизија фер вредности и рачуноводствених процена предмет је (1) Извештаја о стандардима ревизије бр. 101 – Ревизија мерења по фер вредности и обелодањивања у вези са фер вредношћу (Statements on Auditing Standards (SAS) 101 – Auditing Fair Value Measurements and Disclosure (AU sec. 328)) и (2) Извештаја о стандардима ревизије бр. 113 – Ревизија рачуноводствених процена (Statements on Auditing Standards (SAS) 113 – Auditing Accounting Estimates (AU sec. 342)). То значи да је, за разлику од међународне ревизорске регулативе, ревизија фер вредности и ревизија рачуноводствених процена предмет два документа у којима је јасно назначено у којим случајевима их треба користити. На пример, SAS 101 (AU sec. 328) се, између осталог, користи приликом ревизије деривата, финансијских инструмената различитих од оних који се држе до рока доспећа, услужних права и сл., а SAS 113 (AU sec. 342) се, између осталог, користи приликом ревизије процењених износа ненаплативих потраживања, процењеног корисног века и резидуалне вредности фиксних средстава и сл. Међутим,

⁶¹¹ Abernathy, J., Hackenbrack, K.E., Joe, J.R., Pevzner, M., Wu, Y. (Participating Committee Members) (2015), Comments of the Auditing Standards Committee of the Auditing Section of the American Accounting Association on PCAOB Staff Consultation Paper, *Auditing Accounting Estimates and Fair Value Measurements, Current Issues in Auditing*, Vol. 9, No. 1, C2.

⁶¹² Милојевић, М.М. (2014), *op. cit.*, стр. 20-21.

⁶¹³ Singh, J.P., Doliya, P. (2015), *op. cit.*, p. 66.

постоје ситуације у којима је потребно уважити оба документа (на пример, приликом тестирања умањења вредности goodwill-a). У неким ситуацијама, ревизори треба да изврше професионалну процену који од два горепоменутог документа треба да примене, при чему избор може бити субјективан⁶¹⁴, што поново указује на претходно објашњен фактор утицаја на ревизију фер вредности и ревизију осталих процена, тј. на тешкоћу задатка са којим се ревизор суочава. Међутим, постоји могућност да ће ова два документа, са још једним документом, чији предмет је ревизија деривативних финансијских инструмената, послова хеџинга и улагања у хартије од вредности, бити синтетизована у јединствени документ под називом Ревизија рачуноводствених процена, укључујући мерење по фер вредности (Auditing Accounting Estimates, Including Fair Value Measurements)⁶¹⁵.

Пристрасност менаџмента је трећи фактор задатка који утиче на ревизију фер вредности и ревизију осталих процена. Несигурност процена, као већ размотрени фактор окружења, ствара могућност за пристрасно финансијско извештавање, чинећи задатак ревизора тежим. Пристрасност менаџмента у проценама фер вредности огледа се у томе да менаџери могу одабиром модела и коришћених инпута утицати на износ нето резултата и, у крајњем, сопственог капитала. На пример, одлагањем или избегавањем смањења вредности goodwill-a расходи ће бити потцењени, а нето резултат периода прецењен. Уколико претпоставимо да ће износ нето резултата периода бити пренет на нерасподељени добитак, и сопствени капитал на крају периода ће бити прецењен. Међутим, процене које немају везе са фер вредностима, такође, могу бити пристрасне. Задатак ревизора, додуше нимало једноставан, нарочито у условима економске неизвесности, је да својим процедурама покуша да спречи да рачуноводствене процене буду резултат пристрасности менаџмента, како не би дошло до исказивања материјално погрешних ставки у финансијским извештајима.

Полазећи од тога да комплексност задатка различито утиче на различите појединце, у нашем случају ревизоре, у наставку ћемо размотрити факторе специфичне за ревизора који појединачно, или у интеракцији са осталим факторима, могу утицати на квалитет ревизије фер вредности. То су: знање и експертиза, професионални скептицизам и спознајна ограничења. Знање и експертиза чланова ревизорског тима су веома важни приликом ревизије високо ризичних подручја. Чак и када ревизори користе услуге овлашћених процењивача, неопходно је да поседују одговарајућа знања, како би оценили рад тих стучњака. Једно од подручја ревизије, које има карактер високо ризичног, је ревизија процена извршених по фер вредности. Недостатак знања и експертизе ревизора може бити узрокован непостојањем интерпретативних смерница и/или професионалних обука. Међутим, све ревизорске фирме, које припадају тзв. „великој четворци“, обезбеђују смернице и материјале за обуку, укључујући видео снимке, са циљем олакшања ревизије фер вредности и ревизије осталих рачуноводствених процена. Поред тога, Амерички институт овлашћених јавних рачуновођа (American Institute of Certified Public Accountants

---

⁶¹⁴ Bratten, B., Gaynor, L., McDaniel, L., Montague, N.R., Sierra, G.E. (2013), *op. cit.*, p. 15.

⁶¹⁵ Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB) (2017), *PCAOB Proposes to Enhance Requirements for Auditing Accounting Estimates, Including Fair Value Measurements*, доступно на: <https://pcaobus.org/News/Releases/Pages/accounting-estimates-proposal-6-1-17.aspx> (06.10.2017)

– AICPA) нуди посебне „алатке“ усмерене на ревизију фер вредности, обелодањивања у вези са пословним комбинацијама и тестирања умањења вредности goodwill-а и осталих фиксних средстава. Обуке и тренинге пружају и организације које су овлашћене за обављање независних процена. Као најбољи начин за стицање знања из области ревизије фер вредности и ревизије осталих рачуноводствених процена, у литератури⁶¹⁶ се наводи проблемски засновано учење (problem-based learning), и предлаже се његово усвајање од стране ревизорских фирми и универзитета, односно факултета. Суштина таквог начина учења је пракса и повратни ефекат на итеративан начин, што доводи до повећавања скептицизма појединца који учи и развијања способности процене вероватноће настанка преваре. Једном стечено знање, не значи да је процес учења завршен. Напротив, ревизори треба константно да унапређују стечена знања. Осим тога, искуство у једном подручју ревизије (на пример, ревизија финансијских инструмената), не мора да гарантује да је ревизор специјалиста за ревизију неких других процена по фер вредности (на пример, ревизија фиксних средстава мерених по моделу заснованом на фер вредности).

Професионални скептицизам је фундаментална карактеристика ревизора и предуслов је за ефективну ревизију. У суштини, он представља неповерљивост и сумњичавост ревизора, тј. његову склоност да не прихвата тврдње менаџмента без поткрепљујућих доказа. Професионални скептицизам подразумева следеће особине ревизора: (1) неприхватање туђих објашњења без размишљања, (2) учовање недоследности у изјавама, (3) често постављање питања, (4) одлучивање без журбе и на основу више информационих извора, (5) запажање разлога одређеног понашања приликом посматрања запослених у обављању својих послова, (6) прихватање изјава само уколико су доказано истините, (7) знатижељност у откривању нових информација и (8) континуирано учење и напредовање.⁶¹⁷ Испољавање професионалног скептицизма ревизора значајно је за ревизију уопште, али је посебно значајно приликом ревизије фер вредности и ревизије осталих рачуноводствених процена, с обзиром на то да су процењени износи несигурни, а докази често нису конкретни.

Спознајна ограничења, као фактор специфичан за ревизора, најбоље се могу објаснити позивањем на нејасноћу стандарда ревизије и несигурност процене. Стандарди ревизије САД (AU sec. 328 и AU sec. 342), предлажу, али не захтевају од ревизора да изврши независну процену фер вредности и осталих рачуноводствених процена. У том смислу, ревизор може применити стандарде на начин да прихвата процену менаџмента или овлашћеног проценитеља, уместо да сам изврши процену. Иако ревизор та подручја треба да оцени као високо ризична, постоје упозорења меродавних институција да ревизори у тим подручјима најчешће потцењују ризик ангажмана, тј. ризик ревизије. Што се тиче несигурности процене, сматра се да иако ревизори испољавају аверзију према несигурности тако што, на пример, спроводе више тестова приликом ревизије субјективних подручја, њихова просуђивања одликује низак степен конзервативности.

---

⁶¹⁶ Carpenter, T.D., Durtschi, C., Gaynor, L.M. (2011), The incremental benefits of a forensic accounting course on skepticism and fraud-related judgments, *Issues in Accounting Education*, Vol. 26, No. 1, pp. 1-21. Наведено према: Bratten, B., Gaynor, L., McDaniel, L., Montague, N.R., Sierra, G.E. (2013), *op. cit.*, p. 20.

⁶¹⁷ Љубисављевић, С.Д., Јовковић, Б.Ч. (2016), *Ревизија финансијских извештаја*, Крагујевац: Економски факултет Универзитета у Крагујевцу, стр. 92-93.

Осим тога, постоје и наводи да се ревизори одричу прилагођавања процена у ситуацијама које карактерише висока несигурност.⁶¹⁸

Приступ ревизији фер вредности није фундаментално другачији у односу на приступ ревизији осталих подручја. Међутим, на основу претходних разматрања у овом делу дистертације, могу се уочити специфичности ревизије мерења извршених по фер вредности. Приступ ревизији фер вредности подразумева следеће фазе: (1) разумевање контекста у коме предузеће послује, (2) разумевање начина на који је предузеће организовано, (3) процену квалитета интерне контроле предузећа, (4) процену ризика настанка значајних грешака и (5) спровођење суштинских тестова.⁶¹⁹

Разумевање контекста у коме предузеће послује подразумева да ревизор размотри (а) у којој мери је заиста неопходно користити фер вредност и (б) колико је то значајно за предузеће. Што се тиче првог питања, треба поћи од тога да неће сва предузећа примењивати све IFRS. На пример, IAS 41 ће примењивати само пољопривредна предузећа, док ће IFRS 2 примењивати предузећа која плаћају своје запослене средствима чија вредност је базирана на вредности акција. У суштини, да би проценио обим свог посла и неопходне компетенције и знања за ревизију фер вредности, ревизор најпре треба да утврди да ли постоји значајан број стандарда финансијског извештавања у којима се захтева или допушта примена фер вредности, а које примењује предузеће које је субјекат ревизије. Друго питање тиче се материјалности (значајности) мерења по фер вредности у предузећу клијенту. То подразумева да се утврди да ли постоји вероватноћа да ће елементи идентификовани у првом кораку (стандарди финансијског извештавања који захтевају или допуштају примену фер вредности у конкретном предузећу) имати значајан утицај на финансијске извештаје предузећа. На основу свега претходног, планира се величина ревизорског тима, потреба ангажовања специјалиста⁶²⁰, овлашћених проценитеља и временски распоред активности.

Разумевање начина на који је предузеће организовано подразумева да ревизор утврди ко су појединци који су одговорни за процес вредновања у предузећу, да испита могућност ослањања на екстерна вредновања, уколико предузеће које је субјекат ревизије ангажује овлашћене проценитеље и да утврди који извори информација се користе у процесу вредновања. Одговорност за процес вредновања у предузећу могу сносити рачуновође, односно менаџери, овлашћени проценитељи или одговорност може бити подељена, у смислу да се нека вредновања обављају интерно, а да се за нека друга ангажују екстерни процењивачи. За ревизора је важно да утврди ко је носилац те одговорности, како би са њим, њом или њима обавио разговор и оценио његове, њене или њихове способности и искуство у погледу мерења по фер вредности. Уколико је предузеће које је субјекат ревизије ангажовало овлашћеног проценитеља, на ревизору је да испита да ли је и колико је могуће ослонити се на екстерна вредновања. На први поглед, чињеница

⁶¹⁸ Bratten, B., Gaynor, L., McDaniel, L., Montague, N.R., Sierra, G.E. (2013), *op. cit.*, p. 23.

⁶¹⁹ Jacquemard, R. (2007), Fair value and auditor, in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 279-282.

⁶²⁰ Специјалисти су најчешће спољни сарадници изван ревизорске фирме и независни су експерти за поједине области пословања предузећа. То су, на пример: компјутерски консултанти, правни саветници, порески стручњаци, експерти машинства, грађевине или екологије. Наведено према: Љубисављевић, С.Д., Јовковић, Б.Ч. (2016), *op. cit.*, стр. 85.

да је ангажован овлашћени проценитељ ревизору олакшава посао, зато што се сматра да ће он извршити објективне и поуздане процене. Међутим, ревизор треба да испита његове компетенције и сврху ангажовања у конкретном предузећу. Осим тога, ангажовање овлашћених проценитеља ревизора не ослобађа одговорности, што је већ раније речено. Утврђивање извора информација које се користе у процесу вредновања, такође, треба да буде размотрено у контексту разумевања начина на који је субјекат ревизије организован. Ревизор треба да провери да ли у процесу прикупљања информација преовладава приступ „одоздо нагоре“ (bottom-up), који подразумева висок ниво детаљности и значајно ангажовање оперативног менаџмента или приступ „одозго надоле“ (top-down), који је мање детаљан и у надлежности је највиших менаџерских нивоа. Након анализе контекста у коме предузеће послује и начина његовог организовања, ревизор може проценити инхерентни ризик идентификованих подручја у којима се врше мерења по фер вредности.

Полазна основа за сва друга испитивања ревизора је интерна контрола. Пре дизајнирања суштинских тестова, ревизор разматра да ли се и у ком степену може ослонити на интерну контролу клијента. Уколико се ревизор може ослонити на систем интерне контроле клијента, онда он смањује обим суштинских тестова, при чему ревизорско разматрање интерне контроле није замена за суштинске тестове. Тестови контроле и суштински тестови су комплементарни.⁶²¹ Што се тиче мерења по фер вредности, ревизор треба да провери да ли је менаџмент успоставио интерне контроле које омогућавају (а) преглед и испитивање потпуности, релевантности и тачности инпута који се користе у процесу мерења, (б) преглед и одобравање процедура успостављања и одабира претпоставки које се користе у мерењу, са ауторизацијом овлашћења за одабир и примену претпоставки, (в) преглед дужности и одвајања надлежности лица која оперативно делују на трансакцијама и оних која вреднују и (г) редовну проверу ставова, правила и упутстава, као и функционисања целог система мерења по фер вредности у предузећу.⁶²²

Процена ризика настанка значајних (материјалних) грешака омогућава ревизору да одреди природу и обим суштинских тестова који ће се користити у оцени мерења по фер вредности. Ризик настанка значајних грешака је производ инхерентног и контролног ризика. Уколико ревизор, након испитивања система интерне контроле клијента, закључи да је одређено мерење по фер вредности задовољавајуће и да је, самим тим, инхерентни ризик низак, он ће утврдити низак ризик настанка материјално значајних грешака у том подручју и користиће мање суштинских тестова. У супротном, уколико је у одређеном подручју висок инхерентни ризик и квалитет интерне контроле незадовољавајући или интерна контрола не постоји, ревизор ће спровести већи број суштинских тестова.⁶²³ Приликом ревизије мерења по фер вредности, пре свега, важно је препознати инхерентне ризике, тј. ризике који стоје као објективна претња том процесу. Критеријуми презентовани у Табели 4 могу бити од помоћи приликом процене инхерентног ризика.

Обим суштинских тестова, као што је већ речено, зависи од ризика настанка материјалних грешака, који се изводи из инхерентног ризика и ризика интерне контроле.

⁶²¹ Љубисављевић, С.Д., Јовковић, Б.Ч. (2016), *op. cit.*, стр. 139.

⁶²² Милојевић, М.М. (2014), *op. cit.*, стр. 18.

⁶²³ Jacquemard, R. (2007), *op. cit.*, р. 281.

Пошто је испитивање интерне контроле фер вредновања најчешће ирелевантно приликом ревизије мерења по фер вредности, због „нерутинског карактера“⁶²⁴ тог процеса, обим суштинских тестова зависи искључиво од процене инхерентног ризика. У току свог рада, ревизори контролишу извршена мерења у предузећу и оцењују (а) да ли је одабрани модел мерења адекватан и (б) да ли је он коректно примењен.

Табела 4. Водич за процену инхерентног ризика

КРИТЕРИЈУМ	НИВО РИЗИКА	
	НИЗАК	ВИСОК
КОМПЛЕКСНОСТ	једноставне пословне трансакције	„замршени“ односи и трансакције
УЧЕСТАЛОСТ	уобичајене трансакције, које се редовно понављају	необичне трансакције, које се нередовно јављају
ПОДАЦИ	лако расположиви званично публиковани карактер „видљивости“	тешко се прибављају или су недоступни карактер „невидљивости“
МЕТОД МЕРЕЊА	стандардан, општеприхваћен лако применљив	специјалан и нестандардан заснован на пуно претпоставки компликован за примену

Прилагођено према: Милојевић, М.М. (2014), Улоге ентитета и ревизора у фер вредновању, *Ревизор*, Год. 17, Бр. 66, стр. 17.

Екстерни ревизори се могу посматрати као „арбитри поузданости финансијских извештаја“⁶²⁵. Све већи значај сложених рачуноводствених процена за састављање финансијских извештаја и потенцијална пристрасност менаџера приликом вршења истих имплицира да је квалитет ревизије тих процена од пресудног значаја за исказивање мишљења ревизора о поузданости финансијских извештаја. Међутим, као што је већ речено, рачуноводствене процене су тешке за ревизију зато што захтевају субјективне прогнозе будућих догађаја. Да би изразио своје мишљење о финансијским извештајима, ревизор треба да прикупи што више одговарајућих доказа у вези са тврдњама менаџмента. У контексту рачуноводства историјског трошка, ревизори су развили процедуре за проверу тачности ставки вреднованих по набавној вредности или цени коштања, тако да је суштина њиховог задатка провера тачности историјских бројева, док је њихов задатак у контексту комплексних рачуноводствених процена, под којима се подразумева и процена фер вредности, да изврше оцену разумности процене.⁶²⁶ Међутим, не сме се заборавити да су процене својствене и рачуноводству историјског трошка. У том смислу могу се навести следећи примери: процена корисног века трајања фиксних средстава и процена њихове резидуалне вредности, процена ненаплативог износа потраживања од купаца, процена различитих врста резервисања (покрића) и сл. Ипак, у таквим ситуацијама приступ

⁶²⁴ Ibid., p. 282.

⁶²⁵ Griffith, E.E., Hammersley, J.S., Kadous, K. (2015), Audit of Complex Estimates as Verification of Management Numbers: How Institutional Pressures Shape Practice, *Contemporary Accounting Research*, Vol. 32, No. 3, p. 833.

⁶²⁶ Ibid., pp. 833-834.

ревизора је нешто другачији у односу на ревизију фер вредности и, чини се, да је ревизија процена извршених по фер вредности, нарочито у случају примене инпута трећег нивоа, комплекснија и захтевнија него ревизија осталих рачуноводствених процена. Наиме, једна од могућности је да се оцена текућих претпоставки, коришћених приликом рачуноводствених процена, врши на основу прошлих перформанси.⁶²⁷ Све ово нас наводи на закључак да рачуноводство није сасвим егзактна наука. „Рачуноводство је социјална конструкција, а не чиста наука. Упркос томе, зато што укључује квантификацију, тенденција је да се верује да су рачуноводство и правила која доносе доносиоци стандарда аналогни математици, са само једним тачним одговором, који се по дефиницији прихвата за сваку ставку у сету финансијских извештаја“⁶²⁸. У ствари, финансијско рачуноводство и извештавање карактеришу обазриве процене у складу са општеприхваћеним рачуноводственим принципима и конвенцијама.

5.2.2. Фер вредност и финансијска криза

Финансијска криза се карактерише великим потресом на финансијском тржишту, који је праћен значајним падом цена хартија од вредности и пропашћу великог броја финансијских и нефинансијских институција. У том смислу, она представља поремећај на финансијском тржишту, када долази до погоршавања проблема негативне селекције и моралног хазарда, у том смислу да финансијско тржиште није у могућности да изврши алокацију финансијских средстава према учесницима са најпродуктивнијим могућностима за инвестирање. На бази претходног, јасно је да настанак финансијске кризе смањује ефикасност финансијског тржишта. Осим тога, треба нагласити да није свака непожељна тржишна осцилација индикатор постојања финансијске кризе. Да би негативна промена на финансијском тржишту имала карактер финансијске кризе, потребно је: (а) да захвати већи део финансијског тржишта, (б) да има дугорочни карактер и (в) да пад цена хартија од вредности буде драстичан.⁶²⁹

У овом делу дисертације биће размотрена улога фер вредности у финансијској кризи из 2008. године. Криза је настала у финансијском сектору САД, да би се касније прелила у реални сектор те државе, као и, у већем или мањем обиму, на остатак света. Због тога се неретко означава и као глобална финансијска криза. Као догађаји који су, уколико се заједно посматрају, наслутили настанак кризе, наводе се: (1) пуцање балона технологије (тзв. dot-com балона) 2000. године, које је довело до пада економије САД и (2) терористички напад 11. септембра 2001. године, који је додатно ослабио поверење инвеститора.⁶³⁰ Као одговор на ове нежељене догађаје, релативно нова администрација тадашњег америчког председника Џорџа Буша и Систем федералних резерви преузели су одређене фискалне и монетарне мере са циљем заустављања рецесије. У периоду од 2001. до 2007. године дошло је до пораста животног стандарда, незапосленост је била најнижа у

⁶²⁷ King, A.M. (2007), *op. cit.*, p. 29.

⁶²⁸ Wilson, A. (2007), *op. cit.*, p. 207.

⁶²⁹ Јакшић, М. (2016), *Финансијско тржиште – инструменти и институције*, Крагујевац: Економски факултет Универзитета у Крагујевцу, стр. 87.

⁶³⁰ Kothari, S.P., Lester, R. (2012), *The Role of Accounting in the Financial Crisis: Lessons for the Future*, *Accounting Horizons*, Vol, 26, No. 2, p. 337.

претходне четири деценије и БДП је конзистентно квартално растао. Међутим, касније се испоставило да економски раст није имао добру основу⁶³¹, што је доказано настанком финансијске кризе у САД. Као кључни проблем, који се налазио у основи глобалне финансијске кризе, наводи се ризично понашање многих институција и појединаца, који су били фокусирани на краткорочне резултате занемаривши дугорочне последице, као и неуспех федералних надзорних агенција у праћењу и контроли таквог понашања.⁶³² У наставку ћемо видети о којим се институцијама и појединцима ради.

Као један од узрочника финансијске кризе, наводи се релаксирање кредитне политике америчких банака приликом одобравања хипотекарних кредита. Поред одобравања тзв. „prime“ хипотекарних кредита, дужницима који су кредитно способни да отплате узети кредит, банке су одобравале и тзв. „subprime“ хипотекарне кредите, дужницима који нису испуњавали услове за добијање тих кредита. „Subprime“ хипотекарни кредити су означени као другоразредни кредити. Они су пружали могућност домаћинствима да се једноставније и више задуже у односу на свој расположив доходак. Прецизније речено, другоразредни хипотекарни кредити „представљају зајмове хипотекарним клијентима са ниским кредитним рејтингом – домаћинствима без документоване кредитне историје и са дохотком који је мањи од дохотка просечног домаћинства.“⁶³³ У том смислу издвајамо коментар познатог економисте Joseph-a Stiglitz-a да појединац „не мора да има докторат да би знао да не може потрошити више од 100% својих прихода на становање“⁶³⁴. У суштини, одобравање другоразредних хипотекарних кредита није било засновано на исцрпној оцени бонитета дужника, нити су банке захтевале доказе да ће клијенти моћи да исплаћују месечне рате. Због тога је овај процес означен као „позајмљивање без документације“ („no document lending“).⁶³⁵ Осим тога, банке су често у заблуди одобравале лажне кредитне захтеве у којима су клијенти намерно погрешно наводили одређене информације (на пример, клијенти су наводили да су запослени, а били су незапослени). Веровало се да ће клијент лако продати кућу и исплатити хипотеку, уколико не буде у могућности да врати узети кредит.

Пораст броја грађана САД који су могли да добију хипотекарне кредите, утицао је на раст тражње за некретнинама и, због ограничене понуде, на раст цена некретнина, односно на стварање тзв. „балона некретнина“ („housing bubble“). Иако пораст цена некретнина, уколико се изоловано посматра, не мора истовремено да подразумева настанак „балона некретнина“, постоје докази да су цене некретнина биле изнад својих фундаменталних вредности. Све то је довело до раста housing price-to-rent рација, који се добија стављањем у однос продајне цене одређене некретнине и њене годишње ренте (12

---

⁶³¹ Ibid.

⁶³² Bloom, R. (2013), Global Financial Crisis in Retrospect: Consequences and Lessons for the Accounting Profession, *The CPA Journal*, Vol. 83, No. 3, p. 6.

⁶³³ Јакшић, М. (2016), *op. cit.*, фуснота на стр. 48.

⁶³⁴ Stiglitz, J.E. (2009), The Current Economic Crisis and Lessons for Economic Theory, *Eastern Economic Journal*, Vol. 35, No. 3, p. 281.

⁶³⁵ Kothari, S.P., Lester, R., (2012), *op. cit.*, p. 337.

х износ месечне ренте те некретнине).⁶³⁶ То значи да су купци некретнина били вољни да плате све више у односу на закупнину.⁶³⁷

Пораст цена некретнина, који је претходио финансијској кризи, није био својствен само финансијској кризи о којој се овде говори. Наиме, анализирајући 18 банкарских финансијских криза у периоду након Другог светског рата („Великих“ пет криза, под којима се подразумевају кризе у Шпанији 1977, Норвешкој 1987, Финској 1991, Шведској 1992. и Јапану 1992. и друге банкарске и финансијске кризе у развијеним земљама, под којима се подразумевају кризе у Аустралији 1989, Канади 1983, Данској 1987, Француској 1994, Немачкој 1977, Грчкој 1991, Исланду 1985, Италији 1990, Новом Зеланду 1987, Великој Британији (1974, 1991. и 1995) и САД 1984. поједини аутори, између осталог, истичу да све кризе карактерише снажан раст цена некретнина пре њиховог настанка, при чему је раст цена некретнина у САД посебно изражен⁶³⁸, што се може видети на Слици 10 (T означава почетак финансијске кризе, $t - 4$ четири године пре почетка финансијске кризе, а $t + 3$ три године након финансијске кризе, изузев за кризу о којој овде говоримо, имајући у виду годину публикавања цитираног чланка).

Један од главних разлога за релаксирање кредитне политике америчких банака био је трансфер кредитног ризика посредством секјуритизације.⁶³⁹ Суштина процеса секјуритизације је трансформација потраживања по основу зајмова у хартије од вредности. Потраживања по основу зајмова се групишу у пулове, који се преносе на ентитете са посебном наменом (*special purpose entity* – SPE). Такви ентитети су вршили емитовање хартија од вредности, које су ликвидније од потраживања по основу зајмова, при чему су те хартије од вредности биле подржане новчаним токовима из којих се исплаћује држалац хартије од вредности. Уколико се исправно примењује, секјуритизација доноси користи финансијским тржиштима, уместо да им наноси штету.⁶⁴⁰ Према нашем мишљењу, секјуритизација није исправно коришћена, јер су лоши кредити послужили као основа за емитовање хартија од вредности. Иако предмет секјуритизације могу бити кредити за куповину аутомобила, кредитне картице, студентски кредити, кредити предузећима за куповину опреме и други, у периоду од десет година пре настанка финансијске кризе, највеће учешће у структури предмета секјуритизације су имали хипотекарни кредити за куповину некретнина (видети Табелу 5).

---

⁶³⁶ Наведено према: Forbes, (2010), *Rent Ratio Tells You Whether Renting Or Buying Is The Better Deal*, доступно на: <https://www.forbes.com/sites/greatspeculations/2010/11/02/rent-ratio-tells-you-whether-renting-or-buying-is-the-better-deal/#42e3544ee9d0> (02.11.2017)

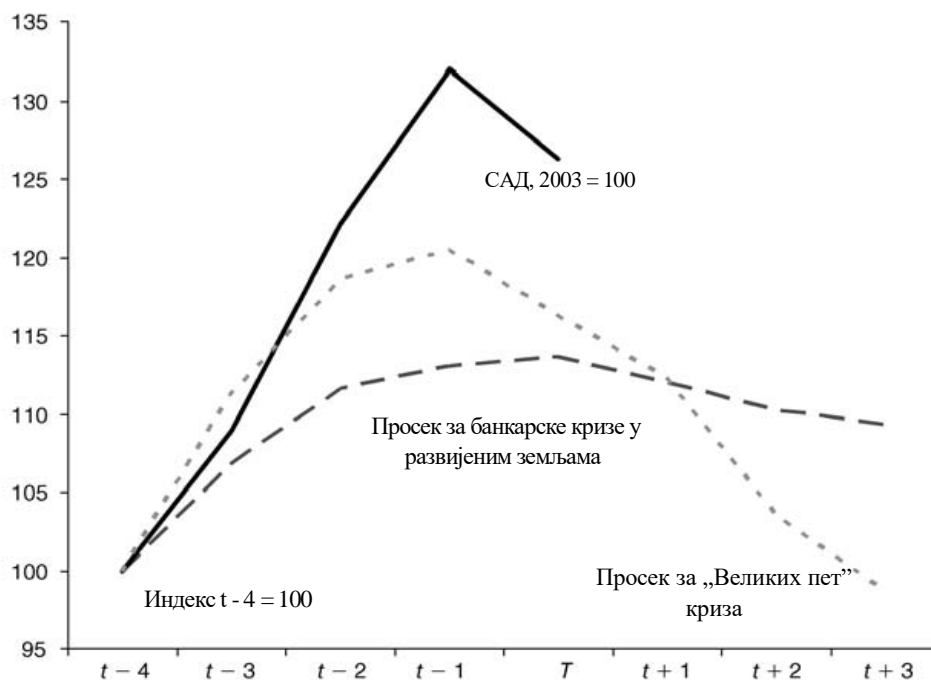
⁶³⁷ Goldberg, S.R., Giedeman, D.C. (2009), Healing the Global Financial Crisis, *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 20, No. 6, p. 15.

⁶³⁸ Reinhart, C.M., Rogoff, K.S. (2008), Is the 2007 US Sub-Prime Financial Crisis So Different? An International Historical Comparison, *American Economic Review: Papers & Proceedings*, Vol. 98, No. 2, p. 340.

⁶³⁹ Kothari, S.P., Lester, R., (2012), *op. cit.*, p. 338.

⁶⁴⁰ Briggs, J.W., Beams, J.D. (2012), Asset Securitization in a Changing Environment, *The CPA Journal*, Vol. 82, No. 9, p. 64.

Слика 10. Реалне цене некретнина и банкарске кризе

Извор: Reinhart, C.M., Rogoff, K.S. (2008), Is the 2007 US Sub-Prime Financial Crisis So Different? An International Historical Comparison, *American Economic Review: Papers & Proceedings*, Vol. 98, No. 2, p. 341.

Табела 5. Структура предмета секјуритизације у САД од 1996. до 2010. године (у %)

год.	кредити за аутомобиле	кредитне картице	кредити за куповину опреме	кредити за куповину некретнина	кредити за изградњу некретнина	студентски кредити	остало
1996	19,92	29,23	7,43	21,68	4,87	4,83	12,04
1997	18,04	20,08	4,12	32,53	4,74	6,22	14,28
1998	15,99	17,43	4,10	33,97	4,81	4,14	19,55
1999	18,21	17,23	5,31	31,69	6,36	4,70	16,51
2000	23,97	20,30	4,07	26,43	4,01	6,59	14,62
2001	21,51	21,04	2,61	34,40	2,19	4,56	13,69
2002	23,74	18,81	1,72	40,32	1,24	7,42	6,75
2003	16,46	14,46	2,05	49,63	0,09	9,32	8,00
2004	10,27	8,25	1,30	65,24	0,06	7,37	7,52
2005	11,27	9,00	1,39	61,11	0,06	8,39	8,77
2006	10,87	8,87	1,16	64,19	0,03	8,90	5,97
2007	14,54	19,53	1,13	42,55	0,08	12,04	10,13
2008	25,93	42,34	2,20	2,73	0,22	20,22	6,36
2009	41,58	30,54	5,07	1,37	0,00	14,64	6,79
2010	53,82	6,91	7,09	3,26	0,00	16,48	12,42

Прорачун аутора, према: Briggs, J.W., Beams, J.D. (2012), Asset Securitization in a Changing Environment, *The CPA Journal*, Vol. 82, No. 9, p. 67.

Иза сваке хипотекарне хартије од вредности налазила су се одређена средства на основу којих је емитована хартија и по основу којих се власник хартије исплаћује. Власници хипотекарних хартија од вредности имају новчане токове сразмерно новчаним

токовима хипотекарних зајмова, који се састоје од наплаћених камата и главница.⁶⁴¹ Раст у сфери секјуритизације довео је до повећања кредитног потенцијала банака, а средства добијена секјуритизацијом пласирана су кроз нове кредите и зајмове, који су, такође, могли бити секјуритизовани. Теоријски посматрано, овај процес се могао одвијати у недоглед. Наиме, све док је дужник могао да сервисира свој дуг без значајнијих проблема, није било разлога за бригу. Међутим, када дужници нису могли да сервисирају свој дуг, појавио се проблем, зато што је изостао планирани ток готовине који треба да сервисира хартију од вредности.⁶⁴² Поред тога што је највећа вредност високоризичних хипотекарних кредита одобрена у периоду највећег раста цена некретнина у САД (од 1997. до 2006. године)⁶⁴³, као додатни проблем, у литератури⁶⁴⁴ се истиче и посебан начин паковања секјуритизованих зајмова у облику структурираних производа кредитног ризика кроз више фаза, што се пореди са руским бабушкама (велике лутке у себи садрже мање, а ове у себи још мање и тако даље).

Банке које су одобравале стамбене кредите и хипотекарне зајмове од фебруара 2007. године бележе незапамћене губитке. С друге стране, банке које су се држале по страни, када је реч о хипотекарним кредитима, тј. банке које су своје пословање фокусирале на банкарски сервис, текуће рачуне и кредитне картице, су успешно пословале.⁶⁴⁵ У том смислу, занимљиво је поређење одређених финансијских показатеља банака које су одобравале другоразредне хипотекарне кредите са финансијским показатељима банака које нису одобравале те кредите (видети Табелу 6). Банке које нису одобравале другоразредне хипотекарне кредите у просеку имају релативно стабилан позитиван новчани ток из пословне активности и нето добитак, при чему је новчани ток из пословне активности већи од нето добитка, што се не може рећи за банке које су одобравале поменуте кредите, нарочито у периоду од 2004. до 2006. године.

У контексту периодичног резултата, значајно је сагледати разлику између нето добитка и новчаног тока из пословне активности. Наиме, уколико је износ нето добитка већи од новчаног тока из пословне активности, што је било присутно код банака које су одобравале другоразредне хипотекарне кредите, то значи да је, под утицајем примене фер вредности, тј. хипотетичких трансакција, износ нето добитка прецењен.⁶⁴⁶ Истовремено, то указује и на то да је квалитет њиховог добитка био низак. Пошто се рацио квалитета добитка (*quality of earnings ratio*) утврђује као однос новчаног тока из пословне активности и нето добитка⁶⁴⁷, при чему његова вредност изнад броја један сигнализира висок квалитет

---

⁶⁴¹ Јакшић, М. (2016), *op. cit.*, стр. 255.

⁶⁴² Шевић, Ж. (2012), Финансијско и пореско извештавање у условима глобалне финансијске кризе, у: Малинић, С. (Ур.). *Зборник радова са 43. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство и пословне финансије у савременим условима пословања*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 14.

⁶⁴³ Филиповић, С. (2010), Ефекти глобалне финансијске кризе на финансијски сектор Србије, *Индустрија*, Вол. 38, Бр. 3, стр. 80.

⁶⁴⁴ Иглич, Е. (2008), Финансијски деривати ante portas? *Банкарство*, Вол. 37, Бр. 9-10, стр. 72.

⁶⁴⁵ Јакшић, М. (2016), *op. cit.*, стр. 93.

⁶⁴⁶ Foster, B.P., Shastri, T. (2010), The Subprime Lending Crisis and Reliable Reporting: Limitations to the Use of Fair Value in Unstable Markets, *The CPA Journal*, Vol. 80, No. 4, p. 24.

⁶⁴⁷ Anthony *et al.*, p. 359.

добитка, уколико је нето добитак већи од новчаног тока из пословне активности, јасно је да ће ратио квалитета добитка имати вредност мању од броја један.

Табела 6. Просечне вредности одабраних финансијских показатеља америчких банака у периоду од 2003. до 2006. године

<i>Панел А: Банке које су одобравале другоразредне хипотекарне кредите</i>				
Варијабле	2003.	2004.	2005.	2006.
стопа приноса на укупна средства (нето добитак / укупна средства)	0,021	-0,005	-0,001	0,002
однос новчаног тока из пословне активности и укупних средстава	0,017	-0,065	-0,062	-0,056
(нето добитак – новчани ток из пословне активности) / укупна средства	0,004	0,060	0,061	0,057
<i>Панел Б: Банке које нису одобравале другоразредне хипотекарне кредите</i>				
Варијабле	2003.	2004.	2005.	2006.
стопа приноса на укупна средства (нето добитак / укупна средства)	0,009	0,010	0,015	0,017
однос новчаног тока из пословне активности и укупних средстава	0,051	0,036	0,035	0,044
(нето добитак – новчани ток из пословне активности) / укупна средства	-0,042	-0,027	-0,020	-0,026

Извор: Foster, B.P., Shastri, T. (2010), The Subprime Lending Crisis and Reliable Reporting: Limitations to the Use of Fair Value in Unstable Markets, *The CPA Journal*, Vol. 80, No. 4, p. 25.

Историјски посматрано, све значајне финансијске кризе (на пример, Велика депресија тридесетих година XX века, пад тржишта 1973. и 1974. године у САД, криза штедње и зајма осамдесетих година XX века) послужиле су као подстицај за преиспитивање рачуноводствених правила за вредновање средстава.⁶⁴⁸ Финансијска криза о којој се говори у овом делу дисертације је, такође, довела до таквог преиспитивања, у смислу преиспитивања вредновања по фер вредности. Фер вредност је била окривљена и за неке сумњиве праксе 1929. године, које су довеле до краха Wall Street-а, што је утицало да се она забрани од стране америчке Комисије за хартије од вредности и берзе од 1930. до 1970. године. Финансијска криза из 2008. године поново је „ставила под лупу“ рачуноводство фер вредности. Све док су цене расле, позитивне промене (добити) фер вредности секјуритизованих средстава финансијских институција признавани су као део добитка, на основу чијег износа су се неретко обрачунавали бонуси менаџера. Међутим, када су цене почеле да падају, многи финансијски руководиоци су окривили фер вредност за убрзавање тог пада.⁶⁴⁹ Иако је по многим мишљењима преиспитивање улоге фер

⁶⁴⁸ Видети шире у: Heaton, J.C., Lucas, D., McDonald, R.L. (2010), Is mark-to-market accounting destabilizing? Analysis and implications for policy, *Journal of Monetary Economics*, Vol. 57, No. 1, p. 66.

⁶⁴⁹ Ramanna, K. (2013), Why „Fair Value“ Is the Rule, *Harvard Business Review*, Vol. 91, No. 3, p. 100.

вредности у финансијској кризи повезано са објављивањем америчког SFAS 157⁶⁵⁰, чини се да је исправније мишљење да је тај мерни атрибут имао своју улогу у финансијској кризи пре објављивања поменутог стандарда, односно са објављивањем неких других стандарда (на пример, SFAS 133 и SFAS 140), чија примена је утицала на све чешћи „улазак“ нестабилних добитака у биланс стања и нарушавање показатеља задужености.⁶⁵¹ Као што је већ познато, ASC 820 пружа смернице за мерење по фер вредности, док је неким другим стандардима, донетим пре њега, прописано када се може или мора користити фер вредност.

Пре него што размотримо критике упућене фер вредности у контексту финансијске кризе, треба сагледати начин примене овог мерног атрибута пре настанка и током финансијске кризе, при чему се фокус ставља на финансијске инструменте, пре свега на дужничке и власничке хартије од вредности и све деривативне финансијске инструменте. У том смислу, неопходно је разликовати финансијске инструменте (а) који се држе до рока доспећа, (б) којима се тргује и (в) који су расположиви за продају. Наведена класификација финансијских инструмената је важила у време кризе о којој се овде говори. Иако је рачуноводствени третман ове три групе финансијских инструмената различит, употреба фер вредности директно или индиректно тангира њихово мерење⁶⁵² након почетног признавања. Дужничке хартије од вредности, за које менаџмент има намеру и способност држања до рока доспећа, се вреднују по амортизованом трошку. Међутим, уколико је њихова фер вредност испод амортизованог трошка, и уколико тај пад вредности није привременог карактера, врши се отпис тих хартија од вредности, при чему се износ отписа признаје као губитак и он смањује нето резултат. Једном извршен отпис дужничких хартија од вредности, које се држе до рока доспећа, не може се поништити, тј. оне не могу бити вредноване навише. Дужничке и власничке хартије од вредности које су купљене и држе се примарно да би биле продате у кратком року се мере по фер вредности, при чему се нереализовани добици и губици укључују у нето резултат. Дужничке и власничке хартије од вредности које не спадају у претходне две категорије, класификују се као хартије од вредности расположиве за продају. Оне се мере по фер вредности, при чему се нереализовани добици и губици не укључују у нето резултат, него се приказују као посебна компонента сопственог капитала. За мерење финансијских деривата се користи фер вредност. Рачуноводствени третман потраживања и зајмова је исти као рачуноводствени третман хартија од вредности које се држе до рока доспећа, што значи да је фер вредност релевантна само у случају њиховог обезвређења које није привременог карактера.⁶⁵³ Међутим, зајмови који се држе ради продаје се вреднују по историјском трошку или тржишној вредности, у зависности од тога шта је ниже, при чему се сва

---

⁶⁵⁰ Trussel, J.M., Rose, L.C. (2009), Fair Value Accounting and the Current Financial Crisis, *The CPA Journal*, Vol. 79, No. 6, p. 26.

⁶⁵¹ McMahon, G. (2011), Mark-to-Market's Real Role in the Crisis: How Accounting Standards Helped Build the 'Super Bubble', *The CPA Journal*, Vol. 81, No. 2, p. 47.

⁶⁵² Magnan, M.L. (2009), Fair Value Accounting and the Financial Crisis: Messenger or Contributor? *Accounting Perspectives / Perspectives Comptables*, Vol. 8, No. 3, p. 193.

⁶⁵³ Amel-Zadeh, A., Meeks, G. (2015), Fair value and the great financial crisis, in: Jones, S. (Ed.), *The Routledge Companion to Financial Accounting Theory*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 198-199.

смањења вредности приказују као губитак у билансу успеха. Сматра се да они нису били пуно заступљени у билансима банака⁶⁵⁴ пре избијања финансијске кризе.

Као посебно питање, издваја се рачуноводствени третман секјуритизације. Он у себе укључује два проблема: (1) мерење хартија од вредности емитованих секјуритизацијом и (2) мерење средстава која се налазе у основи тих хартија од вредности, односно средстава на основу којих је извршена емисија хартија од вредности.⁶⁵⁵ Пошто су хартије од вредности емитоване секјуритизацијом дужничке хартије од вредности, за њих важе раније размотрене смернице за мерење таквих хартија од вредности. С друге стране, мерење средстава која се налазе у основи емитованих хартија од вредности, доноси два нова проблема. Наиме, основна дилема је да ли се ради о средствима која су, заправо, продата и, као таква, више не треба да буду призната и приказана у билансу стања, или се ради о тзв. обезбеђеном задуживању (*secured borrowing*).⁶⁵⁶ Уколико се трансакција третира као продаја, средство на основу којег је извршена емисија хартија од вредности се не признаје у билансу стања покретача, а разлика између примљеног новца од емисије хартије од вредности и књиговодствене вредности тог средства представља добитак или губитак. Уколико се трансакција третира као обезбеђено задуживање, средство на основу којег је извршена емисија хартија од вредности остаје у билансу стања покретача, при чему истовремено долази до признавања обавезе.

За утврђивање рачуноводственог третмана средстава која се налазе у основи емитованих секјуритизованих хартија од вредности, на располагању стоје два приступа: (1) парадигма преовлађујућих карактеристика (*predominant-characteristic paradigm*) и (2) парадигма финансијских компоненти (*financial components paradigm*).⁶⁵⁷ Према парадигми преовлађујућих карактеристика, карактеристика трансакције детерминише њен рачуноводствени третман. То значи да уколико већину ризика и користи по основу поседовања хартије од вредности задржава покретач, средство не може бити третирано као продато и трансакција се третира као обезбеђено задуживање. У супротном, уколико долази до трансфера већине ризика и користи, трансакција се третира као продаја и средство које се налази у основи секјуритизоване хартије од вредности се уклања из биланса стања покретача. Према парадигми финансијских компоненти, средство које се налази у основи секјуритизоване хартије од вредности се разлаже на више компонената, при чему динамика престанка признавања средства зависи од предаје контроле над компонентама. Амерички SFAS 140 – Рачуноводствени третман трансфера и сервисирања финансијских средстава и гашења обавеза (*Accounting for Transfers and Servicing of Financial Assets and Extinguishments of Liabilities*)⁶⁵⁸ заступа парадигму финансијских

---

⁶⁵⁴ Pozen, R. C. (2009), Is It Fair to Blame Fair Value Accounting for the Financial Crisis? *Harvard Business Review*, Vol. 87, No. 11, pp. 87-88.

⁶⁵⁵ Pabuccu, C. (2011), Mark-to-Market Accounting: Guilty or Not? *The Journal of Structured Finance*, Vol. 17, No. 1, p. 65.

⁶⁵⁶ Ibid.; Briggs, J.W., Beams, J.D. (2012), *op. cit.*, p. 65; Adhikari, A., Betancourt, L. (2008), Accounting for Securitizations: A Comparison of SFAS 140 and IAS 39, *Journal of International Financial Management and Accounting*, Vol. 19, No. 1, p. 74.

⁶⁵⁷ Perry, R.E. (1993), Accounting for Securitizations, *Accounting Horizons*, Vol. 7, No. 3, pp. 71-82. Наведено према: Adhikari, A., Betancourt, L. (2008), *op. cit.*, pp. 77-78.

⁶⁵⁸ SFAS 140 је кодификован као ASC 860 – *Transfers and Servicing*.

компоненти, док IAS 39 комбинује обе парадигме, додајући концепт континуираног учешћа (*continuing involvement*), на чије објашњење нисмо наишли у литератури. Примена SFAS 140 у већини случајева се заснивала на томе да су банке средства која се налазе у основи емитованих хартија од вредности третирали као да су продата, истовремено признајући добитке по основу продаје. Да би се утврдио износ добитка на продаји, било је потребно утврдити фер вредност тих средстава. Како за нека од тих средстава тржишта нису постојала, утврђивање њихових фер вредности се заснивало на проценама менаџмента.⁶⁵⁹ С друге стране, сматрало се да су захтеви IAS 39 екстензивнији у односу на SFAS 140, тако да већина секјуритизација вероватно није довела до престанка признавања средстава која се налазе у основи емитованих хартија од вредности.⁶⁶⁰

Суштина критике фер вредности у финансијској кризи, која је предмет наших разматрања, јесте заправо њена употреба приликом рачуноводственог третмана обезвређења финансијских инструмената. Критичари употребе фер вредности, међу којима се посебно издвајају банкарске институције, сматрали су да је употреба те основе мерења довела до процикличности, зато што је подстакла отписивање финансијских средстава на износе који не одражавају њихову стварну економску вредност. Према њиховом мишљењу, такве праксе су довеле до погоршавања финансијске кризе, због чега је предлагана суспензија или модификација рачуноводства фер вредности. Осим тога, они су сматрали да финансијским институцијама треба дати шансу да преброде привремена обезвређења финансијских средстава, док њихова трајна обезвређења треба признати, али обезвређена средства не треба приказати по нереално ниским ценама.⁶⁶¹ Конкретније речено, узрок обилних отписа и краха финансијских институција био је крах тржишта хипотекарних кредита и повезаних финансијских инструмената током 2008. године.⁶⁶² Иако је, према неким мишљењима, за већину хипотекарних хартија од вредности и других сличних финансијских инструмената постојало тржиште, тражња за њима је једноставно нестала, па је неравнотежа између огромне понуде и недостајуће тражње утицала да њихове фер вредности буду веома ниске, па чак и близу нуле. Критичари фер вредности су сматрали да су тако утврђене фер вредности производ окружења које се не може третирати као „нормалне пословне околности“, што је један од основних услова да би неке вредности биле фер.⁶⁶³

⁶⁵⁹ Kothari, S.P., Lester, R., (2012), *op. cit.*, pp. 340-341.

⁶⁶⁰ Euroweek, (2004), BNPP Restructures Electral for EDF to Meet IAS 39 Needs. Наведено према: Adhikari, A., Betancourt, L. (2008), *op. cit.*, p. 78.

⁶⁶¹ MacDonald, L.A. (2010), Fair Value Changes Ahead, *The CPA Journal*, Vol. 80, No. 1, p. 25.

⁶⁶² Нека истраживања су открила да су финансијске институције већ током 2007. године признавале пад вредности својих финансијских средстава која су била повезана са другоразредним кредитима. Након тога, уследиле су критике на рачун фер вредности, при чему су менаџери финансијских институција наводили да они немају намеру да продају односна финансијска средства, тако да нема смисла да се њихово мерење врши по фер вредности. Наведено према: André, P., Cazavan-Jeny, A., Dick, W., Richard, C., Walton, P. (2009), Fair Value Accounting and the Banking Crisis in 2008: Shooting the Messenger, *Accounting in Europe*, Vol. 6, No. 1, p. 4.

⁶⁶³ Кнежевић, Г. (2009), Изазови вредновања финансијских инструмената у условима финансијске кризе, у: Малинић, С. (Ур.). *Зборник радова са 40. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – 40 година рачуноводства и пословних финансија – донети и перспективе*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 449.

Фер вредност је означена као кривац за нарушавање финансијског здравља финансијских институција, што је довело до рађања идеје за њеном суспензијом. С друге стране, заговорници фер вредности сматрали су да је она учинила билансе стања финансијских институција транспарентнијим и спречила прикривање губитака.⁶⁶⁴ Као још један аргумент у корист фер вредности, истиче се да је она омогућила „брже откривање проблема“⁶⁶⁵, тј. раније признавање губитака по основу пада вредности средстава (њиховог обезвређења). Примена историјског трошка у прошлости, такође, је доводила до признавања смањења вредности, али је то чињено постепено.

Критике упућене фер вредности од стране финансијских институција, могу се сумирати на следећи начин:⁶⁶⁶

- Уколико су тржишта неактивна и неликвидна, мерење по фер вредности је субјективно.
- Употреба фер вредности доводи до признавања губитака који су варљиви, зато што су привременог карактера.
- Признати губици неповољно утичу на тржишне цене генеришући нове губитке и пораст ризика целог финансијског система.
- Фер вредност је проциклична, зато што убрзава пад тржишта подстичући продају средстава у циљу остварења захтева у погледу адекватности капитала банака.
- Употреба фер вредности приморава финансијске институције да приказују губитке настале услед краткорочне несигурности и неликвидности тржишта.

У октобру 2008. године, тадашњи председник САД, Џорџ Буш, потписао је Закон о хитној економској стабилизацији (Emergency Economic Stabilization Act), који је означен као „рачун спаса“ (bailout bill). Тим законом (чланом 132) амерички Конгрес је пренео ауторитет Комисији за хартије од вредности и берзе да суспендује рачуноводство фер вредности, које егзистира, пре свега, под окриљем SFAS 157. У том смислу, поменути закон (члан 133) од Комисије је захтевано спровођење студије о рачуноводству фер вредности, при чему је истакнуто да треба размотрити процес доношења стандарда финансијског извештавања од стране FASB-а. Овај захтев Конгреса говори да задатак комисије није био само разматрање једног стандарда финансијског извештавања, већ знатно више од тога.⁶⁶⁷ Ипак, суштина тог захтева Конгреса је била испитивање утицаја SFAS-а 157 на билансе стања финансијских институција и банкарске неуспехе.⁶⁶⁸ У децембру 2008. године америчка Комисија за хартије од вредности и берзе објавила је „Извештај и препоруке у складу са чланом 133 Закона о хитној економској стабилизацији из 2008. године: Студија о mark-to-market рачуноводству“. Закључак ове студије је да рачуноводство засновано на фер вредности пружа корисне информације инвеститорима и да није имало значајну улогу у банкарским пропустима. Ипак, студијом се предлаже

---

⁶⁶⁴ The CPA Journal. (2009), The Role of Mark-to-Market Accounting in the Financial Crisis: Does Fair Value Expose Problems on the Financial Statements or Exacerbate Them? *The CPA Journal*, Vol. 79, No. 1, p. 21.

⁶⁶⁵ Foster, B.P., Shastri, T. (2010), *op. cit.*, p. 21.

⁶⁶⁶ Menicucci, E. (2015), *op. cit.*, p. 72.

⁶⁶⁷ Trussel, J.M., Rose, L.C. (2009), *op. cit.*, p. 27.

⁶⁶⁸ Arya, A., Reinstein, A. (2010), Recent Developments in Fair Value Accounting, *The CPA Journal*, Vol. 80, No. 8, p. 21.

унапређење, а не суспензија фер вредности.⁶⁶⁹ У том смислу, FASB је објавио неколико саопштења о мерењу по фер вредности, која су се односила на следеће ситуације: утврђивање фер вредности финансијских средстава уколико тржиште за та средства није активно, утврђивање фер вредности средстава и обавеза уколико обим и ниво активности везан за њихово трговање значајно опада и идентификоване трансакције нису редовне, периодична обелодањивања о фер вредности финансијских инструмената, мерење обавеза по фер вредности и др.⁶⁷⁰

Да фер вредност није проузроковала кредитну кризу, која је претходила финансијској кризи, сматра и некадашњи председник IASB-а, David Tweedie⁶⁷¹. Према његовом мишљењу, рачуноводство фер вредности није савршено, али није узрочник финансијске кризе, већ су то лоше банкарске праксе, у смислу одобравања кредита. Улога рачуноводства у свему томе је била да покуша да одрази економску стварност, а економска стварност је била таква да банке нису биле адекватно капитализоване, при чему су губици признати под окриљем фер вредности били стварни. Поред тога, сматра се да учесници на финансијском тржишту, у тежњи да максимизирају принос, нису на адекватан начин управљали ризиком. Додатни утицај на крах финансијског система имали су и нетранспарентни финансијски производи, превисока задуженост, неконзистентне и недовољно координиране макроекономске политике и неадекватне структурне реформе. Своју улогу у финансијској кризи имале су и агенције за оцену кредитног рејтинга, које нису благовремено препознале ризике и снизиле рејтинге хипотекарним обвезницама.⁶⁷²

Иако не постоји дефинитиван закључак о улози фер вредности у финансијској кризи, неки сматрају да је рачуноводство фер вредности „више од преносиоца лоших вести“⁶⁷³ и да је, самим тим, можда допринело убрзавању кризе, нарочито у финансијском сектору. Без обзира на то што се релевантност овог мерног атрибута за инвеститоре не доводи у питање, можда су доносиоци стандарда финансијског извештавања и регулатори превидели неке његове друге карактеристике или пак слабости. Слично мишљење имају и неки други аутори⁶⁷⁴, који сматрају да су кризу проузроковали бројни фактори, али да је свој допринос дала и неадекватна примена рачуноводства фер вредности. Неки аутори⁶⁷⁵ сматрају да је фер вредност имала малу или никакву улогу у финансијској кризи, додавши да је транспарентност информација које се односе на секјуритизована средства и финансијске деривате вероватно била недовољна за исправну процену вредности и ризика средстава и обавеза банака од стране инвеститора. Анализирајући улогу фер вредности у финансијској кризи, издвајамо и мишљење да је највећа заслуга, која се том мерном атрибуту може приписати у условима финансијске кризе, то што је фер вредност омогућила (а) брже откривање ефеката нерационалних поступака менаџмента

---

⁶⁶⁹ MacDonald, L.A. (2010), *op. cit.*, p. 25; Trussel, J.M., Rose, L.C. (2009), *op. cit.*, p. 29.

⁶⁷⁰ MacDonald, L.A. (2010), *op. cit.*, p. 26.

⁶⁷¹ Tweedie, D. (2008), *Banking crisis inquiry: Accounting and the banking crisis*, Memorandum submitted by Sir David Tweedie, Chairman, International Accounting Standards Board, p. 2.

⁶⁷² Јакшић, М. (2016), *op. cit.*, стр. 92. и 93.

⁶⁷³ Magnan, M.L. (2009), *op. cit.*, p. 209.

⁶⁷⁴ Kothari, S.P., Lester, R. (2012), *op. cit.*, p. 350.

⁶⁷⁵ Barth, M.E., Landsman, W.R. (2010), How did Financial Reporting Contribute to the Financial Crisis? *European Accounting Review*, Vol. 19, No. 3, pp. 399-423.

финансијских институција и (б) брже препознавање финансијских ризика од стране инвеститора.⁶⁷⁶ Као последица тога, менаџери финансијских институција су кажњени за сувише експанзивну политику инвестирања у лоше финансијске инструменте уз значајно задуживање, у смислу да су цене акција компанија којима они управљају доживеле пад. Дакле, фер вредност је ризике учинила транспарентним, а саму кризу уочљивијом.

На основу претходних излагања, очигледно је да постоје различита мишљења о улози фер вредности у финансијској кризи из 2008. године. Другим речима, о томе да ли је фер вредност изазвала финансијску кризу, може се полемисати, али сигурно је да је „финансијска криза изазвала својеврсну кризу рачуноводства фер вредности“⁶⁷⁷. Према нашем мишљењу, фер вредност није узрочник поменуте финансијске кризе. Као подлогу за такво мишљење, износимо следеће ставове из литературе:

- Промене околности у којима послују предузећа, чак и када су оне драматичне, што, између осталог, карактерише финансијске кризе, не мењају суштински информационе потребе корисника финансијских извештаја. Инвеститори и током финансијске кризе имају потребу за исказивањем средстава и обавеза у финансијским извештајима по вредностима на дан извештавања. Исказујући последице економских трансакција по финансијски положај и успешност, финансијско извештавање не утиче на то какве ће последице бити, већ само о њима извештава, у складу са регулаторним оквиром за финансијско извештавање. Настанак и развој финансијске кризе последица је пропуста у пословању финансијских институција, а окривити фер вредност за то било би исто као окривити гласника који доноси неповољне вести.⁶⁷⁸
- Процесом финансијског извештавања преносе се одређене поруке. Конкретније речено, корисници се информишу о финансијској ситуацији на одређени дан и успеху и променама у финансијској ситуацији током периода. Инвеститори, као примарни корисници, информације из финансијских извештаја могу користити у више сврха, при чему то, на пример, може бити процена будуће профитабилности. Уколико се финансијски извештаји користе за друге сврхе, као што је на пример утврђивање износа капитала банака у складу са захтевима банкарских регулатора, потребно је извршити одређена прилагођавања износа из финансијских извештаја како би та сврха била испуњена. У литератури⁶⁷⁹ се сматра да то није било учињено током финансијске кризе, а довело је до тога да је фер вредност оптужена за узроковање проблема недовољне адекватности капитала финансијских институција.
- Финансијске институције су критиковале фер вредност онда када је њена примена довела до признавања обезвређења њихових средстава. Међутим, када су фер вредности средстава расле и када није било потребе за признавањем обезвређења, критике на рачун фер вредности са њихове стране нису постојале. Сходно томе, упитно је како им тада фер вредност није сметала, што на неки начин показује

⁶⁷⁶ Кнежевић, Г. (2009), *op. cit.*, стр. 448-449.

⁶⁷⁷ Пантелић, М., Годоровић, М. (2010), *op. cit.*, стр. 161.

⁶⁷⁸ Шкарић-Јовановић, К. (2009), *op. cit.*, стр. 428-429.

⁶⁷⁹ André *et al.*, pp. 8-9.

њихову некоректност. То се може објаснити на следећи начин. Уколико тржишта адекватно функционишу и примена фер вредности доводи до приказивања бољих резултата и бољих биланса стања, поставља се питање да ли би онда критичари бурно реаговали на стандарде финансијског извештавања који тангирају мерење по фер вредности. Вероватно не би, што се објашњава тиме да људи не воле лоше вести зато што, између осталог, оне утичу на њихове бонусе.⁶⁸⁰ У том смислу, настанку и продубљивању финансијске кризе допринела је похлепа учесника на финансијским тржиштима, који су били уверени да се ништа лоше не може десити и деценије раста које су свима улиле претерано самопоуздање, које се, можда, граничило са ароганцијом. Као последица тога настала је ситуација у којој нико није озбиљно узимао у обзир ризике и ризичну структуру послова у које се упуштао.⁶⁸¹

- Многа теоријска истраживања која су за предмет имала испитивање улоге фер вредности у финансијској кризи, нису била исправно постављена. Наиме, у њима се полазило од тога да су сва финансијска средства у билансима стања банака накнадно мерена по фер вредности, при чему су све промене у фер вредности тангирале нето резултат. Међутим, IASB и FASB захтевају накнадно мерење по фер вредности само за нека финансијска средства⁶⁸², при чему промене фер вредности не тангирају само нето резултат, већ могу тангирати и сопствени капитал. С друге стране, сматра се да не постоји ни емпиријска потврда да је фер вредност проузроковала финансијску кризу.⁶⁸³

5.2.3. Фер вредност и лажно финансијско извештавање

Крах компаније *Enron* 2001. године, али и остали корпоративни рачуноводствени скандали који су након тога уследили, како у САД, где су били посебно изражени⁶⁸⁴, тако и у осталим деловима света, пољуљали су поверење инвеститора и осталих стејкхолдера у тадашње праксе финансијског извештавања, ревизије и корпоративног управљања. Корпоративни скандали се најчешће везују за одређене врсте превара, које представљају широк појам. Конкретније речено, преваре могу настати злоупотребом имовине, корупцијом и лажним финансијским извештавањем или тзв. „креативним рачуноводством“. Неспорно је да сва три типа превара имају негативан утицај на компанију и њено окружење, али сматра се да лажно финансијско извештавање, у смислу вредности поднетих новчаних губитака, има најизраженији негативан утицај. Дакле,

⁶⁸⁰ The CPA Journal. (2009), *op. cit.*, p. 24.

⁶⁸¹ Шевић, Ж. (2012), *op. cit.*, стр. 18.

⁶⁸² Amel-Zadeh, A., Meeks, G. (2015), *op. cit.*, p. 202.

⁶⁸³ Menicucci, E., Paolucci, G. (2016), Fair value accounting and the financial crisis: a literature-based analysis, *Journal of Financial Reporting and Accounting*, Vol. 14, No. 1, p. 49.

⁶⁸⁴ Крај XX и почетак XXI века у САД карактерише значајан пораст корпоративних скандала и поновног објављивања (преправљања) финансијских извештаја. Године 1998. број поново објављених финансијских извештаја био је 158, 1999. - 216, 2000. - 233, 2001. - 270, 2002. - 330, 2003. - 323, 2004. - 414. Наведено према: Grant, R.M., Visconti, M. (2006), The Strategic Background to Corporate Accounting Scandals, *Long Range Planning*, Vol. 39, No. 4, p. 362.

корпоративни скандали проузроковани лажним финансијским извештавањем пуно коштају и представљају велики проблем. Корпоративни скандали нису нов феномен, они су постојали и пре 2000. године, али чини се да су са новим миленијумом посебно дошли до изражаја. Са њиховом појавом долази и до појаве термина „криминал белих крагни“ (white collar crime), који уноси забринутост у сферу пословања и достиже епидемиолошке размере на почетку XXI века. Овај појам иницијално је представљао „нелегални акт који укључује прикривање, превару и повреду поверења, али не укључује насиље и физичку силу“, да би касније, тј. током 2000-тих година био описан као „економски канцер зато што обично достиже озбиљне и критичне размере пре него што се уочи.“⁶⁸⁵

Лажно финансијско извештавање се дефинише као „намерне нетачности или изостављање износа или обелодањивања у финансијским извештајима, да би се обманули корисници финансијских извештаја“⁶⁸⁶ и може да обухвати: (1) манипулацију, фалсификовање или преправку рачуноводствене евиденције или пратећих докумената, који се користе у састављању финансијских извештаја, (2) нетачна (лажна) представљања или намерна изостављања значајних догађаја или трансакција из финансијских извештаја, (3) намерно погрешну примену рачуноводствених правила и (4) намерно изостављање обелодањивања или намерна неадекватна обелодањивања у вези са примењеним стандардима финансијског извештавања.⁶⁸⁷

С једне стране, сматра се да лажно финансијско извештавање представља један од облика практичног испољавања управљања добитком (earnings management).⁶⁸⁸ С друге стране, постоје и они који сматрају да је управљање добитком једна од шема којом се реализују преваре у финансијским извештајима.⁶⁸⁹ Оно што је извесно, јесте да и лажно финансијско извештавање, односно преваре у финансијским извештајима, и управљање добитком негативно утичу на квалитет финансијског извештавања. Управљање добитком, најједноставније речено, подразумева да „неко чини нешто што неком другом наноси штету“⁶⁹⁰ и има пуно тога заједничког са квалитетом добитка. Разумљиво, што је веће управљање добитком, мањи је квалитет добитка, али изостанак управљања добитком није довољна гаранција његовог квалитета или квалитета рачуноводствених износа, уопште

---

⁶⁸⁵ „Криминал белих крагни“ укључује: превару/заверу, давање мита, корупцију, фиксирање цена, проневеру, кршење државних закона о хартијама од вредности, нелегалне политичке доприносе, утају пореза, лажирање понуда, фалсификовање, корпоративне крађе и лажно финансијско извештавање. Од свих наведених случајева, лажно финансијско извештавање проузрокује највеће губитке. На пример, проневера средстава у просеку наноси губитке од 80.000\$, корупциона шема 530.000\$, а лажно финансијско извештавање наноси губитке од 4.250.000\$. Наведено према: Christensen, J., Byington, J.R. (2003), The Computer: An Essential Fraud Detection Tool, *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 14, No. 5, pp. 23-24.

⁶⁸⁶ Дефиниција Америчког института овлашћених јавних рачуновођа. Наведено према: Стефановић, Р. (2000), Спречавање и откривање лажног финансијског извештавања, *Рачуноводство*, Год. 45, Бр. 11, стр. 4.

⁶⁸⁷ Ibid.; Rezaee, Z. (2005), Causes, consequences and deterrence of financial statement fraud, *Critical Perspectives on Accounting*, Vol. 16. No. 3, p. 279.

⁶⁸⁸ Ball, R. (2009), Market and Political/Regulatory Perspectives on the Recent Accounting Scandals, *Journal of Accounting Research*, Vol 47, No. 2, p. 280.

⁶⁸⁹ Rezaee, Z. (2005), *op. cit.*, p. 279.

⁶⁹⁰ Lo, K. (2008), Earnings management and earnings quality, *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 45, No. 2-3, p. 350.

узив, зато што и неки други фактори утичу на квалитет добитка. На пример, „уколико рачуновође префињено следе оскудан сет стандарда финансијског извештавања, то ће проузроковати низак квалитет финансијских извештаја“⁶⁹¹, а вероватно и низак квалитет добитка.

Овај део докторске дисертације треба да покаже у којој мери су процене фер вредности погодне за лажно финансијско извештавање, односно за управљање добитком. Иако између фер вредности и тржишне цене не може да се стави знак једнакости, због тога што постоје три нивоа утврђивања фер вредности, основна идеја примене фер вредности јесте да она треба да репрезентује текуће тржишне цене средстава и обавеза. Уколико се као инпути за утврђивање фер вредности користе цене идентичних средстава или обавеза на дан мерења на активним тржиштима, чини се да је простор за манипулисање веома мали. С друге стране, употреба цена сличних средстава или обавеза на активним тржиштима и цена идентичних средстава или обавеза на тржиштима која нису активна, као инпута за утврђивање фер вредности, шири простор за манипулисање. То је вероватно разлог што постоји мишљење да се мерење по фер вредности све више ослања на претпоставке менаџмента, чак и у случајевима када постоје односне тржишне цене, због чега је ово подручје финансијског извештавања било предмет многих дебата.⁶⁹²

Простор за манипулисање је највећи уколико се за утврђивање фер вредности користе тзв. невидљиви инпути, односно инпути трећег нивоа. Тада се менаџерима оставља могућност одабира модела за процењивање и коришћених инпута, што, несумњиво, представља ризик да они могу проценити фер вредности на њима жељени начин. У том смислу, постоје тврдње да већа слобода одлучивања менаџера приликом утврђивања фер вредности доноси већу вероватноћу управљања добитком и нижу информативну вредност добитка. Осим тога, на тај начин се негативно утиче на квалитет финансијског извештавања. Дакле, већа флексибилност у мерењу фер вредности може бити опортунистички експлоатисана од стране менаџмента, што може угрозити поузданост фер вредности, као мерног атрибута у финансијском извештавању.⁶⁹³ Постојање флексибилности, не само приликом утврђивања фер вредности, него и у другим подручјима финансијског извештавања, пружа могућност да се лако склизне у подручје лажног финансијског извештавања, као и могућност да се финансијско-рачуноводствене информације трансформишу из реалног стања у стање које желе да прикажу састављачи финансијских извештаја.⁶⁹⁴ Према нашем мишљењу, а у духу претходних излагања, потребно је направити разлику између: (а) случајних грешака приликом утврђивања фер вредности и (б) намерно погрешно извршених процена фер

---

⁶⁹¹ Ibid., p. 351.

⁶⁹² Bushnam, R., Landsman, W.R. (2010), The pros and cons of regulating corporate reporting: a critical review of the arguments, *Accounting & Business Research*, Vol. 40, No. 3, pp. 259-273. Наведено према: Fargher, N., Ziyang Zhang, J. (2014), Changes in the measurement of fair value: Implications for accounting earnings, *Accounting Forum*, Vol. 38, No. 3, p. 184.

⁶⁹³ Fargher, N., Ziyang Zhang, J. (2014), *op. cit.*, pp. 184-199.

⁶⁹⁴ Савић, Б. (2012), Манипулације финансијским извештајима: узрок или последица економско-финансијске кризе? у: Малинић, С. (Ур.). *Зборник радова са 43. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство и пословне финансије у савременим условима пословања*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 124.

вредности, са циљем да се оштете трећа лица. Ситуације под (б) се означавају као лажно финансијско извештавање.

Мерење по фер вредности, у контексту манипулација у финансијским извештајима, било је предмет интересовања бројних аутора. Slavko Šodan⁶⁹⁵ је испитивао утицај рачуноводства фер вредности на квалитет добитка у земљама источне Европе у периоду од 2002. до 2011. године. Аутор је пошао од претпоставки да компаније из овог дела Европе, пре свега због недостатка тржишних информација, процене фер вредности најчешће врше користећи различите моделе вредновања, при чему та околност ствара прилику менаџерима за манипулације, што, у крајњем, доводи до ниског квалитета добитка. Емпиријски подаци су, углавном, потврдили полазне претпоставке. Поједини аутори из САД⁶⁹⁶ проналазе да предузећа, која мерење средстава и обавеза по фер вредности обављају претежно користећи инпуте трећег нивоа, чешће признају нереализоване добитке како би испунила или надмашила прогнозе аналитичара. Испитујући везу између рачуноводства фер вредности и присуства манипулација у финансијским извештајима, аутори из Јордана⁶⁹⁷ су анализирали годишње финансијске извештаје 45 предузећа у овој земљи у десетогодишњем периоду, и то пет година пре и пет година након почетка примене рачуноводства фер вредности. Резултати њиховог истраживања показују да је број предузећа која манипулишу информацијама у финансијским извештајима порастао након примене рачуноводства фер вредности.

Случај америчке компаније *Enron* је синоним за лажно финансијско извештавање, које је у овој компанији извршено на неколико начина и које је довело до прецењивања прихода, нето добитка и сопственог капитала и потцењивања обавеза⁶⁹⁸, при чему је неадекватна примена фер вредности само један од начина. Један од највећих критичара фер вредности, познати професор George Benston, сматра да је примена рачуноводства фер вредности у компанији *Enron* „прича која упозорава“⁶⁹⁹. Према његовом мишљењу, та компанија је у великој мери користила инуте другог, а посебно трећег нивоа, за утврђивање фер вредности, како за интерну евалуацију запослених и компензације менаџера, тако и за екстерно (финансијско) извештавање. Иако је крах *Enron*-а имао више узрока, сматра се да је употреба инпута трећег нивоа за утврђивање фер вредности одиграла значајну улогу. Чини се да је *Enron* првобитно користио поменуте инпуте без намере да доведе у заблуду инвеститоре, већ да мотивише и награђује менаџере. У почетку је вршена ревалоризација енергетских уговора, да би она касније била проширена и на друга средства, нарочито тзв. трговинска улагања (merchant investments). Упркос томе

---

⁶⁹⁵ Šodan, S. (2015), The impact of fair value accounting on earnings quality in eastern European countries, *Procedia Economics and Finance*, Vol. 32, Emerging Markets Queries in Finance and Business, pp. 1769-1786.

⁶⁹⁶ Hsu, P., Lin, Y. (2016), Fair Value Accounting and Earnings Management, *Eurasian Journal of Business and Management*, Vol. 4, No. 2, pp. 41-54.

⁶⁹⁷ Alaryan, L.A., Abu Haija, A.A., MahmoudAlrabei, J. (2014), The Relationship between Fair Value Accounting and Presence of Manipulation in Financial Statements, *International Journal of Accounting and Financial Reporting*, Vol. 4, No. 1, pp. 221-237.

⁶⁹⁸ Видети шире у: Benston, G.J., Hartgraves, A.L. (2002), Enron: what happened and what we can learn from it, *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol. 21, No. 2, pp. 105-127.

⁶⁹⁹ Benston, G.J. (2006), Fair-value accounting: A cautionary tale from Enron, *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol. 25, No. 4, pp. 465-484.

што су пословне операције *Enron*-а биле непрофитабилне, процењивање по фер вредности је опортунистички искоришћено за прецењивање средстава и нето добитка, уместо признавања смањења вредности, што је ретко чињено, зато што је то смањење било игнорисано или се претпостављало да је привременог карактера. Раст нето добитка, који је у суштини био вештачки, у комбинацији са накнадама менаџерима повезаним са фер вредностима, подстакао је нове, најчешће скупе, лоше осмишљене и слабо имплементиране инвестиције.

Иако је вероватно да је примена фер вредности у компанији *Enron*, између осталог, довела до прецењивања средстава, занимљиво је да она није била предмет у спору који се водио против извршних директора те компаније.⁷⁰⁰ Осим руководства *Enron*-а, део одговорности за пропаст те компаније сносе и ревизори. Општеприхваћено је мишљење да је независност ревизора, у смислу способности да одржи објективан и непристрасни ментални став током ревизије, један од основних предуслова за обављање тог посла. Ревизори запослени у Arthur Andersen-у су имали сталну канцеларију у просторијама *Enron*-а у Хјустону и били су обучени као запослени у *Enron*-у (облачили су исте кошуље), дружили се са њима, што је многе навело на помисао да су ревизори запослени у компанији *Enron*. Од 1989. године, 86 запослених у тој ревизорској фирми прешло је у *Enron*, укључујући шефа рачуноводства и шефа финансијског сектора.⁷⁰¹ Питање које се намеће јесте да ли је у таквим условима уопште било могуће постићи независност ревизора.

Лажно финансијско извештавање проузроковано применом фер вредности није својствено само савременом финансијском извештавању. Постоје и примери који датирају из краја XIX и почетка XX века.⁷⁰² Седамдесетих година XIX века у Немачкој је идентификовано неколико рачуноводствених скандала, у чијој основи је било прецењивање средстава и расподела нереализованих добитака, што је резултирало законским увођењем принципа ниже вредности 1884. године. На тај начин је дошло до делимичне замене модела финансијског извештавања оријентисаног ка билансу стања, моделом финансијског извештавања оријентисаног ка билансу успеха. Осим тога, постоје и случајеви манипулисања са процењеним (фер) вредностима у САД карактеристични за почетак XX века, када финансијско извештавање још увек није било регулисано. Тада су цене акција компанија које су признавале велике износе нематеријалних улагања, опале у односу на цене акција компанија које та улагања нису капитализовала. Последица бројних случајева прецењивања средстава у том периоду, био је став америчке Комисије за хартије од вредности и берзе да забрани извештавање на основама различитим од историјског трошка.⁷⁰³

Иако су процене фер вредности, посебно оне извршене употребом инпута трећег нивоа, погодне за лажно финансијско извештавање, односно управљање добитком, не може се закључити да се у финансијском извештавању може манипулисати само са

⁷⁰⁰ Haldeman, R.G. (2006), Fact, Fiction and Fair Value Accounting at Enron, *The CPA Journal*, Vol. 76, No. 11, p. 17.

⁷⁰¹ Sridharan, U.V., Caines, W.R., McMillan, J., Summers, S. (2002), Financial Statement Transparency and Auditor Responsibility: Enron and Andersen, *International Journal of Auditing*, Vol. 6, No. 3, p. 279.

⁷⁰² Benston *et al.*, (2006), *op. cit.*, p. 175.

⁷⁰³ *Ibid.*

проценама извршеним по фер вредностима. Другим речима, лажно финансијско извештавање може да се појави и у условима примене неких других мерних атрибута. На пример, превише оптимистични, опортунистички и непоштени менаџери су злоупотребљавали и рачуноводство историјског трошка, како би преценили приходе и средства и потценили расходе и обавезе⁷⁰⁴, разуме се, уколико им је намера била да рентабилност и финансијски положај прикажу у бољем светлу и тако обману кориснике финансијских извештаја. У том смислу, наводи се да је „преурањено заступати став да докази о управљању добитком у одређеном рачуноводственом систему (методу) значе да тај метод није пожељан. Можда су други мерни атрибути лакши за манипулисање. Можда менаџери увек могу пронаћи начин да манипулишу у бројевима у рачуноводству. Где год постоји већа слобода одлучивања у рачуноводству, која је, у суштини присутна свуда, постоји прилика за управљање добитком. Уколико менаџер манипулише бројевима у рачуноводству, треба ли окривити менаџера или рачуноводство?“⁷⁰⁵ Без намере да занемаримо бројне недостатке фер вредности, сматрамо да је примарна одговорност за преваре на њиховим починиоцима, а то су најчешће они који су одговорни за финансијске извештаје, тј. менаџери. Велики број истражених превара од стране америчке Комисије за хартије од вредности и берзе показао је да су оне извршене од стране топ менаџмента, а преко 80% истражених случајева указује да су починиоци генерални и/или финансијски директори.⁷⁰⁶ Сличне резултате показују студије које су се бавиле лажним финансијским извештавањем у периоду 1987-1997. и 1998-2007. године. Према првом истраживању, генерални и финансијски директори у 83% разматраних случајева помињу се као извршиоци рачуноводствених превара, док према другом истраживању тај проценат износи 89%.⁷⁰⁷ Осим тога, треба имати на уму да, у основи сваког лажног финансијског извештавања, без обзира на то да ли је оно спроведено у рачуноводственом систему историјског трошка, фер вредности или неком трећем систему, јесте намера починиоца.

---

⁷⁰⁴ Benston, G.J. (2006), *op. cit.*, p. 483.

⁷⁰⁵ Barth, M., Taylor, D. (2010), *op. cit.*, p. 32.

⁷⁰⁶ Basley, M.S., Carcello, J.V., Hermanson, D.R. (2001), Financial Reporting Fraud: Could It Happen to You? *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 12, No. 4, p. 4.

⁷⁰⁷ Basley, M.S., Carcello, J.V., Hermanson, D.R. and Neal, T.L. (2010), *Fraudulent Financial Reporting: 1998-2007: An Analysis of U.S. Public Companies*, COSO – Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, доступно на: <https://www.coso.org/Documents/COSO-Fraud-Study-2010-001.pdf> (12.12.2017)

6. ПЕРСПЕКТИВЕ УПОТРЕБЕ ФЕР ВРЕДНОСТИ

На основу ранијих разматрања фер вредности, али и историјског трошка, као два најчешће сучељена мерна атрибута у финансијском извештавању, јасно је да њихове присталице различито виде перспективе употребе фер вредности. Генерално, заговорници фер вредности оправдавају њену, све чешћу, појаву у стандардима финансијског извештавања изражавајући жељу да се такав тренд убрзано настави,⁷⁰⁸ док присталице историјског трошка сматрају да нема ни смисла ни потребе мерити пословна средства и обавезе по фер вредности.⁷⁰⁹ Слично претходном је и мишљење да појединци, претежно састављачи финансијских извештаја и финансијски аналитичари, страхују од дана када су IASB и FASB формално прихватили фер вредност као основу мерења, док, с друге стране, поједини академски истраживачи и теоретичари одбројавају дане од када ће се финансијско извештавање отарасити историјског трошка и у потпуности окренути фер вредности.⁷¹⁰ У литератури⁷¹¹ се може срести и став да сва средства и обавезе, приликом почетног признавања, треба мерити по фер вредности, уколико се она може поуздано измерити, што би довело до „драматичних промена постојеће праксе“. Ова опречна мишљења су разлог због којег није једноставно предвидети перспективе фер вредности у годинама које долазе.

На почетку овог дела докторске дисертације, изражавамо слагање са мишљењем да је можда најприкладнија полазна тачка за било каква разматрања о перспективама фер вредности концептуални оквир.⁷¹² Раније је констатовано да, упркос неспорној важности процеса мерења за финансијско извештавање, том процесу није посвећено довољно пажње у постојећим концептуалним оквирима (IASB-овом и FASB-овом). Зато је, пре свега, усавршавање делова оквира, који су посвећени мерењу, неизбежно. Приметно је да се фер вредност не налази експлицитно на списку мерних атрибута у постојећим оквирима. Међутим, налази се продајна вредност, а фер вредност је облик продајне вредности. То значи да се фер вредност индиректно помиње на одређени начин. Разматрајући предности фер вредности, између осталог, констатовано је да она има упориште у квалитативним карактеристикама финансијских извештаја, иако није наведена као мерни атрибут. Међутим, у делу докторске дисертације посвећеном недостацима фер вредности, наведено је да се фер вредност не може увек сматрати релевантном, поузданом и упоредивом, чиме се негирају претходно изречене предности. Уколико занемаримо предности и недостатке овог мерног атрибута, а узмемо у обзир чињеницу да фер вредност јесте мерни атрибут заступљен у пракси савременог финансијског извештавања, сматрамо да она треба, не само да се нађе на списку мерних атрибута у концептуалним оквирима, већ и да се прецизније дефинише њена употреба. Уколико посматрамо само IASB-ов Оквир из 2010. године, објашњење за изостављање фер вредности са списка мерних атрибута се налази у

---

⁷⁰⁸ CFA Institute Centre for Financial Market Integrity (2007), *op. cit.*, p. 8., <http://www.cfapubs.org/doi/pdf/10.2469/ccb.v2007.n6.4818>

⁷⁰⁹ PricewaterhouseCoopers (2007), *op. cit.*, <http://blogs.lesechos.fr/IMG/pdf/CRSurveyNov07.pdf>

⁷¹⁰ King, A.M. (2007), *op. cit.*, p. 24.

⁷¹¹ Singleton-Green, B. (2006), Debating fair value, *Accountancy*, Vol. 137, No. 1351, p. 97.

⁷¹² McGregor, W. (2007), *op. cit.*, p. 103.

чињеници да је постојећи списак сачињен осамдесетих година XX века када је тај део оквира написан⁷¹³ и када фер вредност као основа мерења није била заступљена у тој мери као што је данас. То имплицира мишљење да ће се наведеним недостатком Оквира IASB несумњиво бавити у будућности.⁷¹⁴

Једна од осам фаза ревизије и конвергенције IASB-овог и FASB-овог оквира се односи на мерење. Процес ревизије и конвергенције оквира у домену мерења није окончан, већ је 2012. године обустављен и замењен IASB-овим свеобухватним пројектом (IASB-only comprehensive project). Намера IASB-а је да се истовремено фокусира на више области Оквира, пре свега на елементе финансијских извештаја, мерење, извештајни ентитет, приказивање и обелодањивање, уместо да сваку од ових области одвојено разматра. У мају 2015. године је објављен јавни нацрт Концептуалног оквира за финансијско извештавање, док се ревидирана верзија Оквира очекује у првом кварталу 2018. године.⁷¹⁵ Шести део јавног нацрта Оквира је посвећен мерењу.⁷¹⁶ Након уводног дела, наведене су основе мерења и информације које оне треба да пружи. То су: (1) историјски трошак и (2) текућа вредност. Фер вредност је наведена као варијанта текуће вредности, поред употребне вредности (value in use) за мерење средстава и вредности испуњења (fulfilment value) за мерење обавеза. Околност да у верзији Оквира из 2010. године фер вредност није експлицитно наведена као мерни атрибут, а да јој је у горепоменутом јавном нацрту посвећено 13 параграфа, свакако је добра перспектива за овај мерни атрибут. Међутим, ова промена је, можда, требало да се изврши раније, на пример, у тренутку када је публикован IFRS 13 или чак можда пре доношења тог стандарда. Ово због тога што, теоријски посматрано, концептуални оквир, између осталог, треба да послужи као основа за развијање стандарда финансијског извештавања. У случају IFRS 13, чини се да је доношење новог стандарда иницирало измену концептуалног оквира. Ипак, уколико се доношење тог стандарда схвати као „неко ново решење, које није подржано актуелним концептуалним оквиром“⁷¹⁷, модификација дела концептуалног оквира, који тангира мерење у финансијском извештавању, може се сматрати оправданом, али са неколико година закашњења.

Ревидирани Оквир је објављен 29. марта 2018. године. Навођење фер вредности као мерног атрибута у јавном нацрту IASB-овог Оквира и усвајање модификованог оквира, не мора да значи да ће фер вредност бити заступљенија у пракси финансијског извештавања, него што је то данас случај. Перспективе фер вредности су у великој мери условљене: (1) даљим ширењем IFRS и (2) изменама постојећих и доношењем нових стандарда финансијског извештавања. IFRS су тренутно најраспрострањенији стандарди финансијског извештавања у светским размерама, са потенцијалом да постану

---

⁷¹³ Део Оквира посвећен мерењу је исти у Оквирима из 1989. и 2010. године.

⁷¹⁴ Cairns, D. (2014), Fair value and financial reporting, in: van Mourik, C., Walton, P., (Eds.), *The Routledge Companion to Accounting, Reporting and Regulation*, Abingdon, Oxon: Routledge, p. 130.

⁷¹⁵ IASPlus, *Conceptual Framework – Comprehensive IASB project*, доступно на: <https://www.iasplus.com/en/projects/major/cf-iasb> (13.12.2017)

⁷¹⁶ IFRS Foundation (2015), *Conceptual Framework for Financial Reporting, Exposure Draft (ED/2015/3)*, CHAPTER 6 – MEASUREMENT, доступно на: http://archive.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Conceptual-Framework/Documents/May%202015/ED_CF_MAY%202015.pdf (22.12.2017)

⁷¹⁷ Обрадовић, В.М. (2016), *op. cit.*, стр. 134.

универзални на глобалном плану, што се потврђује тиме да: (1) број земаља које их следе континуирано расте и (2) многе земље које још увек имају своје стандарде намеравају да их усвоје у ближој или даљој будућности.⁷¹⁸ Уколико национални стандарди земаља које ће у будућности „прећи“ на IFRS прописују примену фер вредности у мањој мери у односу на IFRS, усвајањем IFRS у тим земљама, доћи ће до шире употребе фер вредности на светском нивоу. Посебно ће бити интересантно пратити прелазак америчких компанија на IFRS (уколико до њега дође), имајући у виду раније констатовану ширу заступљеност фер вредности према IFRS у односу на GAAP САД.

Иако је више пута истакнуто да се IASB у својим стандардима финансијског извештавања окреће ка фер вредности, може се приметити да фер вредност има централну улогу у последња три стандарда која је објавио IASC (IAS 39, IAS 40 и IAS 41). На тај начин је сигнализирана растућа тенденција употребе фер вредности⁷¹⁹, што практично значи да је тај заокрет започео IASC, а IASB наставио, имајући у виду да се фер вредност помиње у многим IASB-овим стандардима (на пример, у IFRS 2, IFRS 3, IFRS 4, IFRS 5, IFRS 9, IFRS 13, IFRS 16). Међутим, као што је већ истакнуто, перспективе фер вредности условљене су, између осталог, изменама постојећих стандарда финансијског извештавања. У том смислу, наводи се пример IAS 41, који илуструје заокрет од фер вредности ка историјском трошку.⁷²⁰ Пре него што је измењен, овим стандардом је од предузећа, као што су плантаже палминог уља и винарије, захтевано да дрвеће палми и винограде мере по фер вредности, иако се они превасходно користе за производњу палминог уља и грозђа. Флукуације фер вредности поменутих средстава, према неким мишљењима, нарушавају биланс успеха поменутих врста предузећа, па зато палмино дрвеће и виногради треба да буду третирани на исти начин као некретнине, постројења и опрема. IASB је препознао ове околности и променио основу мерења тих средстава заменивши фер вредност историјским трошком.

Оно што, такође, не иде у прилог даљем ширењу фер вредности, јесте мишљење појединих критичара, који сматрају да је процењивање по фер вредности неспојиво са стандардима финансијског извештавања заснованим на принципима, као данас углавном општеприхваћеним моделом за изградњу стандарда. Они свој став поткрепљују тиме да мерење средстава и обавеза по фер вредности захтева обимне смернице, што је основна карактеристика стандарда заснованих на правилима. Да би примена фер вредности резултирала поузданим и релевантним информацијама, потребно је формулисање детаљних правила за утврђивање вредности средстава и обавеза, што би довело до нарушавања читавог система базираног на принципима.⁷²¹ Амерички „SFAS 157 (због сличности са њим и IFRS 13 – Н.К.), представља одговарајући биланс између принципа и правила“⁷²², али неке друге FASB-ове смернице (на пример, она посвећена утврђивању фер вредности финансијских средстава на тржиштима која нису активна), у основи су

⁷¹⁸ Обрадовић, В. (2014), *op. cit.*, стр. 240.

⁷¹⁹ Alexander, D. (2007), Recent history of fair value, in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, p. 73; Whittington, G. (2015), *op. cit.*, p. 560.

⁷²⁰ Hoogervorst, H. (2015), *op. cit.*, <http://www.ifrs.org/alerts/conference/documents/2015/hans-hoogervorst-speech-paris-june-2015.pdf>

⁷²¹ Наведено према: Обрадовић, В. (2011), *op. cit.*, стр. 64.

⁷²² Ма, С., MacNamara, А. (2009), *op. cit.*, p. 10.

засноване на правилима, што може збунити састављаче и кориснике финансијских извештаја.⁷²³

У духу разматрања перспектива употребе фер вредности, не сме се запоставити улога екстерних ревизора. У литератури се сматра да постојећи образовни програми за рачуновође уопште само указују на то зашто је значајно познавати технике вредновања које се користе приликом утврђивања фер вредности. Међутим, њихово суштинско разматрање, које подразумева познавање рачуноводства, финансија и економског моделирања, није укључено у постојеће образовне системе рачуновођа и ревизора, као рачуновођа специјално обучених за испитивање финансијских извештаја. Као последица тога, рачуновођама преостаје стицање неопходних знања кроз континуирану едукацију и различите програме обуке. Чињеница да се константно развијају нови комплексни и иновативни финансијски инструменти, захтева примену нових модела вредновања и коришћених претпоставки, што значи да је стицање и одржавање знања повезаних са тим моделима веома тешко, зато што њихова стална еволуција отежава идентификовање оних најсавременијих.⁷²⁴ У том смислу, препорука је да се квалитет и актуелност постојећих рачуноводствених образовних програма, пре свега на економским факултетима, континуирано прати и усклађује са пословном праксом. Растућа тенденција употребе фер вредности, као мерног атрибута у финансијском извештавању, несумњиво је утицала на рад екстерних ревизора, захтевајући од њих примену неких нових знања и вештина, као што је, на пример, познавање модела за процењивање фер вредности, које користе овлашћени процењивачи. Континуирана едукација ревизора у погледу вршења таквих процена, вероватно ће утицати на то да у будућности постоје ревизори који ће бити специјализовани за испитивање фер вредности, као што сада постоје ревизори специјализовани за испитивање информационих технологија.⁷²⁵

Уколико се у пракси оствари потпуни заокрет ка фер вредности, у смислу (1) мерења свих средстава и свих обавеза, како приликом почетног признавања (иницијално), тако и након почетног признавања и (2) утврђивања резултата као промене фер вредности средстава и обавеза приказаних у извештају о финансијском положају, доћи ће до фундаменталне промене рачуноводства и ревизије. Alfred King сматра да се то може десити две-три године пре 2025. године. Међутим, он сматра да ће, упркос томе што се IASB и FASB „неуморно крећу“ ка рачуноводству фер вредности, тај заокрет имати озбиљне последице. Између осталог, према његовом мишљењу, менаџери и акционари компанија, као и финансијски аналитичари, захтеваће од компанија пружање додатних финансијских информација „без фер вредности“.⁷²⁶ Да ли ће то можда бити информације засноване на историјском трошку? У овом тренутку је тешко дати одговор на ово питање, али не искључујемо ту могућност. Као што је већ истакнуто, да би се могло говорити о потпуној и доследној примени фер концепта фер вредности, потребно је да за свако средство (укључујући интерно створени goodwill) и за сваку обавезу постоје тржишта на

---

⁷²³ Ibid.

⁷²⁴ Martin, R.D., Rich, J.S., Wilks, T.J. (2006), *op. cit.*, p. 292.

⁷²⁵ King, A.M. (2007), *op. cit.*, p. 30.

⁷²⁶ Ibid.

којима важе исте цене за све учеснике.⁷²⁷ У литератури⁷²⁸ се сматра да се данас концепт фер вредности, у својој чистој форми, примењује углавном код отворених инвестиционих фондова, с обзиром на то да њихова актива садржи само финансијска средства. Што се тиче нефинансијских предузећа, приклањамо се мишљењу да ће фер вредност и историјски трошак још дуго бити присутни заједно као основе финансијског извештавања, уз могућност да ће се повећати број ставки извештаја о финансијском положају за чије мерење се може или мора користити фер вредност.⁷²⁹

---

⁷²⁷ Обрадовић, В.М. (2016), *op. cit.*, стр. 143.

⁷²⁸ Шкарић-Јовановић, К. (2010), Одржање капитала при примени концепта фер вредности, у: Микеревић, Д. (Ур.). *Зборник радова са 14. Конгреса Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске – Улога финансијске и рачуноводствене професије у превазилажењу кризе у реалном и финансијском сектору*, Бања Врућница: Савез рачуновођа и ревизора Републике Српске, стр. 21.

⁷²⁹ *Ibid.*

IV ДЕО

УСЛОВЉЕНОСТ ПЕРИОДИЧНОГ РЕЗУЛТАТА МЕРНИМ АТРИБУТИМА У ФИНАНСИЈСКОМ ИЗВЕШТАВАЊУ

1. КОНЦЕПТИ ПЕРИОДИЧНОГ РЕЗУЛТАТА

Добитак има велики значај, како са аспекта појединца, тако и са аспекта предузећа и економије у целини. Уопште узев, добитак је нешто што задовољава наше потребе и жеље. Пошто су људи мотивисани потребама и жељама, задовољење истих производи осећај благостања, при чему је добитак резултат акција задовољења тих потреба и жеља.⁷³⁰ Ово је *de facto* веома широка дефиниција добитка, али је добра почетна тачка наших даљих разматрања.

Максимизирање позитивног периодичног резултата (добитка) се често истиче као примарни циљ профитно оријентисаних предузећа.⁷³¹ Због тога је периодични резултат често био и јесте предмет разматрања теоретичара и практичара. Периодични резултат предузећа уско је повезан и са проблемом одржавања капитала. Негативан периодични резултат (губитак) значи смањење капитала и угрожавање егзистенције предузећа. Позитиван периодични резултат (добитак) повећава капитал и тако ствара стабилну основу трајности пословања предузећа, али под условом да горњу границу расподељивог чини остварени добитак.

Рачуновође су, по правилу, особе које имају економско образовање, па су зато економисти. Економисти који се не баве рачуноводством (на пример, они који се баве макроекономским питањима) и они које се баве рачуноводством (рачуновође) у свом раду користе концепте добитка, капитала, вредности, цена и др., али се њихова схватања често не подударају. Поред тога, ретко се среће економиста који чита рачуноводствене часописе, а исто тако се ретко среће рачуновођа који је добро упућен у макроекономију. Ова ситуација је непожељна, с обзиром на то да су многи економски концепти изведени из рачуноводствене праксе, а многе рачуноводствене праксе су осмишљене како би се одговорило на есенцијална економска питања. На пример, концепт добитка је, у суштини, рачуноводствени концепт, при чему рачуновође чине значајан напор како би га правилно измериле. Истовремено, концепт добитка има велики значај и за економисте.⁷³²

С обзиром на то да су гледишта рачуновођа и економиста инхерентно неускладива, не постоји сагласност мишљења о појмовном одређивању добитка, нити, пак, о начину његовог квантифицирања.⁷³³ Због тога, у наставку разматрамо економски и рачуноводствени концепт резултата. Осим тога, биће размотрен и порески концепт резултата, полазећи, пре свега, од тога да се концепти резултата разликују у зависности од тога за коју сврху се користе.⁷³⁴ Тако се, на пример, порески резултат приказан у пореском билансу разликује у односу на рачуноводствени резултат приказан у редовном билансу успеха, пре свега због различитих сврха та два биланса. Ипак, треба имати на уму то да

⁷³⁰ Evans, T.G. (2003), *op. cit.*, p. 195.

⁷³¹ У предузећима са раздвојеним функцијама власништва и руковођења, као циљ се наводи рентабилност. Остварење рентабилности не значи да менаџмент предузећа треба да запостави остварење других циљева (на пример, ликвидности).

⁷³² Boulding, K.E. (1987), *Economics and Accounting: The Uncongenial Twins*, in: Bloom, R., Elgers, P.T. (Ed.). *Accounting Theory and Policy: A Reader*, Orlando: Harcourt Brace Jovanovich, pp. 306-307.

⁷³³ Стефановић, Р. (1984), *Утицај режима амортизације на деформације периодичног резултата* (докторска дисертација), Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу – Економски факултет, стр. 57.

⁷³⁴ Boulding, K.E. (1987), *op. cit.*, p. 307.

економски, рачуноводствени и порески концепт резултата нису једини концепти који се помињу у литератури. Иако се ради о литератури која је старијег датума⁷³⁵, није сувишно поменути, на пример, концепте психичког добитка (psychic income) и прираста добитка (accretion income). Концепт психичког добитка је потпуно субјективан, а према њему добитак је оно што појединац мисли да добитак јесте. Према концепту прираста добитка, добитак представља раст економске моћи, који се може потврдити са разумним степеном објективности. Овај концепт се, приликом мерења економске моћи, превасходно ослања на тржишне вредности, а добитак се признаје само уколико се пораст вредности може разумно измерити (на пример, када дође до раста тржишне вредности неког средства).

1.1. Економски концепт резултата

Сва теоријска схватања о добитку могу се поделити у две групе. Једну групу чине схватања оних економиста који се не баве рачуноводством, док другу групу чине схватања оних економиста који су специјализовани за област рачуноводства (рачуновође). Под концептом економског резултата подразумева се схватање резултата од стране економиста који се не баве рачуноводством.

За концепт економског резултата најчешће се везују Irving Fisher и John Hicks. Irving Fisher је као полазиште за своју дефиницију добитка искористио схватање добитка према Adam Smith-у⁷³⁶, који на исти гледа као на повећање богатства. Fisher (1919) износи следећу констатацију: „капитал је сток богатства који постоји у датом временском тренутку, а добитак је ток користи од богатства у току одређеног периода“.⁷³⁷ У литератури наилазимо на занимљиво објашњење претходне дефиниције. Наиме, посматрајући везу између стабла дрвета и воћа јасно је да на стаблу сазрева воће које може бити конзумирано. Уколико уништимо стабло, онда више неће бити воћа. Потребно је да пажљиво чувамо и одгајамо стабло како би оно дало што више воћа у будућности.⁷³⁸ Стабло означава капитал (сток богатства), а воће добитак (ток користи). Дефинишући концепт персоналног добитка Fisher уочава фундаменталну повезаност добитка и капитала, али истовремено поједностављује проблем мерења добитка свдећи га само на потрошњу. Поред тога, третирајући повремено део добитка капиталом (када је новчани добитак већи од реалног), а повремено део капитала добитком (када је реални добитак већи од новчаног), запоставља проблем повезан са потребом одржања првобитно уложеног капитала.⁷³⁹

Hicks (1946) дефинише добитак као „максимални износ који појединац може потрошити у току седмице, очекујући да буде исто тако богат на крају седмице као што је

⁷³⁵ Philips, G. E. (1963), The Accretion Concept of Income, *The Accounting Review*, Vol. 38, No. 1, pp. 14-25.

⁷³⁶ Адам Смит (1776) износи једну од првих дефиниција добитка, а добитак види као ток економских ресурса (променљив током времена) који чини да богатство постане веће. Наведено према: Evans, T.G. (2003), *op. cit.*, p. 196.

⁷³⁷ Underdown, B., Taylor, P. (1987), *Accounting Theory and Policy Making*, London: Heinemann Professional Publishing, Ltd., p. 126.

⁷³⁸ Glautier, M.W.E., Underdown, B. (2001), *op. cit.*, p. 306.

⁷³⁹ Малинић, Д. (1999), *Политика добити корпоративног предузећа*, Београд: Економски факултет Београд, стр. 29.

био на почетку“.⁷⁴⁰ Ова дефиниција као основни циљ мерења добитка истиче пружање индикација људима колико они могу потрошити без осиромашења њих самих, а због своје ефектности наилази на прихватање и економиста и рачуновођа. Поред тога, указује и на неопходну повезаност добитка и капитала, али иде и корак даље у односу на Fisher-ову јер условљава добитак потребом одржавања иницијално уложеног капитала.⁷⁴¹ Из Hicks-ове дефиниције добитка може се извући дефиниција добитка предузећа, под којим се подразумева максимални износ који предузеће може расподелити у виду дивиденди а да још увек очекује да буде исто тако добро на крају периода као што је било на почетку. Адаптирањем ове дефиниције на услове појединачног предузећа, долази се до закључка да економски резултат предузећа представља износ повећања његове нето имовине током одређеног обрачунског периода, који проистиче из поређења нето имовине на крају периода и нето имовине на почетку периода.⁷⁴²

За Fisher-а добитак је једнак потрошњи, а за Hicks-а добитак је једнак збиру потрошње и штедње. Уколико штедњу изразимо као разлику вредности капитала на крају периода и вредности капитала на почетку периода, добитак можемо израчунати помоћу следеће формуле:⁷⁴³

$$Y = C + (K_e - K_s),$$

где је Y – добитак, C – потрошња, K_e – вредност капитала на крају периода и K_s – вредност капитала на почетку периода.

У релевантној литератури⁷⁴⁴ приликом разматрања погледа економиста на добитак и капитал готово увек се разматра и проблематика садашње вредности новца и дисконтовања новчаних токова. Ово због тога што се у основи обрачуна економског добитка налази поступак дисконтовања помоћу кога се будући токови новца свде на њихове садашње вредности. То значи да се обрачун добитка врши унапред, тј. *ex ante*, а на основу њега се доноси одлука колико се може потрошити и колико поново уложити да богатство на крају периода буде једнако богатству на почетку периода. Међутим, поставља се питање употребне вредности овако схваћеног економског концепта резултата уколико се предвиђени новчани токови не остваре у будућности, односно уколико се појаве разлике између планираних и реализованих величина што има за последицу појаву неочекиваних или непредвиђених добитака. Главни проблем је да ли такве добитке укључити у резултат или не. Непредвиђени добици могу настати под утицајем неколико фактора, као што су просто држање капитала, изузетне менаџерске способности и промене у очекивањима, а економска литература сугерише да они треба да буду укључени у

---

⁷⁴⁰ Underdown, B., Taylor, P. (1987), *op. cit.*, p. 126.

⁷⁴¹ Малинић, Д. (1999), *op. cit.*, стр. 29-30.

⁷⁴² Стефановић, Р. (1984), *op. cit.*, стр. 107.

⁷⁴³ Alexander, D., Britton, A., Jorissen, A. (2007), *International Financial Reporting and Analysis* (Third Edition), London: Thompson Learning, p. 79.

⁷⁴⁴ Elliot, B., Elliot, J. (1993), *Financial Accounting and Reporting*, London: Prentice Hall International (UK), Ltd., p. 52., Glautier, M.W.E., Underdown, B. (2001), *op. cit.*, p. 315., Underdown, B., Taylor, P. (1987), *op. cit.*, p. 129., Alexander, D., Britton, A., Jorissen, A. (2007), *op. cit.*, p. 80.

добитак текућег периода, без обзира на то који од управо наведена три фактора је утицао на њихову појаву.⁷⁴⁵

Следећи проблем, који се, такође, различито третира од стране економиста и рачуновођа, јесте моменат признавања нереализованих добитака. За економисте принцип реализације нема употребну вредност, што значи да се добици признају онда када настану, а не када су реализовани.

Још једна верзија економског добитка јесте *ex post* обрачун добитка. Овај модел се заснива на стварно насталим примањима и, с обзиром на то да су новчани токови поуздани, овај модел представља модел идеалног добитка.⁷⁴⁶ Појава непредвиђених добитака својствена је и овом моделу, а њихов третман практично је исти као код *ex ante* модела. Међутим, његову употребну вредност угрожава оријентација на прошлост онемогућавајући да добитак буде водич разборитом економском понашању, док се главни проблем са којим се суочавају економисти објашњава следећом констатацијом: „добитак који је употребљив тешко се може поуздано квантификирати, док, с друге стране, добитак који се може успешно мерити није довољно употребљив.“⁷⁴⁷

Концепт економског добитка је персонални концепт. Без обзира на ту чињеницу, у литератури постоји и покушај примене овог концепта са аспекта предузећа. Lee (1985) приказује економски добитак на нивоу предузећа (Y_b) као збир пословног добитка (COP), реализованих добитака на имовини у текућем периоду (RHG) и нереализованих добитака на имовини, насталих као резултат промена вредности имовине која се налази у поседу предузећа (UNG), одакле произлази да је формула за економски добитак на нивоу предузећа:⁷⁴⁸

$$Y_b = COP + RHG + UNG$$

Сличан приступ заступа и познати аутор David Solomons.⁷⁴⁹ У обрачуну економског добитка полази од рачуноводственог добитка, при чему формула за његов обрачун гласи: Економски добитак = рачуноводствени добитак + нереализоване промене у вредности материјалних средстава које су се догодиле током периода, изузев промена вредности признатих као отписи фиксних средстава и смањење вредности залиха – износи реализовани у току периода, који су повезани са променама вредности материјалних средстава које су се догодиле у претходним периодима, али у њима нису биле признате + промене у вредности нематеријалних средстава током периода.

⁷⁴⁵ Видети детаљније у: Малинић, Д. (1999), *op. cit.*, стр. 34.

⁷⁴⁶ Underdown, B., Taylor, P. (1987), *op. cit.*, p. 131.

⁷⁴⁷ Малинић, Д. (1999), *op. cit.*, стр. 36.

⁷⁴⁸ Кнежевић, Г. (2014), Релевантност извештавања о укупном резултату за инвеститоре, у: Малинић, С. (Ур.). *Зборник радова са 45. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство и пословне финансије у савременим условима пословања – Рачуноводство и менаџмент приватног и јавног сектора*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 348.

⁷⁴⁹ Solomons, D. (1961), *Economic and Accounting Concepts of Income*, *Accounting Review*, Vol. 36, No. 3, p. 376.

1.2. Рачуноводствени концепт резултата

Са аспекта предузећа, рачуноводствени концепт резултата има већи значај у односу на концепт економског резултата. Рачуноводствени резултат је, као и економски резултат, повезан са капиталом, али је та веза другачије природе. Док је за економисте добитак резидуал који преостаје након мерења капитала, за рачуновође добитак утиче на промену капитала. Поред тога, рачуновође су првенствено заинтересоване за предузеће како у садашњем тренутку, тако и за оцену стања у прошлости. Економисти су заинтересовани за то „како би могло да буде“, као и за актуелну ситуацију. Рачуновође се, између осталог, интересују за то колико је неко предузеће рентабилно, док се економисти интересују колико предузеће може бити рентабилно, уколико би се нешто другачије урадило, а посебно шта треба учинити како би се остварио што већи профит.⁷⁵⁰

Конвенционално посматрано, разлика између средстава предузећа и обавеза представља рачуноводствени капитал или резидуални капитал (E). Промена резидуалног капитала у току периода представља рачуноводствени добитак (Y^a_t), тј.

$$Y^a_{t-1 \rightarrow t} = E_t - E_{t-1},^{751}$$

где је $Y^a_{t-1 \rightarrow t}$ – рачуноводствени добитак, E_t – вредност капитала на крају периода и E_{t-1} – вредност капитала на почетку периода.

Овај начин обрачуна рачуноводственог добитка полази од тога да нема исплате дивиденди и уплата нових улога које утичу на износ капитала. Коригујући горе наведену формулу узимајући у обзир исплату дивиденди (D_t), следи да рачуноводствени добитак добијамо на следећи начин:

$$Y^a_{t-1 \rightarrow t} = D_t + (E_t - E_{t-1}).^{752}$$

Рачуноводствени концепт резултата се може посматрати и на основу рачуна новца. Разлика између крајњег новца (N_2) и почетног новца (N_1) представља резултат (n). То значи да се у основи концепта рачуноводственог резултата налазе токови новца (приливи и одливи), а предузеће треба да тежи максимизирању разлике између примања и издавања.⁷⁵³ Међутим, рачуноводствени резултат, дефинисан на овај начин, може бити обрачунат само на крају животног века предузећа. Такав резултат у литератури је познат под називом тотални резултат. Утврђивање тоталног резултата једна је од функција завршног биланса у ширем смислу, а тако утврђен резултат има висок степен тачности зато што се претпоставља да сви расходи одговарају издацима, а сви приходи примањима.⁷⁵⁴ Овако схваћен рачуноводствени резултат је адекватан само када предузеће престаје са радом. Поред тога, био је задовољавајући у време постојања индивидуалних подухвата као доминирајућих облика привређивања,⁷⁵⁵ који су били карактеристични за

⁷⁵⁰ Boulding, K.E. (1987), *op. cit.*, p. 309.

⁷⁵¹ Underdown, B., Taylor, P. (1987), *op. cit.*, p. 127.

⁷⁵² Ibid.

⁷⁵³ Радовановић, Р. (1990), *Ревалоризација основних средстава и концепт периодичног резултата*, Београд: Економски факултет Београд, стр. 14.

⁷⁵⁴ Ранковић, Ј.М. (2010), *op. cit.*, стр. 50.

⁷⁵⁵ Радовановић, Р. (1990), *op. cit.*, стр. 15.

рани развојни период рачуноводства. Тај период се карактерисао „кратким временским роковима у којима се обављају утросци и одговарајуће чинидбе, претежним учешћем варијабилних трошкова и релативно стабилном мером вредности, а обрачунавање периодичног резултата није представљало нарочит проблем.“⁷⁵⁶ Тотални резултат, и поред своје апсолутне тачности, нема никакве практичне користи, с обзиром на то да управљање предузећем не може да чека његово утврђивање које лежи неодређено дуго у будућности, као и због тога што помоћу њега није могуће вршити периодичну контролу успеха која је неопходна за оцену ранијих одлука и доношење нових пословних одлука усмерених на будућност. Наиме, разборито управљање предузећем претпоставља познавање мере оствареног успеха у краћим временским интервалима, што имплицира потребу растављања укупног трајања пословног живота предузећа на краће обрачунске периоде и утврђивање периодичног резултата уместо тоталног.⁷⁵⁷

До радикалних измена у методологији мерења периодичног резултата дошло је онда када појединачни подухвати почињу да добијају, уместо повремених, сталнији карактер, а нарочито развојем савремених облика предузећа.⁷⁵⁸ Опште је познато да савремена предузећа која послују у складу са *going-concern* принципом имају обавезу периодичног полагања рачуна и састављања финансијских извештаја што намеће потребу за обрачуном резултата у краћим временским интервалима (пре свега на годишњем нивоу, а по потреби полугодишње, квартално или месечно). Учесталост извештавања, а самим тим и периодизирања резултата, условљена је потребама управљања и регулаторним захтевима, који су, с друге стране, условљени правном формом предузећа, величином предузећа, чињеницом да ли се хартијама од вредности предузећа тргује на организованом тржишту капитала или комбинацијом претходна три критеријума. Тако, на пример, једно мало предузеће са седиштем у Републици Србији, које послује у правној форми друштва са ограниченом одговорношћу, једном годишње има обавезу да састави сет финансијских извештаја. Да ли ће то чинити чешће, зависи од потреба менаџмента и других корисника за доношењем одређених пословних одлука. С друге стране, једно јавно акционарско друштво чијим се хартијама од вредности тргује на регулисаном тржишту капитала, независно од његове величине, обавезно је да, поред годишњих, састави и периодичне финансијске извештаје, и то: (1) полугодишњи извештај, за првих шест месеци пословне године и (2) кварталне извештаје.⁷⁵⁹

---

⁷⁵⁶ Ранковић, Ј. (1966), *op. cit.*, стр. 179.

⁷⁵⁷ Стефановић, Р. (1984), *op. cit.*, стр. 74.

⁷⁵⁸ *Ibid.*, стр. 73.

⁷⁵⁹ Шкарић-Јовановић, К., Спасић, Д. (2014), *op. cit.*, стр. 31.

1.3. Порески концепт резултата

Концепт резултата који несумњиво представља самостални облик резултата и захтева посебно разматрање је концепт пореског (опорезивог) резултата. Ово, пре свега, зато што се обавеза плаћања пореза на добитак односи на сва правна лица, која се баве продајом производа и услуга на тржишту у циљу остварења добитка. Пре него што предузеће плати обавезу по основу пореза на добитак (резултат), оно треба да утврди износ опорезивог резултата. За разлику од рачуноводственог резултата, који се утврђује у складу са рачуноводственом регулативом, односно у складу са одредбама пословног законодавства и приказује у пословном билансу успеха, порески резултат се утврђује уз уважавање прописа пореског права и приказује се у пореском билансу. Полазећи од различитости правних норми које леже у основи њиховог састављања, погрешно је изједначити пословни биланс успеха из једног годишњег сета финансијских извештаја са пореском пријавом резултата, пре свега због тога што је сврха подношења пореске пријаве различита од сврхе састављања биланса успеха.⁷⁶⁰

Са аспекта односа опорезивог и рачуноводственог резултата прави се разлика између три типа земаља.⁷⁶¹ Први тип земаља се одликује значајном или чак потпуном независношћу финансијског извештавања од пореског система, а опорезиви резултат се утврђује тако што се рачуноводствени добитак коригује уз уважавање пореских прописа. У тим земљама, порески прописи имају мали утицај на праксе финансијског извештавања или уопште не утичу на њих, што значи да је утицај пореских прописа на утврђивање рачуноводственог добитка незнатан или никакав. Раздвајање система пореског и финансијског извештавања и неподударање опорезивог и рачуноводственог резултата, утиче на појаву проблема рачуноводственог третмана одложених пореских средстава и одложених пореских обавеза. Други тип земаља се карактерише тиме да су смернице за финансијско извештавање меродавне и за утврђивање опорезивог резултата. То значи да је регулатива финансијског извештавања уједно регулатива пореског извештавања. Сходно томе, пореске власти се потпуно или барем у значајном степену ослањају на рачуноводствени добитак као основицу за опорезивање. Карактеристика трећег типа земаља је, такође, заједнички извештајни систем, али се приликом састављања финансијских извештаја уважавају пореска правила. У надлежности пореских власти је успостављање детаљних правила за обрачун опорезивог резултата, а предузећа следе та правила и када састављају финансијске извештаје опште намене, како би искористила одређене пореске погодности. Потпуна или барем значајна подударност рачуноводственог и пореског резултата, у земљама другог и трећег типа, утиче на то да проблем

⁷⁶⁰ Стефановић, Р. (1992), Концепт опорезивог резултата и отписивање фиксне имовине, *Књиговодство*, Год. 37, Бр. 4, стр. 39.

⁷⁶¹ Obradović, V., Stefanović, R. (2011), International differences in financial reporting standards and the reasons for them, in: Babić, V. (Ed.), *Contemporary Issues in Economy, Business and Management*, Kragujevac: Faculty of Economics University of Kragujevac, p. 418; Стефановић, Р., Обрадовић, В. (2013а), Међународно финансијско извештавање: узроци, последице и превазилажење разлика, у: Марковић, Д., Вуксановић, Е., Стефановић, Р., Љубисављевић, С. (Ур.), *Финансије и рачуноводство у функцији привредног раста*, Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу – Економски факултет, стр. 134-136.

рачуноводственог третмана одложених пореских средстава и одложених пореских обавеза (иманентан првом типу земаља), у тим земљама нема велики значај.

Иако у неким земљама постоји једнакост између пореских и рачуноводствених правила, па самим тим и потпуна или барем значајна подударност рачуноводственог и пореског резултата, сматра се да је такво решење изузетак. Ово због тога што једнакост између пореских и рачуноводствених правила „редовно има за последицу смањење релевантности информација које садрже финансијски извештаји, нарочито за инвеститоре и повериоце“⁷⁶². Осим тога, постоји и мишљење да док се ослањање пословног на порески биланс у одређеном степену и може прихватити, пре свега из практичних разлога, дотле се сматра да једна потпуна подређеност финансијског извештавања пореским прописима може да изазове озбиљне деформације у финансијским извештајима. Дакле, без обзира на то што се практичност и економичност могу сматрати аргументима у корист поистовећивања пореског и рачуноводственог резултата, као и што пословни биланс успеха и порески биланс представљају резултат сумирања великог броја суштински истих трансакција, нужно је разликовање рачуноводственог и пореског резултата.⁷⁶³

Република Србија се сврстава у земље првог типа за које се може рећи да се извештавање о порезу на добит заснива на моделу одложених пореза, у чијој основи се налазе следеће претпоставке:⁷⁶⁴

- порез на добит (посматрано са становишта предузећа, односно власника) представља расход, с обзиром на то да смањује износ добитка који остаје на располагању власницима,
- извештавање о порезу да добитак треба да прикаже пореске последице свих пословних догађаја насталих у обрачунском периоду, као расход за порез на добитак и
- висина пореског расхода зависи од висине рачуноводственог добитка и може се разликовати од пореске обавезе утврђене на основу опорезивог добитка.

Пореска правила нису у потпуности различита од рачуноводствених правила. Напротив, у значајној мери се остварује њихова једнакост, али постоје одређена одступања која доводе до различите висине пореског и рачуноводственог резултата за исти обрачунски период.⁷⁶⁵ Разлике између пореског и рачуноводственог резултата могу бити сталне и привремене. Сталне разлике су оне које настају зато што се нека ставка прихода или расхода признаје само у пословном билансу успеха или само у пореском билансу, али не у оба биланса. Дакле, сталне разлике настају под утицајем тога (а) што неке ставке прихода и расхода тангирају рачуноводствени добитак, али не тангирају порески добитак (на пример, каматни приход на обвезнице локалних власти у САД се признаје приликом обрачуна рачуноводственог добитка, али не и приликом обрачуна пореског добитка) и (б) што неке ставке прихода и расхода тангирају порески добитак, али не тангирају рачуноводствени добитак (на пример, у многим пореским јурисдикцијама је

⁷⁶² Шкарић-Јовановић, К. (2006), Рачуноводствени третман пореза на добит, према МРС 12, *Рачуноводство*, Год. 51, Бр. 5-6, стр. 69.

⁷⁶³ Стефановић, Р. (1992), *op. cit.*, стр. 42.

⁷⁶⁴ Шкарић-Јовановић, К. (2006), *op. cit.*, стр. 69.

⁷⁶⁵ *Ibid.*, стр. 70.

допуштено да се део прихода од остварених дивиденди по основу поседовања акција других предузећа не признаје у пореском билансу, при чему то не утиче на обрачун рачуноводственог добитка). Сталне разлике имају утицај само на обрачунски период у којем су настале, па зато не утичу на однос пореског и рачуноводственог резултата у будућим периодима. Привремене разлике настају због различитог времена признавања појединих прихода и расхода у пословном билансу успеха у односу на порески биланс. За разлику од сталних разлика, привремене разлике утичу на будуће обрачунске периоде. Њихов утицај се огледа у томе да ако је у једном обрачунском периоду рачуноводствени резултат био већи од пореског, онда ће у неком наредном периоду или периодима порески резултат за исти износ бити већи од рачуноводственог. То значи да је периодизирање резултата на годишњој основи утицало на појаву ових разлика, које се неће појавити у вишегодишњем периоду, јер се у дугом року привремене разлике поништавају. Као пример појаве привремених разлика може се навести губитак по основу отписивања сумњивих и спорних потраживања. Наиме, у многим земљама, за сврхе утврђивања рачуноводственог добитка, отписи поменутих потраживања се признају као расход периода у коме је тај губитак настао, док се према пореским прописима признају тек онда када се утврди њихова коначна ненаплативост, тј. када тај губитак постане реализован.⁷⁶⁶

Различитост рачуноводствених и пореских правила у вези са признавањем, односно непризнавањем одређених ставки прихода и расхода, која доводи до настанка сталних разлика, карактерише једнакост висине пореског расхода и пореске обавезе предузећа. С друге стране, привремене разлике доводе до тога да (а) рачуноводствени добитак буде виши од пореског или (б) рачуноводствени добитак буде нижи од пореског. Рачуноводствени добитак текућег периода ће бити виши од пореског добитка истог периода (1) уколико се неке ставке прихода признају по рачуноводственим правилима у текућем периоду, али ће њихово признавање по пореским правилима уследити у наредном обрачунском периоду или (2) уколико се неке ставке расхода не признају по рачуноводственим правилима у текућем периоду, али се признају по пореским правилима у текућем периоду. То значи да ће рачуноводствени добитак текућег периода бити већи од пореског добитка истог периода због исказивања виших прихода и/или нижих расхода при обрачунавању рачуноводственог добитка. С друге стране, порески добитак у будућим периодима биће већи од рачуноводственог добитка. Разлика између вишег рачуноводственог добитка и нижег пореског добитка текућег периода означава се као опорезива привремена разлика. Пошто ће порез на такве разлике бити плаћен у наредним обрачунским периодима, оне се означавају као одложене пореске обавезе.⁷⁶⁷ Поред признавања, на однос пореског и рачуноводственог резултата може да утиче и мерење. Ако постоје разлике у мерењу, опет ће се јавити привремене разлике (на пример, разлике у режимима отписивања фиксних средстава).

Рачуноводствени добитак текућег периода ће бити нижи од пореског добитка истог периода (1) уколико се неке ставке прихода не признају у текућем периоду према

---

⁷⁶⁶ Вучковић Милутиновић, С.Д. (2012), *Вредновање и ефекти одложених пореза на перформансе компанија* (докторска дисертација), Београд: Универзитет у Београду – Економски факултет, стр. 44-45; Young, D.S., Cohen, J. (2013), *op. cit.*, pp. 364-365.

⁷⁶⁷ Шкарић-Јовановић, К. (2006), *op. cit.*, стр. 70-73; Young, D.S., Cohen, J. (2013), *op. cit.*, p. 365.

рачуноводственим правилима, али се по пореским правилима признају у текућем периоду или (2) уколико се неке ставке расхода признају по рачуноводственим правилима у текућем периоду, али ће према пореским правилима бити признате у наредном обрачунском периоду. То значи да ће рачуноводствени добитак текућег периода бити нижи од пореског добитка истог периода због исказивања нижих прихода и/или виших расхода при обрачунавању рачуноводственог добитка. С друге стране, порески добитак у будућим периодима биће нижи од рачуноводственог добитка. Разлика између вишег пореског добитка и нижег рачуноводственог добитка текућег периода означава се као унапред опорезована, тако да представља одложено пореско средство.⁷⁶⁸ На појаву привремених разлика у разматраном контексту, поред признавања, могу утицати и разлике у мерењу.

Имајући у виду везу између средстава и обавеза, с једне стране, и прихода и расхода, с друге стране, тј. везу између извештаја о финансијском положају и биланса успеха, могу се извести следећа два закључка:⁷⁶⁹

1. виша књиговодствена вредност неког средства у односу на његову вредност према пореским прописима, као и нижа књиговодствена вредност неке обавезе у односу на њену вредност према пореским прописима доводи до признавања и билансирања одложених пореских обавеза; и
2. нижа књиговодствена вредност неког средства у односу на његову вредност према пореским прописима, као и виша књиговодствена вредност неке обавезе у односу на њену вредност према пореским прописима доводи до признавања и билансирања одложених пореских средстава.

Према IFRS, одложене пореске обавезе и одложена пореска средства се приказују као дугорочне (нетекуће) ставке извештаја о финансијском положају, имајући у виду да IAS 1 забрањује њихово приказивање као краткорочних (текућих) ставки, док верзија IFRS за мале и средње ентитете из 2015. године експлицитно захтева њихово приказивање као дугорочних (нетекућих) ставки извештаја о финансијском положају. У преведеној верзији IFRS за мале и средње ентитете, која је на снази у Републици Србији, није прецизирано како приказати одложена пореска средства и одложене пореске обавезе у билансу стања. Према важећој шеми биланса стања у Републици Србији одложена пореска средства не представљају нити део сталне, нити део обртне имовине, а одложене пореске обавезе не представљају нити део дугорочних, нити део краткорочних обавеза. Поменуте позиције се исказују као посебне категорије активе, односно пасиве. У IASB-овој верзији истог стандарда из 2009. године стоји да одложена пореска средства и одложене пореске обавезе треба увек да буду приказане као нетекуће ставке извештаја о финансијском положају. Према америчким GAAP, почевши од краја 2016. године за јавно котиране ентитете, односно од краја 2017. године за све остале ентитете, сва одложена пореска средства и све одложене пореске обавезе се салдирају и приказују као јединствени

---

⁷⁶⁸ Ibid.

⁷⁶⁹ Шњегота, Д. (2011), Утицај примјене МСФИ за МСЕ на билансирање ефеката пореза на добит, у: Микеревић, Д. (Ур.), 15. *Конгрес Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске – Рефлексије Међународних стандарда финансијског извештавања на рачуноводство, ревизију и пословне финансије*, Бања Врућица: Савез рачуновођа и ревизора Републике Српске, стр. 46-47.

нетекући износ у билансу стања.⁷⁷⁰ Заједничка карактеристика IFRS и GAAP САД јесте примена приступа оријентисаног ка билансу стања. Привремене разлике се утврђују у виду разлика између средстава и обавеза према рачуноводственим правилима и њихових вредности према пореским правилима, а одложена пореска средства и обавезе се утврђују тако што се утврђене привремене разлике помноже са пореском стопом. Промене одложених пореских средстава или обавеза утичу на износ пореског расхода у билансу успеха, до кога се долази када се порез обрачунат за текући период према пореском билансу коригује за те промене.⁷⁷¹

2. ЦИЉЕВИ МЕРЕЊА ПЕРИОДИЧНОГ РЕЗУЛТАТА

Више пута до сада цитирани аутор David Solomons сматра да расправе о концептима добитка треба почети питањем „да ли нам је концепт добитка заиста потребан, а ако јесте, зашто.“⁷⁷² Другим речима, морамо знати због чега меримо добитак, тј. који су циљеви његовог мерења. У вези са циљевима мерења добитка, у литератури се наводи да се добитак може користити као:⁷⁷³

- мерило ефикасности предузећа и менаџмента,
- смерница за будуће инвестирање у предузеће,
- пореска основица,
- смерница за процену кредитне способности и
- смерница за дивидендну политику.

Један од најважнијих циљева мерења добитка огледа се у мерењу ефикасности предузећа и његовог менаџмента. Општа ефикасност пословања се оцењује на основу остварених добитака. У том смислу, добитак је стандард којим се мери остварење успеха. У предузећима са раздвојеним функцијама власништва и управљања, професионална управа, тј. менаџмент се налази у улози агента и полаже рачуне, пре свега пред власницима, који се налазе у улози принципала. Међутим, у извесном смислу, менаџмент најмање једном годишње полаже рачуне о стању и успеху предузећа пред повериоцима, пословним партнерима, синдикатима, државом и другим стејкхолдерима. Када је успех предузећа у питању, централно место припада периодичном резултату, као најсводнијем изразу успеха, нарочито уколико се он стави у однос са улагањима или оствареним приходима најмање у периоду од 3-5 година.⁷⁷⁴ Менаџмент је посебно осетљив у погледу мерења добитка зато што је добитак мерило његове ефикасности. Остварење позитивног периодичног резултата у више узастопних обрачунских периода показатељ је ефикасног управљања предузећем, а позитивно мишљење ревизора о финансијским извештајима

---

⁷⁷⁰ Jordan, C.E. (2016), FASB's New Standard for Classifying Deferred Taxes: An Expedient Solution, *The CPA Journal*, Vol. 86, No. 7, p. 22.

⁷⁷¹ Young, D.S., Cohen, J. (2013), *op. cit.*, pp. 365-366.

⁷⁷² Solomons, D. (1961), *op. cit.*, p. 374.

⁷⁷³ Glautier, M.W.E., Underdown, B. (2001), *op. cit.*, p. 307-308.

⁷⁷⁴ Стевановић, Н. (2009), Концепти, улога и конвенционална анализа добитка, *Економика предузећа*, Год. 57, Бр. 3-4, стр. 97.

конкретног предузећа улива додатну сигурност онима који на основу добитка доносе своје одлуке.

Инвеститори користе информације из финансијских извештаја у циљу рационалног одлучивања у погледу задржавања, повећања или смањења свог удела у власништву. Другим речима, они треба да одлуче када и да ли да не чине ништа по том питању, додатно инвестирају или дезинвестирају. У том смислу, они се у значајном мери ослањају на добитак. Ако се у инвестиционој јавности прихвати став да је врховни циљ предузећа дугорочно креирање вредности за власнике (инвеститоре, акционаре) уз респектовање специфичних интереса других стејкхолдера, улога добитка се може саопштити у виду следећег обрасца: текући ниво добитка предузећа → вишегодишњи тренд добитка предузећа → пројекција будућег добитка предузећа, на основу претходног, као и пројекција будућих приноса за акционаре помоћу новчаних токова. Суштина претходно реченог је у предиктивној вредности добитка, што јесте питање бројки у билансу успеха, али и бројки у извештају о финансијском положају и извештају о новчаним токовима, као и питање неких других фактора, као што су, на пример, ванбилансне ставке, профил предузећа, информационе склоности менаџмента, карактеристике гране којој предузеће припада, карактеристике ширег окружења и др.⁷⁷⁵ Одлуку о томе да ли инвестирати или продати акције, инвеститор доноси на основу дисконтоване вредности свог очекиваног новчаног тока по основу дивиденди и продаје акција на крају периода обухваћеног предвиђањем и односа те вредности према текућој тржишној цени акција. Познато је да субјективни процес дисконтовања новчаних токова, имајући у виду њихову процену и избор дисконтне стопе, карактерише ослањање и на добитак који је приказан у финансијским извештајима.

Опорезивање оствареног добитка предузећа се врши полазећи од тога да је увођење пореза у одређеној сразмери са економском снагом и способношћу зарађивања пореског обвезника.⁷⁷⁶ Утврђивање пореске основе, која треба да представља сигурну и поуздану основу опорезивања, уједно је и главни задатак пореског биланса⁷⁷⁷ који произлази из финансијско-политичких захтева обезбеђења прихода за покриће државних расхода. Међутим, за државну власт карактеристично је не само пасивно убирање пореза за покриће државних расхода, већ се порези налазе и у служби економске политике. Помоћу њих се усмеравају привредна кретања и обликује структура привреде у целини. Зато порески биланси имају, поред фискалног, и нефискални задатак обезбеђења циљева економске политике.⁷⁷⁸

Оцена финансијске ситуације и рентабилности предузећа тражиоца кредита, коју врши кредитор, у великој мери утиче на одлуку о одобравању кредита том предузећу. Без обзира на то што је процена способности предузећа да генерише новчани ток за уредно сервисирање своје кредитне обавезе од пресудне важности за кредитора, добитак је управо важан предуслов позитивног нето новчаног тока.

⁷⁷⁵ Стевановић, Н. (2009а), Билансно-политичке импликације по квалитет добитка, *Економика предузећа*, Год. 57, Бр. 3-4, стр. 110.

⁷⁷⁶ Малинић, С. (1998), Рачуноводствени аспект пореза предузећа, у: Ранковић, Ј. М. (Ур.). *Финансијско рачуноводство II*, Београд: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 403.

⁷⁷⁷ Стефановић, Р. (1992), *op. cit.*, стр. 39-41.

⁷⁷⁸ Видети шире у: Ранковић, Ј. (2010), *op. cit.*, стр. 45.

Дивидендна политика одређује расподелу оствареног нето добитка на дивиденду и нерасподељени добитак. Без обзира на то који тип дивидендне политике се примењује у конкретном предузећу, економска логика упућује на закључак да је, генерално, постојање добитка главни предуслов за исплату дивиденди. Другим речима, мало је вероватно да ће предузећа која послују са губитком исплатити дивиденду својим акционарима. Међутим, у литератури⁷⁷⁹ се наводи одступање од претходно реченог, у смислу да је Летонија једина држава ЕУ у којој је допуштена исплата приоритетних дивиденди и када није остварен добитак, нити постоје раније формиране резерве. Занемарујући овај екстремни случај, може се рећи да чињеница да је у једном обрачунском периоду остварен нето добитак, не мора аутоматски да значи да ће предузеће исплатити дивиденду својим акционарима. Уколико је предузеће неликвидно, оно неће бити у могућности да исплати дивиденде и поред тога што је остварило нето добитак. Стабилност нето добитка, такође, утиче на политику дивиденди, у смислу да ће предузећа која остварују релативно стабилан годишњи нето добитак вероватно исплаћивати већи проценат нето добитка у виду дивиденди, него предузећа са нестабилним нето добитком, која ће морати да акумулирају већи његов део, како би одржала релативно стабилан ниво дивиденди уколико би се нето добитак у будућности значајно смањило. Високо рентабилна и добро организована предузећа могу да исплаћују висок проценат нето добитка у виду дивиденди, зато што могу лако и под повољним условима да на финансијском тржишту прибаве додатни капитал. Поред ликвидности, стабилности нето добитка и степена рентабилности, на дивидендну политику могу утицати финансијска структура, ограничења у уговорима о кредитима, контрола над предузећем, пореска политика и др.⁷⁸⁰

3. ПЕРИОДИЧНИ РЕЗУЛТАТ У УСЛОВИМА ПРИМЕНЕ ИСТОРИЈСКОГ ТРОШКА

Рани развојни период рачуноводства, за који је карактеристична доминација индивидуалних пословних подухвата, карактерише стављање акцента на имовински положај предузећа. У том периоду, значајну улогу имао је принцип заштите поверилаца, за које је имовина предузећа била потенцијал за покриће дугова. Јасно је да је у том периоду биланс стања био примарни финансијски извештај, а тежиште посматрања је било на активи. Развој корпоративних облика предузећа истиче у први план утврђивање периодичног резултата за који су превасходно били заинтересовани акционари, а као последица тога јавља се проблем његовог мерења. Биланс стања постаје извештај од секундарне важности, а примат преузима биланс успеха. Иако се резултат може утврдити као разлика нето имовине на крају периода и нето имовине на почетку периода, коригујући тако добијену разлику за износе који проистичу из трансакција са власницима, полазећи од логике да су „конститутивни елементи резултата битни исто толико колико и

⁷⁷⁹ Шкарић-Јовановић, К., Спасић, Д. (2014), *op. cit.*, стр. 28.

⁷⁸⁰ О дивидендној политици видети шире, на пример, у: Иванишевић, М. (2008), *Пословне финансије*, Београд: Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду, стр. 331-336.

сам резултат⁷⁸¹, развија се трансакциони модел обрачуна периодичног резултата, према коме се резултат обрачунава као разлика насталих прихода и расхода. Главна предност таквог начина утврђивања периодичног резултата јесте сагледавање извора резултата. Трансакциони периодични резултат (добитак или губитак) представља разлику између реализованих прихода, насталих као последица пословних трансакција које су се стварно догодиле, и њима кореспондирајућих историјских расхода. Под пословним трансакцијама се подразумевају извршене размене економских ресурса између две стране, при чему предмет размене могу бити, на пример, роба, услуге, новац или права на наплату новца.⁷⁸² Продаја и набавка су најзначајнији примери пословних трансакција. Пошто је оријентисан на прошлост, периодични резултат у контексту историјског трошка, означава се као историјски добитак, тј. *ex post* мерило.⁷⁸³ Eldon Hendriksen под трансакцијама подразумева екстерне и интерне трансакције.⁷⁸⁴ Екстерне трансакције произилазе из послова са интересентима изван предузећа, у смислу преноса средстава или обавеза у предузеће или из предузећа. Интерне трансакције произилазе из употребе или конверзије средстава унутар предузећа.

Трансакциони периодични резултат, у контексту историјског трошка, се може утврдити (1) супротстављањем реализације (тј. прихода од продаје) увећане за повећање, односно умањене за смањење вредности крајњих залиха полупроизвода и готових производа у односу на почетне, с једне стране, и расхода рашчлањених по врстама, с друге стране (метода укупних трошкова) или (2) супротстављањем прихода од продаје, с једне стране, и расхода продатих учинака, тј. њихове цене коштања, и расхода разграничених по временском критеријуму, с друге стране (метода трошкова продатих учинака).⁷⁸⁵ Без обзира на то за коју од две поменуте методе обрачуна успеха се одредимо, нето резултат ће бити исти, а разлике су аналитичко-структурног карактера.⁷⁸⁶

Приликом обрачунавања периодичног резултата у условима примене историјског трошка, односно приликом сучељавања прихода и расхода једног обрачунског периода, од значаја су следећи принципи: *matching* принцип, принцип узрочности, принцип опрезности (конзервативизма), принцип реализације и принцип импаритета. Имајући у виду да су последња три наведена принципа детаљно размотрена у другом делу дисертације, на овом месту пажња ће бити усмерена на *matching* принцип и принцип узрочности.

Раније смо навели да је објективност најважнија карактеристика рачуноводства историјског трошка. Због тог обележја, и приликом мерења резултата тежи се његовој објективности која се постиже узимањем у обзир пословних догађаја који су стварно настали и који се могу документовати. Да би резултат био адекватно утврђен, потребно је на одговарајући начин извршити повезивање величина које га детерминишу. Другим речима, потребно је извршити повезивање прихода и расхода. Иако је биланс успеха

⁷⁸¹ Стевановић, Н. (1998), Инфлационо рачуноводство, у: Ранковић, Ј. М. (Ур.). *Финансијско рачуноводство II*, Београд: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 106.

⁷⁸² Larson, K.D., Miller, P.B.W. (1992), *Financial Accounting* (Fifth Edition), Homewood, Boston: Irwin, p. 26.

⁷⁸³ Elliot, B., Elliot, J. (1993), *op. cit.*, p. 49.

⁷⁸⁴ Hendriksen, E.S. (1982), *op. cit.*, p. 139.

⁷⁸⁵ Ранковић, Ј.М. (2010), *op. cit.*, стр. 440-445.

⁷⁸⁶ Стевановић, Н. (2009), *op. cit.*, стр. 92.

примарни финансијски извештај, он није довољан за коректно утврђивање резултата. Наиме, он ће обухватити приходе и расходе односног периода, али да би и периодични резултати периода који долазе били коректно утврђени, биланс стања мора да обухвати будуће компоненте периодичног резултата (активна и пасивна временска разграничења; залихе, чијом продајом настају приходи од продаје и трошкови продате робе; фиксна средства, чији отписи представљају расходе). Зато се извештај о финансијском положају означава као „одморишна тачка, пре него приходи и расходи који су у њему одложени пређу у биланс успеха.“⁷⁸⁷ Који ће износ укупне реке трошкова бити додељен билансу успеха текућег периода, а који ће бити додељен будућим периодима, односно одложен билансом стања, у већој мери је предмет економског, тј. рачуноводственог просуђивања, а знатно мање ствар физичког мерења.⁷⁸⁸ Отуда се намеће важност *matching* принципа који подразумева „одабир периода, сумирање прихода остварених током тог периода и повезивање прихода са расходима који су настали у процесу стварања тих прихода. Тако се успоставља веза између учињених напора и резултирајућих достигнућа приликом детерминисања нето добитка.“⁷⁸⁹ Понекад постоји природна веза између прихода и расхода. На пример, када продавац на мало продаје производ, тај производ има свој трошак. Трошак је износ који је продавац на мало платио приликом стицања тог производа. Трошак производа се повезује са његовом продајном ценом. Рачуновође ову повезаност називају „узрок и последица“, јер да нема продаје не би било ни трошкова продате робе.⁷⁹⁰ Међутим, веза између прихода и расхода често није очигледна, што резултира арбитрарном алокацијом расхода између периода, а као добар пример често се наводи проблем алокације набавног трошка некретнина, постројења и опреме на периоде њиховог коришћења.⁷⁹¹

Matching принцип илустрован је на Слици 11. Очигледно је да излагање предузећа трошковима са циљем остварења прихода и добитка означава почетак овог принципа. Уколико се у складу са принципом реализације приходи сматрају реализованим у текућем периоду, трошкови се укључују у текуће расходе, односно исказују у билансу успеха текућег обрачунског периода. Уколико се признавање прихода не врши у текућем обрачунском периоду, већ се очекује њихово признавање у будућности, трошкови се капитализују и објективирају као расходи у билансима успеха наредних обрачунских периода, у складу са признатим приходима.

---

⁷⁸⁷ Кнежевић, Г. (2014), *op. cit.*, стр. 347.

⁷⁸⁸ Стефановић, Р. (1984), *op. cit.*, стр. 90.

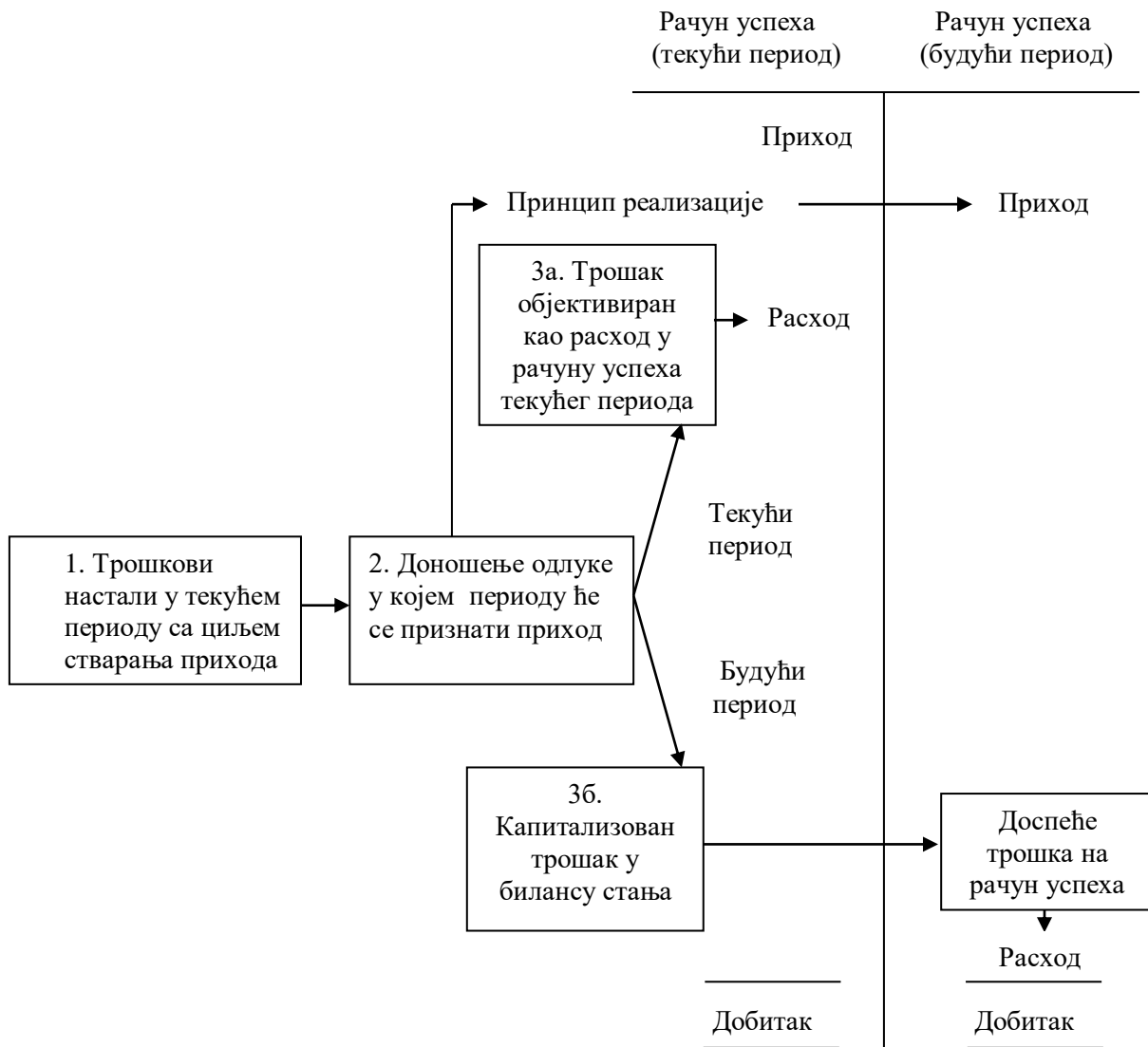
⁷⁸⁹ Evans, T.G. (2003), *op. cit.*, pp. 199-200.

⁷⁹⁰ Plewa, F.J., Friedlob, G.T. (1995), *Understanding Income Statements*, New York: John Wiley & Sons, Inc., p. 42.

⁷⁹¹ Baillie, J. (1985), *Systems of Profit Measurement*, Berkshire: Gee & Co (Publishers) Limited, p. 34.

Слика 11. Шематски приказ matching поступка

Извор: Prat, J. (1990), *Financial Accounting*, London: Scott Foresman Little, Brown Higher Education, p. 223, према: Пантелић, М. (2000), Принцип реализације и „Matching“ принцип – основа за билансирање, у: Радовановић, Р. (Ур.). *Зборник радова са 31. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Примена рачуноводствених и стандарда ревизије у нашој земљи*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 118.

Општеприхваћено је мишљење да периодична алокација прихода, приликом тежње за доследним повезивањем прихода и расхода једног периода, не причињава веће тешкоће рачуновођама. Фундаментални проблем у домену прихода јесте одлучивање о томе у којем периоду ће се приходи сматрати реализованим. С друге стране, фундаментални проблем на страни расхода јесте алокација тока трошкова између садашњег и будућих периода. Полазећи од два фундаментална проблема, сматра се да је време признавања прихода „главни показатељ за разликовање капитализованих трошкова и трошкова који су доспели на рачун успеха“⁷⁹². Део трошка чији корисни ефекти (приходи) долазе до изражаја у текућем обрачунском периоду или се од њега не очекују корисни ефекти у будућности се признаје као расход текућег периода и сучељава се са приходом тог периода у процесу мерења периодичног резултата. Капитализовање трошкова није ништа

⁷⁹² Пантелић, М. (2000), *op. cit.*, стр. 119.

друго него признавање стеченог средства. У том смислу, средства представљају одложене трошкове од којих је разумно очекивати будуће приходе. Дакле, сваки део трошка представља или једно средство или један расход, а разликовање средстава и расхода је веома значајно са аспекта исправног утврђивања периодичног резултата. Зато се подела трошкова између садашњости и будућности у процесу мерења периодичног резултата наводи као фундаментални проблем рачуноводства. Тај проблем се реализује посредством основних финансијских извештаја, тј. биланса стања и биланса успеха, на тај начин што биланс успеха текућег периода прихвата трошкове текућег периода, односно расходе, док биланс стања прихвата трошкове чији ће корисни ефекти доћи до изражаја у периодима који долазе. Другим речима, биланс стања прихвата одложене трошкове (средства).⁷⁹³

Принцип узрочности захтева узимање у обзир свих прихода и расхода који се односе на посматрани период, без обзира на то да ли су приходи наплаћени, а расходи исплаћени. То значи да је обрачунска основа меродавна за утврђивање периодичног резултата, а не готовинска основа. Принцип узрочности се у литератури означава и као начело разграничења према предмету и времену. Разграничењем према предмету укупна улагања у учинке се деле на: (1) део који је садржан у цени коштања реализованих учинака и који представља расход у билансу успеха, који се супротставља приходима од продаје, и (2) део који је садржан у цени коштања нереализованих учинака, који се исказује у оквиру залиха недовршене производње и готових производа. Разграничењем према времену врши се укључење насталих прихода и расхода који су повезани са пословањем предузећа, али нису повезани са производњом и продајом учинака, у резултат, независно од тога да ли су расходи плаћени, а приходи наплаћени.⁷⁹⁴

Периодични резултат, обрачунат уз уважавање наведених принципа, можемо назвати и традиционалним рачуноводственим резултатом зато што је последица примене историјског трошка као традиционалног мерног атрибута. Овако утврђен резултат своје упориште има у динамичкој теорији биланса која је доминирала практично до почетка 21. века. Периодични резултат у контексту рачуноводства историјског трошка садржи реализоване добитке и реализоване и нереализоване губитке. Дакле, процес обрачуна традиционалног рачуноводственог добитка подразумева:⁷⁹⁵ (1) обрачун који се заснива на прошлом, унапред тачно утврђеном обрачунском периоду, (2) пословно-трансакциону заснованост таквог обрачуна, (3) признавање прихода у складу са принципом реализације и утврђивање расхода у складу са принципом историјског трошка, (4) међусобно сучељавање прихода и расхода у складу са принципом корелације и (5) неопходну употребу биланса стања у том процесу као рачуноводственог извештаја који прихвата неисцрпљени имовински потенцијал кога, опет у складу са принципом корелације, преноси у наредне обрачунске периоде.

Периодични резултат се утврђује као разлика између прихода и расхода који представљају обрачунске категорије, тако да га карактерише неподударност примања и прихода, односно одлива и расхода. То значи да „тачно обрачунавање периодичног резултата претпоставља узимање у обзир свих дефинитивних трошења (расхода) односног

⁷⁹³ Стефановић, Р. (1984), *op. cit.*, стр. 88-89.

⁷⁹⁴ Шкарић-Јовановић, К., Спасић, Д. (2014), *op. cit.*, стр. 11.

⁷⁹⁵ Малинић, Д. (1999), *op. cit.*, стр. 44.

обрачуноског периода независно од тога да ли су она праћена ефикасним издавањем новца или настанком облигација, чије ће измирење проузроковати накнадни одлив готовине и свих прихода од продаје независно од тога да ли су они праћени приливом готовине или стицањем права на готовину која ће се реализовати, сагласно условима продаје, у потоњим обрачуносним периодима.⁷⁹⁶ Тако обрачунати резултат неће бити једнак промени стања готовине у току периода, пре свега због тога што су неке новчане ставке искључене из обрачуна резултата (на пример, исплате на терет капитала), док су неке неновчане ставке укључене у обрачун резултата (на пример, резервисања).⁷⁹⁷ У контексту утврђивања периодичног резултата, главни задатак рачуноводства је алоцирање или додељивање прихода и расхода одговарајућим периодима. Инструменти за остварење овог задатка су биланс стања, који преузима део струје трошкова и прихода који се односе на неки од периода који ће тек наступити, и биланс успеха, на чије рачуне се слива део струје трошкова и прихода који представљају текуће расходе и приходе. Континуитет пословања, као једна од одлика савремених предузећа, имплицира да се утврђивање периодичног резултата може реализовати само претпостављањем једног стања, тј. тренутка у коме је извршена оптимално објективна алокација трошкова и прихода (а) протеклог периода и (б) будућих sukcesивних периода. У том претпостављеном тренутку, трошкови и приходи протеклог периода су фиксирани на рачунима успеха, док су трошкови и приходи будућих sukcesивних периода одложени на рачунима стања. Самим тим, јасно је зашто су биланс стања и биланс успеха у корелативном односу, што значи да је немогуће говорити о мерењу појединих позиција финансијских извештаја, а да при томе потпуно занемаримо периодични резултат.⁷⁹⁸

Претпостављање стања, тј. тренутка у коме је извршена оптимално објективна алокација трошкова и прихода протеклог периода и будућих sukcesивних периода врши се, у суштини, на произвољан начин, зато што пословне активности предузећа не престају или се не мењају тако мерљиво, као што је крај једног и почетак другог обрачуноског периода. Периодизација резултата, пре свега на годишњем нивоу, а по потреби полугодишње, квартално или месечно, не врши се директним сучељавањем свих наплата и исплата, зато што пословни процеси временских интервала краћих од укупног трајања пословног живота предузећа нису завршени, већ супротстављањем прихода и расхода једног обрачуноског периода. Сходно томе, сматра се да је основни проблем периодизације резултата садржан у препознавању расподеле примања и издавања на приходе и расходе појединих обрачуносних периода. Полазећи од тога, главна сврха рачуноводства је да омогући периодично сучељавање трошкова и прихода, што представља суштину *matching* принципа.⁷⁹⁹ Трошкови повезани са приходима једног периода представљају расходе тог периода, а периодични резултат (добитак или губитак) се утврђује као разлика између признатих прихода једног периода и њима сучељених историјских трошкова, тј. расхода. Износ прихода, који се признаје сходно принципу реализације је износ који је примљен

---

⁷⁹⁶ Ранковић, Ј. (1981), Садржина биланса успеха у духу нових прописа, *Књиговодство*, Год. 26, Бр. 4, стр. 17. Наведено према: Радовановић, Р. (1990), *op. cit.*, стр. 39.

⁷⁹⁷ Dyson, J.R. (2010), *op. cit.*, р. 90.

⁷⁹⁸ Ранковић, Ј.М. (1966), *op. cit.*, стр. 5.

⁷⁹⁹ Стефановић, Р. (1984), *op. cit.*, стр. 76-77.

(новац) или који се очекује да буде примљен (потраживања). Другим речима, износ прихода који се признаје је износ који ће купци разумно сигурно да плате.⁸⁰⁰

4. ПЕРИОДИЧНИ РЕЗУЛТАТ У УСЛОВИМА ПРИМЕНЕ ФЕР ВРЕДНОСТИ

Све већа заступљеност фер вредности у финансијском извештавању није остала без последица по периодични резултат предузећа. Доминацију историјског трошка пратила је доминација биланса успеха у односу на извештај о финансијском положају, а периодични резултат је детерминисан у складу са моделом финансијског извештавања оријентисаним ка билансу успеха, тј. са приступом приходи-расходи (*revenue-expense approach*). Заокрет ка фер вредности условљава детерминисање резултата у складу са моделом финансијског извештавања оријентисаним ка билансу стања, тј. са приступом средства-обавезе (*asset-liability approach*), који се у литератури означава и као приступ заснован на одржавању капитала (*capital maintenance approach*).⁸⁰¹ Сходно томе, обрачун периодичног резултата у условима примене фер вредности заснован је на ставу да су кључни проблеми у рачуноводству признавање и мерење средстава и обавеза, а не признавање и мерење прихода и расхода, што је било карактеристично за традиционални модел рачуноводства. Уместо биланса успеха, примат преузима извештај о финансијском положају. Извештајни ентитет треба да призна само оне ставке које испуњавају дефиницију средства и обавезе, док се приходи и расходи утврђују као промена вредности средстава и обавеза. То значи да је утврђивање резултата засновано на променама вредности средстава и обавеза.

Међутим, да би се могло говорити о периодичном резултату у условима примене фер вредности у правом смислу, потребно је да постоји потпуна и доследна примена рачуноводства фер вредности. Као што је већ речено, потпуна и доследна примена рачуноводства фер вредности подразумева да се сва средства и обавезе мере по фер вредности, што захтева да за свако средство (укључујући интерно створени *goodwill*) и сваку обавезу постоје тржишта на којима важе све цене за све учеснике. Само под таквим условима постоји концепцијска исправност периодичног резултата утврђеног у виду разлике између сопственог капитала на крају периода и сопственог капитала на почетку периода, уз корекције те разлике за додатна улагања у корист сопственог капитала и исплате на терет сопственог капитала власницима током периода.⁸⁰² Пошто фер вредност није једини мерни атрибут који се користи у савременој пракси финансијског извештавања, резултат који се данас исказује у редовним годишњим финансијским извештајима се налази између резултата према приступу приходи-расходи и резултата према приступу средства-обавезе, тј. између традиционалног модела обрачуна резултата и теоријског модела резултата који обухвата промене фер вредности свих средстава и

⁸⁰⁰ Стефановић, Р. (1988), *op. cit.*, стр. 14.

⁸⁰¹ Bhamornsiri, S., Wiggins, C. (2001), *Comprehensive Income Disclosures, The CPA Journal*, Vol. 71, No. 10, p. 54; Müller, J. (2014), *An accounting revolution? The financialisation of standard setting, Critical Perspectives on Accounting*, Vol. 25, No. 7, p. 543.

⁸⁰² Обрадовић, В.М. (2016), *op. cit.*, стр. 143.

обавеза. Генерално, може се рећи да актуелни начин утврђивања периодичног резултата карактерише удаљавање од традиционалног приступа приходи-расходи и приближавање приступу средства-обавезе.⁸⁰³

Разматрања која следе биће усмерена на суштину, условљеност, компоненте, начин приказивања и релевантност укупног резултата (*comprehensive income*), као савременог облика периодичног резултата.

4.1. Суштина и условљеност финансијског извештавања о укупном резултату

Полазећи од питања садржине периодичног резултата, могу се издвојити (1) концепт текућег пословног резултата (*the current operating concept of income*) и (2) концепт свеобухватног резултата (*the all-inclusive concept of income*).⁸⁰⁴ Концепт текућег пословног резултата је усмерен на ефикасност предузећа, у смислу ефикасног коришћења ресурса предузећа и зарађивања профита. Шире посматрано, концепт текућег пословног резултата се односи на одговарајућу комбинацију фактора производње и менаџмента. Према овом концепту, у периодични резултат се укључују само промене вредности и догађаји који су под контролом менаџмента и представљају резултат његових одлука. Према концепту свеобухватног резултата, периодични резултат се схвата као укупна промена вредности предузећа под утицајем евидентираних трансакција или ревалоризација током одређеног периода, изузимајући исплате дивиденди и капиталне трансакције. Самим тим, није тешко закључити да је укупан резултат изведен из концепта свеобухватног резултата, који се односи на промене вредности средстава и обавеза различите од трансакција власничког карактера. Он испуњава захтев корисника финансијских извештаја за једним износом којим су обухваћене све компоненте резултата које доводе до промене финансијског положаја предузећа.⁸⁰⁵

Идеју о утврђивању укупног резултата, на неки начин, заступали су Paton & Littleton у свом чувеном, раније цитираном делу, заузимајући став да „све детерминанте резултата у ширем смислу, укључујући необичне и нередовне факторе, треба да буду исказане у билансу успеха пре него што се нето резултат пренесе на позицију сопственог капитала у билансу стања“⁸⁰⁶. Зато није изненађујуће што бројни аутори⁸⁰⁷ сматрају да укупан резултат (добитак или губитак) није нов концепт. У рачуноводственој литератури формално је уведен 1980. године у SFAC 3 – Елементи финансијских извештаја пословних предузећа (*Elements of Financial Statements of Business Enterprises*), америчког FASB-а. У

⁸⁰³ Wilson, A. (2007), *op. cit.*, p. 197.

⁸⁰⁴ Hendriksen, E.S. (1982), *op. cit.*, pp. 157-161.

⁸⁰⁵ Du, N., Stevens, K., McEnroe, J. (2015), The effects of comprehensive income on investors' judgments: An investigation of one-statement vs. two-statement presentation formats, *Accounting Research Journal*, Vol. 28, No. 3, p. 286.

⁸⁰⁶ Paton, W.A., Littleton, A. C. (1970), *op. cit.*, p. 102.

⁸⁰⁷ Foster, N., Hall, N. (1996), Reporting Comprehensive Income, *The CPA Journal*, Vol. 66, No. 10, доступно на: <http://www.cpajournal.com/1996/1096/features/Reportin.htm> (08.09.2015); Reither, C.L., Smith, P.A. (1996), Comprehensive Income: How to Apply the Rules of FASB's Recent Exposure Draft, *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 7, No. 4, pp. 29-38; Munter, P. (1997), New Standards on Segment Reporting and Comprehensive Income, *The Journal of Corporate Accounting and Finance*, Vol. 9, No. 1, pp. 117-125.

поменутом документу, укупан резултат се дефинише као „промена сопственог капитала (нето имовине) предузећа током периода која резултира из трансакција, других догађаја и околности невластничког карактера“. Дефиниција укупног резултата, према IFRS, у суштини, иста је као и дефиниција према америчким GAAP, при чему овај облик периодичног резултата није дефинисан IASB-овим концептуалним оквиром, већ се његова дефиниција налази у једном од стандарда финансијског извештавања. Према IAS 1, укупан резултат се дефинише као „промена сопственог капитала током периода која произлази из трансакција или других догађаја, изузев промена које потичу из трансакција са власницима“. Претходне дефиниције јасно указују на то да су трансакције са власницима (на пример, уплате нових улога, повраћај улога власницима и исплате дивиденди) изван домашаја обрачуна укупног резултата. Отуда и не чуди да се за укупан резултат користи израз „укупне невластничке промене на сопственом капиталу“⁸⁰⁸. Овако схваћен укупан резултат се разликује од нето резултата за износе одређених ставки које се у њега укључују, али које нису обухваћене процесом утврђивања нето резултата. Те ставке, у суштини, представљају остали укупан резултат (other comprehensive income), и о њима ће бити више речи у наредном делу дисертације.

У литератури⁸⁰⁹ постоји мишљење да је горенаведеним дефиницијама укупног резултата наглашена његова сличност са нето резултатом, као мерилом перформанси периода. Стога се предлажу њихове нове дефиниције, при чему се сматра да су то два посебна елемента финансијских извештаја. Нето резултат се дефинише као промена нето имовине (сопственог капитала) током периода, изузимајући промене које настају као резултат трансакција са власницима, при чему су призната средства и обавезе мерене мерним атрибутима који су релевантни из перспективе извештавања о финансијским перформансама ентитета. С друге стране, укупан резултат се дефинише као промена нето имовине (сопственог капитала) током периода, изузимајући промене које настају као резултат трансакција са власницима, при чему су призната средства и обавезе мерене мерним атрибутима који су релевантни из перспективе извештавања о финансијском положају ентитета. У духу ове две дефиниције, остали укупан резултат би био „фактор повезивања који би усагласио“ нето резултат и укупан резултат. Усаглашавање ова два елемента финансијских извештаја је потребно када се мерења релевантна из перспективе извештавања о финансијском положају ентитета разликују од мерења релевантних из перспективе извештавања о његовим финансијским перформансама.

У јуну 1997. године, амерички FASB је објавио SFAS 130 – Извештавање о укупном резултату (Reporting Comprehensive Income), којим је захтевано да извештавање о укупном резултату и његовим компонентама постане део редовног финансијског извештавања⁸¹⁰, и то у форми финансијског извештаја на истом нивоу као други финансијски извештаји. У основи овог захтева била је намера да, тиме што ће обухватити све промене сопственог капитала током периода осим оних које се односе на улагања

⁸⁰⁸ Reither, C.L. & Brauchle, G.J. (1997), FASB Issues New Standard on Reporting Comprehensive Income, *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 9, No. 1, p. 1.

⁸⁰⁹ Nishikava, I., Kamiya, T., Kawanishi, Y. (2016), The Definition of Net Income and Comprehensive Income and Their Implications for Measurement, *Accounting Horizons*, Vol. 30, No. 4, pp. 511-512.

⁸¹⁰ Brauchle, G.J., Reither, C.L. (1997), SFAS No. 130: Reporting Comprehensive Income, *The CPA Journal*, Vol. 67, No. 10, доступно на: <http://www.cpajournal.com/1997/1097/features/F421097.htm> (08.09.2015)

власника и расподелу власницима, укупан резултат буде шире мерило перформанси у односу на нето резултат⁸¹¹. Имајући у виду IFRS, извештавање о укупном резултату, у свом данашњем облику, уведено је у септембру 2007. године, када је измењен IAS 1.⁸¹²

Увођење фер вредности за мерење појединих средстава и обавеза утицало је на концепт периодичног резултата, односно мерење средстава и обавеза по фер вредности у извештају о финансијском положају утицало је на резултат у извештају о укупном резултату. Поред реализоване компоненте, извештајни ентитети треба да прикажу и нереализовану компоненту резултата која произлази из промена фер вредности позиција за чије мерење се користи овај мерни атрибут. То значи да резултат не зависи само од висине реализованих добитака и реализованих и нереализованих губитака, већ и од промена фер вредности средстава и обавеза које ентитет поседује на дан биланса. Ова дихотомија између реализоване и нереализоване компоненте добитка указује на двоструку улогу финансијског извештавања – пружање корисних информација инвеститорима и омогућавање тржишту менаџера да врши оцену рада менаџера. Пошто је текућа тржишна вредност најбољи показатељ будуће вредности, уколико тржишта функционишу релативно добро, нереализовани добици и губици пружају релевантне информације инвеститорима у погледу будућих перформанси компаније. Међутим, пошто су нереализовани добици и губици мање информационе важности у контексту настојања да се сагледају уложени напори менаџмента у односу на реализоване добитке и губитке, нето добитак је корисније мерило успешности менаџмента и основа уговарања њихових личних зарада.⁸¹³

У основи горенаведених дефиниција укупног резултата налази се сопствени капитал, тј. нето имовина, као категорија извештаја о финансијском положају (биланса стања). Та чињеница још једном потврђује да овај финансијски извештај преузима примат у односу на биланс успеха, који је био примарни финансијски извештај у ранијим периодима, када је историјски трошак био доминантан мерни атрибут у финансијском извештавању. Базирање укупног резултата на премиси да су кључни проблеми у рачуноводству признавање и мерење елемената извештаја о финансијском положају (средстава и обавеза), доводи до схватања овог облика резултата као збира реализованих трговинских трансакција и промена вредности.⁸¹⁴ У том смислу, финансијско извештавање о укупном резултату доводи до комбиновања нето резултата периода и промена фер вредности специфичних ставки извештаја о финансијском положају, умањујући тако значај биланса успеха. Последица претходног јесте и пад значаја пословних активности за оцену успешности предузећа, у поређењу са променама вредности средстава. Уместо да финансијски извештаји одражавају креирану вредност посредством производње производа или вршења услуга, у центру пажње се налазе промене вредности мерене тржишним ценама или различитим моделима вредновања. Осим тога, концептуално посматрано, долази и до промене перцепције предузећа. Наиме,

⁸¹¹ Yen, A.C., Hirst, E. & Hopkins, P.E. (2007), A Content Analysis of the Comprehensive Income Exposure Draft Comment Letters, *Research in Accounting Regulation*, Vol. 19, p. 57.

⁸¹² Rees, L.L. & Shane, P. B. (2012), Academic Research and Standard-Setting: The Case of Other Comprehensive Income, *Accounting Horizons*, Vol. 26, No. 4, p. 791.

⁸¹³ Scott, W.R. (2009), *Financial Accounting Theory* (Fifth edition), Toronto: Prentice Hall, p. 489.

⁸¹⁴ Walton, P. (2011), *op. cit.*, p. 20.

предузеће се посматра као сноп токова капитала који се приказује у извештају о финансијском положају (у коме су ставке мерене по фер вредности), а пословне одлуке менаџмента се деградирају, у поређењу са њиховим финансијским одлукама.⁸¹⁵

Развој концепта укупног резултата, који садржи и компоненту коју традиционални добитак није обухватао – нереализоване добитке, намеће питање да ли је тиме елиминисан традиционални принцип реализације. То питање посебно добија на значају ако се зна да, након ревизије која је извршена у 2010. години, IASB-ов Концептуални оквир не укључује опрезност као једну од квалитативних карактеристика финансијских извештаја, тј. информација које они садрже. Како је принцип реализације саставни део принципа опрезности, чини се да његова елиминација значи и елиминацију принципа реализације приликом рачуноводственог третмана добитака. Одговор на постављено питање је делимично потврдан. Наиме, увођењем концепта фер вредности као мерног атрибута у финансијско извештавање долази до признавања како реализованих (потврђених на тржишту), тако и нереализованих добитака, тако да, у том смислу, принцип реализације у савременом финансијском извештавању бива суспендован. Другим речима, добитак се може признати не само када је реализован, већ и уколико дође до промене фер вредности имовине (раста) или обавеза (пада). Међутим, у случају неких позиција, као што су залихе, принцип реализације и даље важи, с обзиром на то да горњу границу за процењивање чини историјски трошак. Залихе се мере по историјском трошку или нето продајној вредности, у зависности од тога шта је ниже. Поред тога, мерење некретнина, постројења и опреме по моделу заснованом на фер вредности није обавеза, већ опција. Поменути примери, уједно, недвосмислено говоре да историјски трошак, као мерни атрибут, и даље има значајну улогу. Пошто је принцип импаритета, такође, саставни део принципа опрезности, на први поглед, може се помислити да и овај принцип не налази своје место у савременом финансијском извештавању. Међутим, та констатација се не може прихватити зато што фер вредност имовине не мора само да расте, већ се може и смањити, а фер вредност обавеза не мора само да се смањи, већ може и да се повећа. То значи да се нереализовани губици признају, а принцип импаритета и даље остаје у употреби.

4.2. Компоненте укупног резултата

Укупан резултат периода обухвата две компоненте, и то: (1) нето резултат периода и (2) остали укупан резултат периода. Другим речима, укупан резултат периода представља збир нето добитка или губитка периода и осталог укупног резултата периода. Настојећи да будемо што прецизнији, сматрамо да није сувишно рећи да укупан резултат, у нето износу, тј. по одбитку пореза, представља збир нето резултата, који је утврђен након изузимања пореза на добитак и нето осталог укупног резултата, тј. осталог укупног резултата по одбитку пореза на остали укупан резултат. Уколико предузеће нема компоненте осталог укупног резултата, нето резултат периода једнак је нето укупном резултату периода. Екстремни случајеви су (1) да нето резултат има позитивну вредност, а нето остали укупан резултат исту вредност, али негативну и (2) да нето резултат има

---

⁸¹⁵ Botzem, S. (2012), *The Politics of Accounting Regulation: Organizing Transnational Standard Setting in Financial Reporting*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, pp. 72-73.

негативну вредност, а нето остали укупан резултат исту вредност, али позитивну. Тада би укупан резултат био једнак нули. Полазећи од тога да ли компоненте укупног резултата имају позитивну (+) или негативну (-) вредност, у пракси су могући следећи случајеви:

- нето резултат (+), нето остали укупан резултат (+) → нето укупан резултат (+),
- нето резултат (+), нето остали укупан резултат (-) → нето укупан резултат (+),
- нето резултат (+), нето остали укупан резултат (-) → нето укупан резултат (-),
- нето резултат (-), нето остали укупан резултат (-) → нето укупан резултат (-),
- нето резултат (-), нето остали укупан резултат (+) → нето укупан резултат (-) и
- нето резултат (-), нето остали укупан резултат (+) → нето укупан резултат (+).

Нето резултат, уопште узев, је показатељ ефикасности менаџмента у процесу набавке инпута, претварања инпута у аутпуте и продаје аутпута потрошачима или корисницима услуга, у зависности од основне делатности предузећа. Другим речима, нето добитак показује „висину додате вредности остварене у пословном циклусу, који започиње набавком фактора производње и завршава се продајом учинака купцима. Та додата вредност (добитак) је основа за оцену успешности менаџмента у извршењу пословног плана“.⁸¹⁶ Нето резултат се састоји из пословног резултата, резултата из финансирања и осталог резултата. Пословни резултат представља разлику пословних прихода и пословних расхода. Најзначајније категорије пословних прихода су приходи од продаје робе и приходи од продаје производа и услуга, док су најзначајније категорије пословних расхода набавна вредност продате робе, трошкови материјала, трошкови горива и енергије, трошкови зарада, трошкови накнада зарада, лични расходи, трошкови производних услуга, трошкови амортизације и нематеријални трошкови. Резултат из финансирања представља разлику између финансијских прихода и финансијских расхода. Приходи од камата и позитивне курсне разлике су репрезентативни примери финансијских прихода, док су расходи камата и негативне курсне разлике репрезентативни примери финансијских расхода. Остали резултат представља разлику осталих прихода и осталих расхода. Остали приходи представљају добитке од продаје различитих облика имовине (нематеријалних и материјалних фиксних средстава, учешћа, хартија од вредности и материјала), вишкове, наплаћена раније отписана потраживања, приходе од укидања резервисања и др. Остали расходи су губици по основу расходовања и продаје нематеријалних и материјалних фиксних средстава, губици по основу продаје учешћа у капиталу, губици по основу продаје хартија од вредности, губици по основу продаје материјала, мањкови, расходи по основу директног отписа потраживања и др. Овако објашњен нето резултат са својим слојевима се обрачунава у складу са прописима који важе у Републици Србији, и то: Правилником о садржини и форми образаца финансијских извештаја за привредна друштва, задруге и предузетнике и Правилником о контном оквиру и садржини рачуна за привредна друштва, задруге и предузетнике. Напоменимо и то да су у званичном обрасцу биланса успеха пословни резултат и резултат из финансирања истакнути као посебне позиције, док остали резултат није, али може бити лако израчунат, с обзиром на то да су остали приходи и остали расходи приказани као посебне позиције.

---

⁸¹⁶ Шкарић-Јовановић, К. (2010а), Нормативна основа финансијског извештавања и финансијска криза, *Acta Economica*, Год. 8, Бр. 12, стр. 106.

Актуелни нето резултат, обрачунат према IFRS, за разлику од нето резултата у неким ранијим периодима, укључује ефекте промена фер вредности, тј. добитке или губитке по основу поседовања одређених позиција извештаја о финансијском положају, као што су инвестиционе некретнине, уколико се након почетног признавања мере по фер вредности, биолошка средства, финансијска средства која се држе ради трговања и финансијске обавезе које се држе ради трговања. Уколико су промене фер вредности финансијских средстава која се држе ради трговања настале по основу промене кредитног ризика, онда представљају компоненту осталог укупног резултата.⁸¹⁷ Без обзира на то што промене фер вредности наведених средстава и обавеза нису реализоване у текућем периоду, очекује се да ће у кратком року доћи до њихове потврде на тржишту. Укључивање оваквих нереализованих ставки у нето резултат може се правдати тиме да за оцену ефикасности рада менаџера, поред обављања основне делатности и наступа на тржишту роба и услуга, од користи може бити и њихова способност да остваре добитак на промени вредности појединих средстава и обавеза. Остварење добитка по основу промене вредности ових позиција управо је један од кључних разлога њиховог поседовања. Стога је оправдано у нето резултат укључити сваки добитак, али и губитак, настао променом њихове вредности. Нека друга средства, као што су, на пример, некретнине различите од инвестиционих, постројења и опрема, набављају се да би се користила, тј. трошила употребом, па су евентуалне промене њихове вредности од споредног значаја за оцену ефикасности рада менаџера.

Нето резултат и укупан резултат обухватају исте шире компоненте (приходе, расходе, добитке и губитке), али се не могу поистоветити због одређених врста добитака и губитака који се укључују у обрачун укупног резултата, али су искључени из обрачуна нето резултата.⁸¹⁸ Те врсте добитака и губитака, у суштини, представљају компоненте осталог укупног резултата. Остали укупан резултат одражава промену сопственог капитала током периода по основу трансакција различитих од трансакција са власницима, и то промену која није обухваћена нето резултатом. Он обухвата промене вредности средстава и обавеза које се директно укључују у сопствени капитал у извештају о финансијском положају, тј. које не утичу на нето резултат. Предузеће не поседује та средства нити преузима те обавезе у циљу остваривања добитка на промени вредности, али промене вредности су могуће и треба да буду рачуноводствено третиране на одговарајући начин. Примери компоненти осталог укупног резултата, према IAS 1, су: промене ревалоризационих резерви некретнина, постројења и опреме и нематеријалних улагања, актуарски добици и губици од планова дефинисаних примања, добици и губици који настају од превођења финансијских извештаја иностраног пословања, добици и губици по основу поновног мерења финансијских средстава расположивих за продају и добици и губици по основу инструмената хеџинга токова готовине.

Чланом 8 рачуноводствене директиве ЕУ је прописано да се промена фер вредности, у случају када се неки финансијски инструмент мери по том мерном атрибуту, укључује у рачун добитка и губитка (биланс успеха), осим у следећим случајевима, када

---

⁸¹⁷ Melville, A. (2011), *op. cit.*, p. 188.

⁸¹⁸ Johnson, L.T., Reither, C.L., Swieringa, R.J. (1995), Toward Reporting Comprehensive Income, *Accounting Horizons*, Vol. 9, No. 4, p. 130.

се промена фер вредности укључује у резерве фер вредности (fair value reserve), које представљају део резерви у оквиру сопственог капитала.⁸¹⁹

1. када се ради о инструменту који се третира у складу са системом рачуноводства хеџинга, према коме је допуштено да се само неке промене вредности прикажу у оквиру рачуна добитка и губитка, или то није уопште допуштено или
2. када се промена вредности односи на курсну разлику која је настала на некој новчаној ставци која представља део нето улагања у инострани ентитет.

Државе чланице ЕУ могу допустити или захтевати да се промене фер вредности финансијских средстава расположивих за продају, различитих од изведених финансијских инструмената, директно укључе у резерве фер вредности. Осим тога, државе чланице могу допустити или захтевати од свих предузећа или само од одређених врста предузећа да се промене фер вредности средстава различитих од финансијских инструмената укључе у рачун добитка и губитка.⁸²⁰ Ово су само неки примери који потврђују да је актуелна рачуноводствена директива ЕУ, као и њене претходнице (IV и VII Директива), флексибилна, што сигурно не иде у прилог циљу обезбеђења упоредивости финансијских извештаја друштва капитала из различитих земаља ЕУ.

Неке од компонената осталог укупног резултата, као што су ревалоризационе резерве, већ годинама су приказиване у оквиру сопственог капитала, али не и у посебном финансијском извештају. Приказивање осталог укупног резултата, без обзира на одабрани начин приказивања успеха (што ће бити разматрано у следећем делу дисертације) срачунато је на остварење три циља. Први циљ је постизање конзистентности у приказивању прихода и расхода. Он се објашњава тиме да компоненте осталог укупног резултата утичу на сопствени капитал, али нису производ трансакција са власницима, и у том смислу испуњавају дефиниције прихода и расхода у концептуалном оквиру. То оправдава њихово приказивање у извештају о укупном резултату. Други циљ приказивања компоненти осталог укупног резултата је омогућавање корисницима финансијских извештаја да процене њихову релевантност и да разумеју како оне могу да утичу на будући добитак или губитак. При томе, различите компоненте осталог укупног резултата ће за различите кориснике финансијских извештаја имати различит значај. Усклађивање између IFRS и GAAP наводи се као трећи циљ укључивања компоненти осталог укупног резултата у извештај о укупном резултату.⁸²¹

Ревалоризационе резерве могу настати уколико предузеће за накнадно вредновање некретнина различитих од инвестиционих, постројења, опреме и нематеријалних улагања одабере модел ревалоризације, односно модел заснован на фер вредности. Оне показују нереализоване добитке настале по основу раста фер вредности поменутих фиксних средстава и на њихову висину утичу фактори који нису под контролом менаџмента предузећа. Пошто за већину нематеријалних улагања не постоји активно тржиште, за

⁸¹⁹ European Parliament and Council (2013), *Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council*, L 182/32.

⁸²⁰ Ibid.

⁸²¹ Наведено према: Шкарић-Јовановић, К. (2012а), Импликације примене фер вредности на исказну моћ извештаја о резултату, у: Малинић, С. (Ур.). *Зборник радова са 43. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство и пословне финансије у савременим условима пословања – Економско-финансијска криза и рачуноводствени систем*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 30-31.

њихово вредновање се претежно користи историјски трошак. Када је реч о некретнинама различитим од инвестиционих, постројењима и опреми, уколико се одабере модел процењивања заснован на фер вредности, онда се поновном проценом утврђује њихова фер вредност. Тако утврђена фер вредност се упоређује са њиховом књиговодственом вредношћу, тј. књиговодственом неотписаном вредношћу. То је најчешће фер вредност утврђена на крају претходне године, умањена за редовне и ванредне отписе током текуће године. Уколико нема индикатора значајних разлика, ревалоризација се не спроводи. Уколико је фер вредност средства утврђена поновном проценом већа од његове књиговодствене вредности, у висини разлике између те две вредности се формирају ревалоризационе резерве и повећава књиговодствена вредност средства. Промене формираних ревалоризационих резерви улазе у обрачун осталог укупног резултата и, самим тим, укупног резултата. Уколико је фер вредност средства утврђена поновном проценом нижа од његове књиговодствене вредности, за износ разлике се смањују раније формиране ревалоризационе резерве. Међутим, уколико су оне недовољне или не постоје, тада се целокупни износ разлике или њен вишак признаје као расход у билансу успеха.⁸²²

Према IAS 19, актуарски добици и губици могу настати као последица повећања или смањења садашње вредности обавеза по основу дефинисаних планова накнада. На промену садашње вредности обавеза могу утицати промене актуарских претпоставки и одређена прилагођавања на бази искуства. Као примери који узрокују настанак актуарских добитака и губитака у IAS 19 се, између осталог, наводе неочекивано високе или ниске флукуације радника, рано пензионисање или прерана смрт, повећање плата, накнада и медицинских трошкова, промена процене будуће флукуације запослених и промена дисконтне стопе. На пример, уколико се временом испостави да је просечан животни век запослених мушкараца краћи него што је то првобитно процењено, то значи да прерана смрт указује на то да је дисконтовање извршено за дужи период него што је требало. Сходно томе, долази до појаве актуарских добитака, као компоненте осталог укупног резултата.

Приказивање финансијских извештаја матичног предузећа и страних филијала у јединственој валути је предуслов за консолидовање на нивоу мултинационалног предузећа. Сходно томе, потребно је прерачунати позиције финансијских извештаја страних филијала. Поступак свођења финансијских извештаја страних филијала на јединствени валутни еквивалент се, у зависности од изабране функционалне валуте страног ентитета, остварује на два начина: (1) као превођење финансијских извештаја страног ентитета из функционалне у валуту матичног предузећа и (2) прерачунавање финансијских извештаја страног ентитета у његову функционалну валуту.⁸²³ Суштина превођења финансијских извештаја састоји се у нумеричкој конверзији износа исказаних у функционалној валути у извештајну валуту. Оваква процедура се користи у ситуацији када функционалну валуту ино ентитета представља његова локална валута. Претпоставимо да мултинационално предузеће са седиштем у Аустралији има филијалу у Италији, која при евидентирању трансакција и као своју функционалну валуту користи

⁸²² Шкарић-Јовановић, К. (2012), *op. cit.*, стр. 111-113.

⁸²³ Божићевић, Ј. (2016), *Преводјење финансијских извештаја страних филијала*, Крагујевац: Економски факултет Универзитета у Крагујевцу, стр. 74-76.

евро. Да би се извршило консолидовање на нивоу мултинационалног предузећа као целине, финансијски извештаји италијанске филијале се морају превести из евра у аустралијске доларе. Резултирајући ефекти превођења финансијских извештаја страних филијала представљају део сопственог капитала и приказују се као компонента осталог укупног резултата.⁸²⁴ Поред тога, полазећи од предмета докторске дисертације, није сувишно напоменути да прерачунавање финансијских података стране филијале из локалне у функционалну валуту резултира у добицима и губицима који се приказују у билансу успеха. То значи да прерачунавање утиче на нето резултат.⁸²⁵

У годинама након иницијалног признавања, према IAS 39, финансијска средства расположива за продају процењују се по фер вредности. Промене њихових фер вредности не тангирају нето резултат, већ капитал. Те промене представљају добитке и губитке по основу поновног мерења финансијских средстава расположивих за продају, као још једну компоненту осталог укупног резултата. Приликом улагања у таква средства, предузеће није мотивисано искључиво могућом зарадом на промени фер вредности. Уколико се, на пример, ради о акцијама неког другог предузећа, током њиховог поседовања предузеће може остварити приход по основу дивиденде. Околност да се не зна да ли ће добитак или губитак по основу промене фер вредности финансијских средстава расположивих за продају бити ускоро реализован продајом тих средстава, опредељује мишљење да добитке и губитке по основу промене фер вредности треба приказати у оквиру осталог укупног резултата. Продајом реализоване промене фер вредности биће приказане у билансу успеха у периоду када дође до реализације. Према IFRS 9, да би се неко финансијско средство сврстало у категорију финансијских средстава чије промене фер вредности тангирају остали укупан резултат, између осталог, потребно је да се држи у складу са пословним моделом чији циљ се остварује, како наплатом уговорених новчаних токова, тако и продајом тог финансијског средства. Уколико се, с друге стране, финансијско средство држи искључиво у складу са пословним моделом чији је циљ његово поседовање ради наплате уговорених новчаних токова, такво финансијско средство се мери по амортизованом трошку. Осим тога, постоји и категорија финансијских средстава чије промене фер вредности тангирају биланс успеха. Према IFRS 9, финансијско средство се мери по фер вредности уз укључење промена фер вредности у биланс успеха, ако не испуњава услове да се мери ни по амортизованом трошку ни по фер вредности уз укључење промена фер вредности у укупан резултат.⁸²⁶

У суштини, основне претпоставке финансијске хеџинг трансакције у иностраној валути су: „(1) постојање девизног ризика, (2) постојање хеџинг ставке (позиције на коју валутни ризик делује) и (3) коришћење хеџинг инструмента у циљу заштите од валутног ризика“.⁸²⁷ Хеџинг подразумева процес којим се ентитет штити од излагања ризику, тако што стиче или креира инструменте којим се дати тип ризика неутралише. Валутним хеџингом се повезују добици и губици на валутним дериватима, који су заправо хеџинг

---

⁸²⁴ Ibid.

⁸²⁵ Ibid., стр. 11-12.

⁸²⁶ International Accounting Standards Board (IASB), International Financial Reporting Standard (IFRS) 9 – *Financial Instruments*, London: IASB, paragraph 4.1.

⁸²⁷ Богвићевић, Ј. (2013), Рачуноводствене импликације превођења и хеџинга трансакција у иностраној валути, *Економски хоризонти*, Волумен 15, Свеска 2, стр. 143.

инструменти, и губици или добици на позицијама које су објекат валутног хеџинга. Циљ рачуноводственог третмана валутног хеџинга јесте омогућавање да се резултати активности хеџинга одразе у финансијским извештајима оних ентитета који се њима баве.⁸²⁸ Када је инструмент хеџинга дериват или се иначе мери по фер вредности, добици и губици на хеџингу новчаних токова се приказују у оквиру осталог укупног резултата, при чему ће бити „пробачени“ у биланс успеха у време доспећа хеџинг ставке. Конкретније речено, ефективни део хеџа новчаних токова приказује се као компонента осталог укупног резултата у виду добитака или губитака по основу инструмената хеџинга токова готовине. Неefективни део хеџа се приказује у билансу успеха. С друге стране, код хеџинга фер вредности, промене фер вредности и хеџинг инструмента и хеџинг ставке се приказују у билансу успеха. Осим хеџинга новчаних токова и хеџинга поштене вредности, у IFRS 9 се наводи и хеџинг нето улагања у инострано пословање, чији рачуноводствени третман је сличан рачуноводственом третману хеџинга новчаних токова.⁸²⁹

4.3. Приказивање укупног резултата

Раније поменути амерички SFAS 130 је прописивао три могућности за приказивање укупног резултата. Према том документу, укупан резултат се могао приказати (1) као последња ставка у јединственом извештају о укупном резултату, (2) у посебном извештају којим се допуњује биланс успеха или (3) у оквиру извештаја о променама на капиталу.⁸³⁰ Пре објављивања SFAS-а 130 FASB није захтевао извештавање о укупном резултату, тако да није постојао ни препоручени формат за његово приказивање.⁸³¹

Према IAS 1, компоненте укупног резултата могу се приказати на два начина, и то: (1) у оквиру јединственог извештаја о укупном резултату, који садржи и нето резултат (нето добитак или губитак) и остали укупан резултат или (2) у оквиру два извештаја, а то су: (а) биланс успеха, који приказује компоненте нето резултата и (б) извештај о укупном резултату, који полази од нето резултата периода из биланса успеха, коме се додају компоненте осталог укупног резултата. Ранија верзија IAS 1 нудила је могућност да се компоненте осталог укупног резултата прикажу у оквиру извештаја о променама на сопственом капиталу. Ова опција више не постоји. Према актуелној верзији IAS 1, извештај о променама на сопственом капиталу треба, између осталог, да садржи и износ укупног резултата. Ни GAAP САД више не садрже опцију да се компоненте осталог укупног резултата прикажу у извештају о променама на сопственом капиталу. У америчкој литератури се повлачи паралела између преноса укупног резултата у извештај о променама на сопственом капиталу са преносом нето добитка на сопствени капитал у форми нерасподељеног добитка.⁸³² Елиминисање опције приказивања укупног резултата у

---

⁸²⁸ Ibid.

⁸²⁹ Walton, P. (2011), *op. cit.*, p. 104; International Accounting Standards Board (IASB), International Financial Reporting Standard (IFRS) 9 – *Financial Instruments*, London: IASB, paragraph 6.5.

⁸³⁰ Rees, L.L. & Shane, P.B. (2012), *op. cit.*, p. 791.

⁸³¹ Holzmann, O.J. (2013), Further Developments in Comprehensive Income Presentation, *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 24, No. 6, p. 72.

⁸³² Eaton, T.V., Easterday, K.E., Rhodes, M.R. (2013), The Presentation of Other Comprehensive Income: FASB's Recent and Proposed Changes, *The CPA Journal*, Vol. 83, No. 3, p. 34.

оквиру извештаја о променама на капиталу, према мишљењима у литератури⁸³³, учињено је из два разлога: (1) повећања видљивости ставки осталог укупног резултата и (2) олакшавања конвергенције америчких GAAP и IFRS, у смислу да оба сета стандарда финансијског извештавања допуштају исте алтернативе за приказивање укупног резултата.

Из претходно реченог јасно проистиче да се укупан резултат може сагледати и на основу извештаја о променама на сопственом капиталу. Уколико од вредности сопственог капитала на крају периода одузмемо вредност сопственог капитала на почетку периода добијамо укупан износ промене сопственог капитала током периода. Тај износ садржи власничке и невласничке промене сопственог капитала током периода. Кориговањем поменуте разлике за ефекте трансакција са власницима добија се вредност укупног резултата.

Уколико се ентитет определи да успех периода приказује у једном извештају, то значи да тај извештај треба да има два дела. У првом делу се приказују приходи и расходи, чија разлика представља добитак или губитак периода. У другом делу се приказују компоненте осталог укупног резултата и његов укупан износ, док се на крају приказује нето укупан резултат као збир добитка/губитка периода и осталог укупног резултата. Такав јединствени извештај о финансијским перформансама је „дизајниран да олакша извештавање у свету фер вредности“⁸³⁴. Иако IAS 1 садржи два опциона решења у погледу приказивања укупног резултата, IASB даје предност састављању једног извештаја јер сматра да не постоје јасни принципи или заједничке карактеристике које могу бити употребљене за раздвајање прихода и расхода у два извештаја. Међутим, у светлу отпора приступу заснованом на једном извештају, Одбор допушта ентитетима да одаберу једну од две опције.⁸³⁵ Једним истраживањем⁸³⁶ је утврђено да је нето резултат у просеку релевантнији од укупног резултата, што може довести до фаворизовања приказивања успеха у два извештаја. То је свакако једна од понуђених опција према IAS 1, али није у складу са преференцијом IASB-а према приказивању успеха у јединственом извештају о укупном резултату.

Уколико се ентитет определи да успех периода приказује у два извештаја, у првом извештају (билансу успеха) се приказује добитак или губитак остварен током периода, који обухвата реализоване добитке, реализоване и нереализоване губитке (настале углавном по основу обезвређења имовине) и нереализоване добитке и губитке по основу промена фер вредности ставки чије промене фер вредности тангирају нето резултат, тј. биланс успеха. У другом извештају (извештају о укупном резултату), након нето резултата утврђеног билансом успеха, приказују се све компоненте осталог укупног резултата и на крају нето укупан резултат. У ревизорској фирми Ernst & Young су сматрали да ће већина компанија вероватно изабрати приказивање два извештаја како би корисници остали

⁸³³ Henry, E. (2011), Presentation of Comprehensive Income: Another (Small) Step Toward Convergence, *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 23, No. 1, p. 85.

⁸³⁴ Alexander, D. (2007), *op. cit.*, p. 74.

⁸³⁵ Deloitte Touche Tomatsu (2007), *op. cit.*, <http://www.casplus.com/pubs/files/0709ias1revised.pdf>

⁸³⁶ Thinggaard, F., Wagenhofer, A., Evans, L., Gebhardt, G., Hoogendoorn, M., Marton, J., Di Pietra, R., Mora, A., Peasnell, K. (2006), Performance Reporting – The IASB’s Proposed Formats of Financial Statements in the Exposure Draft of IAS 1, *Accounting in Europe*, Vol. 3, No. 1, p. 35.

фокусирани на нето добитак као кључно мерило перформанси.⁸³⁷ Опредељење за приказивање два извештаја најчешће се оправдава „потребом за прављењем јасне разлике између резултата који је основа за утврђивање висине пореза на добит, за расподелу и утврђивање висине зараде по акцији од укупног резултата“.⁸³⁸ Одвојено приказивање нето резултата и осталог укупног резултата, може да се правда и концептуалним разликама које постоје између ова два облика резултата. Наиме, нето резултат је јасан индикатор текућих финансијских перформанси, док остали укупан резултат приказује информације о потенцијалним добицима и новчаним токовима који ће можда резултирати из неких будућих трансакција.⁸³⁹

Што се тиче преференција предузећа у погледу начина приказивања укупног резултата, могу се издвојити две групе емпиријских истраживања. Прва група обухвата емпиријска истраживања која се односе на периоде када су за приказивање укупног резултата постојале три опције, а друга група обухвата емпиријска истраживања према актуелном начину приказивања, тј. при постојању две алтернативе. Доступна емпиријска истраживања прве групе⁸⁴⁰ открила су да се већина предузећа опредељивала за приказивање укупног резултата и његових компоненти у оквиру извештаја о променама на капиталу. Доступна емпиријска истраживања⁸⁴¹ која се могу сврстати у другу групу показују да се већина предузећа опредељује за приказивање успеха у два извештаја.

Да би излагања о приказивању укупног резултата била потпуна, треба нагласити да се ставке осталог укупног резултата могу поделити на: (а) оне које се могу накнадно, тј. у будућим периодима, укључити у нето резултат и (б) оне које се не могу накнадно укључити у нето резултат. У IASB-у сматрају да ове групе ставки треба приказати раздвојено, уз образложење да ће финансијски извештаји бити разумљивији и да ће њихови корисници боље схватити утицај који остали укупан резултат може имати на финансијске перформансе ентитета.⁸⁴² Накнадно укључење, тј. рекласификација, позиција

---

⁸³⁷ Ernst & Young LLP. (2011), *Other comprehensive income is moving*, p. 2.

⁸³⁸ Шкарић-Јовановић, К. (2012а), *op. cit.*, стр. 31.

⁸³⁹ Du, N., Stevens, K., McEnroe, J. (2015), *op. cit.*, p. 285.

⁸⁴⁰ *Истраживања се односе на САД*. Видети шире у: Bhamornsiri, S., Wiggins, C. (2001), *op. cit.*, p. 54; Chambers, D.J. (2011), Comprehensive Income Reporting: FASB Decides Location Matters, *The CPA Journal*, Vol. 81, No. 9, p. 22; Pandit, G.M., Phillips, J.J. (2004), Comprehensive Income: Reporting Preferences of Public Companies, *The CPA Journal*, Vol. 74, No. 11, p. 41; Pandit, G.M., Rubenfield, A., Phillips, J.J. (2006), Current NASDAQ Corporation Methods of Reporting Comprehensive Income, *American Journal of Business*, Vol. 21, No. 1, p. 13; Smith Bamber, L., Jiang, J., Petroni, K.R., Yanyuan Wang, I. (2010), Comprehensive Income: Who's Afraid of Performance Reporting? *The Accounting Review*, Vol. 85, No. 1, p. 121.

⁸⁴¹ Видети шире у: Ferraro, O. (2011), Comprehensive Income in Italy: Reporting Preferences and Its Effects on Performance Indicators, *Journal of Modern Accounting and Auditing*, Vol. 7, No. 12, p. 1315; De Cristofaro, T., Falzago, B. (2014), What trend for Comprehensive Income Presentation? Evidence from Italy, *International Journal of Accounting and Taxation*, Vol. 2, No. 3, p. 17; Jordan, C.E., Clark, S.J. (2014), Reporting Preferences under the Comprehensive Income Standard: Examining Its Use in Practice, *The CPA Journal*, Vol. 84, No. 3, p. 37; Kim, J.H. (2016), Presentation formats of other comprehensive income after accounting standards update 2011-05, *Research in Accounting Regulation*, Vol. 28, No. 2, p. 118.

⁸⁴² International Accounting Standards Board, *Presentation of items of Other Comprehensive Income (OCI): Amendment to IAS 1 Presentation of Financial Statements – Frequently asked questions*, доступно на: <http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Financial-Statement-Presentation/Phase-B-OCI/Documents/OCIFAQ.pdf> (29.06.2015)

осталог укупног резултата у нето резултат врши се приликом продаје одговарајућег средства или измирења или преноса обавезе, када долази до реализације добитка или губитка који је до тада имао карактер нереализованог. Рекласификација је потребна како би се избегло двоструко укључивање у нето укупан резултат ставки које се, такође, појављују у нето резултату, а биле су укључене у нето укупан резултат претходног периода.⁸⁴³

Ставке које се могу накнадно укључити у нето резултат, према IFRS, су нереализовани добици или губици по основу (а) хартија од вредности расположивих за продају, (б) инструмената хединга токова готовине и (в) превођења финансијских извештаја иностраног пословања. У погледу третмана поменутих ставки нема разлика између IFRS и GAAP САД. Разлике се јављају по питању третмана актуарских добитака и губитака по основу дефинисаних примања запослених, које се према GAAP САД могу накнадно укључити у нето резултат, док IFRS то не допуштају. IFRS забрањују и накнадну рекласификацију ревалоризационих резерви сталне имовине, а GAAP САД забрањују примену фер вредности за накнадно мерење тих средстава, што значи да се питање њихове рекласификације и не поставља. Међутим, и поред ових разлика, приказивање осталог укупног резултата се у литератури означава као један од примера успешно спроведене конвергенције између IFRS и GAAP САД. Као што је већ познато, оба сета стандарда финансијског извештавања дају могућност да се остали укупан резултат прикаже или као компонента јединственог извештаја о укупном резултату или у посебном извештају.⁸⁴⁴

У циљу бољег разумевања суштине укупног резултата, његових компоненти и начина приказивања, послужићемо се упрошћеним хипотетичким примером. Претпоставићемо да предузеће „X“ на дан 01.01.2018. године располаже са грађевинским објектима у вредности 100.000 динара, инвестиционим некретнинама у вредности 150.000 динара и залихама у вредности 50.000 динара. Сопствени капитал предузећа „X“ се састоји само од основног капитала, који износи 200.000 динара, док укупан позајмљени капитал (дугорочне и краткорочне обавезе) износи 100.000 динара (видети биланс стања који следи).

Актива	Биланс стања предузећа „X“ на дан 01.01.2018. године		Пасива
I СТАЛНА ИМОВИНА	250.000	I СОПСТВЕНИ КАПИТАЛ	200.000
Грађевински објекти	100.000	Основни капитал	200.000
Инвестиционе некретнине	150.000	II ОБАВЕЗЕ	100.000
II ОБРТНА ИМОВИНА	50.000		
Залихе	50.000		
СВЕГА:	300.000	СВЕГА:	300.000

Током извештајног периода, који се завршава 31.01.2018. године, догодиле су се следеће пословне промене:

- 1) целокупне залихе су продате на кредит за 63.000 динара,

⁸⁴³ Munter, P. (1997), *op. cit.*, p. 121.

⁸⁴⁴ Needles, B., Powers, M. (2013), *op. cit.*, p. 26, p. 43.

- 2) власник предузећа „X“ уплатио је додатни улог у износу 10.000 динара,
- 3) извршена је ревалоризација грађевинских објеката, а њихова фер вредност износи 110.000 динара.
- 4) с обзиром на то да се инвестиционе некретнине након почетног признавања процењују по фер вредности, утврђено је да је њихова фер вредност на дан 31.01.2018. године износи 157.000 динара.

Ставови за књижење пословних промена које су се догодиле током јануара 2018. године, као и ефекти процене грађевинских објеката и инвестиционих некретнина по фер вредности, приказани су у следећем налогу за књижење. Ради поједностављења примера, апстраховани су трошкови отписа грађевинског објекта и порески расход периода, који су негативне компоненте периодичног резултата, односно нето резултата.

Налог за књижење предузећа „X“

РЕД. БР.	САДРЖАЈ	ДУГУЈЕ	ПОТРАЖУЈЕ
1)	Потраживања од купаца	63.000	
	Приходи од продаје		63.000
1.1)	Набавна вредност продате робе	50.000	
	Залихе		50.000
2)	Текући рачун	10.000	
	Основни капитал		10.000
3)	Грађевински објекти	10.000	
	Ревалоризационе резерве		10.000
4)	Инвестиционе некретнине	7.000	
	Приходи од усклађивања вредности имовине		7.000

На основу прокњижених пословних промена приказаћемо биланс успеха, извештај о укупном резултату и биланс стања на крају извештајног периода.

Биланс успеха предузећа „X“ за период од 01.01. до 31.01.2018. године

(1)	Приходи од продаје робе	63.000
(2)	Набавна вредност продате робе	50.000
(3) = (1) – (2)	Пословни добитак	13.000
(4)	Приходи од усклађивања вредности имовине	7.000
(5) = (3) + (4)	Нето добитак	20.000

Још једна од претпоставки примера јесте да није било расподеле резултата, већ да је целокупан износ нето добитка пренет на нерасподељену добит. На основу приказаног биланса успеха учачамо да њиме није обухваћена (1) уплата додатног улога од стране власника, зато што трансакције са власницима не улазе у обрачун резултата, јер не испуњавају дефиницију прихода, као ни (2) промена ревалоризационих резерви, зато што је она компонента осталог укупног резултата. Међутим, промена фер вредности

инвестиционих некретнина тангира нето резултат, тако да је била обухваћена приликом његовог утврђивања. Извештај о укупном резултату, који следи, потврђује нашу, раније изречену констатацију, да је укупан резултат збир нето резултата и осталог укупног резултата.

Извештај о укупном резултату предузећа „Х“ за период од 01.01. до 31.01.2018. године
(варијанта 1)

(1)	Нето добитак	20.000
(2)	<i>Остали укупан резултат</i>	
	Повећање ревалоризационих резерви	10.000
(1) + (2)	Укупан резултат периода	30.000

Уколико се одредимо за приказивање успеха у једном финансијском извештају, то се може учинити на следећи начин:

Извештај о укупном резултату предузећа „Х“ за период 01.01. до 31.01.2015. године
(варијанта 2)

(1)	Приходи од продаје робе	63.000
(2)	Набавна вредност продате робе	50.000
(3) = (1) – (2)	Пословни добитак	13.000
(4)	Приходи од усклађивања вредности имовине	7.000
(5) = (3) + (4)	Нето добитак	20.000
	<i>Остали укупан резултат</i>	
(6)	Повећање ревалоризационих резерви	10.000
(7) = (5) + (6)	Укупан резултат	30.000

Пословни догађаји настали током периода условили су промену структуре имовине и капитала. Грађевински објекти и даље егзистирају у оквиру сталне имовине, али уместо 100.000 износе 110.000. Вредност инвестиционих некретнина, такође, је повећана (са 150.000 на 157.000). Структура обртне имовине је промењена у смислу да залиха више нема, али постоје потраживања од купаца (63.000) и готовина на текућем рачуну (10.000). Сопствени капитал се променио под утицајем додатне уплате власника (10.000), нерасподељеног добитка (20.000) и ревалоризационих резерви (10.000), при чему укупна промена износи 40.000. Другим речима, сопствени капитал се повећао за 10.000 по основу трансакције са власником, 20.000 по основу нето резултата и 10.000 по основу осталог укупног резултата, тј. 30.000 по основу укупног резултата. Биланс стања на крају извештајног периода приказан је у наставку.

Активa	Биланс стања предузећа „X“ на дан 31.01.2018. године		Пасивa
I СТАЛНА ИМОВИНА	267.000	I СОПСТВЕНИ КАПИТАЛ	240.000
Грађевински објекти	110.000	Основни капитал	210.000
Инвестиционе некретнине	157.000	Ревалоризационе резерве	10.000
II ОБРТНА ИМОВИНА	73.000	Нерасподељени добитак	20.000
Потраживања од купаца	63.000	II ОБАВЕЗЕ	100.000
Текући рачун	10.000		
СВЕГА:	340.000	СВЕГА:	340.000

4.4. Релевантност укупног резултата

Да би нека информација била корисна за доносиоце одлука, она, између осталог, мора бити релевантна. Нерелевантна информација није корисна. Као што смо већ видели у првом делу дисертације, информација је релевантна уколико поседује предиктивну или потврђујућу вредност, односно уколико може помоћи корисницима да предвиде будуће исходе или уколико пружа повратну информацију која помаже да се потврде или оповргну претходна предвиђања. Овај део дисертације треба да покаже у којој мери су укупан резултат, као и његове компоненте, релевантни за доношење одлука на основу финансијских извештаја.

Док доносиоци стандарда финансијског извештавања настоје да укупан резултат постане кључни индикатор перформанси који ће бити коришћен у пракси, састављачи и корисници финансијских извештаја још увек преферирају традиционални концепт нето добитка и не уочавају потребу да се тај концепт редефинише.⁸⁴⁵ Међутим, полазећи од тога да је укупан резултат производ „свеобухватнијег обрачуна свих добитака који могу бити остварени пословањем током извештајног периода“⁸⁴⁶, постоје и они који сматрају да је за инвеститоре веома важно да знају који то добици или губици „седе“ у билансу стања, чак и ако нису реализовани.⁸⁴⁷ Поједини састављачи финансијских извештаја истичу да инвеститори могу бити збуњени због тога што неће знати када је прикладније користити нето резултат, а када укупан резултат приликом оцене перформанси компаније.⁸⁴⁸ Јасно је да не постоји јединствено мишљење о укупном резултату и његовој релевантности, што потврђују резултати емпиријских и теоријских истраживања. Резултате појединих истраживања ћемо размотрити у наставку.

Неспорно је да је укупан резултат свеобухватнији (шири) концепт у односу на концепт нето резултата. Та свеобухватност нас наводи на закључак да је актуелни укупан резултат ближи економском концепту резултата него традиционални нето резултат.

⁸⁴⁵ Le Manh-Béna, A. (2010), Is comprehensive income required by IAS 1 relevant for users? A review of the literature, доступно на: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00494511/document> (02.07.2015)

⁸⁴⁶ Smith, B.P. (2010), *Introductory Financial Accounting and Reporting*, Maidenhead: McGraw-Hill Education, p. 99.

⁸⁴⁷ Hoogervorst, H. (2012), *op. cit.*, p. 12.

⁸⁴⁸ Maines, L.A., McDaniel, L. (2000), Effects of Comprehensive-Income Characteristics on Nonprofessional Investors' Judgments: The Role of Financial-Statement Presentation Format, *The Accounting Review*, Vol. 75, No. 2, p. 182.

Претходни закључак се темељи на чињеници да је укупан резултат последица увођења концепта фер вредности и делимичне суспензије принципа реализације. Заговорници таквог свеобухватнијег концепта обрачуна резултата сматрају да је укупан резултат боље мерило перформанси у односу на остала мерила зато што обухвата све промене на сопственом капиталу предузећа током периода које су невластничког карактера.⁸⁴⁹ Укупан резултат укључује сва повећања сопственог капитала различита од додатних улога власника и сва смањења сопственог капитала различита од исплата власницима, што није случај са нето резултатом. Полазећи од тога, у време увођења укупног резултата у стандарде финансијског извештавања се очекивало да ће он учинити финансијске извештаје транспарентнијим и тиме кориснијим за њихове читаоце.⁸⁵⁰

Као још један аргумент у корист укупног резултата, наводи се то што он синтетизује информације о економским активностима предузећа, при чему корисници могу разврстати те информације у складу са сопственим потребама. Скретање пажње на укупан резултат је од велике важности за процес доношења инвестиционих и кредитних одлука. Чињеница да компанија има нереализовани добитак наговештава стабилност која је мотивациони фактор у процесу доношења одлука. Поред тога, приказивање укупног резултата пружа могућност корисницима финансијских извештаја да процене будуће новчане токове компаније. Нереализовани добици и губици могу постати реализовани у неком наредном периоду и на тај начин утицати на новчане токове.⁸⁵¹ Аргументе у корист концепта који је сличан концепту укупног резултата пружио је и некадашњи шеф рачуноводства америчке Комисије за хартије од вредности и берзе, Michael Sutton. Он је предлагао креирање новог извештаја који би се приказивао између биланса стања и биланса успеха, а обухватио би промене фер вредности позиција биланса стања без утицаја на биланс успеха. Поред тога, потреба за извештавањем о укупном резултату постала је уочљива и због растуће употребе и значаја финансијских инструмената, као и због растућег значаја поштене (фер) вредности за њихово мерење.⁸⁵²

Сумирајући резултате ранијих емпиријских истраживања о релевантности укупног резултата, неки аутори⁸⁵³ уочавају да су ти резултати разнолики. Наиме, нека истраживања су открила да само агрегатни износ укупног резултата има информативну вредност, док појединачне компоненте ту вредност немају. Насупрот томе, постоје и истраживања која су открила да само једна компонента укупног резултата (и то добици или губици по основу промене вредности хартија од вредности расположивих за продају) има информативну вредност. Истраживање цитираних аутора указује на то да је чвршћа веза између укупног резултата и цене акција него веза између нето резултата и цене акција, као и на то да је укупан резултат боља основа за прогнозирање будућих новчаних токова. Међутим, нето добитак је бољи предсказивач будућег нето добитка у односу на

---

⁸⁴⁹ Dhaliwal, D., Subramanyam, K.R., Trezevant, R. (1999), Is comprehensive income superior to net income as a measure of firm performance? *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 26, No. 1-3, pp. 43-67.

⁸⁵⁰ Eaton, T.V., Easterday, K.E., Rhodes, M.R. (2013), *op. cit.*, p. 35.

⁸⁵¹ Keating, M. (1999), An analysis of the value of reporting comprehensive income, *Journal of Accounting Education*, Vol. 17, No. 2-3, p. 336.

⁸⁵² Foster, N., Hall, N.L. (1996), *op. cit.*, <http://www.cpajournal.com/1996/1096/features/Reportin.htm>

⁸⁵³ Kanagaretnam, K., Mathieu, R., Shehata, M. (2009), Usefulness of comprehensive income reporting in Canada, *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol. 28, No. 4, pp. 349-365.

укупан добитак. С друге стране, постоје и аутори⁸⁵⁴ који сматрају да је нето резултат у чвршћој вези са ценом акција, а тиме и са тржишном вредношћу предузећа, у односу на укупан резултат.

Неки аутори⁸⁵⁵ запажају да се у већини студија о укупном резултату он пореди са нето резултатом са аспекта релевантности за предвиђање цена акција. Мада су таква истраживања дала различите резултате, сматра се да већи број истраживача истиче супериорност нето резултата. Једно од таквих истраживања⁸⁵⁶, које је обухватило компаније које улазе у састав индексне корпе главног индекса Немачке берзе (HDAX), у периоду од 1998. до 2007. године, показује да укупан резултат није супериорнији у предвиђању перформанси компанија од нето резултата. Истраживање спроведено у Јапану, које је обухватило компаније са примарног листинга Токијске берзе, показује да укупан резултат није супериорнији за предвиђање будућих приноса на капитал у односу на остале облике резултата и новчане токове. Однос пословног резултата и укупних средстава, као и однос добитка пре камате и пореза и укупних средстава испољава снажну предиктивну моћ за будуће перформансе компаније.⁸⁵⁷ Да је нето резултат релевантнији од укупног резултата, показује и истраживање⁸⁵⁸ које се односи на период од 2006. до 2011. године, а обухватило је компаније из Европске уније. Међутим, на основу анализе консолидованих финансијских извештаја компанија са примарног тржишта Берзе Републике Чешке, у периоду од 2010. до 2012. године, истраживачи⁸⁵⁹ закључују да укупан резултат поседује информативну вредност и пружа допунске информације за процену финансијских перформанси. С друге стране, неки други аутори⁸⁶⁰ проналазе да је информативна вредност пословног резултата (као слоја нето резултата) и нето резултата знатно већа него информативна вредност укупног резултата. Истраживање спроведено на узорку од 764 компаније са примарног тржишта Малезијске берзе, у периоду од 2011. до 2013. године, показује да су компоненте осталог укупног резултата повезане са ценом акција.⁸⁶¹ Постоје и два (нама доступна) истраживања⁸⁶² чији резултати показују да је укупан резултат користан за предвиђање промена нето резултата наредног периода.

---

⁸⁵⁴ Smith, P.A., Tse, S. (1998), Reporting Comprehensive Income: Does It Really Affect Stock Prices? *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 9, No. 4, pp. 75-86.

⁸⁵⁵ Zülch, H., Pronobis, P. (2010), *The Predictive Power of Comprehensive Income and Its Individual Components under IFRS*, HHL Working Paper, No. 95, August 2010, доступно на: <http://www.hhl.de/fileadmin/texte/publikationen/arbeitspapiere/hhlap0095.pdf> (06.02.2018)

⁸⁵⁶ Ibid.

⁸⁵⁷ Tsuji, C. (2013), Comprehensive Income and Stock Return: Evidence from the Tokyo Stock Exchange, *Journal of Management and Sustainability*, Vol. 3, No. 3, pp. 142-147.

⁸⁵⁸ Mechelli, A., Cimini, R. (2014), Is Comprehensive Income Value Relevant and Does Location Matter? A European Study, *Accounting in Europe*, Vol. 11, No. 1, pp. 59-87.

⁸⁵⁹ Gazzola, P., Amelio, S. (2014), Is total comprehensive income or net income better for the evaluation of companies' financial performance? *Ekonomická revue*, Vol. 17, No. 1, pp. 39-51.

⁸⁶⁰ Cheng, C.S.A., Cheung, J.L., Gopalakrishnan, V. (1993), On the Usefulness of Operating Income, Net Income and Comprehensive Income in Explaining Security Returns, *Accounting and Business Research*, Vol. 23, No. 91, pp. 195-203.

⁸⁶¹ YousefiNejad, M., Embong, Z., Ahmad, A. (2014), *Value Relevance of Other Comprehensive Income*, International Management Accounting Conference 7: 2-3 December 2014, доступно на: <http://conference.ukm.my/IMAC7/IMAC7/paper/viewFile/2285/10> (11.09.2015)

Анализирајући укупан резултат као облик периодичног резултата, може се рећи да он није идеалан. Према нашем мишљењу, његов највећи недостатак јесте обухватање нереализованих добитака. Такви добити можда никада неће бити реализовани, нити ће прилив готовине бити остварен. Нереализовани добитак се врло лако може претворити у нереализовани губитак уколико дође до смањења фер вредности средства и/или повећања фер вредности обавезе. Чак и резултат обрачунат у складу са принципима рачуноводства историјског трошка не гарантује да ће предузеће имати на располагању новчана средства у висини резултата. Можда ће, на пример, висок проценат потраживања бити ненаплатив. Осим тога, квалитет укупног резултата додатно угрожава чињеница да се мерење појединих позиција врши на основу трансакција које су обавили други учесници, тј. на основу тржишних цена средстава и обавеза. Уколико тржишне цене конкретних средстава и обавеза нису расположиве, мерење се врши на основу финансијских модела узимајући у обзир разноврсне претпоставке, које би тржишни учесници могли имати при њиховом мерењу, и предвиђања менаџмента. То практично значи да се мерење средстава и обавеза врши на основу хипотетичких трансакција, чиме се доводи у питање поузданост информација. Ово због тога што су то трансакције у којима предузеће не учествује ни као купац ни као продавац, већ су у тим улогама неки други тржишни учесници.⁸⁶³ Уколико узмемо у обзир дефиницију укупног резултата, логично је да је предуслов за објективно мерење укупног резултата објективно мерење нето имовине, односно објективно мерење свих средстава и обавеза које поседује извештајни ентитет. Пошто су процене подложне манипулацијама, у обрачуну укупног резултата не може се избећи произвољност нити се може потпуно елиминисати могућност манипулација од стране руководства.⁸⁶⁴

У контексту излагања о релевантности укупног резултата, не може се занемарити околност да и нето резултат, као његова компонента, може садржати нереализоване добитке, који могу утицати на неоправдано повећање накнада менаџерима и дивиденди акционарима. Нереализовани добити не смеју бити игнорисани јер то може бити опасно за финансијско здравље компаније. На то упозорава, већ више пута цитирани председник IASB-а.⁸⁶⁵ Удео нереализованих компоненти резултата у нето резултату и нето укупном резултату зависи од: (1) учешћа у укупним средствима/обавезама оних средстава/обавеза чије промене фер вредности се обухватају преко нето резултата, (2) учешћа у укупним средствима/обавезама оних средстава/обавеза чије промене фер вредности тангирају сопствени капитал и (3) промена фер вредности тих средстава/обавеза. Уколико предузеће у структури својих средстава и обавеза нема позиције чије промене фер вредности се не

---

⁸⁶² Choi, J.H., Zang, Y. (2006), Implications of Comprehensive Income Disclosure For Future Earning and Analysts' Forecasts, *Seoul Journal of Business*, Vol. 12, No. 2, pp. 77-109. доступно на: http://ink.library.smu.edu.sg/cgi/viewcontent.cgi?article=1162&context=soa_research (06.02.2018); Choi, J.H., Das, S., Zang, Y. (2007), Comprehensive Income, Future Earning, and Market Mispricing, доступно на: http://ink.library.smu.edu.sg/cgi/viewcontent.cgi?article=1161&context=soa_research (06.02.2018)

⁸⁶³ Тодоровић, М., Пантелић, М. (2014), *op. cit.*, стр. 1562. и 1568.

⁸⁶⁴ Tsujiyama, E. (2007), Two Concepts of Comprehensive Income, *Accounting and Audit Journal*, Vol. 19, No. 11, pp. 30-39, доступно на: https://server1.tepper.cmu.edu/seminars/docs/tsujiyama_paper.pdf (06.02.2018)

⁸⁶⁵ Hoogervorst, H. (2014), *The dangers of ignoring unrealised income*, Speech by Hans Hoogervorst, International Accounting Standards Board Chairman, IFRS Conference Tokyo, доступно на: <http://www.ifrs.org/Alerts/Conference/Documents/2014/Speech-Hans-Hoogervorst-Dangers-of-ignoring-unrealised-income-September-2014.pdf> (15.06.2016)

укључују у нето резултат, већ директно у сопствени капитал, неће ни постојати компоненте осталог укупног резултата. То значи да ће нето резултат и нето укупан резултат бити једнаки. У том случају треба обратити пажњу на удео нереализованих добитака у нето резултату. На основу претходног јасно је да се однос нето резултата и нето укупног резултата налази под утицајем структуре извештаја о финансијском положају (биланса стања).

5. УПОТРЕБНА ВРЕДНОСТ ТРАДИЦИОНАЛНИХ МЕРИЛА ПЕРФОРМАНСИ У УСЛОВИМА ПРИМЕНЕ ФЕР ВРЕДНОСТИ

Опште је познато да се финансијско извештавање током свог развоја прилагођавало променама у пословном окружењу са циљем што бољег одговора на информационе захтеве његових корисника. Сходно томе, финансијско извештавање је током XX и у првој деценији XXI века еволуирало од релативно једноставних пракси, примарно усмерених ка малим групама индустријалаца и финансијера, до комплексног процеса за који су заинтересовани многи појединци широм модерног индустријског друштва.⁸⁶⁶ Промене у пословном окружењу изазвале су промене у пословању, али и обрнуто, што је, између осталог, довело до промена у структури имовине бројних предузећа, као и до промене начина прибављања додатног сопственог и позајмљеног капитала. Прилагођавање финансијског извештавања променама у пословном окружењу током протеклих деценија састоји се не само у повећању броја финансијских извештаја који се састављају и публикују, већ и у променама смерница (правила, принципа) за признавање и мерење елемената (позиција) које они садрже. Осим тога, на промену броја и садржине финансијских извештаја утицала је (а) појава нових облика имовине и обавеза и (б) појава нових трансакција.⁸⁶⁷

Претходно наведене промене у финансијском извештавању отвориле су питање употребне вредности традиционалних мерила перформанси у условима под којим се за мерење елемената (позиција) финансијских извештаја све чешће користи фер вредност у комбинацији са, већ дуго година присутним, историјским трошком. Под традиционалним мерилима перформанси подразумевају се, пре свега, рацио бројеви креирани још у периодима потпуне доминације историјског трошка као мерног атрибута. Пошто они представљају мерила и углавном се утврђују у виду односа економских величина које се извлаче из основних финансијских извештаја, могу се означити као традиционална финансијска мерила перформанси. Пре него што размотримо њихову употребну вредност у условима све чешће примене фер вредности, односно у условима примене тзв. мешовите основе мерења у финансијском извештавању, не смеју се занемарити следеће две чињенице. Прва чињеница се односи на то да примена мешовите основе мерења не онемогућава, рачунски посматрано, утврђивање традиционалних финансијских мерила

⁸⁶⁶ Baker, C.R., Wallage, P. (2000), *op. cit.*, p. 174.

⁸⁶⁷ Шкарић-Јовановић, К. (2016), Утицај промјена у пословном окружењу и нормативној основи финансијског извештавања на исказну моћ мјерила финансијских перформанси компанија, *Acta Economica*, Год. 14, Бр. 24, стр. 34-35.

перформанси (на пример, стопе приноса на сопствени капитал, стопе приноса на укупна средства, стопе добитка и других). Међутим, пошто су елементи рацио бројева данас под утицајем мешовите основе мерења и самим тим, могу садржати нереализоване добитке и губитке, доводи се у питање њихова поузданост, начин тумачења и довољност.⁸⁶⁸ Признавање нереализованих губитака карактерисало је и рачуноводство историјског трошка под утицајем принципа импаритета и принципа ниже вредности. Признавање нереализованих добитака је значајна новина коју доноси рачуноводство фер вредности у односу на систем рачуноводства заснован на историјском трошку. Последице њиховог признавања су промена садржине и висине периодичног резултата и сопственог капитала. У том смислу, примена мешовите основе мерења утиче на висину традиционалних финансијских мерила перформанси и омогућава снажнији утицај одабраних рачуноводствених политика на њихову висину, отежавајући тако просторну и временску упоредивост финансијских извештаја.⁸⁶⁹

Друга чињеница се односи на то да су рацио бројевима својствена одређена ограничења која су била присутна још у време када је историјски трошак био примарна основа финансијског извештавања. Без намере да наведемо сва ограничења рацио анализе, а самим тим и рацио бројева, покушаћемо да истакнемо најзначајнија. Према нашем мишљењу, најзначајније ограничење рацио бројева јесте то што не постоји нормала за сваки показатељ. Наиме, да би се финансијски положај и успешност предузећа на основу рацио бројева интерпретирани на адекватан начин, потребно је да постоји нормала за сваки показатељ који је предмет испитивања. Међутим, веровање у универзална и општеважећа правила оцене финансијског положаја предузећа је нереално и неоправдано, с обзиром на то да је равнотежна финансијска ситуација предузећа мање-више индивидуално условљена.⁸⁷⁰ Зато се сматра да рацио бројеви не допуштају доношење тачне оцене, већ се њихов значај огледа у томе што могу да: (1) сигнализирају тенденције у развоју финансијске структуре и резултата у прошлости једног предузећа (временска упоредивост) и/или (2) омогуће поређење финансијске ситуације и успешности између два или више сличних предузећа, у смислу припадности истој делатности, величини и сл. (просторна упоредивост). Претходно описано ограничење рацио бројева се, у извесном смислу, превазилази коришћењем додатних инструмената финансијске анализе, а присутно је и у условима примене мешовитог модела мерења позиција финансијских извештаја. Код децентрализованих и дивизионално структурираних предузећа многе дивизије припадају различитим привредним гранама, тако да је тешко доћи до некаквог смисленог гранског просека, који би послужио као основа за поређење. Из тога произлази закључак да је рацио анализа кориснија у малим и уско фокусираним предузећима, него у великим и мултидивизионалним компанијама.⁸⁷¹ Осим тога, упоредивост између предузећа отежава или онемогућава вођење билансне (рачуноводствене) политике која допушта избор између две алтернативе или више опција код одређених ставки у

⁸⁶⁸ Шкарић-Јовановић, К. (2012а), *op. cit.*, стр. 34.

⁸⁶⁹ Шкарић-Јовановић, К. (2016), *op. cit.*, стр. 43.

⁸⁷⁰ Ранковић, Ј. М. (1997), *Управљање финансијама предузећа (финансијска политика, организација, планирање, контрола и анализа)* (Седмо поновљено издање), Београд: Економски факултет Београд, стр. 219.

⁸⁷¹ Малинић, Д., Милићевић, В., Стевановић, Н. (2015), *Управљачко рачуноводство* (Треће издање), Београд: Универзитет у Београду, Економски факултет, Центар за издавачку делатност, стр. 125.

финансијским извештајима (на пример, избор претпоставке тока трошкова у билансирању залиха, избор основе мерења фиксних средстава и слично). Рачуноводствене процене (просуђувања), такође, представљају посебан фактор који ограничава анализу финансијских извештаја. Ако претходно реченом додамо и могућност појаве лажног финансијског извештавања, односна проблематика постаје још комплекснија. Могућност вођења билансне политике је, такође, ограничење рацио анализе финансијских извештаја који се данас састављају. Још једно ограничење рацио бројева, које није могуће ублажити нити отклонити јесте периодичност финансијских извештаја, односно њихова привременост.⁸⁷² Раније је констатовано да савремена предузећа карактерише континуитет пословања. Условно речено, то значи да она послују бесконачно. Финансијски извештаји таквих предузећа, који се састављају и приказују на крају извештајног периода, приказују њихов финансијски положај на дан извештавања и периодични резултат и новчане токове за извештајни период, и то као последицу већ насталих пословних догађаја. У том смислу се као недостатак рацио бројева истиче њихова статичност и усмереност на прошлост, односно занемаривање будућих трендова. Сходно томе, оцена финансијске ситуације на дан извештавања и успеха и новчаних токова за извештајни период корисна је само за доношење закључака који се односе на тај конкретни извештајни период,⁸⁷³ уколико се не изврше временска и/или просторна упоређења. Поређења могу бити отежана: (а) уколико дође до промена у предузећу током периода на који се анализа односи (промене у производно-продајном програму, производним капацитетима, тржиштима, промене продајних цена, укрупњавање или деоба предузећа, промене рачуноводствених прописа, промене макроекономских услова и сл.) и/или (б) уколико постоји утицај тзв. сезонске компоненте, због кога аналитичар мора узети у обзир већи број стања појединих билансних позиција како би извео што веродостојније закључке.⁸⁷⁴

Коришћење историјског трошка као основе за мерење позиција финансијских извештаја дуго година уназад је означавано као ограничење традиционалних финансијских мерила перформанси. Иако објективан мерни атрибут, историјски трошак не пружа увек могућност за извођење објективних закључака о финансијском положају и успешности предузећа на бази рацио анализе. Главни разлози за претходни закључак јесу занемаривање (1) промена куповне снаге новца и (2) разлика између тржишних и књиговодствених вредности имовине у условима када су тржишне више. У условима мешовитог модела мерења, то ограничење је присутно уколико у ситуацијама када постоји право избора између историјског трошка и фер вредности састављачи финансијских извештаја бирају историјски трошак у већој мери или га искључиво користе. У супротном, прелазак на фер вредности у извесном смислу отклања недостатке традиционалних рацио бројева у смислу коришћења историјског трошка као основе мерења, али истовремено отвара питање њиховог тумачења. У наставку ће бити размотрени најчешће коришћени рацио бројеви за оцену финансијске ситуације и рентабилности, и то у условима примене мешовитог модела мерења позиција финансијских извештаја.

⁸⁷² Шкарић-Јовановић, К. (2016), *op. cit.*, стр. 37.

⁸⁷³ Кнежевић, С., Барјактаровић Ракочевић, С., Ђурић, Д. (2011), Implementation and Restraints of Ratio Analysis of Financial Reports in Financial Decision Making, *Management*, Vol. 16, No. 61, p. 30.

⁸⁷⁴ Малинић, Д., Милићевић, В., Стевановић, Н. (2015), *op. cit.*, стр. 124-125.

Што се тиче *рацио бројева за оцену финансијске ситуације*, биће анализирани рацио бројеви ликвидности, рацио солвентности са пратећим показатељима задужености и рацији финансирања сталне имовине. Уколико предузеће у структури обртних средстава има финансијска средства чије промене фер вредности тангирају биланс успеха, то може имати утицај на рацио опште и рацио редуциране ликвидности. У таква средства спадају различите хартије од вредности, независно од њихове рочности, као што су, на пример, акције, обвезнице, благајнички записи, комерцијални записи, државни записи и др. Повећање њихових фер вредности у односу на њихову претходно утврђену (фер) вредност, при истом нивоу краткорочних обавеза, довешће до повећања рацио бројева ликвидности, зато што то повећање доводи до повећања укупне вредности обртних, односно ликвидних средстава. То може довести до доношења неадекватних закључака о ликвидности конкретног предузећа, зато што се износи за које су повећане вредности таквих финансијских средстава, који нису ништа друго него нерезализовани добици који постоје на дан извештавања, већ наредног дана могу смањити или евентуално претворити у нерезализоване губитке. То евентуално смањење њихових вредности довело би до пада рацио бројева ликвидности. С друге стране, мерење по фер вредности чини да позиције обртних средстава буду исказане по вредностима које су приближније очекиваним новчаним токовима (приливима у конкретном случају), који одређују ликвидност.

Утицај мешовите основе мерења на рацио солвентности и рација финансирања сталне имовине биће објашњен на примеру накнадног мерења фиксних средстава. Мерење фиксних средстава (материјалних и нематеријалних) може довести до признавања ревалоризационих резерви (под условом да се предузеће определи за модел ревалоризације, односно модел заснован на фер вредности), које представљају компоненту сопственог капитала. Уколико се приликом вредновања фиксних средстава након њиховог почетног признавања утврди да је њихова фер вредност већа од њихове књиговодствене вредности, поред повећања вредности тих средстава, а уједно и укупних средстава, доћи ће до повећања сопственог капитала. Као последица тога, при истом нивоу обавеза биће повећан рацио солвентности (однос сопственог капитала и обавеза). Уколико се приликом анализе финансијских извештаја користи тзв. *d/e* рацио (*debt to equity ratio*), претходно описана околност ће довести до његовог смањења. Што се тиче односа (а) укупних обавеза и укупних средстава и (б) дугорочних обавеза и дугорочног капитала, доћи ће до њиховог пада, што је последица пораста вредности укупних средстава, односно пораста вредности сопственог капитала. Уколико би на наредни дан извештавања дошло до смањења ревалоризационих резерви и вредности фиксних средстава дошло би до пада рација солвентности и раста *d/e* рација, односа укупних обавеза и укупних средстава и односа дугорочних обавеза и дугорочног капитала. С друге стране, фер вредности доносе адекватније (реалније) мерење солвентности и задужености.

Рацио финансирања сталне имовине сопственим капиталом и рацио финансирања сталне имовине дугорочним капиталом ће опадати са порастом фер вредности тих категорија имовине. Приликом интерпретације ових двају рација треба имати у виду и могућност појаве одложених пореских обавеза које могу да се формирају приликом ревалоризације. Оне чине да се повећање фер вредности сталних средстава расподељује на (1) повећање одложених пореских обавеза и (2) повећање ревалоризационих резерви, тј.

сопственог капитала.⁸⁷⁵ Расподела повећања фер вредности неке ставке сталних средстава на одложене пореске обавезе и ревалоризационе резерве зависи од висине стопе пореза на капитални добитак. Претпоставимо да једно предузеће ревалоризује своје земљиште са 5 на 10 милиона новчаних јединица, као и да стопа пореза на капитални добитак износи 15%. Без обзира на то што порез на капитални добитак неће бити плаћен до продаје земљишта, потребно је исказати одложену пореску обавезу у износу 750.000 новчаних јединица (5.000.000 x 15%), док ће ревалоризационе резерве бити повећане за 4.250.000 новчаних јединица. Вредност земљишта ће бити повећана за 5 милиона новчаних јединица. Уколико приликом неког наредног мерења дође до пада фер вредности фиксних средстава, који је мањи од раније формираних ревалоризационих резерви, то ће довести до раста вредности ових рација. Раст вредности рација финансирања сталне имовине ће се десити и уколико приликом неког новог наредног мерења фиксних средстава дође до пада њихових фер вредности који превазилази раније формиране ревалоризационе резерве.

Што се тиче *рацио бројева за оцену рентабилности*, биће анализиране стопа пословног резултата, стопа нето добитка, стопа приноса на укупна средства и стопа приноса на сопствени капитал. Генерално, не очекује се утицај примене фер вредности на интерпретацију стопе пословног резултата (однос пословног резултата и прихода од продаје). Међутим, пошто су трошкови амортизације категорија пословних расхода, промена њихове висине довешће до промене висине пословног резултата. Наиме, признавање ревалоризационих резерви за фиксна средства мерена по фер вредности у текућој години има за последицу повећање укупних пословних расхода наредне године и смањење пословног резултата, зато што долази до повећања трошкова отписа (амортизације) фиксних средстава под утицајем повећања отписиве основе. Да ли ће то утицати на промену стопе пословног добитка, зависи од тога колико ће се променити износ прихода од продаје наредне године.

Подсећања ради, треба напоменути да актуелни нето резултат, обрачунат према IFRS, за разлику од резултата у неким ранијим периодима, укључује ефекте промена фер вредности, тј. добитке или губитке по основу поседовања одређених позиција извештаја о финансијском положају (као што су, на пример, инвестиционе некретнине, уколико се након почетног признавања мере по фер вредности и финансијска средства која се држе ради трговања). Повећање фер вредности тих позиција у односу на њихову претходну (фер) вредност има за последицу повећање нето добитка и исказивање више стопе нето добитка. Разуме се, последице пада њихових фер вредности по стопу нето добитка биле би обрнуте. Иако ревалоризација фиксних средстава, генерално, не тангира нето резултат, већ остали укупан резултат, постоји могућност њеног утицаја на стопу нето добитка. Уколико је фер вредност фиксног средства утврђена поновном проценом нижа од његове књиговодствене вредности, за износ разлике се смањују раније формиране ревалоризационе резерве. Међутим, уколико су оне недовољне или не постоје, тада се целокупни износ разлике или њен вишак признаје као расход у билансу успеха, умањујући тако нето резултат и стопу нето добитка.

---

⁸⁷⁵ Alexander, D., Nobes, C. (2010), *Financial Accounting: An International Introduction* (Fourth Edition), Harlow: Pearson Education Limited, pp. 214-242.

Стопа приноса на укупна средства представља однос пословног резултата и просечних укупних средстава. Као што је већ раније објашњено, пословни резултат може бити тангиран ревалоризацијом фиксних средстава, уколико дође до промене трошкова отписа, односно трошкова амортизације. Што се тиче друге детерминанте стопе приноса на укупна средства, тј. укупних средстава, у случају пораста фер вредности, на пример, инвестиционих некретнина, фиксних средстава која се мере по моделу ревалоризације и финансијских средстава чије промене фер вредности тангирају биланс успеха (нето резултат), дошло би до пораста вредности укупних средстава, што би при истом нивоу пословног резултата подразумевало нижу стопу приноса на укупна средства. Уколико, на пример, предузеће за накнадно мерење фиксних средстава користи модел историјског трошка, а за инвестиционе некретнине фер вредност, и уколико поседује финансијска средства чије промене фер вредности тангирају нето резултат, под претпоставком раста фер вредности односних средстава, утицај на стопу приноса на укупна средства био би мањи него у случају када се, поред инвестиционих некретнина и поменутих финансијских средстава, фер вредност користи и за мерење осталих фиксних средстава.

Стопа приноса на сопствени капитал може бити тангирана применом фер вредности за она средства чије промене фер вредности утичу на сопствени капитал, али и променама фер вредности оних средстава чије промене фер вредности утичу на нето резултат, с обзиром на то да стопа приноса на сопствени капитал представља однос нето резултата и просечног сопственог капитала. Пошто поменуте промене фер вредности представљају нереализоване добитке и/или губитке, онда се стопа приноса на сопствени капитал налази под утицајем односа између нереализованих добитака, који су део нето резултата, и нереализованих добитака или нереализованих губитака, који су део осталог укупног резултата и садржани су у сопственом капиталу. То значи да ће у извештајним периодима у којима је висина нереализованих добитака виша од повећања акумулираног осталог резултата стопа приноса на сопствени капитал имати вишу вредност, и обрнуто. Другим речима, адекватна оцена успешности захтева узимање у обзир и учешћа нереализованих добитака у нето резултату и промена висине компоненти акумулираног осталог резултата.⁸⁷⁶ Осим тога, у контексту утицаја фер вредности на стопу приноса на сопствени капитал, треба размотрити и то да ли се у конкретном предузећу мерења по фер вредности превасходно користе за ставке чије промене фер вредности тангирају нето резултат или остали укупан резултат. Другим речима, треба сагледати да ли ће и у којој промене фер вредности тих ставки превасходно тангирати бројилац или именилац стопе приноса на сопствени капитал. Мерење некретнина, постројења и опреме по моделу историјског трошка имаће утицај на стопу приноса на сопствени капитал само у случају обезвређења тих категорија. Тада би, под утицајем повећања расхода и смањења нето добитка, дошло до пада стопе приноса на сопствени капитал.

Осим што утиче на рацио бројеве за оцену финансијског положаја и рентабилности, примена мешовитог модела мерења позиција финансијских извештаја може имати утицај и на рацио квалитета добитка (*quality of earnings ratio*) и на основни резултат по акцији. Рацио квалитета добитка се, као што је већ познато, утврђује као однос новчаног тока из пословне активности и нето добитка. Овај рацио, у суштини,

---

⁸⁷⁶ Шкарић-Јовановић, К. (2016), *op. cit.*, стр. 45.

показује покривеност нето добитка готовином из пословне активности. Уколико је учешће нереализованих добитака у нето добитку веће, онда ће рацио квалитета добитка бити нижи, тј. биће нижа покривеност нето добитка готовином из пословне активности. Такође, треба имати у виду и то да су приливи готовине по основу нереализованих добитака неизвесни јер њихова висина зависи од кретања фер вредности ставки на које се односе, а разлике између њихових фер вредности на дан извештавања и на дан њихове продаје, када би дошло до реализације до тада нереализованих добитака, су готово редовне.⁸⁷⁷ Основни резултат по акцији се, према IAS 33 – Резултат по акцији (Earnings per Share) утврђује као однос добитка доступног власницима обичних акција и пондерисаног броја обичних акција, при чему се добитак доступан власницима обичних акција добија када се нето добитак после пореза умањи за преференцијалне дивиденде. Овако утврђен износ резултата по акцији треба разумети не као коначан, већ као потенцијални износ који припада власницима обичних акција, зато што евентуални нереализовани добици садржани у нето резултату не морају бити потврђени у будућности. Наиме, овако утврђен резултат по акцији показује износ резултата по једној обичној акцији на дан извештавања, а не за извештајни период, зато што је износ добитака који нису реализовани укључен у нето резултат утврђен према висини фер вредности на дан извештавања.⁸⁷⁸

Анализа традиционалних финансијских мерила перформанси у условима истовремене примене историјског трошка и фер вредности не захтева само разматрање употребне вредности тих мерила, већ отвара простор за увођење у анализу финансијских извештаја неких нових рацио бројева. У најмању руку, постојаће потреба да се утврди релативно учешће осталог укупног резултата и нето резултата у укупном резултату. Ради се о рацију осталог укупног добитка (other comprehensive income ratio), који се добија из односа збира ставки осталог укупног резултата и укупног резултата, и рацију нето добитка (net income ratio), који се добија из односа нето добитка и укупног резултата. Осим та два рацио броја, постоји предлог и за утврђивањем односа између укупног резултата и нето резултата, тј. тзв. „Comp to Net“ рација.⁸⁷⁹ Са увођењем нето укупног резултата, појавила се могућност утврђивања још једног рација рентабилитета сопственог капитала, и то као однос нето укупног резултата и просечног сопственог капитала помножен са сто.⁸⁸⁰ Према нашем мишљењу, али имајући у виду и разматрања употребљивости традиционалних рацио бројева за оцену финансијског положаја и рентабилности у условима примене мешовитог модела мерења у финансијском извештавању, осим претходно поменутих нових рација, савремени финансијски аналитичар треба да размотри и учешће нереализованих добитака у нето резултату и учешће акумулираног осталог резултата у сопственом капиталу. Осим увида у висину учешћа акумулираног осталог резултата, битно је имати увид и у разлоге промене његове висине. У том смислу, потребно је

---

⁸⁷⁷ Ibid., стр. 46.

⁸⁷⁸ Шкарић-Јовановић, К. (2012а), *op. cit.*, стр. 40.

⁸⁷⁹ Koehn, J.L., Waller Shelton, S. (2014), A Comprehensive Approach to Comprehensive Income, *Strategic Finance*, Vol. 96, No. 3, pp. 41-49.

⁸⁸⁰ Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2017), Анализа финансијског положаја и рентабилности привредних субјеката из Шумадије и Поморавља, у: Веселиновић, П., Макојевић, Н., Славковић, М. (Ур.), *Утицај глобализације на пословно управљање и економски развој Шумадије и Поморавља*, Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу – Економски факултет, стр. 344.

анализирати и структуру акумулираног осталог резултата, зато што се у оквиру њега налазе компоненте које ће по испуњењу одређених услова прописаних меродавним стандардима финансијског извештавања бити пренете на нераспоређену добит, што значи да неће утицати на висину нето резултата у наредним периодима⁸⁸¹, као и ставке које рекласификацијом у биланс успеха могу утицати на висину нето резултата у наредним периодима.

На крају овог дела рада, занимљиво је поменути резултате истраживања које је за циљ имало утврђивање релевантности мерила перформанси на узорку од 20.000 компанија из 46 земаља. Резултати су показали да ниједно мерило перформанси не доминира значајније у односу на остала мерила, али да су прве и последње ставке биланса успеха (на пример, приходи од продаје и укупан резултат) мање релевантне у поређењу са ставкама које се налазе у његовом средишњем делу (на пример, пословни резултат).⁸⁸²

---

⁸⁸¹ Шкарић-Јовановић, К. (2016), *op. cit.*, стр. 42-43.

⁸⁸² Barton, J., Hansen, T.B., Pownall, G. (2010), Which Performance Measures Do Investors Around the World Value the Most – and Why? *The Accounting Review*, Vol. 85, No. 3, p. 786.

V ДЕО

**МЕРНИ АТРИБУТИ У ФИНАНСИЈСКОМ
ИЗВЕШТАВАЊУ И ПЕРИОДИЧНИ
РЕЗУЛТАТ ПРЕДУЗЕЋА У РЕПУБЛИЦИ
СРБИЈИ**

1. РЕГУЛАТОРНИ ОКВИР ФИНАНСИЈСКОГ ИЗВЕШТАВАЊА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Регулаторни оквир финансијског извештавања Републике Србије је током XXI века претрпео значајне трансформације, при чему се најзначајнија промена огледа у усвајању IFRS, који су почели да се примењују 2004. године.⁸⁸³ Међутим, Република Србија се не може сматрати потпуним следбеником IFRS, зато што се њен регулаторни оквир финансијског извештавања карактерише постојањем двоструких (дуплих) стандарда, који подразумева истовремено постојање пуне и скраћене верзије IFRS и домаћег (националног) стандарда. Конкретније речено, актуелни регулаторни оквир финансијског извештавања Републике Србије се карактерише коегзистенцијом (1) IFRS (пуне верзије), IFRS за мале и средње ентитете (скраћене верзије IFRS) и (3) Правилника о начину признавања, вредновања и презентације и обелодањивања позиција у појединачним финансијским извештајима микро и других правних лица, као домаћег (националног) стандарда, који је у надлежности министра финансија.

Опсег примене наведених основа финансијског извештавања је прописан Законом о рачуноводству из 2013. године, а условљен је: (а) величином извештајних ентитета, (б) степеном јавне одговорности ентитета и (в) врстом (карактером) финансијских извештаја.⁸⁸⁴ Регулаторни оквир финансијског извештавања Републике Србије приказан је у Табели 7.

Табела 7. Регулаторни оквир финансијског извештавања Републике Србије

Категорија извештајног ентитета	Основа финансијског извештавања
велики ентитети (укључујући финансијске институције), ентитети који састављају консолидоване финансијске извештаје, котирани ентитети и ентитети у поступку припреме за котирање	пуна верзија IFRS
средњи ентитети	право избора: IFRS за мале и средње ентитете или пуна верзија IFRS
мали ентитети	IFRS за мале и средње ентитете
микро ентитети (укључујући предузетнике)	право избора: правилник министра финансија или IFRS за мале и средње ентитете

Извор: Обрадовић, В.М. (2016), *Међународни стандарди финансијског извештавања: глобални језик рачуновођа*, Крагујевац: Економски факултет Универзитета у Крагујевцу, стр. 268.

Према горе поменутом Закону, као и на основу Табеле 8, уочава се да пуну верзију IFRS треба да примењују (а) сва предузећа која се, према просечном броју запослених у току године, вредности прихода остварених у току године и просечној вредности

⁸⁸³ Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2015а), *op. cit.*, стр. 421.

⁸⁸⁴ Ibid.

средстава у току године, сврставају у велика, (б) финансијске институције и (в) предузећа која састављају консолидоване финансијске извештаје (матична предузећа), предузећа чије се хартије од вредности котирају на јавном тржишту капитала (берзи) и предузећа која се налазе у поступку припреме за котирање, без обзира на њихову величину. Средња предузећа могу да бирају између пуне и скраћене верзије IFRS. Мала предузећа имају обавезу да користе IFRS за мале и средње ентитете, а микро предузећа и предузетници могу да бирају између IFRS за мале и средње ентитете и поменутог правилника.⁸⁸⁵

Полазећи од тога да је један од примарних услова за обезбеђење квалитетних финансијских извештаја постојање адекватне основе за финансијско извештавање⁸⁸⁶, на први поглед могло би се закључити да су регулатори финансијског извештавања у Републици Србији прихватањем IFRS, који се широм света доживљавају као квалитетна основа финансијског извештавања, створили значајан предуслов за развој квалитетних пракси финансијског извештавања из којих треба да проистекну квалитетни финансијски извештаји, упоредиви на међународном нивоу.⁸⁸⁷ На основу података Агенције за привредне регистре Републике Србије, објављених у Годишњем билтену финансијских извештаја за 2016. годину, микро правна лица преовлађују по броју (у просеку око 89% предузећа у Републици Србији у периоду од 2014. до 2016. године спадају у категорију микро предузећа).⁸⁸⁸ У том смислу, као недостатак регулаторног оквира финансијског извештавања Републике Србије, појављује се околност да предузећа којих бројчано има највише нису у обавези да примењују чак ни скраћену верзију IFRS, што може да доведе до угрожавања упоредивости финансијских извештаја унутар државних граница. Осим тога, постоји и ризик да микро правна лица у реализацији својих тежњи за повећањем својих активности и, тиме прихода, средстава и броја запослених, могу да успоре достизање тог циља, уколико одустану од могућности примене IFRS за мале и средње ентитете и одреде се за поштовање Правилника или за коришћење система простог књиговодства.⁸⁸⁹ Истраживање⁸⁹⁰, које је спроведено у јуну 2016. године у 16 градова у

---

⁸⁸⁵ Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2016), *op. cit.*, стр. 398.

⁸⁸⁶ Škarić-Jovanović, K. (2007), Financial reporting in Serbia – an incentive or an obstacle to the development of financial markets, in: Ivanišević, M., Škarić-Jovanović, K., Malinić, D., Poznanić, V. (Eds.), *International Scientific Conference – Contemporary Challenges of Theory and Practice in Economics*, Belgrade: Faculty of Economics of the University of Belgrade – Publishing Centre, p. 155.

⁸⁸⁷ Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2016), *op. cit.*, стр. 398.

⁸⁸⁸ Наведено према: Агенција за привредне регистре Републике Србије (2017), Годишњи билтен финансијских извештаја за 2016. годину (презентација годишњег билтена финансијских извештаја), доступно на: <http://apr.gov.rs/Portals/0/GFI%202015/Prezentacija%20BILTEN%202017.pdf?ver=2017-04-21-111328-817> (14.03.2018)

⁸⁸⁹ Спасић, Д. (2015), Хармонизација финансијског извештавања као претпоставка међународних инвестирања – достигнућа на глобалном нивоу и у Републици Србији, *Регионални развој и демографски токови земаља југоисточне Европе*, Ниш: Економски факултет Универзитета у Нишу, стр. 578. Наведено према: Стојилковић, М. (2016), Финансијско извештавање у Републици Србији – отворена питања и стратегије развоја, у: Малинић, С. (Ур.). *Зборник радова са 47. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство и пословне финансије у савременим условима пословања – Импликације финансијског извештавања на економску активност у Републици Србији*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 61.

Републици Србији на узорку од 583 професионалне рачуновође, између осталог, показује да 82,6% анкетираних рачуновођа сматра да за микро и друга правна лица није потребан посебан правилник, јер садржај IFRS за мале и средње ентитете није обиман и примерен је овим обвезницима извештавања. Поред тога, 84,6% испитаника заступа став да свим извештајним ентитетима, независно од разврставања по величини, треба дозволити да примењују пуну верзију IFRS, што би довело до смањења обима посла, грешака и трошкова код преласка из једне категорије разврставања у другу, као и код састављања консолидованих финансијских извештаја.

Постојање дуплих стандарда није једини недостатак регулаторног оквира финансијског извештавања Републике Србије и уједно самог процеса финансијског извештавања. Као додатне негативне карактеристике, између осталих, наводе се: (а) неблаговремено објављивање превода нових или измењених IFRS, услед чега финансијски извештаји предузећа из Републике Србије нису упоредиви са финансијским извештајима предузећа из оних земаља које благовремено објављују преводе нових или измењених IFRS (последњи стандард који је преведен је IFRS 13, а након тога публикована су још четири стандарда од којих су два (IFRS 14 и IFRS 15) ступила на снагу 1. јануара 2016. године, односно 1. јануара 2018. године, уз могућност раније примене; IFRS 9, такође, није преведен, а ступио је на снагу 1. јануара 2018. године, уз могућност раније примене), (б) дерогирање појединих одредби IFRS путем подзаконских аката, као што је, на пример, обрачун резервисања за губитке по основу зајмова, када се ради о банкама, и признавање и обезвређење потраживања по основу премија осигурања, када се ради о друштвима за осигурање, (в) преобимност постојећих образаца финансијских извештаја, услед одсуства јасног и сажетог приказивања, чиме је угрожена њихова разумљивост, (г) неблаговременост информација у финансијским извештајима, с обзиром на то да се исти објављују шест месеци након истека пословне године, (д) непоузданост информација у финансијским извештајима због могућности замене финансијских извештаја достављених надлежном органу, до краја наредне године у односу на годину за коју су ти извештаји састављени и (ђ) непостојање обавезе потписивања финансијских извештаја од стране професионалних рачуновођа.⁸⁹¹ Осим тога, бројним емпиријским истраживањима, која су се односила како на Републику Србију, тако и на њене поједине делове, откривено је да се предузећа не придржавају увек одредби IFRS⁸⁹², што значи да за постизање квалитета финансијског извештавања није довољно само постојање квалитетних стандарда финансијског извештавања, већ и њихова адекватна примена, чиме се предузећа из Републике Србије, генерално, не могу похвалити.

Претходно уочени недостаци финансијског извештавања у Републици Србији преваасходно се могу објаснити тиме да на овим просторима још увек није формирана свест о значају квалитета финансијских извештаја, што је последица утицаја бројних фактора, као што су, на пример, недовољно развијено финансијско тржиште, недовољан

---

⁸⁹⁰ Малинић, Д., Новићевић, Б., Малинић, С., Стојановић, Р. (2016), Рачуноводствени регулаторни оквир и квалитет финансијског извештавања у Републици Србији – истраживачка студија, Београд: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 35-36.

⁸⁹¹ Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2016), *op. cit.*, стр. 399; Малинић, Д., Новићевић, Б., Малинић, С., Стојановић, Р. (2016), *op. cit.*, стр. 30-42.

⁸⁹² Видети шире у: Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2016), *op. cit.*, стр. 399-400.

број високо образованих и стручно обучених овлашћених јавних рачуновођа и ревизора са дугогодишњим практичним искуством, доживљавање екстерне ревизије финансијских извештаја искључиво као законске обавезе, с обзиром на то да су ретки припадници менаџмента и власници капитала који разумеју сврху ревизије и њен допринос квалитету финансијских извештаја, постојање заблуде међу менаџерима и власницима капитала да су информације у финансијским извештајима пословна тајна, непостојање усвојених програма едукације запослених, скромна потражња екстерних корисника за информацијама из финансијских извештаја, као последица неразвијености тржишта капитала и неповерења у објављене финансијске извештаје, што доводи до тога да се инструменти финансијске анализе недовољно примењују у пракси и не препознају се информационе могућности финансијских извештаја и др.⁸⁹³ Унапређење финансијског извештавања у Републици Србији треба започети ублажавањем или потпуним елиминисањем уочених недостатака. У том смислу, могу се навести следећи предлози за регулаторе финансијског извештавања:⁸⁹⁴

- константно преиспитивање и унапређење превода IFRS и благовремено објављивање превода нових или измењених стандарда,
- елиминисање постојећих и спречавање појаве нових недоследности између националних подзаконских аката и IFRS, што ће побољшати услове за стриктну примену IFRS,
- наглашавање квалитета ревизије и санкционисање оних који намерно крше IFRS,
- увођење обавезе потписивања финансијских извештаја од стране професионалних рачуновођа,
- враћање стандарда едукације и Етичког кодекса професионалних рачуновођа у законску регулативу и
- увођење суштинске одговорности пружалаца рачуноводствених услуга, који испуњавају услове сертификације и континуиране едукације.

Што се тиче менаџера предузећа, они треба да пруже већу подршку рачуновођама у (а) њиховом настојању да саставе квалитетне финансијске извештаје и (б) потрази за њиховим професионалним напретком. Рачуновође треба стално да теже унапређењу познавања IFRS и да иду у корак са њиховим изменама и допунама, што ће им пружити више самосталности и самоуверености у свакодневном раду.⁸⁹⁵

---

⁸⁹³ Дмитровић-Шапоња, Ј., Милутиновић, С. (2010), Могућности унапређења квалитета финансијског извештавања у Србији, у: Малинић, С. (Ур.). *Зборник радова са 41. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство и пословне финансије у савременим условима пословања – Могућности и ограничења развоја рачуноводствене професије у Србији*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 90-91.

⁸⁹⁴ Obradović, V., Čupić, M., Dimitrijević, D. (2018), Application of International Financial Reporting Standards in the Transition Economy of Serbia, *Australian Accounting Review*, Vol. 28, No. 1, p. 58; Малинић, Д., Новићевић, Б., Малинић, С., Стојановић, Р. (2016), *op. cit.*, стр. 42.

⁸⁹⁵ Obradović, V., Čupić, M., Dimitrijević, D. (2018), *op. cit.*, p. 58.

2. ПРИКАЗИВАЊЕ ПЕРИОДИЧНОГ РЕЗУЛТАТА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Увођење обавезе приказивања информација о висини и компонентама нето укупног резултата (добитка или губитка), као новог облика периодичног резултата, представља једну од значајних промена у финансијском извештавању многих предузећа у Републици Србији. Ова обавеза је произашла из раније поменутих измена IAS 1, а сетови финансијских извештаја предузећа у Републици Србији које се односе на 2014. годину јесу први у низу сетова годишњих финансијских извештаја који садрже Извештај о осталом резултату, који почиње нето добитком или нето губитком исказаним у Билансу успеха, коме се додају компоненте осталог укупног резултата, да би се на крају добио нето укупан резултат (добитак или губитак). То практично значи да извештајни ентитети у Републици Србији успех приказују у два финансијска извештаја: Билансу успеха и Извештају о осталом резултату. У наставку следи сажет приказ званичне шеме Биланса успеха и Извештаја о осталом резултату које су, као и остали обрасци финансијских извештаја, прописане Правилником о садржини и форми образаца финансијских извештаја за привредна друштва, задруге и предузетнике.

Биланс успеха за период од _____ до _____ 20__ . године

Позиција	Износ	
	Текућа година	Претходна година
ПРИХОДИ ИЗ РЕДОВНОГ ПОСЛОВАЊА		
А. ПОСЛОВНИ ПРИХОДИ (I + II + III + IV)		
I ПРИХОДИ ОД ПРОДАЈЕ РОБЕ		
II ПРИХОДИ ОД ПРОДАЈЕ ПРОИЗВОДА И УСЛУГА		
III ПРИХОДИ ОД ПРЕМИЈА, СУБВЕНЦИЈА, ДОТАЦИЈА, ДОНАЦИЈА И СЛ.		
IV ДРУГИ ПОСЛОВНИ ПРИХОДИ		
РАСХОДИ ИЗ РЕДОВНОГ ПОСЛОВАЊА		
Б. ПОСЛОВНИ РАСХОДИ (I – II – III + IV + V + VI + VII + VIII + IX + X + XI)		
I НАБАВНА ВРЕДНОСТ ПРОДАТЕ РОБЕ		
II ПРИХОДИ ОД АКТИВИРАЊА УЧИНАКА И РОБЕ		
III ПОВЕЋАЊЕ ВРЕДНОСТИ ЗАЛИХА НЕДОВРШЕНИХ И ГОТОВИХ ПРОИЗВОДА И НЕДОВРШЕНИХ УСЛУГА		
IV СМАЊЕЊЕ ВРЕДНОСТИ ЗАЛИХА НЕДОВРШЕНИХ И ГОТОВИХ ПРОИЗВОДА И НЕДОВРШЕНИХ УСЛУГА		
V ТРОШКОВИ МАТЕРИЈАЛА		
VI ТРОШКОВИ ГОРИВА И ЕНЕРГИЈЕ		
VII ТРОШКОВИ ЗАРАДА, НАКНАДА ЗАРАДА И ОСТАЛИ ЛИЧНИ РАСХОДИ		
VIII ТРОШКОВИ ПРОИЗВОДНИХ УСЛУГА		
IX ТРОШКОВИ АМОРТИЗАЦИЈЕ		
X ТРОШКОВИ ДУГОРОЧНИХ РЕЗЕРВИСАЊА		
XI НЕМАТЕРИЈАЛНИ ТРОШКОВИ		
В. ПОСЛОВНИ ДОБИТАК (А – Б ≥ 0)		

Позиција	Износ	
	Текућа година	Претходна година
Г. ПОСЛОВНИ ГУБИТАК (Б – А ≥ 0)		
Д. ФИНАНСИЈСКИ ПРИХОДИ (I + II + III)		
I ФИНАНСИЈСКИ ПРИХОДИ ОД ПОВЕЗАНИХ ЛИЦА И ОСТАЛИ ФИНАНСИЈСКИ ПРИХОДИ		
II ПРИХОДИ ОД КАМАТА (ОД ТРЕЋИХ ЛИЦА)		
III ПОЗИТИВНЕ КУРСНЕ РАЗЛИКЕ И ПОЗИТИВНИ ЕФЕКТИ ВАЛУТНЕ КЛАУЗУЛЕ (ПРЕМА ТРЕЋИМ ЛИЦИМА)		
Ђ. ФИНАНСИЈСКИ РАСХОДИ (I + II + III)		
I ФИНАНСИЈСКИ РАСХОДИ ИЗ ОДНОСА СА ПОВЕЗАНИМ ПРАВНИМ ЛИЦИМА И ОСТАЛИ ФИНАНСИЈСКИ РАСХОДИ		
II РАСХОДИ КАМАТА (ПРЕМА ТРЕЋИМ ЛИЦИМА)		
III НЕГАТИВНЕ КУРСНЕ РАЗЛИКЕ И НЕГАТИВНИ ЕФЕКТИ ВАЛУТНЕ КЛАУЗУЛЕ (ПРЕМА ТРЕЋИМ ЛИЦИМА)		
Е. ДОБИТАК ИЗ ФИНАНСИРАЊА (Д – Ђ ≥ 0)		
Ж. ГУБИТАК ИЗ ФИНАНСИРАЊА (Ђ – Д ≥ 0)		
З. ПРИХОДИ ОД УСКЛАЂИВАЊА ВРЕДНОСТИ ОСТАЛЕ ИМОВИНЕ КОЈА СЕ ИСКАЗУЈЕ ПО ФЕР ВРЕДНОСТИ КРОЗ БИЛАНС УСПЕХА		
И. РАСХОДИ ОД УСКЛАЂИВАЊА ВРЕДНОСТИ ОСТАЛЕ ИМОВИНЕ КОЈА СЕ ИСКАЗУЈЕ ПО ФЕР ВРЕДНОСТИ КРОЗ БИЛАНС УСПЕХА		
Ј. ОСТАЛИ ПРИХОДИ		
К. ОСТАЛИ РАСХОДИ		
Л. ДОБИТАК ИЗ РЕДОВНОГ ПОСЛОВАЊА ПРЕ ОПОРЕЗИВАЊА (В – Г + Е – Ж + З – И + Ј – К)		
Љ. ГУБИТАК ИЗ РЕДОВНОГ ПОСЛОВАЊА ПРЕ ОПОРЕЗИВАЊА (Г – В + Ж – Е + И – З + К – Ј)		
М. НЕТО ДОБИТАК ПОСЛОВАЊА КОЈЕ СЕ ОБУСТАВЉА, ЕФЕКТИ ПРОМЕНЕ РАЧУНОВОДСТВЕНЕ ПОЛИТИКЕ И ИСПРАВКИ ГРЕШАКА ИЗ РАНИЈИХ ПЕРИОДА		
Н. НЕТО ГУБИТАК ПОСЛОВАЊА КОЈЕ СЕ ОБУСТАВЉА, РАСХОДИ ПРОМЕНЕ РАЧУНОВОДСТВЕНЕ ПОЛИТИКЕ И ИСПРАВКА ГРЕШАКА ИЗ РАНИЈИХ ПЕРИОДА		
Њ. ДОБИТАК ПРЕ ОПОРЕЗИВАЊА (Л – Љ + М – Н)		
О. ГУБИТАК ПРЕ ОПОРЕЗИВАЊА (Љ – Л + Н – М)		
П. ПОРЕЗ НА ДОБИТАК		
I ПОРЕСКИ РАСХОД ПЕРИОДА		
II ОДЛОЖЕНИ ПОРЕСКИ РАСХОДИ ПЕРИОДА		
III ОДЛОЖЕНИ ПОРЕСКИ ПРИХОДИ ПЕРИОДА		
Р. ИСПЛАЋЕНА ЛИЧНА ПРИМАЊА ПОСЛОДАВЦА		
С. НЕТО ДОБИТАК (Њ – О – I – II + III)		
Т. НЕТО ГУБИТАК (О – Њ + I + II – III)		
I НЕТО ДОБИТАК КОЈИ ПРИПАДА МАЊИНСКИМ УЛАГАЧИМА		
II НЕТО ДОБИТАК КОЈИ ПРИПАДА ВЕЋИНСКОМ ВЛАСНИКУ		
III ЗАРАДА ПО АКЦИЈИ		
1. Основна зарада по акцији		
2. Умањена (разводњена) зарада по акцији		

Извештај о осталом резултату
за период од _____ до _____ 20__ . године

Позиција	Износ	
	Текућа година	Претходна година
A. НЕТО РЕЗУЛТАТ ИЗ ПОСЛОВАЊА		
I НЕТО ДОБИТАК		
II НЕТО ГУБИТАК		
B. ОСТАЛИ УКУПАН РЕЗУЛТАТ		
а) Ставке које неће бити рекласификоване у Билансу успеха у будућим периодима		
1. Промене ревалоризације нематеријалне имовине, некретнина, постројења и опреме		
2. Актуарски добици или губици по основу планова дефинисаних примања		
3. Добици или губици по основу улагања у власничке инструменте капитала		
4. Добици или губици по основу удела у осталом укупном добитку или губитку придружених друштава		
б) Ставке које накнадно могу бити рекласификоване у Билансу успеха у будућим периодима		
1. Добици или губици по основу прерачуна финансијских извештаја иностраног пословања		
2. Добици или губици од инструмената заштите нето улагања у инострано пословање		
3. Добици или губици по основу инструмената заштите ризика (хеџинга) новчаног тока		
4. Добици или губици по основу хартија од вредности расположивих за продају		
I ОСТАЛИ БРУТО УКУПАН ДОБИТАК		
II ОСТАЛИ БРУТО УКУПАН ГУБИТАК		
III ПОРЕЗ НА ОСТАЛИ УКУПАН ДОБИТАК ИЛИ ГУБИТАК ПЕРИОДА		
IV НЕТО ОСТАЛИ УКУПАН ДОБИТАК (I – II – III) ≥ 0		
V НЕТО ОСТАЛИ УКУПАН ГУБИТАК (II – I + III) ≥ 0		
B. НЕТО УКУПАН РЕЗУЛТАТ ПЕРИОДА		
I НЕТО УКУПАН ДОБИТАК		
II НЕТО УКУПАН ГУБИТАК		
Г. НЕТО УКУПАН ДОБИТАК ИЛИ ГУБИТАК		
1. Приписан већинским власницима капитала		
2. Приписан власницима који немају контролу		

У званичној шеми биланса успеха се, између осталог, налазе ставке прихода и расхода „од усклађивања остале имовине која се исказује по фер вредности кроз биланс успеха“ (ставке 3 и И). Називи ових двеју позиција наводе на помисао да се та имовина приказује у билансу успеха, што, разуме се није тачно. Суштина је да ефекти промена фер вредности тангирају биланс успеха. На пример, повећање фер вредности хартије од вредности коју предузеће поседује ради трговања доводи до повећања вредности те позиције у извештају о финансијском положају и повећања односних прихода у билансу успеха. Због тога, ове две позиције треба да имају назив који не доводи у заблуду кориснике финансијских извештаја.

Међутим, управо наведени недостатак није једини који се може приписати званичном обрасцу биланса успеха у Републици Србији. Званични образац биланса успеха се примењује почев од састављања сетова финансијских извештаја предузећа који се односе на 2014. годину. У односу на претходно важећи образац, дошло је до померања корекције вредности залиха са стране прихода на страну расхода, што, према мишљењима у домаћој литератури, представља деформацију биланса успеха и нарушавање његове исказне моћи. Као главни разлози који опредељују претходно мишљење, наводе се: лоша теоријска утемељеност таквог решења, нарушавање упоредивости информација и неусклађеност са релевантном међународном регулативом.⁸⁹⁶ Полазећи од суштине методе укупних трошкова, на чијим основама је утемељена званична шема биланса успеха, „да не би приходи и трошкови били у нескладу, у приходе се пре закључивања, уноси промена стања залиха недовршене производње и готових производа. На тај начин се расходима периода супротстављају сви чиниоци који су њима изазвани и који могу бити продати или на залихи“⁸⁹⁷. Сходно томе, померање корекције вредности залиха недовршене производње и готових производа нема добру теоријску утемељеност. Поред тога, расходна страна је постала нехомогена, а приходна страна непотпуна, што је онемогућило ефикасну анализу структуре трошкова и отежало њихову контролу. Међутим, чињеница да у званичном обрасцу биланса успеха не постоје позиције укупних прихода и укупних расхода, као и да нису постојале ни у претходно важећем обрасцу, упућује на закључак да корисници биланса успеха морају сами да утврђују укупан износ прихода и расхода, уколико им је то потребно за анализу структуре прихода и расхода, тако да могу самостално да отклоне овде размотрени недостатак обрасца биланса успеха настао померањем корекције вредности залиха са стране прихода на страну расхода. Промена важећег обрасца у односу на претходни, разуме се, нарушила је упоредивост информација са претходним билансима успеха истог предузећа, али и између предузећа, како унутар земље, тако и са иностраним предузећима. Што се тиче непостојања упоредивости са релевантном међународном регулативом, увид Рачуноводствену директиву ЕУ и IFRS показује да се решење које важи у Републици Србији не може пронаћи. Ипак, Република Србија није једина држава у којој се корекција вредности залиха недовршене производње и готових производа врши на страни расхода приликом примене методе укупних трошкова. Такву деформисану методу укупних трошкова примењују Република Хрватска и Федерација Босне и Херцеговине.⁸⁹⁸

Наредни недостатак званичног обрасца биланса успеха, који се наводи у домаћој литератури⁸⁹⁹, јесте приказивање прихода од активирања учинака и робе у оквиру пословних расхода. То су приходи који настају као последица активирања сопствених учинака у оквиру сталне имовине или трошења сопствених производа и робе за сопствене потребе. Ови приходи се, респектујући принцип реализације, мере највише у висини цене

⁸⁹⁶ Малинић, Д. (2015), Критички осврт на садржину и структуру званичних финансијских извештаја, у: Малинић, С. (Ур.). *Зборник радова са 41. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство и пословне финансије у савременим условима пословања – Актуелни проблеми и перспективе рачуноводства и финансија*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 40-44.

⁸⁹⁷ Ранковић, Ј.М. (1997), *op. cit.*, стр. 244.

⁸⁹⁸ Малинић, Д. (2015), *op. cit.*, стр. 42-44.

⁸⁹⁹ *Ibid.*, стр. 54-56.

коштања поменутих имовинских делова. Сходно томе, на страни прихода се појављује вредност активираних учинака или потрошених производа или робе за сопствене потребе, а на страни расхода се појављује исти износ трошкова исказаних по врстама, што значи да је описана ситуација неутрална по периодични резултат. Међутим, респектујући принцип импаритета, постоји могућност да се активирани учинци и роба искажу по нето продајној вредности, уколико је она нижа од цене коштања. Разлог за укључивање прихода од активирања учинака и робе у расходе је непознат, а као негативне последице оваквог решења се истичу: непотпуност приходне и расходне стране, нехомогеност расходне стране, дерогирање примене методе укупних трошкова и нарушавање упоредивости. Као посебно значајан недостатак, наводи се негативан утицај на материјалну исправност биланса успеха, с обзиром на то да долази до неоправданог умањења прихода. Познато је да су приходи значајан инпут за многе финансијске показатеље које користе аналитичари, тако да ће под утицајем претходно описаног недостатка биланса успеха њихове вредности бити погрешне. Без обзира на то што поменуто одступање не утиче на периодични резултат и што учешће прихода од активирања учинака и робе није превелико у укупним приходима, тежина претходних закључака остаје непромењена.

Извештај о осталом резултату је други финансијски извештај који служи за приказивање успеха у Републици Србији. Он почиње нето резултатом периода коме се додају ставке осталог укупног резултата сегментираних на оне које могу и оне које не могу бити рекласификоване у биланс успеха у будућим периодима. Ставке које неће бити рекласификоване у биланс успеха у будућим периодима су: промене ревалоризације нематеријалне имовине, некретнина, постројења и опреме, актуарски добици или губици по основу планова дефинисаних примања, добици или губици по основу улагања у власничке инструменте капитала и добици или губици по основу удела у осталом укупном добитку или губитку придружених друштава. Ставке које накнадно могу бити рекласификоване у биланс успеха у будућим периодима су: добици или губици по основу прерачуна финансијских извештаја иностраног пословања, добици или губици од инструмената заштите нето улагања у инострано пословање, добици или губици по основу инструмената заштите ризика (хеџинга) новчаног тока и добици или губици по основу хартија од вредности расположивих за продају. За сваку од наведених компоненти, посебно се приказују добици, а посебно губици. Остали укупан резултат исказује се у бруто и у нето износу, тј. пре и након одбитка евентуалног пореза на остали укупан резултат. У извештају о осталом резултату на неколико места се користи термин „свеобухватни добитак или губитак“. Сматрамо да је прикладнији термин „укупан добитак или губитак“. Такође, овај извештај не приказује само остали резултат, као што његов назив наговештава, већ и нето резултат, као почетну ставку, и укупан резултат (добитак или губитак), као збир нето резултата и осталог укупног резултата. Сходно томе, назив који одражава суштину овог извештаја треба да гласи: Извештај о укупном резултату.

Познато је да IAS 1 предвиђа да извештај о променама на сопственом капиталу, између осталог, треба да садржи и укупан резултат периода. У званичној шеми Извештаја о променама на капиталу у Републици Србији, поред осталих, налазе се и колоне које се односе на компоненте осталог укупног резултата. Уколико знамо да су оне приказане и у

Извештају о осталом резултату, онда се њихово приказивање у Извештају о променама на капиталу може сматрати сувишним.

3. ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ О МЕРНИМ АТРИБУТИМА И ПЕРИОДИЧНОМ РЕЗУЛТАТУ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

3.1. Преглед претходних истраживања

Полазећи од теме ове докторске дисертације, као и од постављених циљева и хипотеза, од посебног значаја су (1) претходна истраживања која су се фокусирали на проблем ревалоризације, пре свега, материјалних фиксних средстава, и (2) претходна истраживања која су се фокусирали на поређење укупног резултата и нето резултата са различитих становишта. Сходно томе, у овом делу дисертације биће приказани резултати, нама доступних, страних и домаћих истраживања.

Питањем ревалоризације фиксних средстава бавила су се многа истраживања, при чему је поменути проблем посматран са различитих аспеката. Поједина истраживања⁹⁰⁰, између осталог, откривају позитивну везу између ревалоризације и цена акција, приноса и будућих перформанси предузећа која су се определила за ревалоризацију својих фиксних средстава. Неким истраживањима⁹⁰¹ су идентификоване категорије материјалних фиксних средстава које се најчешће мере по ревалоризованом износу, односно по фер вредности. Њихови резултати су углавном конзистентни и говоре да су то земљиште и грађевински објекти. Истраживање које је обухватило 300 европских компанија (укључујући и двадесет руских компанија) које примењују IFRS, између осталог, показало је да већина тих компанија примењује модел историјског трошка за накнадно мерење некретнина, постројења и опреме, док мањи број компанија из Француске и Велике Британије примењује модел заснован на фер вредности.⁹⁰² Опредељење малог броја компанија за примену фер вредности приликом накнадног мерења некретнина, постројења и опреме потврђено је и истраживањем које је обухватило 228 котираних компанија из Велике

⁹⁰⁰ Easton, P.D., Edey, P.H., Hariss. T.S. (1993), An Investigation of Revaluations of Tangible Long-Lived Assets, *The Journal of Accounting Research*, Vol. 31, No. 3, pp. 1-38; Barth, M.E., Clinch, G. (1998), Revalued Financial, Tangible and Intangible Assets: Associations with Share Prices and Non-Market-Based Value Estimates, *Journal of Accounting Research*, Vol. 36, Supplement, pp. 199-233; Abbody, D., Barth, M., Kasznik, R. (1999), Revaluations of fixed assets and future firm performance: Evidence from the UK, *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 26, No. 1-3, pp. 149-178; Jaggi, B., Tsui, J. (2001), Management Motivation and Market Assessment: Revaluations of Fixed Assets, *Journal of International Financial Management & Accounting*, Vol. 12, No. 2, pp. 160-187.

⁹⁰¹ Emanuel, D.M. (1989), Asset Revaluations and Share Price Revisions, *Journal of Business Finance & Accounting*, Vol. 16, No. 2, pp. 213-227; The Institute of Chartered Accountants in England and Wales (ICAEW). (2007), op. cit., p. 115; Christensen, H.B., Nikolaev, V.V. (2009), Who uses fair value accounting for non-financial assets after IFRS adoption?, *The University of Chicago Booth School of Business – Working Paper No. 09-12*; Christensen, H.B., Nikolaev, V.V. (2013), Does fair value accounting for non-financial assets pass the market test? *Review of Accounting Studies*, Vol. 18, No. 3, pp. 734-775.

⁹⁰² Lourenço, I.C., Sarquis, R., Branco, M.C., Pais, C. (2015), Extending the Classification of European Countries by their IFRS Practices: A Research Note, *Accounting in Europe*, Vol. 12, No. 2, p. 227.

Британије и Аустралије.⁹⁰³ Конкретније речено, ниједна од анализираних компанија не примењује модел заснован на фер вредности за постројења и опрему, што значи се фер вредност користи само за накнадно мерење некретнина. То је у складу са неким већ горе поменутиим истраживањима. Емпиријска доминација историјског трошка за накнадно мерење некретнина, постројења и опреме није у складу са неким теоријским истраживањима која истичу супериорност фер вредности. На пример, једним истраживањем⁹⁰⁴ је утврђено да фер вредност боље задовољава све квалитативне карактеристике финансијских информација од историјског трошка, изузев проверљивости. С тим у вези, употреба фер вредности за накнадно мерење фиксних средстава може смањити поузданост финансијског извештавања.⁹⁰⁵

У контексту наших излагања, не могу се занемарити резултати истраживања која су се односила на мотиве ревалоризације фиксних средстава.⁹⁰⁶ Она показују да се ревалоризација користи (а) као сигнал способности предузећа за додатно задуживање и смањење цене позајмљеног капитала, (б) као сигнал повећања кредитног рејтинга предузећа, (в) као показатељ мање вероватноће кршења рестриктивних клаузула из уговора са кредиторима, (г) због приказивања реалнијег износа профита, (д) због побољшања односа дуга и средстава, (ђ) због актуелнијих информација у извештају о финансијском положају и др. Истражујући економске карактеристике предузећа која врше ревалоризацију фиксних средстава, могу се издвојити аутори⁹⁰⁷ који проналазе да су предузећа са високим износивањем некретнина, постројења и опреме и високим учешћем ове позиције у структури укупних средстава, као и предузећа са високим односом обавеза и сопственог капитала (*debt-to-equity ratio*), склона ревалоризацији ових позиција извештаја о финансијском положају. Истраживање којим је било обухваћено 1100 компанија из Јужне Кореје током 2008. и 2009. године, показује да се око 18% компанија определило за ревалоризацију фиксних средстава.⁹⁰⁸ Поред тога, тим истраживањем је утврђено да компаније које се опредељују за ревалоризацију фиксних средстава имају у просеку већу цену дуга, већу цену сопственог капитала и већу просечну пондерисану цену капитала, у односу на компаније које се нису определиле за ревалоризацију фиксних средстава. Анализом доступних извора литературе могу се издвојити и аутори⁹⁰⁹ који заступају став

---

⁹⁰³ Cairns, D., Massoudi, D., Taplin, R., Tarca, A. (2011), IFRS fair value measurement and accounting policy choice in the United Kingdom and Australia, *The British Accounting Review*, Vol. 43, No. 1, pp. 1-21.

⁹⁰⁴ Herrmann, D., Saudagaran, S.M., Thomas, W. (2006), The quality of fair value measures for property, plant and equipment, *Accounting Forum*, Vol. 30, No. 1, p. 43.

⁹⁰⁵ Krumwiede, T. (2008), Why Historical Cost Accounting Makes Sense, *Strategic Finance*, Vol. 90, No. 2, p. 38.

⁹⁰⁶ Henderson, S., Goodwin, J. (1992), The Case Against Asset Revaluations, *Abacus*, Vol. 28, No. 1, pp. 75-87; Missonier-Piera, F. (2007a), Motives for fixed-asset revaluation: An empirical analysis with Swiss data, *The International Journal of Accounting*, Vol. 42, No. 2, pp. 186-205.

⁹⁰⁷ Hlaing, K.P., Pourjalali, H. (2012), Economic Reasons for Reporting Property, Plant and Equipment at Fair Market Value by Foreign Cross-Listed Firms in the United States, *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, Vol. 27, No. 4, pp. 557-576.

⁹⁰⁸ Baek, H.Y., Lee, D.Y. (2016), Motives for and Effects of Asset Revaluation: An Examination of South Korean Data, *Emerging Markets Finance and Trade*, Vol. 52, No. 12, pp. 2808-2817.

⁹⁰⁹ Gaeremynck, A., Veugelers, R. (1999), The revaluation of assets as a signalling device: a theoretical and an empirical analysis, *Accounting and Business Research*, Vol. 29, No. 2, p. 123.

да успешна предузећа не ревалоризују своја средства, као и аутори⁹¹⁰ који истичу да предузећа која спадају у категорију великих чешће врше ревалоризацију средстава, у поређењу са предузећима осталих величина. Не може се заборавити чињеница да су неки аутори⁹¹¹ критички разматрали ревалоризацију средстава. Они тврде да је ревалоризација теоријски неодржива, као и да захтева значајне трошкове.

Истраживањем фокусираним на везу између дисперзије власништва и избора између историјског трошка и фер вредности у контексту примене IAS 40, односно накнадног вредновања инвестиционих некретнина, које се односи на период од 2009. до 2013. године, утврђено је да се 78 посматраних компанија из Европске уније определило за фер вредност, а 20 компанија за историјски трошак. Иначе, у компанијама обухваћеним овим истраживањем инвестиционе некретнине чине више од половине укупних средстава.⁹¹² Накнадно мерење инвестиционих некретнина било је предмет истраживања које је обухватило 96 случајно одабраних кинеских листираних компанија и односило се на 2008. годину.⁹¹³ Резултати тог истраживања показују да половина компанија користи фер вредност, а половина компанија користи историјски трошак. Осим тога, утврђено је да се компаније које се налазе под међународним утицајем, у смислу да су изложене међународним пословним активностима и/или се њихове хартије од вредности котирају на међународним берзама, чешће опредељују за фер вредност.

Што се тиче домаћих истраживања пракси финансијског извештавања о фиксним средствима, могу се издвојити два релевантна истраживања. У првом истраживању⁹¹⁴ разматрано је финансијско извештавање о некретнинама, постројењима и опреми на основу напомена уз финансијске извештаје 300 предузећа из Републике Србије за 2013. годину. Анализа начина мерења ових категорија сталне имовине након почетног признавања, показује да је историјски трошак и даље примарна основа. У 61% посматраних предузећа мерење свих ставки некретнина, постројења и опреме се врши по набавној вредности умањеној за акумулирани отпис и евентуалне губитке због умањења вредности. Модел ревалоризације, односно модел заснован на фер вредности, је присутан у 19,33% предузећа, а у 11,67% се примењује мешовити модел, који подразумева да се модел заснован на фер вредност углавном користи за земљиште и грађевинске објекте, док се за позиције опреме и постројења примењује историјски трошак. У 8% посматраних предузећа није обелодањена основа мерења некретнина, постројења и опреме након почетног признавања. Основа мерења ових позиција размотрена је и са становишта величине предузећа, делатности и правне форме. Поред тога, уочена је преовлађујућа

---

⁹¹⁰ Seng, D., Su, J. (2010), Managerial Incentives Behind Fixed Asset Revaluations: Evidence from New Zealand Firms, *Working Paper series, No. 3.* доступно на: https://ourarchive.otago.ac.nz/bitstream/handle/10523/1606/Seng_Fixed_Asset_Revaluations_-_submit_to_Illinoi.pdf (16.03.2018)

⁹¹¹ Henderson, S., Goodwin, J. (1992), *op.cit.*, pp. 75-87.

⁹¹² Mäki, J., Somoza-Lopez, A., Sundgren, S. (2016), Ownership Structure and Accounting Method Choice: A Study of European Real Estate Companies, *Accounting in Europe*, Vol. 13, No. 1, p. 7.

⁹¹³ Taplin, R., Yuan, W., Brown, A. (2014), The Use of Fair Value and Historical Cost Accounting for Investment Properties in China, *Australasian Accounting Business and Finance Journal*, Vol. 8, No. 1, pp. 101-113.

⁹¹⁴ Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2014), Финансијско извештавање о некретнинама, постројењима и опреми у Србији, *Рачуноводство*, Год. 58, Бр. 11-12, стр. 38-50.

примена праволинијске, тј. линеарне методе отписа фиксних средстава, која је, сасвим сигурно, условљена једноставношћу поменуте методе. Међутим, готово искључива примена праволинијске методе је дискутабилна са аспекта квалитета финансијског извештавања. Имајући у виду ту чињеницу, као и чињеницу да одређени број предузећа обухваћених узорком није обелоданио основу мерења некретнина, постројења и опреме или коришћену методу њиховог отписа, истакнуто је да постоји простор за унапређење финансијског извештавања о овој категорији средстава у Републици Србији. Друго истраживање⁹¹⁵ имало је за предмет праксе финансијског извештавања о нематеријалним улагањима на узорку од 100 предузећа у Србији на основу њихових финансијских извештаја за 2016. годину. Анализа накнадног мерења нематеријалних улагања различитих од goodwill-а открива доминацију модела трошка. Наиме, 67 предузећа из узорка примењује модел трошка, два наводе да примењују модел ревалоризације, док једно наводи да модел ревалоризације примењује за неке позиције нематеријалних улагања, а модел трошка за остале. Одређен број предузећа (24) није обелоданио по ком моделу мери нематеријална улагања, што говори о недовољном уважавању стандарда и, још једном, указује на незадовољавајући квалитет финансијског извештавања у Републици Србији.

Без обзира на то што примарни циљ неких истраживања⁹¹⁶ није био утврђивање корелације између нето резултата и укупног резултата, резултати истраживања показују да постоји висока и позитивна корелација између та два облика периодичног резултата. Истраживање спроведено на узорку од 90 предузећа у периоду од 1996. до 1998. године показује да се нето резултат и укупан резултат, у просеку, не разликују значајно.⁹¹⁷ Истим истраживањем се нити потврђују, нити одбацују тврдње (1) да је укупан резултат релевантан за кориснике финансијских извештаја и (2) да извештај о укупном резултату треба да постане део извештајног сета. Да се укупан резултат не разликује значајно у односу на нето резултат, у већини посматраних компанија, показују и резултати истраживања којим је било обухваћено 100 случајно одабраних компанија са листе Fortune 500.⁹¹⁸ То истраживање се односило на 1995. и 1996. годину. У литератури⁹¹⁹ наилазимо и

---

⁹¹⁵ Обрадовић, В. (2018), Финансијско извештавање о нематеријалним улагањима у Републици Србији, у: Ивановић, В., Златановић, Д., Николић, Ј., Калинић, З., Јовковић, Б., Јанковић, Н. (Ур.). *Импликације економије знања за развојне процесе у Републици Србији*, Крагујевац: Економски факултет Универзитета у Крагујевцу, стр. 723.

⁹¹⁶ Dhaliwal, D., Subramanyam, K.R., Trezevant, R. (1999), *op. cit.*, p. 51; Goncharov, I., Hodgson, A. (2011), Measuring and Reporting Income in Europe, *Journal of International Accounting Research*, Vol. 10, No. 1, p. 34; Humayun Kabir, M., Laswad, F. (2011), Properties of net income and total comprehensive income: New Zealand evidence, *Accounting Research Journal*, Vol. 24, No. 3, pp. 278-279; Kubota, K., Suda, K., Takehara, H. (2013), Information Content of Other Comprehensive Income and Net Income: Evidence for Japanese Firms, *Asia-Pacific Journal of Accounting & Economics*, Vol. 18, No. 2, pp. 152-153; De Cristofaro, T., Falzago, B. (2014), *op. cit.*, pp. 26-27.

⁹¹⁷ Ketz, E. (1999), Comprehensive Income: What Do the Numbers Disclose? *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 10, No. 4, pp. 79-96.

⁹¹⁸ Kreuze, J.G., Newell, G.E. (1999), The Relationship of Net Income to Comprehensive Income: An Analysis of Fortune 500 Companies, *American Journal of Business*, Vol. 14, No. 1, p. 53.

⁹¹⁹ Felthman, G., Ohlson, J. (1995), Valuation and Clean Surplus Accounting for Operating and Financial Activities, *Contemporary Accounting Research*, Vol. 11, No. 2; Наведено према: Firescu, V. (2015), Comprehensive income, a new dimension in performance measurement and reporting, in: Airinei, D., Pintilescu, C., Viorica, D., Asandului,

на тврдњу да концепти нето и укупног резултата не могу бити ранжирани, у смислу да ниједном од њих не треба дати примат у односу на други. Истраживања⁹²⁰ која су била усмерена на испитивање постојања статистички значајне разлике између добитка по акцији, уколико се за његово израчунавање користи нето добитак, и добитка по акцији, уколико се за његово израчунавање користи укупан добитак показују да поменута разлика не постоји.

Постоје и истраживања која су била усмерена на испитивање волатилности нето резултата и укупног резултата.⁹²¹ Једно од њих је спроведено на узорку од 2500 америчких нефинансијских компанија, а друго на узорку од 92 нефинансијске компаније са Новог Зеланда. Резултати оба истраживања указују да је укупан резултат знатно волатилнији од нето резултата. У контексту ових излагања могу се поменути и аутори⁹²² који, на основу испитивања ставова састављача финансијских извештаја, истичу да ставке осталог укупног резултата повећавају волатилност укупног резултата, иако је ризик предузећа непромењен. Једним истраживањем⁹²³ се, такође, показује да су компоненте укупног резултата волатилније у односу на нето добитак, што је доказано поређењем њихових стандардних девијација. С друге стране, повећана волатилност може снизити цене акција и повећати трошкове капитала. Волатилност, која резултира из промена тржишних цена, али и субјективност приликом процењивања фер вредности, главни су аргументи против фер вредности, које износе присталице историјског трошка, док присталице фер вредности сматрају да је волатилност тачан израз економске стварности.⁹²⁴ У контексту поменуте волатилности, постоји и мишљење да је израженија волатилност компоненти осталог укупног резултата, у поређењу са нето резултатом, један од разлога због којих укупан резултат не треба да буде приказан у јединственом извештају о успешности.⁹²⁵

Што се тиче домаћих истраживања која су за предмет имала финансијско извештавање о укупном резултату, могу се издвојити два релевантна истраживања. Првим истраживањем⁹²⁶ је, на основу анализе финансијских извештаја за 2014. годину 34 предузећа нефинансијског типа из састава индексне корпе Општег индекса београдске берзе, утврђено: (1) да се нето укупан резултат, у већини случајева, не разликује значајно

M. (Ed.). *Procedia Economics and Finance*, Vol. 20 – Globalization and Higher Education in Economics and Business Administration – GEBA 2013, pp. 218-223.

⁹²⁰ Ngmenipuo, I. M. (2015), The Impact of Comprehensive Income Reporting on Financial Performance of Ghanaian Firms with Public Accountability, *International Journal of Economics, Commerce and Management*, Vol. 3, No. 3, доступно на: <http://ijecm.co.uk/wp-content/uploads/2015/03/3330.pdf> (11.09.2015); Pășcan, I. (2014), Does comprehensive income tell us more about an entity's performance compared to net income? Study on Romanian listed entities, in: Stefan, D., Comes, C., Munteanu, A., Nistor, P., Stefan, A. (Ed.). *Procedia Economics and Finance*, Vol. 15 – Emerging Markets Queries in Finance and Business (EMQ 2013), pp. 1077-1082.

⁹²¹ Khan, S., Bradbury, M.E. (2014), Volatility and risk relevance of comprehensive income, *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, Vol. 10, No. 1, pp. 76-85; Khan, S., Bradbury, M.E. (2016), The volatility of comprehensive income and its association with market risk, *Accounting & Finance*, Vol. 56, No. 3, pp. 727-748.

⁹²² Smith, P.A., Tse, S. (1998), *op. cit.*, pp. 75-86.

⁹²³ Henry, E. (2011), *op. cit.*, p. 88.

⁹²⁴ Hoogervorst, H. (2015), *op. cit.*, <http://www.ifrs.org/alerts/conference/documents/2015/hans-hoogervorst-speech-paris-june-2015.pdf>

⁹²⁵ Bradbury, M.E. (2016), Discussion of 'Other comprehensive income: a review and directions for future research', *Accounting and Finance*, Vol. 56, No. 1, p. 50.

⁹²⁶ Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2015), *op. cit.*, стр. 59-62.

од нето резултата, (2) да постоји веома висока и позитивна корелација између нето резултата и нето укупног резултата и (3) да посматрана предузећа, у просеку, имају једну компоненту осталог укупног резултата. Истраживање, такође, показује да су добици или губици по основу хартија од вредности расположивих за продају и промене ревалоризационих резерви нематеријалне имовине, некретнина, постројења и опреме најчесталије компоненте осталог укупног резултата. Такође, уочено је да постоје и предузећа код којих се компоненте осталог укупног резултата уопште не јављају, што значи да су износи нето резултата и нето укупног резултата једнаки. Друго значајно истраживање⁹²⁷ је спроведено на узорку од 132 предузећа из сектора хране и пића у Републици Србији. Поред тога што је утврђено да између нето резултата и нето укупног резултата постоји веома висока позитивна корелација и да се ова два облика резултата статистички значајно не разликују, истраживање показује и (а) да не постоји статистички значајна разлика између стопе приноса на сопствена средства израчунате на основу нето резултата и стопе приноса на сопствена средства израчунате на основу нето укупног резултата и (б) да је нето укупан резултат променљивији у времену него нето резултат. Као и код претходно поменутог истраживања, промене ревалоризационих резерви нематеријалне имовине, некретнина, постројења и опреме и добици или губици по основу хартија од вредности расположивих за продају су најчесталије компоненте осталог укупног резултата. Оба претходна истраживања су показала да разматрана предузећа, у просеку, имају по једну компоненту осталог укупног резултата, при чему ниједно предузеће нема више од три компоненте. Коначно, као треће домаће истраживање, индиректно се може издвојити оно које је за циљ имало откривање кључних тенденција у развоју рентабилности предузећа из сектора информационих технологија у Републици Србији.⁹²⁸ Оно што је вредно помена у контексту ове докторске дисертације, јесте то да је тим истраживањем, између осталог, утврђена скоро потпуна подударност нето резултата и нето укупног резултата, имајући у виду коефицијенте корелације, што се објашњава тиме да је веома мали број посматраних предузећа имао компоненте осталог укупног резултата. Другим речима, код већине посматраних предузећа нето резултат је једнак нето укупном резултату.

---

⁹²⁷ Obradović, V., Karapavlović, N. (2017a), Financial reporting of comprehensive income in the food and beverage sector in the Republic of Serbia, *Economics of Agriculture*, Vol. 64, No. 1, pp. 113-128.

⁹²⁸ Карапавловић, Н. (2018), Анализа рентабилности предузећа из сектора информационих технологија у Републици Србији, у: Ивановић, В., Златановић, Д., Николић, Ј., Калинић, З., Јовковић, Б., Јанковић, Н. (Ур.). *Импликације економије знања за развојне процесе у Републици Србији*, Крагујевац: Економски факултет Универзитета у Крагујевцу, стр. 789.

3.2. Узорак и методологија истраживања

Истраживањем је обухваћено 500 случајно одабраних предузећа, различитих величина, делатности и правних форми са седиштем у Републици Србији, чији су појединачни финансијски извештаји расположиви на сајту Агенције за привредне регистре Републике Србије. Структура узорка са различитих аспеката приказана је у Табели 8.

Табела 8. Структура узорка

	Број предузећа	%
ВЕЛИЧИНА ПРЕДУЗЕЋА*		
микро	39	7,80
мало	160	32,00
средње	194	38,80
велико	107	21,40
<i>укупно:</i>	500	100,00
ПРАВНА ФОРМА ПРЕДУЗЕЋА		
друштво са ограниченом одговорношћу	279	55,80
акционарско друштво	167	33,40
јавно предузеће	53	10,60
друштвено предузеће	1	0,20
<i>укупно:</i>	500	100,00
ДЕЛАТНОСТ ПРЕДУЗЕЋА		
производња	235	47,00
трговина	93	18,60
услуге	169	33,80
делатност холдинг компанија	3	0,60
<i>укупно:</i>	500	100,00

*величина за 2017. годину – класификација је извршена према Закону о рачуноводству (2013)

Извор: прорачун аутора

Период на који се анализа односи је од 2014. до 2016. године, а коришћени су, пре свега, појединачни биланси стања, биланси успеха, извештаји о осталом резултату и појединачне напомене уз финансијске извештаје. Разлог за одабир сетова финансијских извештаја за 2014. годину, а самим тим и разлог за одабир 2014. године као почетног периода на који се анализа односи је, као што је већ напоменуто, околност што су финансијски извештаји за тај период први извештаји у којима ентитети у Републици Србији приказују компоненте нето осталог укупног резултата и сам износ нето укупног резултата. Прикупљени подаци су обрађени уз помоћ софтверског пакета IBM SPSS 20 Statistics и програма Microsoft Excel. За њихову обраду коришћена је дескриптивна статистика, мере дисперзије, коефицијент корелације, једнофакторска анализа варијансе поновљених мерења, односно

Фридманов тест (Friedman Test) и Т тест упарених узорака (Paired-Samples T Test), односно Вилкоксонов тест ранга (Wilcoxon Signed Ranks Test). Једнофакторска анализа варијансе поновљених мерења, односно Фридманов тест су коришћени за испитивање променљивости/непроменљивости (1) примењене основе финансијског извештавања за предузећа у узорку, (2) исказаних мишљења независних ревизора о финансијским извештајима предузећа у узорку и (3) накнадног мерења земљишта, грађевинских објеката, постројења, опреме и инвестиционих некретнина. Т тест упарених узорака, односно Вилкоксонов тест ранга је коришћен за испитивање евентуалне статистички значајне разлике између нето резултата и нето укупног резултата. Ове технике су коришћене зато што су предмет анализе предузећа посматрана под два различита услова. Први услов јесте посматрање нето резултата. Други услов јесте додавање компоненти осталог укупног резултата нето резултату, како би се добио нето укупан резултат. Одабир једнофакторске анализе варијансе или Фридмановог теста, односно Т теста упарених узорака или Вилкоксоновог теста ранга, условљен је нормалношћу распореда посматраних променљивих. Упркос томе, ради потврде добијених резултата, а имајући у виду величину узорка, коришћене су и параметарске и непараметарске технике. За одређивање статистичке значајности коришћени су нивои поверења $\alpha = 0,05$ и $\alpha = 0,01$.

Употребљивост података из финансијских извештаја за било коју анализу може бити угрожена неадекватним поступцима признавања и мерења позиција финансијских извештаја, чиме се отежава или онемогућава доношење исправних закључака⁹²⁹ о различитим аспектима пословања предузећа који су предмет анализе. Предуслов квалитета сваке анализе, па самим тим и анализе у овој докторској дисертацији, је квалитет улазних података. У овој анализи то су подаци из финансијских извештаја. Да би финансијски извештаји били квалитетни и, самим тим, употребљиви за анализу, неопходно је да предузећа обухваћена анализом приликом признавања и мерења њихових позиција стриктно поштују квалитетне стандарде финансијског извештавања. У том смислу, испитивање употребљивости података за анализу треба заснивати на испитивању (а) квалитета стандарда финансијског извештавања које предузећа користе када састављају и приказују финансијске извештаје и (2) степена у којем предузећа те стандарде заиста поштују.⁹³⁰

Предмет анализе у овој докторској дисертацији, у суштини, јесте 1.500 сетова финансијских извештаја (финансијски извештаји 500 предузећа за 3 године). Коришћене основе за састављање финансијских извештаја предузећа обухваћених истраживањем приказане су у Табели 9. Примећује се да око 97% предузећа обухваћених истраживањем за састављање финансијских извештаја користи IFRS (у пуној или скраћеној верзији, при чему доминира пуна верзија). Нека предузећа нису јасно обелоданила основу за састављање финансијских извештаја, већ су у својим напоменама уз финансијске извештаје наводила више могућих основа, тако да њиховим читањем није било могуће утврдити која основа је заиста коришћена. У просеку, око 0,5% посматраних предузећа није обелоданило основу за састављање финансијских извештаја.

⁹²⁹ Ранковић, Ј.М. (1997), *op. cit.*, стр. 177.

⁹³⁰ Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2017), *op. cit.*, стр. 333.

Табела 9. Основа финансијског извештавања предузећа у узорку

Основа финансијског извештавања	2014.		2015.		2016.	
	број предузећа	%	број предузећа	%	број предузећа	%
пуна верзија IFRS	395	79,00	386	77,20	383	76,60
скраћена верзија IFRS	91	18,20	100	20,00	105	21,00
нејасно обелодањена	10	2,00	12	2,40	10	2,00
није обелодањена	4	0,80	2	0,40	2	0,40
укупно:	500	100,00	500	100,00	500	100,00

Извор: прорачун аутора

Што се тиче временске упоредивости коришћених финансијских извештаја, у смислу основа које су коришћене за њихово састављање, могу се уочити појединачни случајеви промене основе финансијског извештавања предузећа у узорку. Међутим, посматрајући узорак у целини, а полазећи од резултата Фридмановог теста ($Chi-Square = 4,512$; $df = 2$; $p = 0,105 > \alpha = 0,05$), може се закључити да промене основе финансијског извештавања предузећа у узорку нису статистички значајне. До истог закључка се долази и коришћењем једнофакторске анализе варијансе поновљених мерења ($p = 0,779 > \alpha = 0,05$; $Wilks' Lambda = 0,999 \approx 1$; $Partial Eta Squared = 0,001$). Осим p вредности, која је основ за претходни закључак, вредност $Wilks' Lambda$ показује да се средње вредности посматране променљиве (основа финансијског извештавања) не разликују много. Просторна упоредивост коришћених финансијских извештаја је генерално нарушена, с обзиром на то да су смернице за процењивање неких позиција према IFRS за мале и средње ентитете различите у односу на пуну верзију IFRS.⁹³¹ Уколико се фокусирамо на разлике релевантне у контексту ове докторске дисертације, потребно је имати у виду следеће:

- Према верзији IFRS за мале и средње ентитете која се примењује у Републици Србији⁹³², не постоји избор између историјског трошка и фер вредности приликом накнадног мерења некретнина различитих од инвестиционих, постројења и опреме. Зато ће се приликом разматрања накнадног мерења поменутих категорија сталне имовине у обзир узети само предузећа која су за састављање финансијских извештаја користила пуну верзију IFRS, тако да се проблем просторне упоредивости коришћених финансијских извештаја, у извесном смислу, отклања.
- Почетно мерење инвестиционих некретнина према пуној и скраћеној верзији IFRS, која је на снази у Републици Србији, је истоветно. Међутим, код накнадног мерења постоји разлика, у смислу да код IAS 40 постоји могућност избора између историјског трошка и фер вредности, док се према скраћеној верзији инвестиционе некретнине чија се фер вредност може поуздано измерити без непотребних трошкова или напора мере по фер вредности на дан биланса. Због тога ће се, као и у случају некретнина различитих од инвестиционих, постројења и опреме, у обзир

⁹³¹ Обрадовић, В.М. (2016), *op. cit.*, стр. 169.

⁹³² Године 2015. су извршене измене IFRS за мале и средње ентитете, а ступиле су на снагу у 2017. години. Ажурирана верзија тог стандарда још увек није преведена у Републици Србији.

узети само предузећа која су за састављање финансијских извештаја користила пуну верзију IFRS.

- Састав сета финансијских извештаја према пуној и скраћеној верзији IFRS је истоветан. То значи да је и начин приказивања укупног резултата и његових компонената, такође, истоветан. Међутим, полазећи од скраћене верзије IFRS која је тренутно на снази у Републици Србији, извесно је да ће се компоненте осталог укупног резултата предузећа која примењују скраћену верзију IFRS разликовати од компоненти осталог укупног резултата предузећа која примењују пуну верзију IFRS. На пример, позиција промене ревалоризационих резерви нематеријалне имовине, некретнина, постројења и опреме се не може појавити у Извештају о осталом резултату предузећа која примењују скраћену верзију IFRS која је тренутно на снази у Републици Србији.

Имајући у виду да се IFRS, у пуној или скраћеној верзији, широм света доживљавају као квалитетна основа финансијског извештавања, може се сматрати да предузећа у узорку имају добре предиспозиције да саставе квалитетне финансијске извештаје. Међутим, како је раније поменуто, бројним емпиријским истраживањима, која су се односила како на Републику Србију, тако и на њене поједине делове, откривено је да се предузећа не придржавају увек одредби IFRS. Упркос томе што та истраживања не говоре о квалитету финансијских извештаја предузећа која су предмет ове докторске дисертације, она нису безначајна, јер указују на окружење финансијског извештавања у Републици Србији и на значајан простор за унапређење тог процеса. Конкретан и непосредан утисак о квалитету података из финансијских извештаја може се стећи увидом у извештаје независних ревизора, јер они садрже мишљење о усаглашености финансијских извештаја са пуном или скраћеном верзијом IFRS. Структура мишљења независних ревизора⁹³³ приказана је у Табели 10.

Од 1.500 сетова финансијских извештаја који су предмет анализе, 1.297 (86,47%) је било предмет екстерне ревизије, а 198 (13,20%) није, јер предузећа не испуњавају минималне услове предвиђене Законом о ревизији. За 5 сетова финансијских извештаја (0,33%) није било могуће остварити увид у мишљење ревизора, иако се ради о предузећима која су обвезници екстерне ревизије, зато што ревизорски извештај није објављен на сајту Агенције за привредне регистре Републике Србије. Очигледно је да је преко 80% анализираних финансијских извештаја било подвргнуто екстерној ревизији, што нам пружа солидну основу за конкретан и непосредан утисак о квалитету улазних података. Уколико узмемо у обзир само финансијске извештаје подвргнуте екстерној ревизији, може се закључити да 934 сета (62,27% од укупно посматраних, односно 72,01% од укупно ревидираних) има немодификовано мишљење ревизора (позитивно и са скретањем пажње). Модификовано мишљење са резервом присутно је у 302 сета (20,13% од укупно посматраних, односно 23,28% од укупно ревидираних). Финансијски извештаји предузећа који су добили модификовано негативно мишљење и финансијски извештаји предузећа са уздржавањем од изношења мишљења ревизора (61 сет финансијских извештаја, тј. 4,07% од укупно посматраних, односно 4,70% од укупно ревидираних) су

⁹³³ Класификација мишљења независних ревизора је извршена према: Љубисављевић, С.Д., Јовковић, Б.Ч. (2016), *op. cit.*, стр. 414-421.

елиминисани из анализе. Резултати Фридмановог теста ($Chi-Square = 1,170$; $df = 2$; $p = 0,557 > \alpha = 0,05$), као и резултати једнофакторске анализе варијансе поновљених мерења ($p = 0,526 > \alpha = 0,05$; $Wilks' Lambda = 0,997 \approx 1$; $Partial Eta Squared = 0,003$) показују да се мишљења ревизора током периода на који се анализа односи статистички не разликују значајно.

Табела 10. Структура мишљења независних ревизора за предузећа у узорку

Врста мишљења ревизора	2014.		2015.		2016.	
	бр. пред.	%	бр. пред.	%	бр. пред.	%
немодификовано (позитивно)	193	38,60	205	41,00	199	39,80
немодификовано (са скретањем пажње)	112	22,40	108	21,60	117	23,40
модификовано (са резервом)	114	22,80	99	19,80	89	17,80
модификовано (негативно)	3	0,60	3	0,60	1	0,20
модификовано (уздржавање од мишљења ревизора)	14	2,80	18	3,60	22	4,40
није обвезник ревизије	60	12,00	66	13,20	72	14,40
обвезник ревизије, али није објављен извештај ревизора	4	0,80	1	0,20	-	-
укупно:	500	100,00	500	100,00	500	100,00

Извор: прорачун аутора

3.3. Резултати истраживања

Овај део докторске дисертације има за циљ да на основу теоријских разматрања и емпиријских података докаже или оповргне постављене хипотезе.

Хипотеза 1: Фер вредност је релевантнији и поузданији мерни атрибут у односу на историјски трошак.

Прва хипотеза је испитана на основу теоријских разматрања извршених у другом и трећем делу докторске дисертације. Наиме, ти делови су били посвећени историјском трошку и фер вредности. Имајући у виду анализиране карактеристике тих двају мерних атрибута, њихове предности и недостатке, као и запажања из бројних извора литературе, **прва хипотеза се може делимично прихватити**. Генерално, фер вредност се сматра релевантнијим мерним атрибутом у односу на историјски трошак зато што одражава садашње економске услове према којима корисници финансијских извештаја доносе своје одлуке. Међутим, за средства која се користе у комбинацији са другим средствима за сврхе производње или вршења услуга, познавање фер вредности није релевантно, уколико предузеће намерава да та средства задржи и настави да их користи у поменуте сврхе. С друге стране, када се ради о средствима којима се активно тргује, фер вредност јесте релевантнији мерни атрибут у односу на историјски трошак. Што се тиче поузданости, фер вредност утврђена коришћењем инпута првог нивоа може се сматрати поузданом. Међутим, мерење фер вредности коришћењем инпута другог и трећег нивоа сматра се

мање поузданим због могућности менаџера да утичу на избор модела вредновања и коришћених инпута. У том смислу, фер вредност се не може сматрати поузданијом од историјског трошка. Међутим, ни употреба историјског трошка није лишена субјективности, јер многе ситуације захтевају просуђивање. То значи да проблем непоузданости може бити својствен и историјском трошку и фер вредности.

Хипотеза 2: У ситуацијама када имају могућност да бирају између историјског трошка и фер вредности, састављачи финансијских извештаја чешће користе фер вредност.

Као основ за формулисање друге хипотезе послужила су истраживања чији су резултати већ представљени у прегледу претходних истраживања.⁹³⁴ Ова хипотеза је испитана на основу емпиријских података о предузећима из узорка који је претходно описан. Питање избора између историјског трошка и фер вредности анализирано је на примерима (а) некретнина различитих од инвестиционих, постројења и опреме и (б) инвестиционих некретнина. Одабир поменутих сталних средстава објашњава се тиме да за њихово накнадно мерење према пуној верзији IFRS постоји могућност избора између модела историјског трошка и модела заснованог на фер вредности. Разлика коју треба истаћи јесте третман промена фер вредности, уколико се састављачи финансијских извештаја одреде за накнадно мерење поменутих средстава по моделу заснованом на фер вредности. Промене фер вредности некретнина различитих од инвестиционих, постројења и опреме тангирају остали укупан резултат, а промене фер вредности инвестиционих некретнина тангирају нето резултат. Приликом разматрања накнадног мерења некретнина различитих од инвестиционих, постројења и опреме у обзир ће се узети само предузећа која су за састављање финансијских извештаја користила пуну верзију IFRS, што је већ напоменуто и образложено.

У анализираним предузећима, позиција Некретнине, постројења и опрема има просечно учешће у структури пословне имовине од 43,94%. Најмање учешће ове позиције у трогодишњем просеку је 0%, а највеће 99,41%. Учешће ове позиције у укупној имовини од 2014. до 2016. године, посматрано са аспекта величине, делатности и правне форме предузећа, приказано је у Табелама 11, 12 и 13. На основу поменутих табела могу се извести следећи закључци: (1) некретнине, постројења и опрема имају највеће просечно учешће у структури пословне имовине код микро предузећа (око 51%), док је њихово просечно учешће код предузећа осталих величина око 43%, (2) у погледу делатности предузећа, ова позиција има највеће учешће код услужних предузећа (око 52%), а затим следе производна предузећа (око 42%) и (3) некретнине, постројења и опрема највеће просечно учешће у пословној имовини имају код јавних предузећа (приближно 64%), а затим следе акционарска друштва (приближно 50%).

---

⁹³⁴ Emanuel, D.M. (1989), *op. cit.*, pp. 213-227; ICAEW, (2007), *op. cit.*, p. 115; Christensen, H.B., Nikolaev, V.V. (2009), *op. cit.*; Christensen, H.B., Nikolaev, V.V. (2013), *op. cit.*, pp. 734-775; Lourenço, I.C., Sarquis, R., Branco, M.C., Pais, C. (2015), *op. cit.*, p. 227; Cairns, D., Massoudi, D., Taplin, R., Tarca, A. (2011), *op. cit.*, pp. 1-21; Taplin, R., Yuan, W., Brown, A. (2014), *op. cit.*, pp. 101-113.

Табела 11. Процентуално учешће некретнина, постројења и опреме у укупној имовини са аспекта величине предузећа

Величина предузећа	2014.			2015.			2016.		
	Прос.	Мин.	Макс.	Прос.	Мин.	Макс.	Прос.	Мин.	Макс.
микро	46,33	1,09	98,90	51,73	0,00	99,63	55,41	0,00	99,71
мало	43,74	0,93	96,11	46,08	0,27	99,08	41,85	0,27	95,14
средње	43,87	0,60	97,45	44,16	2,09	94,70	44,03	2,61	95,88
велико	42,16	0,06	94,05	41,81	0,05	94,85	41,16	0,03	93,83

Извор: прорачун аутора

Табела 12. Процентуално учешће некретнина, постројења и опреме у укупној имовини са аспекта делатности предузећа

Делатност предузећа	2014.			2015.			2016.		
	Прос.	Мин.	Макс.	Прос.	Мин.	Макс.	Прос.	Мин.	Макс.
производ.	42,31	2,92	96,11	42,39	0,00	99,63	41,93	0,00	99,71
трговина	34,19	0,06	98,90	37,08	0,05	99,55	36,24	0,03	99,45
услуге	52,08	0,93	97,45	53,17	0,27	99,56	52,54	0,27	99,55

Напомена: С обзиром на то да у узорку постоје само три предузећа са делатношћу холдинг компанија, она нису узета у разматрање приликом испитивања процентуалног учешћа некретнина, постројења и опреме са аспекта делатности предузећа.

Извор: прорачун аутора

Табела 13. Процентуално учешће некретнина, постројења и опреме у укупној имовини са аспекта правне форме предузећа

Правна форма	2014.			2015.			2016.		
	Прос.	Мин.	Макс.	Прос.	Мин.	Макс.	Прос.	Мин.	Макс.
д.о.о.	36,85	0,06	97,45	36,08	0,05	99,18	35,46	0,03	99,19
а.д.	48,24	1,09	98,90	50,99	0,00	99,63	50,37	0,00	99,71
јавно пред.	61,33	5,23	94,05	64,92	13,44	94,85	64,90	14,07	94,72

Напомена: С обзиром на то да у узорку постоји једно друштвено предузеће, оно није узето у разматрање приликом испитивања процентуалног учешћа некретнина, постројења и опреме са аспекта правне форме предузећа.

Извор: прорачун аутора

Некретнине различите од инвестиционих, постројења, опрема и инвестиционе некретнине, чије накнадно мерење је предмет овог дела дисертације, представљају ставке позиције Некретнина, постројења и опрема према обрасцу биланса стања који је прописало Министарство финансија Републике Србије, који управо важи за анализирана предузећа. Поред њих, у Некретнине, постројења и опрему сврставају се: (а) остале некретнине, постројења и опрема, (б) некретнине, постројења и опрема у припреми, (в) улагања на туђим некретнинама, постројењима и опреми и (г) аванси за некретнине, постројења и опрему. У односу на раније важећи образац биланса стања, из позиције Некретнина, постројења и опрема издвојена су биолошка средства, која се приказују као посебна позиција сталне имовине. Земљиште и грађевински објекти (некретнине различите од инвестиционих), као и постројења и опрема, у трогодишњем просеку чине 37,38% укупне имовине разматраних предузећа. Те позиције имају доминантно просечно учешће у структури сталне имовине (72,41%) и у структури позиције Некретнине, постројења и опрема (85,65%), што нам говори да се ради о средствима са великим

материјалним значајем за предузећа из узорка. Материјални значај инвестиционих некретнина за предузећа из узорка је мањи, с обзиром на то да та ставка има просечно учешће у структури укупних средстава 4,42%, док је њено просечно учешће у структури сталне имовине приближно 7%. Просечно процентуално учешће инвестиционих некретнина у позицији Некретнине, постројења и опрема је 8,56%.

Резултати анализе накнадног мерења некретнина различитих од инвестиционих, постројења и опреме приказани су у Табели 14.

Табела 14. Резултати анализе накнадног мерења земљишта, грађевинских објеката и постројења и опреме у периоду од 2014. до 2016. године

Основа мерења	2014.		2015.		2016.	
	бр. пред.	%	бр. пред.	%	бр. пред.	%
модел историјског трошка	196	53,26	194	52,72	189	51,36
модел заснован на фер вредности	52	14,13	58	15,76	69	18,75
модел заснован на фер вредности за некретнине, а модел историјског трошка за постројења и опрему	24	6,52	24	6,52	26	7,07
није обелодањена	45	12,23	40	10,87	31	8,42
није јасно обелодањена	22	5,98	19	5,16	19	5,16
остало	13	3,53	13	3,53	12	3,26
елиминисано из анализе	16	4,35	20	5,43	22	5,98
укупно:	368	100,00	368	100,00	368	100,00

Извор: прорачун аутора

Табела 14. показује да је модел историјског трошка још увек примарна основа за мерење ових категорија имовине. У просеку, 52,45% анализираних предузећа њихово накнадно мерење врши по набавној вредности умањеној за акумулирани отпис и евентуалне губитка због умањења вредности. Модел заснован на фер вредности (модел ревалоризације) присутан је у просеку код 16,21% анализираних предузећа, при чему његова примена на нивоу узорка има тенденцију раста. У 2016. години у односу на 2015. годину благо расте број предузећа која примењују фер вредност за некретнине, а историјски трошак за постројења и опрему. Оно што посебно забрињава у контексту квалитета финансијског извештавања, јесте околност да постоје предузећа која не обелодањују основу накнадног мерења земљишта, грађевинских објеката, постројења и опреме иако их меродавна регулатива на то обавезује. Таквих предузећа је у просеку око 10%, при чему се њихов број смањује током периода анализе, што је охрабрујуће. У просеку, 5,43% предузећа није јасно обелоданило како мери некретнине различите од инвестиционих, постројења и опрему након њиховог почетног признавања. Таква предузећа су, углавном, навела обе опције, при чему се читањем њихових напомена уз финансијске извештаје не може закључити за коју од опција су се определила. Поред тога, примећено је да значајан број предузећа користи термин књижење уместо мерење (вредновање, билансирање,

процењивање). Наиме, познато је да се у билансу не врши књижење, већ приказивање, док се књижење врши у књиговодству. Под категоријом „остало“, обухваћена су (а) предузећа која некретнине различите од инвестиционих мере по моделу заснованом на фер вредности, а начин мерења постројења и опреме нису обелоданила, (б) предузећа која некретнине различите од инвестиционих и део постројења и опреме мере по моделу заснованом на фер вредности, а остатак постројења и опреме мере по историјском трошку, (в) предузећа која земљиште мере по моделу заснованом на фер вредности, а грађевинске објекте, постројења и опрему мере по историјском трошку, (г) предузећа која грађевинске објекте мере по фер вредности, постројења и опрему по историјском трошку, а начин мерења земљишта нису обелоданила и (д) предузећа која некретнине различите од инвестиционих и опрему мере по моделу заснованом на фер вредности, а земљиште по историјском трошку.

Резултати Фридмановог теста ($Chi-Square = 1,169$; $df = 2$; $p = 0,557 > \alpha = 0,05$), као и резултати једнофакторске анализе варијансе поновљених мерења ($p = 0,301 > \alpha = 0,05$; $Wilks' Lambda = 0,993 \approx 1$; $Partial Eta Squared = 0,007$) показују да се начин накнадног мерења земљишта, грађевинских објеката, као некретнина различитих од инвестиционих, и постројења и опреме током периода на који се анализа односи статистички не разликује значајно. То, генерално, значи да се предузећа придржавају начела материјалног континуитета. Међутим, то значи и да предузећа која не обелодањују основу накнадног мерења за поменуте категорије средстава или то чине на нејасан начин такву лошу праксу понављају из периода у период.

Накнадно мерење земљишта, грађевинских објеката, као некретнина различитих од инвестиционих, постројења и опреме анализирано је и са аспеката величине, делатности и правне форме предузећа (видети Табеле 15-17). Модел историјског трошка доминантан је код већине предузећа независно од њихове величине, при чему је доминација најизраженија код средњих и великих предузећа. Доминација модела историјског трошка присутна је и са становишта делатности предузећа, а најизраженија је код трговинских предузећа. Уколико се узорак посматра са аспекта правне форме предузећа, модел историјског трошка је доминантан код друштава са ограниченом одговорношћу и акционарских друштава. Код јавних предузећа модел историјског трошка је незнатно заступљенији у 2014. години, док се у 2015. и 2016. години ситуација мења у корист модела заснованог на фер вредности, који тада постаје незнатно заступљенији у односу на модел историјског трошка.

Табела 15. Накнадно мерење некретнина различитих од инвестиционих, постројења и опреме са аспекта величине предузећа

Величина предузећа	Основа мерења	2014.		2015.		2016.	
		бр. пред.	%	бр. пред.	%	бр. пред.	%
микро	модел истор. трошка	16	47,06	17	50,00	17	50,00
	модел фер вредности није обелодањена	4	11,76	3	8,82	5	14,71
	није јасно обелодањена	4	11,76	5	14,71	4	11,76
	елиминисано из анал.	3	8,82	3	8,82	2	5,88
		7	20,59	6	17,65	6	17,65
	укупно:		34	100,00	34	100,00	34
мало	модел истор. трошка	27	39,71	27	39,71	27	39,71
	модел фер вредности није обелодањена	13	19,12	11	16,18	9	13,24
	није јасно обелодањена	12	17,65	13	19,12	10	14,71
	остало	8	11,76	7	10,29	8	11,76
	елиминисано из анал.	2	2,94	2	2,94	2	2,94
		6	8,82	8	11,76	12	17,65
укупно:		68	100,00	68	100,00	68	100,00
средње	модел истор. трошка	95	57,58	93	56,36	88	53,33
	модел фер вредности	23	13,94	26	15,76	35	21,21
	модел фер вредности за некретнине, а модел историјског трошка за постројења и опрему није обелодањена	13	7,88	13	7,88	14	8,48
	није јасно обелодањена	20	12,12	15	9,09	12	7,27
	остало	6	3,64	6	3,64	6	3,64
	елиминисано из анал.	7	4,24	8	4,85	7	4,24
		1	0,61	4	2,42	3	1,82
	укупно:		165	100,00	165	100,00	165
велико	модел истор. трошка	58	57,43	57	56,44	57	56,44
	модел фер вредности	12	11,88	18	17,82	20	19,80
	модел фер вредности за некретнине, а модел историјског трошка за постројења и опрему није обелодањена	9	8,91	9	8,91	10	9,90
	није јасно обелодањена	9	8,91	7	6,93	5	4,95
	остало	5	4,95	3	2,97	3	2,97
	елиминисано из анал.	6	5,94	5	4,95	5	4,95
		2	1,98	2	1,98	1	0,99
	укупно:		101	100,00	101	100,00	101

Извор: прорачун аутора

Табела 16. Накнадно мерење некретнина различитих од инвестиционих, постројења и опреме са аспекта делатности предузећа

Делатност предузећа	Основа мерења	2014.		2015.		2016.	
		бр. пред.	%	бр. пред.	%	бр. пред.	%
производња	модел истор. трошка	99	54,40	96	52,75	93	51,10
	модел фер вредности	27	14,84	32	17,58	38	20,88
	модел фер вредности за некретнине, а модел историјског трошка за постројења и опрему није обелодањена	10	5,49	9	4,95	11	6,04
	није јасно обелодањена	24	13,19	21	11,54	15	8,24
	остало	11	6,04	8	4,40	9	4,95
	елиминисано из анал.	4	2,20	5	2,75	6	3,30
		7	3,85	11	6,04	10	5,49
	укупно:	182	100,00	182	100,00	182	100,00
трговина	модел истор. трошка	43	58,90	47	64,38	46	63,01
	модел фер вредности	7	9,59	5	6,85	9	12,33
	модел фер вредности за некретнине, а модел историјског трошка за постројења и опрему није обелодањена	3	4,11	3	4,11	2	2,74
	није јасно обелодањена	6	8,22	6	8,22	5	6,85
	остало	4	5,48	3	4,11	2	2,74
	елиминисано из анал.	4	5,48	4	5,48	4	5,48
		6	8,22	5	6,85	5	6,85
	укупно:	73	100,00	73	100,00	73	100,00
услуге	модел истор. трошка	53	48,18	50	45,45	49	44,55
	модел фер вредности	18	16,36	21	19,09	22	20,00
	модел фер вредности за некретнине, а модел историјског трошка за постројења и опрему није обелодањена	9	8,18	10	9,09	11	10,00
	није јасно обелодањена	15	13,64	13	11,82	11	10,00
	остало	7	6,36	8	7,27	8	7,27
	елиминисано из анал.	5	4,55	4	3,64	2	1,82
		3	2,73	4	3,64	7	6,36
	укупно:	110	100,00	110	100,00	110	100,00

Напомена: С обзиром на то да у узорку постоје само три предузећа са делатношћу холдинг компанија, она нису узета у разматрање приликом испитивања накнадно мерења некретнина, постројења и опреме са аспекта делатности предузећа.

Извор: прорачун аутора

Табела 17. Накнадно мерење некретнина различитих од инвестиционих, постројења и опреме са аспекта правне форме предузећа

Правна форма предузећа	Основа мерења	2014.		2015.		2016.	
		бр. пред.	%	бр. пред.	%	бр. пред.	%
друштво са ограниченом одговорношћу	модел истор. трошка	116	63,74	119	65,38	116	63,74
	модел фер вредности	16	8,79	17	9,34	22	12,09
	модел фер вредности за некретнине, а модел историјског трошка за постројења и опрему	10	5,49	10	5,49	10	5,49
	није обелодањена	20	10,99	17	9,34	14	7,69
	није јасно обелодањена	9	4,95	8	4,40	8	4,40
	остало	7	3,85	7	3,85	8	4,40
	елиминисано из анализ.	4	2,20	4	2,20	4	2,20
	укупно:	182	100,00	182	100,00	182	100,00
акционарско друштво	модел истор. трошка	69	43,13	65	40,63	63	39,38
	модел фер вредности	27	16,88	31	19,38	37	23,13
	модел фер вредности за некретнине, а модел историјског трошка за постројења и опрему	13	8,13	13	8,13	15	9,38
	није обелодањена	25	15,63	23	14,38	17	10,63
	није јасно обелодањена	11	6,88	9	5,63	9	5,63
	остало	3	1,88	4	2,50	2	1,25
	елиминисано из анализ.	12	7,50	15	9,38	17	10,63
	укупно:	160	100,00	160	100,00	160	100,00
јавно предузеће	модел истор. трошка	10	40,00	9	36,00	9	36,00
	модел фер вредности	9	36,00	10	40,00	10	40,00
	модел фер вредности за некретнине, а модел историјског трошка за постројења и опрему	1	4,00	1	4,00	1	4,00
	није јасно обелодањена	2	8,00	2	8,00	2	8,00
	остало	3	12,00	2	8,00	2	8,00
	елиминисано из анализ.	-	-	1	4,00	1	4,00
укупно:	25	100,00	25	100,00	25	100,00	

Напомена: С обзиром на то да у узорку постоји једно друштвено предузеће, оно није узето у разматрање приликом испитивања накнадног мерења некретнина, постројења и опреме са аспекта правне форме предузећа.

Извор: прорачун аутора

Резултати анализе накнадног мерења инвестиционих некретнина приказани су у Табели 18. На основу те табеле може се уочити да у трогодишњем просеку 46,92% разматраних предузећа нема инвестиционе некретнине. Модел историјског трошка је

основа накнадног мерења инвестиционих некретнина у просеку за три посматране године код 11,87% предузећа, док је модел фер вредности присутан код 17,12% предузећа. Број предузећа која нису обелоданила основу накнадног мерења инвестиционих некретнина или су то учинила на нејасан начин, процентуално је мањи него што је то био случај код некретнина различитих од инвестиционих, постројења и опреме. Категоријом остало (у трогодишњем просеку 11,23% разматраних предузећа) обухваћена су (а) предузећа која су обелоданила да накнадно мерење инвестиционих некретнина врше по моделу фер вредности, а не поседују инвестиционе некретнине, (б) предузећа која су обелоданила да накнадно мерење инвестиционих некретнина врше по моделу историјског трошка, а не поседују инвестиционе некретнине, (в) предузећа која су обелоданила начин почетног мерења инвестиционих некретнина, а не поседују инвестиционе некретнине и (г) предузећа која су обелоданила да не поседују инвестиционе некретнине, али су обелоданила да се накнадно мерење врши по моделу фер вредности. Претходне ситуације се могу објаснити тиме да су предузећа одабрала рачуноводствену политику коју ће следити уколико у будућности стекну инвестиционе некретнине или да су раније имала инвестиционе некретнине, па су установила рачуноводствену политику. Уколико се у обзир узму само предузећа која поседују инвестиционе некретнине, могу се извести следећи закључци: (1) модел историјског трошка у просеку за три посматране године је присутан код 32,27% разматраних предузећа, (2) модел фер вредности у просеку за три посматране године је присутан код 46,51% разматраних предузећа, (3) у просеку за три посматране године, 20,48% разматраних предузећа није обелоданило основу накнадног мерења инвестиционих некретнина и (4) у просеку за три посматране године 0,74% разматраних предузећа није јасно обелоданило основу накнадног мерења инвестиционих некретнина (наведене су обе опције, при чему се читањем њихових напомена уз финансијске извештаје не може закључити за коју од опција су се определила).

Табела 18. Резултати анализе накнадног мерења инвестиционих некретнина у периоду од 2014. до 2016. године

Основа мерења	2014.		2015.		2016.	
	бр. пред.	%	бр. пред.	%	бр. пред.	%.
предузеће нема инвест. некрет. модел историјског трошка	180	48,91	172	46,74	166	45,11
модел фер вредности	42	11,41	46	12,50	43	11,68
није обелодањена	58	15,76	64	17,39	67	18,21
није јасно обелодањена	30	8,15	25	6,79	28	7,61
остало	1	0,27	1	0,27	1	0,27
елиминисано из анализе	41	11,14	41	11,14	42	11,41
укупно:	368	100,00	368	100,00	368	100,00

Извор: прорачун аутора

Резултати Фридмановог теста ($Chi-Square = 3,988$; $df = 2$; $p = 0,136 > \alpha = 0,05$), као и резултати једнофакторске анализе варијансе поновљених мерења ($p = 0,514 > \alpha = 0,05$;

Wilks' Lambda = 0,996; *Partial Eta Squared* = 0,004) показују да се начин накнадног мерења инвестиционих некретнина током периода на који се анализа односи статистички не разликује значајно. Као и у случају некретнина различитих од инвестиционих, постројења и опреме, то, генерално, значи да се предузећа придржавају начела материјалног континуитета. Међутим, то значи и да предузећа која не обелодањују основу накнадног мерења инвестиционих некретнина или то чине на нејасан начин такву лошу праксу понављају из периода у период.

Накнадно мерење инвестиционих некретнина анализирано је и са аспеката величине, делатности и правне форме предузећа (видети Табеле 19-21). Посматрајући предузећа која поседују инвестиционе некретнине, може се уочити да се она чешће опредељују за модел фер вредности него за модел историјског трошка приликом њиховог накнадног мерења, посматрано са свих поменутих аспеката, са изузетком јавних предузећа код којих у сва три посматрана периода преовлађује модел историјског трошка.

Хипотеза 3: Прелазак са рачуноводства историјског трошка на рачуноводство фер вредности утиче на формалну и материјалну модификацију периодичног резултата.

3.1. Постоји корелација између нето резултата и укупног резултата.

3.2. Постоји статистички значајна разлика између нето резултата и укупног резултата.

3.3. Укупан резултат показује већу променљивост из године у годину у односу на нето резултат.

Као основ за формулисање хипотеза 3.1, 3.2. и 3.3. послужила су истраживања чији су резултати већ представљени у делу дисертације посвећеном прегледу претходних истраживања.⁹³⁵ Трећа хипотеза је, као и друга, испитана на основу емпиријских података из раније описаног узорка. Генерално, заокрет од рачуноводства историјског трошка ка рачуноводству фер вредности јесте утицао на модификацију периодичног резултата, како у формалном, тако и у материјалном смислу. Што се тиче формалне модификације периодичног резултата, она се објашњава чињеницом да савремена предузећа, поред нето резултата, приказују и компоненте осталог укупног резултата и износ укупног резултата. Она то могу чинити у једном или у два финансијска извештаја, о чему је већ било речи раније. Што се тиче материјалне модификације периодичног резултата, треба истаћи да се нето резултат који се данас обрачунава разликује од нето резултата који се обрачунавао када је доминирало рачуноводство историјског трошка. Осим тога, укупан резултат се, такође, разликује од периодичног резултата који је обрачунаван у време доминације рачуноводства историјског трошка. Поменуте разлике су последица укључивања нереализованих добитака, како у обрачун нето резултата, тако и у обрачун укупног резултата.

---

⁹³⁵ *Хипотеза 3.1.* (Dhaliwal, D., Subramanyam, K.R., Trezevant, R. (1999), *op. cit.*, p. 51; Goncharov, I., Hodgson, A. (2011), *op. cit.*, p. 34; Humayun Kabir, M., Laswad, F. (2011), *op. cit.*, pp. 278-279; Kubota, K., Suda, K., Takehara, H. (2013), *op. cit.*, pp. 152-153; De Cristofaro, T., Falzago, B. (2014), *op. cit.*, pp. 26-27), *Хипотеза 3.2.* (Ketz, E. (1999), *op. cit.*, pp. 79-96; Kreuze, J.G., Newell, G.E. (1999), *op. cit.*, p. 53.); *Хипотеза 3.3.* (Khan, S., Bradbury, M.E. (2014), *op. cit.*, pp. 76-85; Henry, E. (2011), *op. cit.*, p. 88).

Табела 19. Накнадно мерење инвестиционих некретнина са аспекта величине предузећа

Величина предузећа	Основа мерења	2014.		2015.		2016.	
		бр. пред.	%	бр. пред.	%	бр. пред.	%
микро	нема инвест. некрет.	14	41,18	14	41,18	13	40,20
	модел историј. трошка	4	11,76	3	8,82	3	8,82
	модел фер вредности	6	17,65	6	17,65	6	17,65
	није обелодањена	2	5,88	4	11,76	5	14,71
	остало	2	5,88	2	5,88	2	5,88,
	елиминисано из анализе	6	17,65	5	14,71	5	14,71
	укупно:	34	100,00	34	100,00	34	100,00
мало	нема инвест. некрет.	40	58,82	39	57,35	35	51,47
	модел историј. трошка	5	7,35	5	7,35	5	7,35
	модел фер вредности	6	8,82	7	10,29	7	10,29
	није обелодањена	4	5,88	4	5,88	4	5,88
	остало	7	10,29	5	7,35	5	7,35
	елиминисано из анализе	6	8,82	8	11,76	12	17,65
	укупно:	68	100,00	68	100,00	68	100,00
средње	нема инвест. некрет.	82	49,70	73	44,24	71	43,03
	модел историј. трошка	20	12,12	24	14,55	21	12,73
	модел фер вредности	29	17,58	32	19,39	35	21,21
	није обелодањена	13	7,88	9	5,45	10	6,06
	није јасно обелодањена	1	0,61	1	0,61	1	0,61
	остало	18	10,91	22	13,33	24	14,55
	елиминисано из анализе	2	1,21	4	2,42	3	1,82
	укупно:	165	100,00	165	100,00	165	100,00
велико	нема инвест. некрет.	44	43,56	46	45,54	47	46,53
	модел историј. трошка	13	12,87	14	13,86	14	13,86
	модел фер вредности	17	16,83	19	18,81	19	18,81
	није обелодањена	11	10,89	8	7,92	9	8,91
	остало	14	13,86	12	11,88	11	10,89
	елиминисано из анализе	2	1,98	2	1,98	1	0,99
	укупно:	101	100,00	101	100,00	101	100,00

Извор: прорачун аутора

Табела 20. Накнадно мерење инвестиционих некретнина са аспекта делатности предузећа

Делатност предузећа	Основа мерења	2014.		2015.		2016.	
		бр. пред.	%	бр. пред.	%	бр. пред.	%
производња	нема инвест. некрет.	99	54,40	97	53,30	94	51,65
	модел историј. трошка	16	8,79	20	10,99	20	10,99
	модел фер вредности	21	11,54	26	14,29	27	14,84
	није обелодањена	17	9,34	14	7,69	14	7,69
	остало	21	11,54	15	8,24	18	9,89
	елиминисано из анал.	8	4,40	10	5,49	9	4,96
	укупно:	182	100,00	182	100,00	182	100,00
трговина	нема инвест. некрет.	28	38,36	25	34,25	23	31,51
	модел историј. трошка	9	12,33	11	15,07	8	10,96
	модел фер вредности	15	20,55	15	20,55	17	23,29
	није обелодањена	5	6,85	5	6,85	9	12,33
	није јасно обелод.	1	1,37	1	1,37	1	1,37
	остало	10	13,70	11	15,07	10	13,70
	елиминисано из анал.	5	6,85	5	6,85	5	6,85
укупно:	73	100,00	73	100,00	73	100,00	
услуге	нема инвест. некрет.	53	48,18	50	45,45	49	44,55
	модел историј. трошка	16	14,55	14	12,73	14	12,73
	модел фер вредности	20	18,18	21	19,09	21	19,09
	није обелодањена	8	7,27	6	5,45	5	4,55
	остало	10	9,09	15	13,64	14	12,73
	елиминисано из анал.	3	2,73	4	3,64	7	6,36
	укупно:	110	100,00	110	100,00	110	100,00

Напомена: С обзиром на то да у узорку постоје само три предузећа са делатношћу холдинг компанија, она нису узета у разматрање приликом испитивања накнадног мерења инвестиционих некретнина са аспекта делатности предузећа.

Извор: прорачун аутора

Табела 21. Накнадно мерење инвестиционих некретнина са аспекта правне форме
предузећа

Правна форма предузећа	Основа мерења	2014.		2015.		2016.	
		бр. пред.	%	бр. пред.	%	бр. пред.	%
д.о.о.	нема инвест. некрет.	99	54,40	96	52,75	95	52,20
	модел историј. трошка	18	9,89	22	12,09	20	10,99
	модел фер вредности није обелодањена	26	14,29	27	14,84	27	14,84
	није обелодањена	13	7,14	8	4,40	10	5,49
	није јасно обелодањена	1	0,55	1	0,55	1	0,55
	остало	20	10,99	24	13,19	25	13,74
	елиминисано из анал.	5	2,75	4	2,20	4	2,20
	укупно:	182	100,00	182	100,00	182	100,00
а.д.	нема инвест. некрет.	67	41,88	63	39,38	59	36,88
	модел историј. трошка	19	11,88	18	11,25	17	10,63
	модел фер вредности није обелодањена	28	17,50	33	20,63	36	22,50
	није обелодањена	15	9,38	16	10,00	16	10,00
	остало	20	12,50	16	10,00	16	10,00
	елиминисано из анал.	11	6,88	14	8,75	16	10,00
		укупно:	160	100,00	160	100,00	160
јавно предузеће	нема инвест. некрет.	13	52,00	12	48,00	11	44,00
	модел историј. трошка	5	20,00	6	24,00	6	24,00
	модел фер вредности није обелодањена	4	16,00	4	16,00	4	16,00
	није обелодањена	2	8,00	1	4,00	2	8,00
	остало	1	4,00	1	4,00	1	4,00
	елиминисано из анал.	-	-	1	4,00	1	4,00
		укупно:	25	100,00	25	100,00	25

Напомена: С обзиром на то да у узорку постоји једно друштвено предузеће, оно није узето у разматрање приликом испитивања накнадног мерења инвестиционих некретнина са аспекта правне форме предузећа.

Извор: прорачун аутора

Анализом емпиријских података утврђено је да су промене ревалоризационих резерви, добици или губици по основу хартија од вредности расположивих за продају и актуарски добици или губици по основу планова дефинисаних примања компоненте осталог укупног резултата са највећом фреквенцијом у посматраним предузећима из Републике Србије у сва три посматрана периода. Добици или губици по основу улагања у власничке инструменте капитала, добици или губици по основу удела у осталом укупном добитку или губитку придружених друштава, добици или губици по основу прерачуна финансијских извештаја иностраног пословања и добици или губици по основу инструмената заштите ризика (хеџинга) новчаног тока се појављују у свега неколико анализираних предузећа, тако да се може рећи да је њихова фреквенција веома ниска. Добици или губици од инструмената заштите нето улагања у инострано пословање нису

идентификовани у извештајима о осталом резултату разматраних предузећа. Компоненте осталог укупног резултата у разматраним предузећима приказане су у Табели 22.

Табела 22. Компоненте осталог укупног резултата у предузећима обухваћеним истраживањем

Компонента	2014.		2015.		2016.	
	бр. пред.	%	бр. пред.	%	бр. пред.	%
елиминисано из анализе	17	3,40	21	4,20	23	4,60
не постоје компоненте осталог укупног резултата (нето укупан резултат једнак нето резултату)	320	64,00	329	65,80	321	64,20
<i>компоненте осталог укупног резултата које неће бити рекласификоване у биланс успеха у будућим периодима</i>						
промене ревалоризационих резерви	101	20,20	80	16,00	80	16,00
актуарски добици или губици по основу планова дефинисаних примања	53	10,60	60	12,00	73	14,60
добици или губици по основу улагања у власничке инструменте капитала	4	0,80	4	0,80	5	1,00
добици или губици по основу удела у осталом укупном добитку или губитку придружених друштава	1	0,20	1	0,20	2	0,40
<i>компоненте осталог укупног резултата које могу бити рекласификоване у биланс успеха у будућим периодима</i>						
добици или губици по основу прерачуна финансијских извештаја иностраног пословања	3	0,60	3	0,60	5	1,00
добици или губици од инструмената заштите нето улагања у инострано пословање	0	0,00	0	0,00	0	0,00
добици или губици по основу инструмената заштите ризика (хедџинга) новчаног тока	0	0,00	1	0,20	1	0,20
добици или губици по основу хартија од вредности расположивих за продају	66	13,20	57	11,40	54	10,80

Извор: прорачун аутора

У просеку, разматрана предузећа имају по 0,44 компоненте осталог укупног резултата $((0,46 + 0,42 + 0,44)/3)$, при чему ниједно предузеће нема више од три компоненте. Макар једну компоненту осталог укупног резултата, у просеку, има ≈ 156 (31,20%) предузећа. Број предузећа која немају компоненте осталог укупног резултата, тј. код којих постоји једнакост између нето резултата и нето укупног резултата, у трогодишњем просеку износи ≈ 323 . То значи да близу 65% разматраних предузећа нема компоненте осталог укупног резултата. У просеку, извештаји о осталом резултату 35 предузећа (7%) садрже позицију пореза на остали укупан добитак или губитак периода,

док преостала предузећа, која имају компоненте осталог укупног резултата, немају ту позицију, што значи да су им износи бруто осталог укупног резултата и нето осталог укупног резултата једнаки.

Анализа извештаја о осталом резултату за 2014. годину показује да је у 80 (16%) предузећа нето остали резултат негативан (губитак), што значи да је нето укупан резултат мањи од нето резултата. С друге стране, у 83 (16,60%) предузећа нето остали резултат за 2014. годину је позитиван (добитак), што значи да је нето укупан резултат већи од нето резултата. Што се тиче 2015. године, анализа показује да је у 78 (15,60%) предузећа нето остали резултат негативан (губитак), што значи да је нето укупан резултат мањи од нето резултата, док је у 72 (14,40%) предузећа нето остали резултат за 2015. годину позитиван (добитак), што значи да је нето укупан резултат већи од нето резултата. Коначно, анализа извештаја о осталом резултату за 2016. годину показује да је у 94 (18,80%) предузећа нето остали резултат негативан (губитак), што значи да је нето укупан резултат мањи од нето резултата. С друге стране, у 62 (12,40%) предузећа нето остали резултат за 2016. годину је позитиван (добитак), што значи да је нето укупан резултат већи од нето резултата.

Пре него што приступимо израчунавању коефицијента корелације између нето резултата и нето укупног резултата у периоду од 2014. до 2016. године, биће приказани дијаграми растурања тих променљивих. Дијаграми растурања представљају прелиминарну анализу за корелацију и на основу њих се може стећи прелиминарна представа о природи везе између посматраних променљивих.⁹³⁶ С обзиром на то да су тачке на дијаграмима растурања углавном лепо распоређене у облику танке црте, као и да се кроз главну гомилу тачака може повући права линија која иде навише (видети Слику 12), може се извући закључак о постојању *високе и позитивне корелације* између нето резултата и нето укупног резултата. Тај закључак потврђује и корелациона матрица (видети Табелу 23). Међутим, приметно је да корелација између нето резултата и нето укупног резултата опада током посматраног периода.

Табела 23. Корелациона матрица

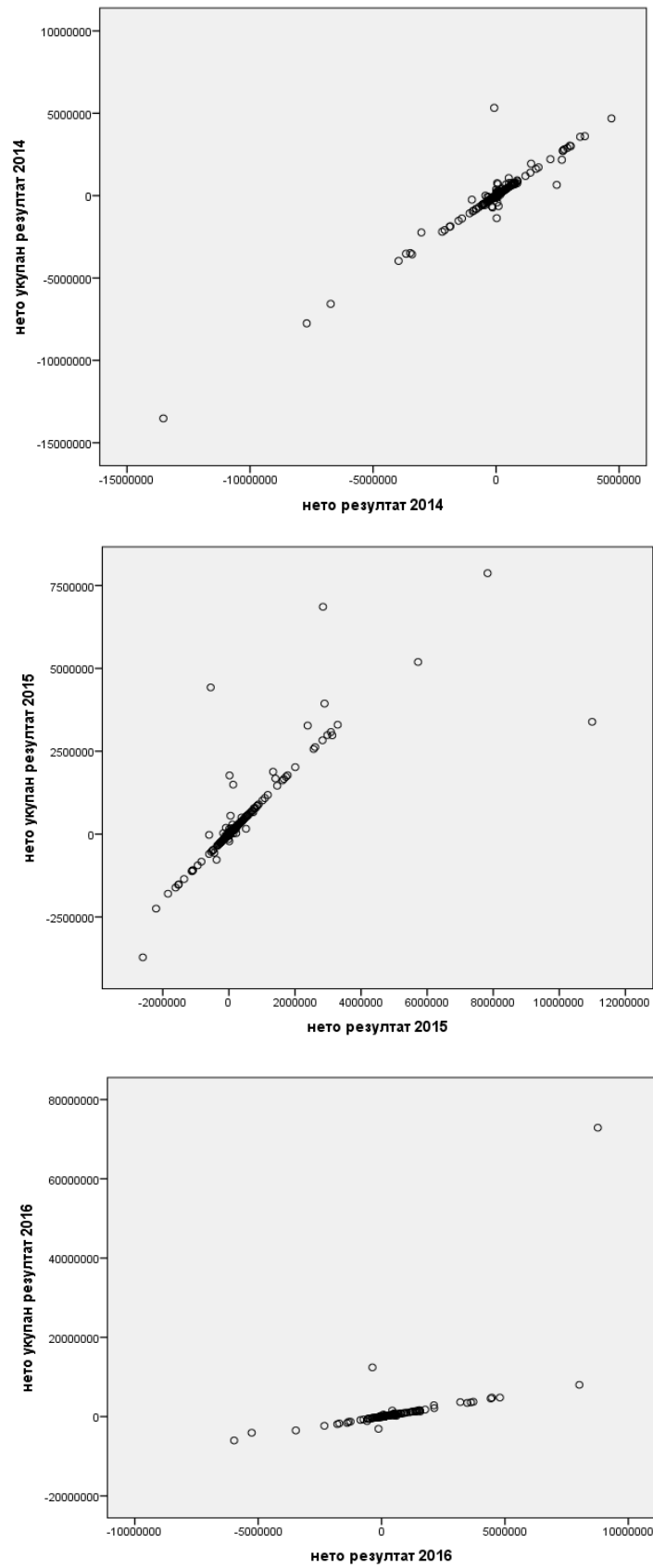
		2014.		2015.		2016.	
		нето резултат	нето укупан резултат	нето резултат	нето укупан резултат	нето резултат	нето укупан резултат
нето резулт.	коефицијент корелације	1,000	0,963*	1,00	0,843*	1,00	0,624*
	<i>p</i>	-	0,000	-	0,000	-	0,000
	<i>n</i>	-	483	-	479	-	477
нето укупан резулт.	коефицијент корелације	0,963*	1,00	0,843*	1,00	0,624*	1,00
	<i>p</i>	0,000	-	0,000	-	0,000	-
	<i>n</i>	483	-	479	-	477	-

* Корелација је значајна на нивоу од $\alpha = 0,01$.

Извор: прорачун аутора

⁹³⁶ Pallant, J. (2011), *SPSS – приручник за преживљавање* (Превод 4. издања), Београд: Микро књига, стр. 132-134.

Слика 12. Дијаграми растурања за нето резултат и нето укупан резултат

Извор: прорачун аугора

Ако се узорак сегментира према величини предузећа, може се закључити да је у сва три посматрана периода корелација између нето резултата и нето укупног резултата најјача код микро предузећа (коэффицијент корелације у трогодишњем просеку износи 0,999; $p = 0,000$). У просеку посматрано, корелација између нето резултата и нето укупног резултата опада са порастом величине предузећа. Ако се узорак сегментира према делатности предузећа, у 2015. и 2016. години, корелација између нето резултата и нето укупног резултата је најјача код производних предузећа (коэффицијенти корелације износе 0,973, односно 0,989, респективно; $p = 0,000$), док је у 2014. години најјача код трговинских предузећа (коэффицијент корелације износи 0,998; $p = 0,000$). У просеку, корелација је најјача код производних предузећа, а потом следе трговинска и услужна предузећа. Због веома малог броја предузећа са делатношћу холдинг компанија (3), резултати анализе који се односе на њих не могу се сматрати релевантним. Ако се узорак сегментира према правној форми, у два посматрана периода (2014. и 2016. години), корелација је најјача код акционарских друштава (коэффицијенти корелације износе 0,991, односно 0,987, респективно; $p = 0,000$), док је у 2015. години најјача код друштава са ограниченом одговорношћу (коэффицијент корелације износи 0,990; $p = 0,000$). У просеку, корелација је најјача код акционарских друштава, а потом следе друштва са ограниченом одговорношћу и јавна предузећа. Имајући у виду да постоји само једно друштвено предузеће у узорку, разматрање корелације између нето резултата и нето укупног резултата код предузећа те правне форме није релевантно. Сегментација узорка према примењеној основи финансијског извештавања, за предузећа која су јасно обелоданила основу, показује да је током трогодишњег периода анализе корелација између нето резултата и нето укупног резултата већа код предузећа која за састављање финансијских извештаја примењују скраћену верзију IFRS (у просеку, коэффициент корелације износи 0,977) него код предузећа која примењују пуну верзију IFRS (у просеку, коэффициент корелације износи 0,809). Предузећа која за састављање финансијских извештаја користе пуну верзију IFRS, у просеку, имају 0,53 компоненте осталог укупног резултата, а предузећа која за састављање финансијских извештаја користе скраћену верзију IFRS, у просеку, имају 0,06 компоненти осталог укупног резултата, што објашњава управо наведене разлике у коэффициентима корелације између нето резултата и нето укупног резултата.

Пре него што приступимо тестирању хипотезе 3.2, која тангира статистичку значајност разлике између нето резултата и нето укупног резултата, потребно је испитати нормалност распореда променљивих (нето резултата и нето укупног резултата у сва три периода анализе). Нормалност распореда променљивих опредељује избор статистичког теста. Пошто је узорак већи од 50 ($n = 500$), за испитивање нормалности расподеле коришћена је значајност Kolmogorov-Smirnov статистике. Добијени резултати су приказани у Табели 24.

Табела 24. Тестови нормалности за нето резултат и нето укупан резултат

Променљива	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	p	Statistic	df	p
нето резултат 2014.	0.346	483	0.000	0.399	483	0.000
нето резултат 2015.	0.322	479	0.000	0.412	479	0.000
нето резултат 2016.	0.323	477	0.000	0.434	477	0.000
нето укупан резултат 2014.	0.338	483	0.000	0.419	483	0.000
нето укупан резултат 2015.	0.321	479	0.000	0.481	479	0.000
нето укупан резултат 2016.	0.388	477	0.000	0.103	477	0.000

Извор: прорачун аутора

С обзиром на то да је код обе посматране променљиве у сва три периода статистичка значајност Kolmogorov-Smirnov теста је мања од α (0,05), закључујемо да нето резултат и нето укупан резултат у предузећима из узорка немају нормалан распоред. Због тога за тестирање хипотезе о њиховој статистичкој разлици треба користити непараметарску технику – Вилкоксон тест ранга. Међутим, према централној граничној теореме се сматра да у свим узорцима са бројем опсервација већим од 30 сваки емпиријски распоред тежи нормалном.⁹³⁷ Пошто је узорак у овој докторској дисертацији далеко већи од 30, као и због поређења резултата параметарских и непараметарских техника, поред Вилкоксон тест ранга, биће коришћен и Т тест упарених узорака. Резултати поменутих тестова приказани су у Табелама 25 и 26.

Табела 25. Резултати Вилкоксон тестова ранга (нето резултат и нето укупан резултат)

	2014.	2015.	2016.
<i>Z</i>	-1,413	-0,332	-2,592
<i>p</i>	0,158	0,740	0,010
<i>r</i>	0,045	0,011	0,084

Извор: прорачун аутора

Табела 26. Резултати Т тестова упарених узорака (нето резултат и нето укупан резултат)

	2014.	2015.	2016.
<i>t</i>	- 1,026	- 0,578	- 1,163
<i>df</i>	482	478	476
<i>p</i>	0,306	0,564	0,245
<i>ета квадрат</i>	0,002	0,000	0,002

Извор: прорачун аутора

Што се тиче Вилкоксон тест ранга, његова статистичка значајност је у 2014. и 2015. години већа од α (0,05). То значи да у тим периодима не постоји статистички значајна разлика између нето резултата и нето укупног резултата. Показатељ величине

⁹³⁷ Стојковић, М. (2001), *Статистика*, Суботица: Економски факултет у Суботици, стр. 294-297; Јоветић, С., Милановић, М. (2006), *Статистика са апликацијом у Excel-у*, Горњи Милановац: Доситеј, стр. 276.

утицаја (r) има ниску вредност која потврђује управо изречен закључак. Он је добијен по следећем обрасцу:⁹³⁸

$$r = \frac{Z}{\sqrt{n}} .$$

У 2016. години статистичка значајност Вилкоксоновог теста ранга износи 0,01 и она је једнака α (0,01). То значи да између нето резултата и нето укупног резултата постоји статистички значајна разлика. Међутим, показатељ величине утицаја износи приближно 0,1 што, према Коеновом критеријуму⁹³⁹, указује на веома малу разлику између нето резултата и нето укупног резултата. Зато се може закључити да, генерално, компоненте осталог укупног резултата не чине нето укупан резултат значајно различитим од нето резултата. Статистичка значајност Т тестова упарених узорака у све три посматране године је већа од α (0,05), што указује на то да се нето резултат и нето укупан резултат статистички не разликују значајно. За испитивање величине утицаја коришћен је ета квадрат, као један од најчешће коришћених показатеља. Он је добијен помоћу следећег обрасца:⁹⁴⁰

$$\text{ета квадрат} = \frac{t^2}{t^2 + (n - 1)} ,$$

а његове вредности су приближне нули, што значи да, као код тумачења резултата Вилкоксонових тестова ранга, закључујемо да компоненте осталог укупног резултата не чине нето укупан резултат значајно различитим од нето резултата. Упркос томе што претходно спроведени тестови показују да се нето резултат и нето укупан резултат статистички не разликују значајно, не сме се потиснути **чињеница да су у извесним појединачним случајевима разлике веома значајне.**

У циљу испитивања хипотезе 3.3 утврђене су промене нето резултата и нето укупног резултата, као разлике између одговарајућих величина из 2015. и 2014. године и 2016. и 2015. године. Након тога, утврђене су стандардне девијације и варијансе тих промена (Табела 27).

Табела 27. Стандардна девијација и варијанса промене нето резултата и нето укупног резултата

	n	Стандардна девијација	Варијанса
промена нето резултата 2015-2014.	479	1.026.692,902	1.054.000.000.000
промена нето укупног резултата 2015-2014.	479	1.049.410,291	1.101.000.000.000
промена нето резултата 2016-2015.	477	627.645,862	393.900.000.000
промена нето укупног резултата 2016-2015.	477	3.194.184,617	10.200.000.000.000

Извор: прорачун аутора

Стандардна девијација и варијанса промене нето укупног резултата, посматрано из угла (а) 2015. и 2014. године и (б) 2016. и 2015. године, су веће него стандардна девијација и

⁹³⁸ Pallant, J. (2011), *op. cit.*, стр. 233.

⁹³⁹ Ibid.

⁹⁴⁰ Ibid., стр. 246.

варијанса промене нето резултата. Имајући то у виду, може се закључити да је нето укупан резултат променљивији од нето резултата. Због тога што је нето укупан резултат променљивији у времену од нето резултата, као и због тога што у појединачним случајевима постоји осетна разлика између ова два облика периодичног резултата, корисници финансијских извештаја треба да имају у виду и нето резултат и нето укупан резултат приликом оцене успешности предузећа у прошлости и прогнозирања пословања предузећа и његове успешности у будућности.

Имајући у виду постављене хипотезе и резултате истраживања, могу се извести следећи закључци:

- С обзиром на то да се фер вредност не може увек сматрати релевантнијим и поузданијим мерним атрибутом у односу на историјски трошак, како је раније објашњено, **хипотеза 1 се делимично прихвата**.
- На примеру накнадног мерења некретнина различитих од инвестиционих, постројења и опреме, с једне стране, и инвестиционих некретнина, с друге стране, као ситуација у којима састављачи финансијских извештаја према пуној верзији IFRS имају могућност да бирају између две понуђене опције, анализирана је могућност избора између историјског трошка и фер вредности. Добијени резултати указују на то да се **хипотеза 2 делимично прихвата**, зато што се код накнадног мерења некретнина различитих од инвестиционих претежно користи историјски трошак, док се код накнадног мерења инвестиционих некретнина у већој мери користи модел заснован на фер вредности.
- На основу резултата корелационе анализе на нивоу узорка у целини, као и са аспеката величине, делатности и правне форме предузећа, **хипотеза 3.1 се прихвата**, тј. постоји корелација између нето резултата и нето укупног резултата. Она је позитивна, при чему је највећа 2014. години, а потом опада у 2015. и 2016. години.
- **Хипотеза 3.2 се одбацује**, с обзиром на то да резултати Вилкоксонових тестова ранга (са изузетком 2016. године где је статистичка значајност тог теста једнака 0,01, али је показатељ величине утицаја (ета квадрат) приближно 0,1) и Т тестова упарених узорака показују да се нето резултат и нето укупан резултат статистички не разликују значајно.
- Нето укупан резултат се израженије мења у времену од нето резултата, што је потврђено (а) стандардном девијацијом и варијансом њихових промена у 2015. години у односу на 2014. годину и (б) стандардном девијацијом и варијансом њихових промена у 2016. години у односу на 2015. годину. То значи да се **хипотеза 3.3 прихвата**.

3.4. Ограничења истраживања и правци будућих истраживања

Као и многа друга истраживања, и истраживање спроведено за потребе ове докторске дисертације има своја ограничења. Због тога, добијене резултате не треба узети као коначне. У наставку следи приказ најважнијих ограничења својствених овом истраживању, као и давање предлога за нека будућа истраживања.

Околност да је ово најсвеобухватније истраживање, полазећи од предмета, циљева и постављених хипотеза, које се односи на Републику Србију, може се сматрати његовом главном предношћу. Међутим, истовремено то може бити и једно од ограничења. Наиме, доношење закључака о разматраним проблемима не треба заснивати само на узорку предузећа из једне државе. С тим у вези, неким будућим истраживањима треба обухватити предузећа, како из земаља у окружењу, тако и из осталих земаља Европе и са других континената. Поред тога, будућим истраживањима треба обухватити период дужи од три године (на пример, пет и више година) и у анализу укључити више јавних предузећа.

Наредно ограничење спроведеног истраживања јесте чињеница да за одређен број посматраних предузећа није било могуће стећи конкретан и непосредан утисак о квалитету коришћених информација из финансијских извештаја, с обзиром на то да та предузећа нису обвезници екстерне ревизије. Осим тога, не можемо занемарити предузећа чији су финансијски извештаји били подвргнути ревизији, а чији финансијски извештаји су добили немодификовано мишљење ревизора са скретањем пажње (25,98% од укупно ревидираних) и модификовано мишљење са резервом (23,28% од укупно ревидираних). Приликом разматрања тих извештаја екстерних ревизора анализирано је само изнето мишљење, али не и уочене неправилности од стране ревизора и разлози за изношење таквог мишљења.

У анализи модела накнадног мерења земљишта, грађевинских објеката, тј. некретнина различитих од инвестиционих, постројења, опреме и инвестиционих некретнина, код предузећа која су се определила за модел заснован фер вредности, није испитано ко врши процену фер вредности, нити који су инпути коришћени за њено утврђивање. У том смислу, неким будућим истраживањима треба показати: (а) да ли процене фер вредности врше лица унутар извештајног ентитета или се за потребе процене фер вредности ангажују овлашћени процењивачи и (б) да ли се приликом процене фер вредности у већој мери користе тзв. видљиви или невидљиви инпути. Одговори на та питања ће се потражити у напоменама уз финансијске извештаје. У том смислу, анализа ће показати, не само ко врши процену фер вредности, него и спремност предузећа да то и обелодане, као и да ли се утврђене фер вредности могу сматрати поузданим или не.

Иако је показано да промене начина накнадног мерења земљишта, грађевинских објеката, постројења, опреме и инвестиционих некретнина нису статистички значајне, поједина предузећа су током периода анализе мењала основу мерења. Међутим, питање преласка са модела историјског трошка на модел фер вредности или обрнуто није било предмет детаљније анализе у дисертацији. Будућим истраживањима било би корисно и то испитати, пре свега, у контексту перспектива оба мерна атрибута. Осим тога, остаје непознато који модел накнадног мерења поменутих категорија средстава су применила предузећа која нису обелоданила основу мерења или су то учинила на нејасан начин.

У контексту избора између модела историјског трошка и модела фер вредности, корисно би било испитати да ли постоји корелација између накнадног мерења земљишта, грађевинских објеката, као некретнина различитих од инвестиционих, постројења и опреме, с једне стране и инвестиционих некретнина, с друге стране, тј. да ли предузећа која се приликом накнадног мерења некретнина различитих од инвестиционих, постројења и опреме опредељују за модел историјског трошка, односно модел заснован на фер вредности, бирају исти модел и приликом накнадног мерења инвестиционих некретнина. Са проблемом избора између историјског трошка и фер вредности састављачи финансијских извештаја се не суочавају само приликом накнадног мерења некретнина различитих од инвестиционих, постројења, опреме и инвестиционих некретнина. У том смислу, будућим истраживањима треба испитати (а) праксе накнадног мерења нематеријалних улагања, чије мерење се врши по моделу трошка или по моделу ревалоризације и (б) праксе обрачуна улагања у зависне, придружене и заједнички контролисане ентитете у појединачним финансијским извештајима матичног ентитета, за чије мерење, поред набавног трошка и фер вредности, на располагању стоји и метода учешћа.

ЗАКЉУЧАК

Један од најважнијих аспеката финансијског извештавања је мерење. Мерење представља процес утврђивања новчаних износа (вредности) позиција финансијских извештаја по којима се оне уносе у извештај о финансијском положају и извештај о укупном резултату – финансијске извештаје који произилазе из књиговодства. Генерално, проблем мерења се испољава на два начина, и то: (а) као проблем почетног (иницијалног) мерења и (б) као проблем накнадног мерења. Придавање високог значаја процесу мерења у финансијском извештавању објашњава се тиме што се мерење односи на материјални аспект финансијских извештаја и директно утиче на приказивање финансијског положаја и успешности предузећа. Неизбежна претпоставка процеса мерења је избор мерног атрибута (основе мерења) којим ће се признате позиције финансијских извештаја бројчано изразити. Савремено финансијско извештавање се карактерише употребом више мерних атрибута, тј. употребом мешовитог система (модела) мерења, при чему су историјски трошак и фер вредност најзаступљенији мерни атрибути у теоријским разматрањима и пракси. Одабир једног од ова два мерна атрибута истовремено значи и одабир једног од два модела финансијског извештавања, при чему се разлика између модела прави у зависности од тога чему се у финансијском извештавању даје концептуални примат, тј. да ли се предност даје признавању и мерењу прихода и расхода повезаних са неком врстом трансакције или другог догађаја (модел финансијског извештавања оријентисан ка билансу успеха) или се предност даје признавању и мерењу средстава и обавеза и променама њихових вредности (модел финансијског извештавања оријентисан ка билансу стања).

Историјски трошак, иако објективан, проверљив, усаглашен са принципом опрезности и са захтевом полагања рачуна од стране менаџера, што пружа могућност праћења пословног процеса у предузећу, усмерен је на прошлост и није увек релевантан за одлучивање, мада присталице историјског трошка сматрају да доследно респектовање фундаменталних принципа историјског трошка обезбеђује да периодични резултат текућег периода представља поуздану основу за предвиђање будућих периодичних резултата и текуће вредности нето имовине (сопственог капитала). Фер вредност је, генерално, релевантнији мерни атрибут у односу на историјски трошак, с обзиром на то да одражава садашње економске услове према којима корисници финансијских извештаја доносе своје одлуке. Ова предност фер вредности у односу на историјски трошак се нарочито манифестује код средстава којима се активно тргује. Међутим, за средства која се користе у комбинацији са другим средствима за сврхе производње или вршења услуга и која нису намењена продаји, познавање фер вредности није релевантно.

Поузданост фер вредности се смањује кретањем од коришћења инпута првог нивоа ка инпутима трећег нивоа, зато што кретање низ хијерархију фер вредности са собом доноси примену „невидљивих“ инпута и висок степен субјективности приликом мерења, јер менаџери утичу, како на избор модела вредновања, тако и на избор коришћених инпута. Чак и када не постоји намера да се манипулише фер вредностима, постоји могућност настанка грешака приликом мерења, пре свега, због сложености модела вредновања и/или њиховог недовољног разумевања од стране састављача финансијских

извештаја. Поред тога што доноси висок степен субјективности приликом мерења, ослањање на „невидљиве“ инпуте доводи и до тешкоћа приликом ревизије позиција мерених по фер вредности, зато што се посао ревизора своди на оцену разумности процене, што је комплексније и захтевније него у случају ревизије неких других рачуноводствених процена. Не сме се заборавити да историјски трошак, такође, може бити прожет субјективношћу у ситуацијама када је потребно просуђивање (процена корисног века трајања отписивих материјалних и нематеријалних фиксних средства, као и њихове резидуалне вредности, процена степена наплативости потраживања, процена застарелости залиха, процена висине резервисања и слично), што може утицати на смањење његове поузданости. С обзиром на претходно речено, прва хипотеза се може делимично прихватити, што значи да фер вредност није увек релевантнији и поузданији мерни атрибут од историјског трошка, који, такође, не може увек да се сматра релевантним и поузданим. Осим тога, не може се рећи нити да искључива примена историјског трошка нити да искључива примена фер вредности доноси апсолутно остварење примарне сврхе финансијског извештавања и апсолутно достизање квалитативних карактеристика финансијских информација. Само мешовити модел финансијског извештавања омогућава да се на оптималан начин искористе предности и неутралишу недостаци историјског трошка и фер вредности.

Састављачи финансијских извештаја у неким ситуацијама имају могућност да бирају између две или више опција за решавање рачуноводствених проблема, које нуде стандарди. Карактеристичан пример, ка којем је, с обзиром на један од специфичних циљева докторске дисертације, усмерена пажња, односи се на накнадно мерење некретнина, постројења и опреме. Према IAS 16, приликом накнадног мерења некретнина различитих од инвестиционих, постројења и опреме ентитети имају право да бирају између модела историјског трошка и модела ревалоризације (модела заснованог на фер вредности). Према IAS 40, приликом накнадног мерења инвестиционих некретнина постоји право избора између модела историјског трошка и модела фер вредности. Иако, на први поглед, IAS 16 и IAS 40 нуде исте алтернативе за накнадно мерење поменутих средстава, исходи примене модела ревалоризације и модела фер вредности могу бити различити. IAS 16 не захтева да се ревалоризација средстава односи на дан биланса, већ може да се односи и на неки ранији дан, па се средство мери по фер вредности умањеној за евентуалне отписе и евентуално обезвређење након ревалоризације. IAS 40 захтева да се утврди фер вредност инвестиционих некретнина на дан биланса, тако да се не поставља питање отписивања и обезвређења. У сваком случају, некретнине (укључујући инвестиционе), постројења и опрема се накнадно могу мерити или по моделу заснованом на историјском трошку или по моделу заснованом на фер вредности, тако да истраживање пракси накнадног мерења ових позиција може дати добру основу да се закључи који мерни атрибут – историјски трошак или фер вредност – преферирају састављачи финансијских извештаја. Осим тога, некретнине, постројења и опрема представљају материјално значајне категорије средстава за већину предузећа, због високог учешћа ове позиције у укупним средствима, тако да избор модела мерења може да има значајне импликације на приказани финансијски положај и приказани периодични резултат.

Емпиријски подаци су показали да састављачи финансијских извештаја у Републици Србији у периоду од почетка 2014. до краја 2016. године приликом накнадног мерења некретнина различитих од инвестиционих, постројења и опреме чешће користе модел историјског трошка него модел заснован на фер вредности. Дубља анализа је показала да је модел историјског трошка доминантан код свих категорија предузећа са аспекта величине, при чему је доминација овог модела најизраженија код средњих и великих предузећа. Доминација модела историјског трошка присутна је и код предузећа свих делатности, а најизраженија је код трговинских предузећа. Уколико се узорак посматра са аспекта правне форме предузећа, модел историјског трошка је доминантан код друштава са ограниченом одговорношћу и акционарских друштава. Код јавних предузећа модел историјског трошка је незнатно заступљенији у 2014. години, док у 2015. и 2016. години модел ревалоризације постаје незнатно заступљенији у односу на модел историјског трошка. С друге стране, састављачи финансијских извештаја се чешће опредељују за модел заснован на фер вредности приликом накнадног мерења инвестиционих некретнина. Изузетак су јавна предузећа код којих током читавог посматраног периода преовлађује модел историјског трошка. Претходно наводи на закључак да се друга хипотеза делимично прихвата, зато што није у потпуности доказано да састављачи финансијских извештаја у ситуацијама када имају могућност да бирају између историјског трошка и фер вредности чешће користе фер вредност. Добијени резултати су, углавном, у складу са резултатима ранијих емпиријских истраживања спроведених у другим земљама и у другим периодима.

Одабир мерног атрибута утиче на периодични резултат предузећа. Периодични резултат у условима примене историјског трошка је трансакциони периодични резултат, јер представља разлику између реализованих прихода, као последице пословних трансакција које су се стварно догодиле, и њима кореспондирајућих историјских расхода, и садржи реализоване добитке и реализоване и нереализоване губитке. Приликом обрачуна периодичног резултата у условима примене фер вредности претпоставља се да су кључни проблеми у рачуноводству признавање и мерење средстава и обавеза, а не признавање и мерење прихода и расхода, што је било карактеристично за традиционални модел рачуноводства. Извештајни ентитет треба да призна само оне ставке које испуњавају дефиницију средства или обавезе, док се приходи и расходи утврђују као промене вредности средстава и обавеза. То значи да је утврђивање резултата засновано на променама вредности средстава и обавеза, као и да резултат, поред реализованих добитака и реализованих и нереализованих губитака, садржи и нереализоване добитке. Пошто савремено финансијско извештавање не карактерише искључива примена фер вредности, периодични резултат који се данас исказује у редовним годишњим финансијским извештајима се налази између традиционалног модела обрачуна резултата и теоријског модела резултата који обухвата промене фер вредности свих средстава и обавеза.

Поред нето резултата (добитка или губитка) извештајни ентитети који примењују IFRS и америчке GAAP треба да прикажу укупан резултат, као и компоненте осталог укупног резултата. Укупан резултат се дефинише као промена сопственог капитала по основама различитим од трансакција са власницима. Овако дефинисан укупан резултат се разликује од нето резултата за износе одређених ставки које се у њега укључују, али које

нису обухваћене процесом утврђивања нето резултата. Те ставке, у суштини, представљају остали укупан резултат. Према томе, укупан резултат обухвата нето резултат и остали укупан резултат. Данашњи нето резултат, за разлику од нето резултата у неким ранијим периодима, укључује ефекте промена фер вредности, тј. добитке или губитке по основу поседовања одређених позиција извештаја о финансијском положају, као што су инвестиционе некретнине, уколико се након почетног признавања мере по фер вредности, биолошка средства и финансијски инструменти (средства и обавезе) који се држе ради трговања. Остали укупан резултат обухвата промене вредности средстава и обавеза које се директно укључују у сопствени капитал у извештају о финансијском положају, тј. које не утичу на нето резултат (промене ревалоризационих резерви некретнина, постројења и опреме и нематеријалних улагања, актуарски добици и губици од планова дефинисаних примања, добици и губици који настају од превођења финансијских извештаја иностраног пословања, добици и губици по основу поновног мерења финансијских средстава расположивих за продају и добици и губици по основу инструмената хеџинга токова готовине).

Укључивање нереализованих ставки у нето резултат, остали укупан резултат и, у крајњем, укупан резултат отвара питање да ли је, у условима примене фер вредности, принцип реализације стављен ван снаге. Пошто је принцип реализације један од принципа којим се обезбеђује опрезно мерење периодичног резултата, доводи се у питање и значај принципа опрезности за савремено финансијско извештавање. Према нашем мишљењу, принцип реализације није у потпуности елиминисан из праксе. Наиме, увођење концепта фер вредности као мерног атрибута у финансијско извештавање отвара простор да се, поред реализованих, признају нереализовани добици, тако да, у том смислу, принцип реализације у савременом финансијском извештавању бива суспендован. Другим речима, добитак се може признати не само када је реализован, већ и уколико дође до промене фер вредности имовине (раста) или обавеза (пада). Међутим, у случају неких позиција, као што су залихе, принцип реализације и даље важи, с обзиром на то да горњу границу за процењивање чини историјски трошак. Поред тога, мерење некретнина различитих од инвестиционих, постројења и опреме по ревалоризованом износу, односно инвестиционих некретнина по фер вредности, није обавеза, већ алтернатива. Пошто је принцип импаритета, такође, саставни део принципа опрезности, на први поглед, може се помислити да и овај принцип не налази своје место у савременом финансијском извештавању. Међутим, та констатација се не може прихватити зато што фер вредност имовине не мора само да расте, већ се може и смањити, а фер вредност обавеза не мора само да се смањи, већ може и да се повећа. То значи да се нереализовани губици признају, а принцип импаритета и даље остаје у употреби. Дакле, не може се рећи да примена фер вредности подразумева потпуну елиминацију фундаменталних принципа историјског трошка, већ њихову флексибилнију примену. Другим речима, опсег примене принципа опрезности је смањен, али овај принцип није сасвим елиминисан. Значајно је указати на повратак принципа опрезности у IASB-ов Концептуални оквир. У модификованој верзији Оквира објављеној у марту 2018. године опрезност се поново уводи, али у нешто блажем значењу него што је то било у неким ранијим периодима.

Заокрет од рачуноводства историјског трошка ка рачуноводству фер вредности утицао је на формалну и материјалну модификацију периодичног резултата. Формална модификација периодичног резултата се може објаснити чињеницом да предузећа данас, поред нето резултата, приказују и компоненте осталог укупног резултата и износ укупног резултата. То, према IFRS, могу учинити на два начина, и то: (1) у оквиру јединственог извештаја о укупном резултату, који садржи и нето резултат и остали укупан резултат или (2) у оквиру два извештаја, а то су: (а) биланс успеха, који приказује компоненте нето резултата и (б) извештај о укупном резултату, који полази од нето резултата периода из биланса успеха, коме се додају компоненте осталог укупног резултата. У погледу материјалне модификације периодичног резултата, треба истаћи да се нето резултат који се данас обрачунава разликује од нето резултата који се обрачунавао када је доминирало рачуноводство историјског трошка, као и да се укупан резултат, такође, разликује од периодичног резултата који је обрачунаван у време доминације рачуноводства историјског трошка. Поменуте разлике су последица укључивања нереализованих добитака, како у обрачун нето резултата, тако и у обрачун укупног резултата. У том смислу трећа хипотеза се може прихватити.

Већина ранијих емпиријских истраживања била је усмерена на поређење нето резултата и укупног резултата са аспекта њихове релевантности за предвиђање цена акција. Иако су резултати различити, чини се да већи број истраживача истиче супериорност нето резултата. Предност која се не може оспорити укупном резултату јесте његова свеобухватност, што указује на то да је он ближи економском концепту резултата у односу на традиционални нето резултат. Овај закључак се темељи на чињеници да је укупан резултат настао као последица увођења фер вредности и делимичне суспензије принципа реализације. Међутим, признавање добитака који нису реализовани, под утицајем делимичне суспензије принципа реализације, може се сматрати највећим недостатком укупног резултата. Такви добици можда никада неће бити реализовани, нити ће прилив готовине бити остварен. Осим тога, нереализовани добитак се врло лако може претворити у нереализовани губитак, уколико дође до смањења фер вредности средства и/или повећања фер вредности обавезе. Квалитет укупног резултата додатно угрожава чињеница да се, у случају да тржишне цене нису расположиве, мерење вредности појединих позиција врши на основу финансијских модела узимајући у обзир разноврсне претпоставке које би тржишни учесници могли имати при њиховом мерењу и предвиђања менаџмента, што практично значи да се мерење средстава и обавеза врши на основу хипотетичких трансакција, чиме се доводи у питање поузданост информација. Ипак, не сме се заборавити чињеница да и нето резултат, као једна од компоненти укупног резултата, може садржати нереализоване добитке. Доносиоци одлука треба да узму у разматрање и нето резултат и нето укупан резултат, што значи да се препоручује истовремено коришћење нето резултата и укупног резултата, а никако фаворизовање једног од њих. Доносиоци одлука, али и финансијски аналитичари, посебно треба да размотре учешће нереализованих добитака у нето резултату, учешће акумулираног осталог укупног резултата у сопственом капиталу и утврде разлоге њихових промена током времена.

Емпиријска анализа у дисертацији је показала да су најчесталије компоненте осталог укупног резултата у предузећима у Републици Србији промене ревалоризационих резерви, добици или губици по основу хартија од вредности расположивих за продају и актуарски добици или губици по основу планова дефинисаних примања. У трогодишњем просеку, разматрана предузећа имају по 0,44 компоненте осталог укупног резултата, при чему ниједно предузеће нема више од три компоненте. Приближно 65% разматраних предузећа нема ниједну компоненту осталог укупног резултата, што значи да код њих постоји једнакост између нето резултата и нето укупног резултата.

Анализа на нивоу целог узорка, као и са аспеката величине, делатности и правне форме предузећа, показала је да постоји позитивна корелација између нето резултата и нето укупног резултата у сва три посматрана периода. То значи да се хипотеза 3.1 прихвата. Ако се узорак сегментира према величини предузећа, може се закључити да је у сва три посматрана периода корелација између нето резултата и нето укупног резултата најјача код микро предузећа. Сегментирање узорка према делатности предузећа показује да је у 2015. и 2016. години корелација између нето резултата и нето укупног резултата најјача код производних предузећа, док је у 2014. години најјача код трговинских предузећа. У просеку, корелација је најјача код производних предузећа, а потом следе трговинска и услужна предузећа. Ако се узорак сегментира према правној форми, у два посматрана периода (2014. и 2016. години), корелација је најјача код акционарских друштава, док је у 2015. години најјача код друштава са ограниченом одговорношћу. У просеку, корелација је најјача код акционарских друштава, а потом следе друштва са ограниченом одговорношћу и јавна предузећа. Сегментирање узорка према примењеној основи финансијског извештавања, за предузећа која су јасно обелоданила основу, показује да је током трогодишњег периода анализе корелација између нето резултата и нето укупног резултата већа код предузећа која за састављање финансијских извештаја примењују скраћену верзију IFRS него код предузећа која примењују пуну верзију IFRS.

Хипотеза 3.2 се одбацује, зато што резултати Вилкоксонових тестова ранга (са изузетком 2016. године где је статистичка значајност тог теста једнака 0,01, али је показатељ величине утицаја (ета квадрат) приближно 0,1) и Т тестова упарених узорака показују да се нето резултат и нето укупан резултат статистички не разликују значајно. Употреба параметарских и непараметарских техника је извршена са циљем поређења добијених резултата, односно њихове подударности. Добијени резултати значе да, генерално, компоненте осталог укупног резултата не чине нето укупан резултат значајно различитим од нето резултата. Ипак, не сме се занемарити чињеница да корелација између нето резултата и нето укупног резултата опада, што може имати импликације на будућа истраживања, којима треба потврдити да ли се тај тренд наставља и да ли разлика постаје статистички значајна. Такође, не сме се потиснути чињеница да су у извесним појединачним случајевима разлике веома значајне. Стандардна девијација и варијанса промена нето резултата и нето укупног резултата показале су да се нето укупан резултат израженије мења у времену од нето резултата. То значи да се хипотеза 3.3 прихвата.

Спроведеном емпиријском истраживању својствена су ограничења која се не смеју занемарити, али која у извесном смислу могу да се отклоне или ублаже неким будућим истраживањима. Зато добијене резултате не треба узети као коначне. Сходно томе, главне

препоруке за будућа истраживања су: (а) обухватање предузећа, не само из Републике Србије, већ и из земаља у окружењу, осталих земаља Европе и са других континената и (б) дужи период анализе. Са проблемом избора између историјског трошка и фер вредности састављачи финансијских извештаја се не суочавају само приликом примене IAS 16 и IAS 40. У том смислу, будућа истраживања треба фокусирати на (а) праксе накнадног мерења нематеријалних улагања, чије мерење се врши по моделу трошка или по моделу ревалоризације и (б) праксе обрачуна улагања у зависне, придружене и заједнички контролисане ентитете у појединачним финансијским извештајима, за чије мерење, поред набавног трошка и фер вредности, на располагању стоји и метода учешћа. Поред тога, није једноставно предвидети перспективе фер вредности у свету у годинама које долазе. Оне су у великој мери условљене даљим глобалним ширењем и развојем IFRS. Експлицитно укључење фер вредности у ревидирани Концептуални оквир објављен 2018. године може, али не мора да допринесе да она постане заступљенија у пракси од историјског трошка, него што је то данас случај. С тим у вези, треба нагласити и да се концептуални оквир не примењује непосредно, већ се непосредно примењују стандарди, у које је фер вредност ионако укључена. У том контексту, укључење фер вредности у концептуални оквир ће можда охрабрити састављаче финансијских извештаја да тај мерни атрибут чешће користе у пракси, а будућа истраживања треба да открију да ли је ова претпоставка исправна.

ЛИТЕРАТУРА

Уџбеници, монографије, чланци у научним часописима, чланци у зборницима радова и необјављене докторске дисертације

A

1. Abbody, D., Barth, M., Kasznik, R. (1999), Revaluations of fixed assets and future firm performance: Evidence from the UK, *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 26, No. 1-3, pp. 149-178.
2. Abdel-Khalik, A.R. (2010), Fair Value Accounting and Stewardship, *Accounting Perspectives – Perspectives Comptables*, Vol. 9, No. 4, pp. 253-269.
3. Abernathy, J., Hackenbrack, K.E., Joe, J.R., Pevzner, M., Wu, Y. (Participating Committee Members) (2015), Comments of the Auditing Standards Committee of the Auditing Section of the American Accounting Association on PCAOB Staff Consultation Paper, *Auditing Accounting Estimates and Fair Value Measurements, Current Issues in Auditing*, Vol. 9, No. 1, C1-C11.
4. Abu Bakar, N.B., Mohd. Said, J. (2007), Historical Cost VERSUS Current Cost Accounting, *Accountants Today*, Vol. 20, No. 1, pp. 20-23.
5. Adhikari, A., Betancourt, L. (2008), Accounting for Securitizations: A Comparison of SFAS 140 and IAS 39, *Journal of International Financial Management and Accounting*, Vol. 19, No. 1, pp. 73-105.
6. Alaryan, L.A., Abu Haija, A.A., MahmoudAlrabei, J. (2014), The Relationship between Fair Value Accounting and Presence of Manipulation in Financial Statements, *International Journal of Accounting and Financial Reporting*, Vol. 4, No. 1, pp. 221-237.
7. Alexander, D. (2007), Recent history of fair value, in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 71-90.
8. Alexander, D., Britton, A., Jorissen, A. (2007), *International Financial Reporting and Analysis* (Third Edition), London: Thompson Learning.
9. Alexander, D., Nobes, C. (2010), *Financial Accounting: An International Introduction* (Fourth Edition), Harlow: Pearson Education Limited, pp. 214-242.
10. Altamuro, J., Zhang, H. (2013), The financial reporting of fair value based on managerial inputs versus market inputs: evidence from mortgage servicing rights, *Review of Accounting Studies*, Vol. 18, No. 3, pp. 833-858.
11. Amel-Zadeh, A., Meeks, G. (2015), Fair value and the great financial crisis, in: Jones, S. (Ed.), *The Routledge Companion to Financial Accounting Theory*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 197-216.
12. American Accounting Association's Financial Accounting Standards Committee – Benston, G.J. (primary author), Carmichael, D.R., Demski, J.S., Dharan, B.G., Jamal, K., Laux, R., Rajgopa, S., Vrana, G. (2007), The FASB's Conceptual Framework for Financial Reporting: A Critical Analysis, *Accounting Horizons*, Vol. 21, No. 2, pp. 229-238.

13. Ampofo, A., Sellani, R. (2005), Examining the differences between United States Generally Accepted Accounting Principles (U.S. GAAP) and International Accounting Standards (IAS): Implications for the harmonization of accounting standards, *Accounting Forum*, Vol. 29, No. 2, pp. 219-231.
14. Anderson, S.B., Brown, J.L., Hodder, L., Hopkins, P.E. (2015), The effect of alternative accounting measurement bases on investors' assessments of managers' stewardship, *Accounting, Organizations and Society*, Vol. 46, October 2015, pp. 100-114.
15. André, P., Cazavan-Jeny, A., Dick, W., Richard, C., Walton, P. (2009), Fair Value Accounting and the Banking Crisis in 2008: Shooting the Messenger, *Accounting in Europe*, Vol. 6, No. 1, pp. 3-24.
16. Anthony, R.N., Hawkins, D.F., Merchant, K.A. (2003), *Accounting: Text and Cases*, New York: McGraw-Hill/Irwin.
17. Arnold, J., Hope, T., Southworth, A., Kirkham, L., (1994), *Financial Accounting* (Second Edition), Hemel Hempstead: Prentice Hall Europe.
18. Arya, A., Reinstein, A. (2010), Recent Developments in Fair Value Accounting, *The CPA Journal*, Vol. 80, No. 8, pp. 20-29.
19. Atrill, P., McLaney, E. (2011), *Financial Accounting for Decision Makers* (Sixth Edition), Harlow: Pearson Education Limited.

B

20. Bachert, K. (2012), *Fair Value Accounting: Implications for Users of Financial Statements*, Frankfurt: Peter Lang.
21. Baek, H.Y., Lee, D.Y. (2016), Motives for and Effects of Asset Revaluation: An Examination of South Korean Data, *Emerging Markets Finance and Trade*, Vol. 52, No. 12, pp. 2808-2817.
22. Baillie, J. (1985), *Systems of Profit Measurement*, Berkshire: Gee & Co (Publishers) Limited.
23. Baker, C. R., Wallage, P. (2000), The Future of Financial Reporting in Europe: Its Role in Corporate Governance, *The International Journal of Accounting*, Vol. 35, No. 2, pp. 173-187.
24. Baker, C.R., Burlaud, A. (2015), The Historical Evolution from Accounting Theory to Conceptual Framework in Financial Standards Setting, *The CPA Journal*, Vol. 85, No. 8, pp. 54-60.
25. Ball, R. (2006), International Financial Reporting Standards (IFRS): pros and cons for investors *Accounting and Business Research*, Special Issue: International Accounting Policy Forum, pp. 5-27.
26. Ball, R. (2009), Market and Political/Regulatory Perspectives on the Recent Accounting Scandals, *Journal of Accounting Research*, Vol 47, No. 2, pp. 277-323.
27. Barlev, B., Haddad, J.R. (2003), Fair Value Accounting and the Management of the Firm, *Critical Perspectives on Accounting*, Vol. 14, No. 4, pp. 383-415.
28. Barth, M.E. (2006), Including Estimates of the Future in Today's Financial Statements, *Accounting Horizons*, Vol. 20, No. 3, pp. 271-285.

29. Barth, M., Taylor, D. (2010), In defense of fair value: Weighing the evidence on earnings management and asset securitizations, *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 49, No. 1-2, pp. 26-33.
30. Barth, M.E., Clinch, G. (1998), Revalued Financial, Tangible and Intangible Assets: Associations with Share Prices and Non-Market-Based Value Estimates, *Journal of Accounting Research*, Vol. 36, Supplement, pp. 199-233.
31. Barth, M.E. (2007), Standard-setting measurement issues and the relevance of research, *Accounting and Business Research*, Special Issue: International Accounting Policy Forum, pp. 7-15.
32. Barth, M.E. (2010), Comments of Pannellists, EAA symposium: Wanted foundations of accounting measurement, *Abacus*, Vol. 46, No. 1, pp. 120-127.
33. Barth, M.E. (2014), Measurement in Financial Reporting: The Need for Concepts, *Accounting Horizons*, Vol. 28, No. 2, pp. 331-352.
34. Barth, M.E., Landsman, W.R. (2010), How did Financial Reporting Contribute to the Financial Crisis? *European Accounting Review*, Vol. 19, No. 3, pp. 399-423.
35. Barton, J., Hansen, T.B., Pownall, G. (2010), Which Performance Measures Do Investors Around the World Value the Most – and Why? *The Accounting Review*, Vol. 85, No. 3, pp. 753-789.
36. Basley, M.S., Carcello, J.V., Hermanson, D.R. (2001), Financial Reporting Fraud: Could It Happen to You? *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 12, No. 4, pp. 3-9.
37. Basu, S. (1997), The conservatism principle and the asymmetric timeliness of earnings, *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 24, No. 1, pp. 3-37.
38. Benston, G. J. (2008), The shortcomings of fair-value accounting described in SFAS 157, *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol. 27, No. 2, pp. 101-114.
39. Benston, G.J. (2006), Fair-value accounting: A cautionary tale from Enron, *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol. 25, No. 4, pp. 465-484.
40. Benston, G.J., Bromwich, M., Litan, R.E., Wagenhofer, A. (2006), *Worldwide Financial Reporting: The Development and Future of Accounting Standards*, Oxford: Oxford Scholarship Online.
41. Benston, G.J., Bromwich, Wagenhofer, A. (2006), Principles- Versus Rules-Based Accounting Standards: The FASB's Standard Setting Strategy, *Abacus*, Vol. 42, No. 2, pp. 165-188.
42. Benston, G.J., Hartgraves, A.L. (2002), Enron: what happened and what we can learn from it, *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol. 21, No. 2, pp. 105-127.
43. Bhamornsiri, S., Wiggins, C. (2001), Comprehensive Income Disclosures, *The CPA Journal*, Vol. 71, No. 10, pp. 54-56.
44. Biondi, Y., Tsujiyama, E., Glover, J., Jenkins, N.T., Jorgensen, B., Lacey, J., Macve, R. (2014), 'Old Hens Make the Best Soup': Accounting for the Earning Process and the IASB/FASB Attempts to Reform Revenue Recognition Accounting Standards, *Accounting in Europe*, Vol. 11, No. 1, pp. 13-33.
45. Bloom, R. (2013), Global Financial Crisis in Retrospect: Consequences and Lessons for the Accounting Profession, *The CPA Journal*, Vol. 83, No. 3, pp. 6-10.

46. Богићевић, Ј. (2013), Рачуноводствене импликације превођења и хеџинга трансакција у страниј валути, *Економски хоризонти*, Волумен 15, Свеска 2, стр. 133-148.
47. Богићевић, Ј. (2016), *Превођење финансијских извештаја страних филијала*, Крагујевац: Економски факултет Универзитета у Крагујевцу.
48. Botzem, S. (2012), *The Politics of Accounting Regulation: Organizing Transnational Standard Setting in Financial Reporting*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
49. Boulding, K.E. (1987), Economics and Accounting: The Uncongenial Twins, in: Bloom, R., Elgers, P.T. (Ed.). *Accounting Theory and Policy: A Reader*, Orlando: Harcourt Brace Jovanovich, pp. 306-314.
50. Бован, М. (2007), *Финансијско-рачуноводствена анализа* (Друго измењено и допуњено издање), Косовска Митровица: Економски Факултет Приштина – Косовска Митровица.
51. Brackney, K.S., Witmer, P.R. (2005), The European Union`s Role in International Standards Setting: Will Bums in the Road to Convergence Affect the SEC`s Plans? *The CPA Journal*, Vol. 75, No. 11, pp. 18-27.
52. Bradbury, M.E. (2016), Discussion of ‘Other comprehensive income: a review and directions for future research’, *Accounting and Finance*, Vol. 56, No. 1, pp. 47-58.
53. Bratten, B., Gaynor, L., McDaniel, L., Montague, N.R., Sierra, G.E. (2013), The Audit of Fair Values and Other Estimates: The Effects of Underlying Environmental, Task and Auditor-Specific Factors, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 32, Supplement 1, pp. 7-44.
54. Brauchle, G.J., Reither, C.L. (1997), SFAS No. 130: Reporting Comprehensive Income, *The CPA Journal*, Vol. 67, No. 10, доступно на: <http://www.cpajournal.com/1997/1097/features/F421097.htm> (08.09.2015)
55. Briggs, J.W., Beams, J.D. (2012), Asset Securitization in a Changing Environment, *The CPA Journal*, Vol. 82, No. 9, pp. 64-67.
56. Bromwich, M. (2007), Fair values: imaginary prices and mystical markets: A clarificatory review, in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 46-67.
57. Brouwer, A., Faramarzi, A., Hoogendoorn, M. (2014), Does the New Conceptual Framework Provide Adequate Concepts for Reporting Relevant Information about Performance? *Accounting in Europe*, Vol. 11, No. 2, pp. 235-257.

C

58. Cairns, D. (2006), The use of fair value in IFRS, *Accounting in Europe*, Vol. 3, No. 1, pp. 5-22.
59. Cairns, D. (2007), The use of fair value in IFRS, in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 9-23.

60. Cairns, D. (2014), Fair value and financial reporting, in: van Mourik, C., Walton, P., (Eds.), *The Routledge Companion to Accounting, Reporting and Regulation*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 128-143.
61. Cairns, D., Massoudi, D., Taplin, R., Tarca, A. (2011), IFRS fair value measurement and accounting policy choice in the United Kingdom and Australia, *The British Accounting Review*, Vol. 43, No. 1, pp. 1-21.
62. Carcello, J.V. (2007), Financial Accounting Regulations and Organizations, in: Carmichael, D.R., Whittington, O.R., Graham, L. (Eds.), *Accountants' Handbook Volume One: Financial Accounting and General Topics* (Eleventh Edition), Hoboken: John Wiley & Sons, Inc., pp. 1-1-1-34.
63. Cascini, K.T., DelFavero, A. (2011), An Evaluation Of The Implementaton Of Fair Value Accounting: Impact On Financial Reporting, *Journal of Business & Economic Research*, Vol. 9, No. 1, pp. 1-16.
64. Chambers, R.J., Wolnizer, P.W. (1991), A true and fair view of position and results: the historical background, *Accounting, Business and Financial History*, Vol. 1, No. 2, p. 197, pp. 197-213.
65. Chambers, D.J. (2011), Comprehensive Income Reporting: FASB Decides Location Matters, *The CPA Journal*, Vol. 81, No. 9, pp. 22-25.
66. Chen, Y., Barreca, S. L. (2010), The cost approach, in: Catty, J.P. (Ed.), *Guide to Fair Value under IFRS*, Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., pp. 19-35.
67. Cheng, C.S.A., Cheung, J.L., Gopalakrishnan, V. (1993), On the Usefulness of Operating Income, Net Income and Comprehensive Income in Explaining Security Returns, *Accounting and Business Research*, Vol. 23, No. 91, pp. 195-203.
68. Choi, J.H, Zang, Y. (2006), Implications of Comprehensive Income Disclosure For Future Earning and Analysts' Forecasts, *Seoul Journal of Business*, Vol. 12, No. 2, pp. 77-109.

доступно

на:

http://ink.library.smu.edu.sg/cgi/viewcontent.cgi?article=1162&context=soa_research
 (06.02.2018)
69. Christensen, J., Byington, J.R. (2003), The Computer: An Essential Fraud Detection Tool, *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 14, No. 5, pp. 23-27.
70. Christensen, H.B., Nikolaev, V.V. (2013), Does fair value accounting for non-financial assets pass the market test? *Review of Accounting Studies*, Vol. 18, No. 3, pp. 734-775.

D

71. De Cristofaro, T., Falzago, B. (2014), What trend for Comprehensive Income Presentation? Evidence from Italy, *International Journal of Accounting and Taxation*, Vol. 2, No. 3, pp. 17-40.
72. Deegan, C., Ward, A.M., (2013), *Financial Accounting and Reporting: An International Approach*, Maidenhead: McGraw-Hill Education.
73. Dempsey, M., Jones, S. (2015), Financial measurement and financial markets, in: Jones, S., (Ed.), *The Routledge Companion to Financial Accounting Theory*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 438-451.

74. Dhaliwal, D., Subramanyam, K.R., Trezevant, R. (1999), Is comprehensive income superior to net income as a measure of firm performance? *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 26, No. 1-3, pp. 43-67.
75. Dichev, I.D. (2008), On the Balance Sheet-Based Model of Financial Reporting, *Accounting Horizons*, Vol. 22, No. 4, pp. 453-470.
76. Dichev, I.D. (2017), On the conceptual foundations of financial reporting, *Accounting and Business Research*, Vol. 47, No. 6, pp. 617-632.
77. Дмитровић-Шапоња, Љ., Милутиновић, С. (2010), Могућности унапређења квалитета финансијског извештавања у Србији, у: Малинић, С. (Ур.). *Зборник радова са 41. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство и пословне финансије у савременим условима пословања – Могућности и ограничења развоја рачуноводствене професије у Србији*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 71-95.
78. Du, N., Lin, L., McEnroe, J.E. (2010), Is the Truth the Problem? The State of Fair Value Accounting Under U.S. GAAP, *The CPA Journal*, Vol. 80, No. 1, pp. 6-11.
79. Du, N., Stevens, K., McEnroe, J. (2015), The effects of comprehensive income on investors' judgments: An investigation of one-statement vs. two-statement presentation formats, *Accounting Research Journal*, Vol. 28, No. 3, pp. 284-299.
80. Dyson, J.R. (2010), *Accounting for non-accounting students* (Eighth Edition), Harlow: Pearson Education Limited.

Д

81. Ђукић, Т. (2008), Финансијско извештавање као фактор привлачења иностраног капитала, у: Бабић, В., Максимовић, Љ. (Ур.). *Инострани капитал као фактор развоја земаља у транзицији*, Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу – Економски факултет у Крагујевцу, стр. 150-166.

Е

82. Easton, P.D., Eddey, P.H., Hariss. T.S. (1993), An Investigation of Revaluations of Tangible Long-Lived Assets, *The Journal of Accounting Research*, Vol. 31, No. 3, pp. 1-38.
83. Eaton, T.V., Easterday, K.E., Rhodes, M.R. (2013), The Presentation of Other Comprehensive Income: FASB's Recent and Proposed Changes, *The CPA Journal*, Vol. 83, No. 3, pp. 32-35.
84. Elliot, B., Elliot, J. (1993), *Financial Accounting and Reporting*, London: Prentice Hall International (UK), Ltd.
85. Emanuel, D.M. (1989), Asset Revaluations and Share Price Revisions, *Journal of Business Finance & Accounting*, Vol. 16, No. 2, pp. 213-227.
86. Emerging Issues (2008), Fair Value Accounting Works Well, but It Is Not Perfect, *The CPA Journal*, Vol. 78, No. 8, pp. 9-10.

87. Evans, T.G. (2003), *Accounting Theory: Contemporary Accounting Issues*, Mason: South-Western.

F

88. Fargher, N., Ziyang Zhang, J. (2014), Changes in the measurement of fair value: Implications for accounting earnings, *Accounting Forum*, Vol. 38, No. 3, pp. 184-199.
89. Ferraro, O. (2011), Comprehensive Income in Italy: Reporting Preferences and Its Effects on Performance Indicators, *Journal of Modern Accounting and Auditing*, Vol. 7, No. 12, pp. 1315-1328.
90. Филиповић, С. (2010), Ефекти глобалне финансијске кризе на финансијски сектор Србије, *Индустрија*, Вол. 38, Бр. 3, стр. 79-94.
91. Firescu, V. (2015), Comprehensive income, a new dimension in performance measurement and reporting, in: Airinei, D., Pintilescu, C., Viorica, D., Asandului, M. (Ed.). *Procedia Economics and Finance*, Vol. 20 – Globalization and Higher Education in Economics and Business Administration – GEBA 2013, pp. 218-223.
92. Flegm, E.H. (2008), The need for Reliability in Accounting, *Journal of Accountancy*, Vol. 205, No. 5, pp. 37-39.
93. Flower, J. (1999), Introduction, in: McLeay, S. (Ed.). *Accounting Regulation in Europe*, Basingstoke: Macmillan Press Ltd., pp. 1-23.
94. Fornaro, J.M., Barbera, A.T. (2007), The New Fair Value Hierarchy: Key Provisions, Implications and Effect on Information Usefulness, *Review of Business*, Vol. 28, No. 1, pp. 31-37.
95. Foster, B.P., Shastri, T. (2010), The Subprime Lending Crisis and Reliable Reporting: Limitations to the Use of Fair Value in Unstable Markets, *The CPA Journal*, Vol. 80, No. 4, pp. 20-25.
96. Foster, N., Hall, N. (1996), Reporting Comprehensive Income, *The CPA Journal*, Vol. 66, No. 10, доступно на: <http://www.cpajournal.com/1996/1096/features/Reportin.htm> (08.09.2015)
97. Francis, B., Hasan, I., Wu, Q. (2013), The Benefits of Conservative Accounting to Shareholders: Evidence from the Financial Crisis, *Accounting Horizons*, Vol. 27, No. 2, pp. 319-346.
98. Fuglister, J., Bloom, R. (2008), Analysis of SFAS 157, *Fair Value Measurements: Starting Point for Making Difficult Valuations*, *The CPA Journal*, Vol. 78, No. 1, pp. 36-39.

G

99. Gaeremynck, A., Veugelers, R. (1999), The revaluation of assets as a signalling device: a theoretical and an empirical analysis, *Accounting and Business Research*, Vol. 29, No. 2, pp. 123-138.

100. Gazzola, P., Amelio, S. (2014), Is total comprehensive income or net income better for the evaluation of companies' financial performance? *Ekonomická revue*, Vol. 17, No. 1, pp. 39-51.
101. Georgiou, O., Jack, L. (2011), In pursuit of legitimacy: A history behind fair value accounting, *The British Accounting Review*, Vol. 43, No. 1, pp. 311-323.
102. Glautier, M.W.E., Underdown, B. (2001), *Accounting: Theory and Practice* (Seventh Edition), Harlow: Pearson Education Limited.
103. Goldberg, S.R., Giedeman, D.C. (2009), Healing the Global Financial Crisis, *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 20, No. 6, pp. 13-24.
104. Goncharov, I., Hodgson, A. (2011), Measuring and Reporting Income in Europe, *Journal of International Accounting Research*, Vol. 10, No. 1, pp. 27-59.
105. Grant, R.M., Visconti, M. (2006), The Strategic Backround to Corporate Accounting Scandals, *Long Range Planning*, Vol. 39, No. 4, pp. 361-383.
106. Griffith, E.E., Hammersley, J.S., Kadous, K. (2015), Audit of Complex Estimates as Verification of Management Numbers: How Institutional Pressures Shape Practice, *Contemporary Accounting Research*, Vol. 32, No. 3, pp. 833-863.
107. Griffith, E.E., Hammersley, J.S., Kadous, K., Young, D. (2015), Auditor Mindsets and Audits of Complex Estimates, *Journal of Accounting Research*, Vol. 53, No. 1, pp. 49-77.
108. Guggiola, G. (2010), IFRS Adoption In The E.U., Accounting Harmonization And Markets Efficiency: A Review, *International Business & Economics Research Journal*, Vol. 9, No. 12, pp. 99-112.

H

109. Hague, I.P.N. (2007), The case for fair value, in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 32-45.
110. Hail, L., Leuz, C., Wysocki, P. (2010), Global Accounting Convergence and the Potential Adoption of IFRS by the U.S. (Part I): Conceptual Underpinnings and Economic Analysis, *Accounting Horizons*, Vol. 24, No. 3, pp. 355-394.
111. Haldeman, R.G. (2006), Fact, Fiction and Fair Value Accounting at Enron, *The CPA Journal*, Vol. 76, No. 11, pp. 14-21.
112. Haller, A., Kepler, J. (2002), Financial accounting developments in the European Union: past events and future prospects, *The European Accounting Review*, Vol. 11, No. 1, pp. 153-190.
113. Hanlin JR., W.A., Claywell, J.R. (2010), The market approach, in: Catty, J.P. (Ed.), *Guide to Fair Value under IFRS*, Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., pp. 37-55.
114. Harrison, W.T., Horngren, C.T., Thomas, B., Suwardy, T. (2010), *Financial Accounting: International Financial Reporting Standards* (Eighth Edition), Pearson Higher Education.
115. Haskins, M.E., Ferris, K.R., Sack, R.J., Allen, B.R. (1997), *Financial Accounting and Reporting* (Second Edition), Chicago: Irwin.
116. Haslam, J., Chow, D. (2012), *Financial Reporting*, London: University of London.

117. Heaton, J.C., Lucas, D., McDonald, R.L. (2010), Is mark-to-market accounting destabilizing? Analysis and implications for policy, *Journal of Monetary Economics*, Vol. 57, No. 1, pp. 64-75.
118. Helfert, E.A. (2003), *Techniques of Financial Analysis: A Guide to Value Creation*, New York: McGraw-Hill/Irwin.
119. Henderson, S., Goodwin, J. (1992), The Case Against Asset Revaluations, *Abacus*, Vol. 28, No. 1, pp. 75-87.
120. Hendriksen, E.S. (1982), *Accounting Theory* (Fourth Edition), Homewood: Richard D. Irwin, Inc.
121. Henry, E. (2011), Presentation of Comprehensive Income: Another (Small) Step Toward Convergence, *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 23, No. 1, pp. 85-90.
122. Henry, E., Holzmann, O.J. (2011), Conceptual Framework Revisions: Say Goodbye to “Reliability” and “Stewardship”, *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 22, No. 3, pp. 91-94.
123. Henry, E., Holzmann, O.J., Yang, Y. (2007), Fair Value Measurements: The Next Step, *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 18, No. 6, pp. 89-94.
124. Hermanson, S.D., Kerler III, W.A., Rojas, J.D. (2017), An Analysis of Auditors’ Perceptions Related to Fair Value Estimates, *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 28, No. 3, pp. 18-37.
125. Herrmann, D., Saudagaran, S.M., Thomas, W. (2006), The quality of fair value measures for property, plant and equipment, *Accounting Forum*, Vol. 30, No. 1, pp. 43-59.
126. Hitz, J. (2007), The Decision Usefulness of Fair Value Accounting – A Theoretical Perspective, *European Accounting Review*, Vol. 16, No. 2, pp. 323-362.
127. Hlaing, K.P., Pourjalali, H. (2012), Economic Reasons for Reporting Property, Plant and Equipment at Fair Market Value by Foreign Cross-Listed Firms in the United States, *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, Vol. 27, No. 4, pp. 557-576.
128. Holzmann, O.J. (2013), Further Developments in Comprehensive Income Presentation, *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 24, No. 6, pp. 71-77.
129. Holzmann, O.J., Robinson, T. (2007), Fair Value Measurements, *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 18, No. 2, pp. 87-89.
130. Homburger, R.H. (1961), Measurement in Accounting, *The Accounting Review*, Vol. 36, No. 1, pp. 94-99.
131. Hoogervorst, H. (2012), The Imprecise Nature of Accounting: Questions on Measurement, Standard Setting and the IASB’s Course for the Future, *The CPA Journal*, Vol. 82, No. 8, pp. 11-13.
132. Hsu, P., Lin, Y. (2016), Fair Value Accounting and Earnings Management, *Eurasian Journal of Business and Management*, Vol. 4, No. 2, pp. 41-54.
133. Humayun Kabir, M., Laswad, F. (2011), Properties of net income and total comprehensive income: New Zealand evidence, *Accounting Research Journal*, Vol. 24, No. 3, pp. 268-289.

I

134. Иглич, Е. (2008), Финансијски деривати ante portas? *Банкарство*, Вол. 37, Бр. 9-10, стр. 70-79.
135. Ijiri, Y., Jaedicke, R.K. (1966), Reliability and Objectivity of Accounting Measurements, *The Accounting Review*, Vol. 41, No. 3, pp. 474-483.
136. Иванишевић, М. (2008), *Пословне финансије*, Београд: Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду.

J

137. Jacquemard, R. (2007), Fair value and auditor, in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 278-299.
138. Jaggi, B., Tsui, J. (2001), Management Motivation and Market Assessment: Revaluations of Fixed Assets, *Journal of International Financial Management & Accounting*, Vol. 12, No. 2, pp. 160-187.
139. Јакшић, М. (2016), *Финансијско тржиште – инструменти и институције*, Крагујевац: Економски факултет Универзитета у Крагујевцу.
140. Jensen, R.E. (2007), Fair value accounting in the USA, in: Walton, P. (Ed.). *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 300-320.
141. Johnson, L.T., Reither, C.L., Swieringa, R.J. (1995), Toward Reporting Comprehensive Income, *Accounting Horizons*, Vol. 9, No. 4, pp. 128-137.
142. Jones, M. (2014), *Financial Accounting* (Second Edition), Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
143. Jordan, C.E., Clark, S.J. (2014), Reporting Preferences under the Comprehensive Income Standard: Examining Its Use in Practice, *The CPA Journal*, Vol. 84, No. 3, pp. 34-39.
144. Jordan, C.E. (2016), FASB's New Standard for Classifying Deferred Taxes: An Expedient Solution, *The CPA Journal*, Vol. 86, No. 7, pp. 22-23.
145. Јоветић, С., Милановић, М. (2006), *Статистика са апликацијом у Excel-у*, Горњи Милановац: Доситеј.

K

146. Kanagaretnam, K., Mathieu, R., Shehata, M. (2009), Usefulness of comprehensive income reporting in Canada, *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol. 28, No. 4, pp. 349-365.
147. Карапавловић, Н. (2018), Анализа рентабилности предузећа из сектора информационах технологија у Републици Србији, у: Ивановић, В., Златановић, Д., Николић, Ј., Калинић, З., Јовковић, Б., Јанковић, Н. (Ур.). *Импликације економије знања за развојне процесе у Републици Србији*, Крагујевац: Економски факултет Универзитета у Крагујевцу, стр. 777-794.

148. Keating, M. (1999), An analysis of the value of reporting comprehensive income, *Journal of Accounting Education*, Vol. 17, No. 2-3, pp. 333-339.
149. Ketz, E. (1999), Comprehensive Income: What Do the Numbers Disclose? *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 10, No. 4, pp. 79-96.
150. Khan, S., Bradbury, M.E. (2014), Volatility and risk relevance of comprehensive income, *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, Vol. 10, No. 1, pp. 76-85.
151. Khan, S., Bradbury, M.E. (2016), The volatility of comprehensive income and its association with market risk, *Accounting & Finance*, Vol. 56, No. 3, pp. 727-748.
152. Kim, J.H. (2016), Presentation formats of other comprehensive income after accounting standards update 2011-05, *Research in Accounting Regulation*, Vol. 28, No. 2, pp. 118-122.
153. King, A. (1999), Why Fair Value Accounting Can't Work, *Financial Executive*, Vol. 15, No. 4, pp. 53-55.
154. King, A.M. (2007), What SFAS 157 does, and does not, accomplish, in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 24-31.
155. Кнежевић, Г. (2009), Изазови вредновања финансијских инструмената у условима финансијске кризе, у: Малинић, С. (Ур.). *Зборник радова са 40. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – 40 година рачуноводства и пословних финансија – домети и перспективе*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 433-460.
156. Кнежевић, Г. (2014), Релевантност извештавања о укупном резултату за инвеститоре, у: Малинић, С. (Ур.). *Зборник радова са 45. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство и пословне финансије у савременим условима пословања – Рачуноводство и менаџмент приватног и јавног сектора*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 344-364.
157. Knežević, S., Barjaktarović Rakočević, S., Đurić, D. (2011), Implementation and Restraints of Ratio Analysis of Financial Reports in Financial Decision Making, *Management*, Vol. 16, No. 61, pp. 25-31.
158. Koehn, J.L., Waller Shelton, S. (2014), A Comprehensive Approach to Comprehensive Income, *Strategic Finance*, Vol. 96, No. 3, pp. 41-49.
159. Kothari, S.P., Lester, R. (2012), The Role of Accounting in the Financial Crisis: Lessons for the Future, *Accounting Horizons*, Vol. 26, No. 2, pp. 335-351.
160. Kranacher, M. (2010), Bringing the World Together on One Standard: Getting the United States to Embrace IFRS – An interview with David Tweedie, IASB Chairman, *The CPA Journal*, Vol. 80, No. 10, pp. 16-23.
161. Kreuze, J.G., Newell, G.E. (1999), The Relationship of Net Income to Comprehensive Income: An Analysis of Fortune 500 Companies, *American Journal of Business*, Vol. 14, No. 1, pp. 53-58.
162. Krumwiede, T. (2008), Why Historical Cost Accounting Makes Sense, *Strategic Finance*, Vol. 90, No. 2, pp. 33-39.

163. Kubota, K., Suda, K., Takehara, H. (2013), Information Content of Other Comprehensive Income and Net Income: Evidence for Japanese Firms, *Asia-Pacific Journal of Accounting & Economics*, Vol. 18, No. 2, pp. 145-168.
164. Kusano, M. (2012), Does the Balance Sheet Approach Improve the Usefulness of Accounting Information? *The Japanese Accounting Review*, Vol. 2, pp. 139-152.

L

165. LaFond, R., Watts, R.L. (2008), The Information Role of Conservatism, *The Accounting Review*, Vol. 83, No. 2, pp. 447-478.
166. Landsman, W.R. (2007), Is fair value accounting information relevant and reliable? Evidence from capital market research, *Accounting and Business Research*, Special Issue: International Accounting Policy Forum, pp. 19-30.
167. Larson, K.D., Miller, P.B.W. (1992), *Financial Accounting* (Fifth Edition), Homewood, Boston: Irwin.
168. Laux, C., Leuz, C. (2009), The crisis of fair-value accounting: Making sense of the recent debate, *Accounting, Organizations and Society*, Vol. 34, No. 6-7, pp. 826-834.
169. Lennard, A. (2007), Stewardship and the Objectives of Financial Statements: A Comment on IASB's *Preliminary View on an Improved Conceptual Framework for Financial Reporting: The Objective of Financial Reporting and Qualitative Characteristics of Decision-Useful Financial Reporting Information*, *Accounting in Europe*, Vol. 4, No. 1, pp. 51-66.
170. Lennard, A. (2007a), Between a rock and hard place? in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 115-122.
171. Levy, H.B. (2016), Unsolved Problems in Auditing: A Half-Century Retrospective and Update, *The CPA Journal*, Vol. 86, No. 2, pp. 24-30.
172. Lilien, S., Sarath, B., Schrader, R. (2013), Normal Turbulence or Perfect Storm? Disparity in Fair Value Estimates, *Journal of Accounting & Finance*, Vol. 28, No. 2, pp. 192-211.
173. Linsmeier, T.J. (2016), Revised Model for Presentation in Statement(s) of Financial Performance: Potential Implications for Measurement in the Conceptual Framework, *Accounting Horizons*, Vol. 30, No. 4, pp. 485-498.
174. Lo, K. (2008), Earnings management and earnings quality, *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 45, No. 2-3, pp. 350-357.
175. Lourenço, I.C., Sarquis, R., Branco, M.C., Pais, C. (2015), Extending the Classification of European Countries by their IFRS Practices: A Research Note, *Accounting in Europe*, Vol. 12, No. 2, pp. 223-232.

LJ

176. Љубисављевић, С.Д., Јовковић, Б.Ч. (2016), *Ревизија финансијских извештаја*, Крагујевац: Економски факултет Универзитета у Крагујевцу.

M

177. Ma, C., MacNamara, A. (2009), When Fair Value Is Not Fair, *The CPA Journal*, Vol. 79, No. 1, pp. 10-11.
178. MacDonald, L.A. (2010), Fair Value Changes Ahead, *The CPA Journal*, Vol. 80, No. 1, pp. 24-27.
179. Maines, L.A., McDaniel, L. (2000), Effects of Comprehensive-Income Characteristics on Nonprofessional Investors' Judgments: The Role of Financial-Statement Presentation Format, *The Accounting Review*, Vol. 75, No. 2, pp. 179-207.
180. Mäki, J., Somoza-Lopez, A., Sundgren, S. (2016), Ownership Structure and Accounting Method Choice: A Study of European Real Estate Companies, *Accounting in Europe*, Vol. 13, No. 1, pp. 1-19.
181. Малинић, Д. (1999), *Политика добити корпоративног предузећа*, Београд: Економски факултет Београд.
182. Малинић, Д. (2000), Рачуноводствени конзервативизам и билансно-информациони ризици, у: Радовановић, Р. (Ур.). *Зборник радова са 31. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Примена рачуноводствених и стандарда ревизије у нашој земљи*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 68-81.
183. Малинић, Д. (2006), Финансијско извештавање: предуслов активности финансијског тржишта, у: Новићевић, Б. (Ур.). *Зборник радова са 37. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Међународна професионална (рачуноводствена) регулатива као основа квалитета финансијског извештавања*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 40-60.
184. Малинић, Д. (2015), Критички осврт на садржину и структуру званичних финансијских извештаја, у: Малинић, С. (Ур.). *Зборник радова са 41. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство и пословне финансије у савременим условима пословања – Актуелни проблеми и перспективе рачуноводства и финансија*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 30-59.
185. Малинић, Д., Милићевић, В., Стевановић, Н. (2015), *Управљачко рачуноводство* (Треће издање), Београд: Универзитет у Београду, Економски факултет, Центар за издавачку делатност.
186. Малинић, Д., Новићевић, Б., Малинић, С., Стојановић, Р. (2016), Рачуноводствени регулаторни оквир и квалитет финансијског извештавања у Републици Србији – истраживачка студија, Београд: Савез рачуновођа и ревизора Србије.
187. Малинић, С. (1998), Рачуноводствени аспект пореза предузећа, у: Ранковић, Ј. М. (Ур.). *Финансијско рачуноводство II*, Београд: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 375-408.
188. Малинић, С. (2001), *Организација рачуноводства*, Крагујевац: Економски факултет Универзитета у Крагујевцу.
189. Magnan, M.L. (2009), Fair Value Accounting and the Financial Crisis: Messenger or Contributor? *Accounting Perspectives / Perspectives Comptables*, Vol. 8, No. 3, pp. 189-213.

190. Mangnan, M., Menini, A., Parbonetti, A. (2015), Fair value accounting: information or confusion for financial markets? *Review of Accounting Studies*, Vol. 20, No. 1, pp. 559-591.
191. Marra, A. (2016), The Pros and Cons of Fair Value Accounting in a Globalized Economy: A Never Ending Debate, *Journal of Accounting, Auditing and Finance*, Vol. 31, No. 4, pp. 582-591.
192. Martin, R.D., Rich, J.S., Wilks, T.J. (2006), Auditing Fair Value Measurements: A Synthesis of Relevant Research, *Accounting Horizons*, Vol. 20, No. 3, pp. 287-303.
193. McEnroe, J., Sullivan, M. (2014), Convergence Movement: Have There Been Benefits to the Convergence Process? *The CPA Journal*, Vol. 84, No. 1, pp. 15-19.
194. McGregor, W. (2007), Whither fair value accounting? The future of fair value, in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 103-114.
195. McMahan, G. (2011), Mark-to-Market's Real Role in the Crisis: How Accounting Standards Helped Build the 'Super Bubble', *The CPA Journal*, Vol. 81, No. 2, pp. 46-55.
196. Mechelli, A., Cimini, R. (2014), Is Comprehensive Income Value Relevant and Does Location Matter? A European Study, *Accounting in Europe*, Vol. 11, No. 1, pp. 59-87.
197. Meigs, W.B., Meigs, R.F. (1987), *Financial Accounting* (Revised Fifth Edition), New York: McGraw-Hill, Inc.
198. Melville, A. (2011), *International Financial Reporting: A Practical Guide* (Third Edition), Harlow: Pearson Education Limited.
199. Menicucci, E. (2015), *Fair Value Accounting: Key Issues Arising from the Financial Crisis*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
200. Menicucci, E., Paolucci, G. (2016), Fair value accounting and the financial crisis: a literature-based analysis, *Journal of Financial Reporting and Accounting*, Vol. 14, No. 1, pp. pp. 49-71.
201. Милићевић, В. (2003), *Стратегијско управљачко рачуноводство*, Београд: Економски факултет Београд.
202. Miller, P.B.W., Bahnson, P.R. (2007), Refining Fair Value Measurement: FASB 157 Upgrades The Quality of Financial Reporting, *Journal of Accountancy*, Vol. 204, No. 5, pp. 30-36.
203. Милојевић, М.М. (2014), Улоге ентитета и ревизора у фер вредновању, *Ревизор*, Год. 17, Бр. 66, стр. 7-28.
204. Missonier-Piera, F. (2007), Fair value and capital markets, in: Walton, P. (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 123-131.
205. Missonier-Piera, F. (2007a), Motives for fixed-asset revaluation: An empirical analysis with Swiss data, *The International Journal of Accounting*, Vol. 42, No. 2, pp. 186-205.
206. Müller, J. (2014), An accounting revolution? The financialisation of standard setting, *Critical Perspectives on Accounting*, Vol. 25, No. 7, pp. 539-557.
207. Munter, P. (1997), New Standards on Segment Reporting and Comprehensive Income, *The Journal of Corporate Accounting and Finance*, Vol. 9, No. 1, pp. 117-125.

208. Murphy, M.L. (2014), A Fresh Approach to Regulation and Audit Quality: An Interview with PCAOB Board Member – Jay D. Hanson, *The CPA Journal*, Vol. 84, No. 4, pp. 15-23.

N

209. Napier, C.J. (2007), Pension accounting and fair value, in: Walton, P. (Ed.). *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 340-349.
210. Näsi, S., Saccon, C., Wüstemann, S., Walton, P. (2014), European Accounting Theory: Evolution and Evaluation, in: van Mourik, C., Walton, P. (Eds.), *The Routledge Companion to Accounting, Reporting and Regulation*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 72-92.
211. Needles, B., Powers, M. (2013), *International Financial Reporting Standards: An Introduction* (Third Edition), Mason: South-Western, Cengage Learning.
212. Ngmenipuo, I. M. (2015), The Impact of Comprehensive Income Reporting on Financial Performance of Ghanaian Firms with Public Accountability, *International Journal of Economics, Commerce and Management*, Vol. 3, No. 3, доступно на: <http://ijecm.co.uk/wp-content/uploads/2015/03/3330.pdf> (11.09.2015)
213. Nishikava, I., Kamiya, T., Kawanishi, Y. (2016), The Definition of Net Income and Comprehensive Income and Their Implications for Measurement, *Accounting Horizons*, Vol. 30, No. 4, pp. 511-516.
214. Nobes, C. (2015), IFRS Ten Years on: Has the IASB Imposed Extensive Use of Fair Value? Has the EU Learnt to Love IFRS? And Does the Use of Fair Value make IFRS Illegal in the EU? *Accounting in Europe*, Vol. 12, No. 2, pp. 153-170.

O

215. Обрадовић, В. (2011), *Глобализација стандарда финансијског извештавања* (докторска дисертација), Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу – Економски факултет.
216. Обрадовић, В. (2014), Неконзистентна примена Међународних стандарда финансијског извештавања, *Економски хоризонти*, Волумен 16, Свеска 3, стр. 239-251.
217. Обрадовић, В.М. (2016), *Међународни стандарди финансијског извештавања: глобални језик рачуновођа*, Крагујевац: Економски факултет Универзитета у Крагујевцу.
218. Обрадовић, В. (2018), Финансијско извештавање о нематеријалним улагањима у Републици Србији, у: Ивановић, В., Златановић, Д., Николић, Ј., Калинић, З., Јовковић, Б., Јанковић, Н. (Ур.). *Импликације економије знања за развојне процесе у Републици Србији*, Крагујевац: Економски факултет Универзитета у Крагујевцу, стр. 713-725.

219. Obradović, V., Čupić, M., Dimitrijević, D. (2018), Application of International Financial Reporting Standards in the Transition Economy of Serbia, *Australian Accounting Review*, Vol. 28, No. 1, pp. 48-60.
220. Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2014), Финансијско извештавање о некретнинама, постројењима и опреми у Србији, *Рачуноводство*, Год. 58, Бр. 11-12, стр. 38-50.
221. Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2015), Финансијско извештавање о укупном добитку или губитку – случај нефинансијских компанија из индексне корпе BELEXline, *Рачуноводство*, Год. 59, Бр. 4, стр. 49-64.
222. Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2015а), Стандарди финансијског извештавања у Европској унији и Србији – компаративна анализа, у: Јакшић, М., Стојановић-Алексић, В., Мимовић, П. (Ур.). *Економско-социјални аспекти прикључивања Србије Европској унији*, Крагујевац: Економски факултет Универзитета у Крагујевцу, стр. 415-425.
223. Obradović, V., Karapavlović, N. (2015b), The convergence between IFRS and U.S. GAAP: past and perspectives, in: Radosavljević, G. (Ed.), *Contemporary Issues in Economics, Business and Management – EBM 2014: Conference Proceedings*, Kragujevac: University of Kragujevac – Faculty of Economics, pp. 505-519.
224. Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2016), Квалитетно финансијско извештавање као фактор унапређења конкурентности привреде Републике Србије, у: Маринковић, В., Јањић, В., Мићић, В. (Ур.). *Унапређење конкурентности привреде Републике Србије*, Крагујевац: Економски факултет Универзитета у Крагујевцу, стр. 391-402.
225. Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2016а), Финансијско извештавање о залихама у Републици Србији, *Рачуноводство*, Год. 60, Бр. 2, стр. 47-65.
226. Обрадовић, В., Карапавловић, Н. (2017), Анализа финансијског положаја и рентабилности привредних субјеката из Шумадије и Поморавља, у: Веселиновић, П., Макојевић, Н., Славковић, М. (Ур.), *Утицај глобализације на пословно управљање и економски развој Шумадије и Поморавља*, Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу – Економски факултет, стр. 331-346.
227. Obradović, V., Karapavlović, N. (2017a), Financial reporting of comprehensive income in the food and beverage sector in the Republic of Serbia, *Economics of Agriculture*, Vol. 64, No. 1, pp. 113-128.
228. Obradović, V., Stefanović, R. (2011), International differences in financial reporting standards and the reasons for them, in: Babić, V. (Ed.), *Contemporary Issues in Economy, Business and Management*, Kragujevac: Faculty of Economics University of Kragujevac, pp. 411-422.

Р

229. Pabuccu, C. (2011), Mark-to-Market Accounting: Guilty or Not? *The Journal of Structured Finance*, Vol. 17, No. 1, pp. 61-75.

230. Pacter, P. (2007), Fair value under IFRSs: Issues for developing countries and SMEs, in: Walton, P. (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 350-369.
231. Pacter, P. (2013), What Have IASB and FASB Convergence Efforts Achieved? *Journal of Accountancy*, Vol. 215, No. 2, pp. 50-59.
232. Palea, V. (2013), *Financial Reporting Under IAS/IFRS: Theoretical Background and Capital Market Evidence – a European Perspective*, Bern: Peter Lang.
233. Pallant, J. (2011), *SPSS – прѳручник за преживљавање* (Превод 4. издања), Београд: Микро књига.
234. Pandit, G.M., Phillips, J.J. (2004), Comprehensive Income: Reporting Preferences of Public Companies, *The CPA Journal*, Vol. 74, No. 11, pp. 40-41.
235. Pandit, G.M., Rubenfield, A., Phillips, J.J. (2006), Current NASDAQ Corporation Methods of Reporting Comprehensive Income, *American Journal of Business*, Vol. 21, No. 1, pp. 13-20.
236. Пантелић, М. (2000), Принцип реализације и „Matching“ принцип – основа за билансирање, у: Радовановић, Р. (Ур.). *Зборник радова са 31. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Примена рачуноводствених и стандарда ревизије у нашој земљи*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 106-129.
237. Пантелић, М., Годоровић, М. (2010), Финансијско извештавање банака: може ли бити узрочник финансијске кризе и како га уредити након ње? *Економика предузећа*, Год. 58, Бр. 3-4, стр. 160-173.
238. Pășcan, I. (2014), Does comprehensive income tell us more about an entity's performance compared to net income? Study on Romanian listed entities, in: Stefan, D., Comes, C., Munteanu, A., Nistor, P., Stefan, A. (Ed.). *Procedia Economics and Finance*, Vol. 15 – Emerging Markets Queries in Finance and Business (EMQ 2013), pp. 1077-1082.
239. Paton, W.A., Littleton, A. C. (1970), *An Introduction to Corporate Accounting Standards*, Chicago: American Accounting Association.
240. Penman, S.H. (2007), Financial reporting quality: is fair value a plus or a minus? *Accounting and Business Research*, Special Issue: International Accounting Policy Forum, pp. 33-44.
241. Penman, S.H. (2011), *Accounting for value*, New York, Chichester: Columbia University Press.
242. Philips, G. E. (1963), The Accretion Concept of Income, *The Accounting Review*, Vol. 38, No. 1, pp. 14-25.
243. Plewa, F.J., Friedlob, G.T. (1995), *Understanding Income Statements*, New York: John Wiley & Sons, Inc.
244. Power, M. (2010), Fair value accounting, financial economics and the transformation of reliability, *Accounting and Business Research*, Vol. 40, No. 3, pp. 197-210.
245. Pozen, R. C. (2009), Is It Fair to Blame Fair Value Accounting for the Financial Crisis? *Harvard Business Review*, Vol. 87, No. 11, pp. 84-92.
246. Previts, G.J., Flesher, D.L. (2015), Financial accounting and reporting in the United States of America – 1820 to 2010, in: Jones, s. (Ed.). *The Routledge Companion to Financial Accounting Theory*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 39-90.

R

247. Радовановић, Р. (1990), *Ревалоризација основних средстава и концепт периодичног резултата*, Београд: Економски факултет Београд.
248. Ramanna, K. (2013), Why „Fair Value“ Is the Rule, *Harvard Business Review*, Vol. 91, No. 3, pp. 99-101.
249. Ранковић, Ј.М. (1966), *Проблеми реалности биланса*, Београд: Завод за савремену организацију пословања.
250. Ранковић, Ј.М. (1982), *Теорија биланса* (Четврто допуњено и прерађено издање), Београд: Универзитет у Београду – Економски факултет.
251. Ранковић, Ј.М. (1997), *Управљање финансијама предузећа (финансијска политика, организација, планирање, контрола и анализа)* (Седмо поновљено издање), Београд: Економски факултет Београд.
252. Ранковић, Ј. (2001), Значај, циљеви и домет упоредне анализе финансијских извештаја, у: Новићевић, Б. (Ур.). *Зборник радова са 32. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство и финансијски менаџмент предузећа и банака*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 23-36.
253. Ранковић, Ј.М. (2010), *Теорија биланса* (Четрнаесто издање), Београд: Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду.
254. Ratcliffe, T.A. (2007), The Finer Points of Fair Value: FASB 159 opens up options, *Journal of Accountancy*, Vol. 204, No. 6, pp. 58-61.
255. Rees, L.L. & Shane, P. B. (2012), Academic Research and Standard-Setting: The Case of Other Comprehensive Income, *Accounting Horizons*, Vol. 26, No. 4, pp. 789-815.
256. Reinhart, C.M., Rogoff, K.S. (2008), Is the 2007 US Sub-Prime Financial Crisis So Different? An International Historical Comparison, *American Economic Review: Papers & Proceedings*, Vol. 98, No. 2, pp. 339-344.
257. Reither, C.L. & Brauchle, G.J. (1997), FASB Issues New Standard on Reporting Comprehensive Income, *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 9, No. 1, pp. 1-8.
258. Reither, C.L., Smith, P.A. (1996), Comprehensive Income: How to Apply the Rules of FASB's Recent Exposure Draft, *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 7, No. 4, pp. 29-38.
259. Rezaee, Z. (2005), Causes, consequences and deterrence of financial statement fraud, *Critical Perspectives on Accounting*, Vol. 16, No. 3, pp. 277-298.
260. Richard, J. (2004), The Secret Past of Fair Value: Lessons from History Applied to the French Case, *Accounting in Europe*, Vol. 1, No. 1, pp. 95-107.
261. Richard, J. (2005), The concept of fair value in French and German accounting regulations from 1673 to 1914 and its consequences for the interpretation of the stages of development of capitalist accounting, *Critical Perspectives on Accounting*, Vol. 16, No. 6, pp. 825-850.
262. Rodríguez Bolívar, M.P., Navarro Galera, A. (2012), The Role of Fair Value Accounting in Promoting Government Accountability, *Abacus*, Vol. 48, No. 3, pp. 348-386.

263. Ronen, J. (2008), To Fair Value or Not to Fair Value: A Broader Perspective, *Abacus*, Vol. 44, No. 2, pp. 181-208.
264. Ronen, J. (2012), What Do FAS 157 „Fair Values“ Really Measure: Value Or Risk? *Accounting Perspectives*, Vol. 11, No. 3, pp. 149-164.
265. Rosenfield, P. (2006), *Contemporary Issues in Financial Reporting: A user-oriented approach*, New York: Routledge.

S

266. Sardone, D., Tyson, T. (2012), Upward Revaluation of Nonfinancial Assets: Should It Be Available in U.S. GAAP? *The CPA Journal*, Vol. 82, No. 11, pp. 26-30.
267. Савић, Б. (2012), Манипулације финансијским извештајима: узрок или последица економско-финансијске кризе? у: Малинић, С. (Ур.). *Зборник радова са 43. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство и пословне финансије у савременим условима пословања*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 120-143.
268. Савић, Б. (2013), *Концепт интегрисаног извештавања предузећа – инструмент подмирења информационих потреба кључних стејхолдера* (докторска дисертација), Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу – Економски факултет.
269. Савић, Б. (2014), Рачуноводствени конзервативизам: препрека или подстицај висококвалитетном финансијском извештавању, у: Малинић, С. (Ур.). *Зборник радова са 45. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство и менаџмент приватног и јавног сектора*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 33-54.
270. Schipper, K., Trombetta, M. (2010), Measurement Issues in Financial Reporting, *European Accounting Review*, Vol. 19, No. 3, pp. 425-428.
271. Sayther, C. (2004), Fair Value Accounting: Fair for Whom? *Financial Executive*, Vol. 20, No. 2, p. 6.
272. Schmidt, A. (2014), *Fair Value Accounting and the Financial Market Crisis*, Berlin: epubli GmbH.
273. Scott, W.R. (2009), *Financial Accounting Theory* (Fifth edition), Toronto: Prentice Hall.
274. Short, D.G. (1993), *Fundamentals of Financial Accounting* (Seventh edition), Boston: Richard D. Irwin, Inc., IRWIN.
275. Shorter, G. (2009), Fair Value Accounting: Context and Current Concerns, in: Curtis, J.W. (Ed.), *Mark to Market and Fair Value Accounting: An Examination*, New York: Nova Science Publishers, Inc., pp. 1-23.
276. Shortridge, R.T. (2006), Fair-Value Accounting: What’s So Fair? – The author responds, *The CPA Journal*, Vol. 76, No. 7, pp. 15-16.
277. Shortridge, R.T., Schroeder, A., Wagoner, E. (2006), Fair-Value Accounting – Analyzing the Changing Environment, *The CPA Journal*, Vol. 76, No. 4, pp. 37-39.
278. Singh, J.P. (2017), On the conceptual underpinnings of fair value accounting, *Economic Horizons*, Vol. 19, No. 1, pp. 45-60.

279. Singh, J.P., Doliya, P. (2015), On the audit of fair value measurements, *Economic Horizons*, Vol. 17, No. 1, pp. 61-71.
280. Singleton-Green, B. (2006), Debating fair value, *Accountancy*, Vol. 137, No. 1351, p. 97.
281. Smith Bamber, L., Jiang, J., Petroni, K.R., Yanyuan Wang, I. (2010), Comprehensive Income: Who's Afraid of Performance Reporting? *The Accounting Review*, Vol. 85, No. 1, pp. 97-126.
282. Smith, B.P. (2010), *Introductory Financial Accounting and Reporting*, Maidenhead: McGraw-Hill Education.
283. Smith, K.R., Smith, S.R. (2014), The Journey from Historical Cost Accounting to Fair Value Accounting: The Case of Acquisition Costs, *Journal of Business and Accounting*, Vol. 7, No. 1, pp. 3-10.
284. Smith, P.A., Tse, S. (1998), Reporting Comprehensive Income: Does It Really Affect Stock Prices? *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, Vol. 9, No. 4, pp. 75-86.
285. Smith-Lacroix, J., Durocher, S., Gendron, Y. (2012), The erosion of jurisdiction: Auditing in a market value accounting regime, *Critical Perspectives on Accounting*, Vol. 23, No. 1, pp. 36-53.
286. Solomons, D. (1961), Economic and Accounting Concepts of Income, *Accounting Review*, Vol. 36, No. 3, pp. 374-383.
287. Solomons, D. (1995), Criteria for Choosing An Accounting Model, *Accounting Horizons*, Vol. 9, No. 1, pp. 42-51.
288. Solomons, D. (1986), *Making Accounting Policy: The Quest for Credibility in Financial Reporting*, New York: Oxford University Press, Inc.
289. Song, C.J., Thomas, W.B., Yi, H. (2010), Value Relevance of FAS No. 157 Fair Value Hierarchy Information and the Impact of Corporate Governance Mechanisms, *The Accounting Review*, Vol. 85, No. 4, pp. 1375-1410.
290. Спасић, Д. (2002), Стандардизација рачуноводствених извештаја у функцији заштите инвеститора, у: Новићевић, Б. (Ур.). *Зборник радова са 33. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Стандардизација финансијског извештавања у условима интернационализације бизниса*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. стр. 75-90.
291. Спасић, Д. (2012), Нематеријална имовина повезана са купцима – признавање и вредновање у пословној комбинацији одвојено од гудвила, у: Малинић, С. (Ур.). *Зборник радова са 43. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство и пословне финансије у савременим условима пословања – Економско-финансијска криза и рачуноводствени систем*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 67-93.
292. Sridharan, U.V., Caines, W.R., McMillan, J., Summers, S. (2002), Financial Statement Transparency and Auditor Responsibility: Enron and Andersen, *International Journal of Auditing*, Vol. 6, No. 3, pp. 277-286.
293. Стефановић, Р. (1984), *Утицај режима амортизације на деформације периодичног резултата* (докторска дисертација), Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу – Економски факултет.

294. Стефановић, Р. (1988), Периодизација прихода и међународни рачуноводствени стандард 18: признавање прихода, *Књиговодство*, Год. 33, Бр. 6, стр. 13-19.
295. Стефановић, Р. (1989), Финансијско извештавање у инфлаторним условима, *Књиговодство*, Год. 34, Бр. 3, стр. 32-43.
296. Стефановић, Р. (1992), Концепт опорезивог резултата и отписивање фиксне имовине, *Књиговодство*, Год. 37, Бр. 4, стр. 39-44.
297. Стефановић, Р. (1993), Финансијско извештавање као основа за доношење одлука – квалитативни аспект, *Књиговодство*, Год. 38, Бр. 12, стр. 9-15.
298. Стефановић, Р. (1998), Концептуални оквир савременог финансијског извештавања, *Рачуноводство*, Год. 43, Бр. 1, стр. 28-33.
299. Стефановић, Р. (1998а), Рачуноводствена регулатива, у: Ранковић, Ј. М. (Ур.). *Финансијско рачуноводство II*, Београд: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 11-31.
300. Стефановић, Р. (1999), Савремено финансијско извештавање: суштина, окружење и оквир, *Економски хоризонти*, Волумен 1, Свеска 1-2, стр. 39-52.
301. Стефановић, Р. (2000), Спречавање и откривање лажног финансијског извештавања, *Рачуноводство*, Год. 45, Бр. 11, стр. 3-11.
302. Стефановић, Р. (2002), Поштена вредност: суштина, употреба и импликације, *Рачуноводство*, Год. 47, Бр. 7-8, стр. 23-28.
303. Стефановић, Р. (2004), Општеприхваћени рачуноводствени принципи GAAP САД: Основа међународног финансијског извештавања, *Финансије* (1-6), Београд: Министарство финансија Републике Србије, стр. 144-149..
304. Стефановић, Р. (2007), *Читање биланса стања* (превод са енглеског језика другог (прерађеног) издања), Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу – Економски факултет у Крагујевцу.
305. Стефановић, Р., Обрадовић, В. (2003), Разумевање иницијалне примене Међународних стандарда финансијског извештавања, *Банкарство*, Год. 32, Бр. 11-12, стр. 3-8.
306. Стефановић, Р., Обрадовић, В. (2008), Транспарентност периодичног извештавања у функцији заштите инвеститора: Директива ЕУ, у: Бабић, В., Максимовић, Љ. (Ур.). *Инострани капитал као фактор развоја земаља у транзицији*, Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу – Економски факултет у Крагујевцу, стр. 109-119.
307. Стефановић, Р., Обрадовић, В. (2009), Корпоративно управљање и тржиште капитала, у: Максимовић, Љ. (Ур.). *Инострани капитал као фактор развоја земаља у транзицији – зборник радова*, Крагујевац: Економски факултет Универзитета у Крагујевцу, стр. 129-142.
308. Stefanović, R., Obradović, V. (2013), Financial reporting standards: the essence and social role, in: Babić, V. (Ed.). *Contemporary Issues in Economics, Business and Management – EBM 2012*, Kragujevac: University of Kragujevac – Faculty of Economics, pp. 457-466.
309. Стефановић, Р., Обрадовић, В. (2013а), Међународно финансијско извештавање: узроци, последице и превазилажење разлика, у: Марковић, Д., Вуксановић, Е., Стефановић, Р., Љубисављевић, С. (Ур.), *Финансије и рачуноводство у функцији*

- привредног раста*, Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу – Економски факултет, стр. 125-152.
310. Sterling, R.R. (1967), Conservatism: The Fundamental Principle of Valuation in Traditional Accounting, *Abacus*, Vol. 3, No. 2, pp. 109-132.
  311. Стевановић, Н. (1998), Инфлационо рачуноводство, у: Ранковић, Ј. М. (Ур.). *Финансијско рачуноводство II*, Београд: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 104-140.
  312. Стевановић, Н. (2009), Концепти, улога и конвенционална анализа добитка, *Економика предузећа*, Год. 57, Бр. 3-4, стр. 90-108.
  313. Стевановић, Н. (2009а), Билансно-политичке импликације по квалитет добитка, *Економика предузећа*, Год. 57, Бр. 3-4, стр. 109-137.
  314. Stevens, S.S. (1946), On the Theory of Scales of Measurement, *Science*, Vol. 103, No. 2684, pp. 677-680.
  315. Stevenson, K.M. (2007), Fair value: the right measurement basis? An Australian perspective, in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 132-151.
  316. Stiglitz, J.E. (2009), The Current Economic Crisis and Lessons for Economic Theory, *Eastern Economic Journal*, Vol. 35, No. 3, pp. 281-296.
  317. Стојановић, Р. (2016), Концепт фер вредности *versus* концепт набавне вредности, *Рачуноводство*, Год. 60, Бр. 2, стр. 66-87.
  318. Стојилковић, М., Спасић, Д. (2002), Извештај о променама на капиталу – нормативна регулисаност и пракса извештавања према IAS и правци развоја код нас, *Рачуноводство*, Год. 59, Бр. 11, стр. 16-23.
  319. Стојилковић, М., Спасић, Д. (2002а), Извештај о променама на капиталу (II део) – нормативна регулисаност и пракса извештавања према US-GAAP и UK-GAAP и правци хармонизације, *Рачуноводство*, Год. 46, Бр. 12, стр. 14-22.
  320. Стојилковић, М. (2016), Финансијско извештавање у Републици Србији – отворена питања и стратегије развоја, у: Малинић, С. (Ур.). *Зборник радова са 47. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство и пословне финансије у савременим условима пословања – Импликације финансијског извештавања на економску активност у Републици Србији*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 55-72.
  321. Стојковић, М. (2001), *Статистика*, Суботица: Економски факултет у Суботици.
  322. Storey, R.K. (2007), The Framework of Financial Accounting Concepts and Standards, in: Carmichael, D.R., Whittington, O.R., Graham, L. (Ed.), *Accountants' Handbook Volume One: Financial Accounting and General Topics* (Eleventh Edition), Hoboken: John Wiley & Sons, Inc., pp. 2-1-2-120.
  323. Sundem, G.L. (2007), A note on the information perspective and the conceptual framework, in: Antle, R., Gjesdal, F., Jinghong Liang, P. (Eds.), *Essays in accounting theory in honour of Joel S. Demski*, New York: Springer, pp. 285-293.
  324. Sundgren, S. (2013), Is fair value accounting really fair? A discussion of pros and cons with fair value measurement, *Nordic Journal of Business*, Vol. 62, No. 3-4, pp. 242-250.

325. Шевић, Ж. (2012), Финансијско и пореско извештавање у условима глобалне финансијске кризе, у: Малинић, С. (Ур.). *Зборник радова са 43. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство и пословне финансије у савременим условима пословања*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 7-20.
326. Шкарић-Јовановић, К. (1987), Рачуни покрића у функцији принципа опрезности, *Економика удруженог рада*, Год. 35, Бр. 2-3, стр. 19-27.
327. Шкарић-Јовановић, К. (1997), Импаритетно процењивање имовине и обавеза, у: Радовановић, Р. (Ур.). *Зборник радова са 28. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство, ревизија и пословне финансије у светлу нове законодавне регулативе*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 50-65.
328. Шкарић-Јовановић, К. (2006), Рачуноводствени третман пореза на добит, према МРС 12, *Рачуноводство*, Год. 51, Бр. 5-6, стр. 68-81.
329. Škarić-Jovanović, K. (2007), Financial reporting in Serbia – an incentive or an obstacle to the development of financial markets, in: Ivanišević, M., Škarić-Jovanović, K., Malinić, D., Poznanić, V. (Eds.), *International Scientific Conference – Contemporary Challenges of Theory and Practice in Economics*, Belgrade: Faculty of Economics of the University of Belgrade – Publishing Centre, pp. 151-160.
330. Шкарић-Јовановић, К. (2009), Финансијска криза – повод за преиспитивање основа вредновања у финансијским извештајима, у: Малинић, С. (Ур.). *Зборник радова са 40. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – 40 година рачуноводства и пословних финансија – домети и перспективе*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 414-432.
331. Шкарић-Јовановић, К. (2010), Одржање капитала при примени концепта фер вредности, у: Микеревић, Д. (Ур.). *Зборник радова са 14. Конгреса Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске – Улога финансијске и рачуноводствене професије у превазилажењу кризе у реалном и финансијском сектору*, Бања Врућица: Савез рачуновођа и ревизора Републике Српске, стр. 15-41.
332. Шкарић-Јовановић, К. (2010а), Нормативна основа финансијског извештавања и финансијска криза, *Acta Economica*, Год. 8, Бр. 12, стр. 103-124.
333. Шкарић-Јовановић, К. (2011), Концептуални оквир IFRS – (ревизија циљева финансијског извештавања и квалитативних карактеристика финансијски извештаја), *Финрар*, Год. 12, Бр. 2, стр. 4-7.
334. Шкарић-Јовановић, К. (2011а), Измене у дефиницији фер вредности и хијерархијски нивои фер вредности према IFRS 13 – Мерење фер вредности, *Финрар*, Год. 12, Бр. 8, стр. 5-10.
335. Шкарић-Јовановић, К. (2012), Последице примене различитих рачуноводствених политика при накнадном вредновању материјалних улагања, у: Лакићевић, М. (Ур.). *Зборник радова са 7. Конгреса рачуновођа и ревизора Црне Горе – Развој финансијског извештавања по свјетским стандардима као подршка расту*

- економије Црне Горе и чланству у ЕУ, Бечићи: Институт сертифицираних рачуновођа Црне Горе, стр. 107-121.
336. Шкарић-Јовановић, К. (2012а), Импликације примене фер вредности на исказну моћ извештаја о резултату, у: Малинић, С. (Ур.). *Зборник радова са 43. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство и пословне финансије у савременим условима пословања – Економско-финансијска криза и рачуноводствени систем*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 21-44.
337. Шкарић Јовановић, К. (2014), Утицај квалитета финансијског извештавања на услове задуживања код банака, у: Лојпур, А., Лакићевић, М. (Ур.). *Зборник радова са 9. Конгреса рачуновођа и ревизора Црне Горе – Рачуноводствена професија у функцији стварања пословне амбијента за напредак предузећа и смањење кредитног ризика*, Бечићи: Институт сертифицираних рачуновођа Црне Горе, стр. 343-360.
338. Шкарић-Јовановић, К. (2015), Примена опрезности у финансијском извештавању – навика или потреба? *Acta Economica*, Год. 13, Бр. 22, стр. 63-82.
339. Шкарић-Јовановић, К. (2016), Утицај промјена у пословном окружењу и нормативној основи финансијског извештавања на исказну моћ мјерила финансијских перформанси компанија, *Acta Economica*, Год. 14, Бр. 24, стр. 31-51.
340. Шкарић, К., Дендић, Д. (2005), Финансијско извештавање – достигнућа и искушења, у: Новићевић, Б. (Ур.). *Зборник радова са 34. Симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије – Рачуноводство и пословне финансије у савременим условима пословања – стање и перспективе*, Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије, стр. 20-37.
341. Шкарић-Јовановић, К., Спасић, Д. (2014), *Специјални биланси* (Друго издање), Београд: Универзитет у Београду, Економски факултет, Центар за издавачку делатност.
342. Шњегота, Д. (2011), Утицај примјене МСФИ за МСЕ на билансирање ефеката пореза на добит, у: Микеревић, Д. (Ур.), *15. Конгрес Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске – Рефлексије Међународних стандарда финансијског извештавања на рачуноводство, ревизију и пословне финансије*, Бања Врућица: Савез рачуновођа и ревизора Републике Српске, стр. 39-53.
343. Šodan, S. (2015), The impact of fair value accounting on earnings quality in eastern European countries, *Procedia Economics and Finance*, Vol. 32, Emerging Markets Queries in Finance and Business, pp. 1769-1786.

T

344. Taplin, R., Yuan, W., Brown, A. (2014), The Use of Fair Value and Historical Cost Accounting for Investment Properties in China, *Australasian Accounting Business and Finance Journal*, Vol. 8, No. 1, pp. 101-113.

345. The CPA Journal. (2009), The Role of Mark-to-Market Accounting in the Financial Crisis: Does Fair Value Expose Problems on the Financial Statements or Exacerbate Them? *The CPA Journal*, Vol. 79, No. 1, pp. 20-24.
346. Thinggaard, F., Wagenhofer, A., Evans, L., Gebhardt, G., Hoogendoorn, M., Marton, J., Di Pietra, R., Mora, A., Peasnell, K. (2006), Performance Reporting – The IASB’s Proposed Formats of Financial Statements in the Exposure Draft of IAS 1, *Accounting in Europe*, Vol. 3, No. 1, pp. 35-63.
347. Tinkelman, D.T. (2011), An Imperfect Measurement System Introduction to Accounting, *Issues in Accounting Education*, Vol. 26, No. 4, pp. 845-857.
348. Тодоровић, М., Пантелић, М. (2014), Од традиционалног ка модерном финансијском извештавању – колика је цена модернизације? *Теме*, Год. 38, Бр. 4, стр. 1559-1572.
349. Trussel, J.M., Rose, L.C. (2009), Fair Value Accounting and the Current Financial Crisis, *The CPA Journal*, Vol. 79, No. 6, pp. 26-30.
350. Tsuji, C. (2013), Comprehensive Income and Stock Return: Evidence from the Tokyo Stock Exchange, *Journal of Management and Sustainability*, Vol. 3, No. 3, pp. 142-147.
351. Tsujiyama, E. (2007), Two Concepts of Comprehensive Income, *Accounting and Audit Journal*, Vol. 19, No. 11, pp. 30-39, доступно на: https://server1.tepper.cmu.edu/seminars/docs/tsujiyama_paper.pdf (06.02.2018)

U

352. Underdown, B., Taylor, P. (1987), *Accounting Theory and Policy Making*, London: Heinemann Professional Publishing, Ltd.

V

353. Van Hulle, K., Hellemans, F. (2010), Belgian and European Accounting Law 30 years after the Fourth EC Directive: A route planner in a landscape scattered with (a growing number of) crossroads, in: Geens, K., Hoop, K.J. (Eds.). *The European Company Law Action Plan Revisited: Reassessment of the 2003 priorities of the European Commission*, Leuven: Leuven University Press, pp. 209-286.
354. Vehmanen, P. (2007), Measurement in accounting and fair value, in: Walton, P. (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 152-172.
355. Vickrey, D.W. (1970), Is Accounting a Measurement Discipline? *The Accounting Review*, Vol. 45, No. 4, pp. 731-742.
356. Вучковић Милутиновић, С.Д. (2012), *Вредновање и ефекти одложених пореза на перформансе компанија* (докторска дисертација), Београд: Универзитет у Београду – Економски факултет.

W

357. Wagenhofer, A. (2014), The role of revenue recognition in performance reporting, *Accounting and Business Research*, Vol. 44, No. 4, pp. 349-379.
358. Wagenhofer, A. (2015), Agency theory: Usefulness and implications for financial accounting, in: Jones, S. (Ed.), *The Routledge Companion to Financial Accounting Theory*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 341-365.
359. Wahlen, J.M., Baginski, S.P., Bradshaw, M.T. (2015), *Financial Reporting, Financial Statement Analysis and Valuation: A Strategic Perspective* (Eighth Edition), Boston: Cengage Learning.
360. Walker, R.G., Jones, S. (2003), Measurement: A Way Forward, *Abacus*, Vol. 39, No. 3, pp. 356-374.
361. Wallace, W.A. (2008), The need for a touchstone: Historical cost and transaction basis, *Accounting Today*, Vol. 22, No. 7, p. 14 and p. 16.
362. Walton, P. (2007), The nature of fair value, in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 3-8.
363. Walton, P. (2007a), CCA – an unsuccessful attempt to change the measurement basis, in: Walton, P., (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 173-180.
364. Walton, P. (2011), *An Executive Guide to IFRS: Content, Costs and Benefits to Business*, Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
365. Whittington, G. (1983), *Inflation accounting: An introduction to the debate*, Cambridge: Cambridge University Press.
366. Whittington, G. (2005), The Adoption of International Accounting Standards in the European Union, *European Accounting Review*, Vol. 14, No. 1, pp. 127-153.
367. Whittington, G. (2007), Alternatives to fair value, in: Walton, P. (Ed.), *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 181-195.
368. Whittington, G. (2008), Fair Value and the IASB/FASB Conceptual Framework Project: An Alternative View, *Abacus*, Vol. 44, No. 2, pp. 139-168.
369. Whittington, G. (2010), Measurement in Financial Reporting: Overview of the Central Thesis, *Abacus*, Vol. 46, No. 1, pp. 104-110.
370. Whittington, G. (2015), Measurement in Financial Reporting: Half a Century of Research and Practice, *Abacus*, Vol. 51, No. 4, pp. 549-571.
371. Whittington, G. (2015a), Fair Value and IFRS, in: Jones, S., (Ed.), *The Routledge Companion to Financial Accounting Theory*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 217-235.
372. Williams, J.R. (2007), Financial Statements: Form and Content, in: Carmichael, D.R., Whittington, O.R., Graham, L. (Eds.). *Accountants' Handbook – Volume One: Financial Accounting and General Topics* (Eleventh Edition), Hoboken: John Wiley & Sons, Inc., pp. 10-1-10-22.
373. Wilson, A. (2007), The relevance and reliability of fair value measurement, in: Walton, P. (Ed.). *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 196-209.

374. Wolk, H.I., Dodd, J.L., Rozycki, J.J. (2013), *Accounting Theory: Conceptual Issues in a Political and Economic Environment* (Eighth Edition), Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.
375. Woodward, C. (2007), Use of fair values in impairment testing, in: Walton, P. (Ed.). *The Routledge Companion to Fair Value and Financial Reporting*, Abingdon, Oxon: Routledge, pp. 385-391.

Y

376. Yen, A.C., Hirst, E. & Hopkins, P.E. (2007), A Content Analysis of the Comprehensive Income Exposure Draft Comment Letters, *Research in Accounting Regulation*, Vol. 19, pp. 53-79.
377. Young, D.S., Cohen, J. (2013), *Corporate Financial Reporting and Analysis: A Global Perspective* (Third Edition), Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.

Z

378. Zack, G.M. (2009), *Fair Value Accounting Fraud: New Global Risks and Detection Techniques*, Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
379. Zyla, M.L. (2010), *Fair Value Measurements: Practical Guidance and Implementation*, Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.

Ž

380. Žager, K., Mamić Šećer, I., Sever, S, Žager, L. (2008), *Analiza finansijskih izvještaja* (drugo prošireno izdanje), Zagreb: Masmedia.

Интернет извори

381. Abdel-Khalik, A.R. (2008), *The Case against Fair Value Accounting*, доступно на: <https://www.sec.gov/comments/4-573/4573-229.pdf> (20.01.2017)
382. Агенција за привредне регистре Републике Србије (2017), Годишњи билтен финансијских извештаја за 2016. годину (презентација годишњег билтена финансијских извештаја), доступно на: <http://apr.gov.rs/Portals/0/GFI%202015/Prezentacija%20BILTEN%202017.pdf?ver=2017-04-21-111328-817> (14.03.2018)
383. Beasley, M.S., Carcello, J.V., Hermanson, D.R. and Neal, T.L. (2010), *Fraudulent Financial Reporting: 1998-2007: An Analysis of U.S. Public Companies*, COSO – Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, доступно на: <https://www.coso.org/Documents/COSO-Fraud-Study-2010-001.pdf> (12.12.2017)
384. Bogopolsky, A. (2015), Does IFRS Have a Future in the US? доступно на: <https://www.ifac.org/global-knowledge-gateway/business-reporting/discussion/does-ifrs-have-future-us> (27.06.2017)

385. CFA Institute Centre for Financial Market Integrity (2007), *A Comprehensive Business Reporting Model: Financial Reporting for Investors*, доступно на: <http://www.cfapubs.org/doi/pdf/10.2469/ccb.v2007.n6.4818> (08.07.2016)
386. Choi, J.H., Das, S, Zang, Y. (2007), *Comprehensive Income, Future Earning, and Market Mispricing*, доступно на: http://ink.library.smu.edu.sg/cgi/viewcontent.cgi?article=1161&context=soa_research (06.02.2018)
387. Deloitte (Canada) (2014), *Clearly IFRS – Summary guidance and practical tips for IFRS 13*, доступно на: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ca/Documents/audit/ca-en-audit-clearly-ifrs-fair-value-measurement-ifrs-13.pdf> (01.04.2017)
388. European Commission (2001), *Financial reporting: Commission welcomes adoption of fair value accounting Directive*, доступно на: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-01-770_en.htm (22.06.2017)
389. European Commission (2012), *Endorsement of the IFRS 13 Fair Value Measurement: Introduction, background and conclusions*, доступно на: http://ec.europa.eu/internal_market/accounting/docs/ias/effect-study-IFRS13_en.pdf (22.06.2017)
390. European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG) (2013), *The Asset/Liability Approach*, доступно на: [https://www.efrag.org/\(X\(1\)S\(zx0fikgxxkonidxwklz1wwnh\)\)/Assets/Download?assetUrl=%2Fsites%2Fwebpublishing%2FsiteAssets%2FBulletin%2520Getting%2520a%2520Better%2520Framework%2520-%2520The%2520Asset-Liability%2520Approach.pdf&AspxAutoDetectCookieSupport=1](https://www.efrag.org/(X(1)S(zx0fikgxxkonidxwklz1wwnh))/Assets/Download?assetUrl=%2Fsites%2Fwebpublishing%2FsiteAssets%2FBulletin%2520Getting%2520a%2520Better%2520Framework%2520-%2520The%2520Asset-Liability%2520Approach.pdf&AspxAutoDetectCookieSupport=1) (31.08.2017)
391. Financial Accounting Standards Board (FASB), *Statement of Financial Accounting Concepts No. 2 – Qualitative Characteristics of Accounting Information, CON2-6*, доступно на: <http://www.fasb.org/cs/BlobServer?blobcol=urldata&blobtable=MungoBlobs&blobkey=id&blobwhere=1175820900526&blobheader=application%2Fpdf> (30.11.2016)
392. Financial Accounting Standards Board (FASB) and International Accounting Standards Board (IASB). (2007), *Conceptual Framework Project Phase C: Measurement: Milestone I Summary Report – Inventory and Definitions of Possible Measurement Bases*, доступно на: http://www.fasb.org/project/CF_Milestone_I_Summary_Report.pdf (19.09.2016)
393. Forbes, (2010), *Rent Ratio Tells You Whether Renting Or Buying Is The Better Deal*, доступно на: <https://www.forbes.com/sites/greatspeculations/2010/11/02/rent-ratio-tells-you-whether-renting-or-buying-is-the-better-deal/#42e3544ee9d0> (02.11.2017)
394. Hoogervorst, H. (2012a), *The Concept of Prudence: dead or alive?* FEE Conference on Corporate Reporting of the Future, Brussels, Belgium, Tuesday 18 September 2012, доступно на: <http://www.ifrs.org/Alerts/PressRelease/Documents/2012/Concept%20of%20Prudence%20speech.pdf> (24.11.2016)

395. Hoogervorst, H. (2014), *The dangers of ignoring unrealised income*, Speech by Hans Hoogervorst, International Accounting Standards Board Chairman, IFRS Conference Tokyo, доступно на: <http://www.ifrs.org/Alerts/Conference/Documents/2014/Speech-Hans-Hoogervorst-Dangers-of-ignoring-unrealised-income-September-2014.pdf> (15.06.2016)
396. Hoogervorst, H. (2015), *Historical cost versus fair value measurement: les extrêmes se rejoignent*, IASB Speech: IFRS Conference, Paris, France, p. 3, доступно на: <http://www.ifrs.org/alerts/conference/documents/2015/hans-hoogervorst-speech-paris-june-2015.pdf> (19.10.2016)
397. IASPlus, *Conceptual Framework Phase C – Measurement*, доступно на: <http://www.iasplus.com/en/projects/completed/framework/framework-c> (19.09.2016)
398. IASPlus, *Conceptual Framework – Comprehensive IASB project*, доступно на: <https://www.iasplus.com/en/projects/major/cf-iasb> (13.12.2017)
399. IASPlus, Fair Value Measurement, доступно на: <https://www.iasplus.com/en/projects/completed/other/fvm> (27.06.2017)
400. IASPlus, IAS 17 – Leases, доступно на: <https://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias17> (03.03.2017)
401. IASPlus, IAS 36 – Impairment of Assets, доступно на: <http://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias36> (07.10.2016)
402. IASPlus, IAS 39 – Financial Instruments: Recognition and Measurement, доступно на: <https://www.iasplus.com/en-gb/standards/ias/ias39> (10.03.2016)
403. IASPlus, IFRS 13 – Fair Value Measurement, доступно на: <https://www.iasplus.com/en/standards/ifrs/ifrs13> (31.03.2017)
404. IFRS Foundation (2015), *Conceptual Framework for Financial Reporting, Exposure Draft (ED/2015/3), CHAPTER 6 – MEASUREMENT*, доступно на: http://archive.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Conceptual-Framework/Documents/May%202015/ED_CF_MAY%202015.pdf (22.12.2017)
405. International Accounting Standards Board, *Presentation of items of Other Comprehensive Income (OCI): Amendment to IAS 1 Presentation of Financial Statements – Frequently asked questions*, доступно на: <http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Financial-Statement-Presentation/Phase-B-OCI/Documents/OCIFAQ.pdf> (29.06.2015)
406. Johnson, L.T. (2004), Understanding the conceptual framework, *The FASB Report* (28 December 2004), доступно на: http://www.fasb.org/articles&reports/conceptual_framework_tfr_dec2004.pdf (12.01.2017)
407. Kaplan, R., Merton, R., Richard, S. (2009), Disclose the fair value of complex securities, *Financial Times*, August 17, 2009, доступно на: <https://www.ft.com/content/f206cf68-8b59-11de-9f50-00144feabdc0> (27.09.2017)
408. Le Manh-Béna, A. (2009), Is comprehensive income required by IAS 1 relevant for users? A review of the literature, доступно на: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00494511/document> (12.01.2017)

409. McConnell, P. (2011), *The objective of financial reporting and the qualitative characteristics of useful information – what investors should know*, доступно на: <http://www.ifrs.org/investor-resources/2011-perspectives/january-2011-perspectives/Pages/objective-of-financial-reporting.aspx> (03.08.2016)
410. McEnally, R. (2007), *Fair Value Financial Reporting: An Investor's Perspective, Accounting policy & Practice report*, доступно на: http://www.pcf.org/downloads/05_07_Meet_Materials/BNA_document.pdf (14.09.2017)
411. Oxford Dictionaries – Language matters (2014), *Definition of convergere in English*, доступно на: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/converge>,
412. PricewaterhouseCoopers (2007), *Corporate reporting: Is it what investment professionals expect? – International survey of investors' and analysts' views on the information that companies provide*, доступно на: <http://blogs.lesechos.fr/IMG/pdf/CRSurveyNov07.pdf> (14.09.2017)
413. Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB) (2017), *PCAOB Proposes to Enhance Requirements for Auditing Accounting Estimates, Including Fair Value Measurements*, доступно на: <https://pcaob.us.org/News/Releases/Pages/accounting-estimates-proposal-6-1-17.aspx> (06.10.2017)
414. Ramin, K.P., Reiman, C.A. (2013), *Glossary of IFRS terms*, in: Ramin, K.P., Reiman, C.A. (Eds.), *IFRS and XBRL: How to Improve Business Reporting Through Technology and Object Tracking*, доступно на: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9781119208099.gloss/pdf> (20.10.2016)
415. Seng, D., Su, J. (2010), *Managerial Incentives Behind Fixed Asset Revaluations: Evidence from New Zealand Firms, Working Paper series, No. 3*. доступно на: https://ourarchive.otago.ac.nz/bitstream/handle/10523/1606/Seng_Fixed_Asset_Revaluations_-_submit_to_Illinoi.pdf (16.03.2018)
416. YousefiNejad, M., Embong, Z., Ahmad, A. (2014), *Value Relevance of Other Comprehensive Income*, International Management Accounting Conference 7: 2-3 December 2014, доступно на: <http://conference.ukm.my/IMAC7/IMAC7/paper/viewFile/2285/10> (11.09.2015)
417. Zülch, H., Pronobis, P. (2010), *The Predictive Power of Comprehensive Income and Its Individual Components under IFRS*, HHL Working Paper, No. 95, August 2010, доступно на: <http://www.hhl.de/fileadmin/texte/publikationen/arbeitspapiere/hhlap0095.pdf> (06.02.2018)

Прописи

418. European Parliament and Council (2013), *Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council*, L 182/19-L 182/76.
419. Financial Accounting Standards Board (FASB) (2001) – *Statement of Financial Accounting Standards No. 144 – Accounting for the Impairment or Disposal of Long-Lived Assets*.

420. Financial Accounting Standards Board (FASB) (2007) – Statement of Financial Accounting Standards No. 157 – *Fair Value Measurements*.
421. International Accounting Standards Board (IASB) (2010), *Conceptual Framework for Financial Reporting*, London: IASB.
422. International Accounting Standards Board (IASB), International Accounting Standard (IAS) 8 – *Accounting Policies, Changes in Accounting Estimates and Errors*, London: IASB.
423. International Accounting Standards Board (IASB), International Accounting Standard (IAS) 16 – *Property, Plant and Equipment*, London: IASB.
424. International Accounting Standards Board (IASB), International Accounting Standard (IAS) 17 – *Leasing*, London: IASB.
425. International Accounting Standards Board (IASB), International Accounting Standard (IAS) 19 – *Employee Benefits*, London: IASB.
426. International Accounting Standards Board (IASB), International Accounting Standard (IAS) 20 – *Accounting for Government Grants and Disclosures of Government Assistance*, London: IASB.
427. International Accounting Standards Board (IASB), International Accounting Standard (IAS) 26 – *Accounting and Reporting by Retirement Benefit Plans*, London: IASB.
428. International Accounting Standards Board (IASB), International Accounting Standard (IAS) 38 – *Intangible Assets*, London: IASB.
429. International Accounting Standards Board (IASB), International Accounting Standard (IAS) 39 – *Financial Instruments: Recognition and Measurement*, London: IASB.
430. International Accounting Standards Board (IASB), International Accounting Standard (IAS) 40 – *Investment Property*, London: IASB.
431. International Accounting Standards Board (IASB), International Accounting Standard (IAS) 41 – *Agriculture*, London: IASB.
432. International Accounting Standards Board (IASB), International Accounting Standard (IAS) 1 – *Presentation of Financial Statements*, London: IASB.
433. International Accounting Standards Board (IASB), International Financial Reporting Standard (IFRS) 13 – *Fair Value Measurement*, London: IASB.
434. International Accounting Standards Board (IASB), International Financial Reporting Standard (IFRS) 9 – *Financial Instruments*, London: IASB.
435. International Accounting Standards Board (IASB), International Financial Reporting Standard (IFRS) 15 – *Revenue from Contracts with Customers*, London: IASB.
436. International Accounting Standards Board (IASB), International Financial Reporting Standard (IFRS) 16 – *Leasing*, London: IASB.
437. International Financial Reporting Standard (IFRS) 2 – *Share-based Payment*, London: IASB.
438. International Financial Reporting Standard (IFRS) 5 – *Non-current Assets Held for Sale and Discontinued Operations*, London: IASB.
439. International Accounting Standards Committee (IASC) (1989), *Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements*, London: IASC.

Остало

440. Christensen, H.B., Nikolaev, V.V. (2009), Who uses fair value accounting for non-financial assets after IFRS adoption?, *The University of Chicago Booth School of Business – Working Paper No. 09-12*.
441. Deloitte (2017), *International GAAP Holdings Limited: Model financial statements for the year ended 31 December 2017*, London: Deloitte Touche Thomatsu Limited.
442. Ernst & Young LLP. (2011), *Other comprehensive income is moving*.
443. Grant Thornton (2016), *Comparison between U.S. GAAP and International Financial Reporting Standards*, Chicago: Grant Thornton LLP.
444. KPMG (2011), *First Impressions: Fair value measurement*, London: KPMG IFRG Limited.
445. KPMG (2013), *Fair Value Measurement: Questions and Answers*, London: KPMG IFRG Limited.
446. KPMG (2015), *IFRS compared to US GAAP: An overview*, London: KPMG IFRG Limited.
447. Milburn, J.A. (2012), *Toward a Measurement Framework for Financial Reporting by Profit-Oriented Entities*, Toronto: The Canadian Institute of Chartered Accountants.
448. PricewaterhouseCoopers (2007), *Convergence of IFRS and US GAAP*.
449. PricewaterhouseCoopers (2015), *Fair value measurements*, Delaware: PricewaterhouseCoopers LLP.
450. The Institute of Chartered Accountants in England and Wales (ICAEW). (2007), *EU Implementation of IFRS and the Fair Value Directive: A report for the European Commission*, London: ICAEW Financial Reporting Faculty.
451. The Institute of Chartered Accountants in England and Wales, (2011), *Measurement in Financial Reporting: Information for Better Markets Initiative*, London.
452. Tweedie, D. (2008), *Banking crisis inquiry: Accounting and the banking crisis*, Memorandum submitted by Sir David Tweedie, Chairman, International Accounting Standards Board.

ИЗЈАВА АУТОРА О ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Ја, _____ Немања Карапавловић _____, изјављујем да докторска дисертација под насловом:

"Мерни атрибути у финансијском извештавању и периодични резултат
предузећа"

која је одбрањена на _____ Економском факултету
Универзитета у Крагујевцу представља *оригинално ауторско дело* настало као резултат *сопственог истраживачког рада*.

Овом Изјавом такође потврђујем:

- да сам *једини аутор* наведене докторске дисертације,
- да у наведеној докторској дисертацији *нисам извршио/ла повреду* ауторског нити другог права интелектуалне својине других лица,
- да умножени примерак докторске дисертације у штампаној и електронској форми у чијем се прилогу налази ова Изјава садржи докторску дисертацију истоветну одбрањеној докторској дисертацији.

У _____ Крагујевцу _____, 24.10.2018. године,

Немања Карапавловић
потпис аутора

ИЗЈАВА АУТОРА О ИСКОРИШЋАВАЊУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Ја, _____ Немања Карапавловић _____,

дозвољавам

не дозвољавам

Универзитетској библиотеци у Крагујевцу да начини два трајна умножена примерка у електронској форми докторске дисертације под насловом:

"Мерни атрибути у финансијском извештавању и периодични резултат предузећа"

која је одбрањена на _____ Економском факултету _____

Универзитета у Крагујевцу, и то у целини, као и да по један примерак тако умножене докторске дисертације учини трајно доступним јавности путем дигиталног репозиторијума Универзитета у Крагујевцу и централног репозиторијума надлежног министарства, тако да припадници јавности могу начинити трајне умножене примерке у електронској форми наведене докторске дисертације путем *преузимања*.

Овом Изјавом такође

дозвољавам

не дозвољавам¹

¹ Уколико аутор изабере да не дозволи припадницима јавности да тако доступну докторску дисертацију користе под условима утврђеним једном од *Creative Commons* лиценци, то не искључује право припадника јавности да наведену докторску дисертацију користе у складу са одредбама Закона о ауторском и сродним правима.

припадницима јавности да тако доступну докторску дисертацију користе под условима утврђеним једном од следећих *Creative Commons* лиценци:

- 1) Ауторство
- 2) Ауторство - делити под истим условима
- 3) Ауторство - без прерада
- 4) Ауторство - некомерцијално
- 5) Ауторство - некомерцијално - делити под истим условима
- 6) Ауторство - некомерцијално - без прерада²

У Крагујевцу, 24.10.2018. године,

Немања Карађабровић
потпис аутора

---

² Молимо ауторе који су изабрали да дозволе припадницима јавности да тако доступну докторску дисертацију користе под условима утврђеним једном од *Creative Commons* лиценци да заокруже једну од понуђених лиценци. Детаљан садржај наведених лиценци доступан је на: <http://creativecommons.org.rs/>